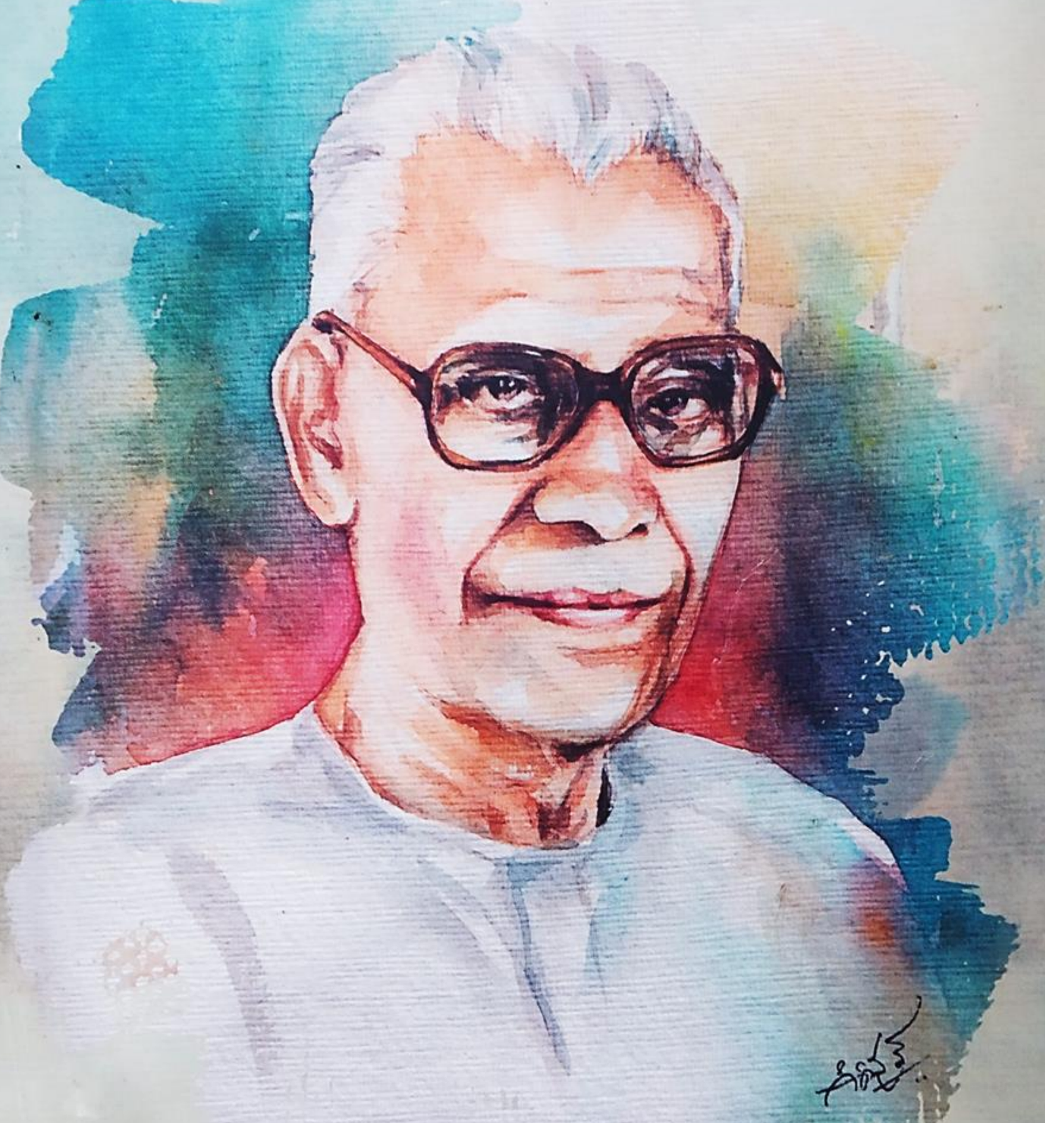

బాలబంధు బి.వి. నరసింహారావు

సంపూర్ణ రచనల సంకలనాలు

1

- జీవన రేఖలు • బి.వి.వ్యాసాలు • బి.వి గురించి స్నేహితుల వ్యాసాలు
- చలంతో లేఖలు (సంజీవదేవ్‌గారి ముందుమాట)

జీవనరేఖలు

(ఆత్మకథ)

బి.వి. వ్యాసాలు

బి.వి.గారి గురించి

స్నేహితులు, పరిచయస్తుల వ్యాసాలు

చలంతో లేఖలు

(సంజీవదేవ్ ముందుమాట)

“బాలబంధు”

జీవనరేఖలు (ఆత్మకథ)

బి.వి. వ్యాసాలు

బి.వి.గారి గురించి

స్నేహితులు, పరిచయస్తుల వ్యాసాలు

చలంతో లేఖలు

(సంజీవదేవ్ ముందుమాట)

బాలబంధు సంపూర్ణ రచనలు

ప్రధమ ముద్రణ

బి.వి. శతజయంతి సంచికలు, మూడు భాగాలు విడిగా– ఆగస్టు 15, 2013

రూపకల్పన .. పెద్ది సాంబశివరావు, 94410 65414

Teluguthejam.com

సహాయం.. గాలం రమేష్, యస్. చంద్రిక

ముందుమాట

విజయవాడ పుస్తక ప్రదర్శనలో బాలబంధు బి.వి. శతజయంతి సభ జరిగింది. వక్తలు బి.వి. గారిని గురించి చెప్పిన విషయాలతో నేను చాలా ప్రభావితుడనైనాను. వారు రచించిన పుస్తకాలు, రచనలు ప్రోగు చేసి వాటిని ప్రచురించే పని నేనే ఎందుకు చేపట్టగూడదా అనిపించింది.

మరుసటిరోజు నుండి బి.వి. పుస్తకాలు ఎక్కడెక్కడ దొరుకుతాయి? వారితో సంబంధం వున్న వాళ్ళు ఎవరు? అని ప్రయత్నం చేయగా 30 మంది పైనే పరిచయం ఉన్నవారు తేలారు. కొంత మందిని గురించి నాకు తెలియదు. అందరిని ఫోనులో పలకరించి, బి.వి. పుస్తకాలన్నింటినీ ఒక సంకలనంగా చేయాలనే సంకల్పాన్ని తెలియచేసి, వారి దగ్గర ఉన్న పుస్తకాలను ఒక జిరాక్స్ కాపీని ఇవ్వమని కోరి, బి.వి,గారితో వారికున్న అనుబంధాన్ని వ్యాసరూపంలో పంపమని కోరాను. వారి పుస్తకాలు, కథలు, వ్యాసాలు, వ్యాకరణం పుస్తకాల పట్టికను తయారుచేసి వాటి కాపీలను సంపాదించే పనిలో చాలా మంది కొత్త మిత్రులను సంపాదించుకున్నాను. వారందరితో సంభాషించటం బి.వి. గురించి ముచ్చటించటం ఈ ఏడు నెలలు నేను చాలా ఆనందించిన సమయం.

బాలసాహిత్యంలో బి.వి. చేసిన పని భావితరాలకు అందచేయాలని దాని ద్వారా బాలలలో సాహిత్యం పట్ల అభిలాష కలగచేయాలని నా సంకల్పం, బి.వి.కి పిల్లలంటే ఎంతో ఇష్టం. వారి కొరకు వేషాలు వెయ్యటం, చక్కని సులభశైలిలో గేయాలు, కథలు రాయటం తెలుగు బాలల అదృష్టం. సమగ్ర సాహిత్యంగా ముద్రించటం నాకు అందివచ్చిన వరం.బి.వి, చాలా పాఠశాలలకు వెళ్ళి పాటలు పాడి పిల్లలను ఉర్రూతలూగించే వారని చాలా మంది చెప్పగా తెలిసింది. కాని అవి ఆయన గొంతులో మనకు దొరకక పోవటం మన దురదృష్టం. నేటి సాంకేతిక మాధ్యమాలు అప్పుడు లేకపోవటం తెలుగు బాలల దురదృష్టం.

జీవితమంతా పిల్లల ముందు ఆడుతూ, పాడుతూ ప్రదర్శనలు ఇస్తూ బాలసాహిత్య ప్రయోక్తగా బి.వి. ఎంతో పేరు పొందారు. ఆయనలా పిల్లల ఎదుట కథలు చెప్తూ రక్తి కట్టించే వారు ఇప్పుడు నలుగురున్నా ఆంధ్రదేశంలో బాలసాహిత్యం ఎంతో ప్రచారమయ్యేది. విద్య ప్రబోధాత్మకంగా, విజ్ఞానయుతంగా, ఆనందకరంగా బాలసాహిత్య రూపంలో సాగాలని బాలబంధు. బి.వి.నరసింహారావు గారి ఆకాంక్ష. చిన్న పిల్లలలో ఎన్ని సందేహాలుంటాయో ఆయన పరిశీలనగా చూసేవారు. ఎప్పుడూ పిల్లల గురించి ఆలోచిస్తూ, వారి అల్లరినీ, ఆనందకర చర్యలను చూసి అర్థం చేసుకోవటానికి ప్రయత్నం చేశారు. పాటలతో నవ్వించి, కవ్వించి, ఆడించి, అందించి పిల్లలను విజ్ఞానవంతులు చేయటానికి

ప్రయత్నించేవారు. తనని తాను యావజ్జీవ బాలుడిగా చెప్పుకున్న గొప్ప పసి మనసు, పసిడి మనసు గల వ్యక్తి బి.వి. ఆయన బాలల బంధువు మాత్రమే కాదు. వారి ఆత్మల సింధువు.

తమ పిల్లలు త్వరగా పెరిగి మరింత పెద్దవాళ్ళైపోయి తమ కళ్ళ ముందు సంపాదనాపరులై నిలబడితే సంతోషించే తల్లిదండ్రులే ఎక్కువగా కనిపిస్తారు. మనకు పిల్లలు పెద్దవాళ్ళయ్యాక సంపాదించాల్సింది ధనం మాత్రమే కాదని, పిల్లలు పెద్దవాళ్ళవుతున్న కొద్దీ కోల్పోతున్న బాల్యాన్ని తిరిగి సంపాదించుకోవాలని ఆశించే వారిలో బి.వి. నరసింహారావు గారిని మొదట చెప్పుకోవాలి. పెద్దలు తామెంత పెరిగినా తమలో నిలుపుకోవాల్సిన గుణం బాల్యమేనని ఆయన నమ్మారు. 'బాలత్వం' మనిషిలో స్థిరంగా నిలవాలని, నిలుపుకోవాలని బి.వి. పరితపించారు. మనిషిలో సదా బాలకుడు ఒకరంటూ ఉంటే నిరంతరం జిజ్ఞాస, కుతూహలంతో నిండి అమృతాంశుడవుతాడని ఆయన విశ్వాసం. నిండు నూరేళ్ళ బాల్యాన్ని ఆయన కలగన్నారు. వారి ఆత్మీయతలోని తీపిని పరిచయం చేయటమే లక్ష్యంగా వారి రచనలన్నిటినీ సంపుటాలుగా తేవాలని తోచింది నాకు. అందులో భాగంగానే ఈ సంపుటాలు వెలువరిస్తున్నాము.

పిల్లలే కాదు అన్ని వయస్సుల వారిలో కథల మొక్కలను నాటటం, అలాగే సుందరమైన, ఆహ్లాదకరమైన, పులకించే పాటల పూలను పూయించటం బి.వి. గారికి అలవాటు. పిల్లలను నవ్వించడం, ఆలోచింపచేయడం, వారి భాషలో చెప్పటం బి.వి.కి కరతలామలకం, ఎవ్వరింటికైనా వెళ్ళటం, వారితో కలిసిపోవటం, వారికి ఇష్టమైన వంటకాలను వండించుకుని తృప్తిగా భుజించడం వారికి ఇష్టం.

వారు ఎవరింటికైనా వస్తే ఆ రోజు పిల్లలకు పండుగే. ఇంట్లో పాఠశాలకు వెళ్ళిన పిల్లలు సహ కడుపులో నొప్పి అంటూ వెనక్కి రావలసిందే. ఇంట్లో వారి గేయాలను, పాఠాలను వినాలిగా మరి. పిల్లలు ఏమి చెప్తే వింటారో ఆయనకు బాగా వెన్నతో పెట్టిన విద్యలా తెలుసు. ఎవరింటికెళ్ళినా వాళ్ళతో కలుపుగోలుతనంగా ఉండటం, పాటలు పాడి, వారిని ఆహ్లాదపరచడం ఇంట్లోని వారితో కలిసిపోవడం అలవోకగా జరిగిపోతాయి. వచ్చిన తక్కువ సమయంలోనే గృహానికి అనుమానం వస్తుంది ఇంటి యజమాని ఎవరా అని! ఆయనది అంత చాకచక్యం, మాటల గారడి. ఎవరింటికి వెళ్ళాలన్నా వారితో ఆయనకి పరిచయం అవసరం లేదు. పద్యాలు, గేయాలు గురించి చెప్పటానికి వారింటికైనా వెళ్ళి ఆయన తలుపు తడతారు. అక్కడే ఉండి, పాడి, సంతృప్తిగా భోంచేసి వెళ్తారు.

బాలబంధు బి.వి. సమగ్ర సాహిత్యం

బాలబంధు బి.వి. సమగ్ర సాహిత్యం ముద్రించాలనే ప్రయత్నంలో వారి జీవన రేఖలు, గేయాలు, కథలు, వ్యాకరణం అన్నీ కలిపి 30 పైగా ఉన్నట్లు తెలుసుకొని, ప్రయత్నం చేయగా మూడు రచనలు మున్నీ

గీతాలు, ఋతురాణి, ముద్దుబిడ్డల కథలు తప్ప మిగతావన్ని అందుబాటులోకి వచ్చాయి. అన్నీ కలిపి ఒకే పుస్తకం వేసేకన్నా వీటిని చదువుకునే వీలుగా మూడు భాగాలుగా విభజించాము.

- మొదటి భాగము: బి.వి. గురించి మిత్రుల కొత్తవ్యాసాలు, చలంతో లేఖలు (సంజీవదేవ్ గారి ముందు మాట)
- రెండవ భాగము: కథలు, గేయాలు, గేయ నాటికలు
- మూడవ భాగము: బాల వాఙ్మయం, పద విపంచి, ఆంధ్రపదావళి, అమృతాంశువులు

సమగ్ర సాహిత్యంలో కొన్ని మరీ వ్యక్తిగతంగా ఉన్న భాగాలను తొలగించటం జరిగింది. బి.వి. కొంత గ్రాంథిక, కొంత వ్యావహారిక భాషలో రచించారు. ఇప్పటి తరాలకు అర్థమయ్యే, గ్రాంథిక పదాలను అలాగే వుంచి, అర్థం కావనుకున్న వాటిని వ్యావహారికంలోకి మార్చాము. బాల సాహిత్యం రచనలవారీగా సమగ్రంగా లేని లోపాన్ని ఈ మూడు భాగాలు తీర్చుతాయనుకుంటాము. ముందు తరాలకు తెలుగు భాష: అభివృద్ధికి ఈ సంపుటాలు ఉపయోగపడాలని మా ఈ ప్రయత్నం. ఇంతకు ముందు వారి చాలా రచనలు : పలుమార్లు చిన్న పుస్తకాలుగా ప్రచురణ పొందినవే. బాలబంధు రచనలను ఒకచోట చేర్చి ముద్రించటం ద్వారా వారి భావాలను అందుబాటులోకి తేవడమొక్కటే మా లక్ష్యం. ఒక జీవితకాల పర్యంతం పిల్లల గురించే కలవరించి, పలవరించిన మానవీయులు బి.వి. వారి రచనలు కాలగర్భంలో కలిసిపోకుండా అక్షరాల వెనుక దాగిన అంతరంగాన్ని ఆవిష్కరించటమే మేం చేస్తున్న పని, వాస్తవానికి ఇటువంటి పనిని విశ్వవిద్యాలయాలు చేపట్టాలి. అసలు విశ్వవిద్యాలయాల దృష్టిలో బాలలు, బాల సాహిత్యం ప్రాధాన్య, ప్రాముఖ్యాలు లేనేలేవు. ఇక బాలల గురించి పరితపించిన వ్యక్తుల శతజయంతులు ఏం జరుపగలవు? ఇలాంటి విషయాలన్నీ ఆలోచించాకనే మా మార్గమేమిటో స్పష్టపడింది. అందుకే ఆయన శతజయంతి సంవత్సరంలో ఈ ప్రచురణ సాహసానికి పూనుకున్నాం.

'ఒక మంచి పనిచేసి ఊరుకో, దాని బాగోగులు ఇతరులు చర్చించుకుంటారు' అన్నాడు పైథాగరస్. మేం చేస్తున్న పని మంచిదనే భావిస్తున్నాం. బాగోగులు నిర్ణయించాల్సినది పాఠకులు.

ఈ రచనల ప్రాధాన్యం, విలువ, ప్రయోజనమేమిటో వివేకవంతులు పరిశోధకులు, తల్లిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులు తప్పక గుర్తిస్తారని మా ప్రగాఢ విశ్వాసం.

ధన్యవాదాలు

బి.వి.రచనల కాపీలను అందించి, వారిమీద వ్యాసాలను రాసి సహకరించి నన్ను ప్రోత్సహించిన ఈ కింది వారందరకు నా హృదయపూర్వక ధన్యవాదాలు.

శ్రీయుతులు వెలగా వెంకటప్పయ్య, అలపర్తి వెంకట సుబ్బారావు, డి సుజాత దేవి, ఈదుపల్లి వెంకటేశ్వరరావు, యెర్నేని వెంకటేశ్వరరావు, హెచ్.ఆర్. చంద్రం, తాతా రమేష్ బాబు, నూతలపాటి రాఘవరావు, అండవల్లి సత్యనారాయణ, యస్.యస్. లక్ష్మి, రావెళ్ళ శ్రీనివాసరావు, డాక్టర్ నన్నపనేని మంగాదేవి, రావెల సాంబశివరావు, అక్కినేని నాగేశ్వరరావు, రెడ్డి రాఘవయ్య, పి. చంద్రశేఖర్ ఆజాద్, చొక్కాపు వెంకటరమణ, ధనవరపు నరసింహారావు, నరిశెట్టి ఇన్నయ్య, కళాప్రపూర్ణ అవసరాల అనసూయాదేవి. (వింజమూరి) ఎమ్.ఎస్.వి. సత్యనారాయణ, మండవ శ్రీరామమూర్తి, కృష్ణాబాయి, డా॥ రమాబాల, ఎ.ఎన్.సి. కాలేజి, గుడివాడ. ఈ సమగ్ర సాహిత్యానికి ఏ ఒక్కరూ సంపాదకులుగా లేరు. కాని సంస్కరించటంలో, సలహాలు ఇవ్వటంలో చాలామంది ఉన్నారు. వారందరు నా దృష్టిలో సంపాదకులే, ఏమైనా తప్పులుంటే అవి నావే. కాని వారెవరివీ కావు, బాధ్యత అంతా నాదే. సాధ్యమైనంత శ్రద్ధ తీసుకున్నా.

బి.వి. పుస్తకాల సంకలనరూపానికి, ప్రూఫులను దిద్ది, సలహాలను ఇచ్చి నాతో సహకరించిన వారు శ్రీయుతులు రెడ్డి రాఘవయ్య, పి. వెంకటరమణాచార్యులు,యమ్.కె.దేవకి, అత్తలూరి నరసింహారావు, ఆర్. సీతారామారావు, మోదుగుల రవికృష్ణ, ఎ.ఎ.వి. ప్రసాదు గారలు. అందరకు ఎంతో రుణపడి వున్నాను.

బి.వి. వారసులైన పెద్దకుమారుడు (లేటు) శ్రీ బి.వి. సుబ్బారావు, భార్య, లక్ష్మీ సరస్వతి వారి కుమార్తె కల్పనా దీప్తి మరియు రెండవ కుమారుడు (లేటు) మల్లికార్జునరావు కుమారుడు కృష్ణచైతన్య ఈ సమగ్ర సాహిత్యాన్ని ముద్రించుకోవడానికి అనుమతి ఇచ్చినందుకు నా మనఃపూర్వక ధన్యవాదాలు. నాకు వారి అనుమతి పత్రాలను అందచేసిన నా మిత్రులకు సదా రుణపడి వున్నాను.

బి.వి. పుస్తకాలను కంప్యూటర్లోకి తీసుకురావటానికి, వాటిని చక్కగా ముద్రించిన శ్రీశ్రీ ప్రింటర్స్ వారికి నా ధన్యవాదాలు. జనవరి 03, 2013 న ఈ సమగ్ర సాహిత్యాన్ని భావి తరాలకు అందించాలనే తపనను నాతో పంచుకుని, ఆద్యంతము నేనున్నాను అని నా వెన్నుదన్నుగా నిలబడి ప్రతి విషయములో సూచనలను, సలహాలను, పనిని పంచుకోవటంలో శ్రీ పన్నాల సుబ్రహ్మణ్యభట్టు గారి పాత్ర మరువలేనిది. వారికి ధన్యవాదాలు.

నేను చేపట్టిన ఈ పనికి అడ్డు చెప్పకుండా, సహనంతో నన్ను అర్థం చేసుకుని నన్ను ప్రోత్సహించిన నా శ్రీమతి జయశ్రీకి ఏమని చెప్పాలి అభినందనలు? నాకు సహకారాన్ని అందించిన కొంతమంది మిత్రులను మరచిపోయి ఉండవచ్చు. వారందరికి కూడ నా ధన్యవాదాలు.

బి.వి. సమగ్ర సాహిత్యం ఎక్కువ మంది బాలలకు చేరాలని, చేరుతుందని నా ఆశ, కోరిక, తెలుగు భాష అంతరించి పోదని, దాని స్థానాన్ని ఎవరు విస్మరించలేరని, బి.వి.యే చెప్పినట్లు..

"మేం బాలలం, మేము, తెలుగు పిల్లలం, వెలుగు పిల్లలం

తెలివితేటలెన్నో కలిగి మెలగు పిల్లలం."

అని రుజువు చేయాలని, చేస్తారనే నమ్మకం నాకుంది.

తెన్నేరు, ఆగష్టు 15, 2013 దేవినేని మధుసూదనరావు,

(దేవినేని సీతారావమ్మ ఫౌండేషన్)

విషయసూచిక

బాలబంధు గారి విలువైన రచనలు డిజిటల్ రూపంలో వ్యాప్తిలోకి తీసుకురావటానికి, వారితో కొంత సాన్నిహిత్యము గల పెద్ది సాంబశివరావు గారు, వారి బృందం (గుంటూరు) చాలా శ్రమ పడ్డారు.

ముందుమాట

ఎన్నోఏళ్లుగా అనుకొంటున్న "ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలు" జరుగనున్న పర్వసమయం ఆసన్నమవుతున్నది. ప్రపంచంలోని తెలుగువారి ప్రతినిధులందరిని ఒకచోట సమీకరించవలెనని పెద్దలందరూ కన్నకలలు ఫలిస్తున్న శుభసమయమిది. కాబోయే ఉగాది రెండువేల అయిదువందల సంవత్సరాలు తెలుగు జాతి చరిత్రలో మరపురాని మధుర ఘట్టం కాగలదు.

క్రీస్తుపూర్వం మూడవ శతాబ్దికి చెందిన శాతవాహనరాజుల కాలం నుండి తెలుగు ప్రజలకు ఒక విశిష్టమైన చరిత్ర ఉంది. భారతదేశంలో తెలుగు మాట్లాడే ప్రజలు దాదాపు ఐదుకోట్లకు పైగా ఉన్నారు. హిందీ మాట్లాడేవారి తరువాతి స్థానం తెలుగువారి బౌద్ధపూర్వయుగం నుంచి ఇటీవలి బ్రిటీష్ సామ్రాజ్య పరిపాలనాయుగం వరకూ తెలుగువారు పెద్దఎత్తున ప్రపంచం నలుమూలలకూ వలస వెళ్లడం జరిగింది. అట్లా వెళ్లిన తెలుగువారు తమ భాషా సంస్కృతి సంప్రదాయాలను ఆయా జాతీయ జీవన విధానాలతో మేళవించి, వాటిని సుసంపన్నం చేస్తున్నారు.

ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల ప్రధానలక్ష్యం తెలుగు ప్రజలు, తెలుగు అభిమానుల ప్రతినిధులను ఒక వేదికమీద సమావేశపర్చడం. జాతీయ, అంతర్జాతీయ సాంస్కృతిక రంగాలలో తెలుగువారు చేయవలసిన కృషిని గూర్చి చర్చించి, నిర్ణయించుకోవడానికి, తద్వారా వివిధ చైతన్యస్రవంతులను ఏ కొన్ముఖం చేసి మన సాంస్కృతిక సంబంధాలను దృఢతరం చేసుకోవడానికి ఈ మహాసభలు దోహదం చేస్తాయి. అంతేకాక ఈ మహాసభలు అర్థమైన భావసమైక్యతకు ప్రాతిపదికలై తెలుగు జాతిని సమైక్యం చేయగలవనీ, అభ్యుదయానికి తోడ్పడగలవని విశ్వసిస్తున్నాను.

1975 ఏప్రిల్ 12వ తేదీన "తెలుగు ఉగాది" రోజున ప్రారంభమై ఒక వారం రోజుల పాటు జరిగే ఈ మహాసభలలో వివిధ దేశాలనుంచీ, వివిధ రాష్ట్రాల నుంచి, యునెస్కో వంటి అంతర్జాతీయ సంస్థలనుంచి విచ్చేసిన ప్రముఖులు ప్రతినిధులు గానో, పరిశీలకులుగానో పాల్గొంటారు. ఈ మహాసభలలో చర్చాగోష్ఠులు,ప్రదర్శనలు,ప్రచురణలు వంటి కార్యక్రమాలు జరుగుతాయి.

దేశ విదేశాలలోని తెలుగువారి సంస్కృతి, తెలుగు భాషా సాహిత్యాల కళల అభివృద్ధి, వైజ్ఞానిక సాంకేతిక ప్రగతి మొదలైన విషయాలపై చర్చాగోష్ఠులు జరుగుతాయి. తెలుగువారి సాంస్కృతిక వైభవాన్ని వివిధ కోణాలనుంచి ప్రస్ఫుటం చేసే ఒక ప్రదర్శన ఏర్పాటవుతుంది. తెలుగువారి సమగ్ర స్వరూపాన్ని సందర్శించడానికి వీలైన సంగ్రహాలయాన్ని (మ్యూజియం) స్థాపించడానికీ ఈ ప్రదర్శన బీజభూతమౌతుంది.

తెలుగు వారి సంస్కృతిని నిరూపించే సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలు వారం రోజులపాటు సాగుతాయి. తెలుగు ప్రజల సంస్కృతి సంప్రదాయాలను విశదంచేసే ప్రత్యేక సంచికలు తెలుగు, ఇంగ్లీషు, హిందీ, ఉర్దూ భాషలలో విడుదల అవుతాయి. ఈ కార్యక్రమాలలో భాగమే ఈ గ్రంథ ప్రచురణ.

తెలుగు ప్రజలు భాష, సాహిత్యం, చరిత్ర, సంస్కృతి, కళలు మొదలైన వివిధ రంగాలలో సాధించిన ఘనవిజయాలను విశదం చేసే గ్రంథాలు అనేకం ఈ మహాసభల సమయంలో విడుదల అవుతాయి. ఈ గ్రంథాలను రచించి సకాలంలో మాకు అందించిన రచయితలందరకూ నా కృతజ్ఞతలు. ఈ గ్రంథాలను ప్రచురించే భారం వహించడానికి ముందుకు వచ్చిన అకాడమీ అధినేతలను అభినందిస్తున్నాను. తెలుగువారి విశిష్టతలను విశదం చేసే ఈ గ్రంథాలు సహృదయులందరి ఆదరణ పొందగలవని విశ్వసిస్తున్నాను. అయితే, ఇంత మాత్రం చేతనే ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల ఆశయాలు సఫలం కాగలవని నేను అనుకోవడం లేదు. చేయవలసింది ఇంకా ఎంతో ఉంది. ఈ మహాసభల సందర్భంగా నెలకొల్పబడనున్న అంతర్జాతీయ తెలుగు విజ్ఞాన సంస్థ మహా సభల ఆశయ సాధనకు పూనుకొనడమే కాక జాతీయ, అంతర్జాతీయ సాంస్కృతిక సంబంధాలను దృఢతరం చేయగలదని నమ్ముతున్నాను.

జలగం వెంగళరావు

అధ్యక్షులు, ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలు

పరిచయము

సహస్రాబ్దాలుగా ప్రవర్తమానమగుచున్న తెలుగు సంస్కృతిని తెలుగు దేశపు నలుచెరగుల పరిచితము చేయు సంకల్పముతో 1975వ సంవత్సరమును తెలుగు సాంస్కృతిక సంవత్సరముగ ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము ప్రకటించినది.

అందుకు అనుగుణమైన కార్యక్రమాలను నిర్వహింపజేయుటయేగాక, ప్రపంచములోని వివిధ దేశాలలో వసించుచున్న తెలుగువారి సాంస్కృతిక సంవత్సరముగ ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము ప్రకటించినది. అందుకు అనుగుణమైన కార్యక్రమాలను నిర్వహింపజేయుటయేగాక, ప్రపంచములోని వివిధ దేశాలలో వసించుచున్న తెలుగువారి సాంస్కృతిక ప్రతినిధులందరును ఒకచోట సమావేశమగు వసతిని కల్పించుటకై 1975, ఏప్రిల్ 12 (తెలుగు ఉగాది) మొదలుగ ప్రపంచ తెలుగు మహాసభ హైదరాబాదున జరుగు నటుల ప్రభుత్వము నిర్ణయించింది. అందు ఒక ఆహ్వానసంఘము ఏర్పాటయినది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ముఖ్యమంత్రి మాన్యశ్రీ జలగం వెంగళరావుగారు సంఘమునకు అధ్యక్షులు, విద్యాశాఖామంత్రి మాన్యశ్రీ మండలి వెంకట కృష్ణారావుగారు దాని కార్యనిర్వాహకాధ్యక్షులు. ఆర్థికమంత్రి మాన్యశ్రీ పిడతల రంగారెడ్డిగారు ఆర్థిక సంస్థా కార్యక్రమాల సమన్వయ సంఘాల అధ్యక్షులు.

ఆ సంఘము, ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల సందర్భమున వచ్చువారికి తెలుగుజాతి సాంస్కృతిక వైభవమును తెలియజేయుటకు అనువుగ ఆంధ్రభాష సాహిత్య కళా చరిత్రాదికములను గురించి ఉత్తమములు, ప్రామాణికములును కొన్నిలఘు గ్రంథములను ప్రకటించవలెనని సంకల్పించి ఆ కార్య నిర్వహణకై 44 మంది సభ్యులు కల ఒక విద్వత్ సంఘమును శ్రీ నూకల నరోత్తమ రెడ్డిగారి అధ్యక్షతన నియమించినది. విద్వత్ సంఘము ఆ లఘు గ్రంథముల వస్తువుల నిర్దేశించి వారి రచనలకై ఆయా రంగములందు పేరుగనిన ప్రముఖులను రచయితలుగ) యెన్నుకొన్నది. ఈ విధముగ సిద్ధమైన గ్రంథములలో భాషా, సాహిత్య, చారిత్రక విషయములకు సంబంధించిన వానిని ప్రకటించు బాధ్యతను ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వహింప వలసినదిగా ప్రపంచ తెలుగు మహాసభా కార్య నిర్వాహక అధ్యక్షులు మాన్యశ్రీ మండలి వెంకట కృష్ణారావుగారు అకాడమీని కోరిరి. మహాసభా సఫలత కొరకై కృషి చేయు సంకల్పముతో ఈ బాధ్యతను వహించుటకు అకాడమీ సంతోషముతో అంగీకరించినది.

ఆ విధముగ ప్రకటింపబడిన గ్రంథశ్రేణిలో ఈ బాలవాఙ్మయం అను గ్రంథమును రచించిన శ్రీ బి.వి.నరసింహారావుగారు ఆంధ్రపాఠక లోకమునకు సుపరిచితులు. వారికి మేము కృతజ్ఞతాబద్ధులము. గ్రంథమును నిర్దుష్టముగ, చక్కగ ముద్రించిన ప్రొగ్రెసివ్ ప్రెస్ వారికి మా కృతజ్ఞత.

దేవులపల్లి రామానుజరావు

హైదరాబాదు

ఉషోరేఖ

నా జీవన లేఖా రచనా సంకల్పం ఈ నాటిది కాదు. నాలో ఈ సంకల్పం చాలా సంవత్సరాలకు పూర్వమే కలిగింది. గత ఐదు సంవత్సరాలుగా దీని చిత్తూ సాఫూ తయారీలో చిత్రిక పదుతున్నా. నేటికి దీనికొక రూపకల్పన చేయబూనుకున్నా.

నా సహృదయ మిత్రులు కొందరు నన్ను తొందర చేస్తున్నారు. పంచకర్ల ధర్మారావు "మీ అనుభవాలు తప్పకుండ రాయండి, అవసరం" అన్నారు. చలం నాకు వరుసగా ఇరవై ఏడు సంవత్సరాలు వ్రాసిన లేఖల అచ్చు విషయంలో కూడా తొలి ప్రోద్బలం అతడిదీ. ఆ లేఖలు 'చలం అరుణాచలం లేఖలు'గా గ్రంథరూపాన వెలువడ్డాయి.

డాక్టరు సంజీవదేవ్, డాక్టరు పి. దక్షిణామూర్తి, డాక్టరు యెర్నేని వెంకటేశ్వరరావు, డాక్టర్. కె.సదాశివ రావు, వేగుంట కనక రామబ్రహ్మం, రావెల సాంబశివరావు, డాక్టరు యస్.వి. బ్రహ్మంగారు అనేక మంది మిత్రులు నా జీవితానుభవాల ఆవిష్కరణకు ఆసక్తి చూపుతున్నారు.చెప్పొద్దూ నాకూ వుంది. నా గత జీవితాన్ని ఒక్కసారి పునఃశ్చరణ చేసుకోవాలన్న తలంపు. కాగా, మూడు పాతికలు నిండవస్తున్న నాకు ఆత్మకథావలోకనం తప్పులేదనిపిస్తోంది. ఇది నా స్వీయ గేహకథనం లాంటిది. ఆత్మ వివేచనం లాంటిది. ఇందులోని ప్రతి అంశానికి బాధ్యత నాదే. సత్యాసత్యాలకు సాక్షిని నేనే. నా అనుభవ సంకలనమే ఇది.

అసలు మా పూర్వీకులది పశ్చిమ గోదావరి మండలం కుప్పనపూడి, ఆకివీడుకి సమీపాన గల గ్రామం. ఆ గ్రామాన్ని ఒకసారి వెళ్ళి చూచివచ్చా.

'బాలబంధు' నా పేరుకి పర్యాయపదమైపోయింది. అలా పిలిపించు కోవడం నా కిష్టం కూడా. ఎన్నేళ్లు వెనకో మాగంటి బాపినీడుగారు, పెద్దాపురం మిషన్ హైస్కూలు వార్షికోత్సవ సమయంలో, నన్ను ఆ బిరుదుతో పిలిచారు మొదట. తరువాత అందరూ ఆ బిరుదు నాకు ఆప్యాయంగా అన్వయించడం ప్రారంభించారు. చివరికి ఆంధ్రప్రదేశ్ బాలల అకాడమి, ప్రపంచ బాలల దినోత్సవంనాడు బిరుదాన్ని ఖరారు చేసి విశిష్ట సభ్యత్వ మిచ్చి గౌరవించింది నన్ను.

'రేఖలు' నా జీవితానికి బాగా నప్పుతాయి. ఆ పదం నాకు బహు ఇష్టం. దీన్ని డాక్టరు సంజీవదేవ్ నుండి స్వీకరించాను. ఆయన రసరేఖలు, తేజోరేఖలు కావ్యాలున్నాయి కదా. నా జీవితం ఎంతో పరిణామగతి, వైవిధ్యం కలది. ఎన్నో మలుపులు తిరిగింది, వృత్తులు చేపట్టింది, నా వ్యక్తిత్వాన్ని రూపించవలసినంతగా రూపించింది. నాకు మిత్రులూ, పరిచయస్తులూ వందలూ వేలు, వారందరూ ఎన్నో విధాల గొప్పవారు, వారి ప్రభావం నా మీద బలంగానే పడింది. ఒప్పుకుంటాను.

స్నేహ పరిచయభాగ్యాన్ని పవిత్రంగా ఎంచుకొని, పెంచుకోవడం నా ప్రత్యేక లక్షణం. దొరికిన సదవకాశాన్ని చేజారనీకుండా సొమ్ము చేసుకోవడం నాకు బాగా తెలుసు. మమతానుబంధ మాధుర్యాన్ని నేనెంతగా చూరగొన్నానో!

ఈ రేఖల్లో వ్యక్తం చేయవలసినవీ, చేయగలవీ మాత్రమే వ్యక్తం చేయబూనుకొన్నాను. వ్యక్తం చెయ్యకుండా వదలి వేసినవి చాలా వుండి ఉండవచ్చు. కొన్ని అందులో అవసరం లేనివీ ఉండి ఉండవచ్చు.

కొన్ని దశాబ్దులకు పూర్వం ఏలూరులో, విద్యాశాఖలో నేను పనిచేసేటప్పుడు నా సంక్షిప్త జీవిత చరిత్ర రాస్తానన్నాడు మిత్రుడు పి.వి. రత్నం, రత్నగర్భ పత్రికాధిపతి, సర్దా పడ్డాను. ఈ సంగతి నా ఇష్టసఖుడు నార్ల చిరంజీవికి చెపితే, వెంటనే అతడు "ఆగండి, దానికి ఎంతో కాలం ముందుంది. మీరెంతో సాధించవలసింది. ఉంది. అప్పుడు తీర్చుకుందురుగాని సరదా" అని వారించాడు. దానితో కథ అక్కడికి ఆగిపోయింది.కాలం గడిచింది, అనుభవాలు కలిగాయి; నా మానసికావరణా. భౌతికావరణా విస్తరించాయి. మార్పులూ, చేర్పులూ నా జీవితంలో ఎక్కువగానే జరిగాయి. వాటిని రికార్డు చెయ్యక తప్పదు. తగిన తరుణమిదే.

ఎవరికైనా ఒక్కసారి జీవితాన్ని వెనక్కి తిరిగి చూచుకోవడం అవసరమేమో అనిపిస్తుంది. వెలుగు నుండి చీకటిలోకి వచ్చామా? చీకటి నుండి వెలుగులోకి వచ్చామా? అని గ్రహించడానికి, చీకటి నుండి వెలుగులోకి వస్తే వెలుగు వేయిరెట్లు ప్రకాశిస్తుంది. వెలుగు నుండి చీకట్లోకి వస్తే, చీకటి చిమ్మచీకటై పోతుంది. ఏమీ కనిపించదు. వెలుగే జీవితానికి విలువనిచ్చేది, వివేచన, వివేకం అందించేది.

కొందరి రచనల్లో నా ప్రసక్తి కొంత ఇదివరకే తేవడం జరిగింది. చలం మ్యూజింగ్స్, లేఖల్లో డాక్టరు సంజీవదేవ్, తెగిన జ్ఞాపకాలు, గతంలోకి, ఉత్తరాల్లో ఆచంట జానకిరాం నడుస్తున్న యాత్రలో, ఎం.ఆర్, అప్పారావు ఆంధ్ర సంస్కృతిలో, ఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తి పిల్లల పత్రికలో; మాగంటి బాపినీడు, తెలుగుతల్లి గ్రంథంలో కూర్మా వేణుగోపాలస్వామి, ఆంధ్ర నాటక కళాపరిషత్ పత్రికలో, పి.వి. రత్నం, మెచ్చుకోదగిన వ్యక్తుల్లో మిక్కిలినేని రాధాకృష్ణమూర్తి నటరత్నాల్లో నా ప్రసక్తి కనబడుతుంది.

నేను పుట్టవలసిన వారి కడుపునే పుట్టాను, పాదం పెట్టవలసిన తావునే పెట్టాను. జననీ జనకులను గురించి నే జన్మించిన గ్రామం గురించి కొంత చెప్పాలి.

అమ్మా నాన్నా అతి సామాన్యులు
ఆదరణ ప్రేమ నసామాన్యులు,
చదువు రాదు సంస్కార హృదయులు
ఎదలో భేదం ఎరుగని సదయులు.
కల్లా కపటం తెలియని దమ్మ
కష్టజీవి సజ్జనుడు మా నాన్న
పెద సుబ్బమ్మ పెద సుబ్బయ్యా
పేరులు మా తల్లితండ్రులవి.
జన్మనిచ్చిరి జగతిని జూపిరి.
నన్ను చూచి తామెంతో మురిసిరి.

నా జననం కవుతరంలో, అది కృష్ణా మండలం గుడివాడ తాలూకాలో పెద్ద జనాభా కలిగిన మేటి గ్రామం. మేజర్ పంచాయితీ, రైలు ప్రయాణ సౌకర్యం కలది. బళ్ళూ, గుళ్ళూ గోపురం, రిజిస్ట్రాఫీసు, పోలీసు స్టేషనులున్నాయి. నూతులూ, తటాకాలూ, వ్యవసాయానికనుకూలమైన కాల్వలూ ఉన్నాయి. అష్టాదశ వర్ణాలవారున్నారు. అన్నదమ్ముల్లా కలిసి మెలిసి ఐకమత్యంతో జీవయాత్ర సాగించేవారు. వరుసలు పెట్టుకొని పిలుచుకొనేవారు. వ్యవసాయం ముఖ్యవృత్తి. కక్షలు కలతలు తక్కువ, కొట్టుకోవడాలు కోర్టుకెక్కడాలు ఉండవు, అక్షరాస్యత ఎక్కువ. అస్పృశ్యత పాటించడం తక్కువ.

రైతులు ఎప్పుడూ తమ పనుల్లో నిమగ్నమై ఉండేవారు. తీరిక సమయాల్లో తాళ్ళు పేనుకోవడం, గోనె సంచుల పట్టాలు చేసుకోవడం, పురాణ శ్రవణం, సత్యభామ కాలక్షేపం, దాడి, పులీ మేక, చెక్రపట్టి, చెడుగుడు, కోలాటం, కోపులు ఆడుకోవటం లాంటి వాటిల్లో మునిగి వుండేవారు.

సోమరిపోతులు తక్కువ. దుర్వ్యసనాలు తక్కువ. పట్నాలకు పోయి కాలక్షేపం చెయ్యడమెరగరు. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే అది బంగారు కాలం. ప్రజలందరూ బంగారంతో సమానం.

మాది రాజకీయ చైతన్యం గల గ్రామం. గాంధీ పిలుపు అందుకొని స్వాతంత్ర్య సమరంలో దూకి మా గ్రామపెద్దలు ఎందరో ఎన్నో త్యాగాలు చేశారు. లాఠీ దెబ్బలు తిన్నారు. జైళ్ళకు వెళ్ళారు. యువకులు రైలు పట్టాలు పీకడానికి, తీగలు తెంచడానికి కూడా సిద్ధపడి జైలుకు వెళ్ళారు. వారు కానూరి చిన వెంకటదాసయ్య, బొబ్బా వీరభద్రయ్య, ఆదినారాయణమూర్తి సోదరులు, తాళ్లూరి శ్రీరాములు, నార్ల వెంకటేశ్వరరావు మొదలైనవారు. నా చిన్నప్పుడు గాంధి దంపతులు, అని సోదరులు, బాదుషాఖాను మా

వూరు ఒకసారి వచ్చారు. స్త్రీలు నగలూ, పురుషులు డబ్బూ మహాత్మునికి అర్పించుకొని తమ దేశభక్తినీ, స్వాతంత్ర్యానురక్తినీ ప్రదర్శించుకొన్నారు. నాకిది మసక మసకగా జ్ఞాపకం.

తాళ్ళూరి శ్రీరాములుగారు విదేశీ వస్త్ర బహిష్కరణ సూచకంగా తమ ఇంట్లోని విలువైన చీరలూ, వస్త్రాలు అన్నీ అగ్నికి ఆహుతి చేశారు. శ్రీరామపురం అనే ఒక కాలని వారి వ్యవసాయ భూమిలో నిర్మించి ఖద్దరు ఉత్పత్తి విరివిగా చేశారు. మా కవుతరం ఖద్దరుకి ఆనాడు మంచి గిరాకీ వుండేది. కవుతరం ఖద్దరు ఎంతో ప్రసిద్ధి. ప్రతి ఇంట్లో స్త్రీలు విరామ సమయాల్లో రాట్నాల మీద నూలు వడికేవారు.

గ్రామ శ్రేయస్సుని కాంక్షించిన వారిలో ముఖ్యులు రైతు ఉద్యమ నాయకులు కానూరి వెంకట చలపతయ్య గారు, గ్రామ తగవులు తీర్చడంలో న్యాయనిర్ణేత కానూరి వెంకటదాసయ్యగారు; త్యాగశీలుడు స్వాతంత్ర్య సమరయోధుడు కానూరి చినవెంకటదాసయ్యగారు మొదలైనవారు. యువకుల్లో వడ్లమూడి సత్యనారాయణ, నార్ల వెంకటేశ్వరరావు అభ్యుదయ భావాలు కలవారు. కానూరి దామోదరయ్యగారు మంచి విద్యాభిమాని. వారిపేర ఒక ఉన్నతపాఠశాల నెలకొల్పబడింది. బొబ్బా పద్మనాభయ్యగారు విజ్ఞానసంపన్నుడు. నెమలిపురి తిరువెంగళయ్యగారు ఆయుర్వేద వైద్యుడు. తూము కామయ్యగారు కుక్కకాటుకి, తూము మల్లికార్జునుడు గారు పాము, తేలుకాటుకి మందులు ఇచ్చేవారు. పశువైద్యం చేసేవారు. కానూరి బలరామయ్య, తాళ్ళూరి మంగపతిరావు, సి.వి. (వరహాలరావు) గారలు కమ్యూనిస్టు ఉద్యమంలో నిస్వార్థంగా పనిచేశారు. వాఙ్మయాధ్యక్ష వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య గొప్ప పండితులు, విమర్శకులు కె.ఎల్.ఎన్. ప్రసాదు పెద్ద పారిశ్రామికవేత్త, ఆంధ్రజ్యోతి వ్యవస్థాపకులు. నార్ల తాతారావుగారు విద్యుత్శాఖలో పెద్దఉద్యోగి, అలాంటి వారందరి సరసన నిలబడి నేను కూడా ఉడుతాభక్తి మా గ్రామం పేరు నిలబెట్టగలిగాను.

అసలు మా గ్రామంలో విద్యాభిక్ష, రాజకీయ విద్యాభిక్ష పెట్టిన మహావ్యక్తి చెరుకువాడ వెంకట నరసింహం పంతులుగారు. వారు అమోఘంగా పిల్లలకు విద్య గరిపారు. పెద్దలకు రాజకీయ విద్య గరిపారు. అందరి గౌరవాదరణలు అందుకొన్నారు. ఎక్కడో పశ్చిమగోదావరి మండలంలోని తణుకు నుండి మా గ్రామానికి తరలివచ్చి, మాగ్రామాన్ని తననివాస స్థలంగా ఏర్పాటు చేసుకొని, జాతీయ విద్యాలయం ఒకటి ప్రారంభించి ఆదర్శమార్గంలో పిల్లలకు విద్యాబోధన చేశారు. వారు స్థాపించిన పాఠశాలకు ఒకభవనం, నివాసానికి ఒకభవనం గ్రామస్తులు అభిమానంతో కట్టించి పెట్టారు. ఆ భవనాలు రెండూ ఇప్పటికీ చెక్కుచెదరకుండా నిలిచిఉన్నాయి. పంతులుగారు గొప్ప జాతీయనాయకుడు, విద్యాబోధకుడు, వక్త, సంస్కర్త. మా అన్నలిద్దరూ వారివద్దవిద్య నభ్యసించారు. నార్ల వెంకటేశ్వరరావు గారూ వారి శిష్యుడే. చాలాఏళ్ళు మావూళ్ళోవుండి, జాతీయోద్యమం బాగా వ్యాప్తిచెందగా వారు మా గ్రామం

విడిచివెళ్ళిపోయారు. తన శేషజీవితాన్ని పూర్తిగా ఉద్యమానికి అంకితం చేశారు. జైలుజీవితం గడిపారు. దేశంలో ఒక త్యాగశీలియైన నాయకుడుగా పేరు గడించారు.

నేను నాట్యప్రదర్శనలిచ్చే రోజుల్లో పంతులుగారితో నాకు చక్కని భేటీ ఏర్పడింది. వారి మేనల్లుడు. ఉండవల్లి కోటేశ్వరరావుగారి కుమార్తె వివాహం రాజమండ్రి ఆర్యాపురంలో జరిగింది. ఆ వివాహానికి నేను నాట్యప్రదర్శనమిచ్చా. పంతులుగారు. నా ప్రదర్శన తిలకించి ఆశీఃపూర్వకంగా అభినందిస్తూ నన్ను తనవేలువిడిచిన శిష్యునిగా పేర్కొన్నారు. ఎందుకంటేవారు మా అన్నలకు గురువు కదా! ఇంకా పంతులుగారి ప్రభావం నామీద పరోక్షంగా పడివుండవచ్చు. బాల్యంలో, తరువాత కొన్ని సంవత్సరాలకు కె.ఎల్.ఎన్. ప్రసాదు వివాహం విజయవాడ సూర్యారావుపేటలో జరిగినప్పుడు నేను నాట్యము చేశాను. ప్రసాదు తండ్రి దామోదరయ్య గారికి పంతులుగారు మంచి స్నేహితులు.

వారి వివాహానికి హాజరైనారు. తిరిగి రాజమండ్రిలో అభినందించినట్లు నన్ను ఇక్కడా అభినందించారు. దానికి కృతజ్ఞత వెల్లడిస్తూ పంతులుగారిని నా వేలువిడిచిన గురువుగారని పేర్కొన్నాను. వెంటనేవారు "రా, పిడుగా! నామాట నాకు ఒప్పజెప్పావోయ్" అని ఆశ్చర్యానందం చెందారు.

మా గ్రామంలోని చెన్నకేశవస్వామి దేవాలయానికి పెద్ద గాలిగోపురం వుంది. దాని నిర్మాణానికి ముఖ్యకారకులు కె.ఎల్.ఎన్. ప్రసాదు తాతగారైన లింగమూర్తి గారంటారు. లింగమూర్తిగారు ఎన్నో శతకాలు రచించారు. వారి పిల్లలు వెంకట చలపతయ్య, దామోదరయ్య గారలు, ఆ శతకాలన్నింటినిచేర్చి 'శతకమంజరి' అనే పేరుతో గ్రంథంగా అచ్చువేయించారు. లింగమూర్తిగారికి మా పెద్ద తండ్రిగారైన వెంకటస్వామిగారు సాహితీమిత్రులట. నా చిన్నప్పుడు మా అటక మీద కొన్ని తాళపత్రగ్రంథాలు చూశాను. బహుశా నాలో భాషాభిరుచి మా పెద్ద తండ్రి గారి నుండి సంక్రమించి యుండవచ్చునేమో.

మా గ్రామాన్ని గురించిన మరికొన్ని విశేషాలు:

చిత్తూరు నుండి కట్టమంచి కొళందరెడ్డి గారన్న వ్యక్తి మావూరు వచ్చి ఒకధాన్యం ఫ్యాక్టరి కట్టించారు. దాన్ని రెడ్డిగారి ఫ్యాక్టరి అంటారు. ఆ ప్రాంతాన్ని స్కాట్ పేట అంటారు. కొళందరెడ్డిగారు కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారి సోదరులు. వారు పోలీసుశాఖలో పనిచేశారు. జాతీయభావాలున్న వారు, ఏదో సందర్భాన వారిపైన అధికారి తెల్లదొర, భారతీయుల్ని గురించి, తనను గురించి అవమానకరంగా మాట్లాడితే, చేతిలోని తుపాకీ గురిపెట్టి కాల్చబోయారట. ఆ ఘట్టం పిమ్మట ఆ ఉద్యోగానికి తిలోదకాలిచ్చి, మాగ్రామం వచ్చిస్థిరపడ్డారు.

రెడ్డిగారిపిల్లలకు విద్యాబోధన చెయ్యడానికి రాజమహేంద్రవరం నుండి వీరేశలింగం పంతులుగారి అనుయాయి, సంఘసంస్కర్త కామరాజుగడ్డ హనుమంతరావుగారు మా గ్రామంలో మకాం పెట్టారు.

వీరేశలింగంగారు చేయించిన తొలిసంస్కరణ వివాహం హనుమంతరావుగారిదే. సుందరమ్మ అనే భర్త పోయిన ఉపాధ్యాయినిని హనుమంతరావుగారు వివాహమాడారు. విద్యాశాఖలో పనిచేసిన బాపయ్యగారు వారి పెద్దకుమారుడు.

ఆ శాఖలోనే పనిచేసిన సరోజిని బాపయ్య గారి భార్య. బాపయ్య, సరోజిని దంపతుల పుత్రుడే గుంటూరు ఏ.సి. కళాశాల లెక్చరర్ అనిల్ కుమార్, అనిల్ కుమార్ని చిన్ననాటినుండి ఎరుగుదును. అతడు నా బాల్యమిత్రుడు.నా జీవితాన్ని నేనే తీర్చిదిద్దుకున్నానని చెప్ప సాహసించను. అందుకు ఎందరో కారణం. ఎన్నిసంఘటనలో కారణం. నాదంతా పట్టుదలతో కూడిన స్వయంకృషి, గొప్పవారి జీవితాలు మేలిబంతులైతే, మిణుగురు కున్నపాటి స్వయంప్రకాశము గల నా జీవితం చిన్నారులాడుకొనే చిన్ని బ్రతుకు బంతిలాంటిది. నా స్వయంప్రకాశం నాకొక బలీయమైన బోధకశక్తి. అది నా స్థితికి ఒకగతిని కల్పించింది, ముందుకు నడిపించింది. నా జీవితోదయానికి నాందిగా పర్యవసించే ఉషోరేఖ ఇది.

ఉదయరేఖ (బాల్యం)

''సుబ్బమ్మ ప్రసవించింది. ఈ ఉదయం. మగపిల్లవాడు ఎర్రగా, తల్లి రంగే" అమ్మలక్కలు అనుకున్నారట నే పుట్టినప్పుడు. నాపుట్టినతేదీ తెలియదు, మొదటి ప్రపంచమహాయుద్ధ సమయాన అనిఅంచనా. మా తల్లిదండ్రులు చదువుకోలేదు. అందువల్ల నాపుట్టినతేదీ రాసిపెట్టుకోలేదు.

మేము పదకొండుమంది సంతానం. నలుగురు మగపిల్లలు, నలుగురు ఆడపిల్లల తర్వాత నే పుట్టాను. నా తర్వాత ఇద్దరు ఆడపిల్లలు మగపిల్లల్లో నేను కడగొట్టు. నే పుట్టకపూర్వం ఇద్దరుఅన్నలు చనిపోయారు. మాది మధ్యతరగతి కర్షకకుటుంబం. ఆరు యకరాల భూవసతి ఉండేది. పండినపంట తినడానికి సరిపోయేది. ఇంట్లోపాటుపడేవారు మానాన్న, పెద్దన్నయ్య ఇద్దరే. ఎలాంటిలోటు లేకుండా పదకొండుమంది సంతానాన్ని మాతండ్రి పెంచిపోషించారు. సంవత్సరంలో ఒకటి రెండు గడ్డు మాసాల్లో మేము మొక్కజొన్న అన్నమో,రాగిసంకటో ఒకపూట తిన్న జ్ఞాపకం.

మా అమ్మ సత్తెకాలం మనిషి, పెద్దలనాటి తరహా. కాని విసుగు వచ్చినప్పుడు చిర్రుబుర్రు లాడేది. మమ్మల్ని కొట్టేది. బంగారు ప్రతిమలాగా వుండేది. మా నాన్న చామనఛాయ, తీర్చిన అవయవ నిర్మాణం కలిగి అందంగా ఆరోగ్యంగా ఉండేవారు. మా తల్లిదండ్రులది అనుకూల దాంపత్యం, అనురాగ దాంపత్యం. వారెన్నడూ. కలహించుకొని ఎరగరు. వ్యవసాయం మెలకువలన్నీ తెలిసిన, ఉత్తమ, ఉదార, శాంతస్వభావుడైన మా నాన్నంటే వూళ్ళో అందరికీ ఎంతో గౌరవ సద్భావం వుండేది.

ఆనాడు కన్యాశుల్కం ఉంది. మా నాన్న మామగారికి ఎనిమిది వరహాలు కన్యాశుల్కం చెల్లించి మా అమ్మను వివాహం చేసుకొన్నారట. ఈ విషయం మా తాత, నాన్న గర్వంగా చెప్పుకోవడం నేవిన్నా.

మా జననీజనకులను గురించి ఒకపాట వ్రాసుకొన్నా. ఆ పాటను నా 'మాన్యశ్రీలు' కావ్యంలో చేర్చుకున్నా. దాన్నే ఉషోరేఖల్లో ఉదహరించాను.ఇంక నా ఏడేళ్ళ అల్లరి బాల్యాన్ని అవలోకించండి. అదొక చీకటి కల! అంతులేని అల్లరి ఆగడాల ఘట్టం. భవిష్యజ్జీవితానికి పనికి వచ్చిన చిత్రమైన సాధన రంగం.

నా జ్ఞాపకశక్తి అసాధారణం. నాకు రెండు సంవత్సరాలు దాటిన తర్వాత కూడా పాలిమ్మని మా అమ్మను బాధపెట్టేవాణ్ణి. ఆ బాధకు తట్టుకోలేక ఒకసారి కుంకుడు కాయ రసం రాసుకుని పాలిచ్చింది. పాలుచేదుగా మారినై అని చెప్పింది. నిజమనుకొని ఇంకపాలు తాగడం మానివేశా. బహుశా మాచెల్లెలు

అమ్మ కడుపులో వుందేమో అప్పుడు. శైశవంలో జరిగిన ఇలాంటి విషయాలు ఇప్పటికీ నాకు స్పష్టంగా జ్ఞాపకమున్నాయి.

నా మొదటి ఏడేళ్ళ బాల్యజీవితం అర్థం పర్ధం లేని అల్లరి ఆకతాయి తనంతో గడిచింది. అమ్మ కొంగు పట్టుకొని తిరిగేవాణ్ణి. నాన్న మంచం మీదే పడుకొనేవాణ్ణి. బడికి వెళ్ళమంటే వెళ్ళేవాణ్ణి కాదు, మా రెండవ అన్నయ్య కొట్టినా తన్నినా తినడం, తిరగడం, ఆడుకోవటం ఇదే పనిదినమంతా. చదువంటే నాకిష్టముండేది కాదు, బడి అంటే భయం. కారణముంది. ఒకసారి మాఅన్నయ్యతో వాళ్ళ జాతీయ పాఠశాలకి వెళ్ళా. అప్పుడు మాట వినని కుర్రవాణ్ణి పంతులుగారు చింత బరికెతో చావ మోదడం చూశా. ఇంకా మా ఇళ్ల దగ్గర, వీధి బడి నడుపుతున్న పాగోలు వెంకటచలం పంతులుగారు చదవని పిల్లల్ని కోదండం తీయించేవారు. వాళ్ళకి బొండ వేసేవారు కాళ్ళకి, ఈ దృశ్యాలు నామనసులో నాటుకొని,

బడికిపోను, బాబు నేను

బంది ఖాన నిజంగాను

బడి పేరంటేనే చాలు

బండబారు నా నరాలు. అనే భావంలోకి వచ్చాను. ఇంటి దగ్గరాడుకోవడానికి మాబాబాయి గార్ల పిల్లలుండేవాళ్ళు. నాకంటే చిన్నవాళ్ళు, వాళ్లందరికీ లీడరును నేను. నేచెప్పినట్లు వినేవాళ్ళు వాళ్ళు. నే చెప్పిన ఆటలాడేవాళ్ళు. పక్క ఇళ్ళపిల్లల్ని వెంటేసుకొని పొలాలగట్లు, కాలవ గట్లు తిరగడం, ఆయా కాలాల్లో దొరికిన ఈతపళ్ళు, నేరేడుపళ్ళు, సీమచింతకాయలు కోసుకు తినడం, చేలగట్ల మీద దొరికిన పిల్లి పెసరకాయలు: తట్టలకొద్ది కోసుకు తెచ్చుకోవడం, ఇష్టంగా తినడం మాపని. ఆ కాయలూ, పళ్ళూ గొప్ప మాకప్పుడు.

దినంలో ఎక్కువకాలం బైటగడిపేవాళ్ళం– గోలీలూ, గోడింబిళ్ల, బుర్రబంతీ ఆడుకుంటూ, చక్రాలు తిప్పుకుంటూ, గోళీలాటలో నాదిగొప్పగురి. ఆటలో సంపాదించిన గోలీలు ఒక గుడ్డసంచిలో దాచుకొని చూచుకొని మురిసిపోయేవాణ్ణి.

అట్లతద్దీ, ఉండ్రాళ్ళతద్దికి పల్లేరుకాయలు తెచ్చి ఊరివారి ఇళ్ళముందు చల్లడం సరదా, ''అట్లతద్దోయ్ ఆరట్లోయ్ – ముద్దపప్పోయ్ మూడట్లోయ్'' అని కేకలు వేస్తూ తిరగడం సరదా. తిప్పడం సరదా. ఉయ్యాలలూగడం సరదా. గోరింటాకు పెట్టుకోవడం సరదా. తొలిఏకాదశికి బెల్లం కలిపిన పేలాల పిండి బొక్కడం సరదా. ఈసరదాలిప్పటి పిల్లలకి తెలియవు.

ఇప్పటిలాగ ఇడ్లీ, ఉప్మా, అట్టూ టిఫెన్లు తినడం ఎరగం, పండగపట్బాలకు గారెలు, బూరెలు, అరిసెలు వండేవారు. అవి ఆరగించేవాళ్లం. మినపసున్ని ఉండలు అరిగించేవాళ్లం, పాలు, పెరుగు, వెన్నా విరివిగా ఉండేవి. నిత్యం పెరుగుంటే చాలు, పచ్చడి నంజుతో అన్నం కడుపు నిండా తినేవాళ్లం. ఈనాటి బంగాళాదుంపలు, క్యారెట్, టమోటో, క్యాబేజీ, కాలీఫ్లవర్, ముల్లంగి, బీట్రూట్ ఇలాంటివి మేమానాడు ఎరగం.

నేను పసితనంలో ఉయ్యాల్లో పడుకొని వుండగా మాఇంటికి పెరుగూ, మజ్జిగ కోసం వచ్చిన పట్నాల చంద్రావతి పిన్నినా బుగ్గలుగిల్లి ఏడ్పించి ముద్దుచేసేదట, మా అమ్మ 'ముండా ఏడ్పించకే పిల్లవాణ్ణి'' అంటున్నా. ఈ సంగతి పిన్నేనాతో చెప్పింది పెద్దవాడనైన తర్వాత. చంద్రావతమ్మకు పిల్లలు లేరు.

మా ఊళ్లోకి ఎలుగుబంట్లు ఆడించేవాళ్లు వచ్చేవారు. ఎలుగుబంటి అంటే నాకెంతో భయం, ఆ నల్లబొచ్చూ, ఆ వూపుకుంటూ నడవడం చూస్తే అలాగే మాపక్క గ్రామం కొంగంచర్ల నుంచి ఒక గూనివాడు మావీధిగుండా పోతుంటే అతన్ని చూడగానే కెవ్వుమని కేకవేసి పారిపోయేవాణ్ణి భయంతో, గంగిరెద్దుల ఆటంటే నాకిష్టంగా వుండేది, అంతపెద్ద గంగిరెద్దు అంత చిన్నమనిషి గుండెమీద తన నాలుగుకాళ్లూ పెట్టి నిలబడడం, అతడు బూర ఊదడం నాకు ఆశ్చర్యంగా వుండేది. అతడు నలిగిపచ్చడి కాకుండా ఎలావున్నాడా అనికూడా! గంగిరెద్దు ఊపిరి బిగబట్టి తేలిగ్గా అతనిమీద నిలబడేటట్లు అతడు దానికి సాధన ఇచ్చాడని తెలిసిన పెద్దవాళ్ళు చెప్పారు.

ఇంక తోటిపిల్లలతో కల్పించి కల్పనా కథల్లా కబుర్లు చెప్పడం నా తర్వాతే, అందరూ చెవులురిక్కించి వినేవాళ్లు. ఇంకా చెప్పమని ప్రోత్సహించేవాళ్లు. అక్షరాలే నేర్వని నేను, అంతో ఇంతో నేర్చినవాళ్లకి నేలమీద ఇసుకలో పిచ్చిపిచ్చిగా గీతలు, సున్నాలు రాసి, అవి ఏమిటి అని అడిగేవాడ్ని. వాళ్లు అవన్నీ అక్షరాల మాటలే అని చదివి నన్ను నమ్మించేవాళ్లు. నిజమనుకొని నేను పొంగిపోయేవాణ్ణి. ఆనాటి నామాటల కల్పనా ధోరణి ఈనాటి నారచనకో, ఉపన్యాసానికో తోడ్పడిందేమో, రాత, దస్తూరికీ చిత్రకళకీ సాయపడిందేమో.

ఇంట్లో ఉన్నప్పుడు అంతులేని అల్లరీ హఠం చేసేవాణ్ణి. బండబూతులు తిట్టేవాడ్ని, చెల్లెళ్ళనూ అక్కలను జుట్టుపీకి ఏడ్పించేవాడ్ని. ఇదంతా చూస్తున్న అమ్మకు దుస్సహమనిపించి, ''నాకడుపున చెడపుట్టావురా'' అనిగట్టిగా కొట్టేది గోలపెట్టి ఏడ్వడం ప్రారంభించగానే ''నాబాబూ పాపిష్టి దాన్ని ఎన్నిదెబ్బలు కొట్టానురా'' అని ఒళ్లోకి తీసుకొని ఓదార్చేది. అంతామర్చిపోయి ''మా అమ్మ మంచిదే'' అని అడుకోను

బైటికిపోయేవాడ్ని. నాఅల్లరి నాకు తెలుస్తూనే వుండేది. కాని నన్ను నేను ఆపుకోలేని పరిస్థితిలో పడిపోవడంజరిగేది.

బడికిపోవడం ఇష్టంలేక చిన్న అన్నం మూట అమ్మతో కట్టించుకొని బొబ్బాసూరయ్య మామయ్యతో గేదెలు కాయడానికి పొలం వెళ్ళడం, అక్కడ కాల్వగట్టున అతనితో అన్నం తినడం సర్దాగా వుండేది. ''బాబూ! నీకెందుకురా ఈపని చక్కగా తోటిపిల్లలతో బళ్లోకి వెళ్ళి చదువుకోరాదూ?'' అని మామయ్య అంటే, మాటలు నా చెవికెక్కేవి కావు.

అప్పుడప్పుడు అన్నం తీసుకు వెళ్ళేవాణ్ణి నాన్నకు పొలంలో రైతులూ, పాలికాపులూ దూరదూరంగా కూర్చొని మధ్యాహ్నం అన్నం తినేవారు. చూస్తూవుండేవాణ్ణి. ఆ పాలివాళ్ళను అంటుకోరాదని చెప్పేమాటలు నాకర్థం అయ్యేవి కావు. వాళ్ళ పిల్లలతో చెట్టాపట్టాలు పట్టుకొని తిరగాలనీ, ఆడుకోవాలని వుండేది. ఆ పాలికాపులు నన్ను తమభుజాల మీద ఎక్కించుకొని తిప్పితే ఎంతహాయిగా ఉండును అనిపించేది. కానివాళ్ళ దగ్గరగా వెళితే ''బాబూ! మమ్మల్ని అంటుకోకూడదు. దూరంగా ఉండు'' అనేవాళ్ళు. తెలియని బాధ ఏదో నాలో కలిగేది అప్పుడు. ఈ అడ్డును దాటినా తరువాతి జీవితంలో ఎందరెందరో మధురమూర్తులతో మానవానుబంధాన్ని పెంచుకున్నాను. స్నేహ మాధుర్యాన్ని జుర్రుకొన్నాను.

హఠం చెయ్యటంలో నాది అగ్రస్థానమని చెప్పానుగా, ఇంట్లో ఏ పిండి వంట వండుకున్నా, పేటకు (మచిలీపట్నం) వెళ్ళినప్పుడు నాన్న ఏచెరుకు ముక్కో, ఖర్జూరపండో, జామకాయలో తెచ్చినప్పుడు నాకన్నీ కావాలని పట్టుపట్టేవాణ్ణి, లేదా అధమం సగం కావాలనేవాణ్ణి. ఇది చూచి నాన్న, ''వాడు ఉగ్రనరసింహం. కానీ, వాడికే అంతాపెట్టు, మిగిలివుంటే నేతక్కిన పిల్లలకి పెట్టు'' అని మా అమ్మతో అన్నమాటలు నాకిప్పటికీ బాగా జ్ఞాపకం. మా నాన్నకి నా మీద ప్రత్యేకమైన ప్రేమ వుండడానికి కారణముంది. తాను అల్లారు ముద్దుగా పెంచుకొన్న పెద్దకుమారుడు పదిహేను సంవత్సరాలు పెరిగి కలరావాతకు గురైచనిపోయాడు. అతని పేరు వెంకటనరసయ్య ఆ పేరు తిరిగి నాకు పెట్టారు. అందువల్ల నా అల్లరి సహించడం, సన్నొక్కమాటన్నా అనకపోవడం, దండించకపోవడం జరిగింది. మా అమ్మ ఒకతెలివైన పనిచేసి నన్ను తృప్తిపరిచేది. నన్ను ఆదమరపించి, ఉన్నదాన్లో సగం దాచిపెట్టి, మిగిలిన దాన్లో సగం పంచి, దాన్ని నాకు ఇచ్చేది. నన్ను బైటికి వెళ్ళనిచ్చి, మిగిలింది పిల్లలందరికీ పెట్టేది.

ఆ వయసులో నా ఆకలికి అంతు వుండేది కాదు. నా బూతులికి అద్దూపద్దూ వుండేది కాదు. పదిసార్లు అన్నం తిన్నా ఇంకా తినాలనే ఉండేది. అన్నిసార్లు ఏమిచేసి పెడుతుంది అమ్మ అన్నం? మజ్జిగో. లేకుంటే

తరవాణో పోసి, నంజుకోవడానికి ఒకఎండు మిరపకాయ కాల్చి ఇచ్చేది. ఆకలీ, బూతులూ అమ్మకు అంతుపట్టేవి కాదు. ఇదంతా ఏవోదయ్యం, భూతం చర్య అని అభిప్రాయపడింది. తననేస్తురాలు తమ్మారెడ్డి రంగమ్మను ''రంగప్పా! నరిసిగాడి సంగతి అలా వుంది. ఏం చెయ్యమంటావు? అని సలహా అడిగింది. రంగమ్మ పెద్దమ్మ బాగా ఆలోచించి ''ఔనే సుబ్బమ్మా! ఇదంతా దయ్యం చేష్టలేనే'' అని నిర్ధారించింది. ఇద్దరూ ఆలోచించి నివారణకు ఒక చిట్కా కనిపెట్టారు. నవ్వకండి. జరిగిన సంగతి ఇది.

అమ్మా, రంగమ్మా ఇద్దరూ నేనుగోలపెట్టి ఏడుస్తున్నా మాపినతండ్రి గారింట్లో ఒకరాటకు కట్టేశారు. పులిసిన కుడితి నీళ్ళు ఒక కడివెడు తెచ్చారు. చెంబుతో ఆ పుల్లని కుడితి నాముఖం మీద కొట్టారు. ఉక్కిరిబిక్కిరవుతున్నా. ''ఛీ! పాడు దెయ్యం మాబాబుని విడిచిపో అంటూ, చివరికి కట్లూడదీసి, స్నానంచేయించి, ఒళ్ళుతుడిచి, ఉతికిన లాగూ చొక్కా తొడిగారు. అదేమి చిత్రమో మరునాటి నుండి నా ఆకలి జబ్బు తగ్గిపోయింది. అమ్మా, రంగమ్మ సంతోషించారు. వాళ్ళ మందు పని చేసినందుకు.ఇంక బూతుల జబ్బు ఒకటి అలాగే మిగిలివుంది. నావి మగబూతులూ, ఆడబూతులూ జమిలి. అంతులేని నాకసికి అవి అద్భుత బాహ్యీకరణలు.

ఒకరోజున కసిరేగి నేను లాగూచొక్కా ఊడదీసుకొని, మొలతాడు తెంచుకొని బూతుపురాణం. మొదలుపెట్టా. మన్నూ ఇసుకా ఇంట్లో విసరడం మొదలెట్టా. అమ్మ భయపడి తలుపులు మూసివేసుకొంది. తలుపులు అదేపనిగా బాదడం మొదలుపెట్టా, ఇంతలో మాబావగారు (మేనత్త కుమారుడు, పెద్దక్కభర్త, పిల్లనిచ్చిన మామ) అటువచ్చి నాచర్య చూశారు. నన్ను కొట్టడానికి వచ్చారు. నేను పరుగు పుచ్చుకున్నా. అయినా వదలకుండా నావెంటబడ్డారు. పట్టుకున్నారు. కొట్టడం ప్రారంభించారు. నేనుతిట్టడం ప్రారంభించా. ఇలావారు కొట్టడం, నేనుతిట్టడం కొంతసేపు సాగింది. చివరికి నేను స్పృహ తప్పిపడి పోయా. నన్ను మోసుకువచ్చి మంచం మీద పడుకోపెట్టారట. నాకు తెలియదు. సాయంకాలానికి స్పృహ వచ్చి చూస్తే మంచం మీద వున్నా జరిగిందంతా ఫిల్ములాగ నా మనసులో కదిలింది. ఏమి ఆలోచించుకున్నానో తర్వాత ఏమి నిర్ణయించుకున్నానో అప్పటి నుండి నా అల్లరి భూతం అదృశ్యమైపోయింది.

ఇక్కడ నే రాసుకొన్న ఒక గీతం ఉదహరించాలి. నా చర్యను ప్రతిబింబించేది.

చిన్నప్పుడు నన్నందరు చీదరించుకొనేవారు
అంతులేని అల్లరి నా ఆకతాయితనం చూచి
అమ్మకు ఒక క్షణమైనా నెమ్మది లేకుండా జేసి
విసిగించి విసిగించి వేధించుక తిన్నాను.

అన్నమాట వినక అన్ని వీధులూ తిరుగుతు
బడికి పోక, చదువురాక బడుద్ధాయినైపోతిని
ఆగడాలు పెచ్చుపెరగ ఆగ్రహించి బావగారు
చివరి కొక్కమారు వీపు చిట్లునట్లు మోదినారు.
అక్కలనూ చెల్లెళ్ళను అందరినీ లోకువెంచి
జుట్టుపీకి, ఏడిపించి కొట్టడ మొక సరదా
అద్దు లేక పద్దు లేక పెద్దలన్న భయం లేక
అనరానివి నోట బూతులాడడ మొక సరదా
ఆ దెబ్బకు దయ్యమింక ఆగలేక పారిపోయె
ఆ నాటితో నా అల్లరి అన్నమాటకూడ పోయె.

నేను ఒక గౌరవవ్యక్తిగా చలామణి అవుతున్నప్పుడు ఆనాటి నా అల్లరి చర్యలు, బూతుల కూతలు చూచినవాళ్లూ, విన్నవాళ్లూ – ''అబ్బాయి! చిన్నప్పుడు ఎంత అల్లరిచేసే వాడవురా, ఎన్ని బూతులు తిట్టేవాడవురా. ఇంతగా మారిపోతావని మేము ఊహించలేదురా" అంటే నవ్వుతూ మౌనం వహిస్తా.

ఈ రేఖ కొసమెరుపు గొప్ప మలుపు వివరించి పూర్తి చేస్తా.

ఇలా ఏడు సంవత్సరాలు నా చీకటి బాల్యం గడిచింది. అది చీకటి అని నేను తెలుసుకో లేదు.చేయవలసినంత అల్లరి చేశాను. తిట్టవలసినన్ని బూతులు తిట్టాను, ఏడ్చాను. దెబ్బలు తిన్నాను. బైట పిల్లిలాగ మసలిన నేను, ఇంట్లో పులినై అమ్మను అందర్నీ బాధ పెట్టాను. ఇదంతా ఎందుకు జరిగిందో, నాలో ఊహించని మార్పు ఎందుకు కలిగిందో మనఃశ్శాస్త్రమర్మజ్ఞులకే తెలియాలి. ఏమైతేనేమి. నాలోని చీకటి తొలగిపోయింది. కల్మషం, కసీ క్షాళనమయ్యాయి. వెలుగురేఖ విచ్చుకొంది. మంచి సందేశం అందుకోవడానికి నా మనస్సు ఆయత్తమై ఉంది. అదనుకై వేచి ఉంది.

శుభ సమయం, పరిణామం ఇది మా పినతండ్రి గారింట్లో ఒక పోలీసున్నాడు. అతనికి తల్లి వుంది. ఆ ముసలమ్మ పేరు ఆదిమూలం సరసమ్మ. ఎంతో లోకానుభవం జీవితానుభవం కలిగింది. నా సంగతంతా కనిపెట్టి చూస్తూంది. ఒక రోజున నన్ను ప్రేమగా చేరబిలిచి పక్కన కూర్చోబెట్టుకొని తల నిమురుతూ మెల్లగా ఇలా ప్రారంభించింది. ''నాయనా! నువ్వు చాలా మంచివాడివి, అమాయకుడివి. తిట్లు తింటున్నావు. దెబ్బలు తింటున్నావు వూరికే" మీ అమ్మ ఎంతో మంచిది. నీకోసం బాధపడుతోంది. మీ నాన్న రుషి లాంటివాడు. 'నువ్వు ఎప్పటికైనా మారతావని నిన్ను ఒక్క మాట కూడా అనకుండా చూస్తున్నాడు. నీకు తెలియదు. తెలిస్తే – ఇలా చెయ్యవు'' అని క్షణం ఆగి నా వంక చూసింది. నేను

మౌనమూర్తిలాగా ఉండిపోయా. మామ్మ చెప్పిన మాటలన్నీ శ్రద్ధగా వింటున్నా. మళ్లీ మాటలు ప్రారంభించింది. ''నా మాట విని చదువుకో బాగా, పైకి వస్తావు. చదువుకోకపోతే తెలివి రాదు. నిన్ను తెలివి లేనివాడుగా చూచి మీ అన్నలిద్దరూ ఉన్న రెండెకరాలూ నీకియ్యకుండా తీసేసుకుంటారు. నువ్వు ఏమైపోతావో, బళ్లోకి వెళ్లు. చదువుకో'' అని తన సలహా పూర్తి చేసింది. నేను లేచి వెళ్ళబోతుండగా ''నా మాట పాటిస్తావుగా'' అంది. నేను ''ఊ'' అని అక్కడ నుండి వెళ్లిపోయా.

ఆ రాత్రి నా బుర్రలో ఎలాంటి ఆలోచనలు సాగాయో! ఏదో తలుపులు తెరుచుకొని మా వూర్లోని ప్రాథమిక పాఠశాల ''రా! లోపలికి రా! చదువుకో'' అని నన్ను ఆహ్వానించినట్లయింది. మరునాడే నేను పలకా బలపం పుచ్చుకుని విద్యాలయానికి ఎవరి బలవంతం లేకుండా సంతోషంగా వెళ్లాను. ఇంక నా చదువు ప్రారంభమవుతుంది. అలా తొలి మలుపు నా జీవితంలో ప్రారంభమై, నా జీవితారోహణకు తొలిమెట్టు అవుతుంది. ఆదిమూలం నరసమ్మ నా తొలి గురువయింది కదా!

విద్యారేఖ (ప్రాథమిక విద్య)

మా అన్నయ్య నన్ను ప్రాథమిక పాఠశాలలో వెంకట నరసయ్య అనే పేరుతో ఏదో ఒక పుట్టిన తేదీ వేసి చేర్పించారు. నా సిసలైన పుట్టిన తేదీ లేదు.

నా విద్యారేఖ మూడు భాగాలుగా సాగింది. ప్రాథమిక విద్య, మాధ్యమిక విద్య, ఉన్నత విద్య. ప్రాథమిక విద్య మా స్వగ్రామం కవుతరంలోనే సాగింది. ఏ క్షణాన బళ్లో పాదం పెట్టానోగాని నా తొలి చదువు ప్రజ్వలంగా ఉజ్వలంగా గడిచింది. నా దుస్తులు సామాన్యం, రూపం సౌమ్యం, మాట నెమ్మది, శ్రద్ధ మెచ్చుకోతగ్గది. నే బళ్లోకి వెళ్ళడం మా ఇంట్లో అందరికీ ఆనందం కలిగించింది. మా రెండవ అన్నగారు మరీ సంతోషించారు. నేను బాగుపడతానన్న నమ్మకం మా వాళ్ళకి కలిగింది. ఆదిమూలం నరసమ్మ మామ్మకు మరీ కలిగింది. ఏడు సంవత్సరాల నా చీకటి జీవితానికి తెరపడింది. ఎనిమిదవ సంవత్సరంలో వెలుగు రేఖ నా జీవితంలో వెల్లి విరిసింది. నా ద్విజన్మ దివ్యంగా ప్రారంభమయింది.ఏది విన్నా, ఏది చదివినా నాకు ఇట్టె ఒంటబట్టేది. మరచిపోవడమంటూ మరి లేదు. నా జ్ఞాపకశక్తి అప్పటికీ, ఇప్పటికీ ఒక్కలాగే వుంది. ఉపాధ్యాయులంతా నన్ను 'ఏక సంథాగ్రాహి' అన్నారు. ఎంతో అభిమానించి, ప్రేమించారు, ఆదరం చూపించారు.

ఉపాధ్యాయుల ఎడ నాకు మిక్కుటమైన భయం, భక్తి వుండేవి. ఒకసారి మా మొదటి తరగతి ఉపాధ్యాయులు కుందా లక్ష్మీనారాయణగారు (మా గ్రామం వారే) నా చురుకుతనం, తెలివితేటలు చూచి ''వీణ్ణి చదివిస్తే బి.ఏ. వరకూ పోగలడురా'' అన్నారు. స్వయంగా పై చదువు చదువుకొనేందుకు నాకు ఆర్థికస్తోమత లేదని వారికి తెలుసు. అలాగే జరిగింది. వారి జోస్యం ఫలించింది. నేను, బి.ఏ., బి.ఎడ్. చదివి ఆ బడి తనిఖీకే స్కూళ్ళ ఇన్స్పెక్టరుగా రావడం కళ్ళారా చూచి మిక్కిలి గర్వపడ్డారు వారు.ప్రాథమిక విద్యాభ్యాస కాలంనాడే నాలోని సర్వశక్తులూ బహిర్గతం కావొచ్చాయి. వాటికి తగిన ఆలంబనం. కూడా నాకప్పుడు లభించింది. అవి నా భవిష్యత్ జీవితానికి ప్రథమ సోపానాలైనాయి.

అన్ని తరగతుల్లో అన్ని విషయాల్లో నాదే ప్రథమస్థానం. తాళ్లూరి వారితో సంసర్గం వల్ల నాకు ఉచ్చారణా సౌలభ్యం, శుచి శుభ్రతలు అలవడ్డాయి. నా దస్తూరి ముత్యాల్లా గుండేది. నేనంటే తోటి విద్యార్థులకు మంచి భావం ఉండేది. వాళ్ళంతా నన్ననుకరించడానికి ప్రయత్నించేవాళ్లు, చిత్రలేఖనం, సంగీతం, అభినయానుకరణం నాకు ఆజన్మసిద్ధంగా వచ్చాయి. చిన్నపిల్లలం కొందరం కలసి ఆవు పులి, హరిశ్చంద్ర ధ్రువ – చిన్న చిన్న నాటకాలు అడేవాళ్ళం. ఇళ్ల దగ్గరున్న పెద్దలు చూచి ముచ్చట పడేవారు. అందులో –ముఖ్యపాత్రలు నేనూ, తాళ్లూరి దుర్గా ప్రసాదరావు (అంకప్ప) వేసేవాళ్లం. సామాన్య వేషధారణతో, 'మాలోని ఈ అభిరుచిని గ్రహించి మా ప్రధానోపాధ్యాయులు పరబ్రహ్మశాస్త్రి గారు మా

చేత గయోపాఖ్యానంలోని కృష్ణార్జునుల సంవాదం ఆడించారు. కృష్ణుడు పాత్ర అంకప్ప, అర్జునుడు పాత్ర నేనూ ధరించాము. మా ఇద్దరికీ వారు 17 చరణాలున్న గజేంద్రమోక్షణ కథా గీతాన్ని ఆనందభైరవి రాగం అటతాళంలో నేర్పారు. పరబ్రహ్మశాస్త్రి గారు బాగా పాడేవారు. మాకు కొన్ని సంస్కృత ఆటవిడుపు శ్లోకాలు కూడా నేర్పారు. సంస్కృత బాలరామాయణం ప్రారంభించారు.

పరీక్షాధికారులు బడి తనిఖీకి వచ్చినప్పుడు వారి సమక్షంలో మాతో పాటలు శ్లోకాలు చదివించి మెప్పు పొందేవాడు మా ప్రధానోపాధ్యాయులు, పరబ్రహ్మశాస్త్రిగారు. వారి తర్వాత వచ్చిన ఘంటసాల రాధాకృష్ణయ్య గారు రాత్రిపూట తమ ఇంటివద్ద ప్రైవేటు చెప్పారు. ఉచితంగా నాకు ఐదవ తరగతి పూర్తి చేసేనాటికి నాకు తెలుగు అనర్గళంగా చదవడం, గుణితదోషాలు లేకుండా ఉక్త లేఖనం, గణితం వచ్చాయి. నాలుగవ తరగతి నుండీ ఇంగ్లీషు కూడా నేర్చుకున్నాను. రాధాకృష్ణయ్య మాష్టారు నా చిత్రకళాభిరుచిని బాగా ప్రోత్సహించారు. నాచేత బడిగోడలమీద సరస్వతి, శివాజి, మార్కండేయాది బొమ్మలు వేయించారు. వాటికి అవిసె నూనెలో రంగులు కలిపి, పాత కుంచెతో పూశాను. ఆ బొమ్మలు మాసిపోకుండ చాలా సంవత్సరాలు అలాగే వుండిపోయాయి. ఈ సంగతి తెలిసి రామభక్తురాలు వడ్లమూడి సత్తెమ్మ రామాలయం ముఖద్వారం మీద నా చేత రామపట్టాభిషేకం బొమ్మ వేయించింది. నా చిత్రలేఖనా ప్రావీణ్యం ఊరందరికీ పాకింది. మా బడిలో చిత్రరచన పోటీలో నాకు మొదటి బహుమతి వచ్చింది. మా వూళ్లో డాక్టరుగా వున్న సూరంపూడి బాపిరాజు గారు అందుకై నాకు శివపార్వతి పటం కానుకగా ఇచ్చారు. అది విలువలో ఒక్క రూపాయేగాని, దాని విలువ నా హృదయంలో ఇప్పటికీ చెక్కుచెదరకుండా నిలిచిపోయింది. అదే నా జన్మలో తొలి బహుమానం.

ఆ రోజుల్లో చాపరాలవారు కొత్తగా గ్రామఫోను తెచ్చారు. దానిమీద ప్లేటులుంచి పాటలు వినిపించేవారు. గ్రామంలోని జనమంతా విరగబడి వింతగా వినేవారు. మనుషులే అందులో ఉండి పాడుతున్నారనీ, అంతా తెల్లవాడి మాయ అనీ, అమ్మలక్కలు చెప్పుకొనేవారు. అందులోని రాచప్ప పాడిన 'మగడొచ్చి పిలిచెను' పాట, వనజాక్షి పాడిన ''ఓరోరి బండివాడ'' పాట విని నేను సరిగ్గా అలాగే పాడి వినిపించగలిగితే విన్నవారు ఎంతో మెచ్చుకొనేవారు. సంగీతమంటే బహు ఇష్టమున్న పట్నాల సూర్యనారాయణ (సూరి మామయ్య) నాచేత ఆ పాటలు పదే పదే పాడించుకొని విని నాకు లడ్డూలు కొనిపెట్టేవాడు. శ్రద్ధగా చదువుకుంటున్నందుకు నాకు ఒక చొక్కా సూరి మామయ్య కుట్టించాడు. అది తొడుక్కుని నేను పొందిన ఆనందం ఇప్పటికీ మరచిపోను. దేవదాసీ నృత్యం, కూచిపూడి భాగవతుల యక్షగానాలు చూసి, అనుకరించి అభినయించేవాడ్ని. మా మేనత్త, పినతల్లులు, ఎంతగానో మెచ్చుకొనేవారు నన్ను. గ్రామంలో జరిగే పురాణ కాలక్షేపం మా పక్కనున్న 'గుడ్లవల్లేరులో ధనుర్మాసంలో జరిగే హరికథాకాలక్షేపాలు ఆసక్తితో వినేవాడ్ని. ఇవన్నీ విన్న నాలో కవితా ప్రకల్పనలు ప్రారంభమైనాయి.

ఈ సంగతి తెలుసుకొన్న ఒక క్రైస్తవ పంతులుగారు నన్ను చక్కగా ప్రోత్సహించారు. నాలోని బాల కవితాభావాన్ని ప్రోదిచేశారు.

ఆనాడు హరిజనులకు ప్రత్యేకంగా మా గ్రామంలో, కొందరు హరిజన బాలురను బడిలో ప్రభుత్వాదేశానుసారం చేర్చుకొని మా రమణయ్య పంతులుగారు వాళ్లని బైట నేల మీద కూర్చుండబెట్టి ఇసుకలో అక్షరాలు దిద్దబెట్టడం ఇప్పటికీ జ్ఞాపకం. అయితే క్రైస్తవ, దాసుడు పంతుళ్లు మా బడిలో పని చేశారు. రమణయ్య పంతులుగారికి అంటు జాస్తి, దోకిపర్రు నివాసి లక్ష్మయ్యదాసు మా బడిలో పనిచేశారు. వారు స్వగ్రామం నుండి ప్రతిరోజు అన్నం తెచ్చుకొనేవారు. బడి ఆవరణలో ఉన్న నూతినుండి నీళ్లు ఆయన స్వయంగా చేదుకోరాదని, ఆ పనికి మమ్మల్ని నియోగించేవారు. ఈ అంటరానితనం గురించి మా లేత బుర్రల్లో ఆలోచనలు ప్రారంభమయ్యాయి. నీళ్లు తోడి తెచ్చి ఇచ్చి లక్ష్మయ్యదాసు మాష్టారిని రాసుకు దగ్గరగా కూర్చునేవాళ్ళం. దాసు మాష్టారు పిల్లలైన మాతో ఆత్మీయంగా మాట్లాడేవారు. సేవా ప్రతిఫలంగా బడిలోని జామకాయలు, నేరేడుపళ్లు రమణయ్య మాష్టారుకి తెలియకుండా కోసుకుతినేవాళ్ళం.

ఎందుకో నాకు చిన్ననాటి నుండి చదువు బోధించే ఉపాధ్యాయుడ్ని కావాలన్న కోరిక వుండేది. ఆ సరదా కొంత తీరేది. నాకు మా ప్రాథమిక పాఠశాలలో. తెలివైన వాడనని నన్ను మా ప్రధానోపాధ్యాయులు ఒకసారి చిన్నపిల్లల నుండి ఎక్కాలు ఒప్పుజెప్పుకో నియోగించారు. ఇంకేముంది పంతులు హోదా క్షణకాలం వెలిగించాలని ఉబలాటపడ్డాను. ఒక కుర్రవాడి నుండి ఎక్కాలు ఒప్పచెప్పిస్తున్నా. అతడు తప్పులు లేకుండానే చెపుతున్నాడు. అయినా తప్పంటూ అతన్ని చేతిలోని బెత్తంతో కొట్టటం ప్రారంభించా, దానికతడు ''ఏమిటోయ్ ఎక్కడ బడితే అక్కడ కొడతావు, ఒక్కచోట కొట్టకూడదా?'' అన్నాడు. విన్నాను. నా గుండె ఒక్కసారి ఆగినంతపనైంది. ఆ మాటలోని అర్థం, ఆర్తీ ఏ మహా మనఃశ్శాస్త్రజ్ఞుడు కనిపెట్టగలడు?

1925 లో ఐదవ తరగతి పూర్తి అయింది. ఆ పైన మార్గం కనబడలేదు. పై చదువుకి ఆస్కారం లేదు. నాతో ఐదవ తరగతి పూర్తి చేసిన ఇద్దరు కుర్రవాళ్ళు బందరు వెళ్ళి సరాసరి నాలుగవ ఫారంలో చేరారు. నాకు ఆ యోగంలేదు. లేనందుకు లోపల ఎంతో కుమిలిపోయాను. సరస్వతికి నామీద దయలేదని వాపోయాను. ఎస్.ఎస్.ఎల్.సి. వరకు చదువుకొన్న మా రెండవ అన్నగారు నాపై చదువుకి పట్టుదలతో మార్గం అన్వేషిస్తున్నారు. ఇంతలో మా గ్రామ పెద్ద, కొంత సంగీత పరిచయమున్న వడ్లమూడి వీరభద్రయ్యగారు నాకు తన వద్ద సంగీతం, ఫిడేలు వాద్యం నేర్చుకోవడానికి అవకాశం కల్పించారు. సంగీతం, చిత్రలేఖనం, ఫిడేలు సాధన వారింటికి వెళ్ళి చేస్తున్నాను. వీరభద్రయ్యగారికి పిల్లలు లేరు. నన్ను పెంచుకుంటున్నారని గ్రామస్తులందరు భావించారు.

1926 లో కొంతకాలం నేను బందరు ఆంధ్ర జాతీయ కళాశాలలో తెలుగు, ఇంగ్లీషు, చిత్రలేఖనం నేర్చుకున్నాను. అప్పుడక్కడ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు తెలుగు బోధించేవారు. ఆ జాతీయ కళాశాలలో బెజవాడ గోపాలరెడ్డి, శివలెంక శంభు ప్రసాదు గార్ల వంటి వారెందరో చదివారట. అక్కడ చదువు నాకంతగా ఉపకరించని కారణాన ఇంటికి తిరిగివచ్చాను. ఊరికే ఉండక మా బాలికా పాఠశాల సంగీతోపాధ్యాయులైన చల్లపల్లి పురుషోత్తం గారి దగ్గర ఒక సంవత్సరం పాటు కృతుల వరకు నేర్చుకున్నాను. ఘంటసాల రాధాకృష్ణయ్య గారి దగ్గర ఆంగ్లం నేర్చుకున్నాను. మా పక్కగ్రామమైన దగ్గుమిల్లిలో మా అన్నగారితో చదువుకొన్న మద్దాల సుబ్రహ్మణ్యంగారి దగ్గర రెండుమాసాలు ఇంగ్లీషు, గణితం నేర్చుకున్నాను. వారు చాలాగొప్ప బోధనాపాటవం గల ఉపాధ్యాయులు. సెకండరీగ్రేడు ట్రయినింగు చదివి అంగలూరు ప్రాథమికోన్నత పాఠశాలకు ఆదర్శ ప్రధానోపాధ్యాయులుగా పనిచేసి ఉద్యోగవిరమణ చేశారు. వారు నాకు ఉచితంగా విలువైన రీతిలో విద్యాదానం చేశారు. ఆ చదువు నేను కాకినాడ మెక్లారిన్ హైస్కూల్లో నేరుగా నాలుగవ ఫారంలో చేరడానికి సాయపడింది. సుబ్రహ్మణ్యం గారు ఇప్పటికీ జీవించియున్నారు. వారిలో మా అన్నగారిని, ఉత్తమ గురుబ్రహ్మను ఎప్పటికీభక్తితో చూచుకుంటాను. బందరు ఆంధ్రజాతీయ కళాశాలలో వున్న స్వల్పకాలంలో నాకు గొప్పమేలు జరిగింది. అక్కడ ఇంజనీరింగు శిక్షణ పొందుతున్న తెలిదేవర బుచ్చి వెంకట్రావు (బుచ్చి)తో నాకు పరిచయమేర్పడింది. అతని జన్మస్థానం తూర్పుగోదావరిజిల్లా రామచంద్రపురం తాలూకా కాలేరు గ్రామం. నాస్థితిని గ్రహించిన తాను నా విద్యాభ్యాసానికి సాయపడే సలహా చెప్పాడు. తనతో నన్ను రామచంద్రపురం రమ్మన్నాడు. అక్కడున్న వకీళ్ళ నాటకసంఘం వారు నన్ను తమసంఘంలో చేర్చుకొని ఉచితంగా విద్యావకాశం కల్పించవచ్చునన్నాడు.

అతనితో వెళ్ళడానికి నిశ్చయించుకున్నాను. విన్నకోట వెంకటరత్నంగారనే ఒక కవిగారి ద్వారా మాఅన్నగారు విన్నది కాకినాడలో ఆంధ్ర సేవాసంఘం అనే పేరుగల పిల్లల నాటక సంఘం ఒకటి వున్నదనీ, ఆ సంఘం వారు పిల్లలను చేర్చుకొని నాటకాల్లో వేషాలు వేయించివాళ్ళకు చదువు చెప్పిస్తారనీ, ఆ విషయమే కాకినాడ పి.ఆర్. కాలేజిలోఎఫ్.ఎ. చదువుతున్న మా గ్రామ వాసి నార్లవెంకటేశ్వరరావు గారిని కూడ అడిగి తెలుసుకున్నారు. ఆయనా అట్టి అవకాశం వున్నట్లు చెప్పారు.

జీవితంలో విద్యార్జనకు ఒకగొప్పశుభ సూచన నాకు గోచరమైనట్లయింది. నా ప్రయాణ ఘట్టం అందరి మనస్సుల్లో గాఢంగా నాటుకొన్నది. అది 1928 మే మాసం. కవుతరం నుండి ప్రయాణం బుచ్చిబాబుతో, ఉన్న రెండు నిక్కర్లు, చొక్కాలు చిన్నమూట గట్టుకొని నాన్న ఐదో, పదో రూపాయలిచ్చారు. దారిబత్తెం, అమ్మ కన్నీరు మున్నీరుగా ఏడ్వడం ''లేని కాపురం గనక కాని దేశానికి కన్నకొడుకునంపుకుంటున్నాం''అని. నాన్నకళ్ళల్లో నీరునిండాయి, నిభాయించుకున్నారు.''అబ్బాయీ

అందరితో తల్లోనాలికలాగ మసలుకో. మెతుకు కింద రాలకుండా తిను అన్నం. మెతుకురాలితే బతుకురాలినట్లే. ఎంతగొప్ప హితోపదేశం నాన్నది, నాబతుకంతా సరిపోయేది! చివరికి అమ్మ ఒకచిన్న బెల్లం ముక్క నాకిచ్చి నోట్లో వేసుకోమంది. వేసుకున్నా దాని అర్థం నాకింత మట్టుకి అంతుబట్టలేదు. 'కన్నవారిని కన్న ఇంటిని' కలకాలం మనస్సులో మరచిపోకుండా నిలుపుకోమనా మా పిచ్చితల్లిఊహ. ఏమో!

అలా నాడు తొలిగా పరప్రదేశ ప్రయాణం సాగించాను చదువుకోవాలన్న దొడ్డ ఆసతో.

మాధ్యమిక విద్య

రైలుప్రయాణం వయా విజయవాడ. అప్పుడు భీమవరం రైలు లేదు. బుచ్చి, నేను ద్వారపూడి రైలుస్టేషనులో దిగి, గుర్రంబండి మీద రామచంద్రపురం చేరుకున్నాం. బస బుచ్చి మేనత్త కుమారుడుకు రంగేశ్వరరావుగారి ఇంట, ఆయన హైస్కూల్లో లెక్కలమాష్టారు, యాక్టరు, హరిదాసున్నూ, ఆ వూరు వకీళ్ళ నాటకసంఘంలో ప్రముఖ సభ్యుడు. రామదాసు పాత్ర ధరించే వాడు. ఆయన సంఘం అధ్యక్షులను నన్నుచేర్చుకొనే అవకాశమున్నదేమోనని అడిగితే, లేదన్నారు. అసలు ఆ నాటక సంఘం క్షీణదశలో వున్నది.

మేము బుచ్చిస్వగ్రామమైన కాలేరు వెళ్ళాము. మే మాసమంతా మిత్రులతో గడుపుతూ ఆ వూరూ ఈవూరూ తిరిగాము. ఇంటికి ఉత్తరమైనా రాయలేదు. నేను ఏమైనట్లా అని మాఅన్నగారు జూను మాసంలో బళ్లు తెరిచే కాలం కదాయని కంగారుగా కాలేరు వచ్చారు, విషయం తెలుసుకున్నారు. ఉత్తరం రాయనందుకు నన్ను మందలించారు. మరునాడే మా అన్నయ్యా, నేనూ, నరసింహాచార్యులు అనే మిత్రుడు కాకినాడకు ప్రయాణమైనాము. బస్సుజగన్నాథపురం (కాకినాడలోఒకపేట)లో ఆగింది. అక్కడనుండి ఆంధ్రసేవా సంఘానికి రాజవీధి గుండా నడిచాము. ఆపట్నం, ఆవీధులు మేడలూ నన్ను ఏదో లోకంలోకి తీసుకువెళ్ళినట్లనిపించింది.

సంఘం గేటుదాటిలోనికి ప్రవేశించాము. ఎదురుగా ఉన్నమెట్ల మీద నామాలు ధరించిన ఒకవ్యక్తి కనిపించారు. మేమెందుకు ఎక్కడనుండి వచ్చామో అడిగి తెలుసుకున్నారు. నన్ను ఆయనగారు తదేకదృష్టితో చూస్తున్నారు. లోనికి తీసుకువెళ్ళి హార్మోనియం బూరుగుల వెంకటాచారివాయించగా నన్ను ఒకపద్యం పాడమన్నారు. పాడాను కంగారు పడుతూ, అది ఒకరాగం నుండి మరొకరాగంలోకి సాగింది. పాటపాడమన్నారు. ఆరభిరాగంలో ఒకవర్ణం, గజేంద్రమోక్షణ కథాగీతం లయ తప్పకుండా పాడాను. "సరే. ఈఅబ్బాయిని ఇక్కడ వదలివెళ్ళండి. బళ్ళు తెరవగానే అందులో ప్రవేశపెడతామన్నారు. మాఅన్నగారు. సంతోషించారు. ఆచార్యుల మొగం వికసించింది. ఇంక నాఆనందానికి మేరలేదు.

సంఘం ఆర్థికపరిస్థితులు అంతబాగా లేకపోయినా, నా దీనరూపం, విద్యాభిలాష చూచి ఉదారంగా చేర్చుకున్నారు. ఇదొకమలుపు నా జీవితంలో.

ఆచార్యులు ఆ సాయంకాలం రామచంద్రపురం తిరిగి వెళ్ళిపోయారు. మా అన్నగారు మూడురూపాయలు పెట్టి ఒక ట్రంకుపెట్టె కొని నాకిచ్చి, ఆ రాత్రి నాతోనేవుండి, నన్ను చేర్చుకున్న కరుణామూర్తి, కిళాంబి కృష్ణమాచార్యులుగారికి ఒప్పగించి, నాకు తోటివారితో మెలగవలసిన సూచన లందించి తిరిగి కవుతరం వెళ్ళిపోయారు.

ఇంక నేను తోటిపిల్లలతో కలిసి ఆంధ్రసేవాసంఘంలో ఒకవార్డు నైనాను. స్థానిక మెక్లోరిన్ హైస్కూలులో నన్ను ప్రవేటుగా పరీక్షకు కూర్చుండబెట్టి, నాలుగవ ఫారంలో చేర్పించారు. 1928 వరకు ప్రైవేటుగా నాలుగవ ఫారంలో చేరే అవకాశముంది. సంఘం కార్యదర్శి జ్యోశ్యుల కృష్ణమూర్తిగారు, ఆ స్కూలులో ఉపాధ్యాయులు, మొదట నరసయ్యగా వున్న నాపేరు నరసింహంగా మారి, ఇప్పుడు చివరకు నరసింహారావుగా రూపుదిద్దుకొన్నది. చేర్చేటప్పుడు 'ఏ' (వెంకట) మర్చిపోతే, నేను చేర్పించిన వారికి జ్ఞాపకం చేసి దాన్ని వుంచేలా చేశాను. నాపేరు బి.వి. నరసింహారావుగా పిలవబడసాగింది నాటి నుండి.ఆంధ్రసేవాసంఘ ప్రాంగణ ప్రవేశం నాజీవితంలో అనూహ్యఘట్టం. అది నాఅభివృద్ధికి తొలి ఆరోహణాసదృశ్యమైంది. మా సంఘంలో వార్డులు, మెక్లారిన్ హైస్కూలులో నా సహపాఠకులయిన వాళ్ళలో కస్తూరి శివరావం, రేలంగి వెంకట్రామయ్య వున్నారు. వారు తరువాత సినీరంగంలో హాస్యనటులుగా బాగా రాణించారు.

నాతో చదువులో రాణించిన వాళ్ళు దర్భా సత్యనారాయణ, అనప్పిండి సత్యనారాయణ మొదలైనవాళ్లు. మేము సంఘ సభ్యులుగా చేరినందువల్ల గ్రాడ్యుయేట్సు మైనాము. నాటకపాత్ర శిక్షణతో పాటు మాకుసంఘంలో విద్యాభివృద్ధికి మంచి అవకాశం లభించింది. ఆంధ్రదేశంలో ఆంధ్రసేవాసంఘానికదొక విశిష్టత. మెక్లారిన్ హైస్కూలు విద్యార్థిగా నేను మంచి పేరే గడించుకున్నాను చదువులో, వర్తనలో, నాటకపాత్రధారిగా. అక్కడ నా, చదువు, నాలుగు సంవత్సరాలు సాగింది. 1928 నుండి 1932 వరకు, మా తెలుగుపండితులు: వింజమూరి, వెంకట లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులు గారు; వింజమూరి సిస్టర్స్ తండ్రి, నవకవి చక్రవర్తి దేవులపల్లి వెంకటకృష్ణశాస్త్రి గారి బావ వారు, వారి తెలుగుబోధన కళాత్మకంగా వుండేది. వారి పద్యపఠనం ఎంతోశ్రావ్యంగా భావప్రదీప్తంగా వుండేది. కారణం వారు మంచినటకులూ, నాటక కర్తలూ కావడం. తెలుగులో నా ఆసక్తి, అభివృద్ధీ వారి అభిమానాన్ని పొందాయి. మరొకకారణం వల్ల నేను నరసింహారావు పంతులు గారికి మరింత దగ్గర కావడం సంభవించింది. అదేమంటే, వారు మినర్వా సినిమాసంస్థ తీసిన 'అనార్కలి' మూకీ సినిమా

కథను నాటకంగా రచించారు. అందులో సులోచన అన్న సుందర నటి అనార్కలి పాత్ర నటించింది. ఆ సినిమా నేను అత్యంతాసక్తితో తిలకించాను. బిల్లిమోరియా సలీం పాత్ర ధరించాడు.

నరసింహారావు పంతులుగారు అనార్కలి నాటకాన్ని అచ్చువేశారు. ప్రదర్శనావకాశానికై దాన్ని మా నాటక శిక్షణా గురువుగారైన కిళాంబి కృష్ణమాచార్యులు గారికి చ్చారు. 1929 – 30 వత్సరాల్లో సంఘం స్థితి కొంచెం క్షీణించింది. నాటక పాత్రధారులైన పిల్లలు పెద్దవాళ్ళయినారు. నాటక ప్రదర్శనలు తగ్గాయి. సంఘం ఆర్థికస్థితి దిగజారింది. అప్పుడు ఆచార్యులుగారు అనార్కలీ నాటక ప్రదర్శనకు ఆలోచన చేసి, అనార్కలీ పాత్రకు నన్ను నిర్ణయించి ఆరునెలల పాటు నాకు గొప్ప శిక్షణ నిచ్చారు.

హైస్కూలులో శిష్యుడను కావడం వల్ల, తన నాటకంలో నాయకీ పాత్ర నిర్వహణకు ఎంచుకోబడడం. వల్ల నాకు వింజమూరి వారింట ప్రవేశానికి మార్గమేర్పడింది. ఆ ఇంట్లో నేనొక సభ్యుడుగా, నరసింహారావు . గారి పెద్దకుమారుడుగా ఎంచబడ్డాను. పెంచబడ్డాను. అదొక మరపురాని మంచి మలుపు నా జీవితంలో,నేను వింజమూరి వారి ఇంటికి వెళుతూండేవాణ్ణి, వారి కుమారుడు ప్రభాకర్, కుమార్తెలు అనసూయా. సీతా నాకంటే చిన్నవాళ్ళయినా నన్ను బుల్లి తమ్ముడని పిలిచేవాళ్ళు. నరసింహారావు గారి ధర్మపత్ని వెంకటరత్నమ్మగారు నాకు తల్లి అయినారు. బావమరది కృష్ణశాస్త్రిగారు మామ. ఆయన భార్య రాజహంసగారు అత్త అయినారు. నరసింహారావు గారి అక్క చెల్లాయమ్మ గారు దత్తత తల్లి, వదిన బుల్లమ్మాయి గారు పెద్దమ్మ, అత్త సీతమ్మగారు అమ్మమ్మ అయినారు. వారంతా నా మీద వర్షించిన దయాభావం ప్రేమ జన్మజన్మలకు మరపురాని మహాభాగ్యమయింది. ఇప్పటికీ జీవించియున్న వింజమూరి సోదరీమణులు, వారి అన్నయ్య ప్రభాకర్, అత్తయ్య రాజహంసగారు నన్ను ఎంతో అభిమానిస్తారు. సంఘంలో నాటక శిక్షణ, మెక్లారిన్ హైస్కూలులో విద్యాభ్యసనా, వింజమూరి వారి ఇంట్లో భాషాభావగాన విశిక్షణా నాకు వరప్రసాదాలై, నా అభివృద్ధికి అత్యంతం తోడ్పడ్డాయి.

1930 లో ఆనార్మలీ నాటక ప్రదర్శన జరిగింది. అందరూ నాపాత్రాభినయానికి ప్రశంసలందించారు. తొలి ప్రదర్శననాడే ముత్తా సర్వారాయుడుగారు బంగారు పతకం బహూకరించారు. దానికి మా గురువుగారు కృష్ణమాచార్యులుగారు, నాటకకర్త నరసింహారావుగారు ఎంతో ఆనందించారు. వింజమూరి వారింట్లో పెద్దలు, ఆశీస్సులందించారు. నాపేరు అప్పుడు గుప్పున నలుమూలలా వ్యాపించింది. గుబాళించింది. హైస్కూల్లోని ఉపాధ్యాయులు, విద్యార్థులు నన్ను ఎంతగానో కొనియాడారు. నాటి నుండి నన్ను అందరూ అనార్కలీ నరసింహారావుగా పిలవడం ప్రారంభించారు. అనార్కలి నాట్యం చేసే ఘట్టం ఒకటి వుంది. నేను అద్భుతంగా నాట్యవిన్యాసం చూపించి ప్రేక్షకులను మైమరపించాను. మాహైస్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయులైన ఎ.టి. పామర్రుగారు నన్ను డాన్సర్ అని సంబోధించడం ప్రారంభించారు.

చదువు బాగానే సాగుతోంది. తప్పకుండా నాలుగవ ఫారము, ఐదవఫారంలలో కృతార్థుడనైనాను. ఆరవఫారం – ఎస్.ఎస్.ఎల్.సి. లో 1931లో తప్పాను. మరు సంవత్సరం 1932 లోపాసయ్యాను. కళాశాల ప్రవేశానికి సిద్ధమయ్యాను.

మా గురువర్యులు నాకు అనార్కలీ పాత్రాభినయమేగాక, తులాభారంలో సత్యభామ, రుక్మాంగదలో మోహిని, చింతామణిలో చింతామణి పాత్రాభినయాన్ని శ్రద్ధగా నేర్పారు. గానంలో, అభినయంలో నాకు మంచి ప్రావీణ్యమే అలవడింది వారి దయవల్ల, వింజమూరి వారి గృహంనాకుగానం, అభినయం, భాషాభిమానం, కవితాభినివేశానికి మంచి దోహదకారణమైంది. కృష్ణశాస్త్రిగారి అభిమానం, ప్రభావం నామీద చెరగని ముద్రవేసింది. ఆ గృహానికి వచ్చిపోయే పండిత కవిప్రకాండుల సందర్శనావకాశం లభించింది. అట్టివారు ఉమర్ అలీషా కవి, చలం, వేదుల, ఇంద్రకంటి, శ్రీశ్రీ, పాలగుమ్మి, అనంతపంతుల రామలింగస్వామి మొదలగు అనేకులు, ముఖ్యం 'వైతాళికులు' సంకలనకర్త ముద్దుకృష్ణగారొకరు, అరవింద శిష్యులు తిరుపతిగారున్నూ, ఎక్కువగా క్రమశిక్షణలో పెట్టారన్న కారణాన నేను ఆంధ్రసేవాసంఘం నుండి బైటికి వెళ్ళిపోవడం తటస్థించింది. అందుకు మాగురువులు ఆచార్యులుగారు ఎంతో బాధపడ్డారు. నేను ఒకవిధంగా గురుద్రోహానికి పాల్పడి వుండవచ్చు. ఆ చెడు నుండి ఒక మంచి నాకు జరిగింది. నాకు రెక్కలువచ్చాయి. స్వతంత్రంగా ఎగరడానికి శక్తి వచ్చింది. ఇతరుల నాటకాల్లో పాత్రలు నిర్వహించి, నాట్యప్రదర్శనలిచ్చి డబ్బు సంపాదించుకోగలిగాను. కొంతధనం ఇంటికి కూడా పంపించగలిగాను. నాది ఎంతో మెత్తని స్వభావం, సర్దుబాటు స్వభావమైనా, ఒత్తిడిపెడితే సహించదు. ఎదురు తిరుగుతుంది. అప్పటికి ఇప్పటికీ అది అంతే. తరువాత నేను పశ్చాత్తాపం ప్రకటించడం, మా గురువులు క్షమించి నా అభివృద్ధిని హర్షించి ఆనందించడం జరిగింది.

ఉన్నతవిద్య

1932 లో నేను పిఠాపురం రాజావారి కళాశాలలోఎఫ్.ఎ.లో చేరడానికి వెళ్లాను. ప్రిన్సిపాల్ వేమూరి రామకృష్ణారావు గారు ఏ గ్రూపు తీసుకుంటావని అడగ్గా, చరిత్ర, తెలుగు అన్నాను. ఏమి లెక్కల్లో బండి సాగటం లేదా? అన్నారు. సాగటం లేదండీ అన్నాను. ఎస్.ఎస్.ఎల్.సి.లో నాది లెక్కలు, ఫిజిక్సు, కెమిస్ట్రీ గ్రూపు. గ్రూపు మార్చుకొని కళాశాలలో విద్యాభ్యాసం ప్రారంభించాను. పి.ఆర్. కళాశాల చాలా ప్రఖ్యాతి గడించుకొన్నది. బ్రహ్మర్షి సర్.ఆర్. వెంకటరత్నం గారి వంటి వారు ఆ కళాశాలకు ప్రిన్సిపాలుగా ఉండేవారు. బాలబాలికల్లో మంచి క్రమశిక్షణ, నైతిక ప్రవర్తన పాదుకొనేవి.

రామకృష్ణరావు గారు రెండు మాసాలు మాత్రం మాకు ప్రిన్సిపాల్. ఆ తర్వాత పెద్దాడ రామస్వామి గారు ఆ స్థానం అలంకరించారు. మా కళాశాలలో కృష్ణశాస్త్రిగారు, కందుకూరి రామభద్రరావు గారు ట్యూటర్లుగా ఉండేవారు. మా కళాశాల ఒక కళాకేంద్రంగా ఉండేది. అక్కడ చదువుకొన్న నాల్గు

సంవత్సరాలు నావిద్యాభ్యాసం కళామయంగా సాగిపోయింది. ఏ చిన్న సందర్భం వచ్చినా సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలుండేవి. నాటకాలు, నాట్యాలు, సంగీతపు పోటీలు, వక్తృత్వపు పోటీలు వంటివి. అన్నిటిలో నాదే ప్రముఖ పాత్ర, నన్ను విద్యార్థులు, విద్యాబోధకులు అందరూ ఒకకళాశిల్పిగా, ముఖ్యంగా నాట్యశిల్పిగా ఎంచి భావించి ప్రేమించేవారు. నాతరగతిలో నళినీకాంతరావు మరింకెందరో మంచి విద్యార్థులుండేవారు. వారంతా పెద్దపెద్ద పదవులు నిర్వహించి ఉద్యోగవిరమణ చేశారు. మా కింది తరగతిలో జానపదగాయనీమణులు వింజమూరి సోదరీమణులు, ప్రఖ్యాతవైణికుడు ఈమని శంకరశాస్త్రి, రేడియో డైరెక్టరు బాలాంత్రపురజనీకాంతరావు మొదలైనవారుండేవారు.

మా కళాశాలకు పెద్దపెద్ద పండితులు, కవులు వచ్చి ఉపన్యాసాలిచ్చేవారు. మేము శ్రద్ధగా వినేవాళ్ళం. బంకుపల్లి మల్లయ్యశాస్త్రిగారు, విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు. సాంబమూర్తి, బి.ఎన్. బాలసుబ్రహ్మణ్యం వంటి కవిపండితులు, ఇంకా కళాకారులు, గాయకులు, సంస్కర్తలు వచ్చి ఉపన్యసించేవారు. ఆ కళాశాల వాతావరణం నన్నెంతో ప్రోదిచేసి ప్రోత్సహించింది. బ్రహ్మ సమాజ సిద్ధాంతాన్ని నాలో ప్రవేశపెట్టింది. నేను 1937లో బి.ఏ. పూర్తి చేసాను. 1934కి ఎఫ్.ఎ. పూర్తి చేయక పోవడం వల్ల బి.ఏ. పూర్తి చేయడానికి ఒక సంవత్సరం ఆలస్యమయింది.

1937 – 38 మధ్య ప్రదర్శనలిస్తూ, మిత్రులతో గడుపుతూ కాలక్షేపం చేశాను.పై చదువుని గురించి ఆలోచన లేకుండా. పబ్లిక్ సర్వీసు పరీక్షకు కూర్చున్నాను. కాని అందులో నేను నెగ్గలేదు. మంచి జరిగింది. నెగ్గి వుంటే ఏదో రెవెన్యూ శాఖలో ఉద్యోగం లభించి వుండేది. నా జీవితం వేరుగా వుండేది.

విస్సా అప్పారావు గారు రాజమండ్రి గవర్నమెంటు ట్రయినింగు కాలేజికి ప్రిన్సిపాల్ గా వున్నారు. వారికి నాటకాలన్నా, నాట్యాలన్నా అభిమానం. నన్ను వారు "నరసింహారావు బి.ఎడ్. లో చేరవయ్యా, నీలాంటి వాళ్ళు మా కాలేజిలో చేరితే మాకు గౌరవం వుంటుంది" అన్నారు. నా వల్ల ట్రయినింగు కళాశాలకు గౌరవం వున్నా లేకున్నా, ట్రయినింగయి ఉపాధ్యాయుడనైతే నాకు తృప్తి ఆనందం వుంటుందని భావించి 1938 లో బి.ఎడ్. శిక్షణలో చేరాను. నాకు చిన్ననాటి నుండి ఉపాధ్యాయుడు కావాలన్న తలంపు వుండేది.

ట్రయినింగు కళాశాలలో నా కాలం దివ్యంగా, భవ్యంగా సాగింది. నాట్య ప్రదర్శనలకు ఆటంకం వుండేది కాదు. అప్పారావుగారు అప్పటికి ఉద్యోగ విరమణ చేశారు. నాకు సీటు ఇచ్చింది వారే. వారి తర్వాత కొద్ది కాలం ఒక ప్రిన్సిపాలున్నారు. పిమ్మట జయంతి సత్యనారాయణమూర్తి (J.S.N.) గారు ప్రిన్సిపాల్ అయ్యారు. అంతకు పూర్వం వారు పేరెన్నికగన్న మనస్తత్వ బోధనాచార్యులు, ఆ శాస్త్రసారం ఆపోశన పట్టినవారు. అంతా పాశ్చాత్య వేషభాషలు. మంచి క్రమశిక్షణ పాటించేవారు. రసహృదయులు, కళలంటే మంచి అభిమానం కలవారు. నా పైన వారికి అవ్యాజానురాగం కలిగింది. నా జీవితానికి నా కళా

జీవితానికి వారు గొప్ప ప్రోత్సాహకులైనారు. నన్ను పుత్రునిగా ప్రేమించారు. అందరితోనూ ఆంగ్లంలోనే భాషించేవారు; నాతో తెలుగులో మాట్లాడడం అందరికీ ఆశ్చర్యం కలిగించేది. మా శిక్షణ ముగింపు సమయాన 'అనార్కలి' నాటక ప్రదర్శనం జరిగింది. నా అభినయాన్ని మెచ్చి, ట్రయినింగు విద్యార్థుల చేత నాకొక బంగారు పతకాన్ని బహూకరింపజేశారు. నా కవిమిత్రులు (శిక్షణ పొందే) కొందరు నామీద పద్యాలు రచించి కాన్కనిచ్చారు. ఆ ఘట్టం మరపురానిది. అంతేకాదు శిక్షణ పూర్తి అయిన తర్వాత వారు నాకు ఆ కళాశాలలోనే ఉపాధ్యాయ ఉద్యోగమిచ్చారు. వారి కింద తొలిగా ఉద్యోగం చేసే అదృష్టానికి నోచుకొన్న వాడనైనాను. వారు నాకు మాన్యమహోదయులైనారు. వారి పైనే కృతజ్ఞతాభావంతో వ్రాసుకొన్న గీతం నా 'మాన్యశ్రీలు' కావ్యంలో చేర్చుకున్నాను. నేను కడకు విద్యాశాఖలో ఉద్యోగిగా 1940లో కుదురుకొన్నాను.

జయంతి సత్యనారాయణమూర్తి గారి గురించి నా గీతం.

మనశ్శాస్త్ర మహాపాదోనిధి
మామక గురు దయాంబుధి
జయంతి సత్యనారాయణమూర్తి
జగద్విదిత బోధనా ప్రకీర్తి.
నాయెడ నా నాట్యకళ యెడ
అతనికేర్పడిన యభిమానము
అనన్యమపార మద్భుతము,
జీవితాంతము గురుదేవుని నే
భావింతును యెద భక్తిప్రపత్తిని.

నేను చదువుకుంటూనే నాట్యప్రదర్శన లిచ్చి ధనం గడించుకోగలిగాను. ఆ గడించుకొన్న ధనంతో చదువుకొన్నాను. అందులో కొంత కూడబెట్టుకొని ఇంటికి పంపిస్తూండేవాణ్ణి. విద్యాసముపార్జన, ధనసంపాదన (earning while learning) నా సేకరణ సహజాతానికి నిదర్శనం. నన్ను నా సహాధ్యాయులు గురువులు ప్రేమగా ఆప్యాయంగా చూచేవారు, ప్రేమించేవారు.1939 కి బి.ఎ.ఎడ్.పూర్తిచేసి ఒక సంవత్సరం పాటు ఖాళీగా వున్నాను. గురుకులాలు సందర్శించడం నాకు ఆసక్తికర విషయం అప్పుడు, తేలప్రోలులో పాడిబండ్ల మాధవరాయశర్మగారు నడిపిన ఉదయభారతి. గురుకులం, గుంటూరుజిల్లా పిట్టలవానిపాలెంలో అన్నాప్రగడ కామేశ్వరరావుగారు నడిపిన విద్యావన గురుకులం దర్శించి, అక్కడ కొన్నాళ్ళు విద్యార్థులకు నాట్యశిక్షణ నిచ్చాను.

ఐదు మాసాలకాలం మద్రాసులో గుమ్మిడిదల దుర్గాబాయిగారి ఆంధ్రమహిళాసంఘంలో నాట్యవిభాగానికి ముఖ్యబోధకుడుగా పనిచేశాను. నాకు సహనాట్యబోధకురాలైన రంగనాయకి గారి నుండి. తంజావూరు భరతనాట్య విశేషాలు కొన్ని గ్రహించాను. అక్కడ బందా కనకలింగేశ్వరరావుగారు నాటకశిక్షణ, రత్నాలు, కృష్ణాబాయిగారు చిత్రలేఖన శిక్షణ ఇచ్చేవారు.

1940లో తొలిసారి నేను మద్రాసు రేడియో కేంద్రంలో పాటలు పాడాను. మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారు. రచించిన సంగీత గేయనాటిక బిల్హణీయంలో బిల్హణపాత్ర నిర్వహించాను. గేయాలకు సంగీతం కూర్చింది, వాద్యసహకారం అందించింది హిజ్ మాస్టర్స్ వాయిస్ వాద్యబృందం. నాకు ప్రఖ్యాత చరిత్ర పరిశోధకులు మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారితో పరిచయం ఏర్పడింది. వారిని ప్రతిరోజూ కలుసుకునేవాణ్ణి, వారితో కన్నెమరా, యూనివర్సిటీ లైబ్రరీలకు వెళ్ళి అక్కడున్న ప్రాచీననాట్య రాతప్రతుల నుండి నాట్యవిశేషాలు వ్రాసుకోవడం జరిగింది.

పిఠాపురం యువరాజుగారు రచించిన 'స్వార్థత్యాగం' నాటకంలో అంకాలను సూచించే గీతాలు గానం నాట్యం చేశాను. ఆ నాటకంలో ప్రధాన భూమికలు నిర్వహించినవారు బళ్ళారి రాఘవాచారి, పద్మావతి, నళినీకాంతారావు (నా సహాధ్యాయి) గారలు. నా నాట్యానికి ప్రఖ్యాత వాయులీన వాద్యకులు గరికిపర్తి సుబ్రహ్మణ్య దేవర సంగీత సహకారం అందించారు. ఆ నాటకం మొదటిగా మ్యూజియం థియేటరులో ప్రదర్శించినప్పుడు మద్రాసు (ఉమ్మడి) రాష్ట్రముఖ్యమంత్రి సి. రాజగోపాలాచారి గారు ముఖ్యఅతిథిగా విచ్చేశారు.

ఉద్యోగ రేఖ

మొదట నాకు ఉద్యోగం చేయడం ఇష్టంలేదు. కళాకారుడుగా స్వేచ్ఛగా బతకాలనుకున్నాను ఎందుకంటే అందులో ఆనందముంది. ఆర్జనకవకాశముంది. బానిసగా కొలువుచేయడం నాప్రవృత్తికి సరిపడని సంగతి. అయితే నన్ను ఉపాధ్యాయవృత్తిలో ప్రవేశపెట్టినవారు నాప్రియతమ గురుపాదులు జయంతి సత్యనారాయణమూర్తి వర్యులు. వారు రాజమండ్రి గవర్నమెంటు ట్రయినింగు కాలేజీకి ప్రిన్సిపాలుగా ఉంటున్నారు.

1940లో ట్రయినింగు కళాశాలలో ఒకసెకండరీ గ్రేడు పోస్టు ఖాళీ వచ్చింది. దానికి నేను దరఖాస్తు పెట్టకుంటే కందుకూరి రామభద్రరావుగారి ద్వారా కబురుపెట్టారు. ఇంక దరఖాస్తు పెట్టక తప్పింది కాదు. పెట్టి వారి దర్శనానికి వెళ్ళా. అప్పుడువారన్న మాటలు "My dear నరసింహారావూ! ఈకళనే జీవితాంతం నమ్ముకుంటే చివరికి you will be left on high Seas. (నీబతుకు అల్లకల్లోలమే)

నామాట విని ఉద్యోగం. స్వీకరించు" అని. ఉద్యోగం స్వీకరించాను. నాప్రవృత్తికి ఈవృత్తి సరిపోతుందని భావించాను. చిన్ననాటి కోరిక నెరవేరిందని ఆనందించాను.

మొదట బోధనానుభవం లేకపోయినా పక్కనున్న అనుభవజ్ఞుల నుండి సూచనలందుకొని రాణించాను. వారికి నాట్యకళాశిల్పినైన నాపైన ఆదరాభిమానం వుండడం కొండంత దండి. ఆ మోడల్ హైస్కూల్లో ఐదవతరగతి నుండి ఎస్.ఎస్.ఎల్.సి. వరకు తెలుగూ, చరిత్రాబోధించాను.

మొదట పైతరగతి విద్యార్థులు నన్ను పట్టి చూడాలని కొంత ప్రయత్నించారు. కాని ఓర్పూ, నేర్పూ వహించి, వాళ్ళని ఆకర్షించగలిగాను. కింది తరగతుల విద్యార్థులు నామీద భక్తివినయాలు చూపేవారు. నాతో చనువుగా మసలేవారు. వారికి ఎన్నోపాటలు, మాటలు పద్యాలవంటి ఆసక్తి గొల్పేవి బోధించి వారిని ఆకట్టుకోగలిగాను. వారిలో కవితా బీజాలు నాటాను. వారిచేత చక్కని చిత్రాలు వేయించాను. వారికి వక్తృత్వంలో శిక్షణనిచ్చాను. ఒకవ్రాత ప్రతి పత్రికను వారిచేత తయారు చేయించాను. ఇవిచూచి ప్రధానోపాధ్యాయులు రామచంద్రరావుగారు, ప్రిన్సిపాల్ సత్యనారాయణమూర్తి గారు చాలా సంతోషించారు. స్థానిక మిడిల్ స్కూలు విద్యార్థుల వక్తృత్వపు పోటీల్లో మావిద్యార్థులే ఫస్టు, సెకండు ప్రైజులందడం మాసంస్థకు గర్వకారణమైంది.

అప్పుడు నాజీతం నెలకు ముప్పైరూపాయలు. అందులో ఐదురూపాయలు మిగిలేవి అన్ని ఖర్చులు పోను. అప్పటికింక నాకు వివాహం కాలేదు. మాప్రధానోపాధ్యాయులున్నూ వారి చనిపోయిన కుమార్తె స్మృతిచిహ్నంగా ఒకషీల్డు వక్తృత్వపు పోటీకి నెలకొల్పారు. ఆ పోటీలో కూడా మా బాలబాలికలే విజేతలైనారు. అలాంటి వారిలో కొందరు ఎంతో పైకి వచ్చారు. ఉన్నతోద్యోగాలు స్వీకరించారు.

రాజమండ్రిలో నాజీవితం మూడున్నర సంవత్సరాలపాటు అవిచ్ఛిన్నంగా, అభివృద్ధికరంగాసాగింది.

1941 లో నాకు వివాహం జరిగింది. మా ప్రిన్సిపాల్ సత్యనారాయణమూర్తిగారు కందుకూరి రామభద్రరావు గారి ద్వారా రెండు వెండి గ్లాసులు కాన్కగా పంపించారు. ఒకటి నాకు ఒకటి నాకుపుట్టబోయే కుమారుడికంటూ,

వివాహమై వచ్చి, కళాశాలాధ్యాపకులకు చిన్న టీ పార్టీచేశాను. ప్రిన్సిపాల్ గారితో సహా అందరూ నన్నుదీవించారు. మా సంసారజీవితం సుఖప్రదం, ఆనందమయం కావాలని.

1947 లో నాకు అనకాపల్లి రేంజి జూనియర్ ఇన్స్పెక్టరుగా ప్రమోషను వచ్చింది. వెళ్ళడానికి ముందు భయపడ్డాను. దూరప్రదేశం. ప్రిన్సిపాలు గారు ధైర్యం చెప్పారు. మహంకాళి కృష్ణమూర్తిగారు ఉద్యోగ నిర్వహణకవసరమైన సూచనలందించారు.

అనకాపల్లిలో కాపురం పెట్టలేదు. అక్కడ నేను పనిచేసింది ఐదుమాసాలే. అనకాపల్లి, యలమంచిలి, 'చోడవరం రేంజిలోని మారుమూల గ్రామాల బడులు నాతనిఖీలో ఉండేవి. ఐదుమాసాలు నాకక్కడ ఆనంద స్వర్గంగా గడిచింది. వాగులు, కొండలు, సముద్రతటం చూడముచ్చట గొల్పాయి. నాపై అధికారులు. ఎంతోమంచివారు. నన్ను దయగా చూశారు.

1937 నుండి నేనెరిగిన చోదవరంలోని వకీలు భమిడిపాటి రామసోమయాజులు (భరాసో) గారితో నాకు మంచి సాహిత్య కాలక్షేపం జరిగేది. చూచికొండ గ్రామం ప్రెసిడెంటు, ఎయిడెడ్ పాఠశాల మేనేజరు అయిన డాక్టరు రాం (కాంగ్రేగుల రామజోగి) మంచి మిత్రుడైనారు. అతగానితో గానకాలక్షేపం వుండేది. అనకాపల్లి మున్సిపలు కమీషనర్ ప్రసాదరావు గారితో సన్నిహిత పరిచయం ఏర్పడింది. ఉపాధ్యాయులు మంత్రి. సాంబమూర్తి అతని అన్న సత్యనారాయణ నన్ను ఆరాధించినారంటే అత్యుక్తికాదు. పండితులు, ఉపాధ్యాయులు నాయెడ అభిమానం చూపించారు. జవాను (సాహెబ్) నాకు తోడునీడగా ఉండేవాడు. ఆరేంజిలో బెంగగాని, వెలితిగాని లేకుండా కాలంగడిచింది. 1943 లో ఏలూరుకు బదిలీ అయింది. వస్తూరెడ్ క్రాస్ సంస్థ సహాయార్థం ఒక నాట్యప్రదర్శనమిచ్చి వచ్చాను. విశాఖజిల్లా కలెక్టరు, ఉద్యోగులు, ప్రజలు, పంతుళ్ళు నా ప్రదర్శన చూచి మిక్కిలి ఆనందించారు.

నన్ను విడవలేని బాధతో ప్రసాదరావు, రామజోగిగార్లు ఏలూరు వరకు వచ్చి, విడిచిపెట్టి వెళ్ళిపోయారు. ఏలూరులో నాఉద్యోగ నిర్వహణకాలం 1943 నుండి 1946 వరకు. నాకింద ఏలూరు, కొవ్వూరు రేంజిల పాఠశాలలుండేవి. బస్సు సౌకర్యం అప్పుడం తగాలేదు. ఎక్కువగా బడులను దర్శించడానికి కాలినడకనే వెళ్ళేవాడ్ని, అనకాపల్లి రేంజిలోనూ అంతే. సైకిలు తొక్కడం నాకిప్పటికీ రాదు. నా కాలినడక గుర్రపు నడకలాంటిది. నాజవానులు నన్ను అనుసరించలేక వెనకబడేవారు.

ఏలూరులో నేను పనిచేసిన కాలం ఎంతో కళామయంగా, కవితామయంగా గడిచింది. నా జీవితానికి వెలుగునిచ్చే మిత్రులసాంగత్య సౌభాగ్యం నాకు లభించింది. అక్కడ స్థానిక ప్రభుత్వ ట్రయినింగు స్కూల్లో పనిచేసే చలంగారు, నాకు మంచిమిత్రులైనారు. బంగారిమామ పాటలు రచించిన కొనకళ్ల వెంకటరత్నం, కృష్ణాకో–ఆపరేటివ్ బ్యాంకు మేనేజరుగా పనిచేసే వేగుంట కనకరామబ్రహ్మం, సామవేదం జానకిరామశర్మ, ముల్లంగి రామకృష్ణారెడ్డి, డాక్టరు శంకర రామారావు, పైడిపాటి

సుబ్బరామశాస్త్రి, ముక్తేవి లక్ష్మణాచార్యులు (లక్ష్మణయతీంద్రులు) కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి, బొమ్మకంటి సింగరాచార్య. శ్రీనివాసాచార్య సోదరులు మిత్రులైనారు. వారందరితో నిత్యం సాహిత్య గోష్ఠి జరిగేది. యెంకి పాటల కర్త నండూరి సుబ్బారావుగారి పెదతల్లి కుమారులైన భావరాజు వెంకటసుబ్బారావుగారి అభిమానాన్ని అనురాగాన్ని చూరగొన్నాను. మధుర కవిబొడ్డు బాపిరాజు గారంటే నాకు గౌరవం. వారిని నేనూ కొనకళ్ల ప్రతి ఆదివారం కలుస్తూ వారింట్లో కమ్మని విందులారగిస్తూ కవితాకాలక్షేపాలతో కాలం గడిపేవాళ్ళం.

ఆఫీసు డి.ఇ.ఒ. ఆఫీసులోని ఒకభాగంలో వుండేది. నాకు కొన్నిస్కూళ్ళు కొవ్వూరు తాలూకాలో కూడా వుండేవి. నాపై అధికారులు, డి.ఇ.కె. ఆఫీసు సిబ్బంది, ఉపాధ్యాయులు, బడిగ్రామాల్లోని పెద్దలూ అందరూ కళాశిల్పిని కావడం వల్ల నన్ను ప్రత్యేకాభిమానంతో చూచేవారు.

అయితే ప్రమోషనుకు అవసరమైన టెస్టులు ప్యాసు కాకపోవడం చేతనన్ను కింది ఉద్యోగానికి పంపారు. రాజమండ్రి ట్రయినింగు కాలేజి మోడల్ స్కూలుకి సెకండరీగ్రేడు ఉపాధ్యాయుడుగా బదిలీ అయింది. అందుకు మిత్రులూ, అధికారులూ, నా జవాను ఎంతగానో బాధపడ్డారు. 1946-47 మధ్య అక్కడ కొంతకాలమున్నాను.

అకౌంటు పరీక్షలో ఉత్తీర్ణుడనైనాను, వెంటనే నన్ను 1947లో రామచంద్రాపురం రేంజికి జూనియర్ ఇన్స్పెక్టరుగా పదోన్నతిపై బదిలీచేశారు. అక్కడ కొంతకాలం పనిచేసిన పిమ్మట గుడివాడ రేంజికి 1948 లో బదిలీ చేశారు. డి.ఇ.టి. టెస్టు కూడా పూర్తిచేయడం వల్ల వెంటనే తిరువూరు రేంజికి సీనియర్ ఇన్స్పెక్టరుగా ప్రమోషన్ మీద వెళ్ళాను. అక్కడుండగా లాంగ్వేజి (హిందీ) టెస్టు పూర్తిచేయని కారణాన జూనియర్‌గా తాడేపల్లిగూడెం రేంజికి మార్చారు. అక్కడ ఆ టెస్టు పూర్తికావడం చేత నందిగామ రేంజికి సీనియరుగా ప్రమోషను మీద పంపించారు. అలా టెస్టుల బెడద వల్ల నాఉద్యోగం వైకుంఠపాళిలోని నిచ్చెన లెక్కడం, పాములు కరచి కిందకి దిగడంలా గడిచింది. చివరికి నా ఉద్యోగం ఎగుడు దిగుడు లేకుండా స్థిరంగా నిలిచింది. నందిగామలో 1949 వరకున్నాను. 1951 నుండి 1954 వరకు రామచంద్రాపురం తాలూకా ఆలమూరు రేంజిలో పనిచేశాను, అక్కడి నుండి శ్రీకాకుళం తాలూకా పాలకొండకు మార్చితే సెలవుపెట్టాను. 1955 లో మచిలీపట్నం ట్రయినింగు స్కూల్లో అసిస్టెంటుగా ఒకసంవత్సరం పనిచేశాను. 1966లో మూడుమాసాల బేసిక్ విద్యా శిక్షణ నిమిత్తం పెంటపాడు బేసిక్ కాలేజిలో చేరి, ఆ శిక్షణ పూర్తిచేసి అక్కడే ఉపాధ్యాయుడుగా 1958 వరకున్నాను. తరువాత గోపన్నపాలెం, ఏలూరు, గుడివాడ ప్రాంతానగల గాంధీపురం బేసిక్ ట్రయినింగ్ స్కూళ్ళల్లో పనిచేశాను.

చివరికి 1965 నుండి 1968 వరకు గుడివాడరేంజిడిప్యూటీఇన్స్పెక్టరుగాపనిచేసి 14-8-1968న ఉద్యోగ విరమణ చేశాను. ఆగస్టు 15 (1968) న ఉద్యోగబంధ విముక్తి జరిగింది.

స్వాతంత్ర్యం సిద్ధించింది నాజీవితంలో. నిజంగా విద్యాశాఖలో ఉద్యోగం చేయడం బానిసత్వంతోనే సమానమా అంటే చలంగారు 'ఔను, ముమ్మాటికీ అన్నారు. నేనూ ఆ మాటే అంటాను నా అనుభవం వల్ల. నేను వెరశి 28 సంవత్సరాలు ఈశాఖలో బోధన, తనిఖీ నిర్వహించాను. అనుకున్న ఆశయాలు మూడింట రెండువంతులు నెరవేరలేదు. బోధనపై మనసుపెట్టి, తనిఖీ మనస్సాక్షిగా చేయడానికి ఆస్కారం లేదు. అందుకు కారణాలు అనేకం. కొంతవరకు నాఅనుభవంలోకి –వచ్చిన వాటిని ఇక్కడ పొందుపరుస్తాను.

మొదట నాఉద్యోగ నిర్వహణ సాఫీగానే నడిచింది. రానురాను అది సంక్లిష్టమై బరువుగా, బాధగా మారింది. పై అధికారులు కింది. అధికారుల్ని కింది అధికారులు ఉపాధ్యాయుల్నీ, ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థుల్ని అనుమానంగా, అసహనంగా చూడ్డం ఆరోగ్యకరం కాదు. అందునా విద్యారంగం ఈ తీరుగా తయారు. కావడం విద్యానిర్వచనానికి అపవాదు. ప్రమోషన్లు సరసర అందుకోలేక పోవడానికి డిపార్టుమెంటు పరీక్షలు అడ్డువచ్చాయి. చివరికి అధికార్లలో కొందరికి నామీద కొంచెం ఆగ్రహం, ఈర్ష్యకలిగింది. ఇబ్బంది మొఖాలు పెట్టేవారు. కారణం అతిధి సత్కారం ఎరగని నేను వారిని తగినంత సంతృప్తి పర్చలేకపోవడమే.

విద్యను పర్యవేక్షించే అధికార్లలో విద్యాపరిజ్ఞానం, సానుభూతి, సహకారం, సరసం కొరవడ్డాయి. అధికారాహంభావం వారిలో చోటు చేసుకుంది. కిందివానిని మిత్రభావంతో గాక శత్రుభావంతో చూడ్డం అలవర్చుకున్నారు. తప్పులెన్నడమే తమహెూదాకు తగినపని, ఒప్పులు చూచి ఉత్సాహ ప్రోత్సాహాలు అందించడం తగనిపనిగా వారు భావించారు. ఉన్నత పాఠశాలలను పరీక్షించి ఉపాధ్యాయులకు సూచనలందించే తీరుచూస్తే నాకు నవ్వూ ఆశ్చర్యం కలిగేవి. ఎదుటివారు ఏమనుకుంటున్నారో అనే ఆలోచనే వారి కుండేది కాదు.

బేసిక్ చదువును గురించి కొంచెంముచ్చటించాలి. అది నిజంగా మూలవిద్యే. మూలబడి పోయింది. త్వరలోనే ముగిసింది. విద్యార్థులకు బోధనావిద్య ఒంటబట్టలేదు సరికదా ఉన్న అక్షరజ్ఞానం కూడా పోయింది. పనిమీద గౌరవం కాస్తకూడా కలగలేదు. ఆ పేరున మహాత్మునికి మహాపచారం జరిగింది. ఈ చదువుని గురించి ఒకసారి కృష్ణశాస్త్రిగారు ఇలా ఎద్దేవ చేశారు చమత్కారంగా. నరసింహారావూ, ఏమిటి దూది పీకి నూలుదీసి, కట్టగట్టి, బట్టనేసి, చుట్టుకునేందుకు పనికిరాని బట్ట తయారిస్తున్నావేమిటోయ్?"

అని. అదంతా నిజమే. ఎందరెందరో చిన్నలూ, పెద్దలూ బాధపడటం నేస్వయంగా చూశాను. ఈ శిక్షణవల్ల పునఃశిక్షణలంటూ వచ్చాయి. ఇప్పుడవి అన్నిరంగాల్లో ప్రవేశించాయి. వచ్చేవాడికి ఒక్కశిక్షణ చాలు, రానివాడికి ఎన్ని పునఃశిక్షణలన్నా కావాలి. నేనూ ఇచ్చాను ఉపాధ్యాయులకు ఈ పునఃశిక్షణలు.

ఈ సందర్భంలో పునఃశిక్షణావిద్యార్థి వాజిపెయ్యాజుల కృష్ణమూర్తిగారు రచించిన గీతాన్ని ఉదహరిస్తాను.

ఏలూరులో నేను బేసిక్ శిక్షణాలయంలో ప్రధానోపాధ్యాయుడుగా వున్నప్పుడు కృష్ణమూర్తి నావద్ద రెండునెలలు బేసిక్ పునఃశిక్షణ పొందారు. అంతకు పూర్వం అతని అన్నగారాశిక్షణ పొందారు. ఈగీతంలో కృష్ణమూర్తిగారి ఆనిర్బంధ పునఃశిక్షణాకాలంలో తాను పొందిన కించిత్తు ఉపశాంతిని ఉదారంగా వెల్లడించారు.

ప్రభుత్వం నడిపే పాఠశాలలు అంత నమూనాగా నిలబడవు. ఎందుకంటే అక్కడ ఎన్నోలోపాలుంటాయి. బోధనకు వ్యవధి తక్కువ. పైకి పంపించవలసిన భోగట్టా లెక్కలు ఎక్కువ. అక్కడున్న నలువురు ఉపాధ్యాయులు నాలుగుమూలలకు లాగుతూంటారు. బేసిక్ ట్రైయినింగు స్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయుని నిర్వహణ ముళ్ళకంచె మీద కూర్చున్న సరళి అనుభవం నాకుంది.

బడులను జాతీయం చేయడం మంచిదంటారు కొందరు. వారు బస్సుల జాతీయకరణం చూచిన వారైవుంటారు. బస్సులజాతీయకరణమేమో గాని బడుల జాతీయకరణం విద్యాభివృద్ధికి తగినంత దోహదపడదని సందేహం.

పరీక్షాధికారులు చిత్రవిచిత్ర చేష్టలను గురించి కొన్ని ఉదాహరణలు ఉటంకిస్తాను. ఒకజిల్లా అధికారి, అంటే రీజనల్ అధికారి రెవెన్యూశాఖా సంప్రదాయంలో నుండి వచ్చాడు. ఠీవీ, దర్పం చూపించేవాడు. తనకన్న తెలిసిన వాళ్లు లేరన్న గర్వం. తప్పులు చూపడమే అతని కలవాటు. ఒప్పులు అతని కంటికి కనబడేవి కావు. ధుమధుమలూ దూషణలూ, కింది వారందరూ హడలిపోతూంటే అతని మనసు తృప్తిగా వుండేది. తాను తప్ప ఇతరులందరూ దారితప్పిన వారుగా కనబడేవారు. వారికి ఆకాశరామన్న కాగితం రావడం తరువాయి, ఆఘ మేఘాల మీద వచ్చి విచారించి పరపరారాసి పైకి పంపించడం పెట్టుకొన్నారు. పర్యవసానం అతనికి పట్టేది కాదు. ఒకటి రెండుసార్లు ఆపాల నాస్వామి నాకు తారసపడడం జరిగింది. పాపం ఉద్యోగ విరమణానంతరం చేసేది లేక సాయిని నమ్ముకున్నాడని భజన చేస్తున్నాడని వినికిడి.

ఒకజిల్లా విద్యాధికారి ఉదంతం ఆయనదంతా అదొకతీరు, ఆయన భాషదొక క్రైస్తవమతప్రబోధబాణి. ఆయనగారు క్రైస్తవుడుకాదు సుమండీ, అసలుసిసలైన హిందూవేదాంత పరిజ్ఞాన పవిత్రాచరణ

'పరమవ్యక్తి' ఇది అతనిభావంగా గమనించాలి. కొంతకాలం బేసిక్ ట్రయినింగు స్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయుడుగా కూడా పనిచేశాడు. హమేషా ఆయన ఆత్మను గురించి ప్రబోధం చేసేవాడు. విద్యార్థుల చేత భజన చేయించేవాడు. భజనకు హాజరైతే చాలు విద్యార్థులు నూలు వడక నక్కరలేదు. బోధనంతా అత్మగురించే సాగేది. పరీక్షకవసరమైనది.

ఆయన బోధనలో ఉండేది కాదు. విద్యార్థులు మహా ఇబ్బంది పడిపోయేవాళ్ళు. నన్ను కొంతకాలం మంచిగానే భావించడం జరిగింది. చివరికి నామీద అతనికి చెడ్డ అసహనం ఏర్పడింది. తాను చేయగలదంతా చేసి, తక్కింది రీజనల్ అధికారికి చెప్పి చేయించాడు. చెప్పొద్దు, ఆయనమీద ఒకఘాటైన పాట వ్రాసి సర్దాకి పలుసభల్లో గానాభినయంతో చదవడం జరిగింది.

ఆ పాటమకుటం 'చదువుకొన్న మూర్ఖులు"
అన్నీతెలుసునుమాకని, అహంభావపూరితులై
అబద్ధాల కంకితులై అతిశయించు మూఢులు
చదువుకొన్నమూర్ఖులుచదువునకధినాథులు
వారి పాలనమ్ములోన వహ్వావిద్యాభివృద్ధి!
వారిపాలనమ్ములోన వద్దుకొలువు,
బుద్ధిబుద్ధి వారు చెప్పినదేవేదము మారులేదు ప్రతివాదము
వారుచూపునదె మార్గము మనలజేర్చునది స్వర్గము!

వారి భాష దేవభాష వారి బాణి యొక్క తమాష
మతసారం గుమ్మరించి మనల ముంచు హమేష!!
తీరిక క్షణమైనలేకతిరగడమొకసరదా
వాపుతీర్చుకోడానికిజీపుకారువుందికదా!!
చాడీలనుఎవరైనాచల్లగాఅందిస్తేచాలు.
అధికారులు తృటిలో దుర్వధికారులు అగుట వీలు!!
మనుషులంటే వారి ముందు మట్టి కూడ కాదులెండి.
మనుషులంటే వారి ముందుమట్టిలోని పురుగులండి!!
పాపులంటు పేరుపెట్టిపైగావారంటె రోత

ప్రాపులేనివారిబట్టిపడనరుకుటఒకచేత!!

మానవతయు మమకారము కానరావు వారిలోన

ఇహముకోసి పరము వారు ఎంచుకొన్న కారణాన!!

మతాతీతరాజ్యంలో మతోన్మాద పాలనమా? అడ్డు ఆపులేక కాల్చు అన్యాయానలమా?

ఉద్యోగం ముగిసిన తర్వాత ఆపెద్దమనిషి ఏమీ తోచక పట్టణ వీధులు తిరగడంనే చూశా. మరొకటి, ఇటీవల జరిగిన ఘట్టం. నా పెన్షను రెండురూపాయలు పెరుగుతుందంటే ఒకజిల్లా అధికారి దగ్గరకు వెళ్లా చిన్న సంతకానికి. అతని తండ్రిని బాగా ఎరుగుదును ఒక హైస్కూలు హెడ్మాష్టరుగా. ఆ సంగతి అధికారిగారికి చెప్పా. విని పూరుకున్నారు తలెత్తకుండా. ఆ సంతకానికి ఆయన నన్ను రెండునెలల పాటు వారంవారం తిప్పాడు. కళ్లుమూసుకొని పెట్టవలసిన సంతకమది. అన్ని జి.ఒ.లు క్షుణ్ణంగా తెలుసునట. కాని సంతకానికవసరమైన జి.ఒ. నన్నే తెమ్మన్నాడు. తన ఆఫీసులో దొరకని కాగితం నేను తేవాలట. ఎక్కడ నుండి తెచ్చేది? తన ఆఫీసులో కనబడకపోవడం నాతప్పా?

అతదొక అనుమానం పిశాచం, ఎవరినీ నమ్మడు, తనను తానూ నమ్ముడు, హంగామా, అధికారదర్పంతో ఆఫీసునంతా హడలు కొట్టించేస్తున్నాడు. తనకింద ఉద్యోగి ఎంతవాడైనా ఏవయసువాడైనా చేతులు కట్టుకుని నిలబడవలసిందే, ఎదురుగా ఎప్పుడూ పదిమంది సిబ్బంది చుట్టూ అలా నిలబడవలసిందే. సంతకాలు పడక జిల్లాలోని బడులవాళ్ళంతా బాధపడిపోయారు. ఎవరివంకా చూడటం లేదు. ముఖంలో నవ్వుమచ్చుకైనా కనబడదు. అనుమానం ఉన్నవారికి నవ్వు అలవాటుండదు. ఒకపాట ఆయన మీద కూడా రాద్దామనుకున్నా ఆ శ్రమ ఎందుకని మానుకున్నా. చివరికి జి.ఒ. నేనే సంపాదించి తెచ్చి చూపించా. ఆలోచించి ఆలోచించి అన్ని సీట్లు త్రిప్పిత్రిప్పి నా కాగితంమీద చివరికి తనపవిత్రమైన సంతకం ప్రసాదించాడు. దీన్నే –కాబోలు రెడ్ టేపిజం అంటారు.

ఇందువల్ల నాకు జరిగిన నష్టమేమీ లేదు. సదరు ఆఫీసర్లకీ లాభంలేదు. ఈ నష్టమంతా విద్యకూ విద్యాప్రాంగణానికని చెప్పగలను. ఇది విద్యావికాసానికి అనారోగ్యకర చిహ్నమని చెప్పగలను. పోతే ఉద్యోగ నిర్వహణాకాలంలో మంచే కనబడలేదా అని ఎవరైనా ప్రశ్నిస్తే, ఎంతో విలువైన, వెలుగైన మంచి కనబడిందని, ఆ మంచివల్ల నాకు ఎంతో మేలూ కలిగిందని ఘంటా పథంగా చెప్పగలను. చూడండి.

ఉద్యోగం చెయ్యడం మొదట ఇష్టం కాకపోయినా దాన్ని స్వీకరించి 28 సంవత్సరాలుసాగించా. మధ్యమధ్య ఒకటి రెండుసార్లు ఉద్యోగానికి చెల్లుచీటీ ఇయ్యడానికి సిద్ధపడ్డా. కాని శ్రేయఃకాములు, అవ్యాజాభిమానులైన బిరుదుల బంగారురాజుగారు, కొనకళ్ళ వెంకటరత్నం గారు ఆ ప్రయత్నం నుండి

వారించారు. "ఉండవయ్యా ఉద్యోగంలో నీకు చెరుపు వచ్చిందేమిటి? నీలాంటివాళ్ళు ఒకరిద్దరైనా ఈవిద్యాశాఖలో వుండడం అవసరం" అన్నారు. నిజమే. ఆ యవసరం నాకే లభించింది ఎంతగానో. అదే చెప్పబూనుకున్నా

చలం, బిరుదుల బంగారురాజు, గార్లంక వీరవెంకటసత్యనారాయణ, ముత్యాల సుబ్బారాయుడుగార్ల వంటి ఉత్తమోపాధ్యాయుల బంగారు పరిచయం నాకు ప్రాప్తించింది. ఆ పరిచయం నన్నెంతగానో ఉద్దీపింపజేసింది. మొదటి ఇద్దరూ ప్రభుత్వవిద్యాశాఖలో ఎదురులేని ధీరులుగా స్వేచ్ఛాగంభీరులుగా నిలిచి తమదైన ఒకముద్రను స్థిరంగా వేశారు. తరువాతి ఇద్దరూ జిల్లా పరిషదున్నత పాఠశాలల్లో ప్రధానోపాధ్యాయులుగా పవిత్ర విద్యాబోధన చేసి ఆదర్శమూర్తులైనారు. ఒకగొప్ప గురుకుల సంప్రదాయాన్ని నెలకొల్పారు. వారు నలుగుర్నీ మాన్యశ్రీలుగా ఎంచుకొని వారిపై గీతాలు వ్రాసి, వాటిని నా 'మాన్యశ్రీలు' కావ్యంలో చేర్చుకున్నాను. బిరుదుల బంగారురాజుగారు అప్పుడప్పుడు వారి యనుభవ సూక్తులు నాకు అందించేవారు. అవి, మచ్చుకి. చిన్నఉద్యోగులు చిన్నతప్పులు పావలా విలువ చేసేవి చేస్తారు. పెద్ద ఉద్యోగులు పెద్ద తప్పులు వందల విలువచేసేవి చేస్తారు. పెద్ద ఉద్యోగులను క్షమించ వీలులేదు. చిన్నవాళ్ళను క్షమించి వదిలి వేయవచ్చు. బుర్రలను లెక్కించడమే పాఠశాలా పర్యవేక్షణ అనుకొనే అధికారులకు బుద్ధిని లెక్కగట్ట తాహతుండదు. పరీక్షాపత్రాలు తెలివిని పరీక్షించేవిగా వుండవు. సాధారణంగా తెలివితక్కువ తనాన్ని ప్రదర్శించేవిగా ఉంటాయి. అనుభవం పండించుకొన్న ఆ పరిశుద్ధుని ప్రవచనాలు మరవరానివి.

ఒకసారి నాకు పైనుండి ఒకచిత్రమైన తాఖీదు వచ్చింది. అదేమిటంటే "నీవు హేతుదృష్టి పాటిస్తూ నాస్తికభావాలు కలిగివున్నట్లు తెలియవచ్చింది. దానికి తగిన సమాధానం తక్షణం పంపించు" అని. అది చదివి ఆశ్చర్యపడ్డాను. అధికారులకు బుద్ధి వకించిందని భావించాను. క్షణం ఆలోచించి ఇలా సమాధానం. "ఘనత వహించిన అధికారీ! ఇది నా అంతరంగిక స్వేచ్ఛా విషయం. అందువల్ల నా ఉద్యోగనిర్వహణకు ఎలాంటి అవరోధం ఏర్పడదని, విన్నవిస్తున్నా" అని రాసి పంపించాను. అర్థం పర్థం లేని, అలాంటి తాఖీదులు అప్పుడప్పుడు వస్తుండేవి. చలం తన ఉద్యోగజీవితంలో పైఅధికారుల్ని ఎలాఎలాపల్టీలుకొట్టించింది. ఆయనరచనల్లోచదవవచ్చు. ఇలాంటి సందర్భాల్లో అసలు ముఖ్యమైన అమూల్యమైన లాభంనే గడించింది. "శిశు మనస్తత్వ పరిశీలనానుభవం' దాని విలువ వెలగట్టనలవి కానిదీ. పల్లెవాతావరణం, ఉపాధ్యాయులలో కొందరి చిత్తశుద్ధి, బోధనా పటిమ, నన్నెంతో ఉత్తేజపర్చడమే కాక ఒక బాలరచయితగా రాణించడానికి రాచబాట వేశాయి. బాలబంధుని కావడానికి

కారణమైనాయి. ఇంత జ్ఞానార్జనావకాశం విద్యా విచక్షణాజ్ఞానావకాశం మరెవ్వరూ విద్యాశాఖలో ఉద్యోగంచేసి గడించుకొని వుండరన్న దిలాసా నాకుంది. అదే నా విలువైన, వెలుగైన సంపద.

నేను గుడివాడ రేంజి డిప్యూటి ఇన్స్పెక్టరు పదవి నుండి 14–8–1968న ఉద్యోగ విరమణ చేశా. సంతోషపూర్వకంగా, 15 నుండి నాజీవితానికి సంపూర్ణస్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యం లభించింది.

ఉద్యోగ విరమణానంతరం కొందరు వచ్చి 'మీరంతటివారు; ఇంతటివారు, పిల్లలనుద్ధరించడానికే పుట్టినవారు' అని బులిపిస్తే, అమాయకంగా ఆమాటలు నమ్మి గుడివాడ కన్యకాపరమేశ్వరీ కాన్వెంటులో, గుడ్లవల్లేరు రామకృష్ణాకాన్వెంటులో, మచిలీపట్టణం ఆదర్శవిద్యాలయంలో ఒక్కొక్కసంవత్సరం ప్రిన్సిపాల్ గా హెూదా నిర్వహించా. చిత్రమేమంటే, ఆ సంస్థల పెద్దలు నాచేత విద్యాబోధన చేయించడం మాని, నాకే విద్యాబోధనం చేయడం ప్రారంభించారు. నన్ను తమ అజ్ఞాను బద్ధుణ్ణి చేయాలనుకున్నారు. ఒత్తిళ్లు సహించదు నా మనసు, ఎదురు తిరుగుతుంది. అది చలం చెప్పినట్లు నారక్తంలోనే వుంది. మర్యాదగా వుచ్చులు తప్పించుకొని ఇంటికి తిరిగివచ్చా. ఈ మూడుసంవత్సరాల అనుభవమూ నాకు ఎంతోమేలు చేసింది. కనువిప్పు కలిగించింది. విద్యాబోధన ఒకవ్యాపారసంస్థగా, ఆర్జనావకాశ సాధనంగా మారింది.

నిజానికి నాకిప్పుడు విద్యాబోధనావకాశమెంతో ఏర్పడింది. నిత్యం శిశు విద్యాలయాలు దర్శిస్తూ, అక్కడున్న పిల్లలకు పాటలూ ప్రవర్తనావళులూ తెలియజేస్తూ తీరికలేని హాయిలో ఆనందంలో కాలం గడుపుతున్నా.

నాట్యరేఖ

ఆడి యాడీ నృత్యమాడి నేనే ప్రతిగుండె

తోడ కదలితినయ్య కృష్ణశాస్త్రి.

నాట్యం నాఊపిరి. అదిప్రకృతి ప్రథమావస్థ. నాకు ఆజన్మ సిద్ధంగా ప్రాప్తించి, అక్షయమై నేటికీ ఏ నాదం, ఏ వాద్యం విన్నా, ఏఅందమైన దృశ్యం కన్నానా తనూలతిక ఇట్టేచలిస్తుంది. ఊగితూగి. ఒయ్యారాలు పోతుంది. ఆపుకోలేని ఆవేశం నాలో పెల్లుబుకుతుంది.

చిన్నప్పుడే అనుకరణ సహజాతం నాకు వరప్రసాదమైంది. రేఖలూ, వర్ణాలూ, పాటల శ్రుతులూ మాటలగతులూ నన్ను ఆకర్షించేవి అమితంగా. అందుకే చిత్రణం, నాట్యం, కవిత్వం నాలో త్రివేణీ సంగమంగా విడదీయని రీతిని ఏకోన్ముఖమైనాయి.

దేవదాసీ నృత్యం, భాగవత నాటకాలు, హరికథాకాలక్షేపాలు శరీరానికి మనస్సుకి ఆలంబనమై నేవళమైన శరీరాంగాలు గాత్రసౌలభ్యం, హస్తవిన్యాసం నాకళాసృష్టికి కాంచన సాధనాలైనాయి. నృత్య ప్రదర్శనలు తిలకించి పులకించి నేత్రాలూ, గ్రీవం హస్తాలూ అలా అలవోకగా కదలిస్తుంటే చూస్తున్న పిల్లలూ పెద్దలూ అబ్బురపడి పొయ్యేవాళ్ళు. 'ఔరా!' అని మెచ్చుకునేవాళ్ళు, అక్షరాలు నేర్వక ముందే ఇసుకమీద వ్రేలితో ఏవేవో గీస్తుంటే, వ్రాస్తుంటే చూచిన బాలమిత్రులు వాటికి అర్థం వున్నదనే వాళ్లు. 'కాబోలు' అనుకొనేవాణ్ణి నేను. మెప్పు నాకెప్పుడూ మేలుకూర్చేది.

తొలిదశలో నాట్యాంకురాన్ని ఇవన్నీ ప్రోదిచేశాయి. చిత్రకళ కొంచెం నేర్చాను. సంగీతం కృతుల వరకు అభ్యసించాను. ఊహ ప్రకల్పనలను ఉరకలు వేయించాను.

కాకినాడ ఆంధ్రసేవాసంఘం నాకు మొదట అనుకూల వాతావరణాన్ని కల్పించింది. నాటకరంగం నానాట్యకళకు నాందీ వాచకం పలికింది. అనార్కలి పాత్ర అభినయ అక్షయ శిక్షణ కత్యంతం తోడ్పడింది. అస్మదీయ గురువులు కిళాంబి కృష్ణమాచార్యులుగారు పాత్రాభినయ శిక్షణ ఆరుమాసాలు అహర్నిశలు ఓపికగా గరపారు. ఆపాత్రకు అవసరమైన నాట్యం ఒకతమిళుని చేత నేర్పించారు. తొలి ప్రదర్శనకే పేరు వచ్చింది. సువర్ణపతకం లభించింది. అనార్కలి నరసింహరావు అని అందరూ పిలవడం ప్రారంభించారు. ఈనాటకం పలుపట్టణాల్లో ప్రదర్శించడం జరిగింది. మొదటి ప్రదర్శనలో నాతో సలీం పాత్ర మంగిపూడి రామలింగశాస్త్రిగారు ధరించారు. తరువాత అనప్పిండి సత్యనారాయణ ఆ పాత్ర నటించాడు. మా మెల్లరిన్ హైస్కూలు వార్షికోత్సవాల్లో రెండు పర్యాయాలు అనార్కలి నాటక ప్రదర్శన జరిగింది. మొదటి ప్రదర్శనలో నాతోపాటు మా ఉపాధ్యాయులు దేవులపల్లిపద్మనాభ శాస్త్రి గారు సలీంగా, వింజమూరి

వెంకటలక్ష్మీనరసింహారావు గారు నాటకకర్త అక్బరుగా నటించారు. రెండవ ప్రదర్శనలోనూ ఉపాధ్యాయులు రవీంద్రవర్మగారు సలీంగా, చిలకమర్తి నరసింహాచార్యులుగారు అక్బరుగా నటించారు.

1938లో ఈ నాటకం నెల్లూరులో ప్రదర్శించినప్పుడు సలీం పాత్ర బెంగుళూరు రంగస్వామి అయ్యంగారు, అక్బరుపాత్ర నెల్లూరు నాగరాజారావు గారు నిర్వహించారు.

కాకినాడ జగన్నాధపురంలో స్థాపించిన గజాననవిలాససభలో కొంతకాలమున్నాను. ఆ సభ – వ్యవస్థాపకులలో ముఖ్య వ్యక్తి నాగవరపు నీలాద్రిరావు నాయుడుగారు. ఆయన పుత్రభావంతో రెండు సంవత్సరాలు నా విద్యాభివృద్ధికి తోడ్పడ్డారు. గజానన విలాససభ వారు అనార్కలి నాటకాన్ని విజయవాడ దుర్గాకళామందిరంలో ప్రదర్శించినప్పుడు ప్రఖ్యాత నాటక పరిశోధకులు పురాణం సూరిశాస్త్రిగారు మా నాటకాన్ని చూడడం, నన్ను ప్రశంసించడం జరిగింది. అప్పుడు సలీంపాత్ర ధరించింది తాడూరి సుబ్బారావు. 1936లో ముద్దుకృష్ణ రచించిన అనార్కలి నాటిక, నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు ఉత్సవ సందర్భంగా అనార్కలీగా నేను, సలీంగా నీలంరాజు

శేషయ్య గారు నటించాము. విశాఖజిల్లా చోడవరం వకీళ్ల సంఘంవారు 1936 లో అనార్కలి ప్రదర్శించాము అనార్కలి నేను, సలీంపాత్ర ఒకఇంజనీరు, అక్బరుపాత్ర భమిడిపాటి రామ సోమయాజులు (భ.రా.సో) గారు నిర్వహించాము. 1936లో అనార్కలి నాటిక నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు ఉత్సవ సందర్భంగా గుంటూరులో ప్రదర్శించారు. అనార్కలిగా నేను, సలీంగా నీలంరాజు శేషయ్య గారు నటించాము.

1938లో రాజమండ్రి గవర్నమెంటు ట్రయినింగు కాలేజీ వార్షికోత్సవంలో కవిసమ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు రచించిన అనార్కలి నాటిక ప్రదర్శన జరిగింది. ట్రయినింగు విద్యార్థులే పాత్రలు ధరించారు. సత్యనారాయణగారు ఈనాటకాన్ని చూడడానికి వచ్చారు. ఆ నాటకంలో కృష్ణశాస్త్రిగారు రచించిన రెండుగీతాలు – రారమ్మ రారమ్మ మందారమా రక్తకరవీరమా, 'పోయినది దానిమ్మపూవు' అనేవి మా ఆదర్శ పాఠశాల బాలికలు ఆద్యంతాల్లో అతిశ్రావ్యంగా గానం చేశారు. నాటకం తిలకించిన సత్యనారాయణగారు నా అభినయానికి ముగ్ధులై అపూర్వ ప్రశంసతో ఆశీర్వదించారు. నాసహాధ్యాయులు పద్యోపహారాలు అందించారు.

ఈనాటకం 1940లో మద్రాసు ఆంధ్రసంఘంవారు గుమ్మిడిదల దుర్గాబాయిగారి ఆధ్వర్యాన ప్రదర్శించారు. నేను అనార్కలిని. సలీం పాత్ర బందా కనకలింగేశ్వరావుగారు, అక్బరు పాత్ర వేదుల జగన్నాధంగారు ధరించారు.

తణుకు వకీళ్ల నాటకసంఘంవారు ప్రదర్శనలో కందుకూరి రామభద్రరావుగారు నాతో సలీం పాత్ర ధరించారు.

పిఠాపురం రాజాగారి కళాశాలలో ప్రదర్శన జరిగినప్పుడు సలీం భూమిక నాసహాధ్యాయి, బాలాంత్రపు నళినీకాంతరావు నిర్వహించారు. ఈ నాటక ప్రదర్శన మాకవుతరంలో కూడా జరిగింది. నాటకం చూడడానికి విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు, నార్ల వెంకటేశ్వరరావుగారు విచ్చేశారు. అప్పటికింకా సత్యనారాయణగారు తన అనార్కలి నాటకం రచించలేదు.

అనార్కలి నాటకప్రదర్శనలు పదిసంవత్సరాలపాటు ఇలా అనేక తావులందు ప్రదర్శించాం. ఎన్నో స్వర్ణపతకాలు నాకు బహుకరణగా వచ్చాయి. అసమానఖ్యాతి లభించింది. పెద్దలప్రశంసలకు పాత్రుడనయాను.

అనార్కలి పాత్రనేగాక ఇంకా అనేకపాత్రలు ధరించాను. అవి సత్యభామ, మోహిని, రాధ, చింతామణి, కమలి, సినిమాగరల్, సియారాం, రంగూనురౌడిలో ప్రభావతి, పద్మవ్యూహంలోఉత్తర, దీక్షితులు గారిశబరి, తల్లావఝల వారి పద్మావతి మొదలైనపాత్రలు, పెద్దపెద్దనటులతోకలిసి నాటకాల్లో నటించాను. వారుస్థానం, బళ్ళారి, బందా, సి.యస్.ఆర్. నాగరాజా రావు, జొన్నవిత్తుల, అద్దంకి, కస్తూరిశివరావు, రేలంగివెంకట్రామయ్య, ఫన్ డాక్టరు చంద్రశేఖర్, ముప్పిడి జగ్గరాజు, ఈమని వెంకటరామయ్య, నూకల సోమసుందరం, దొమ్మేటి సూర్యనారాయణ, పి. సూరిబాబు, పులిపాక వెంకటేశ్వర్లు, వెల్లంకి వెంకటేశ్వర్లు మొదలగువారు.

నాటకపాత్రధారణ పదిసంవత్సరాలు నడిచింది. విద్యాయోగ్యతలు గడించిన నాకు, కిరాయి నాటకాల్లో నటించడానికి విముఖత కలిగింది. అంతలో నార్లవెంకటేశ్వరరావుగారు చక్కని సూచన చేశారు. "నరసింహారావు! నాట్యంలో నీకు కొంత ప్రావీణ్యముంది కదా, ఆ కళను చేపట్టి దాన్ని ఎందుకు ప్రచారం చెయ్యకూడదూ? అందులో నీవు బాగా రాణిస్తావు" అని అన్నారు. ఆ సూచన నాకు నచ్చింది. నాట్యకళను స్వీకరించి 30 సంవత్సరాలపాటు ఆంధ్రమాగాణంలో అసంఖ్యాకంగా ప్రదర్శనలిచ్చి పండిత పామరులను దండిగా రంజింపజేశాను.1933 లోనే చిన్ననాట్య ప్రదర్శనం రాజోలులో ఇచ్చాను. 1936 లో భీమవరంలో యు.ఎల్.సి.ఎమ్. హైస్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయులైన పేరి పటముగారు ఉద్యోగవిరమణ చేసే సందర్భంలో ఒకప్రదర్శన నిచ్చాను. అప్పటికి నా నాట్యం ఒక రూపురేఖ దిద్దుకొంది. ఆనాటి నా ప్రదర్శనం నా తొలినాట్య ప్రదర్శనంగా పేర్కొనవచ్చు.

నా నాట్యకృషి అనలుగా, కొనలుగా అచిరకాలంలోనే విస్తరిల్లింది. ఈవిషయంపై ఒకసందర్భాన వాయులీన విద్వాంసులు ద్వారం వెంకటస్వామినాయుడు గారు నాతో ఇలా అన్నారు'' ఇన్ని

సంవత్సరాలు ఫిడేలు చేతబట్టి ఎన్నెన్నో తావుల్లో ఎన్నెన్నో కచేరీలు చేస్తున్నా నాకు లభించని పేరు ప్రఖ్యాతులు మీ నాట్య ప్రదర్శనలకు తక్కువకాలంలోనే లభించాయి. ఎంతో ఆనందం" వారి నిర్మలమైన అభినందనాశీస్సులకు నేను సదాకృతజ్ఞుడ్ని.

1930–40 సంవత్సరాల మధ్య నాట్యానికి అంత ప్రచారంగాని ప్రాచుర్యంగాని లేదు. యాంటీనాచ్ ఉద్యమంవల్ల దేవదాసీ నృత్యం క్షీణింపజొచ్చింది. నాట్యంచేసేవారంటే చుల్కనభావం ఏర్పడింది. దేవదాసీలను చుల్కనగా చూస్తూ అవమానించిన ఘట్టాలు లేకపోలేదు. అదంతా నాఆలోచనలో కదిలింది. ఆ యవమానం స్త్రీజాతికి జరిగిన అవమానంగా భావించి బాధపడ్డాను. అదొక కారణమయింది, నేనాట్యకళను. చేపట్టటానికి, నేను చదువుకొన్నవాడ్ని, నాట్యం నాకు ఎంతో నప్పుతుందని నమ్మినవాడ్ని. ఈకృషిలో నాకు సాయపడి సలహాలందించేవారు ఎందరో ఉన్నారన్న ధైర్యం కలిగింది. నాట్యకళను త్రికరణశుద్ధిగా దీక్షగా చేపట్టాను. అలాగే సకారణాలు తోడైనందువల్ల బాల సాహిత్యం చేపట్టాను. అంతేకాదుఎవ్వరూ తొక్కని కొత్తపంథా తొక్కడం నా ప్రత్యేకత. ఈ రహస్యం కనిపెట్టిన అక్కినేని నాగేశ్వరరావు మా ఇద్దరికీ అకివీడులో జరిగిన సమ్మానసందర్భాన రహస్యంగా నాతో "మాస్టారూ, మీరు మహాగడుసు వారండీ,ఎవ్వరూ ఎంచుకోని నూతనమార్గాలు ఎంచుకొని రాణించే రహస్యం కనిపెడతారు" అన్నారు. నిజానికి నా రహస్యం కనిపెట్టగలిగిన నాగేశ్వరరావే నాకంటే గడుసువాడు.

పుట్టుకతోనే నాట్యాభిరుచి, ఊహాకల్పన, లయ, నాలో ఉన్నాయి. ఇందుకు తగిన ఆదరణ ప్రేరణ లభించాయి. వింజమూరివారి కుటుంబం, కృష్ణశాస్త్రిగారు, అడివిబాపిరాజుగారు, తల్లావఝ్ఝల శివశంకరశాస్త్రిగారు, చక్రావధానులు మాణిక్యశర్మగారు నాకు తోడ్పడ్డారు. చిన్ననాడు నేను తనువెల్ల కనులుగా తిలకించిన కూచిపూడి భాగవతాలు, గొల్ల,మాల భాగవతాలు, దేవదాసీ నృత్యాలు చెప్పలేనంతగా తొలిప్రేరణ కారణాలైనాయి. నా చిత్రకళాభిరుచి, సంగీతం, చిత్రణ, లయ, అర్థజ్ఞానం ఎంతగానో నా నాట్యానికి అలంకార, భూషణాలైనాయి.

నాట్యంలో అష్టపదులు, తరంగాలు, భావగీతాలు, యెంకిపాటలు, బంగారి మామ పాటలు, జానపదాలు మొదలైనవి కూర్చుకొని, మూడుగంటలకు తక్కువగాకుండ ప్రదర్శనలీయడం జరిగేది. జయదేవునిఅష్టపదులు, నారాయణ తీర్థుల తరంగాలు, కృష్ణశాస్త్రి, వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి, తాపీధర్మారావు, బసవరాజుఅప్పారావు, భ.రా.సో, శ్రీశ్రీగార్ల అభ్యుదయ భావగీతాలు, నండూరి సుబ్బారావుగారి యెంకిపాటలు, కవికొండల వెంకటరావుగారి జానపదాలు, ప్రాచీన జానపదాలు నా నాట్య ప్రదర్శనాంశాలు. వీటిని మార్గ, దేశి, జానపద పద్ధతుల్లో అభినయించి నాదైన ఒక వినూత్న నాట్యపద్ధతిని సృష్టించుకొని కొత్తప్రయోగాన్నిచేసి, అందరి ఆమోదాన్ని పొందగలిగాను. ముఖ్యంగా

గేయకర్తలు – కృష్ణశాస్త్రి ఓహోవసంతా, దాసిగా నుండుటకైనా తగనా, ఇతరగీతాలు, పద్యాలు, నండూరి సుబ్బారావు గారి యెంకిపాటలు, కొనకళ్ళవారి మామ పాటలు, శ్రీశ్రీ ఆనందం అర్ణవమైతే అనే పాటలుపాడి నాట్యం చేసినపుడు, వేదుల, తాపీవారి గీతాలు పాడి అభినయించినపుడు, విని, చూచి మిక్కిలి ఆనందించారు. తమపాటలు నాట్యంలోనికి అన్వయింపబడతాయని వారెన్నడూ ఊహించి వుండరు.

జానపదాలకు నాట్యాభినయం కూర్చడం నా ప్రత్యేకత. దాన్నొక శాస్త్రసంప్రదాయంగా, కళా సంప్రదాయంగా రూపించ గలిగాను. అంతవరకు చుల్కనగా చూడబడిన జానపద సంప్రదాయానికి మొదట ఒకస్థాయీ, గౌరవం తీసుకువచ్చిన ఘనత నాకే దక్కుతుందంటే ఆత్మశ్లాఘమనుకోరాదు.

ఏ కళనైనా చక్కగా ఆస్వాదించాలంటే, దాన్ని గురించిన వివేచన ముందు కొంతైనా అవసరం. అందుకోసం నేను, నా ప్రతినాట్యాన్నీ వివరించడానికి పండితులను ఏర్పాటు చేసుకున్నాను. అలా నాట్య వివరణ మందించినవారు – కృష్ణశాస్త్రి, విశ్వనాథ, బాపిరాజు, కందుకూరి రామభద్రరావు, పసలసూర్యచంద్రరావు, దివాకర్ల వెంకటావధాని, పిలకా గణపతిశాస్త్రి, ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి, వేదులసత్యన్నారాయణశాస్త్రి,

డాక్టర్.జి.వి. సుబ్బారావు, డాక్టర్ సంజీవదేవ్, ఏటుకూరి వెంకటనరసయ్య, కాళోజి, మరువూరి కోదండరామిరెడ్డి. పులుగుర్తి రామారావు కవి, వింజమూరి వెంకటలక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారిది. అనేకానేకులు దీనివల్ల ప్రేక్షకలోకం నాట్యకళా స్వాదన చేయడానికి మార్గం సుగమమైంది. అంతేకాదు, నాట్యకళకు ఒక గౌరవంకూడ ఏర్పడింది. నా తర్వాత నటరాజ రామకృష్ణ గారొకరు. దేశంలో తన సోదాహరణ నాట్యోపన్యాసాల ద్వారా నాట్యవివేచన మందించి కళకు గౌరవం చేకూర్చారు. నన్ను ఆయన అన్నగా, నాట్యప్రచారోద్యమానికి ఆద్యునిగా భావిస్తారు. వారిసౌజన్యానికి నేను సదా కృతజ్ఞుడను.

నా కార్యక్రమాలకు వాద్య సహకారమందించిన వారిపేర్లు ఇక్కడే పేర్కొనడం సందర్భమనుకుంటున్నా.హార్మోనియం – బూరుగుల వెంకటాచారి, పిళ్ళై, మూర్తి సీతారామయ్య, గాలిపెంచల నరసింహారావు, వడ్లమూడి సూర్యారావు, ధన్వాడ రాఘవేంద్రరావు, అరుణాచలం, వింజమూరి అనసూయ, కామార్ హేమాంబరధరదాసు, పెండ్యాల నాగేశ్వరరావు, వెంకటరాజు, గోపాలం మొదలైనవారు.

వాయులీనం – గరికిపర్తి సుబ్రహ్మణ్య దేవర, వెంకయ్య దేవర, సరిదే సుబ్బారావు, అన్నవరపు రామస్వామి, దాసరి సుబ్బయ్య, పువ్వుల వరకోటి, కోటిపల్లి ప్రకాశరావు, ద్విభాష్యం నారాయణశర్మ, తిరుపతి పొన్నారావు. తబలా – చిట్టిబాబు, కాళిదాసు, కొంపెల్ల వసంతరావు, రాముడు.

మృదంగం – పొట్లూరి వీరరాఘవయ్యచౌదరి, అట్లూరి వెంకటేశ్వరరావు, క్రొవ్విడి హనుమంతరావు, కొంతం గంగరాజు, వారణాసి సోదరులు, రాధాకృష్ణంరాజు, కోలంక వెంకట్రాజు, త్యాగరాజు, కమలం, చదలవాడ కుమారస్వామి. వీరందరూ ఉద్దండులు. కొన్నిసార్లు ఫ్లూటు, క్లారినెట్, కంజిరవాద్యాలు కూడాఉండేవి.

నా నాట్యాన్ని తిలకించిన మహామహుల పేర్లను చెప్పడం కూడా నాకు ఇష్టమైన విషయం. బెజవాడరామచంద్రారెడ్డి, గోపాలరెడ్డిగారలు, హరీంద్రనాధ చటోపాధ్యాయ, ప్రఖ్యాతనర్తకి తారాచౌదరి, ఆదిభట్ల నారాయణదాసు, వేదాంతం రాఘవయ్య, వేదాంతం లక్ష్మీనారాయణ, జగన్నాథశర్మ, వెంపటి పెదసత్యనారాయణ, చింతా కృష్ణమూర్తి, బులుసు సాంబమూర్తి, గుమ్మిడిదల దుర్గాబాయి, త్రిపురనేని రామస్వామి. పి. రాజగోపాలాచార్యులు, భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్య, కాశీనాధుని నాగేశ్వరరావు పంతులు, శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి, చిత్తజల్లు వైదేహి, దువ్వూరి రామిరెడ్డి, ఇరువురు గవర్నర్లు సర్ఆర్థరు హోప్, ఎరసైన్, అక్కినేని నాగేశ్వరరావు, యన్.టి. రామారావు మొదలుగా గలవారు. ఇలా చెప్పుకుపోతే శతాధికమవుతుంది సంఖ్య. మరికొందరు మహావ్యక్తులు, కవులు, గాయకులు, సినీనటులు, కలెక్టర్లు, కళాశిల్పుల పేర్లు ఆయాప్రస్తావనల్లో వస్తాయి.

నేను నాట్యం చేసిన స్థలాలు, సందర్భాలు: గానసభలు, దైవోత్సవాలు, ఆంధ్రవిశ్వ కళాపరిషత్తు, నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు, కృష్ణరాయ కళాపరిషత్తు, ద్వితీయ ప్రపంచ మహాసంగ్రామ సమయాన యుద్ధనిధి సహాయార్థం, కలవారి ఇండ్లలో వివాహాలు, పిఠాపురం, రామచంద్రపురం, చల్లపల్లి, ముక్త్యాల, జయంతిపురం, బొబ్బిలి, వేగాయమ్మపేట సంస్థానాల్లో జరిగిన వివాహాలు. నాటకాల్లో అనార్కలి, చిత్ర, చింతామణి, మోహిని, ప్రమీల, షియారా పాత్రలు ధరించినప్పుడున్నూ నాట్యం చేశాను.

నేను ప్రదర్శన లిచ్చిన తావుల్లో సందర్భాల్లో నాతోపాటు ద్వారం వెంకటస్వామినాయుడు, ద్వారం నరసింగరావునాయుడు, మహావాది వెంకటప్పయ్య, బాలమురళీకృష్ణ, చినపీరుసాహెబు, పిచ్చహరి, నాజరు, పిఠాపురం నాగేశ్వరరావు, ఇమిటేషన్ ఆచారి, పెద్దింటి దీక్షితదాసు, చిత్తజల్లు వైదేహి, వెంకటరత్నంగార్ల కచేరీలు వుండేవి.

నా నాట్యజీవితంలో కొన్ని మరపురాని మధురఘట్టాలున్నాయి. కొన్ని నవ్వుపుట్టించేవి ఉన్నాయి. తూర్పుగోదావరీమండలం రాజమండ్రి సమీపానగల కోరుకొండ ఒకవైష్ణవకేంద్రం. అక్కడ వైష్ణవ

మహాసభ వైభవోపేతంగా జరిగింది. ఎక్కడెక్కడి నుండో వైష్ణవ పండితులువచ్చారు. ఆ సభలో నా నాట్య ప్రదర్శన జరిగింది. పండితులు ముగ్ధులై నన్ను బహుధా ప్రశంసించి నాకు 'భారతకళానిధి' అనే బిరుదు ప్రదానం చేశారు. ప్రశంసించిన వారిలో ఆత్మకూరి గోవిందాచార్యులుగారు కూడావున్నారు.

3-1-1942 న పాలకొల్లు దేవాలయంలో నేను చేసిన నాట్యాభినయ ప్రదర్శన ప్రేక్షకుల్లో కూర్చొని పరిశీలించిన ఆదిభట్ల నారాయణదాసు గారు పులకించి అమాంతం రంగస్థలం మీదికి దుమికి, ఒక్కగంతు "శంభో" అంటూఎగిరి, నా శిరస్సుగట్టిగాతట్టి, "ఒరే! నా వొళ్లు మొగ్గతొడిగిందిరా నీ నాట్యదర్శనం వల్ల" అంటూ ఆశువున ఈ పద్యం చదివారు.

"అల జగన్మోహినీ వేషమమర దాల్చి:

అమృతమున్పంచి యిడు నల్లనయ్యవలెను నటించి విభుదాళిమెచ్చ జిరము బ్రదుకుమీ వో నరసింహరావు"

ప్రేక్షకలోకం దిగ్భ్రమ చెందారు. నేను మైమరచిపోయాను.

మరునాటి ఉదయం చిరంజీవి పోలిసెట్టి శేషావతారంతో కలిసి నారాయణదాసుగారి దర్శనానికి వెళ్ళాను. వారు ఎంతోసంతోషించారు. "ఏదిరా,మాఅన్నయ్య వింటారు రాత్రిపాడిన ఆ ముఖారిరాగం యెంకిపాట 'ఉత్తమా ఇల్లాలినోయీ' మరొక్కసారి పాడు" అన్నారు. పాడాను. అన్నదమ్ములిద్దరూ అమితానందభరితులయ్యారు. శేషావతారం "తాతగారూ! రాత్రి మీరుచదివిన పద్యం చెప్పండి రాసుకుంటాను" అన్నాడు. రాయడమేమిటిరా? నేనేరాసియిస్తాను" అని వెంటనేకాగితం కలం తీసుకొని తానుచెప్పినపద్యాన్ని స్వహస్తంతో వ్రాసి, కిందతెలుగు, సంస్కృతం, ఉర్దూ, ఇంగ్లీషు నాలుగు భాషల్లో సంతకంచేసి కాగితం నాకిచ్చి ప్రేమాశీస్సులందించారు. నా జీవితానికి ఇంతకంటె విశేషమింకేం కావాలి?

విశ్వనాథసత్యనారాయణగారిని నేను వింజమూరి వారింట కాకినాడలో తిరుగాడే నాటినుండి ఎరుగుదును. కృష్ణశాస్త్రిగారిని మామయ్య అనీ, సత్యనారాయణగారిని పెద్దమామయ్య అని పిలవడం కద్దు. సత్యనారాయణగారు రెండుసార్లు నా నాట్యాన్నిమెచ్చుకుంటూ పద్యాలుచెప్పారు. ఒకసారి పెనుగొండ జవ్వాది లక్ష్మయ్యనాయుడుగారి జ్యేష్ఠపుత్రుని వివాహసందర్భం. మరొకసారి కొల్లిపర సూరయ్యగారు వారి స్వగ్రామం కపిలేశ్వరపురంలో నెహ్రూగ్రంథాలయ వార్షికోత్సవం జరిపిన సందర్భం, ఆ వార్షికోత్సవానికి కవులెందరోవచ్చారు. అందులో విశ్వనాథ్, కాటూరి, అడివి, కృష్ణశాస్త్రి, వింజమూరి నరసింహారావు, వారి కుమార్తెలు అనసూయా, సీతలు, వింజమూరి శివరాం గారలు ముఖ్యులు తన్మయులై నామీద సత్యనారాయణగారు ప్రశంసా పద్యత్రయం వ్రాసి ఇచ్చారు.

నారాయణదాసుగారు, సత్యనారాయణగారు నామీద చెప్పిన పద్యాలను పదిలంగా పవిత్రంగా అద్దాలు కట్టించుకొని నాగదిగోడకు తగిలించుకున్నాను.

1936లో గుంటూరులో నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు సమావేశాలు జరిగాయి. నేను ముద్దుకృష్ణ రచించిన . అనార్కలి నాటికలో అనార్కలి, శివశంకరశాస్త్రిగారు రచించిన పద్మావతీచారణచక్రవర్తి గేయనాటికలో పద్మావతీ పాత్రలు నటించాను. యెంకిపాటలు నృత్యంచేశాను. ఆ సమావేశాల్లో నవకవులంతా పాల్గొన్నారు. గిడుగురామమూర్తిగారు, చలంగారు, స్థానం నరసింహారావుగారు కూడావచ్చారు. రామమూర్తిపంతులుగారు. 'ఈ కుర్రవాడు బాగానటించాడు' అనిమెచ్చుకున్నారు. స్థానంవారు ముగ్ధులై నన్నుముద్దుగా "నీవంక తదేకదృష్టితో నేను చూశాను. నేనైచూశాను. సెహబాస్" అని మెప్పుతో గొప్పచేశారు. ఇంక చలంగారు, పురుషుడు స్త్రీపాత్రధారణ చెయ్యడం అసహ్యించుకొనేవారు. నా యెంకి పాత్రాభినయం చూచి తలకిందైనారు. తనవెనకటి భావాన్నిమార్చుకున్నారు. నాకెంతో దగ్గరివారైనారు. తరువాత జీవితాంతం వరకు, 'యెంకిపాటలు రాయాలంటే సుబ్బారావు: యెంకిమాటలు రాయాలంటే చలం; యెంకి నాట్యం చేయాలంటే నరసింహారావు!' అన్నంతవరకు వెళ్ళారు. సుబ్బారావుగారి యెంకిపాటలంటే ఆయనకెంతో ఇష్టం. నేనంటే ఆయనకు వల్లమాలిన అభిమానం, అది నా అదృష్టం.

చాలాఏళ్ళకి పూర్వం సురభివారి నాటకోత్సవం, ఏలూరులోజరిగింది. అందులో సురభినాటక కంపెనీ వ్యవస్థాపకుడైన వనారస గోవిందరావు షష్టిపూర్తి, శిలావిగ్రహప్రతిష్ఠ జరిగాయి. ఆ ఉత్సవానికి రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు, వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారూ విచ్చేశారు. నా నాట్య ప్రదర్శన కూడా జరిగింది. అదిచూచి, వారుముగ్గురూ నన్ను కొనియాడారు. ఆ మహాకవులిద్దరూ నాడు పద్యాలు భావయుక్తంగా. సంగీతయుక్తంగా,శ్రావ్యంగా గానం చేశారు. వారి ఆ గానపఠనం మహా భాగ్యంగా ఎప్పటికీ ఎంచుకుంటాను.

బందరు నాటకకళాపరిషత్తు ఉత్సవంలో నా నాట్యానికి పులకాంకితుడై డి.వి. సుబ్బారావుగారు నేను: స్టేజిమీద నుంచి లోపలికి వెళ్ళగానే బిగ్గకౌగిలించుకొని "మావాడు నరసింహారావు, మా జిల్లావాడు. మాకు గర్వం" అనికొనియాడారు. ఆనాడే స్థానంవారు నాకొక బంగారుపతకం ఈయడానికి స్టేజిమీద వాగ్దానం. చేసి, మరుసంవత్సరం (1945) గుడివాడలో జరిగిన నాటక కళాపరిషత్తు ఉత్సవంలో దాన్ని ప్రదానం చేశాడు. మరునాడు పరిషత్తుకు వచ్చిన చిత్తూరు నాగయ్యగారు 'బి.వి.' అంటే భావరాజు వెంకట అని భావించి, కృష్ణాపత్రిక ఆఫీసులో భావరాజు వెంకటనరసింహారావుగారు ఎదురుపడితే నన్ను వారనుకొని 'మీరు రాత్రి గొప్పగా నాట్యంచేశారని విన్నా'నన్నారట. నరసింహారావుగారు ఎందుకైనా మంచిదని మౌనం వహించారట.

ఇదంతా చూస్తున్న కృష్ణాపత్రికాధిపతి ముట్నూరి కృష్ణారావుగారు తన సంపాదకీయంగా చమత్కారంగా నా నాట్య ప్రశంస చేస్తూ నన్ను భావరాజు వెంకటనరసింహారావుగా పేర్కొన్నారు. ఇది నాకొక విధంగా కలిసి వచ్చిన మేలు.

ఒక గవర్నరు నా వేషం చూచి అతడొక పురుషుడని నమ్మలేను' అన్నారు. ఒక డి.ఐ.జి. విజయనగరం పోలీసు శిక్షణాతరగతుల వార్షికోత్సవంలో నా అడుగులు చూచి అతనివి అద్భుతమైన అడుగులు అన్నారు. ఆచంట జానకిరాం గారికి నా వేషమన్నా, నాట్యమన్నా మోజు. సన్నగా, సోగగా, పొడవుగా ఉన్నదా రూపం, హొయలు చిందే నా అనార్కలి నాట్యం ఆయన ప్రియసఖిని తలపిస్తాయట. అందుచేత, తనసాగుతున్న 'యాత్ర'లో నా ప్రసక్తి తెచ్చారట. ఈ మాటలు స్వయంగా వారే నాకు చెప్పారు.

బొబ్బిలి రాకుమారి వివాహానికి నాట్యప్రదర్శన మిచ్చాను. బొబ్బిలిరాజా గారి పనుపునే వెళ్ళాను. వారికి నా విషయం చెప్పింది రాకుమారికి చిత్రలేఖనం నేర్పిన గురువు దామెర్ల రామారావుగారి సోదరి, బుచ్చికృష్ణమ్మగారు. నాట్యానంతరం జనానావారి నుండి ఒక పళ్ళెరంలో పారితోషికాలు వచ్చాయి. తెచ్చిన పండితుడు "ఇవి మహారాణీగారు పంపించిన కావ్యాలు, నరసింహారావుగారి నాట్యాన్ని వారు ఎంతగానో మెచ్చుకున్నట్లు, ఓహో వసంతగీతంలో నరసింహారావుగారు ఆలపించిన ఆనందభైరవి పద్యాన్ని మరెంతగానో మెచ్చుకున్నట్లు సెలవిచ్చారు" అన్నారు. రాణీగారి కళాభిమానానికి మచ్చుతునకలివి.

నా అలంకరణను దిద్దిన వారిలో స్థానంవారు. చేమకూర సత్యనారాయణగారు (ప్రఖ్యాతచిత్రకారులు) పూర్ణిమ (ప్రఖ్యాత నాటక/సినీనటి ఉన్నారు. నాకు రంగు (తర్ఫుకరు) వేసిన వారిలో మంగయ్య, రామదాసు, రామచంద్రరావుగారలున్నారు. తొలిదినాల్లో మా గురువుగారు కృష్ణమాచార్యులు గారే అలంకరణ సమస్తం విజయనగరం డాబాగార్డెన్స్ లో నా ప్రదర్శనలో తన గేయం 'ఆనందం అర్ణవమైతే పాడి అభినయిస్తానని, శ్రీశ్రీ తనమిత్రులైన రావిశాస్త్రి (రాచకొండ విశ్వనాధశాస్త్రి) చాసో (చాగంటి సోమయాజులు) గార్లను చూడ్డానికి వెంటబెట్టుకు వచ్చిన సంగతి నాకు బాగా జ్ఞాపకం.

1955లో విజయవాడలో జరిగిన అభ్యుదయ రచయితల సభకు తాతాజీ (తాపీ ధర్మారావుగారు) అధ్యక్షులు, నా ఉపన్యాసం జరిగింది. అప్పుడు శ్రీశ్రీ, కొడవటిగంటి కుటుంబరావు వారంతా నన్ను ఆనందం అర్ణవమైతే' అన్న గీతంపాడి అభినయించే వరకు వదల్లేదు. నార్ల చిరంజీవి ప్రోత్సహించి కొనకళ్ళ 'మొక్కజొన్నతోట' పాటకూడా పాడించారు. తణుకులో వకీళ్ళ నాటకసభలో నా నాట్యఒయ్యారం గమనించి డాక్టర్.జి.వి. సుబ్బారావుగారు "నరసింహారావు జఘనాన్ని ముద్దుపెట్టుకోవాలనిపించింది" అని అన్నారు.

మునిమాణిక్యం నరసింహారావుగారు ఒకసారి బందరుటౌనుహాలులో నాట్యం ఏర్పాటు చేశారు. అడివిబాపిరాజు గారు వ్యాఖ్యాత, నాట్యం చూచిన విశ్వనాథవారు అది భావనాట్యం అన్నారు. వేదిక మీద "ఔను, భావకవిత్వనాట్యం" అని నేను సమాధానంచెప్పాను. ప్రేక్షకులప్పుడు గట్టిగా కరతాళధ్వనులు చేశారు. వారిమధ్యనున్న జలసూత్రం రుక్మిణీనాథశాస్త్రిగారు 'హియర్, హియర్' అని బిగ్గరగాఅరిచారు.

విశ్వనాథవారు నేనొకవేళ నొచ్చుకున్నానేమో అనుకున్నారు. లేదు, వారిమాట ఒక మెచ్చుకోలుగానే తీసుకున్నానని చెప్పాను.

రాజోలుతాలూకా మోరి గ్రామంలో కుందెం సత్యనారాయణమూర్తిగారు తనచెల్లెలు వివాహానికి నాట్యప్రదర్శన మీయడానికి నన్ను ఆహ్వానించారు. కవిసమ్మేళనం ఏర్పాటుకూడా జరిగింది. ఆ శుభకార్యానికి పెద్దగా విచ్చేసిన శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు నా ప్రదర్శనను మెచ్చుకుంటూ యెంకిపాటల స్థాయి తక్కువని వక్కాణించారు. అప్పుడు నేను శృంగారభూయిష్టమైన అష్టపదులస్థాయికంటే ఎక్కువదే అని సమాధానం. చెప్పాను. వారికది పట్టదు. "మీ నాట్యాన్ని విమర్శించలేదు. అది బహుఉత్తమంగా ఉన్నది. యెంకిపాటలు విషయం నేనన్నది" అన్నపుడు నన్ను విమర్శించినా బాధపడను. నేనెన్నుకున్న పాటలను విమర్శిస్తే బాధపడతాను' అని చెప్పగా ఆ వాదన అంతటితో ముగిసింది. మహాకవి వయోవృద్ధులయ్యూ, శృంగారభావాలు సంస్కృతంలో ఉంటే మోజుపడతారు గాని, జానపదాల్లోని నిర్మల నిసర్గప్రేమ భావాన్ని అందుకోను సందేహిస్తారు. భాషవారికిముఖ్యం, భావనైర్మల్యంకాదు. సంప్రదాయం వారికి ముఖ్యం, సాగుతున్న కాలంతీరు కాదు.

ఈ నా భావానికి ప్రోద్బలమైన ఘట్టం వివరిస్తాను. ఖమ్మంమెట్టులో ఒక వివాహంలో నా నాట్యం కవిరాజు త్రిపురనేనిరామస్వామిగారు చూడ్డం జరిగింది. వారు ముఖ్యంగా నా జానపదనాట్యాన్ని కొనియాడారు. మొగమోటం లేకుండా జయదేవుని అష్టపదుల్లోని "శిథిలీకృత జఘనదుకూలం, పీనపయోధరమర్దన" అన్న పచ్చి శృంగార భావాన్ని, శ్రీశ్రీ ఆనందం అర్ణవమైతే అన్నగేయంలోని 'కల్లెం, గొల్లెం' అన్న అంత్యప్రాసల పసని దుయ్యబట్టారు. కాపుపాటల్లోని పవిత్రపరిమళాన్ని వారు శ్లాఘించారు. కాపుపాటలను నాట్యంశాలుగా చేపట్టిచేస్తున్న నా ప్రచారకృషిని వారు మెచ్చుకున్నారు. ఈ విషయంలో నేను వారితో శతశాతం ఏకీభవించాను. వారిపై నాకున్న గౌరవభావానికీ, గుడివాడలో వారికి జరిగిన ఘనమైనసన్మానసత్కారసభలో నాట్యప్రదర్శనమిచ్చి నా రుణం కొంతవరకైన తీర్చుకున్నాను.

యుద్ధనిధికై ఏలూరులో ఒక యుద్ధ అధికారి రాజమయ్యగారు ఏర్పాటుచేసిన ప్రదర్శనలో నేను నాట్యం చేశాను. ఒకఅంశాన్నిమెచ్చుకొన్న కలెక్టరు ఖుద్వాగారు దాన్ని మరొకసారి తిరిగి అభినయించవలసిందని కబురుపెట్టారు. అది సాధ్యపడని, సందర్భశుద్ధిగాని విషయమంటూ. దాన్ని తిరిగి మరునాటి ప్రదర్శనలో చేయగలనని చెప్పి పంపించి, మరునాడు ఆ నాట్యాంశం అభినయించాను. ఎంత చదువుకొన్న వారైనా,

అధికారులైనా, పండితులైనా కళాగౌరవం ఔచిత్యం తెలుసుకోవడంలో కొందరు వెనుకబడే వుంటారన్న సత్యం నాకు అవగతమైంది.

పశ్చిమగోదావరిజిల్లా చిననింద్రకొలనులో ఒకక్షత్రియ మహాసభ జరిగింది. ఆ గ్రామపెద్ద, ఆ ప్రాంతానికి పేరుమోసిన బాపిరాజుగారు (మూర్తిరాజుగారి తండ్రిగారు) దాన్ని పెద్దఎత్తున నిర్వహించారు. ఎక్కడెక్కడి నుండో క్షత్రియ మహాశయులంతా విచ్చేశారు. విక్రమదేవవర్మ, జయపురం సంస్థానాధీశులు, కవులు అధ్యక్షస్థానం అలంకరించారు. వారు నా నాట్యప్రదర్శనానికి ముగ్ధులై అన్నమాటలు "నరసింహారావుగారి నాట్యం అమోఘంగా, అత్యుత్తమంగా ఉన్నది. కాని వారు 'నరసమ్మ అయి వుంటే బాగుండేది'. ఇవి ఆ రసికజనప్రియుని వాక్కులు, మించి వ్యాఖ్యానించను. చలం అంటే నా కమిత భక్తిగౌరవాలు. నూజివీడులో సీతారావమ్మగారి సినిమాహాలు ప్రారంభోత్సవంలో చలంగారి సిఫార్సు ననుసరించి నాట్యప్రదర్శనమిచ్చాను. నాయుడుగారి కచేరికూడా జరిగింది. నాగయ్యగారు హాలు ప్రారంభం చేశారు. పిఠాపురం నాగేశ్వరరావు నాట్యాంశాలమధ్య పాటలు పాడారు. చలంగారి పెద్దకుమార్తె సౌరిస్ నా ప్రదర్శన చూడవచ్చారు. సర్వాలంకారాలు చేసికొని చలంగారికి పాదాభివందనం చేసి "స్త్రీజాతి సముద్ధరణకు కృషిచేసిన మీకిదే నాలోని స్త్రీప్రణమిల్లుతోంది" అన్నాను. చలంగారి కన్నులనుండి అశ్రుకణాలు జలజలరాలాయి.

కర్నూలు నుండి హైదరాబాదుకి మనరాజధాని మారే సందర్భాన నాట్యప్రదర్శన మియ్యడానికి పశ్చిమగోదావరిజిల్లా పెంటపాడు నుండి వెళ్లాను. ఇప్పుడొక చిత్రం జరిగింది. సర్వాలంకారాలతో వేషం ధరించిన నాచేయి రెవిన్యూ ఆఫీసరు మాలకొండయ్య అమాంతం గ్రహించి ఈ వేషంలో మీతోకరచాలనం చేయాలన్న తలంపు నాది అన్నారు. ఆశ్చర్యంతో నిశ్చేష్టితుణ్ణయినాను. తరువాత వారు బోడెమ్మ వేషం వేసుకొని, ఒకమూల కూర్చుండగా మెల్లిగా వెళ్ళి వారి కుడిచెయ్యి పట్టుకొని ఈ వేషంలో మీతో కరచాలనం చేయడం నాకు ముచ్చట అన్నాను. ఎత్తుకి పైఎత్తుతో చిత్తు చెయ్యడమంటే ఇదే.

అమలాపురంలో అనార్కలి నాటకప్రదర్శనం. అనార్కలి అక్బరు సమక్షాననాట్యం చేసేఘట్టం, నా నాట్యాన్ని చూచి మైమరచిన ఒక ప్రేక్షకుడు రసికుడైన ముసల్మాను, 'అచ్ఛా' అని తనతొడ అనుకొని పక్కనున్న ప్రేక్షకుని తొడమీదగట్టిగా చరిచాడట. "చంపావుగదయ్యా" అని అతగాడు, బాధపడ్డాడట. అది గ్రహించిన చుట్టుపక్కల ప్రేక్షకులకదొక నవ్వులాటైందట.

ఇలాంటివేగాక ఇంకా చిత్రమైన సంఘటనలు రాజప్రాసాదాల్లో, బహిరంగ ప్రదేశాల్లో ఎన్నో జరిగాయి. అదంతా ఒక తమాషాగా తీసుకున్నాను.

నాశిష్యసంతతి వివరణ అందించాలి. నాతొలి శిష్యులు మాపెద్దన్నగారి కుమారుడు ధర్మరాజు, డి. వేణుగోపాల్, వాళ్ళిద్దరూ సినీరంగంలో ప్రవేశించారు. వేణుగోపాల్ ఉత్తముడు, సదాశయం గలవాడు. నాకు గురుభక్తి సూచకంగా సన్మానంచేశాడు. సినీనటి సావిత్రికి నాట్యశిక్షణ గరపించింది మా ధర్మరాజు. నాట్యానికి అప్పుడప్పుడు కొన్ని అదనపు సూచనలందించింది నేను. నాటక సినీరచయిత పింగళి నాగేంద్రరావు గారు తనశిష్యులు తోట వెంకటేశ్వరరావుని, గౌతమిని, నాఅంగ భంగిమలను అతిశ్రద్ధగా చూచి అలవర్చుకొండని హెచ్చరించారట.

ఈ ముగ్గురు నాప్రదర్శనల్లో పాల్గొన్నారు. రాజమండ్రి వాడియా సిస్టర్సు సీతాబ్రహ్మణులు నాశిష్యురాండ్రు, వారూ అలాగే పాల్గొన్నారు. విశాఖవాసులు బి.ఆర్. మోహనరావు, పి.వి. నరసింహారావు నావద్ద నాట్యం అభ్యసించారు. వై. సంపత్కుమార్ మోహనరావు శిష్యుడు, నాప్రశిష్యుడైనాడు. అతడు గురువుకీ, గురువుకు గురువైన నాకూ ఒకసారి సన్మానం చేశాడు. అక్కినేని నాగేశ్వరరావు నాటకాల్లో ఆడవేషాలు వేసే కాలంలో అతనికి అభినయ శిక్షణమందించాను. అందుకు కృతజ్ఞతాసూచకంగా,10-3-88న గుడివాడ స్థానిక అక్కినేని నాగేశ్వరరావు కళాశాలవారు నాగేశ్వరరావుగారికి పద్మభూషణ్ గౌరవం లభించిన సందర్భం పురస్కరించుకొని చేసిన గౌరవ సత్కారసభలో నాకు సత్కార గౌరవమందించారు. నేనప్పుడు ఆనందావేశానికి గురై చలించాను. ఐ.ఏ.ఎస్. అధికారి కందా కల్పకం, మోహన్ లకు 1940లో నాట్యం నేర్పాను, పాలకొల్లు ప్రఖ్యాత నర్తకి సుబ్బ(శుభ)లక్ష్మికి, పతివాడ సూర్యనారాయణ కూర్మిపుత్రి రాధికకు, వి. నమ్మాళ్వారు గారి కుమార్తె సత్యరంగకు జానపద నృత్య విషయాలు బోధించాను. అంతర్జాతీయ ఖ్యాతి గడించుకొన్న కోరాడ నరసింహారావు నా ఏకలవ్య శిష్యుడు, బుర్రా సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి ఉపాధ్యాయశిక్షణలో, నాట్యశిక్షణలో నా శిష్యుడు, అతడు వ్రాసిన గీతప్రశంస. బాలబంధు బి.వి. భరతవిశారదు.

డంకమందు నిల్పి కొన్ని యనుగు గతిని

ప్రేమనించి పెంచి ప్రియమార బోధించె

భరతశాస్త్ర మర్మ భావమెల్ల.

30 సంవత్సరాలు నాట్య ప్రదర్శనలిస్తూ దేశం నాలుగు మూలలా తిరిగాను, ధనాన్ని, కీర్తిధనాన్ని ఆర్జించాను. నాకళ చదువుకి, నా చదువు కళకి తోడ్పడ్డాయి. నా స్వయంకృషికి, శక్తికి ఆ రెండూ ప్రతీకలైనాయి. చివరికి నా నాట్యం ప్రత్యేక లక్షణాల్ని కొంచెం వివరించి ఈరేఖను పూర్తి చేస్తాను. ఈ కళ నేను నేర్చుకొన్నది. ఇతరులకు నేర్పింది కవితాకల్పనా వైఖరిలోనే. వర్తకునికి ముందు కవిహృదయం వుండాలి. లయ అతనికి ఆయువుపట్టు. అందం చిందించడం అతనికి అభిమాన విషయం కావాలి.

పాటలోజీవించాలి. భావవ్యక్తీకరణకు, నాది నేవళమైన శరీరం. అది సుకుమారంగా అంగభంగిమలకు వంగేది. కళ్లు,హస్తాలూవరప్రసాదాలు, ఉచ్చారణ నిర్దుష్టం. క్షణంలో చీర సింగారించుకోవడం నాసొమ్ము, శిల్పచిత్ర రూపాల్ని నాట్యంలో నిల్పడం నాకలవాటయింది. మార్గ, దేశీపద్ధతులు, తగినట్లు అనుసరించేవాడ్ని. మొగం మొత్తని వేషభూషలు, స్టాప్ వాచి లాంటి కచ్చితమైన లయగతి నాది. పొట్లూరి వీరరాఘవయ్య మార్దంగికశిఖామణి. నాది పిచ్చిలయ తూచినట్లుండే అభినయ ప్రకటన అన్నాడు.

నేను శృంగార కరుణ రసాల్ని చక్కగా ప్రదర్శించగల నేర్పు గడించుకున్నాను. జానపద నృత్యానికి రూపురేఖలు దిద్ది, దానికి గౌరవస్థానం కల్పించిన ఘనతనాదే. కాపు పాటలంటే నాకు కడు మక్కువ. సంప్రదాయ నృత్యగీత విభాగాల్లో కొనకళ్ల రచించిన దశావతారగీతం సుప్రసిద్ధం. అది భాషలోభావంలో అగ్రశ్రేణికి చెందుతుంది.

నాట్యం గురించి పత్రికల్లో కొన్ని వ్యాసాలు వ్రాశాను. ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు సంకలిత పరచిన 'సంగ్రహ ఆంధ్రవిజ్ఞాన సర్వస్వం'లో నా 'జానపద నృత్యాలు' అన్న వ్యాసం చేర్చారు. వెండి జరీ చీరలే గాక, బంగారు జరీ చీర కూడా ఒకసారి బొబ్బిలికోటలో ధరించడం జరిగింది. బంగారు నగలు అలంకరించుకొనే అవకాశం నాకుండేది. విద్యాధికుడనై నాట్యవృత్తి చేపట్టడం వల్ల దానికి విద్వల్లోకంలో ఖ్యాతి లభించింది. నాకు ఆయురారోగ్యాలు, ధనం, యశోధనం, ఈ కళ వల్ల సమకూరాయి. 1958 నుండి నాట్య ప్రదర్శన లీయడం మానుకున్నాను.

సాహిత్యరేఖ

"బాలబంధు బాలబంధు
బాలసాహితీ క్షీరసిందు' – అని కవిరావు,
కిలకిలమను పసిపాపలకు
తలనెరసిన తాతయ్యలకు
పూలవంతెనలు విరచించే
బాలసాహితీ పుంభారతి" – అని, కవిమిత్రుడు కొనకళ్ళ
చిలకకొచ్చు మాట
కోయిలకొచ్చుపాట
నెమలికొచ్చు ఆట

ఈ మూడూ నరసింహారావు గారికొచ్చు" అని మాన్యమిత్రులు సంజీవదేవ్ గారునన్నుగొప్ప చేశారు. అదంతా వారి సహృదయతా అభిమానం అనుకుంటాను. నేను సృష్టించింది ఎక్కువగా బాలసాహిత్యమే, పెద్దలకోసం సృష్టించిందితక్కువ.

నావృత్తీ ప్రవృత్తి ఒకదానికొకటి అనుకూలించి, ఈ రంగంలో కృషిచెయ్యడానికి బాగా తోడ్పడ్డాయి. – నాది పసిపాపల ప్రవృత్తి. నేను నిర్వహించింది ఉపాధ్యాయ వృత్తి, కళ్లూ, మనసూ, వున్న, ఉపాధ్యాయుడికి, బాలలకై, బాలుడై, బోధింప బూనుకున్న ఉపాధ్యాయుడికి ఇది సాధ్యమే. మాటకంటే పాటభావం, పాటకంటే ఆట సంసిద్ధత అతనిలో ఎక్కువగా ఉండాలి. అప్పుడు బాలసాహిత్యసృష్టి బహురంజుగా సాగుతుంది.

నాది బాలప్రవృత్తి అన్నానుగా, నాకు వయస్సు గుర్తుకురాదు. అదిమదిలో మెదలనేమెదలదు. నన్ను ముదిమి ముసురుకోదు. అందుకే ఎప్పుడూ బాదరబందీలు లేకుండా బాలుడుగా ఆడుతూ హాయిగా ఉంటాను. పిల్లలంటే నాకు వల్లమాలిన ఇష్టం. వాళ్ళ అల్లరీ, ఆకతాయితనం నాకు అందంగాఆప్రాయం కనబడుతుంది. నా బాల్యజీవితం దీనికి అద్దం పట్టింది. ఆత్మానుభూతికి, శిక్షణకీకారణమయింది. "అల్లరిచేసే పిల్లలు చల్లని తొలకరిజల్లులు' అనీ,

పిల్లలకే అల్లరి తెలుసు
పిల్లలదే మల్లెల మనసు
అల్లం, మల్లెలు కొల్లగజల్లీ,

ఎల్లరిని రంజించుటతెలుసు' అనీ,
అల్లరిచేయడమనేది పిల్లల్లోసహజగుణం
అల్లరిపిల్లలుచేస్తే
అందంగా వుంటుంది' అనీ, ఎన్నోరీతులుగా పిల్లలను గురించి రాసుకున్నా. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే పిల్లల్ని 'నేను కొలిచే దేవుళ్ళు'గా భావించుకున్నా, సేవించుకొన్నా. ఇంకాపిల్లల జీవితం గేయాత్మకం, పెద్దలజీవితం గద్యాత్మకం కనుక, గద్యాత్మకమైన జీవితాన్ని వారు గేయాత్మకమైన పిల్లలజీవితంలో కలపోసుకుని దినంలో కొంతసేపైనా వారితో గడపగలిగితే, వారికి దివ్యమైన ఆనందం, శాంతి లభిస్తుందని తెలుసుకున్నా.

అంతేకాదు 'బాలల భాషను మనం కొంతవరకు అనుకరించగలం గాని బాలలభావాల్నిమాత్రం అందుకోలేమన్న సర్ఆర్థర్, (ఆంగ్ల బాలసాహిత్య సర్వస్వం సంకలన కర్త) చెప్పిన సత్యాన్ని శిరోధార్యంగా స్వీకరించాను.

"పిల్లలకు పాటలవి.
కొల్లలుగా వ్రాస్తా
ప్రేమతో వారికవి
పిలిచి వినిపిస్తా – నని గట్టి శపథం చేసి బాలకవితావ్యవసాయానికి పూనుకున్నాను. ఈ పూనికకు పూర్వరంగం ఎంతోవుంది. మన ప్రాచీన బాలవాఙ్మయాన్ని కొంత తెలుసుకున్నా. ఆంగ్లభాషా రచనలు చదివా. చింతాదీక్షితులుగారు, చలం, వేంకటపార్వతీశకవుల రచనలు చదివి వారు బాలసాహిత్యానికి చేసిన నిరుపమానసేవను గ్రహించాను.

అయినా రచనకు పూనుకోవడానికి సాహసించలేకపోయాను. పాఠశాలల పర్యవేక్షకవృత్తిలో వున్నప్పుడు. ప్రాథమికోపాధ్యాయులు విద్యార్థులకు బోధించే పద్ధతి నాకు నచ్చలేదు. మరికొంత ఉత్సాహజనకమైన సాహిత్యం కావలసిన అవసరం గుర్తించాను. రామచంద్రపురం తాలూకాలో పనిచేసేకాలంలో స్థానిక జిల్లాపరిషత్తు హైస్కూల్లో పనిచేసే తెలుగు పండితులూ కవులూ అయిన ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారిని ప్రాథమిక పాఠశాలల విద్యార్థులకు పనికివచ్చే చిన్నపాటలు రాసిపెట్టండని కోరాను. శాస్త్రిగారిని కాకినాడలో. చదువుకుంటున్నప్పటి నుండి ఎరుగుదును. కృష్ణశాస్త్రిగారి దగ్గరకు వారు తరచూ వస్తుండేవారు. నామాట విని శాస్త్రిగారు 'అదేమిటి, మీకు పిల్లలపాటలు రాసిపెట్టనా? అదిపండితుడి పనిగాదు. చిన్నపిల్లల చిత్తవృత్తులూ, అవసరాలూ నాకేం తెలుస్తాయి. కాగా అనుభవం, పాటలు రాసే పాటవం, తాళయుతంగా పాడగలనేర్పు ఉన్న మీకు వ్రాసిపెట్టడమా? చాలుచాలు, తక్షణం ఆ రచనకు

పూనుకోండి. మీరాశించిన మేలు కలుగుతుంద'ని జోస్యం లాంటి ప్రోత్సాహం అందించారు. అదీ నాతొలి రచనాప్రేరణ,

ఇక రాయడానికి ఉపక్రమించాను. నాతొలి గీతం ప్రశ్నలతో ప్రారంభమైంది. "యక్షప్రశ్నలు లక్షప్రశ్నలు ఉన్నది. ఈ మకుటం నేను భారతం నుండి సంగ్రహించలేదు, మహీధర వారి యక్షప్రశ్నలు అన్న గ్రంథం నుండి తీసుకున్నాను. పాటలు బాగా కుదిరింది. సంగీతం అవసరం లేకుండ లయగతిలో పాడవీలుగావుంది. నా బాలసాహిత్య భవిష్య వృష్టి ఇందులో రేఖామాత్రంగా కనబడుతుంది.

1948 నా తొలి రచన వెలుగు చూసిన సంవత్సరంగా పేర్కొనవచ్చు. యక్షప్రశ్నలు గీతం విశాలాంధ్ర పత్రికలో ప్రచురితమైంది. ఆ ప్రశ్నలకు వ్యాఖ్యానాలు అందులో వారంవారం రాశాను. పత్రికానిర్వాహకులు. అందులో చివరిప్రశ్న రెండుపంక్తులు – అకలందరికుండు నెందుకు.

అన్నమందరికుండదెందుకు?" ప్రధానం. ఈ పంక్తులు నాజీవితాంతాన కూడా శాశ్వతంగా నిలిచే పంక్తులప్రశ్న అని ఎమ్వియల్ ఒకసభలో అన్నాడు. ఈప్రశ్నకు సమాధానం సాధ్యపడుతుందా? అన్నదీ ప్రశ్నే. ఈగీతాన్ని నేను ప్రతి ఉపన్యాసానికి ప్రారంభంలో పిన్నలను పెద్దలను ఉద్దేశించి చదవడం రివాజు. వారందరూ తమకు తాము ప్రశ్నలు వేసుకొని వాటికి సమాధానాలు వెదుక్కొని ముందుకు సాగితే జీవితాలు శ్రేయం ప్రేయం కాగలవు అని నాభావం.

ప్రాచీన వాఙ్మయంలో మంచి సంభారం దొరుకుతుందని నాసహాధ్యాయి మలపాక వెంకటచలపతి 1938 లోనే నాకు చెప్పాడు. ఎప్పుడో బాలపత్రికలో పడిన ఒకప్రాచీన బాలగీతం

'అనగా అనగా కోతి
కోతికి వుంది మూతి
మూతికి వుంది ముక్కు
ముక్కూ ముక్కూ టిక్కు
డీడిడీడీదిక్కు –

నన్ను కట్టేసింది. పిల్లల్ని ఈ పాటతో నవ్వించవచ్చు. కవ్వించవచ్చు, ఆడించవచ్చు, అలరించవచ్చు. ఎంతో టెక్నిక్ ఇందులో వుంది. దీని ప్రభావంతో–

'చింత చెట్టు తొర్రలో చిలక వున్నది.

తాత బోడి బుర్రమీద పిలక ఉన్నది' అనే గీతంరాశా. 1940లో మద్రాసు రేడియోలో దీన్ని పాడాను. 1956లో రాజమండ్రి పుష్కరాలకు ఏర్పాటైన రష్యా ప్రదర్శనశాల టి.వి.లో పాడాను.

ప్రధానంగా నాసాహిత్య రచనలు విద్యా ప్రబోధాత్మకంగా, విజ్ఞానయుతంగా, ఆనందకారకంగా ఉండాలన్నది ధ్యేయం. బాలగేయాల్లో పిల్లలకు ఉల్లాసం కలిగించడంతో పాటు ఆలోచనలను రేకెత్తించడం అవసరమనితలిచాను. పెద్దలు పిల్లల ఆలోచనల్ని, అవసరాల్ని గుర్తించాలి, వాళ్ళని సంప్రదాయబద్ధం చేయడం, వాళ్ళస్వేచ్ఛాలోచనను అరికట్టడం కూడదని నా అభిప్రాయాలు. చిన్నచిన్నపిల్లల్లో ఎంతలెంతలేసి సందేహాలుంటాయో పరిశీలనగా చూస్తే తెలుస్తుంది. చలం, టాగూరు, రస్సెల్ బాలలవిషయంలో గొప్పకృషి చేసినవారు. నాకు వారు ఆదర్శమూర్తులు. చలం బిడ్డలశిక్షణ, టాగూరు నెలవంక, రస్సెల్ బాట మనస్తత్వ పరిశీలన నన్ను ఉద్దీపింపజేశాయి. ఉదాహరణగా నా చైతన్యబాలగీతాలు: ఇటూ, ఆవూ–హరిశ్చంద్ర అలా నిలుస్తాయనుకుంటాను. వర్డ్స్ వర్త్ చెప్పినట్లు బాలుడు తండ్రికి కొన్నింటి పట్ల తండ్రిగా గోచరిస్తాడు. నా చైతన్యబాలగీతాలూ, ఆవూ–హరిశ్చంద్ర రచనా పెద్దల సంప్రదాయ దృష్టికి పిల్లల పెంపకానికి ఒక హెచ్చరికగా నిలుస్తాయి. ఆవూ, హరిశ్చంద్ర'లో ఆవుకీ, హరిశ్చంద్రునికీ తారతమ్యం చూపాను. ప్రహ్లాద, ఏకలవ్య, జాబాలుల నిజస్వరూపాల్ని చిత్రించాను. బాలలమధ్య మహాత్ముణ్ణి నిలబెట్టి చూపాను. మొత్తం మీద పవిత్రమైన బాలతత్వాన్ని ప్రదర్శించడానికే ప్రయత్నించాను. ఎంతవరకు కృతకృత్యుడనైనానో నిర్ణయించవలసింది విజ్ఞులూ, విద్యాధికులూ.

నేను ఎప్పుడూ పిల్లల్ని గురించే ఆలోచిస్తూ వుంటాను. వాళ్ళ అల్లరి, ఆనంద చర్యల్ని అనుశీలిస్తుంటాను. అర్థం చేసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తుంటాను. నాబాల రచనలన్నీ అందుకు నిదర్శనాలే. నారచనలు: బాలరసాలు, పాల బడిపాటలు, చిన్నారిలోకం, బాలలోకం, పూలబాలలు, ఆవూ, హరిశ్చంద్ర, నా కథలు, ఉత్తరాలరత్తయ్య, దిరిసెనపూలు, ప్రియదర్శి, రుతురాణి, అమ్మఒడి, వెన్నెలబడి, మున్నీగీతాలు, బాలసాహిత్యం, భీమసేనుడు, చైతన్యబాలగీతాలు, నేనుఏమవ్వాలి?, బాలబంధు రైమ్సు (ఇంగ్లీషు) ఇందులోపాల బడిపాటలకు 1968లో భారతసర్కారు పారితోషికం లభించింది. బాలసాహిత్యం గురించి ఒక వివరణ– ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలు హైదరాబాదులో మొదటగా జరిగినప్పుడు ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం నా చేత రాయించింది. బాలసాహిత్యాన్ని గురించి ఆంగ్లంలో ఒకసమీక్షావ్యాసం కేరళ సాహిత్య అకాడమీవారు నాచేతవ్రాయించి తమసంకలనగ్రంథం Comparative Indian Literature (తులనాత్మక భారతీయ సాహిత్యం) లో చేర్చుకున్నారు.

నేనురాసినఇతరగ్రంథాలు పద విపంచి, జిబ్రాన్ సూక్తులు, మాన్యశ్రీలు, తిరాజునారాయణరాజు గారి జీవితచరిత్ర, కళ్యాణకౌముది.

కూర్చినగ్రంథాలు, తెలుగుబాలల అకాడమీ సంకలనం మల్లెలు మందారాలు, చలం అరుణాచలం లేఖలు – అనిచలంనాకు 27 సంవత్సరాలువరుసగావ్రాసినలేఖలు, 'సంజీవదేవ్–చలం' లేఖలు, ఇవి.

వెరశి 26 గ్రంథాలుఇప్పటికి, నేనువిజయవాడనుండివెలువడిన 'చిరుమువ్వలు' అనేబాలల విజ్ఞానపత్రికకు సంపాదకుడుగా ఉన్నాఆపత్రికఒకసంవత్సరమేనడిచింది. నాపాటలకు, రేడియోలోప్రసారమైన వాటికి కూడా నేనే సంగీతం కూర్చుకుంటాను.

సంజీవదేవ్ నా 'పాలబడిపాటలకు' 'రంగులరాగాలు' అనే తొలిపలుకు గొప్పతొడవుగా కూర్చారు. చలం "పిల్లలమనసుల్లో చీకటి మబ్బులు కమ్మినప్పుడు ఈపాటలు పిల్లలకు వారి నిజస్థితిని జ్ఞప్తికితెచ్చి ఒక్కసారి ఆకాశం పూలవెలుగులవైపుకి కళ్ళుతిప్పేట్టు చేస్తాయని నాఆశ" అనీ రాశారు.

చింతాదీక్షితులుగారు "బాలసాహిత్య సృష్టికి కృషిచేస్తున్న వారిలో రావుగారు ప్రముఖులు, అన్ని విధాలా ఈ పనికి వారుతగినవారు. సంగీతజ్ఞానం, లయజ్ఞానం ఉండుటచే సరళంగా గేయాలు రాయగలరు. వాఖ్య విద్యయం దారి తేరిన వారగుటచే పాటలకభినయం చేర్చి మెప్పించగలరు. పిల్లల మనస్తత్వం అవగాహన చేసుకున్న వారగుటచేత హృద్యముగా పిల్లల కర్థమయ్యే గేయాలు వ్రాయగలరు?" అనీ నన్ను పెద్దగా ఆశీర్వదించారు.

ఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు తన అమెరికా పర్యటనలో 'బడి – గుడి గేయాన్ని చదివి, దాని ఆంగ్లానువాదాన్ని వారికందించి అలరించారు. నాకు ఖండాంతర ఖ్యాతి కలిగించారు. కృష్ణమూర్తిగారు "నాకు చావులేదన్నారు.

గుంటూరు శేషేంద్రశర్మ గారు నామనసు కెక్కిన మధుర మిత్రులు ఒకసారి హైదరాబాదులో, వారి రాజప్రసాదంలో వారినీ, వారి ప్రియపత్ని ఇందిరాధనరాజ్ గిరిగారిని దర్శించాను. వారి కోర్కెను మన్నించి వారిరువురికీ నాబాలగేయాలు శ్రావ్యంగా, భావయుక్తంగా పాడివినిపించాను. ఇందిరాధనరాజ్ రిగారు పారవశ్యం చెందారు. ఆ జమిందారిణి నాకు ఘనమైన సన్మానం చేసి ఆశ్చర్యంలో ముంచారు.

నేనుఏమనాలి?? అనేది మైకోవస్కీ అనువాదం, విశాలాంధ్ర వారి కోరికననుసరించి దాన్ని అనువదించాను. అది మాస్కోలో అచ్చయింది.

ప్రధానంగా నార్ల చిరంజీవిని పేర్కొనడం నా ధర్మం. నా రచనకు ఆలంబనగా, తొలిగ్రంథాల ముద్రణకు కారణంగా అతడు నిలిచాడు. నన్నుచూసుకొని అతడుమురిశాడు, కష్టాలు మరిచిపోయాడు. ఇతరుల, బాలప్రౌఢ గ్రంథాలకెన్నింటికో, ముందుమాటలు రాశాను. పత్రికల్లో వివిధ వ్యాసాలు వ్రాశాను. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం బాలల అకాడెమీ పరంగా నాకు విశిష్ట సభ్యత్వం 'బాలబంధు' బిరుదు, గౌరవ పురస్కారంగా ప్రదానం చేసింది.

ముఖ్యం పిల్లల పుస్తకాలు పిల్లలకే ఉపాయన మిచ్చాను. డాక్టరు స్వామి (వీరభద్రరావు గారి పిల్లలు, డాక్టరు కె. సదాశివరావు గారి పిల్లలు, డాక్టరు దక్షిణామూర్తి గారి పిల్లలు, రావెల సాంబశివరావు గారి పిల్లలు, ఎస్.ఎస్. లక్ష్మికుమారుడు చరిత్ర శేషుడు రాజుకు, నా ఇతర కృతులు స్వీకృతి నందిన పెద్దలు పూర్ణిమ, వాణీరంగారావు, వేగేశ్న సత్యనారాయణరాజుగారు, డాక్టరు సంజీవదేవ్, వేగుంటకనకరామబ్రహ్మంగారు. ముత్యాలసుబ్బారాయుడుగారు, కొలసానివెంకటసుబ్బయ్యగారు.

1956 లో ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వంవారు రాజమహేంద్రవరంలో బాల రచనాశిక్షణకు ఒకశిక్షణా శిబిరం నడిపారు. ఆచార్య త్వంగిడుగు సీతాపతిగారు నిర్వహించారు. అప్పుడు 40 రోజులుఆశిక్షణనేను పొందాను.

బేసిక్ కళాశాలలోపెద్దలకు, పునఃశిక్షణాతరగతుల్లో ఉపాధ్యాయులకు, ట్రయినింగు పాఠశాలలో విద్యార్థులకు నేను బాలరచనా శిక్షణ అందించాను. బాలరచయితలు కొందరికి మాత్రాఛందస్సుమర్మాలు అందించాను.

నా గేయాలకు, నాటికలకు, గేయనాటికలకు మద్రాసు, విజయవాడ, హైదరాబాదు, విశాఖపట్టణం రేడియో కేంద్రాల్లో విరివిగా ప్రచారం లభించింది. నాపాటలెన్నో రేడియోవారు రికార్డు చేసుకున్నారు. కొన్నింటిని ఈ మాసపుపాటలుగా ప్రసారంచేశారు. ప్రారంభవిద్య, కృష్ణాపత్రిక, విశాలాంధ్ర, ఆంధ్రజ్యోతి మొదలైన పత్రికల్లో నాపిల్లల పాటలు వచ్చాయి. ఎంతో ప్రచారం జరిగింది. అన్నింటికంటే మించిన ప్రచారం నాకు నేను చేసుకుంటున్నా. అభినయపూర్వకంగా పాడి ఆబాలగోపాలాన్ని ఆనంద పరవశులుగా చేస్తున్నా, ఆలోచింపజేస్తున్నా.

దేశంలో వున్న శిశుకేంద్రాలు, బాలవాడి, అంగన్వాడికేంద్రాలు, కాన్వెంట్లు, విద్యాలయాలు, బాలసంఘాలు అన్నింటినీ దర్శించడం నాకు అలవాటు. అక్కడ బోధించే ఉపాధ్యాయులకూ, విద్యనేర్చే విద్యార్థులకూ సూచనలందీయడం అలవాటు. కొన్ని కాన్వెంట్లు దత్తత కూడా తీసుకున్నాను.

పిల్లలకు చిత్రలేఖనం, సంగీతం, నృత్యం అలవర్చడంలో సులువు మార్గాలు కావలసిన వారికి అందిస్తూవుంటాను. రాతపత్రికలు చక్కగా తయారు చేసుకోవడంలో పిల్లలకు తోడ్పడుతూ వుంటాను. ఇలానాశేష జీవితాన్ని పిల్లల సేవకు అంకితం చేసి, ప్రతిదినం నేనుల్లాసంగా ఉద్వేగంగా కాలం గడుపుతున్నా!'

నా కొలిచేదేవుళ్లు పసివాళ్లు

గుండెగుడిని నిండుగ కాలు

వుండిన దేవుళ్లు పసివాళ్లు

అంతరంగమొకింతచింతచీకుచేరనీని

పంతాలకు పోయి బ్రతుకు పాడుబీడొనర్చుకోని

చిద్విలాస, చిదానంద, చిన్మయరూపులు

వాళ్లు పసివాళ్ళు"

ఎంతవారైనా చింతలు బాపుకోవడానికి బాల్యంలోనికి ప్రవేశించగలిగితే బాగుండు'' అనుకుంటాను.

'బాల్యం ఒక దివ్యత్వం

భావాలకు నవ్యత్వం ప్రతిపాదించే కాలం

'పరిమళాల వాతూలం'

'భరతకళానిధి'గా నాట్యరంగంలోకంటే 'బాలబంధు'గా బాలసాహితీరంగంలో, నాకుఎక్కువ పేరు వచ్చిన మాట వాస్తవం.

ఉపన్యాసరేఖ

నేను ఒకవక్తగా రాణించగలనని ఎన్నడూ ఊహించలేదు. ఊహించనిది నాజీవితంలో జరిగింది. శ్రీకాకుళంజిల్లా హైస్కూల్లో నా సహాధ్యాయి శ్రీపాద లక్ష్మీనారాయణమూర్తి ప్రధానోపాధ్యాయుడుగా పని చేస్తున్నారు. అక్కడనే మద్దులూరి నారాయణరావు అనే తెలుగుపండితుడు ఉన్నాడు. అతను కవి కూడ. ఒకసారి నారాయణరావు నారాయణమూర్తితో నేను గొప్పగా ఉపన్యసిస్తానని చెప్పారట. ఆమాట విన్న మిత్రుడు నారాయణమూర్తిగారు" ఏమిటీ! చదువుకొనే రోజుల్లో సిగ్గుమొగ్గగా ఉండే నరసింహారావు మహోపన్యాసకుడైనాడా! నేను నమ్మను" అన్నారట.

నిజమే చదువుకొనే కాలంలో సిగ్గుసిగ్గుగా వుండేవాణ్ణి. నలుగురూ వినేలాగ ఎవరితోనూ ముచ్చటించడం ఎరగను. మూలమూలగా ఉండేవాణ్ణి.

సిగ్గు విడిపోయింది. ధైర్యంవచ్చింది. నాదైన ఒకబాణీలో మాట,పాట,ఆట మిళాయించి, విజృంభించి. ఎక్కడైనా ఏ సందర్భంలోనైనా నిరాఘాటంగా ఉపన్యసించడం అలవాటుచేసుకున్నా.

ఈ కళ అలవడడానికి ఎంతోసాధనచేశా. ఆ చరిత్రచెప్పాలి స్థూలంగా.

వింజమూరి వారింట్లో తిరిగేవాళ్ళలో పిల్లలం–నేనూ అనసూయా సిస్టర్సు, వాళ్ళ అన్న ప్రభాకర్ మాటల ఆటల పాటల సాధన ప్రారంభించాం. అందులో ప్రధానపాత్రనాదే, వాళ్ళంతా నన్ను తయారించే వాళ్ళు. నన్ను మెచ్చుకుంటూ ముందుకు తోసి మురిసేవాళ్ళు. మాపదజాలం నానాభాషల సమ్మిళితం – తెలుగు, ఇంగ్లీషు, సంస్కృత భాషల కలపోత, దానికి అర్థం, పర్థం,ఆదీ అంతూ వుండేవి కాదు. అనసూయా "సీతాప్రభాకర్ ను పిచ్చిగా ప్రోత్సహించేవాళ్ళు. చిన్నప్పుడు ఇలాగే మావూళ్లో పిల్లలూ నన్ను బులిపించేవాళ్ళని చెప్పానుగా.

నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు సమావేశాల్లో నేను ఎందరెందరి కవులవో పద్యపఠనాలూ, ఉపన్యాసాలు వినడం జరిగింది కదా! ఆ బాణీలన్నీ అనుసరించేవాడ్ని 'బాగుంది, బాగుంది' అని మిత్రులు మరిరెండు సంగతులు అందించేవాళ్లు. మా కాలక్షేపం గద్యంలోనుండి పద్యంలోకి, పద్యంలో నుండి ఉపన్యాసంలోకి పరివర్తనం చెంది గందరగోళంగా తయారయ్యేది.

ఒకసారి పక్కనుండి వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు ఇదంతావిని, మాదగ్గరకు వచ్చి, "బాగుందర్రా మీపద్యాలపట్టూ ఉపన్యాసాల వరసా" అన్నారు. మేం కొంచెం బిడియపడ్డాం. మా గుట్టురట్టయినందుకు. శాస్త్రిగారు "ఇలాస్వేచ్ఛగా సాధకం చేస్తే మీకు కవిత్వంలో ఒకశయ్యా, ఉపన్యాసంలో ఒక ఊపూ అలవడుతుంద"ని సలహా ఇచ్చి వెళ్ళిపోయారు. ఆయన అన్నంత పనీ జరిగిందినాపట్ల.

నాబాలరచనల్లోఒకశయ్యా, యతిప్రాస, తాళగతీ, నా ఉపన్యాసంలో ఒ ఊహించని ఊపూ, రక్తికట్టించేమార్గం అలవడ్డాయి.

నేనప్పుడూ ఇప్పుడూ విశ్వనాథవారి ఉదాత్తానుదాత్త పద్యపఠన పద్ధతి, కృష్ణశాస్త్రిగా రిబొమ్మకట్టే ఉపవైఖరీ, శ్రావ్యమైన గేయపద్య పఠన వైఖరీ, రాయప్రోలువారి ముత్తయిదువు ముసలిబాణి, హనుమచ్ఛాస్త్రిగారి గడుసుపోకడ, శ్రీశ్రీ ఎక్కిళ్ళతీరూ అన్నీ అనుకరించగలను. ఇంతెందుకు కృష్ణశాస్త్రి గారి తల్లిసీతమ్మగారిచిన్నకోరుట్టు, పెద్దకోరుట్టు, మద్దినాళ్ళ, అనాయిస్తిగాదు, సుబ్రాయశాస్తుర్లు పదప్రయోగం బాగా అనుకరించగలను. సీతమ్మగారి మాటలన్నీ చేర్చుకుని చిన్నప్రసంగం తయారు చేసుకున్నా. దానికి మంచి కితాబులభించింది. తనఇంటికి వచ్చిన కవుల సమక్షంలో కృష్ణశాస్త్రిగారు నన్ను అమ్మమ్మగారి ప్రసంగం: చేయవలసిందని ఆజ్ఞాపించేవారు. నా ప్రసంగానికి కవి పుంగవులు కడుపుబ్బ నవ్వుకునేవారు. నాకుమటుకు సర్దాగావుండేది. ఇదిపెద్దలను హేళన చెయ్యడం లేదు. ఇది నా ఉపన్యాససాధన.

నేను జీవితంలో ఎందరెందరి ఉపన్యాసాలు విన్నానో వింటున్నానో, అందులోకవులున్నారు. కళాకారులున్నారు. పండితులున్నారు. మతప్రచారకులున్నారు. రాజకీయవేత్తలున్నారు. ఎవరిబాణీ వారిది. దేనివత్తిదానిది.

తాతాసుబ్బరాయశాస్త్రి, పంచాగ్నులఆదినారాయణశాస్త్రి, బంకుపల్లిమల్లయ్యశాస్త్రి, చిలకమర్తిలక్ష్మీ నరసింహం, దువ్వూరి వెంకటరమణశాస్త్రి, ఎస్.టి.జి. వరదాచార్యులు, తాపీ ధర్మారావుగారలు.

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి, బెజవాడ రామచంద్రారెడ్డి, ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ, కవిరాజు త్రిపురనేనిరామస్వామి, వేంకటపార్వతీశకవులు, ఉమర్‌అలీషాకవి, నార్లవెంకటేశ్వరరావు, పింగళి, కాటూరి, తల్లావఝ్ఝల, దేవులపల్లి, విశ్వనాథ, ఇంద్రగంటి, వేదుల, రాయప్రోలు, మాధవరామశర్మ, జాషువ, తుమ్మల, ఏటుకూరి, కొండవీటి, కరుణశ్రీ, శ్రీశ్రీ, నారాయణబాబు, పురిపండాగారలు.

గోపీచందు, అమరేంద్ర, ఆరుద్ర, శేషేంద్ర, కాళోజీ, దాశరథి, సి.నా.రె. యస్వీజోగారావు, కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తి, జ్వాలాముఖి, తిలక్ గారలు, డాక్టరు గరికిపాటి రాజారావు, సోమసుందర్, శశాంక, కందుకూరి రామభద్రరావు, గజ్జెల మల్లారెడ్డి, జగ్గయ్య, అక్కినేని, యన్.టి.ఆర్, ఎస్.వి. రంగారావు, రావుగోపాలరావు గారలు, దుర్గాబాయి, డాక్టరు యశోదారెడ్డి, నాయని కృష్ణకుమారి, పుల్లమాంబ, కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మ, ఊటుకూరి లక్ష్మీకాన్తమ్మ. మల్లాది వెంకటసుబ్బమ్మ, లత, లక్ష్మీరఘురామయ్య, రామలక్ష్మిగారలుమొదలైనవారు. విన్నవన్నీ ఆకళింపు చేసుకున్నాను.

నా ఉపన్యాసం ఆదినుండి ఎలాక్రమగతాభివృద్ధి చెందిందో చెప్తాను. 1937లో బి.ఏ. విద్యార్థుల వీడ్కోలుసమావేశం మా కాకినాడ పి. ఆర్. కాలేజీలో జరిగింది. విద్యార్థుల్లోచురుకైన కొందరు మాట్లాడారు. బోధనాచార్యులను కొనియాడారు. నాకు కొంచెంమాట్లాడాలన్నఉత్సాహంజనించింది. అమాంతంఎవర్నీచూడకుండావేదికఎక్కాను. గురువులను ప్రస్తుతించడం ప్రారంభించాను. వారిలో ప్రతి ఒక్కరినీ చిత్రంగా ఇలా బోధిస్తారని ఆ 'చిత్రం' అనే పదాన్ని పునరుక్తం చేశాను. పిల్లలు నవ్వడం మొదలెట్టారు. కొంతసేపటికిగాని నాతప్పు నాకు తెలియలేదు. అంతటితో ఉపన్యాసం ముగించి వేదిక దిగివచ్చాను.

1939 బి.ఎడ్. విద్యార్థులు ఒకసభను ఏర్పాటుచేసి, అధ్యక్షులుగా ప్రిన్సిపాల్ జె.ఎస్.ఎన్. గారిని కూర్చుండబెట్టి ఒక బంగారుపతకాన్ని నాకు బహుమానమిచ్చారు. నా కళావైదుష్యాన్ని ఎంతగానో కొనియాడారు. అధ్యక్షులు నన్ను ఆశీర్వదించారు. ఈ సన్మానపు ఏర్పాటుకు ప్రిన్సిపాలుగారు మూలకారణం. చివరికి నేను కృతజ్ఞతావచనాలు చెప్పాలి. లేచాను. నోరుతెరచి రెండువాక్యాలు చెప్పాను, మూడవవాక్యంలో ఒకక్రియా స్ఫురించక ఆగిపోయాను. అంతలో నా సహాధ్యాయి కందుకూరిగారు ఒక క్రియాపదాన్ని అందించి నన్ను గట్టెక్కించారు. నాయెడ ప్రేమానురాగాలున్న ప్రిన్సిపాలుగారు "వేషం మీదనైతే మాట్లాడగలవే?" అని చిన్న చురకవేశారు. అది నాకొకపెద్ద హెచ్చరికయింది. ఇంకగదిలోమంచాన్ని, కుర్చీని, గోడల్ని ఉద్దేశించి ఉపన్యసించడం మొదలుపెట్టాను. కొంతవరకు ధారాళంగామాట్లాడడం అలవాటయింది.

1949లో నేను రాజమండ్రి ట్రయినింగు కాలేజిలో, రామభద్రరావుగారు స్థానిక వీరేశలింగం హైస్కూల్లో పనిచేస్తున్నాము. ఒకసారి ఆయన నాలుగవ ఫారం విద్యార్థులను అడ్రసు చెయ్యడానికి పిలిచారు. మాట్లాడవలసిన సంగతులు ముందుగానే ఒకసారికి పదిసార్లు వల్లెవేసుకుని, వెళ్లి ముద్దుగా మాట్లాడాను. మిత్రులుసంతోషించారు. నాభాషాపద్ధతికి నేను వక్త కావడానికి సాయపడినవారిలో మొదటివారు వారే. తరువా తకృష్ణశాస్త్రిగారొకరు. అడుగడుగున నన్నీకళలో తీర్చిదిద్దినవారు.

గుడివాడలో నాకు మంచిమిత్రులు సూరపనేని సుబ్బయ్య పండితులు. వారిని ఒకసారి చూడవెళ్ళినప్పుడు, స్థానికమునిసిపల్ ఉన్నతపాఠశాలలో జరిగిన సాహిత్యగోష్ఠికి నన్ను తనతో తీసుకువెళ్లారు. నాటిగోష్ఠిలోవారూ, ఇంకా చాలామంది పెద్దలూ మాట్లాడారు. ఆ సంఘానికి కార్యదర్శిగా వ్యవహరించే కాకాని నరసింహారావుగారితో అదే నా తొలిపరిచయం. నాకు ముందు చెప్పకుండా, వ్యవధి ఈయకుండా మిత్రులు నాపేరిచ్చారు అధ్యక్షులకు. ఇంక మాట్లాడక తప్పింది కాదు. మాట్లాడాను పదినిముషాలు, నా భాషకూ, భావవ్యక్తీకరణకూ అందరూ సంతోషించారు. నాటి నుండి నాలో ఆత్మవిశ్వాసం ఏర్పడింది.

నా మాతృసంస్థ కాకినాడలోని మెకారిన్ హైస్కూలు, దాని పాత విద్యార్థి సంఘ సమావేశం జరిగినప్పుడు. నన్ను ఆహ్వానించారు. వెళ్ళాను. ఉపన్యాస విషయం గురించి శశాంక (కవి)తో సంప్రదించాను. అతడు నాకొక చక్కని సలహా అందించాడు; మధ్య మధ్య సందర్భానుసారంగా పాటలు పొదిగి ఉపన్యాసం కొనసాగించవలసిందని, అలాగే చేశాను. ఉపన్యాసం ఎంతో రక్తికట్టింది. ప్రేక్షకులు తలలూపారు. శశాంక (వెంకటసుబ్బారావు) ఓలేటి పార్వతీశకవి గారి కనిష్టపుత్రుడు. నా క్లాసుమేటు అచ్యుత రామచంద్రమూర్తిగారి తమ్ముడు.

ఈ విధంగా నా ఉపన్యాసధోరణి మంచిమార్గానే పడింది. నా ఉచ్చారణ నిర్దుష్టంగా ఉండేలా, వాక్యాలు చిన్నచిన్నవిగా భావగర్భితంగా ఉండేలాచూచుకుంటాను. నాట్యశిల్పిని, సంగీతజ్ఞుణ్ణి, ఉపాధ్యాయుణ్ణి గనక, సమయపాలన ఎరిగియుండడంచేత, ప్రేక్షకుల్ని ఆకట్టుకోవడమెలాగో కొంతతెలుసు,

వాక్యాలు రసానుగుణ్యంగా ఉదాత్తానుదాత్త స్వరితాల్లో సాగుతాయి. ఊతపదాలు (పునరుక్తులు) వుండవు. అవసరాన్నిబట్టి ఆపుదలలుంటాయి. ప్రేక్షకులను ఆకర్షించే ఎత్తుగడలు, కొసమెరుపు లుంటాయి. వ్యంగ్యాలు, ధ్వనులుంటాయి.

ఉపన్యాస ప్రక్రియ ఒక గొప్పకళ. దాన్ని గురించి ఎప్పుడో 'తెలుగువి ద్యార్థిలో ఒకవ్యాసం వివరంగా రాశాను. దాన్ని తిరిగి నా 'పదవిపంచి' కావ్యంలో చేర్చాను. నన్ను తరచుగా విద్యాసంస్థల వార్షికోత్సవాలకు, సాహితీసదస్సులకు, కళాసదస్సులకు, గ్రంథాలయోత్సవాలకు, స్వాతంత్ర్య దినోత్సవాలకు, ప్రపంచబాలల దినోత్సవాలకు, ఉపాధ్యాయ దినోత్సవాలకు ఆహ్వానిస్తూ వుంటారు. మహిళాసభలకూ, సన్మానసభలకూ పిలుస్తుంటారు. భావవికాసోద్యమ వాదులూ పిలుస్తారు. కాని, రాజకీయ సంస్థలకు కొంచెందూరంగా వుంటాను. అయితే తెలుసుకుంటాను.

నా ఉపన్యాసం వేషభాషలులేని నాట్యప్రదర్శన వల్ల మాటా పాటా ఆటతో మనుషులను ఆకట్టుకుంటుందనీ, నేను త్రిశూలపాణి వంటివాడననీ మిత్రులు అనడం కద్దు.

ఎక్కువగా నేను బాలలనుద్దేశించి మాట్లాడడానికే మక్కువపడతాను. అలతి అలతి మాటలతో చిన్నచిన్న పాటలతో వాళ్ళని మురిపించడానికి ముచ్చటపడతాను. వాళ్ళకిఅందేవి, చెందేవీ మాత్రంచెప్పాలన్నది ధ్యేయం. బాలలకు చెప్పేవన్నీ పెద్దలకూ అర్థమవుతాయి, అవసరమవుతాయి. పెద్దలకుచెప్పేవి మాత్రం పిల్లలకు అర్థంకావు,అంతగా అవసరపడవు.

కృష్ణశాస్త్రి, విశ్వనాథ, వేదుల, ఇంద్రగంటి, శివశంకరశాస్త్రి, కాటూరి, తుమ్మల, డాక్టరుసంజీవదేవ్, ఎస్.వి. భుజంగరాయశర్మ, గుర్రంజాషువ, గుంటూరుశేషేంద్ర, మధునాపంతుల, కొండవీటి, ఏటుకూరి, గోపాలరెడ్డి, గజ్జెలమల్లారెడ్డి, కాళోజి, నార్లవెంకటేశ్వరరావు, డాక్టరుదాశరథి, సి.నా.రె. తాపీధర్మారావు,

తిలక్, శ్రీశ్రీ, కొడవటిగంటి, ధారారామనారశాస్త్రి, భమిడిపాటికామేశ్వరరావు, శ్రీపాదసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, శ్రీరంగంనారాయణ బాబు, రాచకొండ, ఆవులగోపాలకృష్ణమూర్తి, ఆవులసాంబశివరావు, ఆరుద్ర, అమరేంద్ర, జ్వాలాముఖి, పురిపండ, అడివిబాపిరాజు

మునిమాణిక్యం, బాలమురళీకృష్ణ, నటరాజరామకృష్ణకొత్తసత్యనారాయణ, జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణ, యస్వీ. జోగారావు, ఎమ్వీయల్, అక్కినేని, ఎన్.టి.ఆర్, ఎస్.వి. రంగారావు, పాలగుమ్మి, రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి, డాక్టరుగరికిపాటి రాజారావు, ఎస్.టి.జి. వరదాచార్యులు, మరుపూరు కోదండరామిరెడ్డి, బి.రామరాజు, దివాకర్ల వెంకటావధాని, మాధవరామశర్మ, బోయిభీమన్న, కె.వి. శివయ్య ప్రభృతులు,

కనుపర్తివరలక్ష్మమ్మ. నాయనికృష్ణకుమారి, సి. వేదవతి, డి. సుజాతాదేవి, దుర్గాబాయి, ద్రోణంరాజులక్ష్మీ బాయమ్మ, ఊటుకూరిలక్ష్మీకాన్తమ్మ, డాక్టరులత, డాక్టరుయశోదారెడ్డి, రామలక్ష్మి, మల్లాదివెంకట సుబ్బమ్మ, వాణీ రంగారావు ఆది మహిళామతల్లులు.

ఒక ఉద్బోధ ప్రక్రియ. దాన్నొక ఆనందఖేలనంగా ఎంచుకుంటాను. నాట్యం చేసేటప్పటికంటే ఉపన్యసించేటప్పుడు నాసర్వాంగాలు సంచలిస్తాయి. అందువల్ల నాకు ఆనందం, ఆరోగ్యం, నాట్య ప్రదర్శనల కంటే. నా ఉపన్యాసాలు సంఖ్యలో ఎక్కువ. నాట్యానుభవం, రచనానుభవం నాఉపన్యాస కళకి మెరుగులుదిద్దాయి. వక్తగా నేను ఎందరితోనో పరిచయ భాగ్యాన్ని పొందాను. మంచిపేరు గడించుకున్నాను. ఉపన్యసించదానికి వయఃపరిమితి లేదు. వయసు పెరిగిన కొద్దీ ఉపన్యాస పాటవం పెరుగుతుంది.

ఉపన్యసించడమంటే నాకు నల్లేరుపై బండి నడకలాంటిది. ఇప్పటికి కొన్నివేల సభల్లో మాట్లాడాను. కొన్నివందల మంది సరసన ఒకే వేదికమీద మాట్లాడాను. వారు భిన్నభిన్నస్థాయిలున్న వ్యక్తులు.

కర్నూలుజిల్లా వజ్రకరూరు గ్రామంలో హస్తకళాప్రదర్శనకు అప్పటి ముఖ్యమంత్రి సంజీవయ్యగారు. అధ్యక్షత వహించినప్పుడు, అనంతపురం ఇంజనీరింగు కళాశాల వార్షికోత్సవానికి అప్పటి ముఖ్యమంత్రి సంజీవరెడ్డిగారు అధ్యక్షత వహించినప్పుడు, ఆ రెండు వేదికల మీద ఉపన్యాసం చేశాను. రెడ్డిగారు. తానిదివరకెన్నడూ ఉపన్యాసం అంతసేపు ఓపికగా కూర్చుని వినలేదనీ, నా ఉపన్యాసం తనను అంతసేపు కూర్చోబెట్టగలిగిందని మెచ్చుకున్నారు.

సంజీవయ్యగారితో కలిసి, సి.నా.రె. నేను హైదరాబాదులో ఒక ముషాయిరాలో పాల్గొన్నాము. నేనుదర్శించని, ఉపన్యసించని విద్యాసంస్థలంటూ ఏవీలేవు ఆంధ్రదేశంలో.ప్రాథమిక, మాధ్యమిక, పాఠశాలలు, ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్తు దర్శించి ఉపన్యసించాను. శిశువిద్యాలయాలు సరేసరి. 1955లో బందరు ఆంధ్ర జాతీయ కళాశాల వార్షికోత్సవానికి అధ్యక్షునిగా ఆహ్వానించారు.

ఎన్.టి. రామారావు ముఖ్యఅతిథి. నా ఉపన్యాసం విని రామారావు నన్నుగురుతుల్యునిగా పేర్కొన్నారు. ఆయనగారు విద్యార్థిగా వున్నప్పుడు నా నాట్యం ఘంటసాలపాలెంలో, నిమ్మకూరులో క్రిక్కిరిసి ఉన్న ప్రేక్షకుల

మధ్య చొరబడి చూచిన ఉదంతం చెప్పారు. విజయవాడలో నాటకకళాపరిషత్తు జరిగినప్పుడు వారికి మొదటి బహుమతి వచ్చింది. ఆ బహుమతి న్యాయనిర్ణేతల్లో నేనొకడిని.

1957లోరేడియో అన్నయ్య న్యాయపతి రాఘవరావుగారు అఖిలభారత తెలుగుబాలల సమావేశాలు – మద్రాసులో ఏర్పాటుచేశారు. పిల్లలకు సంబంధించిన వివిధ విషయాలు మాట్లాడడానికి వక్తలను పిలిచారు. అందులోనేను 'పిల్లలు – పాటలు' అనే విషయం గురించి మాట్లాడాను. నార్లవారు పిల్లలు – పత్రికలు, ద్వారంనాయుడుగారు 'పిల్లలు – సంగీతం', నాగయ్యగారు పిల్లలు సినిమాలు' గురించి మాట్లాడారు. తెన్నేటి విశ్వనాధంగారు కూడా ఏదోవిషయం గురించి మాట్లాడారు. ఆ పిల్లల ప్రత్యేకసభలో విజయవాడ కుర్రవాడొకడు, (చిన్నరచయిత కూడా) నరసింహారావు గారొక్కరే మాకు కావలసింది మాట్లాడారు. మిగిలినవారు మాట్లాడింది. మాకేమీ అర్థం కాలేదు'' అని కచ్చితంగా అనేశారు. పిల్లలసభలో మాట్లాడడానికి –నరసింహరావుగారికొక్కరికే హక్కుంది. వృత్తిచేత, ప్రవృత్తిచేత అన్న, విశ్వనాథంగారి మాటలు స్వయంగా విన్నాను. సభలోవుండి నన్ను అందరూ మెచ్చుకుంటుంటే ప్రేక్షకుల్లో కూర్చున్న కృష్ణశాస్త్రిగారు మురిసిపోయారు. శాస్త్రిగారొక వక్తగా కార్యక్రమంలో ఉన్నా, మాట్లాడటం విరమించుకున్నారు. గడుసుదనం

ఇదంతా ఎందుకు చెపుతున్నానంటే, పిల్లలు అసాధ్యులని, వారిని ఆకర్షించడమనేది ఆషామాషీ విషయం కాదనీ,

మరొక తమాషావిషయం. బాలల అకాడమి సభలు హైదరాబాదులో జరిగినప్పుడు అనుభూతమయింది. ఒకనాటి సభలో అల్లురామలింగయ్యగారు, నేనూ ఒకేవేదిక మీద ఉపన్యసించడం తటస్థపడింది. రామలింగయ్యగారిని పాలకొల్లులో వారి పూర్వాశ్రమంలో ఎరుగుదును. వారునన్ను ఎరిగున్నారు. నేనుముందుగా, మాటలు, పాటలు, ఆటల ముప్పేటఉపన్యాసం చేశాను. బాలలనునవ్వించాను, ఏడ్పించాను. ఆలోచింపచేశాను. తరువాత రామలింగయ్యగారు తానురాసి తెచ్చుకున్న పాటలతో, హాస్యంతో ఉపన్యాసానికుపక్రమించారు. పిల్లలలో ఎలాంటి కదలికా కనబడలేదు. అది గమనించి, తన ఉపన్యాసం ఆపి, నా వైపుతిరిగి ఇలా అన్నారు. "గురువుగారూ! మీకొక నమస్కారం. నేను ఓడిపోయాను. మీరుగెల్చారు. నేను సినిమావాణ్ణి ఒక్కొక్క సినిమాలో ఒక్కొక్కపాత్ర చొప్పున ఎన్నోపాత్రలు నటించాను. ఏకంగా మీరు ఒక్క ఉపన్యాసంలో నేను సినిమాల్లో నటించిన మొత్తంపాత్రలకంటే ఎక్కువ పాత్రలు నటించారు" అనికూర్చున్నారు. విన్ననాకు ఆనందం, విచారం కలిగాయి.

పిల్లల్ని అలరించడం అనేది ఒక సులువైన ఆటలాంటిది కాదు. అదొక మహాయుద్ధం లాంటిది. పిల్లల్ని నొప్పించకుండా మెప్పించి, విజయం సాధించాలి. అక్కడేవుంది కిటుకు, కృష్ణశాస్త్రిగారు హైదరాబాదు రేడియోలో పనిచేసేప్పుడు నాపాటల ఉపన్యాసం డైరెక్టరుగారు, రేడియో సిబ్బంది వినగలందులకు ఏర్పాటు చేశారు. అంతా విని ఆ డైరెక్టరుగారు అన్నమాట ఒక్కటే "అది మెదడుకు మేతో" అని, నా ఇష్టసఖుడు నార్ల చిరంజీవి విశాలాంధ్ర ఆఫీసులో పనిచేస్తున్నాడు. సంపాదకుడు. చంద్రంగారు, సిబ్బంది విని సంతోషించగలందులకు నాఉపన్యాసం ఏర్పాటు చేశాడు. విన్న వారంతా సంతృప్తిని వ్యక్తం చేశారు. నేను వామ పక్షభావాలున్న యోధులు కదా యని చంద్రంగారిని ఏమైనా సూచనలు అందీయవలసిందిగా కోరాను. వారు మౌనమూర్తులు కదా! కొద్దిమాటల్లో "మీభావాలుకాలోచితంగా. బాలహితంగా ఉన్నాయి" అనిచెప్పి ఊరుకున్నారు. చిరంజీవి సంతోషానికి మేరలేదు.

మగ్దూం మొహిద్దీన్ విజయవాడ వచ్చినపుడు చిరంజీవి మరి కొందరు మిత్రులూ కలిసి ఒకహొటల్లో మగ్దూం గారికి నాకూ చిన్నపార్టీ ఏర్పాటుచేసి మాఇద్దరి చేత పాడించారు. మాట్లాడించారు. ఆ ఉర్దూకవి నాభావాల్ని మెచ్చుకున్నారు. కొనకళ్ళ పాటలు కొన్ని నాతో పాడించుకుని విని సంతోషించారు. నా బాలగ్రంథాలు కొన్ని మగ్దూం గారికి ఇచ్చాను. వారికి తెలుగు కొంతవరకు తెలుసు, హైదరాబాదు వాసి కావడం వల్ల.

కాటూరి వెంకటేశ్వరరావు గారు నన్ను గురించి అన్న మాటలు కూడా చెప్పుకోవడం అవసరం అనుకుంటున్నా. "నరసింహరావు పైకి ఏమీ తెలియని అమాయకుడిలా కనబడతాడు. వేదిక మీదికెక్కితే ఇతని తీరే మారిపోతుంది. ఉపన్యాసం కవితాకల్పనలతో నింపేస్తాడు, నాట్యం చేసేప్పుడూ అంతే".

అపని గద్ద గాంధీక్షేత్రంలో ఎం.వి. కృష్ణారావు గారి పిలుపందుకొని చాలా సందర్భాల్లో మాట్లాడాను. ఆస్థానకవి దాశరధికి సన్మానం జరిపించినప్పుడు మాట్లాడాను. ఆనాడు కవులంతా దాశరథిగారికి పద్యగద్యోపహారాలు అందించారు. నిర్వాహకులు నన్నూ ఒకగేయమేదైనా వారికందీయవలసిందని అడిగారు. దానికి నేను సభలోనే చమత్కారంగా "ఆస్థానకవిగారు అన్ని రచనా ప్రక్రియలెరిగిన సమర్థులు. దిగంబర ప్రక్రియతో సహా! వారికి నేనిచ్చేదే ముంటుంది? వారే ఏదైనా ఇస్తేసంతోషంగా స్వీకరిస్తానన్నాను. వెంటనే దాశరథిగారు. ఈ పద్యం ఆశువునచెప్పి, నానోటు బుక్కులో స్వయంగా రాసి సంతకంచేశారు.

పిల్లవాంధ్రకన్నపిల్లవాడెవ్వండు
బి.వి. నారసింహరావతండు
అరగంబరుడన్నాడు.
పిల్లవానిమాటచెల్లుగాక!'

పరిచయ భాగ్యరేఖ

నడివీధిలో ఇల్లుండడం ఇష్టం. నలుగుర్నీనే కలుసుకోవటం ఇష్టం. మనసిచ్చి వారితో మాట్లాడడం ఇష్టం. నాపరిచయ విస్తృతి కొంతవరకు విదితమైంది కదా. నాకు పరిచయస్థులు వేలసంఖ్యలో వుంటారు. అన్ని తరాలవారు, అన్ని తరహాలవారు.

పరిచయం కేవలం పరిచయంగా వుండిపోతే ఏంలాభం? అది పదికాలాలపాటు నిలవాలి. ఒకభాగ్యంగా ప్రయోజనం సాధించాలి. సాహితీస్రష్టల, విద్యావేత్తల, కళాశిల్పుల, విజ్ఞానధనుల, సంస్కారప్రియుల, హేతువాదుల,

అభ్యుదయవాదుల అందరి పరిచయం నాకుంది. స్త్రీలు,పురుషులూ అందులోవున్నారు. పరిచయానికి స్నేహానికి మధ్య గీతగీయడం సాధ్యంకాదు. పరిచయం వృద్ధి చెంది స్నేహంగా పరిణతి చెందుతుంది.

పరిచయాల్ని పదిలంగా ఎంచుకొని, పెంచుకోవడం నాకలవాటు. అదేమిటో, చిన్ననాటి నుండి ప్రతి హృదయా వరణలో మల్లెతీగలా అల్లుకోవడం నాకు సహజ వ్యాపారమైంది.

చిన్నప్పుడు ఆటలపాటల అల్లరితో పిల్లల్లో లీనమయ్యేవాణ్ణి. ఇంటికి ఏబంధువైనా వచ్చి వెళ్ళిపోతుంటే నామనసు వారి వైపులాగేది. బెంగగా వుండేది.

కాకినాడలో వింజమూరివారితో నాబంధం అనురాగ సంబంధం. దాని విలువకు వెలలేదు. అక్కడ రూపించింది. సంగీతబాణి జానపద సంగీతబాణి. నాప్రాణసమానమైంది. అక్కడ విజృంభించింది నా లయతాళగతి. అక్కడ నాభాషరూపుదిద్దుకుంది. నాభావాలు సానదేరాయి.

కృష్ణశాస్త్రిగారి దేవిడీకి వచ్చిపొయ్యే కవులకు అంతుండేది కాదు. వారందరితో నాకు విద్యార్థిదశలోనే సంసర్గం ఏర్పడింది. ఎన్నోవిషయాలు ఆ కవులు చర్చించుకోవడం చెవులు రిక్కించుకొని వినేవాణ్ణి, నవ్యసాహిత్యోద్యమం బాగా ప్రచారంలోకి వచ్చిన రోజులవి. నవకవులంతా హాజరయ్యేవారు. చలం, శ్రీశ్రీ, గోరా, పాలగుమ్మి, మల్లవరపు, రాయప్రోలు, కాటూరి, విశ్వనాథ, వేదుల, తల్లావఝ్ఝల, ఇంద్రగంటి ఇలా చాలామంది. వచ్చేవారు. ముద్దుకృష్ణ, తిరుపతి గారలు ఎప్పుడూ అక్కడేవుండేవారు. నండూరి సుబ్బారావుగారు ఎప్పుడైనా వచ్చేవారు; ఉమరాలీషా కవిగారూ, పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారూ వచ్చేవారు.

అప్పటికే నేను అనార్కలి పాత్రధారిగా, నర్తకునిగా పేరు తెచ్చుకున్నాను గనుక నవకవులందరూ నామీద ప్రేమాభిమానాలు చూపించేవారు. నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు సమావేశాలు కాకినాడ, రాజమండ్రి, గుంటూరు, మద్రాసుల్లో జరిగినప్పుడు నాయని సుబ్బారావుగారు, వావిలాల సోమయాజులు, చలం,

దీక్షితులు, రాయప్రోలు మొదలైనవారు పాల్గొనేవారు. వారివారి కవితలు చదివేవారు. సాహిత్యోపన్యాసాలు చేసేవారు. వారందరితో పరిచయమైంది.

నేను ఇంటరు చదువుతున్నప్పుడు వేసవిసెలవులకు అమలాపురం తాలూకా గంగలకుర్రు అగ్రహారంలో మకాం పెట్టేవాణ్ణికొన్నాళ్లు, కొంపెల్ల జనార్ధనరావుగారి అక్క చావలి బంగారమ్మగారు కవులందరి మధ్యచిన్న ఆసనం మీద కూర్చొనేవారు సభ తీర్చి, జనార్ధనరావుగారు, వారి అన్న సూర్యుడుగారు, ఆచంట జానకిరాం గారు, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు చుట్టూ కూర్చునేవారు, ఇంక కవితాగోష్ఠి మొదలు, మధ్యమధ్య నా పాటలు, సూర్యుడిగారి పాటలుండేవి. బంగారమ్మగారు భావయుక్తంగా చక్కని పాటలు రాశారు. ఆపాటలన్నీ ''కాంచనవిపంచి' అనే కావ్యరూపం ధరించాయి. బంగారమ్మగారిని (దత్తత) తల్లిగా భావించుకొని ఒక మంచి గీతం రాశాను ఆమెపై.

నేను ఆంధ్రజాతీయ కళాశాలలో 1926లో, కొద్దిరోజులు విద్యనభ్యసించినప్పుడు తెలిదేవర బుచ్చివెంకట చలంతో పరిచయం కలిగింది. అతడు నాజీవితం తొలిమలుపుకి తోడ్పడ్డారు. రాజమండ్రిలోని చిన్ననాటి చెలికాడు పాలెపు వెంకట్రావు చిరస్మరణీయుడు. నన్నుచూచి అతడు పొంగిపోయేవాడు. అతడు గోదావరిలో నాపక్కనే స్నానం చేస్తూ మూర్ఛ వచ్చి మునిగిపోయాడు. ఆ ఘట్టం నాలేతగుండెను ఎంతో కలచి వేసింది.

నాకు కొందరి గృహాలు శాంతి నిలయాలుగా, ఆనందసదనాలుగా పర్యవసిస్తాయి. అప్పుడప్పుడు వెళ్ళి అక్కడ రెండుమూడుదినాలు వారితో తీయగా కాలక్షేపం చేసి వస్తూవుంటాను.

చిలకలూరిపేటలో ధూళిపాళ శ్రీకృష్ణమూర్తిగారితో 40 సంవత్సరాల సత్సంబంధం. డాక్టరు జక్కంపూడి సీతారామారావు, డాక్టరు కె. రంగారావు, వాణీరంగారావు, స్థానిక కళాశాలల బోధనాబృందం ప్రిన్సిపాలురందరితో పరిచయం వుంది. శ్రీకృష్ణమూర్తిగారిప్పుడు చిలకలూరిపేట పక్కనున్న గణపవరంలో చక్కని గృహం నిర్మించుకొని నివసిస్తున్నారు. వారు స్నేహశీలి, కళాభిమాని, మించిమంచి అతిథేయులు, నెలకు ఒకసారైనా వారిని చూడవెళతాను. వారి కుటుంబసభ్యులున్నూ వారివంటి వారే. కృష్ణమూర్తిగారూ వారి కుమారుడు కాంతయ్య గొప్ప ఫొటో ఆర్టిస్టులు.

డాక్టరు ఎమ్. ఉమామహేశ్వరరావు గారు పేరుగడించుకొన్న వైద్యులు నరసరావుపేటలో అభ్యుదయ భావాలున్నవారు. నాకు అమూల్యమైన ఆంగ్లగ్రంథ సంపుటాలు (బాలలసర్వస్వాలు) ఇచ్చి, మహోపకారం చేశారు.

అక్కడే, స్టేటుబ్యాంకులో పనిచేస్తున్న చలం అభిమానివిశ్వం నాకు నచ్చిననేస్తం. అతడు చలంగారి మనుమరాలు కాకాను వివాహమాడారు. వారికొకకుమార్తె, పెద్ది సాంబశివరావు, ఈదర

గోపీచందుగారలూ నా నేస్తాలే అక్కడ. వీరందరితో ఆసక్తికరమైన కాలక్షేపం నాకు దొరుకుతుంది వెళ్ళినప్పుడల్లా.

చీరాలలోని హేతువాద సంబంధీకులు రావిపూడివెంకటాద్రి, ఎన్.వి. బ్రహ్మం, రాజారెడ్డిగారలు ముగ్గరూనాయిష్టులు. హేతువాద ఉద్యమంలో కృషిచేస్తున్నారు. వెంకటాద్రిగారి దృష్టివెడల్పు బ్రహ్మంగారి సృష్టిలోతు అని గ్రహించాను. వీరిద్దరూ విలువైన గ్రంథాలు వెలయించారు. ఇద్దరూ బాల్యస్నేహితులు.

సత్తెనపల్లిలో ఒక హరిజనబాలికాగృహం దక్షతతో నిర్వహించిన త్రిపురనేని సాధువమ్మగారు తనగురువుగారి సంస్కరణోత్సవానికి, నన్ను ఉపన్యసించవలసిందని పిలిచారు. ఆమె చాలాగట్టిమనిషి. అప్పుడే నాకు వావిలాల గోపాలకృష్ణయ్యగారితో, ఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తిగారితో పరిచయభాగ్యం కలిగింది. ఆ ఉత్సవానికి సంబంధిత బోడేపూడి వెంకట్రావుగారు కూడా వచ్చారు. ప్రాథమికోపాధ్యాయుడు, కవి, జాషువాగారి తొలిగురువైన బిర్నీడి మోషే గారి మధురకవిత్వాన్ని అక్కడే ఆస్వాదించాను. మోషేకవిగారు నాకు పద్యరత్నాలు వ్రాసి పంపించారు. అమరావతి కాలేజి డా.వావిలాల సుబ్బారావు చలంమీద పరిశోధనచేసిన తెలుగుహెడ్. ప్రధమశ్రేణి డాక్టరేటు పట్టానందుకొన్న నిశితవిమర్శకాగ్రణి. నాకిష్టమైన చెలికాడు. ఆయనను తన విద్యార్థి దశ నుండి ఎరుగుదును. అతనితో నాకాలక్షేపం హాయి గొలుపుతుంది. అతడివిలువైన ప్రశంసావాక్యాలు మరపునకు రానివి.

గోకినేపల్లి నివాసి, కవి, తెలంగాణా ఉద్యమకారుడు రావెళ్ల వెంకటరామారావుకి నామీద పెద్దఅభిమానం. నన్నొక గీతంతో సత్కరించారు. ఖమ్మంమెట్టులోని డాక్టరు యలమంచిలి రాధాకృష్ణమూర్తిగారితో నాకు పరిచయం కలిగించాడు. రాధాకృష్ణమూర్తిగారు మంచిమేధావి, రాజకీయ పరిజ్ఞాత, విద్యాభిమాని, పేదలపాలిటి కల్పవృక్షం, అటువెళ్ళినప్పుడు వారిని కలుస్తూ వుంటాను. వారిప్పుడొక ఆదర్శ గురుకులం స్థాపించి నడుపుతున్నారు.

ఏలూరులో కవిమిత్రులతోనేగాక, యెంకిపాటలు రచించిన నండూరి సుబ్బారావుగారితో, వారిపెత్తల్లి కుమారుడైన భావరాజు వెంకటసుబ్బారావు గారితో పరిచయ భాగ్యం కలిగింది. భావరాజు సుబ్బారావు గారికి నామీద పుత్రవాత్సల్యం.

తెనాలిలో ఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు నాకు ఆత్మీయుడు. రాయ్ ను లోతుగా అధ్యయనం చేశారు. రామస్వామి గారంటే అమిత గౌరవం కలవారు, నా బాలసాహిత్య కృషిని ఎంతగానో మెచ్చుకొన్న గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు "నీకు చావులేదు" అని నన్ను ప్రోత్సాహవచనంతో కొనియాడారు. జి.వి. కృష్ణరావుగారినీ దగ్గరగా ఎరుగుదును. వీరిద్దరు ఇప్పుడు లేరు. ఈనాడు తెనాలిలో ఉన్న సన్మిత్రులు

గుళ్లపల్లి సత్యనారాయణగారొకరు. రుషితుల్యులు. పిల్లల విద్యావికాసానికి అరవింద కాన్వెంటు నడుపుతున్నారు. అన్నపురెడ్డి వెంకటేశ్వరరెడ్డిగారొకరు. కళాశాలలెక్చరర్. మంచి మేధాసంపత్తి గలవారు. విలువైన పుస్తకాలు రచించారు. జనస్వామి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు మరొకరు. హిందీ, సంస్కృతం, తెలుగుభాషలు తెలిసిన తత్త్వశాస్త్రం పరిశీలించిన ఉత్తమవ్యక్తి. వీరుముగ్గురూ నాకు మూడు మూర్తులుగా గౌరవభాజనులు. డాక్టరు కొత్త రవీంద్రబాబు, హితశ్రీ గారలు నాకు సాహితీబంధువులు. డాక్టరు దోనేపూడి రాజారావుగారున్నూ,

నన్ను అన్నింట ఆకర్షించిన మహావ్యక్తి కారుణ్య కవితులు డాక్టరు పాటిబండ్ల దక్షిణామూర్తిగారు. దేవుడైన మానవుడుగా ఆయన కనబడతారు. గుండెపరీక్షలో దిట్ట. స్నేహానికి మంచి విలువనిస్తారు. బీదలను ఎంతో దయగా చూస్తారు. ఏనాటిదో ఈమైత్రి. నాఎడ ఆయనగారికి అమితమైన గౌరవానురాగం. వారిపై ఒకగీతం రాసుకొనినా 'మాన్యశ్రీలు' కావ్యంలో చేర్చుకున్నాను. చక్కని భాషాభినివేశం గలవారు. వైద్యానుభవంతో వ్యాసాలు రాశారు, తీరికలేని వృత్తిధర్మం వారిది.

తెనాలి పక్కనున్న జాగర్లమూడి నాకు కొన్ని సంవత్సరాలకు పూర్వం ఒక యాత్రా స్థలం, జంపాల – శ్యామ సుందర ప్రసాదు (శ్యామయ్యగారు) కవిపండితులకూ, కళాకారులకు పెద్ద ఆకర్షణ. వారు నిశితమైన విమర్శన దృష్టి కలవారు. నిర్మలమనస్కులు, దయార్ద్ర హృదయులు, ఏటుకూరి వెంకటనరసయ్య గారికి, నాకు వారాల తరబడి విడిది వారి ఇంట్లో. వారులేని లోపం మాకే కాదు ఆ గ్రామానికి స్పష్టంగా కనబడుతుంది. గోపీచంద్, ఎమ్.ఎస్.రామారావు, జి.వి. కృష్ణరావు, అత్తోట రత్నకవి, ఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తి గారి వంటి వారనేకులు ఆయన దగ్గరకు వచ్చిపోతూ వుండేవారు.

రాజమండ్రిలో దామెర్ల చిత్రకళాసంస్థను స్థాపించి, దాన్ని శిక్షణాలయంగా పెంచి ప్రాణప్రతిష్ఠలు చేకూర్చింది వరదా వెంకటరత్నంగారు. వారిని 1936 నుండి ఎరుగుదును. నేను 1938–39 లలో బి.యిడి. చదివినప్పుడు తరచు వారి దగ్గరకు వెళ్ళడం జరిగేది. చిత్రకళామర్మాలు వారి నుండి గ్రహించాను. వారు ట్రయినింగు కళాశాలలో చిత్రకళాధ్యాపకులుగా పనిచేశారు. 1940 నుండి 1943 వరకు, 1946 నుండి 1947 వరకు నేను ట్రయినింగు కాలేజి మోడల్ స్కూల్లో పనిచేశాను. వెంకటరత్నంగారూ నేను చలం గ్రంథాలు చదవడం, ఆంగ్లంలోని హెర్బర్ట్ రీడ్ లాంటి వారు చిత్రకళపై వ్రాసిన గ్రంథాలు పరిశీలించడం జరిగేది. వారెందరికో చిత్రకళాశిక్షణ గరిపి పైకి తీసుకువచ్చారు. వారి శిష్యుల్లో ముఖ్యులు, హరిశ్చంద్రశర్మ, సీతారామాచార్యులు, హెచ్.వి.రాంగోపాల్, పిలకా నరసింహమూర్తి, రాజాజీ మొదలైనవారు. వారందరినీ నేనెరుగుదును, రాంగోపాల్ రెండుమూడు రేఖాచిత్రాలు నావి చిత్రించాడు.

1947 ప్రాంతాన మద్రాసు నుండి చిత్రగారు నడిపిన ఆంగ్ల ఆంధ్రశిల్పి పత్రికల్లో సంజీవదేవ్ గారి కళావ్యాసాలు తొలిసారి చూసి, వెంకటరత్నంగారునేను, ముగ్ధులమైనాము. మా ఆనందాన్ని సంజీవదేవ్ గారికి ఒకలేఖలో తెలియజేశాము. వారు వెంటనే మాకు జవాబు రాశారు. మాఇరువుర్నీ రేఖలో, నాట్యగతిలో తాను ఎరుగున్నట్లు వ్రాశారు. తరువాత నేను తుమ్మపూడి వెళ్ళడం సంజీవదేవ్ గారి సన్నిహితత్వం పొందడం. జరిగింది.

ఆ రోజుల్లోనే రాజమండ్రి మునిసిపల్ హైస్కూల్లో సెకండరీ గ్రేడు ఉపాధ్యాయుడుగా పనిచేస్తున్న చేబ్రోలు వెంకటచలం (జలమయ్య) గారి కుటుంబంతో పరిచయం కలిగింది. జలమయ్యగారొక పవిత్రమూర్తి. ఆదర్శోపాధ్యాయులు, కళలన్నా, సంస్కరణమన్నా వారికి అభిమానం. వారిద్దరి కుమార్తెలు సీతా బ్రహ్మణులకు నేను నాట్యం నేర్పాను. జలమయ్య గారిని అందరూ బాబాగారనే వారు. నేనూ అలాగే సంబోధించేవాణ్ణి. జలమయ్య దంపతులు నన్ను పుత్రునిగా ఎంచి ప్రేమించేవారు. వారిశిష్యుడు పతివాడ సూర్యనారాయణ కూడా. జలమయ్యగారికి పుత్ర సమానుడైనాడు. జలమయ్యగారి కుమారుడు భాస్కరరామనాడియాను అన్న అని పిలిచేవాణ్ణి. సీతాబ్రహ్మణులు వాడియాసిస్టర్సు అనే పేరుతో నాట్యప్రదర్శనలిచ్చి ఖ్యాతి గడించారు.

బ్రహ్మణి. మోడల్ స్కూలులో నా విద్యార్థి మాదిరెడ్డి నాగేశ్వరరావుని, వర్ణాంతరవివాహం చేసుకొంది. సిరిమంతుడు, బుద్ధిమంతుడు, బ్రహ్మణీ నాగేశ్వరరావులకు ముగ్గురుకుమార్తెలు, ఒకకుమారుడు అందరికీ వివాహాలైనాయి, సంతానం, ఇప్పుడు బ్రహ్మణి, నాగేశ్వరరావు, అవ్వాతాతలైనారు. ఎప్పుడు నేను రాజమండ్రివెళ్ళినా నాబస వారింట్లోనే. వారిద్దరూ నన్ను గురుభక్తితో కొలుస్తారన్నది అతిశయోక్తికాదు. మాదాసు పిచ్చయ్య S.E. (Marketing) హైదరాబాదులో మకాం. పుట్టింది. మాగ్రామం పక్క వడ్లమన్నాడ. పెరిగింది. విద్యనభ్యసించింది మాకవుతరంలో. పుట్టుకతో వినయశీలి, సౌమ్యుడు, వివేచనగలవాడు, పెద్దలను మంచిమన్ననతో చూచే దయాగుణసంపన్నుడు. సాహిత్యాభిమాని, నన్ను మామయ్యగారని పిలుస్తారు. కవిత్వపుపోకడున్నవాడు. అతనిపై నాకున్న నెనరుకు గుర్తుగా ఒక పుస్తకం అంకితమిచ్చాను. అతడు వ్రాసిన గీతాలు: 'అంతా ఒక్కటే' అనే కావ్యంగా అచ్చయింది. స్వశక్తిమీద, రుజువర్తనం వల్ల పైకి వచ్చారు. ఇప్పుడతడు సీనియర్ ఇంజనీరు మార్కెటింగు. నన్ను అతడు, అతన్ని నేను ఆసొంతం. చేసుకున్నాం.

సంగీత సుధానిధులు బాలమురళీకృష్ణ, నేదునూరి, కృష్ణమూర్తి, నూకల చినసత్యనారాయణ, మహావాది వెంకటప్పయ్య, ఓలేటి వెంకటేశ్వర్లు గారందరితో నాకు దగ్గర పరిచయముంది. వారందరి సంగీతబాణీలు నాకెంతో ఇష్టం.

రేపల్లెలోకొత్త (అందు) వీరరాఘవయ్యగారితో సాన్నిహిత్యం. వారి స్వగ్రామమైన ఉల్లిపాలెం – హైస్కూల్లో ఉపన్యసించిన నాటి నుండి కలిగింది. వారు రాయిస్టు. ఉపాధ్యాయ శిక్షణ పొందారు. ప్రస్తుతం ఒక మందులషాపుకి కామందు. వారింట్లో నేను ఒక సన్నిహిత బంధువుగా మసలుతూ సత్కాలక్షేపం చేసే అవకాశం మేర్పడింది.

ఒంగోలులో ఎస్.జి. సుందరం మాష్టరు, దేవ సహాయం మాష్టారు. డాక్టరు రూబియమ్మ, ధారా రామనాధశాస్త్రిగారు ఇంకెందరో పరిచయస్థులు నాకున్నారు.

నాగార్జునసాగర్లో పనిచేస్తున్న ఆర్టిస్టు కొండిపర్తి శేషగిరిరావు, విజయవాడలో గ్రంథాలయోద్యమ ప్రముఖులు పాతూరి నాగభూషణంగారు, తాడేపల్లిగూడెంలో పసల సూర్యచంద్రరావు, గూడవల్లి నరసింహారావుగారలు, తణుకులో హరిశ్చంద్రప్రసాదు వారితండ్రిగారలు, కవిబాలగంగాధరతిలక్, ఈమని వెంకట్రామయ్య, అల్లూరి సత్యనారాయణరాజు, పండిత సత్యనారాయణరాజు, డాక్టరు సోమరాజు, అడ్వొకేట్ భీమరాజు. మనోరమావర్మదంపతులు, వరంగల్లులోకాళోజి, నేరెళ్ళ వేణుమాధవ్, రామేశ్వరరావు, పాములపర్తి సదాశివరావు, వరవరరావుగారలు, విశాఖపట్నంలో డాక్టరుఅత్తలూరి నరసింహారావు, డాక్టరుచందు సుబ్బారావు, మ.స్తూ.నా. నటరాజ్ దంపతులు, అవనిగడ్డలోమండలి వెంకటకృష్ణారావు, జోశ్యుల సూర్యనారాయణమూర్తి, వేటపాలెంలో రాజుపాలెం శేషగిరిరావు, మల్లికార్జునరావుగారలు, గోదాగ్రంథమాలస్థాపకులు, కె.టి.యల్.నరసింహాచార్యులు గారు, కేంద్రగ్రంథాలయ కార్యదర్శి, డాక్టరు వెలగా వెంకటప్పయ్య గారలు, బాలరచయితలు అలపర్తి వెంకటసుబ్బారావు, కవిరావు, సాంబశివరావు, నవలారచయిత లేటు శారద,

ప్రఖ్యాతరచయిత రావూరి భరద్వాజగారలు – వీరందరితో వివిధ విషయాల్లో చెప్పుకోదగ్గ పరిచయమేర్పడింది. చిట్టిగూడూరు సంస్కృత (ఓరియంటల్ కళాశాలవ్యవస్థాపకులు ఎస్.టి.జి. వరదాచార్యులు, దువ్వూరి వెంకటరమణశాస్త్రిగారల అభిమానాన్ని చూరగొన్నాను. తట్టా నరసింహాచార్యులుగారు ఒకరు బాపట్లలో విశ్రాంతి జీవితం గడుపుతున్న మద్దులూరి రామకృష్ణగారు నాకత్యంతాప్తులు,

ఆదర్శోపాధ్యాయులు, బాలరచయిత. భీమ్లీలో స్థిరనివాస మేర్పరచుకొన్న చలంగారి జ్యేష్టపుత్రిక సౌరిస్ (షా) అంటే నాకు గౌరవభావం. అక్కడే వుంటున్న ఎన్. వీరేశలింగం పంతులు నాకతిసన్నిహితం. సముద్రతటాన అందమైన గృహంలో సాంధ్య జీవితం గడుపుతున్న డాక్టరుడి.ఎన్.రావుగారు, వారి సతీమణి గొప్ప నవలా రచయిత్రి ద్వివేదుల విశాలాక్షిగారు నాకు ఇష్టమైనవారు. వారిరువురికి చలంగారంటే అనన్యగౌరవభావం.

హనుమాన్ జంక్షన్ నివాసంగాగల కేతినీడి సోదరులు నన్నుమామగారని గౌరవంతో సంబోధిస్తారు. వారిదొక ఆదర్శ అవిభాజ్యకుటుంబం. ఆ అన్నదమ్ముల మధ్య నెలకొన్న కలుపుగోలుతనం ఎవరికైనా నమూనా. వివిధ వృత్తులలో నిమగ్నమైయుంటారువారు. వారి గృహం నాకొక చక్కని, చల్లనివిడిది.

పిఠాపురంలో వుంటున్న, మేకా సుధాకరరావుగారూ, కాకినాడలో వుంటున్నఎమ్. ఇస్మాయిల్ గారూ నాకు మధురమిత్రులు, గొప్పహృదయమున్నవారు. వారిద్దరూ విడివడని జంట, సుధాకరరావుగారు. తరచు ఉత్తరాలు రాస్తారు. తమగ్రంథాలు అందిస్తారు. ఇస్మాయిల్ గారు నేటి గొప్పరచయితలలో ఒకరు. లోతైనచూపుతో, ఊపుతో రచనలు చేస్తూ వుంటారు. కృష్ణశాస్త్రిగారికి ఇష్టమైన శిష్యులు, చలంగారి అల్లుడైన వజీర్ రహ్మాన్ అన్నగారు. ప్రభుత్వ కళాశాలల్లో బోధనాచార్యుడుగా పనిచేసి, ఉద్యోగవిరమణ చేశారు. వారొక పాదుషాయిని తలపిస్తారు పలుకులో, రూపంలో. సుధాకరరావుగారు అమృతమూర్తి, అగ్రమనస్కులు, కవితాభినివేశంగలవారు.

పాలకొల్లు నాకు పరిచయంగల పట్నం, అక్కడ జానా నాగేశ్వరరావుగారు మంచిమిత్రులు, సోషలిస్టు, కళాప్రియులు. వారిసహచారిణి శుభలక్ష్మి మంచినర్తకి. ఆ పట్టణానగల డాక్టరు చౌటపల్లి సత్యనారాయణగారు, బి.వి. రాధారమణగుప్తగారు నాకుసాహితీబంధువులు. వారికి నాయెడగల అభిమానం అంతఇంత అనరానివి. వారిరువురు నా సాహిత్యమంటే తగని అభిమానం చూపుతారు.

నరసాపురంలో నూకల సోమసుందరంగారు (వకీలు) గంధం ఆదినారాయణమూర్తిగారు, డాక్టరు మల్లిబాబుగారు నాకు మనసుకెక్కిన మంచిమిత్రులు, ఇందరేకాదు,నాకు మరెందరో హితులూ, సన్నిహితులూ వున్నారు. వారందరి పరిచయ పరిమళగంధాన్ని అందుకొంటూ ఆనందమనుభవిస్తూ వుంటా.

ఈ రేఖ ముగింపులో మా సంక్రాంతి మధుర మిత్రులను గురించీ, సమావేశాలను గురించి వివరించడం ఎంతో అవసరం. మేమందరం వయోప్రభేదం, వృత్తివేగం మరిచి ఒకేకుటుంబానికి చెందిన సభ్యులుగా సంక్రాంతి సమావేశాల్లో పాల్గొన్నాము. ఈ వివరాలు గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారి నేనూ నామిత్రులూ! అనే గ్రంథం చివర అనుబంధ వ్యాసంగా వేగుంట కనక రామబ్రహ్మంగారు రాసిన స్మృతిరేఖలు ఆధారంగా. సంగ్రహింపబడ్డాయి.

మా సమావేశాలు పదిహేను సంవత్సరాలు జరిగాయి. సంవత్సరానికి ఒక్కొక్క స్థలం చొప్పున తొలి సమావేశం వట్లూరులో, కనక రామబ్రహ్మం గారి ఇంట్లో జరిగింది. తుది సమావేశం పశ్చిమగోదావరి మండలం పెదపుల్లేరులో కలిదిండి నారాయణ రాజు గారి ఇంట్లో జరిగింది. వట్లూరులో రెండుసార్లు పెదపుల్లేరులో రెండుసార్లు ఇవి జరిగాయి. ఘంటసాలలో గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్యగారి ఇంట్లో

మూడుసార్లు జరిగాయి. ఘంటసాల పాలెంలో తుమ్మల కృష్ణాబాయి గారి పుట్టింట్లో, తుమ్మపూడిలో సంజీవదేవ్ గారి గృహంలో, నిడుబ్రోలు పి.బి.యన్. కళాశాలలో, వరంగల్ జిల్లా రామప్ప తటాకం యొద్ద, హనుమకొండలో రామేశ్వరరావు, కాళోజీ సోదరుల గృహంలో, పెడసనగల్లులో లింగం వీరభద్రయ్యగారి గృహంలో, విజయవాడలో బొందలపాటి. శివరామకృష్ణగారి శరత్ భవనంలో, బళ్లారిలో, ఒక్కొక్క సమావేశం చొప్పున జరిగాయి. వెరశి పదిహేను సమావేశాలు జరిగాయి. నేను తొమ్మిది సమావేశాలకు హాజరైనాను.

ఈ తలంపు మొదట మాకులపతి వెంకటసుబ్బయ్యగారి మదిలో, కవిమిత్రుడు రంధి సోమరాజు గారి మదిలో మెదిలింది. వారు కనక రామబ్రహ్మం గారితో చెప్పగా వెంటనే దాన్ని వారు కార్యరూపంలో పెట్టారు.

ఆ తొలి సమావేశం 1963 సంవత్సరంలో జరిగింది. అందులో పాల్గొన్నవారు గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్య, సంజీవదేవ్, నేను, రంధి సోమరాజు, వెలమాటి పద్మనాభం, వెలమాటి నారాయణమూర్తి, తుమ్మల కృష్ణాబాయి, సామవేదం జానకీరామశర్మ, కొండముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి, ముల్లంగి రామకృష్ణారెడ్డి, ముత్తేవి లక్ష్మణదాసు, కొమ్మన రాధాకృష్ణ, వల్లభనేని కాశీవిశ్వనాథం గార్లము. ఆతిథేయులు వేగుంట కనక రామబ్రహ్మం గారు, కవితాపఠనలు, ప్రసంగాలు జరిగాయి. నేను గేయాలుగానంచేశాను. అందరి మనసుల్లో మాసమావేశపు తీయని స్మృతులు స్థిరంగా నిలిచిపోయాయి.

1964లో విజయవాడ సమావేశానికి రామబ్రహ్మం, కాళోజి, సోమరాజు, పల్లసుబ్బారావు, కృష్ణాబాయి, సంజీవదేవ్, కులపతి, డాక్టరు కె. సదాశివరావు, పువ్వాడ శేషగిరిరావు, ఆచంట జానకీరాం గారలు హాజరైనారు.

1965లో పెడసనగల్లులో జరిగిన సమావేశానికి, పువ్వాడ, నేను, కాకాని, పల్లా, సోమరాజు, గూడవల్లి నరసింహారావు, వెలమాటిద్వయం హాజరయ్యాం. లింగం వీరభద్రయ్య గారి ఆతిథ్యం ఘనంగా జరిగింది.

1966లో పెదపుల్లేరులో నారాయణరాజు గారింట ఏర్పాటు, రాజ మర్యాదలతో జరిగాయి. అప్పుడు హెచ్. వి. రాంగోపాల్, గూడవల్లి, వడ్లపట్ల రామచంద్రయ్య, రెడ్డి, రాజు, రావులు, సత్యనారాయణరాజు. మొదలైనవారు వచ్చారు.

1967లో రామప్పతటాకం యుద్ధ, సమావేశకర్తలు, రెడ్డి, రాజు, రావులు, అందులోపాల్గొన్నవారుకాళోజి, పొట్లపల్లిరామారావు, అనుముల కృష్ణమూర్తి, చిన్నారావు, మాచిరాజు దేవీప్రసాద్, వేగుంట, సురమౌళి, – నరసింహారెడ్డి, మురళీధర్, వేగుంట మోహనప్రసాద్,

నారాయణరాజు, రామేశ్వరరావు, సి.వి. కృష్ణారావు, కొమ్మన రాధాకృష్ణ, సంజీవదేవ్, గొర్రెపాటి, వీరభద్రయ్య చౌదరి గారలు 1968 నిడుబ్రోలు కళాశాలలోజరిగినసమావేశం డాక్టరు సదాశివరావు గారి ఏర్పాటు, పాములపాటి బుచ్చినాయుడి గారి ఆతిథ్యం, 1969 లోఘంటసాల, గొర్రెపాటివారి సదనంలో జరిగిన సభకు దూరాభారాని కోర్చి తెలంగాణా కవులు రామేశ్వరరావు, కాళోజీసోదరులు, అనుముల కృష్ణమూర్తి, సి.వి. కృష్ణారావు, డాక్టరు వెంకట్రామనర్సయ్య గారలు విచ్చేశారు.

మిగిలినవారు కానుమల్లి రామచంద్రరావు, దోనేపూడి రామసుబ్బయ్య, వి.అంజిరెడ్డి, నేను, రావెల సాంబశివరావు, యగళ్ళ రామకృష్ణ, లింగం వీరభద్రయ్య, చాట్రాయిబాబు, నార్ల వెంకటేశ్వరరావు, బం.గో.రె (బండి గోపాలరెడ్డి) వేమూరి నరసింహారావు మొదలైనవారు. ఇంకా మా సమావేశాల్లో, పాతూరి నాగభూషణం, గొట్టిపాటిబ్రహ్మయ్య, తుమ్మలసీతారామమూర్తి,అద్దేపల్లిరామమోహనరావు, టి.యల్. కాంతారావు, యలవర్తిరోశయ్య, కొండిపర్తి శేషగిరిగారలు పాల్గొన్నారు. ఈమధుర మిత్రుల సంక్రాంతి సమావేశాలు మహాభాగ్యాన్నే సమకూర్చాయని మా అందరి విశ్వాసం. సమావేశాలకు, అధ్యక్షులుండరు. లాంఛనాలుపాటించడంవుండదు.

ఎవరికి వారే పరిచయం చేసుకొని, కవిత్వమో, ప్రసంగమో, చిత్రకళాప్రదర్శనమో, చిత్రకళావధానమో, గానమో, చతురభాషణమో చేయడం జరిగేది. విశ్రాంతి సమయాల్లో తీయని కబుర్లు, కొత్తవారి మధ్య – పరిచయాలు సాగేవి.

ఈ సమావేశాల్లో కొన్ని హైలైట్లు – గొర్రెపాటి బాబు పెద్దరికం కలుపు గోలుతనం, రంధి సోమరాజు పదునైన కవితావిష్కరణ, రామేశ్వరరావుగారి "కన్నీరు! ఉర్దూకవిత, బంగోరె పరిశోధనాపాటవం, అందరికీ ఆడపడుచు కృష్ణాబాయి స్త్రీసమస్యల గూర్చి భాషణ, కొండిపర్తి శేషగిరిరావు చిత్రకళావధానం, సంజీవదేవ్ ప్రకృతి దృశ్యచిత్ర ప్రదర్శనం, అనుముల కృష్ణమూర్తి సరస్వతీ సాక్షాత్కార కావ్యపఠనం, నా ఆటలు పాటలు అల్లరి.

స్నేహసౌభాగ్యరేఖ

స్నేహము గ్రోలిన వారికే దాని మాధుర్యం తెలుస్తుంది. అది అనుభవైక వేద్యం, దాని రుచి దేనికి లేదు. అపారమైన స్నేహసౌభాగ్య సంపాదనలో నేను అందెవేసిన చేయిని, పరిచయాలు పవిత్రమైనవైతే అవి శాశ్వతస్నేహాలుగా పరిఢవిల్లడానికి ఆస్కార మేర్పడుతుంది. కొందరిలో పరిచయాలు పరిచయాల స్థాయి దాటవు. నిర్మలమైన నిస్వార్థమైన స్నేహాలు జీవితాంతం నిలిచిపోతాయి. స్నేహితుల మధ్య కాలం, దూరం అడ్డురావు, స్థాయీభేదాల ప్రసక్తి వుండదు. స్నేహితులు ఎప్పుడూ ఒకరికొకరు మనసిచ్చి మసలుతారు.

నాస్నేహితులెంతో ఉన్నతులు, ఉత్తములు, అదినాకు గర్వకారణం. స్నేహాన్ని పవిత్రంగా ఎంచుకొని పరిపోషించుకోవడం నాకు బాగా తెలుసు. కొందరితో నాకు గల స్నేహానుబంధాన్ని ఇక్కడ వివరిస్తాను.

1940 నుండి ముప్పై సంవత్సరాల పాటు పండిత సూరపనేని సుబ్బయ్య గారితో స్నేహం నెరపాను. వారు గుడివాడ మునిసిపల్ హైస్కూల్లో సంస్కృతం బోధించేవారు. మంచిపండితులు. వారి గుణ విశేషాలు విని వారితో స్నేహం కూర్చుకున్నాను. చివరి రోజుల్లో శోభనరావు గానామాంతరం చెందారు. ఉదారమైన ఆశయాలు కలవారు. కాలంతో కదలిన వ్యక్తి. చివికి జీర్ణించిన పాత సంప్రదాయాలు, విశ్వాసాలంటే వారికి గిట్టేది కాదు. కుటుంబాన్ని తీర్చిదిద్దారు. భార్య మనోరమాదేవిని ఎమ్.ఎ. పట్టభద్రురాలిని చేశారు. మహిళోద్యమంలో ఆమెను గట్టి వ్యక్తిగా తయారు చేశారు. నాకున్న భాషాభిరుచిని గ్రహించి నాకు అందులో ఎన్నో విశేషాంశాలు అందించారు. అందుకు కృతజ్ఞతా సూచకంగా నా 'పదవిపంచి' తొలిముద్రణ వారికి అంకిత మీయడం జరిగింది. అంకితంలో నేనిలా రాశాను – "మీతోడినెయ్యమేమించి నాలో పదవి పంచి పలికించినది. శోభనార్యాదీని శ్రుతివినుము గతిగనుము" అంటూ, వారి ప్రోత్సాహం నేను సాంఘిక వివాహాలు నిర్వహించడానికి కారణమైంది. వారి కుటుంబంలో ఎందరివో వివాహాలు చేయించడం జరిగింది. ఆయన గొప్ప సంస్కరణాభిలాషి, కవిరాజు త్రిపురనేని రామస్వామి గారి ఎడ, తన గురువులైన ఎన్.టి.జి. వరదాచార్యులు గారి ఎడ, దువ్వూరి వెంకటరమణ శాస్త్రిగారి ఎడ వారికి గౌరవ, ప్రపత్తిమెండు. ముప్పురంటే ఎనలేని గౌరవభావం. నాకున్నూ వారు రచించిన సత్యాన్వేషణం అనే నాటకంలో నాయిక పాత్ర అక్కినేని నాగేశ్వరరావు ధరించాడు. అప్పుడు నాగేశ్వరరావుకి అభినయం నాట్యం నేను నేర్పడం తటస్థించింది.

శోభనరావు మరణానంతరం 'శోభనసంస్కృతి' ని సంకలనం చేసే అవకాశం నాకు కలిగింది.

శోభనరావుగారు గొప్ప హేతువాది స్త్రీజనాభ్యుదయవాది, మానవతావాది. ఆదర్శోపాధ్యాయులు. అకలంక వర్తనులు నాకు మరపురాని మంచి స్నేహితులు.

వారి గురువులు వెంకటరమణశాస్త్రి గారు తన శిష్యుడు శోభనరావు గారిని చూడవచ్చి గుడివాడు. మాఇంటికి వచ్చారు. నా గేయాలు భావాలు వినివారు "నరసింహారావుగారూ నాలో, మీలో కొన్ని సమాన రేఖలున్నాయి. అని ప్రశంసించడం నాభాగ్యం. అలాగే వరదాచార్యులు గారున్నూ నా బాలకావ్యాలను బాలవేదాలుగా పేర్కొని నాకు గౌరవాన్ని అందించారు.

శోభనరావుగారు చాలా సంవత్సరాలు గుడివాడలోని కవిరాజ సంస్థకు కార్యదర్శిగా పనిచేశారు. నార్ల చిరంజీవి నాకు హృదయ మిచ్చిన మంచి మిత్రుడు. అతని గేయాలు ప్రజాశక్తిలో చదివి, అతన్ని చూడముచ్చటపడ్డాను తొలుత, చిరంజీవి చాలాకాలం గోరా (గోపరాజు రామచంద్రరావు) గారి నాస్తిక కేంద్రంలో వున్నాడు. ఆకేంద్రానికి ఎంతో సహకారం అందించాడు. అక్కడి నుండి వెలువడే 'సంఘం' పత్రిక రూపురేఖలు దిద్దాడు. 'నాస్తికగీతాల'నే ఒకచిన్న పుస్తకాన్ని సంకలన పర్చాడు. అందులో నావి రెండుమూడు గీతాలున్నాయి. జాషువా, నార్లవారి గీతాలు కూడా వున్నాయి. గోరా గారిని నా విద్యార్థి దశ నుండి ఎరుగుదును. ఒకసారి గోరా గారిని, చిరంజీవిని గురించి వైనమడిగాను. అప్పుడు వారన్న మాటలు: "చిరంజీవిగారు ఎంతమంచి వ్యక్తి అంటే, తాను వండుకోవడానికి సిద్ధపర్చుకున్న బియ్యం ఎవరైనా వచ్చి అవసరమని అడిగితే, వెంటనే ఆబియ్యం వారికి వండుకోవడాని కిచ్చి, తాను పస్తుండే గొప్పదయా స్వభావం గలవారు. నిజంగా చిరంజీవి జీవితమంతా పరులసేవలో గడిచిపోయింది.

మంచి రచయిత, స్నేహశీలి, ప్రేమార్ద్రహృదయుడు. చిరంజీవికి సంతానం లేదు. పిల్లలంటే ఎంతోప్రేమ. అందరిపిల్లలకీ అవీఇవీ కొని తెచ్చేవాడు. వాళ్ళని చూచి మురిసిపోయేవాడు. భార్య నాగరత్నమ్మ. వారిది అనుకూల దాంపత్యం. అతిథులు ఏవేళ వచ్చినా, వారికి అప్పటికప్పుడు అప్పయినా చేసి అమర్చి పెట్టే గొప్ప అతిథేయులు. రేపన్నదివారికుండేది కాదు.

అతడూ బాలల కోసం ఎన్నో రచనలు చేశాడు. నా బాలరచనలకెంతో ముగ్ధుడై, మంచి ప్రచారానికి నడుము గట్టిన తొలివ్యక్తి. నారచనలపై అతనికెంతో విలువైన అభిప్రాయం ఏర్పడింది. అతణ్ణి విజయవాడలో, మద్రాసులో, హైద్రాబాదులో తరచు కలుసుకోవడం జరిగేది. ప్రాణమిచ్చేవాడు. పదిమంది నీపరిచయం చేసేవాడు.

సంజీవదేవ్ గారితో చిరంజీవికి పరిచయం కలిగించాను. చలం టాగూరు గీతాంజలి. అనువదించడానికి, చిరంజీవి, నేను, సంజీవ్ దేవ్ ముగ్గురంకారకులం. ఆ గ్రంథం అచ్చుతప్పు లేకుండా అందంగా తయారు కావడం బాధ్యత చిరంజీవి తీసుకున్నాడు. ఆర్థిక విషయానికి నేను తోడ్పడ్డాను. సంజీవదేవ్ గారు 'అనుమేళన' అనే విపులమైన వ్యాఖ్య ఆగ్రంథానికి కూర్చారు. ఆ గ్రంథానికి మంచి వ్యాప్తి వచ్చింది. మహామహుల మన్ననలందుకొన్నది. తర్వాత కొన్ని ముద్రణలందుకొన్నది. గీతాంజలి సిల్కు బౌండుప్రతులు, కొంతపారితోషికం చలంగారికి స్వయంగా అందించడానికి మేము ముప్వురం, బి.వి. సంజీవి, చిరంజీవులం తిరువన్నామలై వెళ్ళి వారితో రెండురోజులు కులాసాగా గడిపాం. మమ్మల్ని Three men of the East గా చలం తాను మిత్రులకు రాసిన లేఖల్లో పేర్కొనడం విశేషం. అంతేకాదు గుడిపాటి వెంకటచలం, బి.వి. సంజీవి, చిరంజీవులుగా మమ్ము తనలేఖల్లో సంక్షిప్త నామాలతో చమత్కరించడం కూడావిశేషమే.

మా నలువురి మధ్య ఉత్తరాలు నడిచాయి. చిరంజీవి అంటే ప్రేమ, సంజీవదేవ్ గారంటే గౌరవం. నేనంటే అనురాగం చలం గారికి బాగాఏర్పడినాయి.

చిరంజీవివారు చేసిన మేలు ఇంతనిరాయనలవిగానిది. తాను విశాలాంధ్రలో పనిచేసేప్పుడు, ఆ పత్రికలో తొలిగా నా గేయాలతో, చిన్నారిలోకం' అనే శీర్షికను ప్రారంభింప జేశాడు. ఆ పత్రికాసంపాదకవర్గంతో నాకు పరిచయం కూర్చాడు. నామొదటి రచనలు, బాలరసాలు, పాలబడిపాటలు, ఆవూ–హరిశ్చంద్ర, చిన్నారిలోకం మొదలైనవి, ముద్దుగా తన ఆధ్వర్యంలో విశాలాంధ్రప్రెస్సులో 'సకల' ప్రచురణలుగా వెలువరించాను. పాలబడి పాటలకు 1958లో భారత సర్కారు బహుమానం లభించినప్పుడు, నాకు విజయవాడలో పుష్పాభిషేకం చేశాడు. తన బాలరతనజాబిలి మామ పాటలు' తన కన్నీటితో నాకన్నీరు జ్ఞాపకంగా నాకు అంకితమిచ్చాడు.

చిరంజీవి హృదయంలో అగ్ని రగిలింది. ఆ రహస్యం ఆత్మీయులైన మాకెన్నడూ చెప్పలేదు. ఆ బాధంతా తానేభరించాడు. చివరికి ఆహృదయానలానికి ఆహుతి అయినాడు, చలం, సంజీవదేవ్, నేనుముగ్గురం మంచిమిత్రునికై తర్పణం వదిలాము.

డాక్టర్ సంజీవదేవ్, చిరంజీవి, నేను 'రాగము, తానము, పల్లవి', రాగం మా స్నేహసుమపరాగంగా, యోగముగా, తానం మా యోచనావిధానంగా, జ్ఞానముగా పల్లవి మా జీవితప్రబంధముగా అందముగా రాగం, తానం, పల్లవి మేము, అని వ్రాసుకున్నాను.

సంజీవదేవ్ గారిని నేను కనుగొని నలువురికి అందించానట. ఎంతమాట! ఈ మాట సంజీవదేవ్ గారియెడ దొడ్డ గౌరవభావం వున్న తపస్వి అన్నమాట.చాలు నాజన్మకా ఘనత!

'ఔను, సంజీవదేవ్ గారు ఎంతో తెలుసుకోవలసిన గొప్పవ్యక్తి' అని 1947లోవారి వ్యాసాలు 'ఆంధ్ర, ఆంగ్ల శిల్పి' పత్రికల్లో చదివి intuitive అనుకున్నాను. కోరి వారితో ఆ సంవత్సరమే చెలిమి కూర్చుకున్నాను. నాటి నుండి నేటివరకు మాస్నేహందినదినాభివృద్ధి కాదు క్షణక్షణాభివృద్ధి చెందుతూ వస్తున్నది.

సందేహం లేదు డాక్టర్ సంజీవదేవ్ ఒక గొప్ప మానవుడు, గొప్పజీవనశిల్పి, మనోవ్యాకరణ శాస్త్రవేత్త, సకల రాష్ట్రపరిజ్ఞాత, నిరాడంబర నిర్మల నిశ్చల వర్తనులు, గర్వాతిశయం ఆయన గడప త్రొక్కడానికి భయపడుతుంది. ఆయన మనసు మల్లెలాతెల్లనిది. మంచి పరిమళాన్ని ఇస్తుంది. ఆయన చూపుకున్న విస్తృతి, ఆలోచనకున్న లోతు కొలవడం అసాధ్యం. ఆయన ఉదారమైన విమర్శ, ఉన్నతమైన దయాస్పర్శ, రచనావైదుష్యం, శిల్పవిన్నాణం వాటికవేసాటి. ఆయన ఆంధ్రుడై పుట్టడం ఒకవరం. నాకు స్నేహితుడు కావడం మహావరం. ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే ఆయన మహాద్రష్ట, మహాస్రష్ట, మహామానవుడు.

ఆయన సతీమణి సులోచనగారు నాకు సాక్షాత్తు సోదరీ సమాన. ఆలోచనాశీలురైన సంజీవదేవ్ గారికి 'సులోచన'గారు భార్యగా లభించడం ఎంతగొప్ప సంగతి. వారిది అన్నిటా ఆదర్శదాంపత్యం.

సంజీవదేవ్ గారి నివాసం ఒక కులూలోయ, ఒక నలందా విశ్వవిద్యాలయం వారి అమూల్య గ్రంథాల్ని దర్శిస్తేచాలు. అసామాన్య ప్రకృతిదృశ్యచిత్రాన్ని తిలకిస్తే చాలు.అనన్య రచనల్ని పఠిస్తే చాలు.చాలు, ఈ జన్మకు చాలు. మిత్రులెందరెందరో సంజీవదేవ్ గారి దర్శనాభిలాషుల్ని తుమ్మపూడిలోని వారి సుందర మండపానికి తీసుకువెళ్లాను. సంజీవదేవ్ గారినిచూచి, మాట్లాడి, వారి ఆతిధ్యాన్ని అందుకొని వారందరూ సంతోషభరితులు కావడం నే స్వయంగా తిలకించాను.

చలంగారితో సంజీవదేవ్ గారికి ప్రత్యక్ష పరిచయం కలగడంలో నాపాత్ర వుంది. అలాగే నార్ల చిరంజీవిగారితో నున్నూ,

ఏలూరు సమీపాన గల వట్లూరు వాస్తవ్యులు వేగుంట కనక రామబ్రహ్మం గారితో నాకు స్నేహం 1949 నుండి ఏర్పడింది. అందరికి ఆయన అనురాగమూర్తిగా ఆదర్శ మిత్రుడుగా ప్రసిద్ధి గాంచారు. సామవేదం జానకిరామశర్మగారు ఒక అంకితపద్యంలో ఇలా రాశారు.

కొత్త వెన్న కన్న చిత్తమ్ము మెత్తన
తేటతేనె కన్న మాట తీపి

మల్లెపూవు కన్న తెల్లని కీలము
కనక రామబ్రహ్మ మనుగు హితుడు.
మధుర మిత్రుణ్ణి గురించి ఒక పాట ఇలావ్రాసుకున్నాను. అతనొక సువ్యవస్థ.
అతడు మహాసంస్థ.
అవిరళ సేవాతత్పరతే తన ఆస్తి
అమృతమూర్తి అమలకీర్తి, అతడ జాతశత్రుడు:
అన్ని తరాల తరహాల ప్రజకు అతిదగ్గర మిత్రుడు.
మధుర మంజుల మార్ధవమతని మాట,
మానవ కల్యాణ కాంక్ష మలచుకొన్నబాట.
కవులకనులలో తారగ, గణములను మనోహరముగ
గణుతికెక్కి వారి కృతులను స్వీకృతినందె
ఘనముగ లెక్కకు మిక్కిలి సంస్థలు అవి
తనప్రియసంతతి చిక్కులుతీర్చే తీర్పరితనమాతని ప్రకృతి.
అతిథుల నేవేళ ప్రేమనాదరించుకల్పవల్లి
అమృతవల్లి ఈశ్వరమ్మ అతనిసతి మా తల్లి
ఆతడు వేగుంట శ్రీ కనక రామ బ్రహ్మము
ఆత్మీయుండగుట నాకు ప్రాణమునకు ప్రాణము.

చలంగారితో నా స్నేహం, ఒక హృదయ సామ్రాజ్యాన్ని ఏలినంత గౌరవం, గర్వం కలిగించే సంగతి, అందుకు నన్నందరూ అభినందిస్తూ వుంటారు ఎప్పుడూ. చలంగారితో నాకు గల మధుర స్నేహబంధాన్ని అక్షరాలలోకి దించడం అసాధ్యం. 'వారెక్కడ? నేనెక్కడ?' అని అనుకున్నా వారిని నా హృదయ పీఠం మీద ప్రతిష్ఠించుకొని భక్తి ప్రపత్తితో పూజించుకుంటాను ఎప్పటికీ.

ఈ విషయం చలంగారు నాకు 1950 నుండి 1977 వరకు రాసిన అసంఖ్యాక లేఖల్లో వెల్లడవుతుంది. ఆ లేఖల్ని 'చలం అరుణాచలం లేఖలు' అన్న పేరుతో గ్రంథంగా అచ్చు వేసుకున్నాను.

చలంగారు కృష్ణశాస్త్రి గారిని చూడడానికి అప్పుడప్పుడు కాకినాడ వచ్చేవారు. 1930 ప్రాంతాన వారి తొలి దర్శనభాగ్యం కలిగిందక్కడ. అయితే వారిని గురించి చిత్ర చిత్రంగా చెప్పుకునేవారు ఆ రోజుల్లో, పిల్లలం మాకు అర్థమయ్యేది కాదు. ఆయన ఒక అందమైన బంగారు ఛాయ ప్రతిమలాంటి రూపసి.

1936 లో గుంటూరులో జరిగిన నవ్య సాహిత్య పరిషదుత్సవాల్లో నా యెంకి నాట్యం చూచి ముగ్ధులైనారట. పురుషుడు స్త్రీ పాత్ర ధరించడం సుతరామూ ఒప్పుకోని ఆయనగారికి నా వేషం, నా నాట్యం నచ్చడం ఆశ్చర్యం!

1943లో నేనూ వారూ ఏలూరులో విద్యాశాఖలో పని చేస్తున్నాం, వారు ట్రయినింగు స్కూల్లో ఉపాధ్యాయులుగా నేను స్కూళ్ళ ఇన్స్పెక్టరుగా, వారిని చూడ తలపయింది. ట్రయినింగు స్కూల్లో పనిచేసే ఒక ఉపాధ్యాయునితో కలిసి వారి దర్శనానికి వెళ్ళాను. వారొక పాతబడిన డాబాలో ఊరికి చివర కాపురముంటున్నారు. చిరునవ్వుతో మమ్మల్ని ఆహ్వానించి కూర్చుండబెట్టి, టీ యిచ్చి ఆప్యాయంగా క్లుప్తంగా మాట్లాడారు. ఏవో అనుమానాలతో వారి దగ్గరకు వెళ్ళిన నాకు వారి మాట ధోరణి విన్న తర్వాత అనుమాన నివృత్తికి ఆస్కారమే లేకుండా పోయింది. చిత్రం వారు నా అనుమానాన్ని తీర్చే ధోరణిలో మాట్లాడారు తెలిసినట్లు. మేము సెలవు తీసుకొని వస్తుండగా నాలోకి చిరునవ్వురువ్వి "రావాలని వుంటే ఎప్పుడైనా వస్తూ వుండండి" అన్నారు. అలా ఆయనగారి హృదయ ద్వారం నాకై తెరుచుకున్నట్ల నిపించింది.

తరువాత వారిని తరచు కలుసుకుంటూ, కులాసాగా ఏవేవో మాట్లాడుకుంటూ కాలక్షేపం చేస్తుండేవాళ్ళం. ఆ రోజుల్లోనే వారూ వారి కుటుంబ సభ్యులూ తన నాటకాలు "సత్యం శివం సుందరం" నరసింహావతారం ప్రదర్శించడం చూచే భాగ్యం కలిగింది. యెంకీ – నాయుడు బావ గేయ రూపకంగా తానూ తన పెద్ద కుమార్తె 'సౌరిస్' నాయక నాయికీ పాత్రలు ధరించి అభినయించడం చూశాను. తండ్రి కుమార్తెలు యెంకి పాటలు శ్రావ్యంగా భావయుక్తంగా గానం చేశారు. ఆ నాటకాల్లో చలం కుటుంబ సిబ్బంది అంతా పాల్గొన్నారు, కుమార్తెలూ, కుమారుడూ. వారెవరూ పాత్రలు అభినయించలేదు, పాత్రల్లో జీవించడం గమనించాను. మూడురోజులు వరుసగా ఆ నాటక ప్రదర్శనలు జరిగాయి, కమ్మిల అప్పన్నగారి వ్యాయామ సంస్థ సహాయార్థం.

చలం సాహిత్యం శ్రద్ధగా అధ్యయనం చేశాను. వారి అంతరంగ భావాలు అవగాహన చేసుకున్నాను. వారి ఉద్యోగ ధర్మ నిర్వహణ గురించి నాకు బాగా తెలుసు. విద్యాశాఖల్లో ఆయనకు ఎవరూ దీటురారు. వారి ప్రభావం నా బాలసాహిత్య కృషికెంతో దోహదం చేసింది.

నా పిల్లల పాటలంటే వారికి దొడ్డ అభిప్రాయం. ముఖ్యం 'నా కొలిచే దేవుళ్ళు పసివాళ్ళు' అనే గేయం వారికి బాగా నచ్చింది. యెంకి పాటలు, బంగారి మామ పాటలు నే పాడే తీరు వారి మెప్పు పొందింది. నా కారణంగా కొనకళ్ల వెంకటరత్నం గారు వారి పాటలూ కథలూ చలంగారికి సదభిప్రాయం కలిగించాయి.

చలం గారి మీద ఒకసారి "తెలుగు స్వతంత్ర"లో గాలిదుమారం రేగింది, అకారణంగా; కారకులు యండమూరి సత్యనారాయణ (శ్రీవాత్సవ) ప్రేరేపకులు. ఆ పత్రికా సంపాదకుడు గోరా శాస్త్రి (గోవిందు రామశాస్త్రి) వారిద్దరూ నాకు పరిచయులే. నేను వారిద్దరినీ ఒక రకంగా ఎదుర్కోవడం జరిగింది. ఈ సందర్భంలోనే 'కవిగా చలం' అనే కావ్యకర్త వజీర్ రహ్మాన్ తో నాకు పరిచయం ఏర్పడింది. తరువాత రహ్మాన్ చలంగారి అల్లుడైనాడు. రహ్మాన్ అమృత కవితాహృదయుడు. చలంమీద అకలంకమైన అభిమానం కలవాడు.

చలం అభిమానులు ఎన్. వీరేశలింగం, డాక్టరు జవహర్, చంద్రరావు, జగ్గారావు, కృష్ణంరాజు, కురంగేశ్వర్, విశ్వం, కుటుంబరావు, గాంధీ, వరవరరావు, రంగనాయకమ్మ, ఎస్.ఎస్. లక్ష్మి మొదలైన వారంటే నాకిష్టం. చలంగారి ఆత్మీయ మిత్రుడు చిన్నారావు గారంటే చెప్పలేని ఇష్టం. మాది చలం కుటుంబం అనుకోవడం ఒక పరిపాటి అయింది.

డాక్టరు రంగనాయకమ్మగారు చలం గారి వదిన. ఆమె మీద నాకు ఎంతో గౌరవభావం. చలంగారి స్నేహితురాలు లీలగారు ఆయన్ని ఆరాధించిన సంగతి నేనెరుగుదును. డాక్టరు కామేశ్వరి సత్యవతి రెడ్డి గార్లకు చలం మీద పితృభావం.

డాక్టర్ రంగనాయకమ్మగారి మరణానంతరం చలంగారు సకుటుంబంగా తిరువన్నామలై క్యాంపు మార్చారు బెజవాడ నుండి. అంతకు పూర్వమే ఆయన ఐచ్ఛికంగా 25 సంవత్సరాలు సర్వీసు పూర్తిచేసి ఉద్యోగ విరమణ చేశారు.

చలంగారు అరుణాచలం వెళ్ళిన కొద్దికాలానికే రమణ మహర్షి చరిత్రశేషులైనారు. బోస్ కాంపౌండులో చలంగారి నివాసం. అది రమణస్థాన్ గా ప్రఖ్యాతి, ఉత్తరానికి మారు ఉత్తరం చలంగారికి విడవకుండా రాసే నేను వారు అరుణాచలంలో మకాం పెట్టిన నాటి నుండి వ్రాయడం మానుకున్నా పూర్తిగా. కారణం నాకే తెలియదు. చలంగారు నాకు దూరమైనారనుకున్నాను. జన్మలో వారినింక చూడలేననుకున్నాను. అలా ఒక సంవత్సరం గడిచింది. అంతలో ఒక చిత్రం జరిగింది. చలంగారి యెడ అనన్య భక్తి భావం గల

మిత్రుడు ఎన్. వీరేశలింగం మాష్టరు నన్ను గట్టిగా మందలించాడు. ఇది తగదన్నాడు, అన్యాయమన్నాడు. చలంగారు నా నుండి ఉత్తరాల కోసం విరహ పడిపోతున్నారన్నాడు. అప్పుడు తెలుసుకున్నాను తప్పిదాన్ని. ఉత్తరాలు రాయడం తిరిగి ప్రారంభించాను 1950 నుండి. అవి 27 ఏళ్లు విరామం లేకుండా సాగాయి. చలంగారు అన్ని సంవత్సరాలు వరుసగా రాసిన వందల ఉత్తరాలు ఇంతకు పూర్వం చెప్పినట్లు 'చలం అరుణాచలం లేఖలు' అన్న గ్రంథరూపం ధరించాయి. చలంతో తెగిపోయిన స్నేహబంధాన్ని తిరిగి సంధించిన గౌరవం, చలం లేఖలు ఒక గ్రంథంగా రావడానికి కారణాన్ని కల్పించిన గౌరవం వీరేశలింగం గారిదే. వీరేశలింగం గారికి నేను రుణపడి వున్నాను.

కావ్యాల్లో దర్శించిన చలంగారిని లేఖల్లో శిష్టంగా స్పష్టంగా దర్శించి ధన్యుడనైనాను. అరుణాచలంలో వారిని ఐదుసార్లు దర్శించాను. చలంగారు అమాంతం మారిపోయి అరుణాచలం పలాయించారన్న అపప్రథ ఒకటి ప్రచారమైంది. అలా ఎన్నడూ జరగలేదన్నది ఆయన జీవితం చూచినవారికి లేదా ఆయన ఆత్మ కథ చదివిన వారికి తెలుస్తుంది.

1962 అష్టగ్రహకూటమికి ఆత్మరక్షణకై రమ్మని మిత్రులందరికీ ఉత్తరాలు వ్రాశారు. శ్రీశ్రీకి కూడా రాశారు. నాకు మాత్రం రాయలేదన్న సంగతి డాక్టరు అత్తలూరి నరసింహారావుగారు నన్ను ఇంటర్వ్యూ చేసినప్పుడు చెప్పేను. ఇంకా పాదాభివందనాల సర్దాకి ఎన్నడూ పాల్పడని చలంగారికి నేను రెండుసార్లు భక్తి ప్రపత్తితో పాదాభివందనం నేనై చేశానన్న – నిజాన్ని కూడ వారికి వెల్లడించాను.

గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్యగారిని (బాబుని) రెచ్చగొట్టి వారిచేత 'కవిగా చలం' అనే బృహత్కావ్యాన్ని సంకలనపర్చేలా చేయటంలో, అందుకోసం అనేకమంది చలం మిత్రులను వ్యయ ప్రయాసలకోర్చి కలుసుకోవడంలో నా ప్రమేయం ఎంతో వుంది. వెంకటసుబ్బయ్య గారి కృషి ఫలితంగా చలం గారికి పునరుజ్జీవనం కలిగిందన్నది కూడా వాస్తవమే. చలం గారిని గురించి తర్వాత తర్వాత ఎన్నెన్నో గ్రంథాలు వెలుగులోకి వచ్చాయి. చలం వ్యక్తిత్వం గురించి వారి సాహిత్య విశేషం గురించి ఎందరో పరిశోధన చేసి డాక్టరు పట్టాలందుకొన్నారు. అందులో ముఖ్యుడు వావిలాల సుబ్బారావు. చలం గారికి వెంకట సుబ్బయ్యగారిపై మంచి అభిప్రాయం. నాకు వారు రాసిన లేఖలు చూచి కొందరు వేరుగా భావించారు. అది సరిగాదు. చలం గారికి వ్యాపార దృష్టితో రచయితలను వంచించే ప్రచురణ కర్తలంటే మంట. సుబ్బయ్యగారు అలాంటి వారు కాదు కదా!

చలం గారి సంసారం పెద్దది – మనుషులు, పశువులు, జంతువులు, పక్షులతో కూడి వున్నది. వారి రచనలు, అందులోని భిన్నభిన్న సారం అపారం. అందుకోగల తాహతున్నవారికి తెలుస్తుంది. చలం గారి

మధ్యా నా మధ్యా ఈశ్వరుడు వారధి కాడు. చలంగారికి ఈశ్వరుడన్న అభిప్రాయముంది. నాకు చలమే నా ఈశ్వరుడన్న గట్టి అభిప్రాయముంది. మా ఒండొరులం ఒకరి నొకరం సరిగా సరసంగా అర్థం చేసుకున్నాం. చలంగారిని నా పెద్ద కుమారుడు, మా అమ్మాయి, అల్లుడు చూశారు. అది చాలు. చలంగారిని గురించి నా గీతం.

మట్టికళ్ళతో చూచి నిన్నపుడు
మసక బొమ్మ అనుకున్నాం
కంటి పొరలు చించి చూచినపుడు
మింటి తారకనుకుంటున్నాం
నిప్పులాంటి నిజాన్ని చెపితే
'తప్పు తప్పు' అనుకున్నాం
ఇప్పటికది నిజమని తెలిసీ
తప్పు దిద్దుకుంటున్నాం
గాఢ మూఢ నిద్రలో గన్న
కలలు కల్లలనుకున్నాం
కలలన్నీ నిజమొనర్చిన
నిను గారడి యనుకుంటున్నాం.
గులకరాయిగా నెంచి
నీలోని గొప్పనే విస్మరించాం
మేలిరత్నమని గ్రహించి
నేడిక చాలా దురపిస్తున్నాం!
దగ్గరలో నీ వున్నప్పుడు
నీ దరిజేరగ వెరచాం
దవ్వు చాల నీవేగితివని
పుడు తపించిపోతున్నాం!

చివరికొక్క సుహృన్మిత్రుడు డాక్టరు యర్నేని వెంకటేశ్వరరావుగారితో నాకు గల సన్నిహిత మైత్రిని గురించి సంక్షిప్తంగా చెప్పి నా ఈ స్నేహ సౌభాగ్య రేఖను పూర్తి చేస్తాను. డాక్టరు వెంకటేశ్వరరావు గారు

మా గుడివాడ స్థానిక అక్కినేని నాగేశ్వరరావు కళాశాల ప్రిన్సిపాల్. భౌతిక శాస్త్రంలో గట్టిగా కృషి చేసి గొప్పవారి పర్యవేక్షణలో అమెరికాలో ఉత్తమ డాక్టరు పట్టానందుకొన్నవారు. వారిది సదా పరిశోధక దృష్టి, ప్రవిమల సమన్వయ దృష్టి ప్రతిభావ్యుత్పత్తులు గల నిశిత మేధా సంపత్తికి నిలయమైన వ్యక్తి. అన్నిటిలో అనురక్తి చూపు నేర్పున్నది. ఎంతటి జటిల విషయాన్నయినా అరటిపండు ఒలిచి పెట్టినట్లు అలతి అలతి మాటల్లో వివరించి చెప్పగలగడం ఆయనలోని ప్రత్యేకత.

కొన్ని సంవత్సరాలకు పూర్వం పామర్రు హైస్కూలు వార్షికోత్సవ సభలో ఒక వేదిక మీద తారసపడ్డాం. ఇద్దరం తదాపి సమాన అభిరుచులు, అంతరంగాలు గల మేము సన్నిహితులమైనాము. ఒకరికొకరం ఇచ్చిపుచ్చు కోవడాలు మా మధ్య ఉన్నాయి. వారికి నేనిచ్చినదానికి ఎన్నో మడుగులు వారి నుండి అందుకొన్న తార్కాణమున్నది. నాలోని శాస్త్రీయ శ్రద్ధకు అవగాహనకు ఆయన పదును పెట్టి అత్యంత సాయపడ్డారన్నది వాస్తవం.

వారి తీరే వేరు. వారు చూపే స్నేహ సౌహార్ద్ర భావం తీరే వేరు. వారిప్పుడు నా రచనలకొక 'గీటురాయి'. నేనేది ఊహించినా, వ్రాసినా, చేసినా వారికి నివేదిస్తా. విలువైన వారి సలహా అభిప్రాయం పొందుతా. శ్రుత పాండిత్యమేగల నేను వారి చలువవల్ల విలువైన ఆంగ్ల, ఆంధ్ర గ్రంథాలు అనేకం చదవడం జరిగింది. చదివిన గ్రంథాల్లోని సారం రాసుకొని వారికి చూపుతూ వుంటాను. కొత్త రచన చేసినపుడల్లా వారి అభిప్రాయం కోసం చూపుతాను. 'బాగా వచ్చింది' అన్న ఒక్కచక్కని మాట వారనగానే శంఖంలో పోసిన తీర్థమవుతుందది.

వారం వారం లేదా వారానికి రెండుమార్లు, లేదా అవసరం పడినప్పుడల్లా కలుసుకుంటాము, కలిసి చదువుకుంటాము, చర్చించుకుంటాము, విషయంలోని నిగ్గు తీస్తాం. అదీ మా ఆలోచనాధ్యయన మార్గం, సాహిత్యం చదివి నేను వారికి వినిపిస్తాను. శాస్త్రాలు అవలోకన చేసి దానిలోని విశేషాన్ని తగు మోతాదులో నాకందజేస్తారు.

డాక్టరు వెంకటేశ్వరరావు గారిది, శాస్త్రదృష్టి, సాహిత్యాభిమానం, సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ పరిజ్ఞానమే కాదు, సంస్కరణా దృష్టి కూడ. మానవ కల్యాణం ఆయన మనసుకెక్కిన మంచి ఆదర్శం. ఆయన నియమ నిష్ఠలున్న అనుష్ఠాన సాదృశుడు. ఎవరినీ ఎందుకూ నొప్పించని వైఖరి, ఆచితూచి ఆలోచించి మాట్లాడే వైఖరి వారి కలంకారభూషలు. ఆయన స్నేహితులకొక స్థాయీ, సంస్కార సంపదా ఉండాలి. బండెడు స్నేహితుల బాదరబందీ ఆయనకు పడదు. ఉన్న నలువుర్నీ మిన్నగా ఎంచి, భావించి గౌరవించడం ఆయన ఎరుగును. ఈ వయసులో నేనాయనగారికి దగ్గర కావడం నా సౌభాగ్యమే.

డాక్టరు సంజీవదేవ్ గారిని వారికి పరిచయం చేశాను. ఈ పరిచయ కళలో నేను పట్టా పుచ్చుకున్నవాడిని. రావు సంజీవదేవ్ గారలు సన్నిహితులైనారు. వారికి నేను సన్నిహితుడనైనాను. ఆ మేధావులిద్దరూ వివిధ విషయాలు చర్చించుకుంటూన్నప్పుడు నేను శ్రద్ధగా విని మంచి లబ్ది పొందుతూంటాను.

తుమ్మపూడి మేమిద్దరం కలిసి వెళతాం డాక్టరు సంజీవదేవ్ గారి విల్లాకు. సంజీవదేవ్ గారు గుడివాడ వస్తారు వెంకటేశ్వరరావు గారి సుందర మందిరానికి. మాకు విందులూ వినోదాలూ, విలువైన భావ వినిమయాలున్నూ.

వెంకటేశ్వరరావు గారికి తెలియని విషయమంటూ ఏదీ లేదు. ఇంకా ఎన్నో ఎంతో లోతుగా తెలుసుకోవాలన్నదే వారి తీరని ఆకాంక్ష.

ఆయన సభల్లో చక్కగా సందర్భోచితంగా అర్థవంతంగా మాట్లాడతారు. వారి అవగాహనంతా గ్రంథరూపాల్లో వస్తే ఎంత బాగుండునని నేనూ సంజీవదేవ్ గారూ అనేకులం అనుకుంటాం. అప్పుడు కొందరే గాక ఎందరో ఎన్నో తెలుసుకునే అవకాశం కలుగుతుంది కదా.

డాక్టరు సరోజిని గారు, వారి సతీమణి. ఆమె ఆయన కన్నింటా ఉద్దియైన జోడు. మిత భాషిణి. సంప్రదాయ కుటుంబంలో జన్మించిన వ్యక్తి. కంటికి రెప్పలా పతి ఆరోగ్యాన్ని ఆమె సదా పరీక్షతో చూచుకుంటారు. ఆయమ్మకు నా యెడ భ్రాతృభావం. వెంకటేశ్వరరావు గారికి ఇద్దరు కుమార్తెలు, ఒక్క కుమారుడు. ముగ్గురూ మూడు రత్నాలు ఉన్నత విద్యనభ్యసించారు.

ఇప్పుడు డాక్టరు వెంకటేశ్వరరావుగారు ముద్దుల మనుమరాండ్రతో తీరిక సమయాలు తీయగా గడుపుతారు. అందులో నేనొక బాలుణ్ణి పాల్గోవడం ఆయనకు ఆహ్లాదకరం. మా ఇద్దరి సమయం ఎంతో విలువైనది, వెలుగైనదిగా గడుస్తుంది.

భావరేఖ

అందమైన నా భావాలు అరబ్బీ గుర్రాలంటాను. భావాశ్వాల మీద పంచగతుల స్వారి తీయడం నాకలవాటు. ఆ యానందం అనుభవైక్యం, వివరింప నసాధ్యం.

భావాలనేవి మానవ ప్రాణులకే వుంటాయంటారు. అందరికీ అన్నో ఇన్నో అవి ఉంటాయి. సందేహం లేదు. అన్ని భావాలూ అందరికీ ఉండవు. 'వాటి జన్మస్థానం ఎక్కడ? అవెలా పుడతాయి?'అనే విచికిత్సలోకి పోను.

ఎవరి భావాలు వారివైనా, వాటి మధ్య ఒక సమన్వయ సూత్రం గోచరిస్తుంది. లేకుంటే లోకం చిక్కుల్లో పడుతుంది. ఆ సమన్వయ సూత్రం విఘాతం చెందితే ప్రపంచం దారుణ ఘర్షణలకూ, జనక్షయానికీ లోనవుతుంది. భావ సమైక్యం సహనం సర్దుబాటుతనం పెరిగితే మానవులందరూ సుఖశాంతులతో మనగల్గుతారు సహజీవనం చేస్తూ.

నేనీ మధ్య హగ్ ప్రేతర్ ఆత్మ జీవన సంస్కారానికి రాసుకొన్న నోట్సు (పుస్తకం) చదవడం జరిగింది. అతని తాపత్రయం నాకర్థమైంది. అతడూ ఉపాధ్యాయ వృత్తి నిర్వహించి, నాలాగే ఉద్యోగ విరమణ చేసినవాడు. నన్ను బోలినవాడు నాకై గురువుగా నిల్చినవాడనిపించింది.

నేనూ ఏ పుస్తకం చదివినా నోట్సు వ్రాసుకునే అలవాటున్నవాణ్ణే. ఆ నోట్సు వివరాలు నా దృష్టిని విశాలపర్చుతాయి, నాకు వివేచనా జ్ఞానం కలుగజేస్తాయి. నా మాటకూ రాతకు పదునూ, పరిమళమూ కూర్చుతాయి. అంతేకాదు అవి నా బ్రతుకు బాటకు ఒక చక్కని మార్గం సూచిస్తాయి.

నాకెంతో ఉపకరించే ఉత్తములూ విజ్ఞులూ అయిన మిత్రులున్న విషయం మీరు గమనించే వున్నారు. చదవడానికి మంచి మంచి గ్రంథాలు లభించే అవకాశం నాకు పుష్కలంగా వుంది. విస్తృతమైన విలువైన పరిసరం నా పర్యటనల్లో నాకు లభించడం కద్దు. ఇవన్నీ నా భావాలకు ఒక ఆకృతీ, అర్థం ప్రసాదించాయి. ఇంకా నా పరిశీలనానుభవం నాకు తోడై నీడగా నిలిచివుంది.

ఎన్నెన్ని మూలలనుండో ఏర్చి కూర్చుకున్న భావాలు నాకు హితమూ, సమ్మతమూ అయిన వాటిని దిగువ ఉంటంకిస్తాను.

నేనసలు ప్రశ్నలతో, పరిశీలనా దృష్టితో పుట్టాను. నా మెట్టిన స్థలాలన్నీ వాటికి ఎంతగానో తోడ్పడ్డాయి. నాకు నేనే ఒక ప్రశ్న. నా ప్రశ్నలకు తృప్తికరమైన సమాధానాలు దొరికేవరకూ ఆరాటపడతాను. అనుభూతితో ఆ సమాధానాలకి అందం కూర్చుకుంటాను. వాటిని సూక్తులుగా మార్చుకుని సుస్థిరపరచుకుంటాను. నాది ప్రగతిశీలమైన పరిణామం. నా గృహ వాతావరణం, మా గ్రామ

వాతావరణం, నా చదువ సంధ్యలూ, కళాకృషి, పరిచయాలూ, మైత్రీ బంధాలూ, రచనలూ, ఆలోచనలూ మొదలైన వాటిని గురించి ఇంతకు ముందే చాలా వరకు వివరించాను. అవన్నీ నా పరిణామానికి పట్టం గట్టాయి.

నాలో దైవ విశ్వాసం పొదుకోలేదు బాల్యం నుండి. నేను కర్మబద్ధుణ్ణి గాను. క్రియాశీలుణ్ణి. స్వయంకృషి నా ధ్యేయం. అది నాకు వేగుచుక్కయి వెలుగు చూపింది, ముందుకి నడిపింది. కనబడే వాటిని విస్మరించి కనబడని వాటికై కాలం వెచ్చించడం నాకు గిట్టదు.

కనబడని వాటిని గురించి మతస్థులూ వేదాంతులూ గంద్రగోళం సృష్టిస్తే, కనబడే వాటిని గురించి రాజకీయ కక్షలు గంద్రగోళాలు సృష్టించడం నేకళ్లారా చూస్తున్నా. మొదటివారి కంటె రెండవవారే లోకాన్ని ఎక్కువ చికాకుపరుస్తున్నారేమో ననిపిస్తుంది.

అసలు కథలోకి వస్తా నా తొలి బాలరచన 'యక్ష ప్రశ్నలు లక్ష ప్రశ్నలు'లోని ఈ రెండు పంక్తులు చూడండి

ఆకలందరి కుందు నెందుకు ?
అన్న మందరి కుండ దెందుకు ?
దీనికి పరిష్కార మెన్నటికో !!!

మొట్ట మొదటిగా నన్ను ప్రభావితం చేసి, ఆలోచింప జేసిన ముగ్గురు కొమర్రాజు వెంకట లక్ష్మణరావుగారు, వల్లూరి సూర్యనారాయణరావుగారు, కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి గారు. అసలుకి వేమన యోగి ఉండనే వున్నాడు. పిమ్మట రాయ్, రామస్వామి (త్రిపురనేని) అంబేద్కరులు. మానవ కళ్యాణం కొరకు తనువు ధారపోసిన మహాత్మాగాంధీ.

ఆంధ్ర ఆంగ్ల గ్రంథాలు అనేకం చదివాను. టాగూరు, శరత్, రామమోహన రాయ్, రామకృష్ణ పరమహంస, వివేకానంద, జిడ్డు కృష్ణమూర్తి, మార్క్స్, టాల్ స్టాయ్, రస్సెల్, కందుకూరి, తాపీ, చలం, డాక్టర్ సంజీవదేవ్ ఇలాగా. అరవింద నాకు అంతుచిక్కరు. చలం, సంజీవదేవ్ గార్ల గ్రంథాలే కాదు, వారి జీవిత విధానాలనూ దగ్గరగా పరిశీలించే అవకాశం నాకు కలిగిందని ఇంతకు పూర్వం చెప్పాను. గ్రంథాల కంటే జీవితాలను అధ్యయనం చేయడం నాకాసక్తికరం.

కులకక్షలు, మతస్పర్థలు నాకు చికాకు కలిగిస్తాయి. మనుషుల్ని తప్పుదారుల్ని పట్టిస్తాయి. "అతీతం" అనేది నాకు అర్థం కానిదో అసలర్థం లేనిదోననిపిస్తుంది. అందుకోను శక్యం కానిదనిపిస్తుంది. మహాత్మునికి మతసమైక్యభావం వున్న మాట వాస్తవం. దానికై కృషి చేసిన మాట వాస్తవం. కాని మత మౌఢ్యానికి ఆయన బలి కావడం గమనించాలి. ఆయన భావాల్ని ఒకింత అంబేద్కరు, జిన్నాలు సవరించారేమో ననిపిస్తుంది. గాంధీని విమర్శించే వారిది కుర్రతనపు చేష్టనీ, గాంధీ విగ్రహాన్ని ధ్వంసం

చేసిన వారి దృష్టిలో గాంధీ జీవించే వున్నాడనీ వారిని చికాకు పరుస్తున్నాడనీ చలం అన్న మాటలు నాకు నిజమనిపిస్తుంది. గాంధీ భావంగా రాసుకొన్న నా గీతంలోని చరణాలు రెండు :

మతమూ కులమూ తేడాలు అవి
మనలో వలదన్నాడు :
మానవులంతా కలిసి బ్రతికితే,
మంచియె కలదన్నాడు
మనిషిని మనిషిగా చూడకుంటే
అది మహా నేరమన్నాడు
మనిషిని మనిషే చంపుకొనుట
అది మహా ఘోరమన్నాడు

మరొక నా గీతంలోని ఒక చరణం
మతమూ కులమూ మాటసలెందుకు ?
దేశం, జాతీ తేడాలెందుకు?
మన మందరమూ మానవులం
మన మందరమూ సోదరులం
ఈ భూమికి వారసులం.
ఇలా పిల్లలనూ, పెద్దలను ఉద్దేశించి రాసిన నా గీతాలు.

పిల్లలు నాకు ఆరాధ్యదైవాలే కాదు, నాకు ఆదర్శమూర్తులున్నూ. 'నా కొలిచే దేవుళ్ళు' వాళ్ళు. పిల్లల్లోని నిర్మలత్వాన్ని, నిర్మోహత్వాన్ని, నిశితపరిశీలనాన్ని, చిద్విలాస చిదానంద చిన్మయరూపాన్ని మనం పెరిగి జారవిడుచుకున్నాం. జారవిడుచుకుని ఏమి బాముకుంటున్నాం?

నేను పెద్దవాడనైనాను గనుక, కొద్దిగానైనా తెలుసుకున్నాను గనుక ఆ తెలిసినవి నలుగురికీ తేటపర్చడం ధర్మంగా ఎంచుకుంటా.

జీవిత ధ్యేయం ఏమిటి? పుట్టుకకు సార్థకత ఏమిటి ? ఆలోచించాలి అవసరంగా. 'నేను' గా పుట్టడం ఒక మహద్విశేషం. జీవితంలో ఏ కొంచెమైనా సాధించాలి. గొప్పకోసం మెప్పుకోసం కాకపోయినా. ఆ గొప్పా, మెప్పూ వచ్చే నాడెలాగూ వస్తాయి.

బతుకుతూ చావును గురించి మాట్లాడడం, ఇహాన్ని విస్మరించి పరానికి పతాకాన్నెత్తడం తెలివైన పనిగాదు. బతుకుని చావుగా మార్చుకోవడమవుతుంది. చావుకి భయపడితే. పుట్టాం బ్రతకడానికి, చావు వచ్చే వరకు బ్రతకడానికి, హాయిగా బ్రతకడానికి. నేను చెయ్యదలచిందీ చెయ్యవలసిందీ తప్పక చెయ్యాలి. అది శ్రుతిలయాన్వితంగా వుండాలి. నేను చెయ్యకూడనిది చెయ్యరాదు.

చరిత్ర గతిలాగే మన జీవనగతీ మారుతుంది. చరిత్రను సృష్టించేది మానవుడే, మానవుని మనుగడ మీద ఆధారపడి వుంటుంది చరిత్ర గతి.

లేదు. కాలం మార్పు అంటాం. కాలాన్ని ఊహించిందీ, లెక్క గట్టిందీ మనమే. విశ్వగతిలో కాలం స్థలం నిర్ణయం కాదు. స్థల కాలాలు భూలోకవాసులవి.

'విశ్వం ఆది మధ్యాంత రహితం' అని ప్రాచీన భారతీయులు అంటే, నేటి పాశ్చాత్య భౌతిక తత్వవేత్తలు విస్తుపోయారు. జ్ఞానం ఒక జాతి సొమ్ముకాదు. ఒక దేశం సొత్తు కాదు. గాలి, నీరూ, వెలుగూ, తిండీ ఇల్లూ వగైరా అవసరాలన్నీ అందరివీ. అవి అందరికీ అందాలి, చెందాలి న్యాయంగా.

గమ్యం చేరామంటారు కొందరు. గమ్యం చేరడమంటే ఆగిపోయామనే అర్థం. గమ్యమనేది ఎక్కడుంది? దేనికి ఏది గమ్యం. మార్గమే గమ్యమన్నాడు జిడ్డు కృష్ణమూర్తి. మార్గం, ఆగని ప్రయాణానికి సంకేతం. కాలానికి గమ్యమంటూ అసలు లేనే లేదు. కాలాతీతం కాలం.

మన యత్నాలన్నీ సత్ఫలితాలనియ్యవు అనుకొన్నట్లు. అందుకు కారణాలు అనేకం. ఫలించకుంటే తిరిగి తిరిగి యత్నించమనీ, తీరు మార్చి యత్నించమనీ పెద్దలు చెపుతారు. ఫలితాలు విరుద్ధంగా వున్నా నిరాశపడకూడదు. ఫలితం కోసం ఎదురు చూడడం ఆసక్తిగొల్పుతుంది. పిల్లల్లో ఈ ఆసక్తి లక్షణం బాగా కనబడుతుంది. గీతలు గీస్తూ, రంగులు వేసుకుంటున్నప్పుడు, కాగితపు పడవల్ని నీళ్ళల్లో వేసి ఆడుకుంటున్నప్పుడూ సృష్టి క్రమంలోనే వుంది ఈ ఆసక్తి లక్షణం. కవిత్వమో, గానమో, శిల్పమో, చిత్రమో సృష్టించుకొనే సమయాన కలిగే ఆనందం సంగతి నాకు తెలుసు.

హడావుడి పడి కింద మీదు కారాదు. ఏదైనా ఊహించేటప్పుడు, రచించేటప్పుడు, నిర్మించేప్పుడు, సంశయాత్మకూడదు, ఆత్మబలం అవసరం.

నాలో పాడే, ఆడే చిత్రించే రచించే శక్తులున్నాయి. అందులో ఏదో ఒక్కదానికే ఉద్యమిస్తే మిగిలినవి వాడిపోతాయి. సాధ్యమైనంతమట్టుకు సర్వశక్తుల్నీ ఉపయోగించాలి.

నేను చెయ్యాలనుకొన్నది చెయ్యలేకపోతున్నాననుకోవడంలో ఎంతకాలం వృధాపుచ్చుతున్నానా అని గ్రహిస్తా. చెయ్యాలనుకొన్నది చెయ్యడమే ఉత్తమం. ఏమీ చెయ్యక పోవడం కంటే ఏదో సవ్యమో, అపసవ్యమో చెయ్యడమే మంచిది.

ఆలోచిస్తే జీవితంలో ముందుకు సాగాననే అనిపిస్తుంది. ఏ కొంతైనా సాధించానేమో ననిపిస్తుంది. మతం, కులం సంప్రదాయ సంబంధమైన అజ్ఞానావధి ఇంకా దాటవలసి ఉందనిపిస్తుంది. ఇదంతా ఆత్మశోధన అవగాహన కిందికి వస్తుంది. ఇంకా చదవాలి, తెలుసుకోవాలి, సాధించాలి అనే ఆరాటం నాలో అణగలేదు, ఆగలేదు. ఆగితే నా జీవితం భరతవాక్యం పలికినట్లే.

గతం గతించింది. ఆ గతం అంతు చిక్కనిది. వర్తమాన మొక్కటే నాకు ముఖ్యం. మూడు కాలాల నడుమా ముఖ్య సూత్రమొకటున్నా, గత ఆగతకాలాల ఆలోచన వర్తమాన జీవితం మీద పెత్తనం చెయ్యకూడదు, దానికి అవరోధం కల్పించకూడదు.

తప్పు చేసి నాలుక కరచుకోవడం అందరికీ అలవాటు. జరిగిందేదో జరిగిపోయింది. ఇంక జరిగేదాన్లో ఆ తప్పు దొర్లకుండా చూచుకోవాలి. తప్పు కూడా ఒక్కోసారి గుణపాఠమవుతుంది నేర్చుకోగలిగితే. తప్పు తెలుసుకున్నవాడు తత్వజ్ఞుడవుతాడు. తప్పును ఒప్పుకోక పోవడం, చేసిన తప్పుని తెలివిగా సమర్థించుకోవడం రెండూ తప్పుకి మించిన తప్పులు. తప్పుకు లోనైతే ఇంక తప్పుకోలేము. అలవాటైన తప్పు, ఒప్పుగా కనబడుతుంది. తప్పు చేసి 'అది నా కర్మ' అనడం దుష్ట క్రియకు పరిహారం కోరడమే అవుతుంది. తప్పు చేసిన కొందరు తొణకరు, బెణకరు, చిత్రం!

ఘనకార్యాలు సాధించిన వారిని చూచి ఆశ్చర్యపడతాం ఎలా సాధించారా అని. అవి సాధించడానికి వారెంతలేసి శక్తియుక్తుల్ని ధారపోశారో తెలుసుకుంటే మరెంత ఆశ్చర్యపడతామో! కష్టాలూ నష్టాలు ఎదుర్కోకుండా ఎవరూ ఘనకార్యాలు సాధించలేరు.

'కష్టాలు గట్టెక్కాం' అనుకోవడం నిస్సహాయ నిర్వేద సూచన. రెండూ పొరపాటే. ఈ అడ్డులు దాటిననాడే విజయం అరచేతిలో అమలకం(ఉసిరికాయ) అవుతుంది. సత్య నిరూపణ అంత సాధ్యమైన విషయం కాదు. దాన్ని అన్ని దృక్కోణాల నుండి చూచి నిర్ణయించాలి. సంపూర్ణ సత్యం, సార్వకాలిక సత్యం అంటూ ఏదీ వుండదు. మారే లక్షణం దానికుంది. కాలంతో పాటు అదీ మారుతుంది. మార్పు పరిణామానికి మంచి చిహ్నం.

ఒక తాత్కాలిక ఉపశమనం. 'కష్టాలు దాటలేం' అనుకోవడం ఒక అవకాశాన్ని ఉపేక్షించి, ఎంత దృష్టిని పెంచి శ్రమించినా లాభం శూన్యం. అవకాశానికి ఆలోచనలు, ఆచరణలు తోడైతే ఫలితం సిద్ధిస్తుంది.

ఏకధాటిగా ఉపన్యసించడం, ఉద్బోధించడం, కవికల్పనా రీతిలో మాట్లాడటం అతి కిందికే వస్తుంది, కాని అసలు విషయ వివరణ కిందకి రాదు. 'వక్తగాని ప్రవక్తగాని మనకి తెలియంది చెప్పరు, వారికి తెలియందే చెపుతారు' అన్న సంజీవదేవ్ మాట వరాల మూట.

నమ్మరాని వాటిని నమ్మకంగా చెపితే నమ్ముతారు అమాయక ప్రజలు. కాకపోతే ఈ స్వాములూ అమ్మలూ ఎలా పాదపూజలూ కాన్కలూ అందుకోగల్గుతున్నారు? ఈ మోసం రాజకీయ వాదులైన పాలకులూ చేస్తున్నారు, తమ పబ్బం గడుపుకోవడానికీ, పదవులు నిలబెట్టుకోవటానికి. అరచేతిలో వైకుంఠం చూపుతామంటే, ఆలోచనా రహితులైన సామాన్య ప్రజలు ఆ మాయలో పడతారు. లాటరీలో లక్షలు వస్తాయన్నట్లు భావించి. ప్రతి రంగంలో 'మోసం' విజృంభించి వీర విహారం చేస్తోంది, కింది నుండి పైదాకా.

పిల్లల్ని ఇలాగే నమ్మిస్తున్నాయి. నేటి చదువులూ, సంప్రదాయాలూ, నమ్మకాలూ, వాళ్ళ మేధ పెరగకుండానే చేస్తున్నాయి. స్వేచ్ఛగా ఆలోచించుకొనే శక్తికి విఘాతం కలిగిస్తున్నాయి. ఇది భావితరాన్ని పాడుచెయ్యడమే అవుతుంది. తమను మించి పైకి అభివృద్ధికారాదని పిల్లల్ని శాసించే తండ్రులు – తండ్రులు కారు, గురువులు – గురువులు కారు.

'నేనెందరికంటేనో తెలిసినవాణ్ణి' అని అనుకోవడం 'ఇంకెందరి కంటేనో తెలియనివాణ్ణి' అని ఒప్పుకోవడమే. 'మా కులం చాలా కులాల కంటే పెద్దది' అనుకోవడం 'ఇంకా చాలా కులాల కంటే చిన్నది" అని ఒప్పుకోవడమే. హెచ్చులొచ్చులు పాటించడం మచ్చుకైనా ఉండని స్థితి ఏనాటికైనా వచ్చేనా ఈ లోకంలో?

ఏవేవో చెప్పాలనుకుంటాను. ఎందుకో ఎందరికో చెప్పాలనుకుంటాను. కాని నా భావాలే నాకు అడ్డుతగులుతూ వుంటాయి. ఉన్నది ఉన్నట్టు చెప్పడానికి ధైర్యం మనఃస్థైర్యం ఉండాలి. ఒకప్పుడు 'ఔను' అన్నదానికి 'కాదు' అనీ 'కాదు' అన్నదానికి 'ఔను' అని అర్థం నాలో ఉండి వుండవచ్చు. అలాంటిది పరవంచనే కాదు, ఆత్మవంచన కూడా అవుతుంది.

కొందరు ఉపాధ్యాయులు మెచ్చుకోలుగా "మీలాంటి మంచి పరీక్షాధికారులు మాకిదివరకెవ్వరూ రాలేదండీ" అనేవారు, అలా వారు వెనకా అని వుంటారు, ఇక ముందూ అంటారని నాకు తెలిసి నవ్వుకునేవాణ్ణి. చిన్న పంతుళ్ళే కాదు పెద్ద అధికార్లు కూడా తమ పై అధికార్లను అలా స్తోత్రపాఠాలతో వంచించడం సాధారణమే. ఎలక్షన్లో నిలబడి డబ్బు గుమ్మరించే అభ్యర్థి చుట్టూ చేరిన ప్రచారక జనమూ ఇదే తీరు. ప్రస్తుతికి లొంగని వారంటూ ఎవరూ వుండరని, ఆ రహస్యం తెలిసిన భక్తజనం దేవుణ్ణి అదే పనిగా ప్రార్థించడం కద్దని చలం ఉవాచ.

ఎప్పటికీ తృప్తిపడని మనఃస్థితి నుండి బయట పడాలంటే ఒక్కటే మార్గం. అది ఉన్నదానితో తృప్తిపడడ మొక్కటే. తృప్తి లేమి మనిషిని అతిగా తొలుస్తుంది. అత్యాశకు దారి తీస్తుంది. రానిదానికై ఆశ పెంచుకుంటే ఉన్నది ఊడిపోతుంది.

ఆనందంగా ఉండడానికి కారణాలు బైట వెదకనక్కరలేదు. అవి లోపలే ఉంటాయి. వాటిని ఉపయోగించు కోవడం ఎరగాలి. ఆత్మానందానికి మించింది ఏదీ లేదు. ఆత్మతృప్తి ఆత్మానందానికి అన్నగారు.

నన్ను "నీవెంత అదృష్టవంతుడివయ్యా!" అంటారు మిత్రులు. ఔను అదృష్టాన్ని దృష్టంగా మార్చుకునే శక్తి నాలో వుంది. అందుకే హాయిగా వుంటా. భావనా బలం నా పరికరం. అదే పనిగా ఆలోచించను ప్రతి చిన్న విషయం గురించీ. అతిగా ఆలోచిస్తుంటే బుర్ర వేడెక్కుతుంది. అలాంటప్పుడు ఏదో ఒక పని చిన్నదో పెద్దదో చేస్తూంటాను. బుర్ర అప్పుడు ఆలోచనావసరమే లేకుండా తేలిగ్గా వుంటుంది.

అవసరమనుకుని ఇతరులకేవేవో చెప్పడంకంటె, ఎవరికి వారు చెప్పుకోవడం మేలు. నాకు నేను చెప్పుకుంటే నాలుగు నేనులు కావడానికి వీలుంది.

నా మనసు వికలమై వున్న సమయాన ఒళ్లో వున్న నా చిన్న మనుమడు నన్ను చూచి అయాచితంగా అట్టే కిలకిల నవ్వుతాడు. నాకు సిగ్గు వేస్తుందప్పుడు. అంత హాయిగా తీయగా అతడు ఎలా నవ్వగలుగు తున్నాడాయని ఆశ్చర్యపోతాను. నవ్వడం నేర్చుకుంటే, మన భావాల బరువు తగ్గించుకోగలుగుతాం. హాయిగా బ్రతకగలుగుతాం.

నా అవగుణాల్ని నేను అంగీకరించలేకపోతే, నా సుగుణాల్ని సందేహించవలసి వస్తుంది. గుణావగుణాల 'సమ్మిశ్రమం' మనుష్యులు.

శరీరం మనస్సు నాకున్నాయి, చుట్టూ పరిసరముంది. వాటిని మంచిగా మలచుకోవడం నా విధి. నన్ను నేను నా కొలమానంతో కొలుచుకోవడం నేర్చుకోవాలి. నన్ను నేనెరిగినట్లు ఇతరులు ఎరగరు. ఇతరుల మెచ్చికోళ్లు తెచ్చుకోళ్లు అనవసరం.

నాకు తెలియకో, తెలిసినా సవరించుకోక తప్పుని, ఒక విధంగా అబద్ధంతో సమర్థించుకోజూస్తాను. ఇది సాధారణంగా అందరి అనుభవంలోనిదే.

అద్భుతాలు జరిగినప్పుడు మన అల్పత్వాన్ని గుర్తిస్తాం. ఆశ్చర్యపడతాం. మనమేదైనా గొప్పని సాధించినప్పుడు ఆ గొప్పంతా మనకే జమకడతాం. తప్పులకైతే బాధ్యత వహించం.

కలల్లాంటి ఊహలు నాకు నేనై ఊహించేవే. పిల్లలూ అంతే. వాళ్ళెప్పుడూ ఊహల ప్రకల్పనల ఊయలల్లో వూగుతారు. ఎందువల్ల? అనే ప్రశ్న ఇద్దరికీ వర్తిస్తుంది సమానంగా. ఊహా సమయాల్లో అందరం అనూహ్యబాలలం. ఊహలకుద్దేశాలుండవు. అవి మెరుపుల్లా అట్టే మెరుస్తాయి మానసాకాశంలో.

ఒకరంటే. చూడగానే ఇష్టపడతాం, ఒకరంటే అకారణంగా అయిష్టం చూపుతాం. ఎందువల్లనో! అలజడి, ఆదుర్దా, భయం, విసుగు, నిర్లక్ష్యం ఇలాంటివన్నీ పలాయన పరిశ్రమలుగా ఎంచవచ్చు. ఆత్మవిశ్వాసం, ప్రశాంత చిత్తం, సంయమనం ఉంటే భయ విదూరులం కావచ్చు.

నా వల్ల ఇతరుల కుపయోగపడేవన్నీ నాకూ ఉపయోగపడేవే. నాకు చెరుపు కలిగించేవి ఇతరులకూ చెరుపు కలిగించేవే. ఎదుటివాళ్లూ మనలాంటివాళ్లే అనుకోవాలి.

నేను ఒకప్పుడు లోనివి దాచుకుంటాను, బైటివి కావాలంటాను. మరొకప్పుడు బైటివి నాకు విప్పి చెప్పనక్కరలేదు లోపలివి విప్పి చెప్పేస్తాను. ఈ విపర్యయమేమిటో!

కావాలన్నది కోరిక మాత్రము. కావాలన్న దానికోసం యత్నం సాగించాలి. లేకుంటే కావాలన్న కోరిక కోరికగానే మిగిలిపోతుంది. అర్థంలేని వ్యర్థంగా నిలిచిపోతుంది.

అనేకసార్లు ఆవేశాలు కుంటి సంప్రదాయాల్ని, గుడ్డి నమ్మకాల్ని అనుసరిస్తాయి. అందువల్ల కలిగే మేలు కంటే కీడే అధికం.

ఇతర్లు మనల్ని చూచి భావించేదానికి మనల్ని మనం చూచి భావించుకొనేదానికి అంతనా పొంతనా వుండదు ఒక్కోసారి. వాళ్లు మనల్ని బైటనుండి చూస్తారు. మనం మనల్ని లోపలనుండి చూస్తాము. అదీ తేడా.

కాగా మనం ఇంటా బైటా ఒకే తీరుగా భాసించగలిగితే, మనం మనంగా గాక అందరుగా అర్థమీయగలిగితే సాంఘిక ప్రయోజనం సమకూడుతుంది. సంఘంలో సమతాభావం, మమతాభావం నెలకొంటుంది.

ఆకలివేస్తే ఆహారం తీసుకుంటాం. అంతేగాని పళ్ళెం ముందు కూర్చుని "ఆకలి వేస్తోందా నాకు?' అని ప్రశ్నించుకోము. అలాగే ఏదైనా చెయ్యాలను కొన్నప్పుడు చేసెయ్యాలి, కాదన్నప్పుడు ఊరుకోవాలి. మాట్లాడుతూనో, బోధిస్తూనో కొందరు తెలిసిందా? లేక తెలిసింది కదా? అంటారు మధ్య మధ్య. అది వారి తెలియచెప్పే తీరు లోపమనుకోవాలి.

గ్రంథాలు పరోక్ష బోధననందిస్తాయి. మనుషులు ప్రత్యక్ష బోధనందిస్తారు. కాబట్టి గ్రంథాలు చదవడం కంటె మానవుల్ని చదవడం మరింత ప్రయోజనకరం. అందుకే నేను నచ్చిన మనుషుల్ని ముందు చదివి,

తర్వాత వారి గ్రంథాలు చదువుతాను. చలం, కృష్ణశాస్త్రి, సంజీవదేవ్ గార్లను చదివి ఎంతో గడించాను. గ్రంథాల్లో కంటే ఆ వ్యక్తుల ప్రత్యక్ష రూప సందర్శనం వల్ల మరెంతో గడించాను.

'స్వార్థం' తప్పు అంటారు. స్వార్థం ఎరగని జీవితం నిరర్థకం, నాకు చాలా స్వార్థం వుంది. ఒప్పుకుంటాను, అన్నీ తెలుసుకోవాలన్న స్వార్థం నాకుంది. జ్ఞానమార్జించుకోవాలన్న స్వార్థముంది. అందమైనవి సేకరించుకోవాలన్న స్వార్థముంది. నాలోనిదంతా అందరికీ ప్రదర్శించి చూపాలన్న స్వార్థముంది. నా ఆనందాన్ని అందరికీ అందించాలనే స్వార్థముంది. నేను రసలుబ్దుణ్ణి. తప్పా? నిస్వార్థం అర్థంలేని మాట. అలాగే అతిస్వార్థం, ఏకాంతం, సర్వసంగపరిత్యాగం అనేవి భ్రమజనితాలు. ఏకాంతంలో ఎన్నో ఆలోచనలూ సమస్యలూ ముసురుకుంటాయి. సర్వసంగ పరిత్యాగంలో అన్నీ అంటుకుంటాయి. తప్పుకోలేవు. సన్యాసికంటే మించిన సంసారి మరొకడు లేడు అన్నమాట నాకు సదా స్ఫురణకు వస్తుంది.

ఫలితాలను గురించి ముందుగానే చెపుతారు జోశ్యులంటారు. ఇతరులకు చెప్ప బూనుకుంటారు గాని తమకు తాము చెప్పుకోలేరు. 'ఆకలి లేకుండా వుండేట్లు ఈ సూర్యకవచం ధరించండి. ఈ పూటకు కాస్త అన్నం నాకు పెట్టండి' అన్నాడట ఒక గోసాయి. ఆ సూర్యకవచం అతడే కట్టుకుంటే పోలా? పెద్ద పదవుల్లో వున్నవాళ్లూ, చదువుకున్నవాళ్లూ కొందరు ఇలాంటి నమ్మకాలకు లోనుగావడం ఏమనుకోవాలి? చదువుకొన్న మౌఢ్యం అనుకోవాలి.

తెలియని శూన్యాలోచనలు మనిషిని బానిసగా, తెలిసిన జ్ఞానాలోచనలు మనిషిని స్వేచ్ఛాజీవిగా మలుస్తాయి. స్వేచ్ఛలేని వానికి భయం, భయం వున్నవానికి బంధం, బంధం వున్నవానికి బాధ తప్పవు. బంధ విముక్తే ముక్తి అంటారు జ్ఞానులు.

మాటలకంటె మౌనం, ఆలోచనా నిర్ణయాలకు అత్యంతం తోడ్పడతాయి. నీ ఆగ్రహం, అసహనం, ద్వేషం, ఈర్య అన్నీ ఎదుటివానిలో ప్రతిఫలిస్తాయి; ప్రతిధ్వనిస్తాయి జాగ్రత్త! నిజం నిలువుగా ఉంటుంది. అబద్ధం అడ్డంగా వుంటుంది. ఒకణ్ణి అసహ్యించుకోడం, చుల్కనగా చూడడం, నీచపర్చడం నీతిమాలిన పని. మనిషిని మనిషిగా గుర్తించడం మానవధర్మం. గౌరవించక పోయినా అగౌరవంగా చూడకుంటే అదే గౌరవం.

ఆత్మావలోకానికి అడ్డంకులు రెండు ఎదుటివానిలో నీకు నచ్చని గుణాల్ని అవగుణాలుగా ఎంచడం, ఎదటివాడు అదే చేస్తే బాధ పడడం. బాధ అందరిదీ ఒకటే కదా! –

విమర్శ అనేది సవ్యంగా, సత్యంగా, సరసంగా, నిర్మాణాత్మకంగా ఉండాలి. నిలువుగా చీల్చి చెండాడ్డం విమర్శ కాదు.

మనం ఇతరుల కంటె అధికులమనుకుని అతిశయిస్తాం. అధముల మనుకొని అతిగా బాధపడతాం. రెండూ తప్పే. ఎవరూ ఎవరికంటే అధికులూ కారు, అధములూ కారు. ఎవరి వ్యక్తిత్వం వారిది. "ఎవరూ నా కంటే తక్కువ కాదు అని అనుకోగలిగితే ఎవరికంటేనూ నీవు తక్కువ కాదని" అనుకోగలవు. నిన్ను గురించి నీవు ఉన్నది చెప్పుకుంటే తప్పులేదు కాని, లేనివి చెప్పుకుంటే తప్పు. నీవు చేయనివి చెప్పుకోవడమే కాదు, చేసినవి చెప్పకున్నా తప్పే.

ఎంతవాడు చెప్పినా మంచిదనుకొన్న నా మార్గం మానుకోను. ఇంత చిన్నవాడు వేలెత్తి చూపినా నా చెడు మార్గాన్ని మానుకొంటాను.

నన్ను పట్టించుకొనకుండా ఉన్న వానికంటే నన్ను ద్వేషించే వాడే నయం. ఎందుకంటే అతడు నా ఉనికిని గుర్తించినందుకు.

నన్ను ఒకరు అభిమానిస్తున్నారంటే అదంతా వారి సహృదయత అనుకుంటా. ఇంకా నన్ను తనుగా భావించి ప్రేమిస్తున్నారనుకుంటా.

లోపల కావలసినంత కీర్తి కండూతి వున్నా, పైకి తమ కలాంటిది అవసరం కాదంటారు. అది నటన గాక ఏమవుతుంది? అందరిలో అహమనేది అంతో ఇంతో తప్పక వుంటుంది. అహంలేనివాడు పిచ్చివాడైనా లేదా పరమయోగి అయినా అయివుండాలి.

ప్రమాణాలు చెయ్యడం ప్రార్ధన చెయ్యడం ఆనవాయితీ. కోర్టుల్లోనూ, గుళ్లల్లోనూ, కోర్టుల్లో ప్రమాణం చేస్తే అన్యాయం న్యాయంగా మారుతుందనీ, గుళ్లల్లో ప్రార్ధన చేస్తే పాపపరిహారమవుతుందని నమ్మకం. ప్రశంసలకు భయపడతా. ఎందుకంటే ఆ ప్రశంసలందించిన వారు వాటిని తిరిగి తీసుకుంటారేమోనని, వారి ప్రశంసల బరువు మొయ్యలేనేమోనని, ప్రశంసలకు ప్రతి ప్రశంసలు ఆశిస్తారేమోనని.

నాకు మాట్లాడడం మహా ఇష్టం. (వినేవారికి విసుగు కలగకుండా వుంటే.) మాట్లాడే నేను మౌనంగా వినే వారి నుండి ఎంతో ప్రయోజనం పొందుతా. వారి మౌనం నా మాటలకంటే విలువైనది కనుక. శృంగారం అరసికుల కర్థం కాదంటారు చలం.

నా మంచిమిత్రులను గురించి పెంచి చెప్పడం నా కలవాటు. అందరూ వారి మంచితనాన్ని నాతో పంచుకోవాలని.

మాటలు ద్వైతం, మౌనం అద్వైతం. మహానుభావులు మౌనంతో మాట్లాడగలరు.

మన కింది వారి మీద అకారణంగా ఆగ్రహం చూపుతాం. మన పై వారిమీద సకారణంగానైనా చూపలేము. నిన్ను అందరూ ఒకే విధంగా అర్థం చేసుకోవాలని అనుకోవడం పొరపాటు. నీవు వారందరినీ ఒకే విధంగా అర్థం చేసుకుంటున్నావా?

ప్రశ్నలు గాని ప్రశ్నలడగడం కొందరికి పరిపాటి. ఆ ప్రశ్నలు ముందుగా వారికి వారు వేసుకొని చూస్తే తెలుస్తుంది తమాషా. అందుకే అన్నారు అడిగేవాడికి చెప్పేవాడు లోకువని.

ఆగ్రహించిన వాడిమీద ఆగ్రహం చూపకుండా వుంటే ఆగిపోతాడు. ఆగ్రహించావా రెచ్చిపోతాడు. ఈ కిటుకు కొందరికి తెలుసు. తెలివైనవాళ్లు వారు.

మనుషుల్ని పడగొట్టడం గొప్ప కాదు, నిలబెట్టడం గొప్ప.

నన్ను కొందరు "తెలియని కుర్రవాడుగా మాట్లాడతావు నువ్వు?" అంటారు. కొందరు "తెలిసిన పెద్దవాడుగా మాట్లాడతావు" అంటారు. రెండూ నిజమేనేమో. నేను కుర్ర పెద్ద వాడినేమో. తెలిసీ తెలియని పెద్ద కుర్రవాడినేమో.

ఎవరైనా మనల్ని అకారణంగా తప్పుగా భావిస్తే ఆగ్రహించడం అనవసరం. తమ తప్పు తామే క్రమంగా తెలుసుకుంటారు. తామే పొరబడ్డామని ఒప్పుకుంటారు.

సంభాషణ రెండు తరహాల్లో సాగుతుంది. ఒకటి ప్రశాంతంగా ఇచ్చిపుచ్చుకొనే ధోరణిలో. మరొకటి ఆగ్రహవేశాలతో ఎదటి వారికి తమ వాదమే బలమైనదని నిరూపించుకోవడానికి. అవతలి వారిని ఒప్పించడానికి అంత హైరానా పడడం ఆరోగ్యకరం కాదు. నీవు ఏ తీరులో చెప్పావో ముఖ్యం కాదు ఏమి చెప్పావో ముఖ్యం. అందుకై ఉద్రేకపడడం వృథా ప్రయాస.

అది రక్తపోటుకి దారితీస్తుంది.

ఎదుటివారి హృదయాన్ని తెరిచి చూడాలనుకున్నప్పుడు నీ హృదయాన్ని వారికి తెరిచి చూపాలి. 'కాలం కడు విలువైనది' అంటారు అనుభవజ్ఞులు. కాలాన్ని సమయ సందర్భమెరిగి సద్వినియోగపర్చుకోవాలి.

అందరూ నా తీరు తెన్ను కంటారు. నేమాట్లాడే మాటలు వింటారు. నా చేతల్లోని మంచి చెడుగుల్ని వింగడించుకుంటారు. అది లోకం తీరు.

నాకు వినోదాలు ఇష్టం. నలుగురితో సందడిగా వుండడం ఇష్టం. అందరితో కలిసిపోవడం ఇష్టం. అయితే అందుకు భిన్నంగా నా గూటిలో నేను ఏకాంతంగా ఉండటమూ ఇష్టమే. ప్రయాణం చేస్తూ మౌనంగా ప్రకృతిని పరికిస్తూ వుండడమూ ఇష్టమే.

"అందరినీ అమాయకంగా నమ్ముతావు నువ్వు" అంటారు నన్ను నా క్షేమాన్ని కోరినవారు. ఔను నమ్మి చెడడమే నయమనిపిస్తుంది నాకు, నమ్మక చెడడం కంటె. అందరినీ సందేహిస్తూ కూర్చుంటే ఆఖరుకి ఎవరూ మిగలరంటారు చలం.

కొందరు నాకు నచ్చరు. వారిలో నేనాశించింది దొరకదు గనక. రాయి మీద కోపం రాదు అది నా కాలికి తగలకుంటే, తగిలినప్పుడు తప్పు నాదే అనుకుంటే. మబ్బు మీద కోపం రాదు అవసరం లేనప్పుడు కురవకుంటే, అవసరం వచ్చినప్పుడు కురుస్తూంటే. మనిషి మీద కోపం రాదు నన్ను పట్టించుకోకుంటే, పట్టించుకొన్నప్పుడు నన్ను బాగు చేస్తుంటే.

నన్ను నా సుగుణాలకి ప్రేమించినవారు నా అవగుణాల్నీ సహించాలి, గులాబిని ధరించేవారు దానికున్న ముళ్ళనీ భరించినట్లు.

నన్ను మిత్రునిగా చూడమంటే ఆయనన్న మాట "మిత్రునిగా చూడకున్నా శత్రువుగా చూడనులే" అని. చమత్కారం. చమత్కారం సంభాషణకు రుచినిస్తుంది. ఈ కళలో చలం, సంజీవదేవ్ గారలు ప్రవీణులు. డాక్టర్ కాసరనేని సదాశివరావు గారొకరు.

నా జీవితం విలక్షణమైంది. అనుభవ సంభారం నాకు అంతో ఇంతో చేజిక్కింది. అదను ఇది. అందుకొనే వారందరికీ అది అందించాలన్న దుగ్ధ నాలో కలిగింది – 'మృత్యు చేతలబట్టి ఈడ్వబడినవాడి వోలె' అన్న సూక్త్యనుగుణంగా.

* *

ప్రేమానురాగ రేఖ

నేను యావజ్జీవ బాలుడుగా వుండిపోవడానికి ఒక ప్రబల కారణముంది. నాకు అమ్మ ఆశ్రయమో, నాన్న ఆశ్రయమో ఎప్పుడూ కావాలి. అది నా పుట్టుక లక్షణం.

బాల్యంలో వున్నప్పుడు లేదా కౌమారం యౌవనంలో నడయాడినప్పుడు నాకు అమ్మో, నాన్నో దొరికే అవకాశం కలిగింది. కాని, కాలం పైబడింది. తురీయావస్థ ప్రవేశించింది. ఇప్పుడు నాకాయవకాశం లేదు. కాగా ఆ తల్లులూ, తండ్రులు అందరూ గతించారు.

ఇప్పుడు అక్కలూ (చెల్లెళ్ళనూ అక్కలే అంటాను) కూతుళ్లూ దొరుకుతున్నారు. వాళ్లనే తల్లుల్లారా! సార సుగుణమ తల్లులారా! మంజుల మల్లీ వల్లులారా అంటూ సంబోధించుకుంటూ సంతృప్తి పడుతున్నా,

ఇప్పుడు నాకు ఒకే ఒకమ్మ చింతమనేని వేదవతి గారు మిగిలివున్నారు. ఆమె మంచి సంస్కారి. విదుషి, రచయిత్రి. అందరి మన్ననకాస్పదమైన వ్యక్తి. ఆమె నాకున్న ఒక్క తల్లి. అయితే, నేను ఆమెకున్న ఒక్క తనయుణ్ణి అయినాను. ఆమె ఆదర్శ భర్త మౌనమూర్తి కృష్ణరావుగారూ నన్ను అలాగే భావించి ప్రేమిస్తారు. 20-2-1986 న విజయవాడలో వేదవతిగారి 'ముంగిట ముత్యం' కావ్యం ఆవిష్కరణ జరిగిన సందర్భాన అమ్మను ఇలా సంభావించాను.

అచ్చుపడితిని అమ్మ హృది నా కచ్చుతో ఇంకేమి పని అది?
వత్సనై గోవత్సనై నేనిచ్చలూ మురిసేటి బాలుడ
వేదవతి సాహిత్య ప్రద్యుతి విరిసె విరులై 'తెలుగు' ముంగిట
'సామెత'యు సాహితీ ప్రియులకు ఆమెతైనది తెలుగు లోగిట
ఆమె మానస సరోవరమది. అమలినము 'శృంగారలహరి'
ఆమె హృదయ సుధామమది ప్రేమగాన రసార్ద్రనిధి
గనుల 'ముంగిటి ముత్యము' గ తా గాంచి ధన్యత జెందె నహహా!!
ముగ్ధ మోహన మధుర మూర్తిని ముద్దుగారు అనంత స్ఫూర్తిని
కరి మొయిలు మెయి హొయలు గల కన్నయ్య చిన్నయ కృష్ణయ్యఁ

నా తల్లీ తండ్రి నన్ను కని, ప్రేమించి, పెంచారు. అమ్మకు అప్పుడప్పుడూ విసుగూ కోపం వచ్చేది. నాన్నకు కోపమే లేదు. ఉన్నదల్లా సహనం. మా తల్లిదండ్రుల నిస్వార్థం, నిర్మల స్వభావం నాకు నిత్యం జ్ఞాపకం వస్తాయి. వాళ్ళ ఋణం నాకొక భరణం అయింది.

ఇల్లు విడిచి దూర తీరం, కాకినాడ వెళ్ళాను చిన్నతనంలోనే. అక్కడ అందరూ నా సాదా సౌమ్యరూపం చూచి అవ్యాజాభిమానం ప్రేమా అందించేవారు, ఆదరించేవారు.

నాకు నాటక, నాట్య కళల్లో శిక్షణ ఇచ్చిన గురువుగారు కిళాంబి కృష్ణమాచార్యులుగారు కన్నపుత్రుడుగా ఎంచి ప్రోత్సహించారు. వారికి సంతానం లేదు.

మా మెక్లారిన్ హైస్కూలు తెలుగు పండితులు, అనార్కలి నాటక కర్త అయిన వింజమూరి వెంకట లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారూ, వారి సతీమణి వెంకట రత్నమ్మ గారూ నాకు సాక్షాత్తు జననీ జనకులైనారు. నరసింహారావు గారు కృష్ణశాస్త్రి గారి బావగారూ వింజమూరి సిస్టర్సు తండ్రిగారున్నూ.

మా ఆంధ్రసేవా సంఘం ఆవరణలో మల్లెంపూడి రాజయ్య అనే గొప్ప మెకానిక్కు కార్ఖానా పెట్టుకుని కార్లూ, బస్సులూ మరమ్మత్తు చేసేవాడు. అతనికీ పిల్లలు లేరు. ఎందుకో నేనంటే అతనికి పుత్రవాత్సల్యం కలిగింది. నాకు దినం తినుబండారాలు కొని పెట్టేవాడు. ఒకసారి దుస్తులు కుట్టించాడు. ఒక బంగారు ఉంగరం కొనిపెట్టాడు. ఒక సంవత్సరం నా విద్యాభ్యాసానికి సాయమందించాడు. రాజయ్యను 'నాన్న' అని పిలిచేవాణ్ణి.

కాకినాడ జగన్నాథపురంలోని గజానన విలాస సభలో నేను మూడు సంవత్సరాల పాటున్నాను. అనార్కలి నాటకంలో అనార్కలి, రాధాకృష్ణ నాటకంలో సత్యభామ పాత్రలు ధరించేవాణ్ణి. ఆ నాటక సంస్థకు నాగవరపు నీలాద్రిరావు నాయుడుగారు అధ్యక్షులు. రిటైర్డు తహసీల్ దారు. నాటకాలు, నాట్యాలు, సంగీతమంటే ఆయనగారికి మంచి అభిమానం. వారికి సంతానం లేదు. నన్ను తనయుడుగా భావించి అభిమానించి ఆ మూడు సంవత్సరాలు తోడ్పడ్డారు. నన్ను చూచుకొని మురిసిపోయేవారు. వారినీ నాన్నగారని పిలిచేవాణ్ణి.

నా విద్యకు తరువాత తాళ్ళపూడి (పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా కొవ్వూరు తాలూకా) గ్రామకరణం పరసా పార్ధసారధిగారు నాకు తండ్రిగా బరగి నన్ను ప్రేమతో చూచేవారు. వలసిన దుస్తులు కుట్టించి పెట్టేవారు. ఆయనగారికీ పిల్లలు లేరు.

ఇలాగ పిల్లలు లేని ముగ్గురు దయార్ద్రహృదయులైన తండ్రులకు నేను పుత్రుడుగా వుండి వారి ప్రేమను చూరగొనడం గొప్ప భాగ్యం.

ఇంక తల్లుల విషయం వివరిస్తా. వారిలో చాలామందికి పిల్లలు లేరు. పిల్లలు లేనివారు ఇప్పుడు తటస్థపడినా నేను పెంచుకొమ్మంటూ వుంటాను. నాకై వారు ఏమీ పెట్టుబడి పెట్టనక్కర లేదంటాను.

వింజమూరి వెంకటరత్నమ్మగారు, చావలి బంగారమ్మగారు, చేబ్రోలు మాణిక్యాంబగారు, దామెర్ల సత్యవాణిగారి పినతల్లి బొల్లాప్రగడ చలవయ్యమ్మగారు, ద్రోణంరాజు లక్ష్మీబాయిగారు, పెండ్యాల అనసూయమ్మగారు వీరందరూ నాకు తల్లులైనారు. వారందరితో నాకు గల ముచ్చట్లూ అనుబంధ విశేషాలూ చెప్పాలంటే ఒక కావ్యమవుతుంది.

అమ్మల సంగతి తర్వాత, అక్కలూ, చెల్లెళ్ల సంగతి చెప్పాలి. నాకంటే చిన్న వాళ్ళనూ అక్కలుగా భావించడం నాకొక ముచ్చట. ఒక సభలో ఊటుకూరి లక్ష్మీకాన్తమ్మగారిని అక్కగా సంభావించగా ఆమె అభ్యంతరం చెప్పి నాకంటె వయసులో తాను చిన్న అన్నారు. "అయితే అమ్మగా సంబోధిస్తాన"న్నాను. అంతటితో ఆమె మిన్నకున్నారు. వింజమూరి సిస్టర్సు, వాడియా సిస్టర్సు నాకు చెల్లెళ్లు. వేదుల రామచంద్రకీర్తిగారి భార్య మీనాక్షీ దేవి గారు, కందుకూరి రామభద్రరావు గారి భార్య లక్ష్మి గారు, డాక్టర్ సదాశివరావు గారి భార్య జయప్రదగారు, వేగుంట కనక రామబ్రహ్మంగారి భార్య ఈశ్వరమ్మగారు, కొనకళ్ళ వెంకటరత్నంగారి భార్య, కొత్త వీరరాఘవయ్యగారి భార్య, తుమ్మల వేణుగోపాలరావుగారి భార్య కృష్ణాబాయిగారు, ధూళిపాళ శ్రీకృష్ణమూర్తి గారి భార్య డాక్టరు రూబియమ్మ, డాక్టర్ సంజీవదేవ్ గారి భార్య సులోచన గారు, నార్ల చిరంజీవి గారి భార్య నాగరత్నమ్మగారు, వోలేటి అచ్యుత రామచంద్రమూర్తి గారి భార్య, డాక్టరు యెర్నేని వెంకటేశ్వరరావు గారి భార్య సరోజిని గారు ఇలాగ ఎందరో నాకు సోదరులు. (సోదరికి బహువచనం సోదరులు). మోటూరి హనుమంతరావు గారి భార్య ఉదయం నాకు అక్క నిత్యోత్సాహి. చిన్ననాటి నుండి రాజకీయాల్లో ప్రవేశించి పనిచేసిన కాకలు తీరిన ఘటికురాలు. స్త్రీ సమస్యల పరిష్కారానికై సదా కృషి చేస్తారు. మంచి వక్త. మంచితనానికి మనసిచ్చే వ్యక్తి. బాలికగా వున్న నాడే బుర్రకథలు చెప్పిన ఆమె నేటికీ భావోద్రేకంతో గేయాలు ఆలపించగలరు. ఆమెకు నామీద అభిమానం మెండు.

ప్రత్యేకంగా పేర్కొనదగిన సోదరి రావూరి మనోరమగారు. ఈమె రావూరి అర్జునరావుగారి భార్య. భార్యాభర్తలిద్దరూ స్వాతంత్ర్య సమరంలో పాల్గొన్నారు. వీరికి నలువురు కుమాళ్లు, ఒక కుమార్తె. అందరూ విద్యావంతులు – ఐదు రత్నాలు. మనోరమగారు గోరా గారి జ్యేష్ఠ పుత్రిక. ఈమె అంతర్వర్ణ వివాహం గోరా గారి ఉద్యమానికి ఒక విలువా వెలుగూ సంతరించి పెట్టింది. కురాళ్ల భుజంగరావుగారన్నట్లు మనోరమ గారికి 'కులం కలలోకైనా రాదు' ఈ దంపతులు కులం వర్జించారు. దైవ ప్రసక్తి మాట ఎత్తరు. బీదలనూ బాధల్లో వున్న వారినీ అడగకుండా ఆదుకునే స్వభావం కలవారు. నాకు ఆత్మీయులు. నా మిత్రుల భార్యలు కొందరు అక్కలూ చెల్లెళ్లూ అయితే మరికొందరు కూతుళ్ల వరస. అందువల్ల నేను మిత్రులకు బావనో, మామనో అవుతాను. బావగా కొందరు, మామగా కొందరు నన్ను ఆట పట్టిస్తారు. అందుకు నాకు ఆనందమే అది ఆత్మీయతా భావ సూచన కనక.

ఎస్. రామారావు గారి భార్య ఎస్.ఎస్. లక్ష్మి. మేధావి, మంచి ఆలోచనాపరురాలు. చక్కని చిక్కని రచనలు చేసింది. తొలుత రాయ్ ప్రభావంతో వ్యాస సంపుటి ప్రచురించింది. తర్వాత చలాన్ని లోతుగా అధ్యయనం చేసి 'చలం సాహిత్యావలోకనం' అనే గ్రంథాన్ని వెల్వరించింది. చలం అభిమాని కావడాన నాకు ఈమె దగ్గరి కూతురయింది, అభిమానానికి ఆస్పద అయింది.

కూతుళ్ల ముచ్చట్లు వినండి. మాదాసు పిచ్చయ్య భార్య సుశీల ఒక కూతురు నాకు. ఆమెకు ఒకప్పుడు కుటుంబ సమస్యల వల్ల మనఃక్లేశం కలిగితే ఊరడించాను. ఆమెకా మనఃక్లేశం ఇప్పుడు పూర్తిగా తొలగిపోయింది. ఆమె భర్త సజ్జనుడు. ఆమె తన ఇంటికి రాణి. ఆ దంపతులు దత్తత కుమార్తె, అల్లుడు, ముద్దుల మనుమడితో కులాసాగా వున్నారు.

వాణీ రంగారావు, డి. సుజాతాదేవి చక్కని కవయిత్రులు. మంచి గ్రంథాలు వెలయించారు. గద్య గేయాది కవితా ప్రక్రియల్లో దిట్టలు. భావుకత కలవారు. వారంటే నాకెంతో ఇష్టం.

రావెల సాంబశివరావుగారి భార్య బసవపూర్ణమ్మ ప్రభుత్వ కళాశాలలో రసాయన శాస్త్రం బోధిస్తారు. నాకు పుత్రీ సమాన. సాంబశివరావు గారు నన్ను మామగా ఆటపట్టిస్తారు. నా మీద పాటలు కడతారు. చివరికి పాపగంటి పుష్పలీల ఉదంతం. పుష్పలీల కలపాల కృపారావు గారి భార్య. భార్యాభర్తలిద్దరూ ఆదర్శోపాధ్యాయులు. ప్రాథమిక పాఠశాలల్లో, ఇరువురూ క్రీస్తు భక్తి కలవారైనా మతావలంబులైనా, వారి ఉత్తమ గుణాల వల్ల కూతురూ అల్లుడూ అయినారు నాకు. మతం మా మధ్య అవరోధం కాదు.

పుష్పలీల ఒక మధుర గాయని. మంచి పాటలు పిన్నలకూ, పెద్దలకూ క్రీస్తు భక్తులకూ పనికి వచ్చేవి రచించి, గ్రంథాలుగా తీసుకువచ్చింది. ఈమె పాటల క్యాసెట్లు వందల సంఖ్యలో వచ్చాయి. ఈమె క్రీస్తు గీతాలు శ్రీలంక రేడియోలో వినబడతాయి.

పుష్పలీల తండ్రి శాస్త్రి ఒక ఉపాధ్యాయుడు. అన్న జేమ్సు ఒక ఉపాధ్యాయుడు. ఇద్దరూ నే పరీక్షాధికారిగా, పని చేసిన రేంజిలో పంతుళ్లుగా పనిచేశారు. పుష్పలీల జిల్లా రాష్ట్ర అవార్డులందుకొన్న ఉత్తమోపాధ్యాయిని. బీదలయెడ ఎంతో దయ చూపుతుంది. నాలో తన తండ్రిని చూచుకొని భక్తి గౌరవభావంతో 'నాన్నగారూ!' అని నోరార సంబోధిస్తుంది. పుష్పలీలా దంపతులు పుణ్యదంపతులని ఒక గేయం వ్రాసి వారి కల్యాణ రజతోత్సవానికి కాన్కనిచ్చాను.

కె.ఆర్.కె. ప్రసాదు మచిలీపట్నం ఆంధ్ర జాతీయ కళాశాలలో ఆంగ్ల బోధనాచార్యులు. ఆయన భార్యకు నా పైన పితృభావం. ఆమె తండ్రి పోలికలు, పోకడలు నాలో వున్నవంటుంది ఆమె. ఆమె ముగ్గురు కుమార్తెలు, ఇద్దరు కుమారులు నా యెడ ఎంతో సద్భావ గౌరవాలు చూపుతూ వుంటారు.

కడుపున నేను కన్నది ఒక్క కూతురే. కన్నుల గన్న వందలు కూతుళ్లు. అందరూ ప్రత్యేకతలున్న వారు, నన్ను బాబాయీ అనీ, నాన్నా అని పిలుస్తారు. నన్ను వారి ఇళ్ళకు సదా ఆహ్వానిస్తారు. అయితే అల్లుళ్లెవరూ అందుకు అసూయపడరు, బాధపడరు. అదీ అసలు సంగతి.

సంసార రేఖ

ఈ రేఖను రచించడానికి కొంత తటపటాయించాను. ఎందువల్లనంటే ఇందులో వెలుగు తక్కువ, చీకటి ఎక్కువ. వెలుగు నీడల్ని చూపకుంటే జీవితానికి సంపూర్ణత వుండదు కదా! నా సంసార రేఖలోని వివరాలు ఇతరులకు మోదాన్ని కూర్చకున్నా నాకు మాత్రం ఖేదం కూర్చలేదు.

నేను ట్రయినింగు కళాశాలలో ఉపాధ్యాయుడుగా స్థిరపడిన తర్వాతే వివాహం చేసుకున్నాను. 4-2-1941 ఉదయం నా వివాహం జరిగింది, మా పెద్దక్క గారి కుమార్తె ప్రభావతితో. వివాహం అతి నిరాడంబరంగా జరిగింది, పెళ్లి తంతు పది నిమిషాలే పట్టిందంటే నమ్మండి. ఇరవై మంది బంధువులూ, నలుగురు మిత్రులూ వచ్చారు. అందులో ముఖ్యులు మా గ్రామ పెద్దా, నేనంటే అభిమానం చూపే కానూరి దామోదరయ్య గారొకరు, ఆప్తమిత్రులు కందుకూరి రామభద్రరావుగారొకరు.

ఆ రాత్రి భీమవరంలో నా నాట్య ప్రదర్శనముంది. రామభద్రరావు గారూ నాతో వచ్చారు. నాట్యానికి వ్యాఖ్యానం అందించే సందర్భంలో రామభద్రరావుగారు "ఈ నర్తకుని పాదాలకున్న హరిద్రావర్ణమింకా తడి యారలేదు" అని చమత్కరించిన జ్ఞాపకం.

పెళ్లికి కట్నకానుకలు లేవు. నూతన వస్త్రధారణ మంతకంటే లేదు. బలవంతం చేస్తే రామభద్రరావుగారి కొత్త ఖాదీ లాల్చీ మాత్రం వేసుకున్నా. తణుకు మిత్రుడు చిత్రకళాధ్యాపకుడైన అల్లూరి సత్యనారాయణ రాజు గారొక పద్యాభినందనం పంపించారు. మా ట్రయినింగు కాలేజి ప్రిన్సిపాలు జె.ఎస్.ఎన్. గారు రామభద్రరావు ద్వారా రెండు వెండి గ్లాసులు పెద్దది నాకు, చిన్నది నా పుట్టబోయే కుమారుడికి కాన్కలుగా పంపించారు.

సత్యనారాయణ రాజు గారి పద్యాభినందన –

గీతగోవిందము చేత తన్మయుడౌచు
ప్రణయార్ద్ర రాగాలు పాడి పాడి
పద్మావతీ పాద పద్మ చారణ చక్ర
వర్తి యా జయదేవు కీర్తి నంది
నరసింహ రాయడా వర గాన నృత్యాల
తన్మయత్వము నొంది తరుణితో
భావతీ నవ పాద పద్మ చారణ చక్ర

వర్తివై యత్యంత కీర్తిగాంచి
సార సంసార సౌఖ్యాలు చూరగొనుము
అన్నిటను గూడ జాణుడ వగుట చేత
ఎసగుతను మీదు దాంపత్య మితి శివము.

పెళ్ళినాటికి నా భార్య వయసు 15 సంవత్సరాలు. నాకంటే చాలా చిన్నది. మరు సంవత్సరం పునఃస్సంధానం జరిగింది. 1943 లో నా పెద్ద కుమారుడు పుట్టాడు. 1945లో కుమార్తె కలిగింది. ఇంక సంతానం కలగదనుకుంటుండగా 8 సంవత్సరాల తర్వాత చిన్న కుమారుడు జన్మించాడు 1953 లో, పెద్దవానికి మా నాన్న పేరు పెట్టుకున్నాము. సులక్షణాలన్నీ మా నాన్నవే వచ్చాయి, సుబ్బారావుకి. అమ్మాయి పేరు స్రవంతీ సుందరి నా లక్షణాలు కొన్ని వచ్చాయి. చిన్నవానికి మా మావగారి పేరు మల్లికార్జునరావని పెట్టుకున్నాము.

నా భార్యకు వంశపారంపర్యా సంక్రమించిన ఆస్మా వుంది. జీవితమంతా ఆ వ్యాధి ఆమెను కుంగదీసింది. అయినా చలాకీగా వుండేది. మూడవ కాన్పుకి ఆమె ఆరోగ్య పరిస్థితి మరీ క్షీణించింది. ఇంక పిల్లలు కలిగితే ప్రాణానికి ముప్పు అని డాక్టర్లు చెప్పారు. అందుచేత మేము 1956 నుండి ఐచ్ఛిక బ్రహ్మచర్యం అవలంబించాం. 42 సంవత్సరాల సంసార జీవితంలో 16 సంవత్సరాలు మాత్రం మా దాంపత్య జీవితం గడిచింది.

మా సుబ్బారావుది శాంత స్వభావం. సహనం కలవాడు. బి.యస్.సి., బి.ఎడ్ పూర్తి చేశాడు. తెలుగులో ఎమ్.ఎ పట్టభద్రుడు. ప్రస్తుతం జిల్లా పరిషత్తు హైస్కూల్లో ఉపాధ్యాయ వృత్తి నిర్వహిస్తున్నాడు. చక్కని బోధనా పాటవం గలవాడు. సంగీత, సాహిత్య, నాటక, శిల్ప, చిత్రకళల్లో మంచి ప్రవేశమున్న వాడు. చిత్తశుద్ధిగా వృత్తి నిర్వహణకు శక్తి సామర్థ్యాలు వెచ్చిస్తాడు. బీద విద్యార్థులంటే దయ, స్నేహితుల యెడ అభిమానం, పెద్దలపట్ల గౌరవభావం ఎక్కువ. భార్య పేరు లక్ష్మీ సరస్వతి. సంప్రదాయ కుటుంబంలో జన్మించింది. సంసార బాధ్యత లెరిగింది. మా పెద్దవానికి ఒక్కతే కుమార్తె పేరు కల్పనా దీప్తి. బి.యస్.సి చదువుతోంది.

మా కుమార్తె స్రవంతీ సుందరి 10వ క్లాసు వరకు చదివింది. తనకూ ఉబ్బసం వుంది. ఉదార గుణశీలుడు ఉన్నత విద్యాయోగ్యతలు గల రంగారావు ఆమెకు భర్తగా లభించాడు. అతడిప్పుడు పాండిచ్చేరి JIPMER ఆసుపత్రిలో క్యాన్సర్ డిపార్టుమెంటులో ఉన్నతోద్యోగి. వారికి మల్లికార్జునరావు, సుదర్శనరావు అనే ఇరువురు కుమాళ్లు. పాండిచ్చేరిలో చక్కని గృహం నిర్మించుకొని నా కూతురూ,

అల్లుడూ కుమాళ్ళతో హాయిగా వుంటున్నారు. చిన్నవాడు 10 వ క్లాసు పూర్తి చేశాడు. పై చదువు సాగలేదు. ఆదినుండి అతడికి చదువు మీద ఆసక్తి తక్కువ. వివాహం అయింది. భార్య శ్రీ రంగ లలిత కుమారి. వారికొక్క కుమారుడు కలిగాడు. పేరు కృష్ణచైతన్య, ఎనిమిది సంవత్సరాలు.

ఇప్పుడు నా జీవితానికి ఆధారం నా పెద్దకుమారుడూ, కోడలూ. నాకు ఏ లోటూ లేకుండా అన్ని సదుపాయాలూ చూస్తున్నారు. నా సంసార జీవితం నా సహనానికీ, సర్దుబాటుతనానికీ ఒక పరీక్ష అయింది. నాకు గొప్ప గుణపాఠం నేర్పింది. ఆ షాకు నుండి తేరుకొనగలిగిన నన్ను మిత్రులు అభినందించారు. బాధను మరచిపొమ్మన్నారు సంజీవదేవ్.

ప్రశంసా రేఖ

ఎందరెందరో నా పైన ఎన్నెన్నో ప్రశంసా వర్షాలు కురిపించడం నా జన్మకు ఎక్కువైన గౌరవమేనని చెప్పాలి. నా నాట్య విశేషాన్ని, రచనా విశేషాన్ని వారు బహుధా ప్రశంసించారు. నా ఉద్యోగధర్మాన్నీ మెచ్చుకున్నవారు లేకపోలేదు. ఈ ప్రశంసలు గద్య పద్య గేయ రూపాల్లో అందించారు.

1938 జూన్ 12 ప్రజామిత్రలో చిరుమామిళ్ల శివరామకృష్ణ ప్రసాదు బి.ఏ. గారు ఇలా వ్రాశారు. "అత్యద్భుత భరత నాట్య కౌశలము. ఆయన బెంగాల్ లో పుట్టి వుంటే ఈ సరికి ఆయన పేరు మారుమ్రోగేదే"

చీకట్లను చిమ్మే సముద్రగర్భంలో, వెలుపలకు తీస్తే వెలుగులనీను వెలగల రత్నాలెన్ని లేవు? ఏ విషయంలో చూచినా మన తెలుగుదేశంలో సమర్థత అడవిగాసిన వెన్నెలైపోతున్నది. పరుల ప్రతిభను గాంచి ఆశ్చర్యపోతూన్న మన తెలుగువాడు తన పొలిమేరలో అంతకన్నా ప్రతిభావంతులున్నారని కలనైనా తలంచలేదు.

యువకుడు, పట్టభద్రుడు, వృద్ధికాముకుడైన నరసింహారావు గారి నాట్యాన్ని ఏ కొలదిమందో తెలుగువారు చూచి ఉంటారనుకుంటాను. వీరి నివాసస్థానము కృష్ణాజిల్లా వారికి వీరెవరో తెలియదు. నేను కృష్ణాజిల్లా నివాసి నైనప్పటికి నరసింహారావుగారి నాట్యకౌశలాన్ని తొలిసారి తూర్పుగోదావరి జిల్లాలోని చోడవరం (రామచంద్రాపురం తాలూకా) అనే గ్రామంలో చూచి ముగ్ధుడనైపోయాను. ఇట్లా జరగడం మన తెలుగు సంప్రదాయానికి విరుద్ధము కాదని మనవి. గడచిన మే నెలలో చల్లపల్లి రాజాగారు నరసింహారావు గారిని యువరాజా వారి అన్న ప్రాశన మహోత్సవ సమయంలో ఆహ్వానించి వారి కళా ప్రతిభలను గాంచి సంతసించి సత్కరించినారు. కృష్ణా మండలము వారికప్పుడు నరసింహారావు గారి పరిచయం కలిగింది.

స్త్రీ వేషంతో నాట్యరంగం మీదకు వచ్చినప్పుడు నరసింహారావు గారిని గుర్తుపట్టడం కష్టం. సహజంగా ఆయన పలుచగా చామనచాయగా ఉంటారు. వేషం ధరించిన తరువాత ఆయనలో ఒక చక్కని మార్పు, నూత్న సౌందర్యం కాన్పించును. మృదువైన కంఠం; పాడే పద్యంలో గాని, పాటలో గాని ఉన్న అర్థాన్ని గ్రహించి భావాన్ని ప్రకటించే నేర్పు సహజంగా ఆయనకు ఏర్పడి ఉన్నది. మూడు గంటల కాలము దాదాపు వేయిమంది ప్రేక్షకులను అలరింపజేయగల్గిన ఆయన నేర్పు ప్రశంసింప తగినదై యున్నది.

"గుత్తి వంకాయ కూరోయ్ బావా!" అనే గీతాన్ని పాడుతూ నరసింహారావుగారు కావించిన భావ ప్రకటన ప్రేక్షకులను తన్మయులనుగా జేసింది. ఆ పాటలోని అమాయకపు ప్రేమ వారి కనులలో వెల్లివిరిసింది.

'ఉత్తమా ఇల్లాలినోయీ' అనే ఎంకి పాట పాడుతూ భావ ప్రకటన గావించినపుడు ప్రేక్షకుల హృదయాలు దు:ఖావేశమున జలదరించాయి. నవ్య సాహిత్యములో ఎంకి పాటలు, ఎల్లి పదాలు తప్ప మరేమి విలువ గల విషయాలు లేవని చప్పరించిన వారు సహితం నరసింహారావు గారి అభినయాన్ని చూచి ముగ్ధులైపోయి అట్టి పాటలు, పదాలు వాఙ్మయానికి అలంకార ప్రాయములేనని ఒప్పుకొనవలసి వచ్చింది. ఈ విధంగా నరసింహారావు గారు వాఙ్మయ వికాసానికి ఒక విధంగా తోడ్పడటం సంతసింపదగిన విషయమైయున్నది. జయదేవుని గీతగోవిందము నందలి కొన్ని గీతాలను అతి నేర్పుతో పాడుతూ భావ ప్రకటనము గావించి ప్రేక్షకుల ప్రశంసలకు పాత్రులైనారు.

నరసింహారావుగారు ఇంకా అభివృద్ధిలోనికి రావలసిన యువకులు. వారి నాట్య కళను పెంపొందించి తెలుగు వారిలో గూడా భరతనాట్యంలో ప్రజ్ఞావంతు లున్నారనెడి ప్రతిష్ఠను మనము సంపాదించడానికి ప్రయత్నించవలసియున్నది.''

1944 నవంబరు కృష్ణాపత్రికలో

(నా నాట్య ప్రదర్శనం గురించి) దూబగుంట వెంకట నరసింహారావు ''గడచిన ఆదివారం అంగలూరులో షుమారు 10 వేల జనం తక్కువ ఉండరు. పండిత జనం తక్కువ. పామర జనం ఎక్కువ. ప్రదర్శనం వీధి భాగవతం ఫక్కి అతి బహిరంగం.

కాని నాట్యప్రదర్శనం తరువాత నా మనస్సుకు సంశయ నివృత్తి అయింది. అన్ని వేల ప్రజలను కేవలము ప్రతిమా మాత్రులనుగా చేసిన ప్రజ్ఞ మానవాతీతమై భగవత్ప్రసాదితమైన ఉపజ్ఞగాని, పరిశ్రమ చేసి గడించిన దేమాత్రము కాదని తేలిపోయింది.

పాటల ఉచ్చారణ చమత్కృతి, భావానుగుణ్యమైన అభినయం నాట్యమందు తనివోవని ఉత్సాహం, స్వతంత్రత ఇవి దానికి కొన్ని సాదృశ్యాలు. ఆనాడు మొదటగా నరసింహారావు గారు దిఙ్మాత్రముగా సూచించిన నాట్య భంగిమలు, దాసి రాధ భక్తి పారవశ్యము, గోపికా వేషముతో పాడి నృత్యము చేసిన 'కలయ యశోదే' తరంగం, శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు గారి ప్రణయ సామ్రాజ్యము (ఆనందం అర్ణవమైతే)లో చూపిన నైపుణి, 'చల్ మోహనరంగా'లోని ప్రణయ లాలిత్యము, దేవులపల్లి వారి వసంత నృత్యము (ఓహో వసంతా); 'గుత్తొంకాయ్ కూర'లోని ముగ్ధత్వము, నండూరి వారి ఎంకి పాటల కాపుదనము, ఇవన్నీ ఒక ఎత్తుగా చివరకు మంగళములో చూపిన నాట్య భంగిమలు ఒక ఎత్తుగా ప్రేక్షకులను ఎప్పటికినీ తన్మయులను చేయక మానవు.''

భరతకళోపాసి బి.వి.

అనసూయ, డిశంబరు 1947

– ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి

"ఉత్తమ కళోపాసి బి.వి. లోకం పెట్టుకున్న సంకేతం, ఏమోగాని, మాకు మాత్రం బి.వి అంటే 'భరత విఖ్యాత' అని అర్థం. శాస్త్ర మర్యాదలను మన్నిస్తూ, కొత్తదనంతో మెరుగులు దిద్ది, నాట్యకళనుపాసించి ప్రజామోదాన్ని ఎక్కువగా చూరగొన్నవారు నరసింహారావుగారు.

అభిమానంతో ఈయన నాట్యాన్ని వరించారో, నాట్యమే ఈయన్ని వరించిందో తెలుసుకోవడం కష్టమైనపని. మధురగానాన్ని ఒలికించే ఈయన కంఠం, ఈయన నాట్య విన్యాసానికి విశిష్టమైన శ్రీరామరక్ష. మృదులమైన కవళిక ఇతని అవయవాల్లో ఒక లలితలాస్య రేఖను ముద్రించి ఈయన నాట్యానికి ప్రాణ ప్రతిష్ఠ చేసింది.

పిమ్మట, వాచికాభినయ కౌశలం, గీతగోవింద, కృష్ణలీలా తరంగిణ్యాది సంస్కృత ప్రౌఢగీతులు ఇతని వాక్కులో విస్పష్టరీతిగా మూర్తికట్టి సజీవంగా కదులుతూ కనిపిస్తాయి. చూచిన రసిక సభ్యులు ఈయన నాట్య కౌశలానికి ముగ్ధులౌతారు, సందేహం లేదు.

కాని – ఈయన కళాతృష్ణకు అంతు లేదు. చేసిన కొద్దీ ఇంకా అసంతృప్తి, తీరని కల్పనాకాంక్ష. తన సుందరాతి సుందర స్వప్నలోక స్వర్గీయ దృశ్యాలను పూర్తిగా మాటల్లోకి రప్పించలేకపోయానే అని తలవంచి తలపోసే కవితోపాసకునిలా ఈయన కూడా తన ఆత్మానుభూతిలోని లోకాతీత నాట్య సుభగ భంగిమలను వేలి కొనలకూ, కన్ను కొలకులకూ అవలీలగా తెచ్చి అభినయించడానికి పడే ఆవేదన అడుగడుగునా వ్యక్తమవుతూ వుంటుంది.

ఈ మిత్రుని పదమంజీరం మూల మూలలుగా ఆంధ్రభూమిలో ముహూర్ముహుర్ముఖరితమై రసజ్ఞ కళాప్రియులను ఇతోధికంగా మురిపించింది."

కళాస్రష్ట బి.వి. **– డాక్టర్ సంజీవ దేవ్.**

చిలక కొచ్చు మాట

కోయిల కొచ్చు పాట

నెమలి కొచ్చు ఆట మనిషికి మాట, పాట ఆట వచ్చు. మనుషులైన వారందరికీ ఇవన్నీ రాకపోవచ్చు. కాని బి.వి. గారికి మాత్రం ఇవన్నీ వచ్చు. ఇవే కాదు ఇంకా కూడా వచ్చు. మాట, పాట, ఆటకు తోడు

బొమ్మలు వేయడం కూడా వచ్చు. మానవాకృతులను చక్కగా చిత్రించగలరు. వారు చిత్రించే పురుషాకృతులకంటే స్త్రీ ఆకృతులే రమ్యంగా ఉంటవి. వారి నృత్య ప్రదర్శనాలన్నీ లాస్యంలోనేగా అంటే స్త్రీ పాత్రల రూపానేగా.

ఆయన రసపిపాసి. రసం ఎక్కడ దొరుకుతుందంటే అక్కడికి పరిగెత్తి హాజరుకావలసిందే. దూరాలు ఆయన కడ్డురావు.

అది 1947. ఒక రోజున ఒక అపరిచిత లేఖ వచ్చింది. కవరుమీది దస్తూరి పరిచయమైంది కాదు. విప్పి చూస్తే ఫలాన తేదీన వస్తున్నానని రాసి, కింద బి.వి. నరసింహారావు అనే సంతకం వున్నది. పేరు చిరపరిచితమే, కాని వ్యక్తి మాత్రం అంతవరకూ అపరిచితులే. చిరపరిచితమైన పేరు గల అపరిచిత వ్యక్తి సుపరిచితం కాబోతున్నారని ఆనందించాను.

ఆ రోజుల్లో మిత్రులు వి. ఆర్. చిత్రగారు నడుపుతూన్న ఆంగ్ల మాసపత్రిక Silpi అనే దానిలో నా వ్యాసం 'Aesthetic Vision'(సౌందర్యదృష్టి) వెలువడింది. ఆ వ్యాసాన్ని చదివి బి.వి. గారు ఆనందించి ఆ వ్యాసకర్తను కలుసుకోవాలనే కాంక్ష కొద్దీ ఉత్తరం రాసి నా దగ్గరకొచ్చారు.

అంతవరకు వారి పేరు ప్రఖ్యాతులు వినటమే గాని వారి అభినయాన్ని గాని వ్యక్తిని గాని చూచి ఎరుగను. చూడగానే ఆయనలోని సౌజన్యమూ, సౌశీల్యమూ, సౌకుమార్యమూ నాకు నచ్చినవి. ప్రథమ పరిచయాలు ప్రత్యేకించి కళాస్రష్టలతో ఎంతో మనోహరంగా ఉంటవి. ఆ ప్రథమ పరిచయంలోని మనోహరతను నిలుపుకోవటం చాలా కష్టం. బి.వి. గారు దాన్ని నేటి వరకూ నిలుపుకోగలిగారు.

సుగుణాలు లేని వ్యక్తి వుండరు. లోపాలు లేని వ్యక్తీ వుండరు. సుగుణాలు తక్కువ వుండి లోపాలు ఎక్కువ వుంటే చెడ్డవాడు అంటాం. లోపాలు తక్కువ వుండి సుగుణాలు ఎక్కువ వుంటే మంచివాడు అంటాం. కనుక ఎవరిని గురించి అయినా చెప్పేప్పుడు ఆ వ్యక్తి చాలా మంచివాడు అని చెపితే ఆ మంచి వ్యక్తిలో లోపాలుండవని అర్థం కాదు.

ప్రథమ పరిచయమైన తరువాత రెండు సంవత్సరాలకు గాని ప్రథమంగా ఆయన నృత్య ప్రదర్శన చూడటం సంభవించలేదు. దాన్ని భరతనాట్యం అని పిలవటం వాడుకయింది. అది శాస్త్రీయమైన భరతనాట్యం కిందికి వస్తుందా రాదా అని కొలవాలంటే కొలబద్ద వంకర గలదే దొరుకుతుంది. కాని సక్రమమైంది దొరకదు. నేను శాస్త్రీయమనుకొనే ప్రతి కళా కూడా కొంత వరకు అశాస్త్రీయమైనదే. శుద్ధ శాస్త్రీయ విధానం అంటూ నాడూ లేదు, నేడూ లేదు, ఏనాడూ లేదు. శాస్త్రీయ భారం నుంచి విడుదలయిన కొద్దీ కళలోని సజీవ స్వచ్ఛందత పెరుగుతుంది. నిర్జీవ కాఠిన్యత తరుగుతుంది. 'భ' అంటే భావ, 'ర'

అంటే రాగ, 'త' అంటే తాళ అనగా 'భరత' అంటే భావ రాగ తాళం అనే అర్థం భరతనాట్యానికున్నంత వరకూ బి.వి. గారిది భరతనాట్యమే అవుతుంది.

ఆంగికం, వాచికం, ఆహార్యకం, సాత్త్వికం ఇవన్నీ బి.వి. గారిలో ప్రస్ఫుటమైవున్నా వారిలో ప్రధానమైనది సాత్వికాభినయం. భరతనాట్యానికి సాత్త్వికాభినయమే ప్రాణం. వారి Lyrical expression అంటే వారి నాట్యం ఒక భావగీతికలాంటిది. ప్రదర్శనంలో వాక్కు వెడలక ముందే, చేయి కదలక ముందే, పాదము చలించకముందే బి.వి. గారి ముఖం భావప్రకటనతో కుసుమిస్తుంది. అందుకే ఆయనది సాత్వికాభినయం. ఆయనలో అన్నిటికంటే ముందు లయ ప్రత్యక్షం అవుతుంది.

మాటాడినా, ఆటాడినా, పాటపాడినా, మౌనంగా ఉన్నా, ఆయన వ్యక్తిలో లయ తాండవిస్తూంటుంది. క్రమేణా ఆయన నాట్యం సాహిత్యానికి, ప్రత్యేకించి బాల సాహిత్యానికి తావిస్తూ, వచ్చి వచ్చి నేడు 'బి.వి.' గారు అనగానే బాలసాహితీ స్రష్ట అనే పేరు నిలిచిపోయింది. బాలలంటే ఆయనకూ, ఆయనంటే బాలలకూ అంతులేని అనురాగం ఏర్పడిపోయింది. బాలలకు గేయరూపంలో ఎన్నో మంచి మంచి పుస్తకాలు వ్రాశారు.

సందడి సందడి అయిపోతుంది. అందులోని ఆనందపు విలువ వారు వెళ్లిపోయిన తరువాత గాని పూర్తిగా తెలియదు. కారణం వారు వెళ్లిపోయిన రోజు ఆ ఇంటిలో ఏదో పెద్ద కొరత కనిపించుతూంటుంది. బి.వి.లో కవి వున్నాడు. నాట్యకారుడున్నాడు. నాయకుడున్నాడు. చిత్రకారుడున్నాడు. కాని వీరందరినీ మించి ఆయనలో మధుర మానవుడున్నాడు. అందువల్ల ఆయనలోని మధుర మానవునికి సౌరభం మరింత ఎక్కువైనది.

ఆయన హేతువాది కూడ. హేతువాదానికీ రసానందానికీ సాన్నిహిత్యం తక్కువ. కాని, ఆ రెండూ బి.వి. గారిలో అనుమేళనం, సమ్మేళనం పొందినవి.

సుహృద్వచనం

– కొనకళ్ల వెంకటరత్నం, బి.ఏ.

బి.వి. నరసింహారావుగారు స్ఫురణకు రాగానే అనేక రంగులలో ఆయన మూర్తి మన కళ్లకి తడుతుంది. ఆయన వ్యక్తిత్వం ఒక మెరుపు తీగలా తళుక్కున మెరిసి మాయమయ్యేది కాదు. అనేక రంగులు గుదిగుచ్చిన ఇంద్రధనుస్సులా లలితకళా రంగంలో మెరుస్తుంది ఆయన మూర్తి. ఈయన ఒక గాయకుడా నాట్యకళావేత్తా, బాల సాహితీ స్రష్టా, ఆచార్యోత్తముడా 'ఎవరు?' అని విడివిడిగా ఒక నిర్ణయానికి రాగలగడం కష్టసాధ్యం. వీరంతా ఒక్కొక్కరుగా ఆయనలోంచి దర్శనమీయడమూ కద్దు, వీరంతా ఒక్కసారిగా ఆయనలోంచీ ఏ సభా వేదిక మీదనో తొంగి చూడడమూ కద్దు. ఏదో ఒక విధమైన వ్యక్తిత్వాన్ని పోషించుకుంటూ వచ్చిన మహనీయులు అనేకులున్నారు. కాని, బి.వి. శ్రుతిపేయంగా కవితాగానం చేయగలరు. తమ రసవత్కావ్య కళాఖండాలను వినిపించనూగలరు. అనన్య సామాన్యమైన తమ అభినయ విన్యాసాలతో రంగరించి ఆ గానాన్ని ఆ కవితని మధురాతి మధురంగా మెదిపి అందీయగలరు. ఆటా, పాట, కవనము అన్న మూడు మొనలు గల త్రిశూలంతో ఆయన చేసే దండ యాత్రలో ఎలాంటి రసదుర్గమైనా ఛేదింపబడక మానదు.

మొట్టమొదటిసారిగా కాకినాడలో బి.వి. దర్శనం అయింది రంగస్థలం మీద నాకు అనార్కలిగా. ఆ రోజులలో దేవులపల్లి, నండూరి, శ్రీశ్రీ గార్ల గీతాలను నాట్యంలోకి అనువదించి ప్రేక్షకుల్ని మైమరపింపజేసే నాట్య ప్రదర్శనలు అనేకసార్లు బి.వి. ఇయ్యడం నేనెరుగుదును. ఆ రోజులలో తెలుగునాట భరతనాట్యమంటే అభిరుచినీ అభిమానాన్ని పొంగులు వారేలా రేకెత్తించింది బి.వి. కాలియందెల రవళి. ఆనాడు తెలుగు గడ్డ మీద భావ కవన తరంగాలు, భావ నాట్య మనదగిన బి.వి. పద విన్యాసాలలో ఒయ్యారాలు పోయినై. ఆయన నాట్య ప్రదర్శన ముగిసిన తర్వాత "ఈయన మగవాడా" అని ఆశ్చర్య నిమగ్నకాని స్త్రీ గాని, "అయ్యో ఈయన మగవాడా" అని నిట్టూర్పు పుచ్చని పురుషుడు గానీ లేరంటే అతిశయోక్తి కాదు.

బి.వి. తన గానాభినయ ప్రదర్శనలలో సాహిత్యానికీ, కవితా స్వారస్యానికి ఇచ్చే ప్రాధాన్యం అపారం. పేలవమైనవీ, రసపుష్టిలేనివీ అయిన కృతుల్ని ఆయన గానం చేయగా, నాట్యంలోకి అన్వయించగా నేను వినలేదు కనలేదు.

అణువణువునా పుణికిపుచ్చుకొన్న ఒకానొక తెలుగు జాతీయ చైతన్యముద్రలో అడుగడుగునా కొనలుసాగే ఒక నవ్య సుందర సుకుమార లావణ్య రేఖలో భరతనాట్య కళా సంప్రదాయానికి మొన్న మొన్నటిదాకా మెరుగులు దిద్దిన మనిషి, లలిత కళా ప్రియంభావుకుడు బి.వి. ఆ రోజులలో ఆయన వసంత నృత్యం

చేస్తుంటే "అయ్యో ఎన్ని వసంతాలు దొర్లిపోయినై! ఒక్కొక్క వసంతమూ ఇంత ఠీవిగా, ఇన్ని హొయలు, ఇన్ని నయగారాలు ఒలికిస్తూ సాగిపోయింది గావును!!" అనిపించేది. శాస్త్రీయమైన పరిధులలో పట్టాలమీద రైలుబండిలా లలితకళకు మరమేకు బిగించి నడిపించిన కళావేత్తగాదు, బి.వి. ఆ పని, పాఠం కంఠస్థం చేసి 'తు, చ' తప్పకుండా ఒప్పగించడం లాంటిదని ఆయనకు తెలుసు. లాలిత్య ప్రధానంగా ఏ కళాఖండాన్నైనా మలిచే వరకే శాస్త్రానికి శాస్త్ర సంప్రదాయానికీ విధేయంగా నడుచుకొన్న కళాతపస్వి బి.వి.

ఈనాడు నాట్య ప్రదర్శనలు విరమించుకొన్నారు బి.వి. "ఎందుకు విరమించుకొన్నట్టు?" అని చాలామంది ప్రశ్నించారు. నేనూ ప్రశ్నించాను. దానికి ఆయన సమాధానం "యౌవనంలోంచి కౌమారంలోకి కాలు పెట్టడం ఇష్టం లేక బాల్యంలోకి పరుగులు తీశాను" అని.

బి.వి.లో వున్న రసవాహిని, ఒకవేపు దారి మూత పడినా మరొక వేపు కట్టలు తెంచుకొన్నది. సాహిత్యంలో ఇన్ని శాఖలుండగా బాల సాహిత్య క్షేత్రంలో ఈయన ఎందుకు అడుగు పెట్టడం సంభవించింది? అన్నది విచారణీయం. ముగ్ధాంగనగా ప్రౌఢనాయికగా నటించిన ఏనాటి అనుభూతులో క్రమక్రమేణా మాతృభావనగా పరిణతి పొందినవేమో అనిపిస్తుంది. బి.వి.లో మాతృత్వ భావన పతాక స్థాయిలో శిశుత్వానికి సన్నిహితంగా రూపొందడంలో ఆశ్చర్యం లేదు.

బి.వి. ఈనాడు ఒక బాలుడు. ఆయన ఆచి తూచిగాని అడుగు వేయడు. అడుగు వేసేచోట అటూ ఇటూ చూచుకొని నేల గట్టిగా దృఢంగా ఉన్నదా లేదా ఇట్లాంటి తర్జన భర్జనలూ, ముందు వెనకల ఆలోచనలూ ఆయనికి అలవాటు. నాట్యకళారంగం సేవనుండి బాలసాహితీ రంగంలోకి ఒక్క దూకు దూకి చక్కా ఊరుకున్నారు. బాల్యతా స్ఫూర్తి అనుభూతిలోకి వస్తేనేగాని నిజమైన బాల సాహిత్యం సృష్టించడం సులభసాధ్యం కాదు.

అందుచేతనే ప్రౌఢ సాహిత్యసృష్టి ఎంత కష్టమో, బాల సాహిత్య సృష్టి అంత దుస్సాధ్యమూ అవుతున్నది. అయితే చిన్నపిల్లల మనస్తత్వంలోనికి దిగజారడమన్నది సులభమే కావచ్చును. కాని, కవిగా మన అంతస్తు అట్టే పెట్టుకుంటూ ఆ పవిత్ర ప్రాంగణంలో ధారాళంగా విహరించగలగడం ఒక వరం. అది బి.వి.కి అప్రయత్నంగా, అనాయాసంగా, అతి సహజంగా సిద్ధించింది. వయసు పైబడిన తర్వాత వెనక్కి నడిచి బాల్యంలోకి అడుగు పెట్టడమనేది ఆధ్యాత్మికంగా ఒకానొక ఉన్నతమైన దృక్పథంలో సంచారం చేసే మానవుడికి గాని సాధ్యం కాదు. వయసు ముదిరిన మానవుడు బాల్యత్వాన్ని అలవర్చుకోవడమంటే ఈ లోకంలో ఈ ప్రజానీకంలో మనిషి ఎదిగిన కొద్దీ కూడగట్టుకొని వస్తున్న మాయా, మకిలీ, ఎక్కువ తక్కువలూ, దొంగ నాగరికతలూ – ఈ అవలక్షణాలు దులిపేసుకొని ఒకానొక నిర్మల నిసర్గమైన దశకి (వెనక్కి) మళ్ళడమన్న మాట. బి.వి. అత్యుత్తమమైన బాల సాహిత్యాన్ని రూపించడంలో ఉన్న

రహస్యమిది, అని అనిపిస్తుంది. బి.వి. తో ప్రసంగిస్తున్నంత సేపూ మనమొక చిన్ని బాలుడితో వ్యవహరిస్తున్నంత అకృత్రిమంగా ఆహ్లాదకరంగా, నిరపాయంగా ఫీలవుతాం. ఇచ్చకాలూ మొగమాటాలూ, ముఖప్రీతులూ, తెచ్చుకోలు నవ్వులూ – ముక్తసరిగా చెప్పాలంటే నాగరిక లక్షణాలుగా చలామణి అయ్యే పోకడలు ఆయనపోడు, మనలను పోనీడు. అట్లాంటి పోకడలకు పోవలసిన దురవస్థలు మనకు కల్పించడు. ఆయన ఎప్పుడు చూచినా సాంసారికమైనవి గానీ, సంసారేతరమైనవి గానీ సమస్యలేవీ పట్టినట్లే అనిపించడు.

ప్రతి మానవుడికీ బాల్యం, కౌమారం, యౌవనం ఉండక తప్పదు. కాని, ఈ దశలన్నీ తమ తమ ముద్రల్నీ శాశ్వతంగా మన ఉనికి లోతులలో అట్టడుగు పొరలలో ఎక్కడో వదిలిపోతై గావును. ఆయా అనుభూతులన్నీ ఒక్కొక్కటే ఒక్కొక్క గ్రామఫోను రికార్డయి ఒక్కొక్క అరలో విడివిడిగా పదిలంగా ఉంటుందేమో ! ఏ రికార్డు ఎప్పుడు పలికించాలంటే ఆ రికార్డు అప్పుడు పలికించగల సత్తా అందరికీ అమరదు. లేకపోతే బి.వి.లో చిన్నతనపు జ్ఞాపకాలు ముమ్మరంగా, సజీవంగా మెదులుతున్నాయా? బాలుర అభిరుచులూ, వింత ప్రకృతులూ, ఆలోచనా పరిధులు, అందాలను అందుకొనే దృక్కోణాలు – బాల్యత్వంలోని రచ్చలు, కంతలు, రాజమార్గాలూ అన్నీ సెర్చిలైటు వేసి చూసినట్లు ఈయన లేఖిని ఎట్లా సింహావలోకనం చేస్తుందీ పరిశీలిస్తే చిన్నతనంలో ఇట్లాంటి కథలూ, గేయాలూ చదివే సదవకాశమే మనకు లభించివుంటే, ఎంత మార్దవం, ఎట్లాంటి సహృదయత్వం సంతరించుకొనేవాళ్ళం! ఈ ప్రపంచాన్ని ఎంత స్నిగ్ధంగా నిర్మలంగా చూడగలిగేవాళ్లం అనిపిస్తుంది.

ఆయనలో ఒక సుగుణం వుంది ఏ కృషి తలపెట్టినా దాని లోతులు తడివి చూడకుండా మాత్రం వదలిపెట్టడు. నాట్యకళారాధనలో అత్యున్నత శిఖరాలు మెట్టినట్లే బాలసాహితీ సీమలోనూ చివ్వరి పొలిమేరలు చూచిగాని వదలి పెట్టలేదు. ఆయన ఆ కృషిలో జాతీయమూ, అంతర్జాతీయమూ అయిన సాహిత్యాన్ని ఎంతెంత అవలోకన చేసి ఎన్ని అపురూప శిల్పాలు, ఎన్ని వింతవైఖరులు, ఎన్ని కొత్తదారులు హస్తగతం చేసుకున్నారో పరిశీలించడానికి పూనుకుంటే, అది సులభంగా తెమిలే కార్యక్రమం కాదు.

బి.వి. బాలగేయాలు పుంఖాను పుంఖంగా రాశారు. గేయ రచనలో, రసకల్పనలో ఆయనకు దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి గారి గురుత్వమున్నది ప్రత్యక్షంగా పరోక్షంగా కూడ. కవితలో నాట్యగతులు. నాట్యంలో కైతపసందులు కలపోతగా పోహళించ గల ప్రతిభావంతులు బి.వి. అధ్యాపకులుగా బి.వి. ఆదర్శ మూర్తులు. పిల్లలకు ఛాందస ప్రవృత్తి ఎక్కడ అలవడుతుందోనని బి.వి. పడే తాపత్రయం ఇంతా అంతా గాదు. మతం పేరిట జరుగుతున్న అత్యాచారాల మీదా, అక్రమాల మీదా ఆయన అనేక గేయాలలో కత్తులు నూరుతూ కనిపిస్తారు.

కవి యన్న వాడికి సాధారణంగా ఇంకోరి కవిత్వం నచ్చదు. కథకుడు అన్న వాడికి ఇంకోరి కథ అంత రసవంతంగా సోకదు. కారణం ఒక కవికి గానీ, కథకుడికి గానీ కొన్ని శిల్పాలు, కొన్ని ప్రత్యేక పంథాలూ 'నావి' అనుకునే కొన్ని తీరుతెన్నులు జీర్ణించిపోయి వుంటాయి. ఆ సులోచనాలు పెట్టుకొని తనవికాని కవిత్వాల్నీ, రచనల్నీ వినడమూ చదవడమూ సహజ సిద్ధంగా జరుగుతుంది. ఇంకొకరి కవిత్వాలు వినేటప్పుడు తను 'కవిని' అన్న సంగతి మర్చిపోగల కవిగానీ పండితుడు గానీ సకృత్తు. బి.వి. ఒకరి రచనలు చదివేటప్పుడు, వినేటప్పుడు తను ఒక కవిననీ ఒక కళావేత్తననీ విస్మరించగలడు. ఒకరి రచనలు వినేటప్పుడు అందులో వున్న స్వారస్యాన్ని అనుభూతికి తెచ్చుకొనేందుకు అనువుగా తధాస్వాదన యోగ్యమైన భంగిమలోకి మనశ్శక్తుల్ని త్రిప్పుకోగల ప్రజ్ఞ బి.వి.కి కరతలామలకం. ఆయన ఎంత ఉజ్జ్వలంగా వ్రాయగలడో అంత చురుకుగానూ రసపుష్టిగల రచనలనీ గుర్తించగలడు. అట్లాంటి సామర్థ్యం కూడా అలవర్చుకున్న సహృదయుడు బి.వి. గుణగ్రహణ పారీణత ఆయనకు వెన్నతో బెట్టిన విద్య. అందునా రచనలు ఉత్తేజంగా ఉండిన్నీ ఏదో మారుమూల అజ్ఞాతవాసం చేస్తున్న అనేక రచయితల్ని శ్రమించి వెలుగులోకి ఈడ్చి తెచ్చిన సుహృన్నేత బి.వి. అంతేకాదు ఆయన కలహప్రియుడుగాని నారదుడు. ఆయన ఆంధ్రదేశంలో మెట్టని కళారంగం లేదు. అక్కడక్కడ వున్న కవుల్నీ, రచయితల్నీ వారిని వీరికి, వీరిని వారికీ వర్ణించి చెప్పి ఒకానొక సున్నితమైన అనుబంధాన్ని కూర్చుతూ పోవడంలో ఆయన సిద్ధహస్తుడు. ఆ వర్ణించడంలోనూ గుణాలు మాత్రమే స్పృశించే, అవగుణాలూ లోపాలూ జల్లెడ పట్టినట్టు పరిహరించీ మాయుక్తిగా వ్యవహరించగలడు బి.వి. ఈ విధంగా ఆయన రచయితలకు చేస్తున్న సేవ అమోఘమూ, అనితర సాధ్యమూ అని చెప్పక తప్పదు.

అప్పుడప్పుడు బి.వి. కొంత గుంభనగానూ, కొంత స్పష్టంగానూ తాను నాస్తికుడన్నట్లు ప్రసంగించడం కద్దు. కాని దానివల్ల ఎవరికీ ఎట్లాంటి ఇబ్బందీ కలగవలసిన స్థితి పట్టదు. అదీ విశేషం. మూఢ నమ్మకాలూ, అర్థం లేని కర్మకాండ అంటే తలనొప్పి. బి.వి.కె. విశాల దృక్పథం, విశ్వజనీనత సంస్కృతీ సంపన్నమైన వ్యక్తిత్వం ఇవన్నీ మూసగట్టుకొన్న మూర్తి బి.వి. కానీ అంతఃశ్శుద్ధికి దారితీసే అలవాట్లు, అంధవిశ్వాసాలకి దూరం చేసే ఆచరణలు బి.వి. తన బాల సారస్వతంలో భావితరాలకై అందించాడు. అసలు ఆయనతో ఎన్నాళ్లు ఇష్టాగోష్ఠిగా తిరిగినా ఈయన నాస్తికుడా? ఆస్తికుడా? అన్న ప్రశ్న ఎవరినీ వేధించదు. సర్వసాధారణంగా స్నేహంలో హృదయాలు పంచుకోవడమన్నది నూటికీ కోటికీ ఏ ఒకరిద్దరికో గాని సాధ్యం కాదు. కొందరితో ఎన్నాళ్ళయినా నీళ్ల మీద నూనెలా విడివిడిగా ఉండడమే మిగులుతుంది. కానీ బి.వి. తో కొన్ని నెలలు చాలు. ఆయన మనస్సు విప్పి మనముందు పరచటం మన మనస్సు ఆయన అందిపుచ్చుకోవడం పాలల్లో నీళ్లు కలిసిన రీతిగా జరిగిపోతుంది. తలుపు తెరుచుకున్న హృదయం బి.వి.ది. ఆయన ఒక గొప్ప మానవతావాది. మానవుడు కావాలి బి.వి.కి. మానవుని విశిష్ట

మానవునిగా రూపొందించే విశ్వజనీన భావన పాలబుగ్గల పసిమొగ్గలలో రేకెత్తించాలని ఆయన అవిరళ కృషి.

నాట్యాచార్య బి.వి. నరసింహారావుగారు అయినవారందరికీ అంతరంగిక మిత్రుడే. అదీ సంగతి. అందులో నేనూ ఒక భాగస్వామినని గర్విస్తున్నాను.

బి.వి.ని త్రిశూలపాణి అంటూ వుంటాను నేను. ఒకటి నాట్యకళ, రెండు సంగీత కళ, మూడు సాహితీకళ. ఈ మూడు ఆయుధాలతోనూ ఆయన సాధించిన విజయ పరంపరలు ఎంతో గొప్పవి. ఒకప్పుడు తన కాలి అందెల రవళిలో తెలుగునాట నాట్యకళాభిరుచులు మోసులెత్తించిన భావుకులు బి.వి. సాహిత్యంలో, నాట్య పారవశ్యాలు రుచి చూచిన గానం అందించడంలో మెలితిరిగిన చేయి. ఉత్తమ కవితలో ఉన్న స్వారస్యాన్ని బైటికి రప్పించడంలో, ఆయన కంఠం ఎన్ని లబ్దులు పోతుందో! ఇకపోతే నాట్యం చేస్తూనే బాల సాహితీ రంగంలో అడుగు పెట్టారు. బి.వి. బాల సాహిత్యానికి అమాయకత్వమూ నిర్మలినత్వమూ, మాలిన్యాన్ని పసిగట్టలేకపోవడము, ముఖ్యలక్షణాలు అయితే బి.వి. పసిపాపలలో ఒక పసిపాప. ఆయన వ్యక్తిత్వంలో ప్రకారంగా వున్న ఈ లక్షణమే ఆయన్ని చాల బంధువుగా, బాల సాహితీవేత్తగా దిద్ది తీర్చింది. ఏ ఇంట అడుగుపెట్టినా, తన చుట్టూ మూగిన ఏ పసిపాపలతోనో ఐక్యమై పోయి. అక్కడనే వున్న పెద్దలని మరచిపోయే సుకుమార సుందరమైన మనస్తత్వము ఆయనలో జీర్ణించిపోయి వుంది. పసిపాపల పలుకుల పరిచయాలు పూల బాటలలో తూరలు వేసుకొని సహృదయుల మనః కేంద్రాలలో అమృత సరస్సులను సృష్టించుకోవడం ఆయనకి పరిపాటి.

కవిసామ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

(కపిలేశ్వరపురం) 1942-43.

ఇది యాశీస్సు నృసింహ నీకు, నవ సాహిత్యంబు రమ్యార్థముల్
పొరలం నాట్యతరంగ వీధి తెలుగుం భూమిం బ్రచారంబు చే
సెదు నీకైన ఋణం బడెన్ సురవితా శ్రీ నేటిదోయీ, నినుం
గదియం గౌగిట బట్టు నాధునిక ప్రజ్ఞా శారదాదేవియున్.

అగు నీయంతట నీవుగా బరుల సహాయ్యంబు లేకుండ, భా
వ గతుల్ తోపగ వృత్త నృత్యములు తీర్పన్ నేర్చితీ సాగరా
నుగ రత్నంబులు కొన్ని కొత్తలును నిన్నుంబొందె నీ శిల్పపున్
సొగసా నాటికి నేటికిన్ క్రమగతక్షోభాత్తదీప్తిన్ జనున్

పడుచుదనపు వసంతమ్ము పగిలిపోయె
భావ కిసలయ పాళి శోభలు వెలార్చె
పొలుపులన్నియు తొలి నీటు పోవు నీదు
శిల్ప వీధులలో నరసింహ రాయ.

సరస్వతీపుత్ర పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు, ప్రొద్దుటూరు 1940

పిలపిల మంచు గురిపించెడు వేకువలందు నభ్రసం
చలితములైన మేఘముల చాలు వలెన్ సుమనోజ్ఞమైన నీ
విలసిత మాత్మ యందు గురిపించినదోయి మరందధారనీ
కళకు జగమ్ము వంగి కడగన్నుల దీవనలిచ్చు గావుతన్.

నీ పదమందు భావములు నించిన గజ్జెలలోన నొక్కటై
వ్యాపిత జీవితంబు గరుపన్ జనియించును కోర్కె, మాధురీ
స్నాపితమైన నీ కళకు శాద్వలముల్ పులకించి కమ్ర శోభప
రిపూత పుష్పముల బట్టును తీయని ప్రేమ క్రొన్ననల్.

కమ్మని యూరుపు తావి గులుక చెవి చెంతజేరి ప్రేమ గా
నమ్మొనరించు ప్రేయసి ఘనమ్మగు రూపము వోలె రాగ భా
వమ్ములు సుందరమ్ము లయి పర్వులు వారెడు నీదు నాట్యమే
సుమ్ము ప్రతిధ్వనించు సుమ సుందర సత్కవిభావ సీమలన్.

హరికథా పితామహ,

శ్రీ మదజ్జాడ ఆదిభట్ల నారాయణదాసు, 3-1-1942

అల జగన్మోహినీ వేష మమరదాల్చి
యమృతముం బంచి యిడు నల్లనయ్యవలెను
ఔర నటియించితివి విబుధాళి మెచ్చఁ
జిరము బ్రతుకు మీవో నరసింహారావు.

హరికథా సుధాకర, కవి కథకరత్న

శ్రీమాన్ పెద్దింటి సూర్యనారాయణ భాగవతార్ (దీక్షితదాసు) 1942

నవ్యత జూపు నీ భరతనాట్య కళారచనా విభూతి సం
స్తవ్యము, హావభావ విలసన్మృదు గేయ విలాస వైఖరుల్
దివ్యము లాంధ్రభూమికి ప్రతిష్ఠ ఘటింపగ నేర్చు తావకీ
నావ్యయ శక్తికొక్క కుసుమాంజలి బీ.వి. నృసింహధీమణీ!

పురుషత్వంబును స్త్రీత్వమొక్క యెడ ప్రోవుంబెట్టి సృష్టించే ని
న్నరవిందాసనుడీ క్రియన్ భరతనాట్య ప్రౌఢి సంపూర్ణతా
గరిమన్ దాల్చుట పూరుష ప్రకృతులైక్యం బైన నాదోయి శం
కరుడే తత్కళకిత్తరిన్ ప్రబల సాక్ష్యంబో నృసింహాహ్వయా!

బాలకవి, లోలభట్లు శివరామకృష్ణంరాజు,1942

రమణీయోజ్జ్వలమైన యీ భరత శాస్త్రంబెప్పుడున్ తెల్గు లో
కములో పేరు వహించే నంచు ఋజువున్ గావింపగా తన్మయ
త్వమును జేయ గలట్టి మార్గమున గంధర్వాప్సరో గాన నృ
త్యముల భ్యాసము జేసినావు నరసింహారావు భాగ్యోదయా!!

అనార్కలి

పద్యోపహారము రాజేశ్వరులు, రాజమహేంద్రవరము

సి. కామేశ్వరరావు, పాలగుమ్మి పద్మరాజు-5-12-38

నాటకమా మనోహర మనార్కలి, కూర్చిన మేటి శిల్పి యీ
నాటున పేరు వడ్డ కవినాథుడు పండిత విశ్వనాథు డె
ప్పాటి కవీశు బోలు ప్రతిభానిధి మా నరసింహరావె యీ
నాటక మాడె; కాంచనము నన్ దియ తియ్యని తావి పెట్టెరా!!

మా నరసింహరావు సురమానిత నాట్య సరస్వతీ కృపా
శ్రీ నిలబెట్టుకొన్న నటశేఖరుడాతని కర్ణమైన స
మ్మాన మొనర్ప నేర కతి మంజుల రంజక గీతపుంజు శిం
జానిత కావ్యగానమే రసజ్ఞ హృదబ్జుడటం చొసంగెదన్!!

కణమై కూపకమై హ్రదంబయి నిసర్గస్రోతమై కుల్యయై
ధునియై భంగభంగ ఫేనమయి అత్యుద్వేల కల్లోలమై
జనితావర్తకమై ప్రశాంత గతియౌ సర్వోర్వరాత్మాబ్ధి నం
దన గంగా విమల ప్రవాహములు సూ తన్నాట్య రేఖాగతుల్!!

ఆంగిక సాత్విక క్రియల యందు మనోహర నూత్నభావ ప
ర్యంగణ మాచరించెడి మహానటుడాతడు కంఠమెత్తి పా
డం గలకంఠ కంఠ నిబిడ ప్రసవగ్రసనాను రక్త తి
క్తాంగిక వృత్తి బట్ట బయలౌ మధురత్వము మందగించెడున్ !!

(పిక రాజును మిన్ను దూరెడున్)

ఆ నటనా విలాసగతి యా నవమోహన మందహాస రే
ఖా నియమంబు లామధుర కంఠము నా బహులాంగహార సం
ధానక కౌశలంబు ప్రథితంబగు తన్మహనీయ భంగిమ
శ్రీ నిదురించుచున్ బలవరించెద నెంతగ హత్తుకొన్న వో!

కన్నరమోడ్చి మోమున నొకానొక తీయ తలంపు వెట్టి తూ
ళ్లన్నగుకేలు జంట నిరుపక్కల వింతగ మోహరించి వి
ద్వన్నటనా విలాసగతి వర్తిలు మా నటరాజు పక్షముల్
పన్ని నభంబుపై కెగుర బాఱు విహంగమునా జెలంగెడిన్!

మనమున బుట్టు భావము గ్రమంబున మోమున దేర్చి, లేత న
వ్వున ఒడియిచ్చి, ఆంగికపు ప్రోవున బెంచి, లతాంతపంక్తి మె
చ్చిన స్వకారంగుళీ రుచుల సాకి, పదాంగద కింకిణీ క్వణ
క్వణముల వియ్యమందు మృదుగానము నందలరించు నెట్టిడో!!

పూవుల నేర్చి యెత్తిడెడు పోకల నొక్కెడ, ముద్దుగుమ్మలే
దీవల తావులన్ వెలయ దిద్దెడు ముగ్గుల కూర్పు లొక్కెడన్
ప్లావితమౌ క్రియా విరహభారదశాంతర విప్రలంభ సం
భావన సేతనొక్కెడ, సభాహృదయం బెటులాహరించునో!

తలప నన్య సాధ్యమగు తాంత్రిక విద్యయొ, లేక, మచ్చు మం
దుల వెదజల్లు నేర్పొ, అతి దుస్తర లబ్ద తపః ప్రభావమో
తెలియదు సర్వమేమఱి స్మృతిన్ విడి, యూర్పుదొరంగి, కన్ను రె
ప్పల బలియిచ్చి రాపడితి ప్రాణహితుండెది యాడి పాడెనో!

ఆ యొయ్యారము లా, విలాస నటనంబా, భావవిన్యాసమా,
ఆ యంగాగక చాలనోజ్జ్వల కళావ్యాసంగమా, హాసమా
మాయామోహనమై భ్రకుంసతను విస్మార్యంబుగా జేయ గా
దే, యోషామణి ముద్దు పెట్టుకొనరాదే యంచు భ్రాంతించితిన్ !!

ఎటు ద్రిప్పిన నటు తిరిగెడు ★చటులంగాంగక వినమ్ర సౌలభ్యము, నీ
వెటు సంపాదించితివో★నటరాజా, ఎట్టి సాధనము చేసితివో!!

పుట్టినతో మీ మాతృవు★పెట్టిన యా యుగ్గుబాల పేర్మియొ లేకన్
పట్టిన పట్టును వీడని★బెట్టిదమౌ నీ ప్రయత్న విభవమొ చెపుమా !!

ప్రాబడి పోయి మూలబడి ప్రాణములో చెయినెట్లొ దాచి ఏ
దో బలవంత బ్రాహ్మణపు ద్రోవల బ్రొద్దును బుచ్చుచుండె గా
దా బుధ మాన్యమైన భరత శ్రుతి నేడొ పునర్యువత్వ తే
జోబల మోహనత్వములు జొప్పడె త్వాదృశసేవ్యమౌటచే !!

కళలకు తావు మా తెలుగు ఖండము మింటికి నంటె కృష్ణరా
యల పరిపాలనావసర మందలి డాబులు గొట్టుకో నవ
స్థలు తెలుగుం బ్రజావళికి దప్పుగ జేసిన కొద్దిమంది పూ
జ్యుల నౌకరుండ వీవన నహో! అనృతంబెటులౌ హితాగ్రణీ!

వంగమునన్ జనించి బలువాసికి నెక్కెను శంకరుండు; ఆ
భంగిన తెల్గు నాటికి ప్రపంచయశంబు గడించిపెట్టి నీ
కుంగల మాతృభక్తిని నొకుమ్మడి జాటెదవంచు సంతసం
బుం గనుచుండె నీ తెలుగుభూమి భవిష్యము నెట్లు దిద్దెదో!!

నూనూగు మీసాల నూత్న యౌవన కళా
శ్రీ రేఖలే నంకురింపకుండ

పదియు పదారు శారద కాలములు గాంచు
ప్రాణమైనను పైన బడకమున్న
చిన్నతనపు విశిష్టతాస్ఫుట వచో
మాధుర్య తెంపర అంకమున్న
స్ఖలితంబు గాని భాస్వద్బ్రహ్మ చర్యాశ్ర
మ వ్రతనిష్ఠ వెనబడ్కమున్న
ఆర్య మానిత భరతనాట్య క్రియా క
లాప నిర్వహణ స్మయ లాస్య రేఖ
మొలక నెత్తించి నాడవు తెలుగునేల
షోడశ కళా ప్రసిద్ధి గుంజుకొనుమింక!!

రోసము నొందు చుండు విధి లుబ్ధతకై నినువంటి సత్కళో
పాసకులన్ నిరర్థకుల పాటగు నీ ట్రయినింగు బాధ పా
ల్జేసిన వింత చెయ్దిముల రీతికినైన నదృష్ట లబ్ధమౌ
నీ సహవాస భాగ్యమిదెనే యని కొంతకు గొంత మెచ్చెదన్ !!

కలము చేబూని వ్రాయగా గలను కాన
దూగ సరిపోకయున్న నీతో నెదో యొ
కింత వ్రాసి దెచ్చితిది గ్రహించి నన్ను
మఱువబోకుమ ఎన్ని వత్సరములైన.

గాఢ ప్రేమతో

అడివి బాపిరాజు

ఓం నృత్యోపాసి హస్త ముద్రాత్మ
సూక్ష్మమేమని నేను చూపుతో అడిగాను.
నృత్య నృత్యాలలో వృత్తిలో చారలో
దేవి నీవైయాడి ఈవౌదు నే నంటి
ఆడవోయ్ ఆడవోయ్ అందాల బాలుడా
ఆనందమే నువ్వు అమరుడవు నువ్వు.

గాఢాశ్లేషాలతో

రజని (బాలాంత్రపు రజనీకాంతరావు)

రెక్కలు పరచుక పరిమళ మధువుల

రెక్కు దిక్కులా చనునెవ్వనికై?

స్వప్నసీమలో ఛాయామూర్తుల

ఆప్తులనుచు వెదకెద వెవ్వనికై ?

–అటువంటి బి.వి. అన్నయ్యకి.

జేజేలన్న

డాక్టర్ ఎన్. వి. బ్రహ్మం

అందం మిన్న చందం మిన్న
హాస్యం మిన్న లాస్యం మిన్న
ఎన్నో మన్నన లన్నీ వున్న
బాలబంధుకూ జేజేలన్నా!!

ఆశీః

సామవేదం జానకిరామశర్మ (1985)
మంచితనము ప్రేమనెంచి నీలో జేర దాని తెలివి చెప్పలేనిదయ్య
లౌకికమ్ము, పారలౌకికమ్మును దాన కనులు తెఱచి మూసి కాంతువీవు!!
ఎఱుకయత్నమింత ఎఱుగ కే తానుగ నిన్ను జేరి ఉసురు నిల్పుకొనెను
వేదసారమెట్లు విరిసెనో హృత్పద్మ మఖిల జగతి సమత నాదరించు!!

పలుకు తేనె చింద పలికించు నీ హృది వింత దివ్యదృష్టి సంతరించె
కులము, మతములేని లలితదీప్తికి నీవు నిలయమైతివెంత కలిమి నీది!!
స్వాంతమెల్ల మైత్రి సంపదకికిరవౌట దోసమెఱుగరావు తొలగిపోయె
జీవితంపు సుధను త్రావిన మొనగాడ వాత్మసఖుడవైతి హర్షమబ్బె!!

బ్రదుకు ఫలము లెస్స పండించుకొంటివి అచ్చమైన వెలుగు వచ్చి చేర
బి.వి. నారసింహు పేరయ్యె కలిలోన గూడు కట్టినట్టి కూర్మి కిరవు

త్రికరణమ్ములోక దీక్ష వేకమ్మొనర్చు కర్మయోగివోలె గానబడుదు
సర్వసంగయుతుడు సత్వరగామియై మనుట చిత్రమయ్యె ఘనుడ వగుదు!!
బ్రతుకు చేదు తీపి భావనలంటి నిర్వికారుడట్లు నిలుతు నీవు
సతము యోగసిద్ధి సంపద నెలకొనే పూర్వజన్మ పుణ్యమున సఖుదు!!

కానబడని దేవు గనరించి సాధకు లవని నట్టులిట్టు లగుచు నుంద్రు
బాలలందు నిలుచు పరమాత్మ సేవించి బాలబంధువైతిభాగ్యమిదియ!!
ఎవరికెప్పుడెట్టు లే సేవలొనరింతునని తలంచుచుండుటరసి నిన్ను
సజ్జనావతంను సద్గ్రంథకర్తన మదిని నిల్పుకొందు ముదమెసంగ !!
చిరము బాలలమది చెరగునట్లుగనిల్చి సేవచేయు నిన్ను శ్రీశుడెపుడు
కనుల రెప్పలట్లు కాపాడి ప్రేముడి జింద జేసి శుభము బొందజేయు!!

(శర్మగారు సజ్జనావతంసులు, సాధుపుంగవులు, గొప్ప పండితులు, కవులు, ఉపాధ్యాయులు, ఆదర్శ జీవిత పథగాములు. అస్మదీయ అనుంగు మిత్రులు, అన్నిట సిరిమంతులు. నాకు మొదట కొనకళ్ళ వెంకటరత్నంగారిని 1943లో ఏలూరు లోనే పనిచేసే కాలంలో పరిచయం చేశారు. వెంకటరత్నంగారి బంగారిమామ పాటలు నాట్యంలో అన్వయించుకొనే గొప్ప అవకాశం నాకు కల్పించారు. వారికి నేను సర్వదా సర్వథా కృతజ్ఞుడను. – బి.వి.

డాక్టరు నండూరి కృష్ణమాచార్య 5-9-1978న తన 'ప్రగతి గీత' కావ్య ప్రతిని నాకు పంపుతూ

"వెలుగు లోకమందు వెదజల్లఁ గోరుచో
బ్రతుకు గాక మనిషి ప్రమిద యగుచు
లేక, వెలుగు ప్రతిఫలించు అద్దము వోలె
మనిషి తీర్చిదిద్దు కొనుట బ్రదుకు"

మీరు ప్రమిద అద్దముగా (మంచి మెరుగుటద్దముగా) గూడా బ్రదుకు తీర్చిదిద్దుకొనిన ఉభయ వేదాంత మార్గ ప్రతిష్టాపకులు.

'ప్రగతి గీత'లో మీకు ఒక్క సత్యం గానవచ్చినా, నా జన్మ తరించినట్లు సంతోషిస్తాను.

తీయని కాన్క

భాషా ప్రవీణ మధురకవి మల్లవరపు జాన్

5-11-17 నను చూడవచ్చి, నా ఆతిథ్యం స్వీకరించి ఈ తీయని కాన్క మధురకవి నాకిచ్చారు.

ఏ నిముషాన నిన్ను తిలకించితినోకద! నాటి నుండి నా
మానసమందు నీ మధుర మంజుల రూపము ముద్రబొందె నీ
జానును నీవునున్ మరవజాలక పోవుట చిత్రమయ్య!!
వీ. నరసింహరావు సుకవీ! ఇది ఏ తొలి జన్మబంధమో!!

బాల సాహితీ నిర్మాణ బ్రహ్మ వీవు
కలము బట్టిన ఒక చిన్న కవిని నేను
సిరులు విలసిల్లు పద్యభాస్కరుల పగిది
మొదట కొత్తగ మనకెట్లు కుదిరె మైత్రి?

సుమనః ప్రకృతీ !

శశాంక (ఓలేటి వెంకట సుబ్బారావు) 7-7-1960

లేత బుగ్గల నవ్వు మొగ్గలు విరియు బాల లతాంతములలో
తీయ తేనియ జాలువారగ తేటిపాటల దెసల నించిన
బాల పద కవి చక్రవర్తీ 'పాలబడి' హృదయానుక్తీ!

తూర్పు తెల తెలవారువేళల తోచు నవరాగముల మురియుచు
ఎగిరి ఆశాంతముల దాకను జగతి కలగానమ్ము నించిన

మృదుల భావ మనోజ్ఞమూర్తీ
మధుర గాయక సాంద్రకీర్తీ !
అడుగులను అందియల రవళులు హస్తముల భావార్థ ముద్రలు
చెలగి జీవిత నాట్యరంగము సిరుల వానలు కురియ జేసిన
సురుచిరోజ్జ్వల కళామూర్తీ
నిరుపమాన సుమనః ప్రకృతీ !!

స్వాగతం!!

దుర్గానంద్

పిల్లలతో గలగలమను
ఇల్లై ఈ యాంధ్రభూమి ఎల్లలు నిండన్
అల్లిం బీల్లిగ తిరిగే
చల్లని నరసింహ నీకు స్వాగతమయ్యా!! 25-8-1979

బాలబంధుకో నూలుపోగు

ఈదుపల్లి వెంకటేశ్వరరావు

మాలిన్యము సోకనట్టి బాలబంధు చిత్తము ముచ్చటగా పచ్చికలో మరియు మంచి ముత్తెము!!

చిరుపాపల కోసమతడు విరచించిన పాటలు, సమతా మాధురులు చిందు మకరందపు టూటలు !!

వేదికెక్కి అతడు తరచు వినిపించే మాటలు, తల్లితండ్రులందరికీ మల్లెపూల బాటలు!!

నయగారము లొలికించే అతని నాట్యరీతులు సభాసదుల యెదలందున రసానంద ద్యుతులు!!

రసహృదయుల కతడెప్పుడు రమ్య స్నేహశీలుడు. మధుర బాల కవులు కృతులు గుది గుచ్చిన హేలుడు!!

నే నంటే అతడు చూపు నెనరు కానవాలుగ ఈయదలచుకొంటి ఒక గేయ సుమము కాన్కగ

అనుబంధ రేఖ

బహుముఖ ప్రజ్ఞాశీలి మా బీ.వి.

– వేగుంట కనకరామ బ్రహ్మం

అవి ఆంధ్ర నాటక పరిషత్తు వార్షికోత్సవం ఏలూరులో వైభవోపేతంగా జరిగిన రోజులు. ఒకనాటి రాత్రి వై.యమ్.హెచ్. (నేటి కళాక్షేత్రం) హాలులో భరతనాట్యం రెండు పదులు దాటిన ప్రాయంలో మిసమిసలాడుతున్న యౌవనంలో వున్న ఒక యువతి మూడు గంటల సేపు నాట్యం చేసి, ప్రేక్షకులనందరిని తన ఆటతో పాటతో ఆనందంలో ముంచెత్తింది. నిజానికి తన్మయులను చేసింది. ప్రేక్షకుల్లో ఒకణ్ణయిన నేను ఆ కాస్సేపు మలయానిలంలోని చల్లదనం, పున్నాగ తావిలోని తియ్యదనం, సంపెంగ పూవులోని సౌరభం అనుభవించానంటే అతిశయోక్తి కాదు.

ఆనాటి గజ్జియల ఘల్లుఘల్లులు, ఆ తాళ లయగతులు, ఆ పాటల హొయలు, ఇంకా నా మనస్సులో మెదుల్తూనే వున్నయ్. నాటి మధుర స్మృతి నేటికీ నా మస్తిష్కంలో తాజాగా నిలిచి వుంది. జయదేవుని అష్టపదులతో పాటు బసవరాజు అప్పారావు గారి 'గుత్తొంకాయ్ కూరోయ్ బావా" అన్న పాటను కూడా తన నాట్యాని కుపయోగించుకొని అమృతాన్ని దోసిళ్లతో అందించి ఆనందసముద్రంలో సొక్కజేసిన ఆ యువతి ఎవరు? ఇంకెవరు, స్త్రీ వేషంలో వున్న మన బి.వి. నరసింహారావుగారే.

ఒక గురువు యొద్ద శుశ్రూష చేయకుండా స్వప్రయత్నంతో, స్వప్రభావంతో, స్వయంసిద్ధంగా తయారు చేసుకున్న భరత నాట్యం అది. దానిలో అతి ప్రాచీనమైన భరత శాస్త్రవిషయాలతో పాటు అధునాతనమైన –కృష్ణశాస్త్రి, నండూరి, శ్రీశ్రీ, బసవరాజు, కొనకళ్ల వారి గేయాలకు కూడా స్థానం ఉండేది. అది పాత కొత్తల మేలుకలయిక, నేపథ్య సంగీతం లేకుండా కొద్దిపాటి ఆర్కెస్ట్రాతో పాట స్వయంగా పాడుకుంటూ నాట్యం చేసేవారు బి.వి. అలా మన నాట్యాచార్యుడు రెండు దశాబ్దాలకు పైగా యావదాంధ్ర దేశాన్ని రసస్రవంతుల్లో నోలలాడించారంటే సత్యదూరం కాదు.

ప్రతిభ వ్యుత్పత్తుల్లో ప్రతిభ గరీయసి అంటారు. కాని బి.వి.లో ఏది గరీయసియో తేల్చడం కష్టం. పట్టు పీతాంబరాలతో పుట్టినవాడు కానందువల్ల శ్రమపడి జీవితాన్ని, స్వయం కృషివల్ల కళను అర్థం చేసుకొని తీర్చిదిద్దుకున్నాడు. కళ కళకొరకే కాదు దానికి పరమ ప్రయోజనం, అంటే భౌతిక ప్రయోజనము ఉన్నదని, నిరూపించారు.

కాకినాడ (పి.ఆర్.) కళాశాలలో విద్యాభ్యాసం, బ్రహ్మర్షి వెంకటరత్నం నాయుడుగారు సరాసరి గురువుగారు కాకపోయినా, వారి ప్రభావం బి.వి. మీద పడకుండా (పరోక్షంగానైనా) ఎలా వుంటుంది?

తన జీవితాంతరాంతరాల్లో నిండియున్న మాతృప్రకృతి కలిసి దళిత జాతులంటేనూ, పీడిత ప్రజలంటేనూ ఎంతో సానుభూతి, కరుణ, ప్రేమ పెంపొందినై. చేసేది సర్కారు(స్కూళ్ళ ఇన్స్పెక్టరు) నౌకరు సంబంధమంతా ఒక విధంగా వెనకబడ్డ వర్గంగా పరిగణింపబడే ప్రాథమికోపాధ్యాయులతో. ప్రధానోపాధ్యాయుడుగా శిశు మనస్తత్వాన్ని, మానవ మనస్తత్వాన్ని ఎంతో అధ్యయనం చేశాడు. లోకంపోకడ అవగాహన చేసుకున్నాడు. ఆయన ప్రవృత్తిని వృత్తిలో ఐక్యం చేసుకొని ఒక అనిర్వచనీయానందాన్నీ ఆత్మ సంతృప్తినీ పొందుతూంటాడు.

గురజాడ వీరేశలింగం, త్రిపురనేని, గోరా, చలం, సంజీవదేవ్ ప్రభావాలు సమధికంగా ముద్రవేశాయి ఆయన పైన. చలం సరేసరి. ఆయనకు ఆరాధ్య దైవతం. ప్రవక్తల వంటి ఈ మహనీయుల భావ విప్లవం బి.వి.లో బాగా జీర్ణించి పోయి ఒక ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వం గలవాణ్ణిగా తీర్చిదిద్దింది. ఆయన విశ్వాసాలు అచంచలం. సిద్ధాంతాలు అపూర్వం, సమాజ ప్రగతియే ఆయన ఆకాంక్ష. సంస్కరణాభివృద్ధియే ఆయన అభిలాష. సదాశయాలు, వాటిని సాధించాలన్న సత్సంకల్పం తగిన సంస్కారం, వాటికి దీటైన సామర్థ్యం కూడబలుక్కొని గూడుపుఠాణీ చేసి బి.వి.ని వరించాయనిపిస్తుంది. హేతువాదం ఈయనకు పుట్టుకతోనే అబ్బిందనుకుంటా.

కొన్నేండ్లుగా బాల సాహిత్యంపైన, బాలల మనస్తత్వం పైన కృషి చేస్తూ అందులో ఎంతో కృతకృత్యుడైనాడు. ఏ పిల్లగాలి వీచినా కదలియాడే మనసు కావడం మూలాన, ఏ పిల్లవానిని చూచినా ఇట్టే మురిసిపోతాడు. ఆ మురిపాన్ని పాటల్లోకి మారుస్తాడు. కమనీయ కల్పనలతో కమ్మగా వినిపించే ఆ బాలకవితా గానాన్ని విని ఆనందించనిదెవరు? ఆ తలచిన ఊహకు తగ్గ పాటను కట్టగల కవి మన నరసింహారావు సిద్ధహస్తుడు, రసస్రష్ట వ్యుత్పన్నుడు. కనుక ఆయన ఏది రాసినా మధురంగానే వుంటుంది. ఆయన పలుకులు తేనె పలుకులు, ఆయన మాటల వశీకరణ శక్తి అమోఘం, "పాలబడి పాటలు" కేంద్ర ప్రభుత్వాన్నే వశీకరం చేసుకొని పారితోషికం పొందింది. ఆట, పాట, మాట నేర్చినవాడు గనుక ఆయన పాడుతుంటే మనం పొందే ఆనందం అమందం. ఆవూ–హరిశ్చంద్ర, ప్రహ్లాదుడు, ఏకలవ్యుడు, జాబాలి బిడ్డ లాంటి గేయాలు హేతువాదంతో కూడినవి. వాటిలో నిగూఢంగా విప్లవ భావాలున్నా, ఆ విప్లవతత్వాన్ని శోత్రియులు కూడా ఆలోచనతో హర్షిస్తారు. తేనె సోనలు కురిసే ఆయన గేయాలాపనలు శ్రోతల ఊహలను పల్లవింపజేస్తాయి. వారి హృదయాల్లో హరివిల్లు విరుస్తుందంటే ఆశ్చర్యం లేదు. ఆయన ఉపన్యాసం చేస్తూ హావభావయుక్తంగా పాడుతుంటే సభాసదులంతా బాలలైనట్లే భావించుతారు. అలతి అలతి మాటలతో కొలత తప్పని ఊహలతో చిక్కని మీగడల వంటి కవితలల్లగల చేవ బాలబంధు బి.వి.ది.

ఒకనాడు నాట్య ప్రదర్శనలిచ్చి తెలుగునేల నాలుగు చెరగులా జేజేలందుకున్నాడు. బి.వి. ఈనాడు బాల వాఙ్మయ ప్రచారం చేస్తూ పెద్దల, పిన్నల మన్ననలు పొందుతున్నాడు. తెలుగుసరస్వతీ గళాన్ని తీయదనాల పూల మాలలతో అలంకరిస్తున్నాడు.

అచ్చం పల్లెటూరు బడిపంతులు వలె నిరాడంబరమైన వేషం. నెమ్మదైన మాట. నివురుగప్పిన నిప్పులాంటి తత్వం ఆయనది.

సంగీతం, సాహిత్యం, నాట్యం, చిత్రలేఖనం మొదలైన కళలలో పాండిత్యమున్న ఈ కళాస్రష్టకు ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక అకాడమి, బాలల అకాడమి, లలితకళా అకాడమి, నృత్య అకాడమిలలో సభ్యత్వం, విశిష్ట సభ్యత్వం ఉన్నది. సత్కార గౌరవమున్నది.

"స్వశక్తి వల్ల పైకివచ్చిన కొందరిలో సంకుచితత్వముంటుంది. బి.వి.లో నిరాడంబరత కూడిన అమృత హృదయం ఉన్నది.

"ఆయన శిష్యపరంపరకు మించింది మిత్ర పరంపర, ఆంధ్రదేశం ఏ మూలకు వెళ్లినా ఆయనకు ఒక మిత్రుడో, శిష్యుడో ఎదురౌతాడు. మిత్రుల మధ్య వున్నా, శిష్యుల మధ్య వున్నా ఆయన తారల మధ్య చంద్రుడే అన్నది సత్యానికి మించిన సత్యము. "Not unless we fill our existence with an aim, do we make it a life? అనేది ఆయన జీవిత ధ్యేయం. ఇంతటి బహుముఖ ప్రజ్ఞానిధిని గన్న ఆంధ్రమాత ధన్య గదా !

డాక్టరు శంకర రామారావుగారు, ఏలూరు,

ప్రియమైన నరసింహారావూ.

నీ రచనలన్నిటినీ ఆమూలాగ్రం చదివాను. నా స్పందనను సంక్షిప్తంగా తెలుపుతాను. అందానికీ, ఆనందానికి నిలయమైన పసిపాపలతో ఆడుకొనే అదృష్టం అందరికీ లభించదు. లభించినా అట్టి సదవకాశాన్ని ఒక జీవితసాధనగా మార్చుకుని సొమ్ము చేసుకోవటం అందరికీ చేతకాదు. అట్టి సాధనను కళాభిరుచితో మేళవించి బ్రతుకే ఒక ఆటగా, పాటగా చేసుకోగలిగిన మీరు ధన్యులు.

పిల్లలు పెద్దలైన కొద్దీ భగవంతునికి దూరమౌతారు. ఆ పెద్దలు మళ్లీ పిల్లలు కాగలిగితేనే భగవత్ సాన్నిధ్యం లభించేది. నాకు తెలిసినంత వరకు ఇదే సకల వేదాంత సారసంగ్రహం, బాలలు పరమహంసలు. వాళ్ళ లేత హృదయాల్లో ప్రపంచాన్ని కల్లోల పరచే భేద భావాలకి తావు లేదు. వారి సాంగత్యం సాటిలేని ప్రబోధ రత్నాకరం. ఆ తరంగాల్లో నిత్యం ఈదులాడే మీకు అమృత కలశం

చేజిక్కటంలో ఆశ్చర్యమేమీ లేదు. దారి దొరికింది, ధార కుదిరింది. అదే నావ, అదే త్రోవ, అల్లదే అందాల దీవి.

రసహృదయుడు–

కడప మునిసిపల్ కమీషనర్ జి.రాజేంద్రరావు గారి లేఖ.

తమ్ముడూ!

నీ నృత్యంలాగే, హృదయాన్నీ ఊపి ఉర్రూతలూగించే నీ జాబు ఇప్పుడే చూశాను. ఎగిరి గోదావరిని దాటి నీ దగ్గర నిలబడదామన్నంత ఆవేశం కలిగింది. కాని నా హృదయానికి రెక్కలు లేవు. చిన్ననాడుండినాయేమో గాని, అధికార భారంతో నా పిలకలూడిపోయినవి. మచ్చలు మాత్రం మాయ లేదు. నా హృదయం పాకుతుంది, పొర్లాడుతుంది. కాని ఎగురలేదు, గంతులు వేయలేదు. తన చిరునగవులతో విశ్వకల్యాణానికి దారి తీయలేదు. అందుకు సంస్కారముండాలి. అది నీకుంది. అందుచేతనే నీ జీవితం పునీతమయింది. "కళోపాసనకే పుట్టాను. బ్రతుకుతాను, చచ్చిపోతాను" అన్నావు. నీది చావులేని జీవితము. శిల్పమున్నంతవరకు నిలిచే జీవితం నీది. ఇది కృశింపదు. వెగటు కాదు. బీడువారదు, వెల తగ్గదు. కృష్ణ వియోగానికి సహింపలేక ఆ దివ్యమూర్తి సందర్శనానికి యమునా తీరాన పాటలు పాడే గోపకామినుల జీవితంలాగ నీ జీవితం గూడ శృంగారమై మృదుమధురగానమై ఒక కావ్యమై సూర్యచంద్రులున్న న్నాళ్ళు అట్లే నిలిచి యుంటుంది.

ఉన్నదున్నట్లు చెప్పే స్వభావం నాది ఉత్ప్రేక్షింపలేను. రమ్యముగా రాయలేను. నా జీవితం లాగానే నా రాతలు కూడా ప్రాకుతుంటవి. పరుగిడవు, ఎగరవు, నా మాటల్లో వ్రాతల్లో రమణీయత నమ్రత వుండదేమో యదార్థముంటుంది. అందుచేతనే నీబోటి రసజ్ఞులకు వ్రాయడానికి గూడా జంకను. నీకు కడపలో నేమైనా లోటుపాట్లు జరిగియుండినా, ఈ జాబులో నీకు నచ్చని మాటలేమైనా వుండినా, నీ హృదయంలో సుద్భవించి పొంగి పొరలి గట్టు తెగి పారే ఆ రస ప్రవాహంలో కడిగివేయి. తరచుగా వ్రాస్తూండు.

P.S.: మీ ప్రిన్సిపాల్ గారి ద్వారా త్వరలో నీకొక పతకం, జాబు పంపుతాము. మా వారంతా మరలా నిన్ను చూడాలంటున్నారు. డిసెంబరులో మరొక ప్రయాణానికి సిద్ధంగా వుండు.

(గమనిక: యుద్ధనిధికై రాజేంద్రరావు నా నాట్య ప్రదర్శనం ఏర్పాటు చేశారు. దానికి ఇంగ్లీషు గవర్నరు సర్ ఆర్థర్ హోప్ హాజరైనారు. వారు నా నాట్యాన్ని కొనియాడారు. ఒక బంగారు పతకంతో నన్ను సత్కరించారు.)

రసహృదయుడు R.D.O.

పోకల ధనంజయరావు 30-10-1940

నేనెరిగిన బి.వి.

రెవిన్యూ డివిజనల్ అధికారి,

నవ్వులు విరజిమ్మే నర్మసఖుడు చలోక్తులతో చర్చిలు, బెర్నారుషాలను తలదన్నే వారికి.

ఒకరి వ్యక్తిత్వాన్ని అర్థం చేసుకోవాలంటే వారి స్నేహితులెవరో చూడమని శాస్త్రం చెబుతోంది. శాస్త్రం చెప్పనక్కర్లేదు. ఇది లౌకిక జ్ఞానమే., వీరి స్నేహితులు చలంగారు, సంజీవదేవ్ గారు, స్థానం వారు, చేమకూర, కోరాడ గారలు. ఆంధ్ర కవి తల్లజులందరు వీరి శ్రేయోభిలాషులే. వయసు ముంచుకు వస్తున్నా ఫలితకేశాలు తొంగి దోబూచులాడుతున్నా బాలురలో బాలుడు. మేము రాత్రులు ముచ్చటిస్తూ కూర్చుంటే నిద్ర మాకు రాదు. ఆయన కళ్ళతో నా కళ్లు, ఆయన హృదయంతో నా హృదయం ముచ్చటిస్తూంటే శ్రమ లేక రాత్రులు గడుపుతుంటాము.

చిత్రలేఖనములో వీరికి తెలియని ఇజమ్(సిద్ధాంతం) లేదు. నేను వారికి డాలీ చిత్రించిన సర్రియలిస్టిక్ ఆర్ట్స్ స్పెసిమెన్ యిచ్చాను. వారు నాపై ఒక గేయం మరు ఘడియలో వ్రాసేశారు. నాకు రాగము కొద్దిగా తెలుసు. వారికి భావ రాగ తాళ నృత్యరీతులన్నీ క్షుణ్ణంగా తెలుసు. వారు బాలురలో బాలుడు, నటనలో నటుడు, నర్తకులలో నటరాజు, కవులలో కవి.

వీరి గేయ సాహిత్యము ఆంధ్రభాషా యోషక భూష. గురజాడ వారికి మధురవాణిపై మమత, నండూరి వారికి యెంకిపై భ్రాంతి, చింతా వారికి సీతపై ప్రేముడి, బి.వి.యస్ గారికి శిశువులంటే మహా ఇష్టం. భువన మోహనమైన మధుర గేయాలతో పసికూనలను మరపించి మరో లోకానికి గొనిపోయే గాయకుడు, బూర ఊదుతూ సమ్మోహులను చేయగల సమర్థుడు శ్రీ బి.వి.ఎన్.

విద్యాశాఖలో వీరినొక కళాపిపాసిగా గుర్తించి గర్వించకపోవడం దాని దురదృష్టం. అది కడు శోచనీయం. చిదుప మనసురాని చిన్ని నవ్య సౌరభ కుసుమము ఈ బి.వి. గారు. వేయేల వీరొక ధన్యజీవి. ఒక Phoenix అన్న చాలు.

బి.వి. నరసింహారావు

(ఆంధ్రప్రభలో ప్రచురితమైంది)

నార్ల చిరంజీవి

పెద్దలకంటే బుద్ధిమంతులే పిన్నలోయి తెలుసా??
పెద్దలబుద్ధీ తరుగుచుండునూ పెరుగుతున్న కొలదీ! !
పెద్దలలోనే వాదాలెన్నో పెరుగుచున్న కొలదీ
పెద్దలలోనే భేదాలెన్నో పెరుగుచున్న కొలదీ!

కొన్నేళ్ల క్రితం ఒక రాత్రి చీకట్లో బి.వి. నరసింహారావు గారు ఈ గీతం వినిపిస్తే, విని తన్మయుడనయ్యాను. ఆయన్ని గురించి అంతకు ముందు చలం ప్రభృతులు వ్రాయగా విన్నానే గాని చూడలేదు. నేను కూడా పిల్లల రచనలు సాగిస్తున్నానని విని చూడడానికి వచ్చారు. ఆ రాత్రి చీకటి పడేవేళ, ఆయన రాసినవి, రాస్తున్నవీ ఆ రాత్రి వినిపించారు. ఒక్కో పాట ఒక్కో చరణం వింటుంటే ఒక్కో కాంతిద్వారం తెరుచుకుంటుంది నాకు.

బాల్యానికి మించిన దశ భావింపగ లేదు మరి.

బాధ్యత లెరుగని వయసు బాధల నెరుగని వయసు.

ఆ పైన పూచీ పాచీలతో యౌవనం వస్తుంది. పనుల్లో సతమతమైన ముదిమి ముసురుకొని వచ్చి పైబడుతుంది. కూర్చి దాచియుంచుకొన్న కోటి ముచ్చటలు తీరక ముదిమిలోనే లేబ్రాయము వదలక లోలోన కలచు.

కాబట్టే మూడు దశలలోన చాల ముద్దయినది బాల్యదశయే.

అభము శుభము ఎరుగనట్టి అందముగా గడచునట్టి !!

బ్రతికినంతకాలమందు బాలప్రాయ మమరియందె

తీరుగదా మనబాధలు తీరును బాధ్యతలన్నియు

అంటారాయన. మట్టినుండి మాణిక్యాలను సృష్టించే శిల్పం అనల్పంగా వుంది బి.వి. గారికి. ఆయన స్వయంకృషితో చదువు సంధ్యలు సాగించారు. ఆధునిక గీతాలెన్నిటినో నృత్య రీతుల్లోకి మలచి నవీన

సంప్రదాయాన్ని సృష్టించారు. ఆ విధానంలో ఆయనకు ఆయనే సాటి అనిపించుకొన్నారు. వేల ప్రదర్శనలిచ్చారు.

అల జగన్మోహినీ వేష మమరదాల్చి

అమృతమున్పంచియిడు నల్లనయ్యవలెను.

ఔర నటియించితివి విబుధాళి మెచ్చ

జీరము బ్రతుకు మీవో నరసింహరావు" అంటూ ఆశుపద్యంతో ఆశీర్వదించారు ఆదిభట్ల నారాయణ దాసుగారు.

అలాగే కవి సమ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు రెండుసార్లు ఆశువుగా పద్యాలతో ఆశీర్వదించారు.

ఇది యాశీస్సు నృసింహ నీకు నవసాహిత్య రమ్యార్థముల్

పొదలన్ నాట్యతరంగవీధి తెలుగున్ భూమిన్ ప్రచారంబు చే

సెదు; నీకైన ఋణం పడెన్ సుకవితాశ్రీ నేటిదోయీ, నిన్నుం

గదియం గౌగిటబట్ట నాధునిక ప్రజ్ఞ శారదా దేవియున్ !!

మరొక సందర్భంలో అడివి బాపిరాజు గారు.
ఓయి నృత్యోపాసి నీదు ముద్రాత్మలో సూక్ష్మ
మేమని నేను చూపుతో అడిగాను
నృత్త నృత్యాలలో వృత్తిలో చారలో
దేవి నీవై యాడి "ఈవౌదు నేనంటి"
ఆడవోయ్ ఆడవోయ్ అందాల బాలుడా
ఆనందమే నువ్వు అమరుడవు నువ్వు.

అని ఆశీర్వదించి కౌగలించుకొన్నారు. ఇవన్నీ ఎందుకు చెబుతున్నానంటే, ఇన్ని ప్రశంసలనేకాక ఎంతో ఆదాయం లభిస్తున్న నృత్య ప్రదర్శనలు ఐచ్ఛికంగా వదిలేశారు, బాలసాహితీ ప్రచార నిమిత్తం. ఆయన పాటలు ఆలోచనలను ప్రేరేపించడమే కాదు, నవ్వులు కోకొల్లలు సృష్టిస్తాయి.

"చింతచెట్టు తొర్రలోన చిలక వున్నది
తాత బోడిబుర్రమీద పిలక వున్నది

చిలకముక్కు తాతముక్కు తీరు నున్నది.
చింతతొర్ర తాతబొర్ర తీరు నున్నది
తాత కాళ్ళనున్న జోడు కిర్రు మన్నది
చింత తొర్రలోని చిలక తుర్రుమన్నది. "

ఈ పాట వినిపిస్తుంటే నవ్వని వారుండరు. అలాగే కన్నీటి వర్షాన్ని కురిపించగలరు.

అమ్మలాగ అగుపిస్తుందా మామిడిచెట్టు నాకు

కొమ్మ కొమ్మ అందముగా కోటి చిన్న బిడ్డలతో

మామిడిచెట్టులో మాతృత్వం రూపించి ఒక కరుణామయ గీతం వ్రాశారు. అమ్మ లాంటి ఆ మామిడిచెట్టును మనుషులు కట్టెలకో, బొగ్గులకో నరికివేసేతీరు మన గుండెలు పిండే తెన్నున వ్రాశారు. ఈ పాట వింటూ కరిగి కన్నీటితో కవిసమ్రాట్ విశ్వనాథవారు "ఇక నేను భరించలేనోయ్ నరసింహారావు" అనేశారు.

పిల్లలకు సహజంగా ఎన్నో సందేహాలు కలుగుతాయి. అవి తీరేవి కొన్ని, తీరనివి కొన్ని తీరేందుకు లేనివి కొన్ని.

లక్ష ప్రశ్నలు! యక్ష ప్రశ్నలు
చిట్టి ప్రశ్నలు గట్టి ప్రశ్నలు
చిన్ని ప్రశ్నలు ఎన్నదగినవి.
చిట్టి చిన్నీ కలిసి తాతను
పట్టుకొని పలు ప్రశ్నలడిగిరి
లక్ష ప్రశ్నలు యక్షప్రశ్నలు!!

ఈ లక్ష యక్ష ప్రశ్నలను కుదించి మదింపు చేశారు. రెక్కలున్న పిట్ట లెగురును. రెక్కలుండీ పిల్ల లెగరరే? నిప్పుతో ఆవిరయ్యే నీరే నిప్పునెలా ఆర్పగలుగుతుంది?

ఇలాంటి వైజ్ఞానిక సంబంధమైన ప్రశ్నల జాబితా ఆ గీతం, ముగింపులో మన గుండెలు అదిరే ప్రశ్న ఉంది.

ఆకలందరికుందు నెందుకు?

అన్నమందరికుండ దెందుకు ?

ఔను. ఈ ప్రశ్నకు ఈ నాగరిక సమాజం, ప్రభుత్వాలు సమాధానం చెప్పవలసి వుంది. ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం పరిష్కారం లభించిననాడు ఈ ప్రపంచంలో ఇన్ని కన్నీళ్ళు, రంపపుకోతలుండవేమో. నరసింహారావు గారు రచించిన ఆవూ– హరిశ్చంద్ర, ప్రహ్లాద, ఏకలవ్య, జాబాలి ఇత్యాది గేయాలు ప్రత్యేకంగా పేర్కొనదగినవి. ఇవి చాలా సంచలనాన్ని కలిగించాయి. ఈ రచనలు ఆయన హేతుతత్వానికీ భావశబలతకూ చింతా దీక్షితులు, చలం, బి.వి. నరసింహారావు గారలను ప్రభుత్వ రంగం సద్వినియోగం చేసుకోలేదని నా నిశ్చితాభిప్రాయం. వారిశక్తియుక్తులను సరిగా వినియోగించుకుంటే మన విద్యాశాఖ విద్యా విధానం ఇంత అధ్వాన్న స్థితిలో వుండి వుండేది కాదని గట్టిగా చెప్పగలను.

ఎన్నో ఏళ్ళు నృత్యాలద్వారా ఆంధ్రులకు పరిచితులే అయినా, కొన్ని ఏళ్ళు బహుళ ప్రచారం పొందారన్నది పరమ సత్యం, అసమాన కీర్తి నార్జించారన్నది అంతకంటే సత్యం.

రంగుల రాగం

–సంజీవదేవ్

పరిచయం – 'పాలబడి పాటలు'
చిలకకొచ్చు మాట
కోయిలకొచ్చు పాట
నెమలి కొచ్చు ఆట
మనిషికొచ్చు మాట, పాట, ఆట.

మనుషులందరికీ వచ్చునా ఇవన్నీ? అందరికీ అన్నీ రావు. కొందరికి కొన్నే వచ్చు. ఏ కొందరికో అన్నీ వచ్చు.

ఆ కొందరిలోనివారే నరసింహారావుగారు, 'పాలబడి పాటలు' రాసిన బి.వి. నరసింహారావుగారు. ఆయన చిలకకంటే బాగా మాటాడగలరు, కోయిల కంటే బాగా పాట పాడగలరు. నెమలికంటే బాగా ఆడగలరు.

మాట మెదడుకు భావాన్నిస్తుంది.
పాట చెవికి ఇంపు నిస్తుంది.
ఆట కంటికి సొంపు నిస్తుంది.
మాట పాటయితే పాట ఆటయితే
ఆట ఆనందానికి బాటయితే
"మనకు శాంతి మనకు కాంతి.

ఆనందానికి బాటకాని మాట పాట ఆట కూడా చీకటి కోటలూ ముళ్లతోటలూ మాత్రమే. వెన్నెల కోటలూ పూల తోటలూ కావు.

మనమంతా అబ్బాయిలం; ఊరక పైకి మాత్రమే అబ్బాయిలం కానీ అమ్మాయిలం అదీ తేడా. అసల్లో, ప్రతి అబ్బాయీ మూడువంతులు అమ్మాయే. ప్రతి అమ్మాయీ మూడు వంతులు అబ్బాయే.

మన జీవితాల్లో ఎన్నో వెలుగులు, ఎన్నో నీడలు, ఎన్నో బాధలు, ఎన్నో సుఖాలు. నిజానికి మనకు సంతోషాల సంఖ్య కంటే బాధల సంఖ్యే జాస్తి.

బాధలకు చోటియ్యకూడదు. జీవితంలో బాధ కలిగితే దాన్ని వెంటనే మాట ద్వారా, పాట ద్వారా తొలగించాలి.

పాలబడి పాటలు ఈ పని చేయగలవు.

అందుకే ఈ పుస్తకాన్ని చదివి అరుణాచలంలోని చలంగారు అంటారు "పిల్లల మనసుల్లో చీకటి మబ్బులు కమ్మినప్పుడు ఈ పాటలు పిల్లలకు వారి నిజస్థితిని జ్ఞప్తికి తెచ్చి ఒక్కసారి ఆకాశంపూలు, వెలుగులవైపు కళ్ళు తిప్పేట్టు చేస్తాయని నా అశ" వీరి ఆశ నిరాశ కాదని ఈ పుస్తకం రుజువు చేసుకొంటోంది.

మరి మనం పిల్లలం. అంతా రాసుకొంటున్నాం. చదువుకొంటున్నాం. మాటాడుకుంటున్నాం. పాట పాడుకుంటున్నాం. ఆటలాడుకుంటున్నాం. కలలు కంటున్నాం. ఒక్కోసారి నిద్రలో, ఒక్కోసారి మేల్కొనే మనం మేల్కొని కనే కలల్నే పగటి కలలంటాం.

మన పగటికలల ప్రతిబింబాలే నరసింహారావుగారి 'పాలబడి పాటలు'లో మాటగా పాటగా ఆటగా ఆనందానికో బాటగా మనకు ప్రత్యక్షం అవుతాయి మళ్ళీ. మనమంతా ఆనందపు బాటలోని బాటసార్లమే.

మన బాట రంగుల బాట

రాగాల బాట అనురాగాల బాట.

'పాలబడి పాటలు' ఇంతగా బాగుండబట్టే భారతసర్కారు బి.వి.గారి ఈ పుస్తకానికి సముచితమైన బహుమతినిచ్చి గౌరవించింది. ఇంకా బాలసాహిత్యంలో ఎంతో అనుభవం గల గొప్ప రచయితలైన చింతా దీక్షితులుగారు దీన్ని ఇలా సమీక్షించారు.

"బాల సాహిత్య సృష్టికి కృషి చేస్తున్న వారిలో రావుగారు ప్రముఖులు. అన్ని విధాలా ఈ పనికి వారు తగినవారు. సంగీత జ్ఞానము, లయజ్ఞానము వుండుటచే సరళముగా గేయములు వ్రాసి పాడగలరు.

నాట్యవిద్య యందారితేరిన వారగుటచే పాటలకభినయము చేర్చి మెప్పించగలరు. పిల్లల మనస్తత్వము అవగాహన చేసుకొన్న వారగుటచేత హృద్యముగా పిల్లలకర్థమయ్యే గేయాలు వ్రాయగలరు.

మనం పిల్లలం. మనకు పెద్దలకంటే హాస్యం ఎంతో ఇష్టం. పెద్దలు చిన్న విషయాల్ని కూడా ఏదో పెద్దగా తీసుకొని ఆలోచించలేక మతి చెడగొట్టుకుంటారు. మరి మనం పెద్ద విషయాల్ని కూడా ఇట్టే హాస్యంగా తీసుకొని అట్టే నవ్వేసి పెద్దలకు పోయిన మతిని మళ్ళీ తిరిగి తెప్పిస్తాం.

ఈ పుస్తకంలో హాస్య ఘట్టాలెన్నో వున్నాయి. అందులో ఇది వినండి ఎంత గమ్మత్తుగా వుందో!

నీకున్నది నా కున్నది
నిక్కముగా గొడుగన్నది.
కుక్కకుంది ఒక్క గొడుగు
చక్కనైన కుక్కగొడుగు.

భావాల అందంలోనూ, పదాల ఛందంలోనూ ఎంత చమత్కారంగా వుంది!

రెండు రెళ్ళు నాలుగు, రెండు మూళ్లు ఆరు అనేది నేర్చుకోకపోతే మనకెంతో ఇబ్బంది జీవితంలో. కాని, ఇది తెలిసినంత మాత్రం చేతనే మనకు ఇబ్బంది తొలగి ఆనందం అబ్బదు.

మనకు ఆనందం అబ్బాలంటే మన చుట్టూ వుండే రంగుల్ని, రాగాల్ని, అనురాగాన్ని మనం అనుభవించడం నేర్చు కోవాలి.

చీనాదేశంలో ఓ సామెత వుంది. "నీ దగ్గర రెండు రొట్టెముక్కలుంటే, ఒకదాన్ని అమ్మి ఒకదానితో పుస్తకం కొనుక్కో.

అన్నానికింత విలువ ఇస్తామో ఆనందానికి అంత విలువ ఇవ్వాలి. అప్పుడే మనకు శాంతి, కాంతి.

పిల్లలకు వినోదం, పిల్లలకు విజ్ఞానం, వినోదం ద్వారా విజ్ఞానం విజ్ఞానం ద్వారా వినోదం ఈ రెంటి

ద్వారా ప్రజ్ఞానం. వీటన్నిటిని ఇస్తుంది 'పాలబడి పాటలు'.

చిలకకొచ్చు మాట
కోయిలకొచ్చు పాట
నెమలికొచ్చు ఆట
మనిషి కొచ్చు – మాట పాట ఆట
బి.వి. నరసింహారావుకొచ్చు అన్నీ

పరిచయం

(జిబ్రాన్ సూక్తులకి)

ఇస్మాయిల్

బి.వి.నరసింహారావు గారిని చూస్తే ముచ్చటేస్తుంది నాకు. ఆడుతూ పాడుతూ తుళ్లుతూ, కేరుతూ నిత్యం తన గురుపాదులు కృష్ణశాస్త్రీ, చలం లాగే పసిపిల్లాడిలా కనిపిస్తారాయన. తమందరికీ కలిపి గురుదేవుడు. టాగోర్ లాగే, టాగోర్ సదా బాలకుడని ఒక పద్యంలో వర్ణించాను. ప్రతి మందానిలమూ ఆనంద తరంగమై తాకుతుంది వీళ్లని, ప్రతి ఊహాంచలానికి చలించిపోతారు. వాళ్లకి మల్లేనే నరసింహారావుగారు కూడా యావజ్జీవ బాలకుడు.

ఐతే విచిత్రమేమిటంటే పసితనం తాలూకు చేతనా నైశిత్యమూ (Sense of wonder) తో పాటు పండిపోయిన వివేకమూ, దార్శనికతా కనిపిస్తాయి. వీళ్లల్లో, బాల్యమూ, వార్ధక్యమూ కలబోసినట్లు అంటే జీవితపు సారమంతా పిండుకుని ఒక్క చుక్క కూడా మిగల్చకుండా వీళ్లు గడగడా తాగేశారన్న మాట. జీవితమంటే ఎన్నో విషయాల సమాహారం, కొన్ని భౌతికాలూ, మరికొన్ని బౌద్ధికాలూ, ఇంద్రియ సంబంధమైన అనుభవాలూ, మేధా సంబంధమైన ఆలోచనా పరంపరలు, రెంటినీ ఆప్యాయంగా ఆహ్వానించారు వీళ్లు, దేన్నీ తిరస్కరించలేదు. వీళ్ళ రచనల్లోకి అర్ధవృత్తపు లోతులు ఎలా దిగాయనుకున్నారు మీరు?

ఈ కోవకు చెందినవాడే మన తుర్కీ కవి ఖలీల్ జిబ్రాన్, ఇతన్ని చదివితే టాగోర్ గుర్తుకొస్తాడు. టాగోర్ జపాన్ వెళ్లి హైకు అనే కవిత్వ ప్రక్రియని కనుక్కున్నారు. ఇండియాకు తిరిగొచ్చాక, ఆ ప్రభావంలో రాసిన పద్యాలని 'Fire Flies' అనే గ్రంథంగా అచ్చు వేశాడు. 17 అక్షరాల మేరలో అనంత సత్యాలని ఆవిష్కరించే కవిత్వానుభవాన్ని పొదగడమే ఈ హైకు లక్ష్యం. అక్షరాల హద్దు పెట్టుకోకపోయినా, అల్పపదాల్లో అనల్పమైన జీవితానుభవాన్ని ప్రదర్శించేందుకు జిబ్రాన్ ప్రయత్నించాడు."

కవికీ విజ్ఞానికి మధ్య

ఒక పచ్చని పొలమున్నది.

విజ్ఞాని అది దాటితే, మహాజ్ఞాని అవుతాడు.

కవి అది దాటితే, మహా దార్శనికుడు అవుతాడు. అంటాడు జిబ్రాన్

ఈ పొలం దాటితే కవి మహా దార్శనికుడౌతాడో లేదో తెలీదు కాని, కవి కాకపోవడం. ఖాయం. ఎందుకంటే కవికి తలకాయ మబ్బుల్లో వున్నా, కాళ్లు భూమ్మీద ఆనటం అవసరం. కవిత్వానికి భూమ్యాకర్షణ శక్తి ముఖ్యావశ్యకం. అది తప్పించుకున్నది కవిత్వం కాదు. తత్వం కావచ్చు, నాకు తెలీదు. ఎవరో జ్ఞాని అన్నాడు. "నరకమంటే ఎక్కడో లేదు మనలోనే వుంది" అని. అలాగే పరమ సత్యాలెక్కడో లేవు. మన సామాన్య జీవితానుభవాల్లోనే వున్నాయి. కాళ్లు భూమి మీదా, తలకాయ మబ్బుల్లోనూ పెట్టి రాసిన కవిత్వం ఈ జిబ్రాన్ సూక్తులు.

జిబ్రాన్ సూక్తులు తెలిగించటానికి నరసింహారావుగారు ఎంత తగినవాడో ఈ పాటికి మీకు అర్థమై వుంటుంది. జిబ్రాన్, టాగోర్, కృష్ణశాస్త్రి, చలం, బీ.వి. – వీళ్ళంతా ఒక జైలు పక్షులే, బాల్యం యావజ్జీవ శిక్షగా విధింపబడినవాళ్లు.

ఇలా ఎందరో వ్యక్తులనుండీ, ఎన్నెన్నో సంస్థల నుండి ప్రశంసలను, సత్కారాలను పొందుతున్న నన్ను

"నువ్వు పుట్టింది సన్మానాలందుకోవడాని కనుకుంటా" అని సన్నిహిత మిత్రులొకరు చమత్కారంగా సంభావించారు.

నిజమే నేను చెప్పలేనన్ని సన్మాన సత్కారాలు, వర్తకునిగా, బాల సాహిత్య స్రష్టగా, వక్తగా, ఉపాధ్యాయుడుగా, గౌరవాలు అందుకున్నా.

దీనికంతటికీ నేనే కారణమనడం సమంజసం కాదు. ప్రభుత్వం, పెద్దలు, సంస్కార ప్రియులు, కళాభిమానులు, సాహితీవేత్తలు, విద్యాధికులు అందరూ ఇందుకు కారణం. వారి అవ్యాజాభిమానం దీనికి దర్పణం.

సాంధ్య రేఖ

నా జీవనరేఖలు చదివిన వారికి నన్ను గురించి స్థూలంగా ఒక అవగాహన కలుగుతుంది. అంతకంటే మించి తెలుసుకోవలసిన విశేషాలేమీ లేవు.

సామవేదం జానకి రామశర్మగారు నన్ను గురించి ఇలా వ్రాశారు.

'కులము మతము లేని లలితదీప్తికి నీవు

నిలయమైతి వెంత కలిమి నీది" – అన్ని రాసుకున్నా, మతమూ కులమూ మాటసలెందుకు?

నేనూ దేశం జాతీ తేడాలెందుకు?

మనమందరమూ మానవులం

ఈ భూమికి వారసులం" అని,

నే–నెవ్వరినీ కులమడగను. నా కులం ప్రసక్తి తీసుకు రావడానికి ఎవ్వరికీ ఏమాత్రం అవకాశమియ్యను.

ఏ పాపం ఎరగని పసిపాపలపై ఈ కుల మత సంప్రదాయచ్ఛాయలు పడకుండా చూడాలని ' నేననుకుంటాను. ముందు ఇళ్ళ పేర్లు తొలగిస్తే కొంచెం మేలు కలుగుతుందేమోనని తొలగించేదెవరు? ఎవరికి వారే. మనసులో నుండి కుల భావం ముందు పోవాలి. అదీ అన్నిటికంటే ముఖ్యం.

నా జీవితం చాల మలుపులు తిరిగింది. ఆ మలుపులన్నీ నాకు ఎంతో మేలు కూర్చాయి. పరిణామమంతా క్రమగతంగానే సాగింది. ఒడుదుడుకులు లేకుండా నాకు లభించిన వాతావరణం మిక్కిలి విలువైనది. నా జన్మ లక్షణాలు ఆ వాతావరణంలో బాగా ఒదిగినాయి. వికసించాయి.

నేను మాట నేర్చాను. పాట నేర్చాను. ఆట నేర్చాను. ఈ మూడంచుల ఆయుధంతో ముందుకు సాగాను. అందరి మన్ననకు ఆస్పదుడనైనాను. నాకు మూడు పాతికలు నిండినా తురీయావస్థలోకి తొందరపడి ప్రవేశించలేదు.

నన్ను అనేకమంది తరచు అడిగే ప్రశ్న ఏమంటే– "మీరు ఇంత వయసులోనూ ఇంత చురుగ్గా ఉత్సాహంగా ఎలా వుండగలుగుతున్నారు? మీరు ఇన్ని కళలు సాధించగలిగారు" అని. అది పెద్దవిషయమేమీ కాదు. అంతా మన చేతిలోనే వుంది. బైబిల్లో చెప్పినట్లు తిరిగి పుట్టడం (born again) తెలుసుకున్నా నేర్చుకున్నా నేను. ముదిమి ముసురుకోకుండా బాల్యాన్ని కవచంగా ధరించా. పికాసోలాగ

(చైతన్య స్ఫోరక బాల్యం)conscious childhood నాలో కడవరకు పవిత్రంగా దాచుకున్నా. నాకు అనువైన కళలన్నీ అతిశ్రద్ధగా సాధనం చేసి సంపాదించుకున్నా, ప్రకటించుకున్నా, ప్రశంసలందుకున్నా.

కొందరు ఎందుకో 'ముసలితనం వచ్చేసింది' అని ఆందోళన చెందుతారు. బాధపడతారు. రాదా మరి మసలితనం? అది కాలధర్మం, ఈ శరీరానికి ముసలితనం వచ్చినా మనసుకి ముసలితనం రాకుండా చూచుకోవాలి. అప్పుడప్పుడు సభల్లో నేను All these years sit very light on me, వయసు నన్ను, వంచలేదు, అని అంటూ వుంటాను.

అసలు జీవితాన్ని అందంగా ఆనందమయంగా మలచుకోవడం ఒక కళ. ముఖ్యం, ముసలితనాన్ని. ముద్దుగా ముచ్చటగా హాయిగా గడుపుకోవడం మరీ గొప్ప కళ. ఆ కళలో నేను కృతార్ధుడనైనాను కొంతవరకు,

మాన్య మిత్రులు సంజీవదేవ్ 14-6-1975 న నాకు ఇలా రాశారు. "జీవితం అంటే మరణం కాదు గనుక జీవితం అంటే జీవితమే. కాని అందరి జీవితాలు సజీవంగా లేవు. వారికి తాము జీవించి ఉన్నామనే స్పృహయే ఉండదు కనుక.

ఎంత సూనృత వాక్కులు! ప్రతి మనిషి గుర్తు పెట్టుకోవలసినవి.

ముదిమి, బాల్య కౌమార యౌవన దశల ముక్తాఫలం కదా! ఎంతో అనుభవ సారాన్ని నింపుకున్న స్వర్ణ కలశం కదా! ఎందుకింత బెంగ, వెలితి?

నేను మూడు తరాల్ని చూశాను నా తరం, నా వెనకటి తరం, నా తర్వాతి తరం. తరాల అంతరాలనూ చూశాను. చూసి కలత పడలేదు. సరసం, సర్దుబాటుతనంతో నేను కమ్మగా ప్రశాంతంగా కాలం గడపగలుగుతున్నాను.

ముదిమి అనే జీవితాధ్యాయం ముచ్చటగొల్పాలి. జ్ఞాన ప్రపూర్ణం కావాలి. సారహీనమై చప్పబడిపోగూడదు. తేజోవంతం కావాలి. చీకటి కమ్ముకోరాదు.

నేను చేయగలిగినవన్నీ చేశాను. చేయలేని వాటి జోలికి పోయి చేతులు కాల్చుకోలేదు. నిరాశకు లోను గాలేదు.

మహామహులు నన్ను ప్రశంసించి ఉక్కిరిబిక్కిరి చేశారు. నా అర్హతకు మించి నన్ను పైకి ఎత్తివేశారు. ఏమనగలను? "తీయతేనియ బరువు మోయలేదీ బ్రతుకు" అని అనడం విన్నా.

నాది స్నిగ్ధమైన మాతృహృదయం. అది నాకు జన్మతః లభించిన ప్రత్యేక గుణం, స్త్రీ పాత్ర ధరించి నటించి నర్తించడం వల్ల అది మరీ పదునువారింది. అర్థమయింది. అందుకే నేను బాలసాహిత్యం చేబట్టి, అకలుషిత బాలదేవుళ్ల అర్చనకు జీవితాన్ని అంకితం చేశాను.

'బాలల భాషను కొంతవరకు అవగాహన చేసుకొని, అనుకరించగలిగినా. అంతులేని వారి హృదయ భావాలనూ లోతులనూ అందుకోలేకపోతున్నానే అని వాపోతాను. అయినా, అందుకోవడానికి అన్ని విధాల ప్రయత్నం చేస్తూనే వున్నాను.

అన్ని తత్వాల కంటే మనస్తత్వం ఎక్కువ గూఢమైనది. దాన్ని అర్థం చేసుకోవాలంటే, బాలలమై పోవాలి మనం. దాన్ని అన్ని కోణాలనుండి అతి నిశితంగా పరిశీలించాలి. ఇది కొంత శ్రమతో కూడుకున్నదైనా, ఆ శ్రమలో లభించే అనందం అపారం. దానివల్ల మనం పునీతులమౌతాము. సత్యం.

పిల్లల్లోని ఆక్లిష్ట, అవ్యాజ సహజ మనస్తత్వం నాది. ఆనందం నాది. తృప్తి నాది, ఊహా ప్రకల్పన నాదంతా Nursery nonsense; so called adult sense కంటే మెరుగైనది. గురుదేవుడైన టాగూరు 15 యేళ్ల బాలుడివంటి వాడన్నా, నా కవి మిత్రుడు తత్వజ్ఞుడు శ్రీ ఇస్మాయిల్, నన్ను 'యావజ్జీవ బాలుడు'గా లెక్కగట్టి నాకు మహాయోగ్యతా పత్రాన్ని ప్రసాదించాడు. నా చిన్న చిన్న మాటల్లో పెద్ద పెద్ద అర్థాలుంటాయని వాళ్లమ్మ అన్నదని డా॥ వావిలాల సుబ్బారావు సుహృన్మిత్రుడు నాకు ఒక కితాబు ఇచ్చాడు విలువైనది.

నేను వేల సంఖ్యలో పిల్లల పాటలు రాశాను. అవి పిల్లలను అలరించడానికి, ఆలోచింపచేయడానికి గాక, పెద్దలు పిల్లలయెడ తగినంత శ్రద్ధ వహించాలన్న ఉద్దేశంతో కూడా వ్రాశాను. పిల్లలను ఎంత మెచ్చుకున్నానో, పెద్దలనంత విమర్శించడం కూడా అందులో ఉన్నది. దాన్ని పెద్దలు సరసంగానే స్వీకరించడం నాకొక విజయం.

నేను ముదిమికి లొంగను, మృతికి భయపడను. ఇంకా కొన్నేళ్లు జీవించి వుండాలనీ, ఉడుతాభక్తిగా నా కొలిచే దేవుళ్లయిన బుడుతలను సేవించాలనీ ఆశపడతాను.

పిల్లలను దేవుళ్లుగా చేసుకోవడం వల్ల నేను దైవదూరుణ్ణన్న అపప్రథకు చిక్కకుండా తప్పించుకోగలిగాను. నాకు కొన్ని స్పష్టమైన భావాలున్నాయి. అవి నాకు జవమూ జీవమూ కలిగిస్తున్నాయి. నేను ఎవరు? నా పరిధి విధి ఏమిటి? అనే ప్రశ్నలు నా మదిలో సదా మెదులుతూ ఉంటాయి.

నేను తెలుసుకున్నవి కొంత వరకు బాగానే తెలుసుకున్నాను. ఇంకా తెలుసుకుంటున్నాను. ఎన్నో విషయాలు తెలుసుకో వలసినవి మిగిలే వున్నాయి. అవన్నీ తెలుసుకోవడానికి ఈ జీవితం చాలదు. నేను

ఎప్పుడూ ఆశావాదినే. ఎన్ని బాధలూ వ్యథలూ కలిగినా, ఎన్ని అవరోధాలూ ఆశాభంగాలూ ఎదురైనా నిరాశావాదంలోకి నిష్క్రమించను. ఆశావాదిగానే ఉంటాను.

గానం పాటలూ పద్యాల్లోనే గాక మాటల్లోనూ ఒదుగుతుందనీ, ఛందస్సు పద్యానికి గేయానికే పరిమితం కాదు, గద్యానికి కూడా అది అవసరమవుతుందని నా భావం.

కవికి ఒకింత విమర్శనా జ్ఞానం, విమర్శకుడికి ఒకింత కవితాహృదయం ఉండాలి. లేకుంటే మెదడు తక్కువైన హృదయం, హృదయం తక్కువైన మెదడుగా తయారవుతుంది. కవిత్వం కుంటిదవుతుంది. విమర్శ గుడ్డిదవుతుంది.

ఎవరేమనుకున్నా నాకు సూటిగా ఉండాలనే వుంటుంది. అది మా తల్లి పోలిక, దాపరికం ఎరగను. నాకు నచ్చినవారిని నా శక్తిమేరకు సేవించాలనీ ప్రేమించాలని వుంటుంది. వారిని ప్రచారం చేయడం నాకు పరిపాటి. మిత్రులు నాకొక మంచి ప్రచార సాధనమని పేరెట్టారు.

నాకు మొగమాటం ఇచ్చకాలు గిట్టవు. ఎవరినైనా మొగంమీదే అనేస్తాను ముద్దుగా. దానివల్ల నాకు కలిగిన నష్టమేమీ లేదు.

నేను కలహప్రియుణ్ణి గాను. 'కలహ ప్రియుడు గాని నారదుడు' అని నన్ను నా మేధావి మిత్రుడు. అన్నపురెడ్డి వెంకటేశ్వరరెడ్డి గారన్నారు.

నాకు తోచకపోవడమంటూ ఎప్పుడూ వుండదు. తోచే మార్గాలు అన్వేషించడంలో దిట్టను. నేను అందరితో కలిసి మెలిసి కులాసాగా తోచుబడిగా ఉండగలను. ఏకాంతంగా ఏదో ఆలోచించుకుంటూ, చదువుకుంటూ, రాసుకుంటూ లేదా గానం వింటూనూ తోచుబడిగానూ వుండగలను. మధ్య మధ్య శరీరానికించుక శ్రమనీయడానికి, మెదడుకు విశ్రాంతినీయడానికి ఏదో చిన్న చిన్న పనుల్లో నిమగ్నం కాగలను. "ఎవరైనా పొగడితే మౌనం వహిస్తా, తెగడితే మందహాసం చిలికిస్తా. "

ఎంత శాంతంగా ఉందామనుకున్నా. ఏదీ పట్టనట్లు ఉందామనుకున్నా. ఒక్కోసారి ఉద్రేకం వస్తుంది. క్షణకాలం కోపం వస్తుంది. అంతలోనే చప్పబడిపోతాను, ఆలోచనలో పడిపోతాను.

ఒకటికి రెండుసార్లు మోసపోతాను. చలం గారన్నట్లు నన్ను ఎదుటివారు మోసం చేస్తున్నారని తెలిసి కూడా మోసపోతాను. చివరికి జ్ఞానోదయమై ఇంక ఆ మోసగాళ్లను జన్మలో నమ్మను తిరిగి మోసపోను, ఎలాంటి వారితోనైనా చిన్నా పెద్దా అనే తేడా లేకుండా చనువుగా కులాసాగా గడపగలను. ఆనందం.

ధన సంపాదనకు మరీ విముఖుణ్ణి గాను. కాని స్నేహధన సంపాదనకు మహా సుముఖుణ్ణి, నేను స్నేహ లుబ్ధుణ్ణి రసలుబ్ధుణ్ణి కూడా.

పొరపాటు సవరించుకోవడంలో దాన్ని ఒప్పుకోవడంలోనూ నాకభ్యంతరం వుండదు.

ఏదీ జారవిడవకుండా తగు జాగ్రత వహిస్తాను. తెలియని స్థితిలో చేజారిపోతే చింతించను. ఫల శూన్యమైన వాదనలు, కాలం వ్యర్థపుచ్చే వాదనలు, సందర్భ శుద్ధిలేని వాదనలు నాకు సరిపడవు.

సంజీవదేవ్ మాటల్లో చెప్పాలంటే "నేను అభయపడంలో నడిచే పథికుణ్ణి అభయుణ్ణి, ధవుణ్ణీ కాను, మాధవుడినీ కాను, కేవలం మానవుణ్ణి, స్వేచ్ఛాచింతన కలవాడను. సంప్రదాయాలకూ, ఆచారాలకూ, మూఢ విశ్వాసాలకు, కుల మతాలకూ బహుదూరం, ప్రతిదీ తార్కికంగా, తాత్మికంగా, హేతుబద్ధంగా ఆలోచిస్తాను. ఆస్తిక నాస్తిక వాదనల్లో తలదూర్చను."

ఈనాడు నేను విస్తారంగా ఆంగ్ల గ్రంథాలు చదువుతున్నాను. అందులో సారాంశాన్ని వ్రాసి పెట్టుకుంటున్నాను. ఆ అంశాలు కొన్ని పిల్లల రచనల్లో చొప్పిస్తున్నాను. విన్న వారిచేత 'సెబాస్' అనిపించుకుంటున్నాను. చాలు నాకిది.

వ్యాసాలు

కథా సాహిత్యం

పిల్లలు సమగ్ర జీవులు. వారిని మొదటి నుండీ సంపూర్ణ మానవులుగానే భావించి నైతిక శిక్షణ గరపాలి. లేకుంటే వారు పిల్లలుగానే ఉండి పోతారు.

తెలుగులో నీతికథాసాహిత్యం అనగానే మనకు మొట్టమొదట శ్రీమాన్ పరవస్తు చిన్నయసూరి రచించిన నీతిచంద్రిక, కందుకూరి వీరేశలింగంగారు రచించిన నీతికథా మంజరి రెండు భాగాలు స్ఫురణకు వస్తాయి. సంస్కృతంలోని పంచతంత్ర హితోపదేశ కథలకు రూపాంతరం నీతిచంద్రిక. ఆంగ్లంలోని ఈసపు కథలకు తెలుగుసేత నీతికథా మంజరి రెండు భాగాలు. ఇవిగాక వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారు పంచతంత్ర హితోపదేశ కథలను ఆంధ్ర హితోపదేశ చంపువుగా అనువదించినదికూడ ఒకటి ఉన్నది. చిన్నయసూరి నీతిచంద్రిక మిత్రలాభ మిత్రభేదాత్మకము. వేదమువారి హితోపదేశ చంపువు మిత్రలాభ, సుహృద్భేద, విగ్రహ, సంధిరూపాత్మకము, చంపువు అనగా గద్యపద్యాలతో కూడిన కావ్యం.

మన భాషలో కథా సాహిత్యం ఆధారంగా ఉన్నది. కాని, నీతికథాసాహిత్యం మాత్రం పరిమితంగానే ఉన్నది. చిన్నపిల్లలకు నీతులు గరపడానికి కథలు వ్రాసినవారినందరిని వరుసగా పేర్కొనడం సాధ్యం కాదు. అసలు పిల్లలకు నీతికథలు వ్రాయాలన్న సంకల్పం ఒక గొప్ప విషయం. నీతికథా సాహిత్యసృష్టికి కేవలం భాషా పాండిత్యమేకాక లోకవృత్త పరిశీలనం, బాల మనస్తత్వ పరిజ్ఞానం, మంచి బోధనానుభవం ఉండాలి. పిల్లలకు తెలుపవలసిన విషయం యొక్క పరిమితి, పద్ధతి ముందు రచయితలకు ఆకళింపు రావాలి. భాష, భావం. పిల్లలకు సరిపడి ఉండాలి.

నీతి అనేది బ్రతుకుల్లో ఒక చక్కని రీతికి మార్గం చూపుతుంది. నీతిలేని మనిషి బ్రతుకు నిరర్థకం. నీతులను కేవలం పిల్లలచేత వల్లె వేయించినంతమాత్రాన అవి వారికి ఒంటబట్టవు జీవితవృత్తంతో వాటిని మిళితంచేసి కథలుగా అందిస్తే పిల్లలు మనస్సులలో అవి బాగా హత్తుకుంటాయి. చిన్ననాడు నాటుకొన్నవి చిరకాలం నిలిచి ఉంటాయి.

పిల్లలే కాదు పిల్లలను పోలిన జనసామాన్యం కూడ కథలంటే ఎంతో ఆసక్తి చూపుతుంది. కథలలోని ఘట్టాలు వారి కంటికి నిజంగా జరిగినట్లు సాక్షాత్కరిస్తాయి. కథలు వింటున్నంత సేపు వారు అందులో లీనమౌతారు. విద్యావిధానంలో నీతిబోధకు తగినంత అవకాశం అనుస్యూతంగా వస్తున్నది.

సంస్కృత పంచతంత్ర ఖ్యాతి దేశాంతర, ఖండాంతర, యుగాంతరాల వరకు వ్యాపించింది. నీతిని, లోకరీతిని, ఉత్తమ భాషాజ్ఞానాన్ని శిశువులకు అలవర్చుటలో హితోపదేశానికి సాటిలేదు. హితోపదేశ

పంచతంత్రం ఒక చంపుకావ్యం, దానిని 17వ శతాబ్దిలో ల ఫొంటోన్ అనే ఒక ఫ్రెంచి రచయిత అనువదించి అసమానఖ్యాతి నార్జించాడు. తరువాత సర్ ఎడ్వర్డు మార్షల్ దానిని ఫ్రెంచినుండి ఆంగ్లభాషలోకి అనువదించారు. ప్రపంచ కథా సాహిత్యాలన్నింటిలో పంచతంత్రానిది పై చెయ్యి అని ఆర్థర్ రైడర్ అన్నారు. పంచతంత్ర హితోపదేశకథలే ఈసపు కథలుగా రూపాంతరం చెందినవనికూడా అంటారు. ఇతివృత్తాలను, భావాల బట్టి చూస్తే రెండింటిలో ఎన్నో సామ్యాలు గోచరిస్తాయి.

ఈ కథలన్నింటిలో పక్షులు, జంతువులు, మనుష్యులు కలిసిమెలిసి ఉండడం. సంభాషించడం దృష్టికి కొంత విరుద్ధంగా కనబడవచ్చు. పిల్లలను ఆకట్టుకొనే కల్పనా శిల్పం ఇందులో పుష్కలంగా ఉన్నది. నిజానికి పిల్లలది కల్పనా ప్రవృత్తి. వారికి హేతువాదం కొంత మించినదవుతుంది. రష్యాలో విప్లవానంతరం పిల్లలకు హేతువాద దృష్టిని వృద్ధిచేయాలన్న తలంపుతో పిట్టకథలు, కల్పనాకథలు నిషేధించారు. దానివల్ల పిల్లల్లో హేతుదృష్టి పెరగక పోగా, భావనాపటిమ తగ్గిన సూచనలు కనుపించాయట. వెంటనే తెలివైన పాలకులు తమ తప్పును దిద్దుకొని నిషేధాన్ని తొలగించారు. నేడు రష్యా చిన్నపిల్లల కవసరమైన కల్పనా సాహిత్యంలో ప్రథమ స్థానాన్ని గడించుకొన్నది.

నీతిచంద్రిక మూలానికి దాస్యంచేసే దండాన్వయం లాంటిది కాదు. తెలుగుదనం నిండుగా సంతరించుకొన్ని స్వతంత్ర రచనను తలపించే కావ్యం. ప్రసన్నమైన శైలితో నవ్యంగా, భవ్యంగా సాగిన తొలి తెలుగు వచనకావ్యం అది. వచన రచనకు శ్రీకారం చుట్టినవాడు చిన్నయసూరే. భాష గ్రాంథికమైనా వాక్యనిర్మాణం సరళంగా వ్యావహారిక పద్ధతిని ఉండాలనుకొన్న అతని దృష్టి చాలా దూరదృష్టియని చెప్పాలి. కవిత్రయం రచించిన ఆంధ్రమహాభారతం సర్వవేదసారం అన్న మాటేమోగాని సూరి విరచిత నీతిచంద్రిక మాత్రం సకల కావ్యసారం, సర్వనీతిసారం అని, ఘంటాపథంగా చెప్పవచ్చు. నీతులకు సామెతలకు, లోకోక్తులకు నిధి నీతిచంద్రిక. తెలుగు వచన వ్యాఖ్యకు గంగావతరణానికి భగీరథుడనదగిన వాడు పరవస్తు చిన్నయసూరి.

ప్రతిజ్ఞాదికంలో చిన్నయసూరి ఈ విధంగా వెల్లడించాడు.

గీ॥ ఒనరగా పంచతంత్ర హితోపదేశ
ములను పరికించి వానిలో వలయు నంశ
ములను గొని కొంత అభినవంబుగను గూర్చి

కృతి యొనర్చెద. నీతిచంద్రిక యనంగ ఇంకా, విద్యవలన వినయం, వినయం వలన అర్హత, ఆర్జన వలన ధనం, ధనంవలన దానం, దానంవలన ఇహపర సౌఖ్యం కలుగుతుందన్నాడు. ముదిమి స్మృతి లేనివాని వలె బుద్ధిమంతుడు ధనాన్ని, విద్యా ధనాన్ని గడించాలని, మృత్యు వెపుడు కలుగుతుందోనన్న భయంతో దానం చేయాలని చెప్పాడు.

అవినీతికి మించిన కీడులేదు, నీతిలేని వానిని లోకులు నిందిస్తారు. కాబట్టి ప్రయత్నించి ప్రతిమానవుడు నీతివిద్యను తప్పకుండ నేర్వాలని వక్కాణించాడు.

పచ్చికుండమీద వ్రాసిన రంగుల చిత్రం చెరగకుండునట్లు, బాల్యంలో బోధించిన విద్య పదికాలాలపాటు నిలిచి ఉంటుంది. కాబట్టి కథల రూపంలో బాలురకు నీతి వచనాలు బోధింపబూనుకొన్నానన్నాడు. మన వాఙ్మయంలో నీతికథా సాహిత్యానికి ప్రత్యేకమైన విశిష్టమైన స్థానం ఉన్నది. నీతికథలు ప్రపంచంలోని శుభబుద్ధిని దర్పణం పట్టి చూపుతాయి, బాలురకు భద్రతను, పరిపుష్టిని కలిగిస్తాయి.

కథ ఒక కళాస్వరూపం, చిత్రం లాగ, సంగీతంలాగ దాని సందేశం సౌందర్యయుతం, ఆనందమయం, కథా సాహిత్యం వలన ఎంతో విద్యాప్రయోజనాన్ని సాధించవచ్చు. దాని ఆశయం ఆనందమే అయినా, దాని గమ్యం జ్ఞానప్రదానం. కథాశ్రవణం వలన శ్రమకలుగదు, శ్రమ నివారణ మవుతుంది. ఉత్సాహం, ఊహాబలం పెరుగుతుంది.

విద్యాప్రాంగణంలో నీతికథలకు నిర్ణీత స్థానమున్నది. తాత్కాలికానందం కలిగించే అద్భుతకథలు, హాస్యపుకథలు, చిట్టికథలు, పొట్టికథలకంటే జీవితంలో శాశ్వతముద్ర వేసే నీతికథల బోధన ఎంతో వాంఛనీయం. విద్యార్థులను నీతిమంతులుగ సత్ప్రవర్తకులుగా తయారుచేయడం విద్యయొక్క పరమప్రయోజనం. నీతిని బోధించని విద్య విద్య అనిపించుకోదు, విద్యకు వినయం మారుపేరు. ఒకడు విద్యావంతుడైనాడంటే వినీతుడైనాడని అర్థం.

కౌతుకం ఉట్టిపడేలాగ కథలు చెప్పగలిగిన ఉపాధ్యాయుడు ఎట్టి విద్యార్థులనైనా ఇట్టే ఆకర్షించి తనవైపుకు తిప్పుకోగలడు. తాను తన బోధన క్రియను నేర్పుగా నిర్వహించుకోగలడు. కథాకథనం గురుశిష్య సంబంధాన్ని గొప్పగా పెంపొందిస్తుంది. క్రమశిక్షణకు కావలసిన మార్గాన్ని ఏర్పరుస్తుంది. క్రమశిక్షణ, విధేయత అన్నవి కూడ అలవాట్లే, నీతికథా బోధనవల్ల అలాంటి అలవాట్లు పిల్లల్లో చల్లగా మెల్లగా పాదుకొంటాయి.

నీతి చంద్రికలోని సారాంశం ఇలా ఉంటుంది.

మిత్రలాభంకంటే మించిన లాభం ప్రపంచంలో వేరేదీలేదు. వంశానికి యశం తెచ్చిన వాడే పుత్రుడు. మూర్ఖులైన నూర్గురు పుత్రులకంటె గుణవంతుడైన ఒక్క పుత్రుడు చాలు. తమ బిడ్డలకు విద్యాబుద్ధులు చెప్పించని తల్లిదండ్రులు దోషులు, పురుషాకారముచేత కార్యం సిద్ధిస్తుంది. ఎట్టి రత్నమైనా సానబెట్టక ప్రకాశింపదు. సాధుసాంగత్యం సర్వ శ్రేయాలకు మూలం. ధన సాధనసంపత్తి లేనివారయ్యు బుద్ధిమంతులు పరస్పరమైత్రి సంపాదించుకొని స్వకార్యాలు సాధించుకుంటారు. ఈర్ష్యాళువు, జుగుప్సావంతుడు, నిస్సంతోషి, క్రోధనుడు, నిత్యశంకితుడు, పరభాగ్యోపజీవి అనే ఆరుగురు

దుఃఖభాగులు. తన్నుమాలిన ధర్మం, మొదలు చెడ్డ బేరం ఉండదు. తాను బ్రతికి సమస్త పురుషార్థాలు సాధించుకోవాలి. శరీరం క్షణభంగురం, గుణాలు కల్పాంతస్థాయులు, ఏది ఎవ్వరితో తగునో వారితో బుద్ధిమంతుడవి చెయ్యాలి. సజ్జన దర్శనం సమస్త దోషాలను పోగొట్టుతుంది; సర్వశుభాలను కలిగిస్తుంది. శుచిత్వము, త్యాగము, శౌర్యము, సుఖదుఃఖాల యందు సామాన్యము. దాక్షిణ్యము, స్నేహము, సత్యవర్తనము సుహృద్గుణాలు. దారిద్ర్యం కంటే మరణం మేలు, అనృతమాడడం కంటే మౌనం మేలు. అర్థనాశనం, మనస్తాపం, గృహంలోని దుశ్చరితం, పంచ పరాభవం– వీటిని ప్రకాశింపజేయదగదు. సేనావృత్తి మానాన్ని వలె యాచనావృత్తి సమస్త గౌరవాన్ని హరిస్తుంది. లోభం చాల చెడ్డది. బుద్ధిమంతుడు దానికి లోబడడు. ధనలోభం సర్వాపదలకు మూలం. లోభం వల్ల మోహం, మోహం వల్ల దుఃఖం కలుగుతుంది. సంసార విషవనికి రెండు ఫలాలు అమృత తుల్యాలు, ధనపానం ఒకటి, సజ్జన సంగతి యొకటి. యౌవనము ఝరీవేగతుల్యం, జీవితం బుద్బుధప్రాయం ప్రియవచనాలతో ను, గర్వసహితంగా విజ్ఞానం, క్షమాసహితమైన శౌర్యం, త్యాగయుక్తమైన విత్తం నాలుగు లోకంలో దుర్లభాలు వివేకహీనునికి జ్ఞానం, గుడ్డివాని చేతిలోని దీపంలా విఫలం సర్వవాదాలు సర్వవతాలు, సర్వయాగాలు శరణాగత రక్షణ సరిగావు హితమాడువారు దుర్లభుడు హితవాదికంటే పాతకమరీ దుర్లభుడు ఎంత కష్టమైన పనియైనా సాధించవచ్చు గాని తగిన మిత్రుని సంపాదించుకోవడం కష్టం.

దీనిని బట్టి చిన్నయసూరి అపార పాండిత్యం, అనుపమ లోకజ్ఞానం, ఉత్తమ హితవృష్టి విదితమౌతుంది. ఈసపు కథలలోని సారాంశం ఇలా ఉంటుంది. బిడ్డలకు విద్యాబుద్ధులు చెప్పించడం తల్లిదండ్రుల విధి.తల్లిదండ్రుల యెడ కృతజ్ఞత చూపడం బిడ్డల విధి. తల్లిదండ్రులు ఉపేక్షాభావం వల్ల, అతి గారాబం వల్ల సాధారణంగా పిల్లలు పాడైపోతారు. తాము పెరిగి పెద్దవారై అనుభవం గడించుకొనే వరకు పిల్లలు తమ తల్లిదండ్రుల ఒద్దికలో ఉండాలి. వారు చెప్పిన బుద్ధులు వినాలి. మిత్రలాభానికి మించింది లేదు. భుజబలం కన్నా బుద్ధిబలం మిన్న. దేహ సౌందర్యం కన్న హృదయసౌందర్యం మిన్న. చేసిన వాగ్దానం చెల్లించుకోవాలి. ఎవరి పని వారు చేసికొనడం మంచిది. మిత్రుని నిజాయితీ కష్టకాలంలో తెలుస్తుంది. అనుభవానికి మించిన గురువు లేదు. అధైర్యానికి. మించిన అవగుణం లేదు. చేయలేని పనుల్లో చేయి దూర్చరాదు. దీర్ఘకాలగతాచారాలు రెండవ స్వభావంగా తయారవుతాయి. తానేది ఇతరులకు చేస్తే, ఇతరులు తనకది చేస్తారు. కాబట్టి ఎప్పుడూ ఇతరులకు మేలే చేయడం మంచిది. పరుల పాటును చూచి నేర్చుకుంటాం, స్వతంత్ర జీవనం సర్వదా శ్రేయం. కష్టపడి పని చేసేవారికి గౌరవం లభిస్తుంది. అల్పులకు పగ సాధించడం ఆనందం లోభికంటే దరిద్రుడు లోకంలో లేదు. మూర్ఖులను దగ్గర చేర్చుకుంటే ముప్పు వాటిల్లుతుంది. స్తోత్రపాటకుల్ని దూరంగా ఉంచాలి. అసంపూర్ణంగా అనేకం నేర్చుకోవడం కంటె సంపూర్ణంగా ఒక్కటి నేర్చుకుంటే చాలు. మనుష్యుడు తనకొరకే పుట్టలేదు. అతడు సాటివారిని సేవించడానికి పుట్టాడు. అందుచేత స్వార్థం విడిచిపెట్టాలి. అర్హతను మించిన అధిక్యాన్ని

అభినయించరాదు. జ్యోతిష్యుని చక్కగా విమర్శించడం ఈసపు కథల్లో ఒకటి రెండు తావులందు జరిగింది. ఇతరుల అదృష్టాలను చెప్పబూనుకొన్న జ్యోతిష్యులు తమ అదృష్టాన్ని తెలుసుకోలేరు. మంత్ర తంత్రాల వల్ల అందరికీ మహాసిరులు. కూర్చదలచుకొన్నవారు, రాగిడబ్బులకు అమ్ముడుపోయే వారు. ఆ సిరులన్నీ తామే కూర్చుకోవచ్చును కదా! ఇవన్నీ వంచనలు.

ఇలాంటి విశేషాలు ఈసపు కథలనిండా చూడవచ్చు. అందుకే ఈ కథలకు ప్రపంచ వ్యాప్త ఖ్యాతి కలిగింది. 19వ శతాబ్ది చివరలో ప్రచురింపబడిన వీరేశలింగం గారి నీతి కథామంజరి రెండు భాగాలు అనేక ముద్రణలందుకొన్నది. ఆంధ్రుల ఆదరాభిమానాలకు పాత్రమైనది.

పిల్లలు సమగ్రజీవులు వారిని మొదటినుండీ సంపూర్ణ మానవులుగానే భావించి వారికి నైతిక శిక్షణ గరపాలి. లేకుంటే వారు పిల్లలుగానే ఉండిపోతారు. ఏమీ తెలియని స్థితిలో, కేవలం పిల్లల స్మరణమీద, ధారణమీద భారం మోపకూడదు. వారి ఆలోచనా శక్తిని, కల్పనాశక్తిని తగినరీతిగా వృద్ధి చేయడానికి మార్గాలు అన్వేషించాలి. మన విద్యాలయాల్లో జ్ఞానేంద్రియ శిక్షణ కంటె, బుద్ధీంద్రియ శిక్షణకు ప్రాధాన్యత మియ్యాలి. విద్యాశిక్షణ జీవితంతో విడివడని సంబంధం కలది.

కొత్తగా విస్మయం, కౌతుకం, ప్రీతి నలుదిక్కుల నుండి తమశిరస్సులను ఎత్తి చూచే తరుణంలో భావ సమీకరణం ప్రసరిస్తే పిల్లల బ్రతుకులు సఫలమవుతాయి; సమగ్ర పరిణతిని సమకూర్చుకుంటాయి.

సకాలంలో క్షేత్రానికి వర్షం అవసరం. అకాలంలో అది ఎన్నిమార్లు కురిసినా లాభం లేదు. అలాగే వయోవికాసానికి ఒక అదను ఉన్నది. అట్టి సమయంలో సాహిత్యాకాశం నుండి నిర్మల నీతిధారలు వర్షిస్తే బ్రతుకు సుభిక్ష మవుతుంది.

పెద్దలమైన మనం నేడు కేవలం బజారు మనుష్యులుగా తయారై బహు బాధ్యతా బంధాల్లో చిక్కుకొన్నాము. కల్పనా ప్రవృత్తిని కఠిన మనస్సుతో నిరోధింపబూనుకొన్నాము. దీనికి కారణం బాల్యంలో మనం విశాలవిశ్వ మధ్యంలో విశ్వజననీ ప్రత్యక్ష లీలాకారుణ్య మాన్యులం కావడమే. ఇటువంటి స్థితిని భావితరానికి చెందిన బాలలకు ఎన్నడూ కల్పించుకుందుము గాక!

బాల్యం నుండి భాషాశిక్షణతో పాటు, విషయవిజ్ఞాన బోధనతో పాటు భావశిక్షణ, నైతిక శిక్షణ జరిగి, దానివల్ల జీవితం నియమ మార్గాన నడిచినట్లయితే ఒక యథార్థ సామంజస్యం, కృత్రిమ రహితమైన మానవత్వాభివృద్ధి. కూర్చుకోవడానికి అవకాశం కలుగుతుంది. ఖాద్యాలు ఒక పక్క కడుపులోని ఆకలి ఒక పక్క అన్నట్లు విద్యసాగరాదు. చింతాశక్తి, భావనాశక్తి అనేవి రెండూ జీవిత యాత్రానిర్వహణానికి అత్యావశ్యకాలు. నీతికథలు వింటూంటే అందులోని సారం అలవోకగా పిల్లల మనఃక్షేత్రాల్లో నిండుతుంది.

ఆకర్షిస్తాయి కదా అని అవాంఛనీయ కథలను పిల్లలకు వినిపించడం చాలా అపాయం. అంధ విశ్వాసాలతో కూడుకున్న కథలను పిల్లలకు అందిస్తే వారి భవిష్యత్తు జీవితం పాడవుతుంది.

కర్బర్ అన్న అమెరికన్ వ్యంగ్య రచయిత ఈనాటి కవసరమైన నీతికథలను చిత్రంగా పేర్కొంటాడు. కొన్ని భావాలు మచ్చుకి – గతంలో లాగ ఈనాడు చిన్నపిల్లలనైనా మోసపుచ్చడం చెల్లేవిషయం కాదు. కొన్ని ప్రశ్నలడగవచ్చు గాని, వాటికన్నిటికి సమాధానా లాశించడం సబబుకాదు. విచారమంటూ ఎరగని వాడెవ్వడూ ఇప్పుడులేడు; ఎప్పుడూలేడు. వెనుకంజ వేసినవాడు ఒకప్పుడు రక్షింపబడవచ్చు. చాలాకాలం నీవు చాలామందిని మోసబుచ్చవచ్చు.

తర్బర్ రచించిన ఒక నీతికథ ఇలా ఉంటుంది. అది ధ్రువప్రాంతం. అక్కడ సీలు జంతువులు వాసం చేస్తున్నాయి. ఆ సీలు జంతువులకు నీటిలో ఈదడం ఒక్కటే వచ్చు. ఇంకే కళలూ రావు. ఈదడం వాటికి అలవాటుగా ఆజన్మసిద్ధంగా వచ్చిన నైపుణ్యం. అందులో ఒక సీలు పట్టణానికి పోయి, అక్కడ కొంతకాలం ఉండి కొన్ని కొత్తకళలు, వేషాలు నేర్చుకుంటుంది. తన స్వస్థలానికి తిరిగివచ్చి తోటివాళ్లతో తాను నేర్చిన వివిధ విద్యలగురించి బడాయిలు పలుకుతుంది. తనతో ఒక్క విద్యలోనైనా పోటీకి రమ్మని సవాలు చేస్తుంది. మిగిలిన అమాయక సీలు జంతువులు తమకేగొప్ప విద్యలూ రావని, తాము పోటీకి రామని అంటాయి.

అయితే తానే వారు రమ్మన్న ఏవిద్యలోనైనా పోటీకి రాగలనంటుంది. అప్పుడు మిగిలినవి తమకు వచ్చిన ఒక్క ఈతలో పోటీకి రమ్మని సముద్రంలో చెంగున దూకుతాయి. మన డాబులరాముడు తన హేటు బూటూ సూటుతోసహా ఈదడానికి నీటిలో ఒంటినున్న దుస్తులు అడ్డురాగా, తాను మునుపు నేర్చిన ఈతను మర్చిపోగా మునిగి చనిపోవడం జరుగుతుంది. దీనిలోని నీతి ఏమిటంటే – పుట్టెడు సుగుణాన్ని మర్చిపోయి పెట్టుడు అవగుణాలతో మనిషి కీడు తెచ్చుకుంటాడు.

సత్ప్రవర్తనకు మూలకందమైన నైతికశక్తిని చిన్నతనం నుండి ప్రతిమానవుడు పెంపొందించుకోవాలి. అందుకు సాయపడే చక్కని నీతి కథాసాహిత్యం నిర్మాణం కావాలి. నీతులనేవి ఎన్నడూ మార్పు చెందకుండా నిలిచి ఉంటాయనుకోవడం పొరపాటు. కాలాన్ని బట్టి అవి మారకతప్పదు, మతం, సంప్రదాయం, సాంఘిక రాజకీయ వ్యవస్థలు నీతిని శాసిస్తాయి. వాటికి కర్త మానవుడే. మనిషి ఆలోచనలో, భావనలో మార్పు వచ్చినపుడు అతడు సృష్టించేవీ మారితీరతాయి; అలాగే నీతివిధానము మారుతుంది. ఏమైతేనేమి ఒక్కటి మాత్రం సత్యం. నీతి మానవ జీవితానికి వెలుగై, అది కల్యాణకరం, సుఖకరం కావాలి.

నేను– నా బాలసాహిత్యం

"నేను నా బాలసాహిత్యం" అనడానికి కొంచెం జంకుతున్నా, ఎందుకంటే, బాలసాహిత్య మన్నది ఒక్కడిసొత్తు అయినట్లు చెప్పుకోవడానికి వీలులేదు. దాన్ని ఎందరో ఎంతకాలంగానో చేపట్టి ప్రచారం చేస్తున్నారు. బాల సాహిత్యానికి నేనొక స్థానం కల్పించా ననడంకంటే, బాలసాహిత్యమే నాకొక స్థానం కల్పించిందనీ గౌరవాన్ని అందించి పెట్టిందని అనడం సమంజసం.

తెలుగు మాగాణంలో బాలసాహిత్య స్రష్టలు బహుసంఖ్యలోనే వున్నారు. నాకు ముందుతరం వారున్నారు. నా సమకాలికులున్నారు. నా తరువాతి తరం వారున్నారు. బాలసాహిత్య చరిత్ర – అదొక పెద్ద విషయం,

నా కీ మార్గంలో గుర్తులు చూపించిన ఆదర్శమూర్తులు చింతా దీక్షితులు,చలం, ఓలేటి పార్వతీశకవి నాళం కృష్ణారావు వంటివారు యెందరో.

నా సమకాలికులైన కవిరావు, నార్ల చిరంజీవి, మద్దులూరి రామకృష్ణ, వేజెండ్ల సాంబశివరావు, కలపర్తి వెంకట సుబ్బారావు మొదలైనవారు, ఈ ప్రాంగణంలో మంచి కృషిచేస్తున్నవారు. ఎవరి మార్గాన్ని వారు ఎంచుకొని, బాల సాహిత్యంలో పలువురితో సెబాసనిపించుకుంటున్నారు.

30 సంవత్సరాల కింద 1952లో మేము విజయవాడలో కలుసుకున్నాం. మా రచనా వ్యాసంగాలు సమీక్షించు కున్నాం. తెలుగు బాల రచయితల సంఘంగా ఏర్పడ్డాం. అనాడు మిత్రులంతా కలిసి సంఘానికి నన్ను అధ్యక్షుడంటే అధ్యక్షుడన్నారు. ఆ నిర్ణయానికి నేను పెద్దగా ఆనందించనూ లేదు. చిన్నగానైనా అభ్యంతరం చెప్పనూలేదు. మా సంఘం ద్వారా బాలసాహిత్య సృష్టి ప్రచారం నిర్దిష్టంగా, నిర్దుష్టంగా జరగాలన్నదే మా అందరి ఆశయం. మా సంఘం రజతోత్సవం జరుపుకోవడం ఎంతో సంతోషం.

నేను బాలసాహిత్య సృష్టికి నాందీవాచకం పలికి మూడు దశాబ్దులకు పై బడింది. అది చిత్రంగా ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి గారి ప్రోత్సాహంతో జరిగింది. అది నాకు మంచి ప్రేరణ అయింది.

నాలో చిన్నప్పటినుండి ఒక విధమైన అంతర్లయ (స్పందన), కవితావేశం, స్వరచ్ఛాయ, ప్రకల్పనలున్నాయి. ఏటి చూచినా, ఏది విన్నా అనుకరించే శక్తినాలో వుంది. నారాయణదాసుగారన్నట్లు పాటకంటే ముందు అట నాలో అడేది. అదే లయగతి పాట పల్లవి తర్వాత బయల్వెడలేది. నేటికీ నా సంగతి అంతే.

సాహిత్యానికి ప్రాణం బాలమనస్యత ఓలేటి పార్వతీశకవిగారు (వేంకట పార్వతీశకవులలో ఒకరు) ఒకసారి నా పాటలు విని, ‘‘బాబూ! మనం పిల్లలకై పిల్లలపై వ్రాయాలి. ఏవి వ్రాసినా. మా

బాలగీతావళుకులలాగే వ్రాశాం మేము'' అన్నారు. ఆ పరమ సందేశం నాకు వెలుగురేఖలా వెన్నంటి వుంటుంది ముందుకు దారిచూపుతూ. దాన్ని నేనెప్పుడూ మరచిపోను. నలభై సంవత్సరాలకు పూర్వం న్యాయపతి రాఘవరావుగారు ''బాల'' పత్రికను మద్రాసు నుండి నడిపేవారు. అందులో ఒకపాట

అనగా అనగా కోతి

కోతికి కలదూ మూతి

–మూతికి కలదూ ముక్కు

ముక్కూ ముక్కూ టిక్కు

డి డీ డీ డీ డిక్కు – నన్ను పసివాణ్ణి చేసి ఆకట్టుకుంది. అప్పుడే నేను

చింతచెట్టు తొర్రలోన చిలకవున్నదీ

తాత బోడి బుర్రమీద పిలకవున్నది..

అనే గీతం వ్రాసి, మద్రాసు రేడియోలో పాడాను. ఆ పాట పిల్లల కాసక్తి గొల్పింది నాడూ. నేడూ. అంత్య ప్రాసలు బాలలను బాగా ఆకర్షిస్తాయి. ఈ తీరు అన్ని భాషలలో కానవస్తుంది. ఆంగ్ల శిశుగీతాలను అందుకే రైము అంటారు.

ప్రాచీన బాలవాఙ్మయ కర్తలు అవ్యాజంగా అతి సహజంగా గీతాలల్లి వుంటారు. వారు శిశు ప్రవృత్తిగలవారు. ప్రకృతికి సన్నిహితులు, వారి అంతఃప్రవృత్తి బాహ్య ప్రకృతిలో అతి సహజంగా లీనమయ్యేది. తల్లీబిడ్డ తాదాత్మ్యం పొందే తీరు ఇది, వారి దాది పాటల్లో – లాలి పాటల్లో, జోలపాటల్లో మనం దాన్ని పసిగట్టవచ్చు. ఈ ప్రసాద గుణ ప్రసక్తిని విశ్వకవి ఠాగూర్ తన వ్యాసంలో వివరించాడు.

నేను రకరకాల బాలగేయాలు రచించాను, కథలు, నాటికలు, గేయనాటికలు, వివరణ వ్యాసాలు వ్రాశాను. కొన్ని ఆంగ్లగీతాలు కూడా వ్రాశాను. ఇవి 17 పుస్తకాలుగా ప్రచురితమయినవి. ఇందులో కొన్ని పునర్ముద్రణలు కూడా చూశాయి. పుస్తకాల పేర్లు – బాల రసాలు, పాలబడి పాటలు, ఆవూ–హరిశ్చంద్ర, దిరిసిన పూలు, నా కథలు, ప్రియదర్శి, బాలలోకం, చిన్నారి లోకం, పూలబాలలు, ఋతురాణి, పద విపంచి, అమ్మ ఒడి, వెన్నెలబడి, బాల సాహిత్యం, బాలానంద పద్యాలు, భీమసేనుడు, మున్నీగీతాలు.

ఇందులో ఎక్కువగా గేయరచనలే, "పాలబడి పాటలు" అనే పుస్తకానికి 1958లో జాతీయ బహుమతి వచ్చింది. " నా కథలు" చిన్న సంపుటి. ఆవు–హరిశ్చంద్ర పిల్లల హేతుశక్తిని ప్రతిబింబించే పురాణ కథల ప్రసక్తి గల పుస్తకం. ఋగుదాడి ఒక నాటిక. ప్రియదర్శి గేయ నాటిక. పదవిపంచి

విద్యార్థులకుపయోగార్థం గుడ్ ఇంగ్లీషు పద్ధతిలో (భాషా మర్మాల) వ్యాకరణాంశాల కూర్పు, బాలసాహిత్యం 1875లో ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల సందర్భాన నాచేత వ్రాయించిన తెలుగు బాలసాహిత్య సంక్షిప్త చరిత్ర. 'భీమసేనుడు' తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం నాచేత వ్రాయించిన భారతవీరుని గాథ. ఇవే గాక అప్పుడప్పుడు పత్రికలకు, రేడియోకు పాటలు, వ్యాసాలు, నాటికలు, గేయ నాటికలు, ప్రసిద్ధ వ్యక్తుల జీవితగాధలు రాశాను.

సామాన్యంగా పాటలకు బాణీలు నేనే సమకూర్చుకొని పాడి, ప్రచారం చేయడం జరుగుతోంది. రేడియోలో 1. నా కొలిచే దేవుళ్ళు, పనివాళ్ళు 2. నువ్వు చేసిన బొమ్మలు కారు, నీ కడుపున కలిగినవారు అనే గేయాలు ఈ మాసపు పాటలుగా ప్రసారమైనాయి. వాటికి సంగీతం నాదే. మరికొన్ని బాలగీతాలు, రికార్డులు రేడియోలో ప్రసారమయినాయి.

ఈ బాల వాఙ్మయము చేపట్టి నేను కొనసాగించడానికిగల కొన్ని ముఖ్యకారణాలు

1. చిన్నపిల్లలకు విద్యా మర్మాలు, జ్ఞానాంశాలు సులువుగా, సుందరంగా బోధించడం.

2. పాటలో నిక్షిప్తమైయున్న హేతుత్వాది విశిష్ట లక్షణాలను వివరించి చెప్పడం.

3. కాలం తీరిన పెద్దలకూ, బాల్యం తీరాన వున్న పిన్నలకూ మధ్య నున్న అఖాతాన్ని, అగాధాన్ని అవగాహనా పూలవంతెన ద్వారా తొలగించడం.

4. పిల్లలను నూతన దృక్కోణంతో హేతుత్వ దృష్టితో శాస్త్ర సమ్మతంగా చూచి అర్థం చేసుకొని వారి అభివృద్ధికై పాటుపడవలసినదిగా పెద్దలకు విన్నవించడం.

6. ముఖ్యంగా ఆ బాలగోపాలం అలవోకగా ఆనందంగా అందుకోవడానికి " ఆస్వాదించడానికి వీలయిన బాల సాహిత్యం తయారు చేయటం, ఆకర్షణీయ పద్ధతిలో ఆడిపాడి ప్రచారం చేయడం. అసలు దీన్ని ఒక ఉద్యమంగా తత్త్వోపదేశంగా వ్యాప్తి చేయడం.

పెద్దల కంటే పిల్లలు బుద్ధిమంతులని నమ్మి, వారి శ్రేయస్సుకై సేవ చేయడం ప్రతి బాల రచయిత పవిత్ర కర్తవ్యమని నా దృఢ విశ్వాసం.

సంప్రదాయాలకు చిత్ర చిత్ర విశ్వాసాలకు అలవాటుపడిన పెద్దలు అనాలోచితంగా, అన్యాయంగా ఏ పాపమెరగని పిల్లలను వాటికి గురిచేయడం గొప్పనేరం. వారిని బంధించడం భావ్యం కాదు. మన విద్యా విధానంతో పిల్లలను ఏమాత్రం తీర్చిదిద్దకపోగా, పనిగట్టుకుని పాడుచేస్తున్నదని 28 సంవత్సరాలు విద్యాశాఖలో ఉద్యోగానుభవం చెప్పింది. ఆ అనుభవం నా బాల సాహిత్యసృష్టికి కనువిప్పు కూడ

అయింది. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ బాలల అకాడమీ విశిష్ట సభ్యునిగా 1979 బాలల సంవత్సరంలో ఇలా వ్రాసుకున్నా.

ఇళ్ళల్లో గుళ్ళల్లో

బళ్ళల్లో బాలలను

బానిసలుగ జేసి వారి

బ్రతుకు పాడుచేయకండి – అని. దీని హిందీ అనువాదం కేంద్ర సర్కారు నడిపే "భాష" అనే పత్రికలో ప్రచురితమైంది.

నా రచనలలోని ముఖ్యాంశాలను స్థూలంగా అందిస్తా. మొదటిసారిగా నాలో ఆలోచనలను రేకెత్తించింది మన పిల్లలు వాచకాల్లోని కొన్ని పాఠ్యాంశాలు నిర్ణయించిన కొన్ని శతకపద్యాలు పిల్లలకుద్దేశింపబడినవి కావు. వయసు మళ్ళిన విశ్వాసాలు ఘనీభవించిన పెద్ద వాళ్ళకోసం కవులు వ్రాసిన. వేదాంతం, శృంగారం కూడా అందులో వింత వింతగా దర్శనమిస్తాయి. దైవ కర్మ భావాలు, కులప్రసక్తి, స్త్రీలను న్యూనతపరచే అంశాలు వుంటాయి. ఉదాహరణకు అంగన నమ్మరాదు, గొల్లని సాహిత్య, తలగడిగిన నాటి పొందు ఇలాంటివి పసి పిల్లలకు బోధించడమంటే పాయసంలో పాషాణం కలిపి ఆరగింపజేయడ మవుతుంది.

పురాణ కథలంటూ చిన్న పిల్లలకు అహేతుక అద్భుతాలను, అసందర్భాలను బోధించడం కూడదు. కొన్ని పురాణ గాథలకు విరుగుడుగా వుంటుంది నా ఆవూ హరిశ్చంద్ర అనే పుస్తకం. అందులో పిల్లలు. నిర్భీకంగా వెల్లడించే హేతుశక్తి ఆశ్చర్యం గొల్పుతుంది. ఒక బడిలోని తెలివైన పిల్లలు ఆవూ పులి కథ, హరిశ్చంద్రుని కథ విన్నారు. అన్ని విధాలా అదే వాళ్ళ న్యాయమైన తీర్పుకి నిలబడినట్లు నిజాయితీని నిరూపించుకున్నట్లు ప్రకటించారు. పిల్లలు వ్యక్తంచేసే హేతుబుద్ధిని సామంజస్యాన్ని కాలోచిత ధర్మంగా మనం గుర్తించాలి. నిర్బంధ ప్రాథమిక వారోత్సవ సమయన ‘‘బడి బందిఖానా’’ అని వ్రాసి చదివాను. అందరినీ ఆలోచింపచేయడం నా తలంపు. పిల్లలను నిర్బంధిస్తే బడికిరారు.

పరుగెత్తే వారి ఊహలు పాఠశాలలో త్రోవలు కానలేక మానలేక కడకు కూలబడితే చెడితే వారికి బడి బందిఖానా కాక ఏమవుతుంది?

మమతా, సమతా, మానవతా, మది నెమ్మది నేర్పే అమ్మలాంటిదై బడి ఆకర్షించాలి తన దగ్గరకు. చావమోది బోధించే చదువు వద్దు వద్దంటారు. ఎప్పుడు కూర్చుండబెట్టి మొట్టి కొట్టి భయపెట్టే చదువు "వద్దు వద్దం" టారు.

ఆడుకోను వీలులేని, పాడుకోను వీలులేని చదువు "వద్దు వద్దం"టారు. మనసులోకి వచ్చినట్టి మంచి ప్రశ్నలడుగనీని చదువు "వద్దువద్దం"టారు. తీయ తీయని మాట నేర్పి, తీరు అయిన బాట జూపి, బ్రతుకు బంతినాడు భావము తమ కందించే చదువు కావాలి కావాలి అంటారు పిల్లలు, పిల్లలంటే అద్భుతరూపులు ఆనందస్వరూపులు. మంచి మంచి నడతలతో, మల్లెపూల నవ్వులు ఊహలు, ఉద్వేగాలతో కూడిన పాటలనేకం వ్రాస్తూండడం నా పని. బాల సాహిత్య సృష్టి ఏది జరిగినా ఒక అర్థం అందం కోసం యత్నించడమే నా కర్తవ్యం. ఆషామాషీగా సృష్టిస్తే దాని ప్రయోజనం శూన్యం. అది ఆబాలగోపాలాన్ని అలరించాలి. ఆలోచింపచెయ్యాలి. మన నమ్మకాలు, సరదాలు పిల్లలపై రుద్దడానికి ప్రయత్నించకూడదు.

బాలసాహిత్యం నాకెంతో ఖ్యాతి నార్జించి పెట్టింది. ప్రభుత్వం, విద్యావేత్తలు, పెద్దలు మించి బాలలు నా సాహిత్యాన్ని సమాదరించారు. 1975 లో ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల సందర్భాన నన్ను సన్మానించి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము నా చేత బాలసాహిత్యం గురించి ఒక పుస్తకం వ్రాయించింది. దాన్ని దేశదేశాల నుండి ఆ సభలకు విచ్చేసిన తెలుగు వారికందించింది. అంతేకాదు బాలల అకాడమీ విశిష్ట సభ్యత్వమిచ్చి సన్మానించి "బాలబంధు" బిరుదాన్ని ప్రసాదించింది. 1958లో నా "పాలబడి పాటలు" అన్న పుస్తకానికి భారత సర్కారు బహుమానం లభించింది. కృష్ణా పత్రిక, విశాలాంధ్ర నా బాలగేయాలతో కొత్త శీర్షికలు ప్రారంభించుకున్నాయి. ప్రారంభవిద్య, ఆంధ్రమహిళ, బాలజ్యోతిలాంటి పత్రికల్లో నా బాలగేయాలు ప్రచురించబడినాయి. కేరళ సాహిత్య అకాడమీ వారు సంకలన పరచిన కంపేరిటివ్ ఇండియన్ లిటరేచర్ రజతోత్సవ సంచికకి తెలుగు బాలసాహిత్యం గూర్చి ఆంగ్లంలో ఒక వ్యాసం రాసి పంపించాను. చలం, ఓలేటి పార్వతీశ కవి ఆనందించి నన్నభినందించారు.

నా పాటలు విని చింతా దీక్షితులు ఆశీర్వదించారు. ఎన్నడో శ్రీ కవిరావు నన్ను

> బాలబంధూ! బాలబంధూ!
> బాలకవితా క్షీరసింధూ! అంటూ,

ప్రసిద్ధ గేయకవి శ్రీ కొనకళ్ళ

> కిలకిలమను పసిపాపలకూ
> తలనెరసిన తాతయ్యలకూ,
> పూలవానలు విరచించే
> బాలసాహితీ పుంభారతి! అంటూ,

శ్రీ శశాంక

లేతబుగ్గల నవ్వుమొగ్గలు

విరియు బాల లతాంతములలో

తీయ తేనియ జాలువారగ

తేటిపాటలు దెసలవించిన

బాలపదకవి చక్రవర్తీ!

'పాలబడి' హృదయానువర్తీ!

అంటూ ప్రశంసించారు. ఇలా మరెందరో నా చిన్నికృషికి పెద్ద కితాబులే అనుగ్రహించారు. వారి అవ్యాజానురాగం, సహృదయత.

సృష్టిగురించి రెండు మాటలు చెప్పవలసివుంది. ఇది ఎంత సులభసాధ్య మనుకుంటారు, కష్టమని గమనించాలి. బాలల భావాలు బాలభాషలో వెలార్చడానికి ముందు బాలమనస్తత్వం మనకు పుష్కలంగా వుండాలి. పిల్లల తీయతేనియ మాటల తీరు, విభ్రమం గొలిపే వాళ్ళ విచేష్టలు, ఊహాప్రకల్పనలు తెలుసుకొని తెలియజెప్పడంలో మనలో తరతరాలుగా వున్న ప్రసన్న బాల్యం బిరబిర బైటికి త్రోసుకు వస్తుంది. 'అర్డర్ మీ' తన బాలసర్వస్వాల తొలి మాటలో చెప్పింది జ్ఞప్తికి వస్తుంది. అదేమంటే, మన మాటలు పిల్లల మాటల ననుకరించడానికి యత్నిస్తాయి. కాని వాళ్ళ అంతరంగభావాలను అందుకోవడానికి అశక్తమైపోతాయి సుమా! ప్రపంచ ప్రసిద్ధ వ్యక్తులు బాలల బంగారుదశకు నివాళులెత్తారు. ఏసు పిల్లలదే స్వరరాజ్య మన్నాడంటే ఎంతోభావం అందులో నిండి వుంది. వాళ్ళు అంతరంగమే ఒక స్వరం' అని దాని అర్థం. చలం ఎన్నో విలువనై మాటలు పిల్లలు గురించి వ్రాశారు. పెద్దలు ఇహాన్ని ఇరుకు చేసుకొని నరకం చేసుకొని, పరమంటూ పై నెక్కడో చూస్తారు. అదంతా శుష్కత్వం. జిబ్రాన్ మహాకవి 'ప్రవక్త' అనే తన కావ్యంలో

నీవు చేసిన బొమ్మలుకారు.
నీ కడుపున కలిగినవారు:
ఒక మార్గం మాత్రమే నీవు
ఒక గమ్యం వారికి కావు:
కోరకు నీవలె వారిని
కూర్చి తీర్చి వుంచాలని;
కోరి యత్నించువారిని

గొప్ప ననుకరించాలని.

–అంటూ గొప్పగా హెచ్చరించాడు.

పసి హృదయాల లోతులు పరిశ్రమించి పరిశోధించాలి. వారికి అందేవి చెందేవి అందంగా కూర్చి అందించాలి. గేయరచనకు మాత్రాఛందస్సు మర్మాలు క్షుణ్ణంగా తెలుసుకోవాలి. అలతి అలతి మాటల్లో అపురూపమైన భావాలను పొదిగే నేర్పు గడించాలి. కథ, గేయం, నాటిక, వ్యాసాలలో ఏది వ్రాసినా పిల్లలు తామే పలికినట్లు, పాడినట్లు, పరవశించి ఆడినట్లుండాలి. పిల్లలకేమీ తెలియనట్లు భావించడం పెద్ద పొరపాటు. ప్రాచీన బాల వాఙ్మయాన్ని మనం తరచి చూడాలి. ప్రపంచ బాలవాఙ్మయం ముఖ్యంగా ఆంగ్లంలోనివి అవగాహన చేసుకోవాలి.

బాల సాహితీక్షేత్రంలో కృషికులందరూ బాలోద్ధరణకు కంకణం కట్టుకోవాలి.

నాలో ప్రతి శిశువూ, తా
నవ్వులు రువ్వేను రోజు
పాపల పసిహృదితో నే
పరవశించుట రివాజు

ఊహల ఊయలలో నే
నుత్సాహంగా ఊగెద
మనసే మాణిక్యవీణ
మధుగీతుల పలికించెద

చింతలు పెనువంతలు అను
చిక్కులు చిక్కంలో పద
సంతృప్తిని సద్వృత్తిని
సాగించెద మనుగడ

– అంటూ ఈ వ్యాసం ముగిస్తా :

పాపం పసివాళ్లు

''ఈ లోకం శోకం, ఈ మోసం దోసం

ఈ పాపం శాస్త్రం, సోకని తాకని వాళ్లు – పసివాళ్లు :

నిర్మల మనసులవాళ్లు, ముద్దు గుల్కు–దేవుళ్లు–పసివాళ్లు:

చిద్విలాస చిదానంద చిన్మయరూపులు వాళ్లు–పసివాళ్లు.''

అని పసివాళ్లను గురించి అలోచించడమే ఒక పవిత్ర కార్యమనిపించుకుంటుంది.

''గుండె గుడిని నిండుగ కొలువుండిన దేవుళ్లు పసివాళ్లు'' అని మనం వాళ్లని నిస్వార్థంగా, నిష్కామ కర్మగా సేవించగలిగితే చెప్పేదేముంది!

ప్రియమిత్రుడు చిరంజీవి పసివాళ్లు ఎన్నో రుచిర స్వప్నాలు కనేవారు. సౌందర్యానికి, మానవుని ఆత్మోన్నత్యానికి ప్రతి బింబాలు. దేశం, జాతి, సమాజ వ్యవస్థల మంచి చెడ్డలకు

''గాలికీ వెల్తురుకీ కంపించి, కళ్ళువిప్పీ విప్పక అంతలో అల్లనల్లన కొనలుసాచి నవ్వే ఆ లేచివురులదే జీవన సౌందర్యం. దానిని చూడలేని, మనస్సుకి పట్టించుకోలేని మనస్తత్వం మన పెద్దలది.''

మహర్షి చలం బిడ్డలను గురించి ఎన్నో ఏళ్ళు ఆలోచించి అలోచించి తన అనుభవాన్ని జోడించి 'బిడ్డల శిక్షణ' అన్న ఒక దొడ్డ గ్రంథాన్ని రచించారు. దాన్ని తప్పకుండా చదివి మనస్సుకి పట్టించుకోవాలి. అది పిల్లలను గురించిన ఒక విప్లవాత్మక గ్రంథం. చలం పిల్లలను పువ్వులవలె, నక్షత్రాలవలె, మెత్తని కాంతివలె, చూడమని ప్రబోధించారు.

ప్రపంచ జనాభాలో సగానికి పైబడి ఉన్నది పిల్లలసంఖ్య. అందులో నాల్గింట మూడు వంతుల మంది బాలబాలికలకు కనీసావకాశాలే కరవైనవంటే ఎంత అన్యాయమో? పెద్దలనేవారు పిల్లలకు చేస్తున్నదంతా వాళ్ళు చేయగలిగిన దానిలో బహుస్వల్పమని లెక్కలు తేల్చాయి. ఇదేనా నాగరికతాలక్షణం! మానవతకున్న విలువ! వేషభాషలను బట్టి, ముఖకవళికలను బట్టి పిల్లలను మనం స్పష్టంగా గ్రహింపవచ్చు – ఉన్నవారని, లేనివారని, తిన్నవాడని తిననివాడని. లేబ్రాయంలో దారిద్ర్యానికి దారుణ వ్యాధులకు గురియయ్యే చిన్నారి బాలలను గురించి నేనొకసారి పుట్టగూడని వారి కడుపున పుట్టి, పాదము పెట్టగూడని తావులందున పెట్టి అయ్యో ఎట్టి దీనస్థితికి లోనైరి, ఓ ముద్దు బాలలు ఎవ్వరూ మీ గతిని కనరైరి" అని వ్రాసుకున్నా.

పుట్టిన వారందరికీ ఈ భూమి వాసయోగ్యం కావాలికదా! తల్లిదండ్రులు వారందరికీ ఆరోగ్యం సమకూర్చి పెట్టాలి కదా! అందుకు తగినంత సంస్కారం తల్లిదండ్రులకు తప్పక ఉండాలి. బిడ్డలకోసం క్రీడలేని త్యాగమంటూ ఉండరాదు. బిడ్డలను పొందడం దొడ్డ వరంగా వారు భావించాలి. వారి నుద్ధరించటం తమ జన్మ సాఫల్యమని గుర్తించాలి.

కొన్ని దేశాల్లో పిల్లలు నవ్వేపువ్వుల్లా కలకలమంటూ, ఆరోగ్య ఆనందం తొణికిసలాడుతూ ఉంటారు. వారి పెంపకం విషయంలో, కావలసిన వినోద విజ్ఞానాలు సమకూర్చడం విషయంలో ఆ దేశాలు చూపే శ్రద్ధాసక్తులు అపారం. తమ సంతతి బాగుమీద తమ జాతిక్షేమం ఆధారపడి యున్నదన్న సత్యాన్ని గ్రహించిన దేశాలవి. తమ బిడ్డలపట్ల విస్పష్టమైన విశిష్టమైన దృక్పథాన్ని కలిగియున్న దేశాలవి. అద్భుతమైన సారస్వత తృష్ణ సాగింది. అత్యుత్తమ సంస్కరణాత్మక విద్యా విధానం చేపట్టి అనేక విజయాలను సాధించిన దేశాలవి.

ఇతర ప్రాణికోటిలో కంటే మానవుల్లో శైశవావస్థ అతిదీర్ఘం. అందువల్ల పిల్లలు ఎక్కువకాలం పెద్దల దయాధర్మం మీదే ఆధారపడవలసి వస్తున్నది. అంతేకాదు, ఇతర ప్రాణుల్లో గోచరించినంతగా మానవుల్లో పిల్లల సంరక్షణ విషయంలో సహజవాత్సల్యం, నిస్వార్థం, త్యాగం కనబడవేమో ననిపిస్తుంది. యాంత్రికయుగ ప్రస్తావన అంతా కృతకంగా లాంఛన మాత్రంగా సాగుతుంది.

వంచన మోసం పెత్తనం సాగిస్తున్నవి. కష్టించేవారు అనుభవించేవారు. వేరొకరు అవుతున్నారు. మానవులంతా సమానం అన్నది మాటల్లో మాత్రమే గా చేతల్లో కనబడాలి. పెద్దల్లో ఆ సద్గుణాలు ఉండాలి. పిల్లల్లో ఉండరాదనుకున్న దుర్గుణాలను పెద్దలు ముందు విసర్జించాలి. వట్టిబోధనలవల్ల, శిక్షలవల్ల లాభంలేదు. విన్నదాని కంటే చూచిన దాన్ని ఎక్కువ నేర్చుకుంటారు పిల్లలు. కన్ను తెరిచిన నాటినుండే బిడ్డకు శిక్షణనీయవచ్చునని ఒక విజ్ఞుడంటే, బిడ్డ జన్మించడానికి కొన్ని తరాలకు ముందే శిక్షణ అవకాశ మున్నదని ఒక మహారన్నాడు. అంటే తరతరాలనుండి సేకరించుకొన్న అనుభవం బిడ్డల పెంపకానికి పనికివస్తుందని దీని భావం. బిడ్డల శిక్షణ ప్రాశస్త్యం ఈ మాటల్లో ద్యోతకమౌతుంది.

పిల్లలు అల్లరి చేస్తారు. చెయ్యాలి కూడ. అల్లరి చేయడమనేది పిల్లల్లో సహజగుణం, పిల్లలు అల్లరి చేస్తే, – ఎంతో అందంగా ఉంటుంది. ముద్దుగొల్పే ముచ్చటగా ఉంటుంది.

పిల్లల అల్లరి తెలుసు

పిల్లలదే మల్లెల మనసు!

అల్లరి మల్లెలు కొల్లగజల్లీ

ఎల్లరినీ రంజించుట తెలుసు!!

పిల్లలకు అందుబాటులో ఉండని, పిల్లల అవసరాలు తీర్చని పెద్దలు ఉండీ లేనివాళ్ల కిందే లెక్క. పిల్లల ఇష్టానిష్టాలు, ఆలోచనలు అన్నీ చక్కగా అర్థం చేసికొనడం వాళ్లు అడిగే యక్షప్రశ్నలకు హేతుయుక్తమైన సంతృప్తికరమైన సమాధానాలీయడం పెద్దల విధి. ప్రశ్నలడిగే ప్రవృత్తి ఆరోగ్యకరమైనది. అభివృద్ధికరమైనది. దానిని ప్రోత్సహించాలి కాని ఎన్నడూ నిరుత్సాహ పరచకూడదు. వారడిగిన ప్రశ్నలకు సరియైన సమాధానాలీయడం తెలియకుంటే, తెలియదనడం తెలివైనపని, పిల్లలను పెంచడానికి తీరుబడి లేనివారికి కనే హక్కులేదు.

పిల్లల్లోని సహజ శక్తులను బట్టి, అభిరుచులను బట్టి వారికి శిక్షణ గరపడం మంచిది. అంతేగాని పెద్దల ఇష్టానుసారంగా అందరినీ ఒకేరీతిగా అచ్చున గుద్దినట్లు తయారు చేయబూనడం అవివేకం, ప్రకృతి విరుద్ధం కూడా ఎవరి మార్గాన వారిని అభివృద్ధి పరిస్తే, వారిలోని ప్రత్యేక శక్తులు ఉత్తమాభిరుచులు పరిపోషింపబడతవి. ఖలీల్ జిబ్రాన్ (కవి, ప్రవక్త) మాటలిక్కడ ఉదాహరించడం ఉచితం.

కోరకు నీవేలె వారని

కూర్చి తీర్చి ఉంచాలని

కోరి యత్నించు వారిని

గొప్ప ననుకరించాలని''

పిల్లల సహజ స్వభావానికి, కోమల స్వభావానికి విరుద్ధంగా శిక్షణనిస్తే విపరీతమైన ఫలితాలు, అనుకూలమైన శిక్షణనిస్తే అద్భుతమైన ఫలితాలు కలుగుతాయన్నారు. అది శ్రేయం ప్రేయం కూడా.

పిల్లల్లోని అవిధేయతకు, నిర్లక్ష్యానికి అగ్రహం చూపకూడదు. అందుకు కారణాలు జాగ్రత్తగా పరిశీలించి తెలుసుకోవాలి. విధేయత, కృతజ్ఞత లాంటి గుణాలు పిల్లలకు అనుభవంతో అలవడేవి. పిల్లల్లో 'అహం' ఎన్నడూ దెబ్బతినకూడదు. పెద్దలలోని అహానికి పిల్లలలోని అహానికి ఎంతో భేదం ఉన్నది. పిల్లల్లో అహం (అభిమానం) వాళ్ల ప్రత్యేక వ్యక్తిగత పరిపోషణకు పనికివచ్చేది.

కొందరు తమ పిల్లలను అతి గారాబంతో పెంచి పాడుచేస్తారు. వారిని నడవనీయరు. కింద దించరు. ఎక్కడ అలసిపోతారో, కందిపోతారోనని. దీనివల్ల పిల్లలు వట్టి అసమర్థులుగా ఎందుకూ పనికిరాకుండా తయారవుతారు. పిల్లలు చూచే కాకుండా చేసికూడ నేర్చుకోవాలి. అన్ని

కరచరణాలను కలిగిన పిల్లలు

కదలుతూ, మెదులుతూ ఉండాలి.

వాళ్లు ఆడుకోవాలి, పనిచెయ్యాలి.

ఆడే పిల్లలు అలసట నెరుగరు.

ఆడని వారానందము నెరుగరు.

ఈ రహస్యం తెలుసుకుంటే పిల్లలను కట్టి కూర్చోబెట్టడం మహా పాపమని తేలుతుంది.

మరి కొందరు తమ పిల్లలను టిప్ టాప్ గా ముస్తాబుచేసి ఆడంబరంగా అతిశయంగా అందరికీ చూపుతారు. ఇలాంటి వారిని బెర్నార్డుషా చాలా ఏవగించుకొన్నాడు. వాళ్లని వింత వింత పక్షులను, జంతువులను ప్రదర్శనార్థం పెంచే ప్రవృత్తి గలవాళ్లుగా అభివర్ణించాడు.

కొంత మంది ఎందుకో పిల్లల మీద ఎప్పుడూ కోపం విసుగుదలతో, ధుమ ధుమ లాడుతూ ఉంటారు. పిల్లలను ఒక బాదర బందీగా భావించి చికాకు పడతారు. మంది ఎక్కువైనప్పుడో మరి ఏ ఇతర కారణాల వల్లనో 'బాదరబందీ' అని భావించే అవకాశం ఉండవచ్చు. దానికి పిల్లలు ఎలా బాధ్యులు పాపం! అలాంటి తల్లిని ఆరు సం॥ల పిల్ల నిలబెట్టి ప్రశ్నిస్తోంది.

ఎందుకు కన్నావు? మ

మ్మెందుకు కన్నావి?

ఇందర మ్మాట్ల బాదర

బందీ యైతే నీవు?

చెట్టుకైన నీడున్నది

పిట్టకైన గూడున్నది

పుట్టిన మాకేమున్నది?

పుట్టకున్న పొయ్యేది!!!

దీనికి సమాధానం కష్టం. ఇది శేషప్రశ్నగానే మిగిలిపోతున్నది.

ఇంక పాఠశాల వాతావరణం, చదువు సంగతి చూదామా అంటే ఏమంత ప్రోత్సాహకరంగా కనబడడం లేదు. చదువులో అర్థంగాని, సారం గాని కనబడడం లేదు. కొన్ని బడులంటే, కొందరు పంతుళ్లంటే పిల్లలకు చెప్పలేని అయిష్టం, భయం, బెదిరిపోతారు.

బడికి పోను బాబునేను

బందిఖాన నిజంగాను

బడి పేరంటేనే చాలు

బండబారు నా నరాలు! అంటారు.

వాళ్లకు బడి ఒక బందిఖానా లాగ, పంతులొక బ్రహ్మరాక్షసుడిలాగ కనబడుతుంటే ఏమి చెయ్యాలి? బడి అన్నది పిల్లలకు నెమ్మది నేర్పే అమ్మలాగ, చల్లగ లాలించే తల్లి లాగ కనబడాలేమో! పంతులు వాళ్ల మనసు కెక్కిన మంచినేస్తంలాగ కనబడాలేమో! అతడు కూడా అమ్మలాగే కనబడాలేమో.

చెల్లీ! రావే బళ్లోకి

చిన్న దేవుళ్లుండు గుళ్లోకి అని అనగానే, పాప పరుగెత్తుకుంటూ ఇష్టంగా బడికి రావాలి. అంతేగాన్ని.

పరుగెత్తే నా ఊహలు

పాఠశాలలో త్రోవలు

కానలేక మానలేక

కడకు కూలబడును, చెడు అన్నభావం పిల్లల్లో బడి ఎన్నడూ కలిగించరాదు. పిల్లల్లో పరుగెత్తే ఊహలకు సరియైన త్రోవలు చూపగలిగిన బడే బడి. చదువే చదువు. అదే బడి ఉనికికి పరమ ప్రయోజనం, చదువుకి పరీక్ష అవుతుంది.

చిత్రమైన పరిస్థితుల్లో పుట్టి, దిక్కు లేకుండా దీనంగా పెరిగి, కడకు కాని మార్గాలలో కాలం వెళ్ల బుచ్చుకొనే అధోజాతి పిల్లల నిజస్థితి గమనించారా? వారికి జరిగిన అన్యాయాన్నీ గేయం దర్పణం పట్టి చూపుతుంది.

అమ్మనాన్న పేరెరుగని
అందరివలె మేము కూడ
అసలు భారతీయులం.

మస్త్రైనా పస్తైనా
మా కెప్పుడు ఒకటే
బ్రతుకైనా, చావైనా
బాబు మాకు ఒకటే.

పల్లెటూళ్ల డబ్బుదోచి
బ్రతుకును పట్నాలు!

పట్టణాల జేబులేమొ
వెతుకును మా చేతులు

పాడు దుమ్ము తారు రోడ్లు
బస్తీలో మా శయ్యలు
కనబడితే కసరుతారు.

గస్తీ పోలీసయ్యలు.
ఒకటంటూ మాకు లేదు
ఒకరంటే భయంలేదు
ధూళిబుట్టి, ధూళి పెరిగి
ధూళిగానే మారతాము.

మరోవంక తమ బిడ్డల కడుపుకట్టి, నానా మార్గాల ధనమార్జించి పెట్టెల్లో పెట్టి చూచుకుంటూ మురిసిపోయే వారిపై అమిత కోపం ప్రకటిస్తాడు బాలుడొకడు.

పాడే పిట్టలు ఆడే పిట్టలు
పట్టుకవచ్చి, కొట్టుకవచ్చీ
సొమ్ముకోసమె అమ్మేవారిని
చూస్తే కోపం వస్తోందెంతో!!
గట్టున చెట్టున కాసినవన్నీ
బిడ్డలకసలే పెట్టక తినకా
సొమ్ము కోసమె అమ్మేవారిని
చూస్తే కోపం వస్తోందెంతో!!

ఈ తీరుగా పెద్దలున్నారు. ఆ తీరుగా పాపం పసివాళ్లున్నారు. ఒకసారి నేను పసి వాళ్లను చూచి ఇలా నిజస్థితిని ఒప్పుకున్నాను.

పెద్దలమేగాని, బుద్ధులు సరిలేని, మే
మేమీయగలము? మీకేమీయగలము?

కాలం తీరిన మేము, కాలం తీరాన మీరు
మీ మధ్యా మా మధ్య మించిన ఒక అగాధం!!

ఆ అగాధం అలాగే ఉండడం మంచిది కాదు. దానికొక చక్కని పూల వంతెన నిర్మాణం కావాలి, పెద్దలు పిన్నల్లో లీనం కావాలి. అందరొక్కటే హాయిగా తీయగా బ్రతకాలి. చివరకు నా ప్రార్థనా పూర్వకమైన వినతి పెద్దలకు – ఇదే

చిన్నవి కన్నులు ఉన్నవి

ఎన్నో నిన్నేకనుచూ నిన్నేకనుచూ

చిన్నవి చెవులు ఉన్నవి ఎన్నో.
నిన్నే వినుచూ నిన్నే వినుచూ.
చిన్నవి కరములు ఉన్నవి
ఎన్నో నీ వలె చేయుచు నీ వలె చేయుచు

కన్నులూ చెవులూ అధరములు కలిగిన
అన్నుల మిన్నలు చిన్న బాలలు
నిన్నే తలచుకుని నిన్నే కొలుచుచు.
నీ వలె తాము కావలెననుకొను

కన్నులలో కారుణ్యమునించు
మాటలలో మాధుర్యము పెంచు
చేతలు నీవి ప్రపూత మొనర్చు
ప్రీతి పాత్రమై భువిని దహించు.

పిల్లలు : పాటలు

అల్లారుముద్దు పిల్లల్లారా !

ఇల్లారండి భయపడకండి

ఇదిగో నాహృది! మీ విడిది !

ఇట దొరుకుతుంది. మీకు వలసింది.

మీరంటే నా కెంతో ముద్దు.

ముద్దుకే ముద్దైన వాళ్ళు మీరు

పాటల్లాంటి వాళ్ళు ఆటల్లాంటి వాళ్ళు పాటలూ అటలూ మీరు.

మీ మనసులు అతిమెత్తన. మీ శరీరాలు అతికోమలం అందుకే మిమ్మల్ని సుకుమారులు అంటారు. సుతిమెత్తని మనసుల వాళ్ళంటారు.

మీరు చిన్న మాటన్నా, దెబ్బన్నా పడరు. మాటకు మీ మనసు నొచ్చుతుంది. దెబ్బకు మీ శరీరం కందుతుంది. మిమ్మల్ని పువ్వుల్లా నొవ్వకుండా చూచుకోవాలి.

మీరే వేరు. మీ తీరే వేరు.

మీ రూపే వేరు. మీ చూపే వేరు.

మీ నడకే వేరు. మీ నవ్వే వేరు.

మీతో సరిపోలువారు లేనేలేరు.

నిత్య ఉత్సాహంగా ఉంటారు మీరు, ఊహల రెక్కలతో పక్షుల్లా పైపైకి ఆకాశంలోకి ఎగిరిపోతూ ఉంటారు. మీలో ఏవో, ఏవో ఎన్నో భావాలు ఎప్పుడూ సుళ్లు తిరుగుతూ ఉంటాయి. ఏదో రూపంలో పైకి రావడానికి ప్రయత్నిస్తూ ఉంటాయి.

మీలో ఎన్నో లయఫణితులుంటాయి.

మీ వంటి పిల్లలంటే నాకు వల్లమాలిన ఇష్టం.

పిల్లలకు పాటలను

కొల్లలుగ వ్రాస్తా.

ప్రేమతో వారికవి

పిలిచి వినిపిస్తా !!

కల్పనాదీప్తి నా ముద్దుల మనుమరాలు, వయస్సు ఏడు సంవత్సరాలు. మూడవ తరగతి చదువుకుంటున్నది. సక్రమంగా దోషాలు లేకుండా వాక్యాలు తెలుగులో వ్రాయగలదు. ఊహలూ పోహలూ ఉన్నది. ఒకనాడు నేనేదో రాసుకుంటుంటే కాగితం తీసుకువచ్చి 'తాతయ్యా ఇదిగో నే పాటలు రాశా చూడూ' అన్నది. చూశా, నమ్మలేకపోయా, ఎవరిసాయం లేకుండా తాను ఎన్నడో విన్న స్ఫురణతో గీతాలల్లింది.

ఆ గీతం.
చిన్నా బొమ్మా కమ్మని బొమ్మా
ఎందుకు అమ్మ ఏస్తాని కమ్మా
ఆ బొమ్మచూసి ఈ బొమ్మవేస్తే
ఎంత బావుంటుంది
చిన్నా చిన్నా అమ్మపిలుస్తోంది.
నేను రాను ఆడుకుంటున్నా
అమ్మా అమ్మా తమ్ముడు రాడట
ఎందుకు రాడు వాడు?
నాకు ఏమి తెలుసు నమ్మా?
నీ కేమి తెలుసు నిమ్మకాయ పులుసు,

ఇలా సాగింది. ఆ కల్పన పాటలవరస ఇందులో సహజమైన లయ, యతి, సంభాషణాచాతుర్యం ఉన్నాయి. మొదటి పాటలో ఎందుకు అమ్మ! ఏస్తానికమ్మా అని ఎ ఏలకు యతిపాటించడం జరిగింది. అప్రయత్నంగా సాగిన సహజ యతియొక్క సందర్భం అది. రెండవ పాట సంభాషణా చమత్కారం కలది. ముగింపు ముచ్చటగా ఉన్నది.

ప్రయత్నిస్తే మీరంతా చిన్న చిన్న పాటలు వ్రాయగలరు. తగిన ప్రోత్సాహమిస్తే మీ పాటలు రచనలతో బాగా రాణించగలరు. ప్రయత్నించండి.

మేము పిల్లల పాటలు ఎన్నయినా రాయవచ్చు. మీలోని చూపు, ఊపు మాలో కుదిరినప్పుడే ఆ పాటలు అందంగా సహజంగా అమరుతాయి. మీరే మాకు ఈ కృషిలో మార్గదర్శులు.

మీ మాటలు వింటూ, మీ చేష్టలు కంటూ, మీ ఊహలు భావించుకుంటూ ఒక అరక్షణం మాలో మిమ్మల్ని నిల్పుకుంటూ పాటలు రాస్తాం. ఆ పాటలు పరిమళ భరితం, కాంతిమంతం కావాలని కోరుకుంటాం. పాటల్లో పాటలమవుతాం. పసి పాపలమవుతాం.

బాలసాహిత్య పరిచయం

బాలసాహిత్యాన్ని గూర్చి వివరించే ముందు బాల శబ్ద నిర్వచనాన్ని పరిశీలించ వలసి ఉన్నది.

''వలతి సంచలనే – వల ఇతి బాలః,

(సంచరించే వాడు బాలుడు)

నిత్యచలన మనస్కుడని నిలిచిన చోట నిలవని మనశ్శరీరాలు కలవాడని క్రీడాసక్తుడని భావం.

''ఆషోడ శాద్భ వేద్బాలః తతస్తరుణ ఉచ్చతే'' (మనువు)

(పదహారేళ్ల పర్యంతం బాలుడే తర్వాత తరుణుడు)

''బల ప్రాణనే – బలతి అల్పాయ సేన బాలః (గురుబాల ప్రబోధిక)

(అల్పాయాసంలో బ్రతికేవాడు బాలుడు)

సుఖంగా, శాంతంగా దిగులు దీక్షలేకుండా బ్రతికేవాడని భావం. ఇతరులపై ఆధారపడ్డ బ్రతుకు కాబట్టి లోకదృష్టి లేనిది కాబట్టి అల్పాయాసేన అని చెప్పబడింది. బరువు బాధ్యత లేని బ్రతుకు కనుక ఆడుతూ పాడుతూ కాలం గడుపుతాడు. ఆటలతో పాటలతో కాలం గడిపేవాడు బాలుడని అర్థం.

''గ్రహణ ధారణ పటువు'' బాలుడని పండితుల అభిప్రాయం విషయాన్ని గ్రహించి జ్ఞాపక ముంచుకునే నాడు. చిప్పింది చక్కగా గ్రహించి మనస్సులో ధరించే వాడని అర్థం.

శబ్దరత్నాకరము, ఆంధ్రప్రదోశ్ సాహుత్య అకాడమి ప్రచురించిన నిఘంటువులో బాల శబ్దాన్ని ''పదునారేండ్లకు లోబడిన పిల్ల'' అని చెప్పినారు. అదే విధముగా బాల శబ్దం. బాలకుడు, బాలిక, బాల అనే పదాలను పర్యాయ పదాలగా వాడారు.

విషయాన్ని గ్రహించి జ్ఞాపక ముంచుకునే వాడు. చెప్పింది చక్కగా గ్రహించి మనస్సులో ధరించే వాడని శబ్దరత్నాకరము అర్థం. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి ప్రచురించిన నిఘంటువులలో బాల శబ్దాన్ని "పదునారేండ్లకు లోబడిన పిల్ల" అని చెప్పేవారు. అదే విధంగా బాల శబ్దం బాలకుడు, బాలిక, బాల అనే పదాలను పర్యాయ పదాలుగా వాడారు.

"బొమ్మల పుస్తకాలను చూచి ఆనందించడం, బిగ్గరగా చదివిన కథను వినగలిగే శక్తి నుంచి 14-15 ఏళ్ల వయస్సు వచ్చేవరకు గల వారిని పిల్లలంటారు" అని చెప్పుకోవచ్చు.

బాలసాహిత్యం అంటే?

శిశువు జన్మించినది మొదలు బాల్యదశ వీడే వరకు వాని మనస్సుకు రంజకంగా ఉండేది.

''బాల్యం నుంచి పదునాలుగు సంవత్సరాల ప్రాయం వరకు వారికవసరమైన సాహిత్యం బాలసాహిత్యం'' అని లక్ష్మీ రమణగారు వయోభేదాన్ని సూచించారు. ''పాపలను పెద్దలను ఆనందంలో మునకలు వేయించే ఆ మాట, ఆ పాట ఆ ఆటల ఆనందం ఎలాంటిదో ఎంతటిదో ఊహించుకోలేము. అదే ఆ అందచందం ఆనందాలతో మన హృదయాలను రసప్రఫుల్లమ్ము చేసే ఆ మృదుమధుర వ్యవస్థలో పుట్టినదే బాలసాహిత్యం'' అని ఏడిద కామేశ్వరరావు గారి అభిప్రాయం. ఏడిద వారు బాలలు తమంతట తాము చదువుకొని అర్థం చేసుకోవటానికి వ్రాయబడినదంతా బాలసాహిత్యంగా పేర్కొన్నారు. ఆ చందం ''పిండి అరబోసినట్లు పాలు పారబోసినట్లు హాయిగా కనిపించే వెన్నెల. సముద్రతీరంలో పరుచుకొనే కెరటాల అలలను నవ్వులూ, పువ్వులూ, జాలి, పనీపాటా, ఉపకారం, ఉత్సాహం, హాయీ, పాటా, ఆట, ఆనందం, అందం ఒక బాల సాహిత్యం, ''అనుభూతికి ఆలోచనకి బాలల్ని అలవాటు చేసే పుస్తకాల ప్రపంచం బాలసాహిత్యం'', మిరియాల రామకృష్ణ గారు బాలసాహిత్య స్వరూపాల్ని గూర్చి చక్కగా మనవైపు బాలల కోసం చేసిన సరళ రచనలన్నింటిని బాలసాహిత్యంగా పేర్కొనవచ్చును. ప్రాచీనకాలం నాటి బాలసాహిత్యానికి కర్తలెవరో ఆ కవిత లేనాటివో ఖచ్చితంగా చెప్పలేము. కాని బిడ్డ పుట్టిన దగ్గర్నించి పెద్దవారయ్యే వరకు కంటికి రెప్పలా కాపాడుతుంది తల్లి. అంటే బాలసాహిత్యానికి ఒక రకంగా కర్త తల్లి అని చెప్పవచ్చును. దీనినే బలపరుస్తూ చింతా దీక్షితులు గారు (1890-1960) "బాలవాఙ్మయంలో బాలపాటలకు కథలకు తల్లి హృదయమే కర్తృత్వం వహిస్తుంది." అని అభిప్రాయపడ్డారు. తీయని పెదవులతో బిడ్డని మనసార స్పృశిస్తుంది తల్లి. బిడ్డ కళ్ళనిండా తల్లి ముఖమే కన్పిస్తుంది. ఆ మధుర హృదయం నుంచి. ఏవో పిలుపులు. గుసగుసలు మాటలుగా, పాటలుగా పొంగాయి. తల్లి బిడ్డల మధ్య ఆ నిముషంలో కాలాన్ని స్థంభింపజేసిన ఆ నిముషంలో ప్రాణకాంతిని ఒక బిందువుగా కేంద్రీకరించిన ఆ నిముషంలో వెలువడిందే బాలసాహిత్యానికి ఆలంబనం. ఆ మాటలే పాటలే ఏనాటికి చెరగని తరగని మధుర నిధులు".

1. అనరకోశం 300, 375, 829
2. బాలవ్యాకరణం – విద్యాల్..
3. Encyclopedia Britanica 1978 – vo;4. 228
   దీక్షితులు – చింతా ప్రజావాఙ్మయం 58. పుట
4. దీక్షితులు – చింతా బాలవాఙ్మయం. 63. పుట
   చిరంజీవి – నార్ల మన బాలసాహిత్యం - అభ్యుదయ

పరితోషణ

కవి మిత్రులు కొనకళ్ల వెంకటరత్నంగారు తన బంగారిమామ పాటలకు నన్ను ఏవైనా రెండు పరిచయ వాక్కులు రాయవలసిందని కోరినప్పుడు నాకెందుకో ఆశ్చర్యం, ఆనందం కలిగినయి..

"అదేమిటి? మీ పాటలకు సిసలైన వెల నిర్ణయించగల షరాబులు దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి గారు. నాకంటే నండూరి సుబ్బారావుగారు మీ పాటల అంతస్తుని తన అమూల్యాభిప్రాయంతో కొలిచి ఉండేవారు. అలా చేశారు కూడా ఆయన. అసలు చలంగా రొక్కరే ఏదైనా వ్రాస్తే అంతసమృద్ధిగల ఆ మనీషి వాక్కులు కృతి ద్వారానికి తోరణంగా అందగించేవి" అన్నాను నేను.

"ఔను. అదంతా నిజమే. కాని వారందరి అభిప్రాయాలు సాధికారంగా సమన్వయంచేసి అందమైన హారంగా గ్రుచ్చి అందీయగలవారు మీరు. అంతేకాదు ఎన్నో సంవత్సరాలు నా పాటలు నాట్యంలో పాడి అభినయించి ప్రచారం చేసి పెట్టినవారు. అందుచేత మీరే రాయాలి. మీరు వ్రాస్తే నాకెంతో ఆనందం, తృప్తి" అన్నారు మిత్రులు..

ఆ మాటలు వినగానే ఆశ్చర్యానందాలకు మించిన ఏదో భావం నాలో పరుగులు తీసినట్లయింది; పరవళ్ళు తొక్కినట్లయింది. ఈ పాటలపై పెద్దల అభిప్రాయాల్ని కొద్దిగానైనా ఇక్కడ ఉల్లేఖిస్తే నా ధర్మాన్ని నిర్వహించిన వాణ్ణవడమే కాకుండా, ఈ పాటల విలువను కొంతకు కొంత స్పృశించినవాణ్ణి కూడా ఔతాను.

మొదట చలంగారి మాటలు ఉదహరిస్తా.

''కొనకళ్ళ వెంకటరత్నంగారి పేరు అసలు ఒక వ్యక్తిగానన్నా ఎవరూ వినలేదేమో ననిపిస్తుంది. ఏలూరులో ఒక ఉదయం చేరాము– నండూరి సుబ్బారావుగారి ఇంట్లో నేనూ, కృష్ణశాస్త్రి, నారాయణబాబూ, ఆయనని పాడమని అడుగుతున్నారు శాస్త్రిగారు. శాస్త్రిగారు ఇట్లా మనుషులచేత పాడించడం, వాళ్ళు పాడడం – నాకు పూర్వకాలం చాలా అనుభవం. కనుక ఆయన అడగడంలో విలువపైన నాకు సందేహం. వెంకటరత్నం గారి నించి ఏదో ఒక పదజాలం ఏదో రూపంలో మా మధ్యకి ఉరికి మడుగుకట్టి, నన్ను తొరగా ఇంటికి పంపుతుందనే ఆశతో తల తిప్పుకున్నాను. నా చెవికి "సుక్కలన్ని కొండమీద సోకు జేసుకునే వేళ" అన్న మాటలు, కృష్ణశాస్త్రిగారి నుండి ఊపిరిబిగపట్టిన అరుపూ వినిపించాయి. కళ్ళు విప్పి ఏమిటిది? అన్నట్టు చూశాననుకున్నాను. మరి ఎట్లా చూశానో.

తల వొంచుకుని మాతో సంబంధం లేకుండా పాడే వెంకటరత్నం గారితో ఐక్యమయింది నా మనసు! ఎంకి పాటల్ని అనుకరించిన పాటల్ని చూస్తే నాకు అసహ్యం. కాని ఇవి ఎంకిపాటల అనుకరణం కావు.

పాటలనేవి లేకపోయినా ఇవి తెలుగు ప్రపంచంలోకి రావటం అగేది కాదు. కొన్ని కొన్ని పాదాల్లో ఎంకి పాటల్ని మించిన ఐదు – విరుపులు –శబ్దంలో సంగీతం, ఎక్కడనించో అపురూపపు పుష్పాల్ని ఏరి తెచ్చినట్టు ఆ మాటకోమాట సౌందర్యం – అంతా ఒక గొప్ప అపురూపమైన, చాలా అందమైన కవిత్వ పటం.

పంటలోని వరిమడితో

చీకటి మిణుగురు జోతుల

అంటూవుంటే హడలిపోయి చూశాను. ఈ పాటలు ఇంతకాలం వినక బతికిన నా అలసత్వానికి సిగ్గుపడుతూ, ఆ పాదాలలోని సంగీతాన్ని, కవిత్వాన్ని వినలేక పోయినా, వినికూడా 'ఎంతగొప్ప' అని తలవొంచలేక పోయినా.

మళ్ళీ మళ్ళీ ఆదరంతో బి.వి. నరసింహారావుగారు వెంకటరత్నం గారి కవిత్వంలోని అందాన్ని, పాటలో శ్రావ్యంతో నింపి, నా మనసుని రేడియోల మోతలో, బస్సు దుమ్ములో కుంగిపోకుండా దులిపి పోతూ వుంటారు. నరసింహారావుగారి కంఠంలో నాజూకుగా పలుకుతూ, పాటలోని ఎన్ని నిగూఢ భావాలు వ్యక్తమౌతాయో!

''చూపులో సిరి చిందువాడా!'' అనగల కవిని ఎట్లా ఉపేక్షించి ఊరుకోవడం? నరసింహారావుగారి కంఠంలో, డాక్టరుగారి ముఖంలో– చెందుతుంది సిరి. కాని, స్త్రీ ప్రేమించి సంబోధించగల సిరిని చూపుల్లో చూపగల యువకులు ఈనాడు లేరు.

కాని, సృష్టిదేవత కరుణించి ప్రసాదించిన ముఖంలో సిరినైనా కాపాడుకోవాలంటే, ఎంత జాగ్రత్త, ఎన్ని అబద్ధాలు, చల్లగా తప్పు కోవడాలు అవసరం. కంఠంలో సిరినైనా ప్రకాశింప చెయ్యాలంటే చాలా వంచనలు. యాతనలూ కావాలి. ఆ సిరిని రూపాయలుగా మార్చుకోవలసి వొచ్చినపుడు మెట్టుదిగి మోకరించనివాడి కలంలో సిరా కూడా కాసుకి పనికి రాదు.

దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారికి బంగారిమామ పాటలంటే చాలా మంచి అభిప్రాయం. వాటి రచనను, భాషాసౌష్టవాన్ని, భావ సౌకుమార్యాన్ని ఆయన మెచ్చుకుంటారు. ముచ్చటపడి మరిమరి పాడించుకుని

వింటారు. యెంకిపాటల కర్త నండూరి సుబ్బారావుగారు ఈ పాటలు మొదట విన్నప్పుడు మైమరచి పోవడం నేను కళ్లారా చూశాను.

"ఇలాంటి ఉత్తను గేయాలు రచించిన యువకవిని ఉచితరీతిని సన్మానించడం నా కనీస ధర్మం" అన్నారు. అలాగే ఒక గొప్ప సభను ఏర్పాటు చేసి, శివశంకరశాస్త్రి, కృష్ణశాస్త్రి, శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగార్ల వంటి సాహితీ వేత్తల సమక్షాన ప్రియమారా గౌరవించి సత్కరించారు. ఆ ఘట్టం వెంకటరత్నంగారి సాహిత్యం విలువకు ఒక చక్కని గీటురాయి.

ఆంధ్రదేశంలో కవులు, గాయకులు, రసజ్ఞులు అందరికీ ఈ బంగారి మామ పాటలమీద ప్రత్యేక గౌరవభావం అనేక రంగాల్లో ఈ పాటలు పాడడం నే నెరుగుదును. ఈ గేయాలు రికార్డయి, అనువాదంపొంది ఖండాంతరాలకు ప్రయాణం చేశాయి. ఈ పాటలు కొన్ని చలన చిత్రాలలోనే అయితే చిత్రం! ఈ గేయాలకున్న ప్రాచుర్యం రచయిత వెంకటరత్నంగారికి లేకపోవడం గమనించాలి. ఈ రచయిత పేరు ఒక వ్యక్తిగానన్నా చాలమంది విని ఉండరు.

మొదటిసారి. ఈ పాటలు విన్నప్పుడు నా హృదయం రసప్లావితమైపోయింది. నా శరీరం నాట్య పారవశ్యం చెందింది. ఈ పాటలు పాడి పాడి కృత్యమాడి నేను ప్రతిగుండెనూ కదిలించాను. అనేక సంవత్సరాలు. నాకు జానపద సాహిత్యంమీద చక్కని అభిమానాన్ని, అభిప్రాయాన్ని కలిగించడానికి, నా నాట్యానికి ఒక విశిష్టమైన ప్రశస్తిని ప్రత్యేకతను సమకూర్చి పెట్టడానికి ఈ పాటలు దోహదం చేశాయి. నేను అన్వయించుకుని అభినయించినవి – రావోయి బంగారిమామా, 'మొక్కజొన్నతోట', 'నా రాతకిలా', 'వలచినాడమ్మా', 'ముసురేసిందంటే', 'రాకోయి నా రాజు' మొదలైన గేయాలు 'రోడ్డు రోలర్', 'ఏటికెల్లిన గాని' వంటి అనేక గీతాలు సభావేదికలమీద పాడి శ్రోతలను రాగరసరంజితులను చేయగలిగాను.

ఇందులోని ఒక్కొక్క గేయం ఒక్కొకు రసగుళిక, ఒక్కొక్క అందమైన కథానిక, అద్భుతమైన చిత్రణ, ఎలా వచ్చాయో వచ్చాయి వెంకటరత్నంగారి హృదయాన్ని చీల్చుకుని ఈ పాటలు మరోలోకపు మంచి మల్లెల్లా, పారిజాతాల్లా పరిమళాలు దశదిశలా వెదజల్లుకుంటూ.

ఈ పాటలు సృష్టికి వెంకటరత్నంగారి జీవితంలో ఒక మామూలు శృంగార ఘట్టం గాని, మరి యే ఇతరం గాని కారణం కానేకాదు. అతని హృదయం జానపద సాహిత్యాన్ని, జానపద జీవిత రహస్యాన్ని అంత ఆకళింపు చేసుకుని రాశీభూతం కావడ మొక్కటే అందుకు కారణం. అందుకే ఈ గీతాలు అంత పదునుగా, భావపరిమళ భరితంగా ఉంటాయి.

''పాడుకోగలిగితేనే బ్రతికుంటాయి'' అన్న ప్రవాదం ఈ పాటలకు వర్తించదు. పాటకు ఆటకు బహురమ్యంగా సాగిన ఈ గేయాలు మౌనంగా లోలోపల చదువుకున్నా అర్థాలు, అందాలు అనేకం రంగుల రాగాలుగా, పదచిత్రాలుగా భావవైచిత్రితో సాక్షాత్కరిస్తూనే ఉంటాయి.

మురిపించి మైమరపించే ఈ గేయాలు ఒక వంక నులివెచ్చని జానపద శృంగారాన్ని చిందిస్తూ, వేరొకవంక సామాజిక జీవన చైతన్యాన్ని సమపాళ్లలో రంగరించుకుంటూ పోతాయి. ఈ గేయాల ఛందస్సు చాల విలక్షణమైంది. గేయాలు వివిధగతుల్లో వింత వింత లయలో ఠీవిగా సాగిపోతాయి. చుక్కల రథంమీద చక్కగా పయనించే చందమామ మనకున్నంత వరకు ఈ పాటలు తెలుగు సాహితీ గగనవీధుల్లో సహృదయ సీమల్లో కలహంసయానం చేస్తూనే ఉంటాయి.

బాలసాహిత్యంలో చంద్రుడి వర్ణన

బాలసాహిత్యాకాశంలో ప్రతిబాలుడూ ఒక చంద్రుడు. బాలల హృదయాలు ఆకాశమంత నిర్మలం, విశాలం. చంద్రుడు లేని బాలసాహిత్యం పిల్లలు లేని ఇల్లుతో సమానం. బాలసాహిత్యంలో చంద్రుడు ప్రకాశిస్తుంటే చూచి ఉప్పొంగిపోతారు. ఊహల ఊహలలో ఊగిపోతారు. తల్లులు తమ చిన్నారి బిడ్డలకు గోరుముద్దలు తినిపిస్తూ జాబిల్లిని చూపుతూ ఇలా జోలపాట పాడుతారు.

దాయి దాయి రాజా జాబిల్లిరావె, కొండెక్కిరావె గోగుపూలు తేవె

బండెక్కిరావె బంతిపూలు తేవె

పైడిగిన్నెలో పాలు పోసుకుని వెండిగిన్నెలో వేడి బువ్వ పెట్టుకొని

అన్నీ తెచ్చి అబ్బాయి బొజ్జలో నింపి పోవె.

విశ్వకవి ఠాగూర్ తన నెలవంక కావ్యంలో అపురూపమైన బాలల పరిమళ గీతాలు కూర్చారు. అవి విన్నప్పుడు మనం నిజంగా పసిపాపలమై పోతాము.

రామాయణంలో చంద్రుడి ప్రసక్తి వస్తుంది. చిన్నప్పుడు రామచంద్రుడు తల్లిఒడిలో కూర్చుని చందమామని చూసి సంబరపడతాడు. ఆడుకునే ఆటవస్తువు అనుకొని ఆ చందమామ కావాలని మారాం చేస్తాడు. అది ఎలా సాధ్యం! కౌసల్య ఆలోచించింది. ఆలోచించింది. కడకు ఆమె బుర్రలో ఒక ఆలోచన తట్టింది. వెంటనే ఒక అద్దం తెచ్చి రామచంద్రుడి చేతికిచ్చింది. అర్థం చంద్రుడివైపు తిప్పింది.

చందమామ అర్థంలో స్పష్టంగా ప్రతిఫలించాడు. అద్దంలోని చంద్రునితో రాముడు ఆడుకున్నాడు అల్లరి మానాడు వెన్నదొంగ కృష్ణునికి జాబిల్లి ఒక వెన్నముద్దగా కనిపించింది సహజం. రాక్షసులు, దేవతలు అమృతంకోసం పాలసముద్రం చిలకడం మొదలుపెట్టారు. మందరగిరిని కవ్వంలా వాసుని త్రాడుగా చేసి పాలసముద్రం నుంచి అపుడు చంద్రుడు ఎన్నముద్దలా అవతరించాడు. అది చంద్రుడి జన్మవృత్తాంతం శివుని సిగపువ్వు జాబిల్లీ అరే నెలవంక, చంద్రవంక చంద్రవంకను తమ తలలపై ఆభరణంగా ధరిస్తారు స్త్రీలు అందానికి తల్లులు తమ చిన్నారి బిడ్డలకు గోరుముద్దలు తినిపిస్తూ జాబిల్లిని చూపుతూ ఇలా జాలిపాట పాడుతారు. దాయి దాయి రాని జాబిల్లిరావె, కొండెక్కిరావె గోగుపూలు తేవె బండెక్కి రావె బంతిపూలు తేవె పైడిగిన్నెలో పాలు పోసుకుని వెండిగిన్నెలో వేడి బువ్వ పెట్టుకొని అన్నీ తెచ్చి అబ్బాయి బొజ్జలో నింపిపోవె. విశ్వకవి ఠాగూర్ తన నెలవంక కావ్యంలో అపురూపమైన బాలల పరిమళ గీతాలు కూర్చారు. అవి విన్నప్పుడు మనం నిజంగా పసిపాపలమైపోతాము.

ప్రపంచ బాల సాహిత్యంలో చంద్రుని గురించి ఎన్నెన్నో గొప్ప భావాలు కనపడతాయి. పూర్వకాలం నుండి ఒక వింత కథ ప్రచారంలో ఉంది. అది పేదరాశి పెద్దమ్మ కథ పేదరాశి పెద్దమ్మ చంద్రునిలోని పొన్ని చెట్టుకొంద కూర్చుని ఎప్పుడూ ఏకులు వడుకుతూ ఉంటుందిట. ఆమె పక్కన ఓ లేడిపిల్ల కుందేలు పిల్ల చెంగు చెంగున ఎగురుతూ ఆడుకుంటూ ఉంటాయిట. పిల్లలకు ఈ కథ బాగా ఆసక్తి కలిగిస్తుంది. చంద్రుడులో ఒక నచ్చి కనపడుతుంది. ఆ మచ్చ వల్ల అతనికి దృష్టిదోషం తగలదట. అది అతని అందానికి ఎంతో అందం కూడా కూర్చుతుందట. అందుకే కాబోలు తల్లులు తమ పిల్లలకు స్నానం చేయించి ఒళ్ళు మృదువుగా తుడిచి సువాసన పౌడరు అద్ది ముఖాన తీరుగా తిలకం దిద్దుతారు. చివరికి ఒక నల్లని చుక్క వాళ్ళ గడ్డం మీద పెడతారు. అది దృష్టి దోషం తగలకుండా చేస్తుందట. కొత్త పెళ్ళికూతురికి, కొత్తపెళ్ళి కొడుక్కి బుగ్గమీద కాటుక చుక్క పెట్టటం కూడా దృష్టి దోష నివారణకేనట. చంద్రుని వదనం మీద మచ్చ ఇంత కథ నడిపింది. ఇంక చంద్రుని గురించిన రకరకాల భావాలున్న గేయాలు ఉదాహరిస్తాను.

"చందమామ లాగా అమ్మ చల్లగా ఉంటుంది. సూర్యుడిలాగా నాన్న వెచ్చగా ఉంటారు. అప్పుడప్పుడూ అమ్మకూడా వెచ్చగా ఉంటుంది. అప్పుడప్పుడు చల్లదనం, వెచ్చదనం పిల్లలకు అవసరమే. కాళ్ళు లేని చందమామ గబగబ నడిచాడు. చల్లని కిరమాలు పరపి ఎల్లరి నలరించాడు. ఆకాశవీధిలో ఆడుకుందామా పెద్దబంతి చంద్రుడు చుక్కలన్నీ గోశీలు. మబ్బు తెరల మాటున మహాదొంగ చంద్రుడు నక్కి నక్కి చూస్తాడు. ఫక్కున నవ్వుతాడు. చందమామ నవ్వుతున్నాడు. స్నానం చేయిబాబు.. స్నానం చేస్తే నువ్వుకూడా చందమామలా ఉంటావు, కిలకిలమంటున్నాడు తమ్ముడు కలకల చంద్రుని చూసి.

పండు వెన్నెలని చూచినప్పుడు పరవశమెందుకు సముద్రానికి? పాము మింగితే చంద్రుడు నవ్వుతాడా అమ్మా! అమ్మా చెప్పవే అర్థం కాదూ! ఎందుకు చంద్రుడు ఎప్పుడూ పెరుగుతూ తరుగుతూ ఉంటాడు. ఆకాకు అమ్మ ముఖాన ఆగర కుంకుమ జాబిలి తెలుగు సాహిత్యంలో చంద్రునికి ఎన్నో పేర్లున్నాయి. చందురుడు, చందు, చందమామ, కలువల విందు, కలువల రేడు, వేల్పుల జప్ప, వెన్నెల రేడు, నిలివెలుగు, వెలుగు చలువల జ్యోతి, కడలివెన్న, నెల, నెలవంక, రేరేడు, చలువల రేడు చందురు మాము, జల్లీ వెన్నెల, జింకతాల్పు, పలివెలుగు, వేలిముద్ద, కంచిపగతుడు, కపశి, కన్నాప ఇలాగే.

బి.వి ప్రసంగం. ఆకాశవాణి విజయవాడ కేంద్రం.

B.V's Article on Children Literature for Kerala Sahitya Academy

Children's literature which was unknown in Andhra Pradesh a hundred years ago, had it modest beginnings in the closing decade of the 19th century. Traditionally, children in Andhra after learning to read and write sentences in Telugu were made to read the Sathakas (Hundred Verses, Gajendra Moksham, Rukmini Kalyanam and Prahlada Charitam from the Bhagava of Pothana (1450-1510). A sense of moral rectitude and a spirit of devotion were inculcated by these classics which were learnt by heart and grasped. Axiomatic verses and ethical precepts were committed to memory, which served as a reservoir for future use by the children.

The major part of the literature with which children came into contact was thus educative and purposive. It aimed at the transmission of the abiding values of life from generation to generation and sought to mould the mind of the child in accordance with the time-honoured patterns of thought and behaviour, wit and wisdom. But children's literature was not always moralistic or dry. Folk tales, songs, rhymes and riddles had an element of entertainment and pleasure specially appealing to children. Their sense of wonder was kindled and fostered by simple and sweet songs, by tales of adventure and valour and their minds sharpened by quaint rhymes and riddles. Telugu literature is a tich store house of songs and tales, mostly oral, whose inexhaustible treasure continues to enchant and delight children of successive generations. Though the names of the authors are lost in the mist of antiquity their influence continues to be perennial. These songs and poems belong to the *Desi* literature and very few of them have been preserved in written form.

Early Attempts

One of the earliest attempts in writing for children was by Pandit Sitarama Sastry (19th century). His Preda Bala Siksha (1846), a concise

book of knowledge for children, was in vogue for many years in the schools of Andhra Pradesh and left its impact on several generations of students. A Pioneer in many literary forms, Kandukuri Viresalingam (1847-1919) not only wrote readers, informative and educative tracts for children, but also translated Aesop's Fables (Neethi Kuthamanjari) providing delight and wisdom. Later, Vavilakolanu Subba Rao (1863-1936) published a series of tales under the title Arya Katha Nithi (1950) drawn from the Puranas and traditions. He also published Kamara Hita charya (1941) and Kumari Hita charya based on Advice to Young Men written by William Cobbet. These early works were composed in a simple but purely grammatical style. They served as gateways to the renowned classics in Telugu. They also sought in offer moral edification but did not aim at appealing to the imagination of children.

The Modern Type

Children's literature of the modern type came into vogue in 1907 when GV. Sitapati (1885 1969) published his songs Chilakamma pelli (The Parrot's wedding) and Railu Bandi (The Train). He wrote stories intended for children in an easy colloquial style ignoring niles of grammar; for instance, his tales about a paisa (coin) and a mango-tree, and about Kristina and Pratidade

Credit should be given to Chinta Dikshitulu (1891-1960) for having specialized in writing stories and songs for children. His rich experience in the Department of Education enabled him amse at a happy blending of pleasure and purpose in his works He, being one of the earliest masters of the medium of short story in Telugu, succeeded in weaving tales around girls named Sari Siti and Venki. He composed in the ballad style a humorous tale named Hot Flota (The Tail of Hanuman, 1955), Inspired by Alice in Wonderland he wrote a long story sumed Lila Sundari (1958) in a lucid and attractive style. Following the example set by Vanghe wrote a series of Readers named Lila Vachakus, containing interesting nuterial old and a which seek to combine

knowledge and plesure, information and imagination. Closely following the pattern of Viresalingam. Veluri Sivarama Sastry (1892–1967) translated and published volume of stories entitled Vijnana Kathalu (1969) with a couples at the end of each story clinching the moral purport. Gurazada Appa Rao (1891–1915) narrated the moving tales of Punan and Kanyaka in the sloka (stanza) form called Muthyala Saron (Garland of Pearls, a fout lite stanza which can be sung like a song) which he borrowed from folk songs and bestowed an artistic finesse upon it and literary grace. By their undercument of pathos and simplicity of expression they appeal to children as well as adults. Purnamma is the young daughter of a pair priest. When out of greed her father forces her to marry an old man, she plunges into the pond near the temple and ends her life. Kanyaka, the daughter of a tradesmant, defies the passionate overtages of the ruder of the land and perishes on the burning pyre to preserve her honour. The theme as well as the treatment of these tales touches the heart.

The well–known twin poets Venkata Parvatiswara Kavulu (Venkata Rao, 1880–1972 and Parvatisam, 1882–1955) –wrote a series of books in verse entitled Bala Gitavali Verses for Children. 1939 and 1940) which were composed in their elegant und lucid style dealing with original themes about things in Nature. They not only instructed children but also stimulated their interest. Their literary art lies in concealing art. These poets published simple illustrated versions of the Ramaya the Bharata and the Bhagavata bringing the message of the epics within the range of children's comprehension.

Poet Nalam Krishna Rao (Nalam Krsna Ravu 1881–1961) composed simple poems for children. The titles of his books are as attractive as their contents. Tene Chimikalar (Drops of Honey). Migada Turakalu (Pieces of Cream). papayi (Baby), Muddu (The Kiss) and Venna Muddalu (Lumps of Butter. 1935), all published in 1935 serve as illustrations of the beautiful

titles. His aim was to please first and then preach lesson of moral and ethical value to boys and girls. He begins his narrative like a teacher and ends it like a preacher. For instance, in his poem 'Lazy Somu', Somu is shown absconding from school and requesting a dog, a crow, a bee and an ant a play with him. But they all refuse, saying each one of them has responsibilities to discharge. The boy realizes his folly and attends school from the next day onwards

Gudipati Venkatachalam (Gudipati Venkatacalam: 1894 1979) made a significant contribution to children's literature by poing out the defects in the traditional system of education which curbed. He felt that the minds of children should be tenderly nurtured and given for individual development without forcing them to conform to any stereotyped mould. He was a rebel against orthodoxy and pleaded for a better planning in the field of elementary education. which should aim at the harmonious and wholesome development of the various aspects of the growing chils's personality. As a reformer and free thinker, he argued that curbing the chid's instinct is as criminalas committing a murder His works include Biddala Siksana (Training of the children) and Musings (3 volumes).

The domand for childre's leterature has heen growing and the popularity of the spokes estylehas added to its appeal. Writes have begun to write books for children without caring for the recohnition of the textbooks committees or the patronage of the education deparrment which were relucant to accept books written in an style other than traditional stereotyped on.

Agencies of Encouragement

Weekly magas set apart a section for children's literature and gave encouragement to its cultivation Journals exclusively devoted to children's literature came into vogue during the post – war period. Bala, Balamitra and Candamina continue to provide delightful and informative material to

children. The most popular children's magazine, Candamama (Uncle Moon), which was first started in Telugu after the Second World War, set a model by its illustrations and attractive get-up. Published in many languages like Tamil, Kannada, Hindi, Marathi and English, it has also become the focal point of children's literature in Telugu because talented writers like Chakrapani and Kodavaganti Kutumba Rao huve guided its progress from its inception.

The Central and the State Governments have been encouraging children's literature by instituting annual awards for the best books written for children in the age groups of 3 to 7 and 7 to 14 years. Besides instituting awards the Central Government gave impetus to children's literature by organizing literary workshops like those held at Rajahmundry in 1956 and Hyderabad in 1958 and 1961 under the directorship of GV. Sitapati. These workshops played a useful role by encouraging and guiding writers to turn out better reading material for boys and girls.

Scientific Literature

In course of time the nature of children's literature has changed, and its scope enlarged. Though writers first thought that songs and stories alone constituted chilren's literature, they gradually realized that it was necessary to present different aspects of human Knowledge pertaining to science, history, geography, and allied fields in an interesting manner. Avoiding the colourless dull techniques of textbook writers, it was felt necessary to make learning a; oeasure. Leaming with out tears became possible when books colurfully illustrated and written in simple and clear language introduced the child to many branches of knowledge. Writers like Vasanta Rao Venkata Roo, Nanduri Ramanohan Rao and Venaraju Bhanumurthy wrote on scientific topics in a style which holds the interest of children. They wrote on topics such as the radio, electric energy, astotomy. health, journey to moon wonders

in the space. The Wonderful World of Electrons, etc. These books read like novels with their narrative and human elements

Akashvani. Special mention may be made of Sri Nyayapati Raghava Rao and Srimathi Nyayapati Kameswari, who made memorable contributions to children's literature. For nearly three decades they conducted feature programmes for children, broadcast by Akashivani. Though they scripted and broadcast numerous skits, songs and plays, the two stock characters Potti Bava (short brother-in-law) and Chitti Maradalu (little sister-in-law) who lend their names to the titles of the two mini plays by N. Raghava Rao finger in the minds of listeners. The mischievous imp Budugu (little fellow) created by the humorous writer Mullapudi Vekataramana continues to delight the readers with his pranks.

Credo

Poets like Kavi Rao and B.V. Narasimha Ran have specialized in writing songs and for the pleasure and profit of children. Kavi Rap ch.1918) in his Nela vanka has ably rendered into simple Telugu **Rabindranath Tagore's Crescent Moon**, one of the finest masterpieces literatures. B.V. Narasimha Rao (b.1913) has been carrying on a consistent and vigorous campaign that we should return to the primal and pristine innocence of childhood. He argues that the distortions of adult consciousness take us father and further away fryam Truth Beauty and Bliss the distortion Wordsworth, he too affirms that Heaven lies around us in our infancy and that the sider we grow in years, the farther we drift from the visionary gleam, the glory and the dream of childhood. Through his songs and tales in verse he pleads that we should recapture the fine fine ripturs of childhood which stands in sharp contrast with the drab and dismal facts of human existence.

Now the writers of our children's literature in Telugu are in a dilemma as to whether they are justified in re-telling the puranic stories as they are

found in their source and feeding them with ideas about caste, religion, Karma, the ways of God etc. And they now believe sincerely that every child should be treated as a Republic and as such be protected from exposure to any partisan truth and sectarian beliefs.

Thanks to technology, distance is annihilated and the peoples all over the world have come closer and can easily exchange their experiences and ideas Books writen for children in foreign languages are being freely translated and made available for the benefit and pleasure of ur children as their thoughts and feelings every where are the same. They change and differ only when they grow into adults resulting in the loss of the Paradise of Wonder and Love.

Children's literature in Telugu continues to grow in quantity as well as quality to meet the requirements of modern times.

BIBLIOGRAPHY :

Telugu

1. Bharadwaja, Ravuri, Sugama Shastra Granthalu, Hyderabad, 1971.

URDU

2. Gangadharam, Nedumuri (comp), Andhra Pradesh Folk Songs (Triveni), Secunderabad, 1960
3. Kameswara Rao, Traditional literature. Guntur 1941. Kakinula, 1939
4. Parvatheesa Kavulu, Venkata, Bala Gitavali.,
5. Rama Raju, B. (comp.). Telangana Folk-songs, Secundarabad 1960.
6. Sastry Veturi Prabhakara, Bala-Bhasha, Madras 1930
7. Seethapathi, Gidugu, Balaanandam, Madras, 1948
8. Veeresalingam, Kandukuri. Aesop's Fables (2 vols.), Madras, 1903.

కళ్యాణ కౌముది

వివాహ విధానము

తోరణం

తోరణం కట్టి వివాహ క్రతువుకి ఉపక్రమిస్తారు హిందువులు సామాన్యంగా. అదొక శుభ సూచకంగా భావిస్తారు వారు.

తోరణంతో ప్రారంభమైన తంతు, చిలవలు పలువలుగా పెరిగి, పెద్ద ఖర్చు భారంగా మారుతుంది. పెండ్లి. భిన్న భిన్న శాఖలవారు, భిన్న భిన్న రూపాల్లో, దీన్ని జరుపుతారు, ఉన్నవారు ఉన్నట్టుగా లేనివారు. లేనట్టుగా, ఉన్నవారికి భారమనిపించక పోవచ్చు. లేనివారి కిది ఎంతో భారమే అవుతుంది చివరికి. అందుకే తెలుగులో ఒక నానుడి పుట్టింది. కళ్యాణ సమాస్తాన వశిష్ఠ (పెండ్లి చేయించే ఆచార్యుడు) వధూవరుల్ని పగలైనా రాత్రియైనా ఆకాశంలో ఆరంజోతి (అరుంధతి) నక్షత్రాన్ని చూడమంటే వరుడు అన్నాడట "ఆరంజోతి కనబడ్డంలేదుగాని ఆరు వందలు పెళ్ళి ఖర్చు కనబడుతోంది" అని.

పెళ్ళి తంతు ఆదినుండి అంతం వరకు వర్ణించాలంటే ఒక పురాణ మవుతుంది.

లగ్న నిర్ణయం ఒకటి గట్టిగా పాతుకుపోయింది మన సంఘంలో సుముహూర్తమంటూ, వారాలు, వర్ణాలంటూ మూఢాలంటూ కాలానికి మంచి చెడులంటూ నిర్ణయిస్తారు లగ్నం పెట్టే వైదిక శిఖామణులు. కాలాన్ని కొందరు గ్రహ గతులతో కొలుస్తారు కొందరు గడియారాల్లో చూస్తారు. ఆ ఇద్దరూ ఒకే కాలాన ఒకే స్థలంలో కలుసుకోగలరా అంటాడు జిబ్రాన్ మహాకవి, పంచాంగం లెక్కల ఫలితాలు ఒక దుర్వినియోగ గణితమన్నారు. కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు ఎప్పుడో.

ఎంత సంప్రదాయమన్నా, సంస్కృతియన్నా వివాహ విధానం చాల పరిణామం చెందుతూ వచ్చింది. ఇంకా చెందుతూ పోతుంది.

మన పెద్దలు అష్ట విధ వివాహాలు చెప్పారు. వీటి వైనాలు పురాణాల్లో ప్రాచీన గాథల్లో కనబడతాయి.

1. **కన్యాదానము** – వరుని కాళ్ళు కడిగి అతనికి అత్తమామలు తమ అనుంగు కన్య (కుమార్తె) ను సగౌరవ సత్కార పూర్వకంగా దానం చేయడం. పిత్రృ స్వామిక వ్యవస్థలోని ఈ బూజు నిరాఘాటంగా సాగుతున్నది. ఇందులో వరకట్నం ఇమిడి వుంది.

2. **దైవము** – జ్యోతిష్టోమాది యజ్ఞ ప్రారంభాన యధావిధిగ తత్కర్మ నడిపిన ఋత్విజుని అలంకరించి చేసే వివాహం. దీని అంతరార్థమేమిటో నాటి వారికే తెలియాలి.

3. **ఆర్షము** – ధర్మార్థము వరుని నుండి గోమిధునము తీసుకొని కన్య నిచ్చి యధా శాస్త్రంగా చేసే వివాహం. బహుశా కన్యాశుల్కం ఇది కావచ్చు.

4. **ప్రజాపత్యము** – వరునిచే, "నేను అన్యాశ్రమస్థుడను గాక, గృహస్థాశ్రమం నుండి ధర్మమాచరిస్తాను." అని చెప్పించి కన్యాదానం చేయడం. ధర్మార్థ కామ మోక్షాలకి గృహస్థాశ్రమం అనుకూలం కదా.

5. **రాక్షసము** – మొరపెట్టుకున్నా బలాత్కారంగా కన్యను ఎత్తుకుపోయి వివాహం చేసుకోవడం.

6. **ఆసురము** – యధాశక్తి కన్య తలిదండ్రులకు ద్రవ్య మిచ్చి తెచ్చుకుని యధేచ్ఛగా వివాహం చేసుకోవడం. ఇది అచ్చం కన్యాశుల్కం.

7. **గాంధర్వము** – వధూవరులు అన్యోన్యం ప్రేమించుకొని పెండ్లి చేసుకోవడం,

8. **పైశాచికము** – శీలము రక్షించుకోవడానికి పరాకు పడియున్న సమయాన. అంటే నిద్రించిగాని, త్రాగి మైమరచిగాని కన్య యున్న సమయాన ఆమెతో రమించి చేసుకొను పెళ్ళి. దీనిని 'రేప్' అంటాము.

ఇలాంటి వివాహాలు ప్రాచీన భారతంలో సంస్కృతికి పట్టం గట్టాయి. అద్దం పట్టాయి. దీనినే ప్రాచీన కళ్యాణ సంస్కృతి అంటారు.

ఇందులో మొదటి నాలుగు బ్రాహ్మణులకు ప్రశస్తం. గాంధర్వం, రాక్షసం క్షత్రియులకు, ఆసురం వైశ్యులకు ప్రశస్తం. పైశాచికం అందరికీ నింద్యం. పంచములకు ఇందులో చెప్పబడలేదు. ఆనాటికి వారు ఒక కుల విభాగం క్రిందకు రాలేదేమో. పై కులాల వారే చిత్రంగా అస్పృశ్యులుగా మారి నిమ్నకులస్థులైనారేమో.

ఈ కుల విభాగమంతా మానవ కల్పితం. సందేహంలేదు. ఒకటికి మూడు, నాలుగు, ఐదు, అసంఖ్యాకమైన కులాలుగా భారతీయులు మారడం చరిత్ర సత్యం. దాన్ని వృత్తి విభాగమన్నా మరేమన్నా సరే.

ఉత్పత్తి చేసే వారిది ఒక కులం. దానిని పంచే వారిది ఒక కులం. వీటికి లెక్కలు వ్రాసి సలహాలందించి సుఖజీవనం చేసేవారి దొక కులం. ఇలా ప్రాచీనకాలంలో భరత భూమిలో త్రివర్ణాలు వెలిశాయి. ప్లేటో మహాశయుడు పొడ ఇట్టి వృత్తి విభాగమే చెప్పాడు. తీరిక చిక్కించుకొని తీయగా హాయిగా కాలక్షేపం చేసేవారు అగ్రకులజులై కూర్చున్నారు. వారే బ్రాహ్మణులు.

మరొక వివాహ విధి విభాగం కనబడుతుంది. బ్రాహ్మణులకు జరిపించేది వేద విహిత వివాహం. శక్తినవారికి జరిపించేది పురాణ విహిత వివాహం. ఇదెంత వరకు సమంజసమో తెలియదు.

క్రైస్తవుల్లో ముస్లిముల్లో అందరికీ ఎట్టి భేదం లేకుండా ఒకే విధంగా వివాహం జరిపించడం కలదు.. హిందువులోనే ఈ ప్రభేదాలన్నీ. అన్ని మతాల్లో గురువులే పురోహితులే వివాహం జరపించాలి. ఇతరులు అనిపించకూడదు. ఇదొక గట్టి సంప్రదాయం.

హిందువుల్లో స్వసంఘ పౌరోహిత్యం ఒకటి తలసూపింది. బ్రాహ్మణులే జరిపించాలన్న పట్టు సడలింది. ఇలాంటి మార్పు దయానంద సరస్వతి స్వాములవారు స్థాపించిన ఆర్యసమాజం వారు తెచ్చారు. అయితే వారు హప్పులతో ఆర్ష సంప్రదాయన్నే అనుసరిస్తారు. మంత్రాలు విధిగా పఠిస్తారు.

పెద్ద విప్లవం ఈ స్వసంఘ పౌరోహిత్యంలో తెచ్చినవారు శ్రీ మార్గ సహాయాచార్య, శ్రీ మామిడి వేంకటార శ్రీ త్రిపురనేని రామస్వామి ప్రభృతులు.

"శ్రీ సహాయాచార్య విశ్వ బ్రాహ్మణుడు. అతణ్ణి శ్రీ పంచాంగం గుండయ్య అనే బ్రాహ్మణుడు కోర్టు కెక్కించినపుడు పాశ్చాత్య జడ్జి బేకన్ దొరగారి సమక్షాన గొప్పగా శాస్త్ర పరిజ్ఞానంతో వాదించి విజయం సాధించాడు. అదే చిత్తూరు జిల్లా అదాలత్గా చరిత్రను సృష్టించింది. అలాగే శ్రీ మామిడి వేంకటార్య ఒక వైశ్య మహా పండితుడు. విజయ దుందుభి మ్రోగించాడు. వేంకటార్య మహా పండితుడు తెలుగులో ఆంధ్ర దీపిక అనే తొలి నిఘంటువును. కూర్చినవాడు. శబ్దార్థ కల్పతరువు అనే సంస్కృత నిఘంటు కర్త. శ్రీ రామస్వామిగారు కమ్మ వంశజుడు. ఉద్దండ పండితుడు, కవి, బారెట్లా, ఆంధ్రదేశం నలుమూలలా తను శంఖం పూరించి బ్రాహ్మణేతరులలో గొప్ప జాగృతి చైతన్యం కలిగించాడు. పురాణాల పుట్టు పూర్వోత్తరాలు త్రవ్వి తలక్రిందులు చేశాడు.

ఈనాడు ఎవరైనా ఎవరికైనా వివాహం నిరాఘాటంగా చేయించవచ్చు. ఆ మాటకు వస్తే, ఎవరికి వారే జరిపించుకోవచ్చు. ఎట్టి అభ్యంతరం ఆక్షేపణలేదు. అనేక పద్ధతులు అమల్లోకి వచ్చాయి. రిజిష్టరు వివాహాలు వచ్చాయి. పూలదండలు, నూలు దండలు వివాహాలు వచ్చాయి. ఏ విధంగా జరిగినా అది వివాహంగానే పరిగణింపబడుతుంది.

నేను కొన్ని దశాబ్దాలుగా వర్ణ, వర్ణాంతర, మతాంతర వివాహాలు కొన్ని వందల సంఖ్యలో జరిపించాను నాకు మొదట ప్రోద్బలమిచ్చింది కవిరాజు 'వివాహ విధి' అనే పుస్తకం. నన్ను ఎంతో ఈ కార్యక్రమానికి ప్రోత్సహించింది పండిత శ్రీ సూరపనేని సుబ్బయ్య, శ్రీ ముల్లంగి రామకృష్ణారెడ్డి, శ్రీ వేగుంట కనక రామబ్రహ్మం, అనేకమంది సుహృన్మిత్రులు.

ఈ వివాహ విధానంలో నే ననుసరించే పద్ధతి –స్వాగతం, పాణిగ్రహణం, దండల మార్పు, ప్రమాణ వచనాలు, సప్తపది, కళ్యాణ గీతాలు, ఆశీస్సులు హిత వచనాలు. మంగళా చరణం, వధూవరుల కృతజ్ఞత, వందన సమర్పణ మొదలైనవి.

ఇందులోనిది ఎవరైనా ఎంత వఱకైనా స్వీకరించి వివాహం జరిపించవచ్చు. సంప్రదాయమని అంధానుసరణం, అవమానకరం అగు పద్ధతిని వివాహం జరిపించకూడదు.

వివాహ పరిణామ చరిత్రను ఆదినుండి పరిశీలిస్తే ఎన్నో సంగతులు తెలుస్తాయి. గుహల్లో నివసించే మనుషుల్లో, గూడుల్లో మేడల్లో నివసించే మనుషుల్లో, స్త్రీ పురుషుల మధ్య యౌవనకాలంలో జతకట్టే కోరిక ఉదయించడం కద్దు. సంతోషం కొరకు, శాంతి కొరకు, సౌఖ్య సముపార్జన కొరకు, గృహ బాధ్యతల నిర్వహణ కొరకు, సంతాన ప్రాప్తి కొరకు వివాహం ఉద్దేశింపబడింది.

స్వేచ్ఛా సమానతలు స్త్రీ పురుషుల మధ్య ముఖ్యం. మానవ మనుగడకు ఇంతకంటే ఏమి కావాలి. కులం మతం సంప్రదాయమంటూ కూడని కృత్రిమ భేదాలు పాటించడం సబబు కాదు. కన్యాశుల్కం వరశులం. లాంఛనాలు, ఆడంబరాలు, అతిశయాలు పెచ్చరిల్లకూడదు.

మంత్రాలు, అంధ సంప్రదాయాలు, విశ్వాసాలు మానవ ఆలోచనకు స్వేచ్ఛకు అడ్డు తగులుతున్నాయి. నేటి వివాహ పద్ధతి స్త్రీకి తక్కువ స్థాయి నిర్దేశిస్తున్నది. సూత్రధారణం ముఖ్యంగా, దాని వెనక ఎంతో కథ వున్నట్లు తాపీ ధర్మారావుగారి 'వివాహం' పుస్తకం చదివితే తెలుస్తుంది. మంగళసూత్రం పుట్టి కొన్ని వందల సంవత్సరాలు మాత్రమే అయింది. పురాణాల్లో దీని ప్రసక్తిలేదు, మంగళ ప్రదంగా, పవిత్ర చిహ్నంగా, పుణ్యస్త్రీకి క్రికే దీనిని భావిస్తే, వివాహపు గుర్తుగా దీన్ని భావిస్తే, పురుషునికి మాత్రం అలాంటిది అవసరం కాదా? ఈ గుర్తు అన్యమతస్థులకు లేదు. ఆ మాటకు వస్తే హిందువుల్లోనే కొన్ని శాఖల వారికి లేదు.

కన్యాదాన మనేది కడు ఏహ్యమైన ఆచారం. దీన్ని స్త్రీలు ధిక్కరించాలి. సమాన ప్రతిపత్తి కోసం, వరకట్న నిషేధం కోసం పోరాడే స్త్రీ లందరూ ఈ దురాచారాలను ఎదుర్కొనాలి. నిర్మూలించాలి.

ముహూర్త విషయ మొకటి ముచ్చట గొల్పుతుంది. జాతక చక్రాలు, నామ ఫలాలు ఎంతో ఇబ్బంది కలిగిస్తున్నాయి, పంచాంగాలు పడ పరిశీలించి లెక్కలు గట్టి శుభముహూరం నిశ్చయిస్తారు దైవజ్ఞులు. వారే అవసరమైతే పెట్టుడు లగ్నాలు కూడా పెడతారు. మూడాలు అనుకోవడం కన్న మూఢమే మున్నది? మన ప్రక్క రాష్ట్రమైన తమిళనాడులో ఈ పట్టింపు లేదు. చక్కగా వారు అమావాస్య రోజున కూడా పెండ్లి జరిపిస్తారు. ఉదయం 8, 10 గంటల మధ్య అందరికీ అనువుగా ముహూర్తం

నిర్ణయించుకుంటారు. శుభలగ్నం అంటూ, దానివల్ల ఏదో సత్ఫలితం సిద్ధిస్తుందనుకొనే వారికి వేమన ఏనాడో చక్కని సమాధానం చెప్పాడు.

ఈ నా కళ్యాణ గీతాల్లో జిబ్రాన్, చలం, సి. నా.రె. గార్ల కొన్ని అభిప్రాయాలు, పదాలు స్వీకరించడం జరిగింది. వారికి కృతజ్ఞుణ్ణి.

వివాహ విధానము

స్వాగతము

ఆచార్యుడు –

సహృదయ సదస్యులారా! మనందరికీ ఇది ఎంతో ఆనంద శుభ సమయం. వివాహ సంస్కార రూపాన వెలువడే ప్రణయానంద ధర్మ సమ్మేళనం ఇది. పెద్దలు విజ్ఞులైన మీరు ఈ కల్యాణ మందిరాన్ని అలంకరించడంచేత వివాహ శోభ ఇనుమడించింది.

ఈ పవిత్ర వివాహ క్రియను ప్రారంభించడానికి సాక్షీభూతులైన మీ అందరి అనుజ్ఞ వేడుతున్నాను. వధూవరుల తలిదండ్రు లిరువురి పక్షాన మీకు స్వాగతం పలుకు తున్నాను.

సహృదయ సదస్యులకు
సరస విజ్ఞానులకు
బంధులకు భావ సం
బంధులకు మిత్రులకు
పెద్దలకు పిన్నలకు
ప్రేమమున మిన్నలకు
స్వాగతము స్వాగతము
స్వాగతము ఎల్లరకు ॥
మనసులు మయూరముల
మాడ్కి వర్తించు నిట
మాట లనురాగ రస
మాధురులు నించు నిట
చేతలు ప్రపూతములు
చిర ముద్రలుంచు నిట
ఈ పరిణయోత్సవము

ఈ ప్రవిమలోత్సవము
నీక్షింప నేతెంచు
నిజ బంధు మిత్రులకు
స్వాగతము స్వాగతము
స్వాగతము ఎల్లరకు.

వధూవరులారా ! నేటితో మీ బ్రహ్మచర్యాశ్రమ జీవితం పూర్తి అయింది. ఇంక మీరు గృహస్థాశ్రమ ధర్మాన్ని స్వీకరింపబోతున్నారు.

గృహస్థాశ్రమ ధర్మాన్ని గురించి నేను చేసే హితోపదేశం వివేకవంతులైన మీకు లాంఛన ప్రాయమైనదనే భావిస్తాను. అయినా ధర్మమని వివరిస్తాను ఒకింత.

ఆశ్రమాలన్నిటిలో గృహస్థాశ్రమం చాలా శ్రేష్టమైంది. బాధ్యతతో కూడుకొన్నది. ఎందువల్లనంటే? మిగిలిన ఆశ్రమా లన్నింటి కిది మూలాధారం, ధర్మార్థ కామ పురుషాల కిది సాధన క్షేత్రం.

మీ రిద్దరూ లేచి నిలబడండి. ఒకరి నొకరు కనుల నిండుగా చూచుకొండి.

మీ కుడి చేతులను కలిపి పాణిగ్రహణం చేసుకొండి. తరువాత ఈ ప్రమాణ వచనాలు నిర్మల చిత్తంతో పలకండి:

"మే మిద్దరం పెద్దలైన మీ సమక్షాన, మీరు అందరూ సాక్షి భూతులుగా నుండ వివాహం చేసుకో నిశ్చయించాం. మీ యామోదం ఆశీస్సులు మా కందీయ వేడుతున్నాం."
(ఆచార్యునితో సహా అందరూ 'తథాస్తు' అంటారు.)

నవ వధూవరులారా ! ఈ పూల మాలలు ఒకరి మెడలో నొకరు ఆనందంగా వేసుకొండి.

(వధూవరులు అలా చేస్తారు. సూత్రధారణ అవసరమైతే, వరుడు వధువు మెడలో కడతాడు) కో జవతీ యువకులారా! మీ రిప్పుడు దంపతులైనారు. ఈ మీ పవిత్ర జీవయాత్రలో సమాన ప్రతిపత్తితో బాధ్యతతో మెలగండి.

గీతం

చుక్కలపై చక్కగాను
చూడ్కులు నిగిడించుకొనీ
మనసులు రెండొకటిగాను
మలచి మనికి నెంచుకొనీ
ఉన్నత ఉన్నత పథాన
తిన్నని తిన్నని విధాన
సాగి చనుడి, చిరము మనుడి
సత్సంతానము గనుడి
కలిమి పతికి సతి బలిమి సతికి పతి
కలిమి బలిమి సతీపతులు కొలిచే వారెల్లరికి.
అండ సతికి పతి దండ పతికి సతి
అండ దండ సతీపతులు ఆశ్రితజనులెల్లరికి.
తోడు సతికి పతి నీడ పతికి సతి
తోడు నీడ సతీపతులు వాడలోనివారికి.

నవ దంపతులారా! మీ రిద్దరు నిలబడి సప్తపది నాచరింపుడు. అడుగులకు అనువుగ నే చెప్పు ఈ వచనాలు పలకండి.

(ఆచార్యులు ఒక్కొక్క వాక్యము చెప్పగా, వధూవరులు దానిని పలుకుతూ ఒక్కొక్క పాదము నుంచుతారు.)

సప్తపది

అన్నము కొరకు ఆరోగ్యము కొరకు
మన మొదటి పాదము నుంచుదాము.
బలము కొరకు భావనా సమైక్యము కొరకు
మన రెండవ పాదము నుంచుదాము.
ధనము కొరకు దానము కొరకు
మన మూడవ పాదము నుంచుదాము.
సౌఖ్యము కొరకు సర్వవేళల శాంతికొరకు

మన నాలుగవ పాదము నుంచుదాము.
సత్సంతానము కొరకు సకలానందముకొరకు
మన ఐదవ పాదము నుంచుదాము.
ఐకమత్యము కొరకు ఆదర్శ దాంపత్యము కొరకు
మన అరవ పాదము నుంచుదాము.
సంఘసేవ కొరకు సకల మానవ సేవకొరకు
మన ఏడవ పాదము నుంచుదాము.

కళ్యాణ గీతాలు
కొన్ని సూక్తులు చిన్ని చలోక్తులు
అందింతు వధూవరులకు ఆశీరక్షతలు.
శబ్దార్థములుగ మీరు శరీరాత్మలుగ మీరు
సదా మనుడు చిరయశమును గనుడు.
విల్లుకు నారిలా నరునకు నారి అలా
ఆమె అతని వంచును అతని ననుసరించును
అతనిని దరిజేరుమను అతని దరిజేరును
ఒకరి కొకరు తోడు ఒకరి కొకరు జోడు
ఒకరి విడిచి చూడు వేరొకరు సగము నాడు.
జీవితమున వివాహమొక చిత్రమైన మలుపు
ప్రణయోద్వేగులకు అది వేయబోని తలుపు
వేగు వలపు పిలుపు
మానవునకు వివాహము మంచి శిక్ష పరీక్ష
అందు నెగ్గితే అతనికి అద్వైతానందము.
వైవాహిక జీవనలత వసివాళ్వారనిది
ఎందు చేతనన వసంతమెపుడు అచట నిలుచుకతన.
అపురూప మనోజ్ఞ సుమము అన జెల్లు వివాహము
అందము ఆనందమునకు అనుపమానురాగమునకు,
సతికి పతికి వివాహము సమ్మతమగు శపథము
చక్కగ పయనించు కొరకు సత్య ధర్మ పథము.
స్త్రీ పురుషుల వెలుగుబాట, చిరబంధము, త్యాగము

చక్కని సహజీవనము సాధించు వివాహము.
ఇచ్చి పుచ్చుకొనుటలోని ఇంగిత మనుసరణము
దంపతులకు వివాహము తప్పక నేర్పహరహము.
ఒకరి నొకరు ఒప్పించుట ఉత్తమ ముచితముకాని
ఒకరి నొకరు నొప్పించుట ఉచిత కాదెన్నదును.
తరుగని సంభాషణము దంపతులకు భూషణము
అవాంతరము లపుడపుడూ అడ్డుపడుతునున్నా..
మగువ ఒక్క నగకు మోజు మగడు మగువె
నగగ మోజుపడుట రివాజు ప్రతిరోజు.
మగువ కోరు మొదట తాను మగని మాత్రము పిదప
మంచి నగలు చీరలు మమతల బెంచే సుతులు.
వశ మొనర్చుకొనుటకు తా వలపన్నుటకాదు సతి
గుండె గుడి నొసగవలె కొలువుండుటకై తన పతి.
ఏడడుగులు వధూవరులు ఎంచి కలిసి నడిచిరన
ఎదలొక్కటి జేసి వారు ఏకమైరి బ్రతుకున మన.
'నాతిచరామి' యను నుడి నీతికి మూలము నియమ నిష్ఠితము
అతి ఎందున వద్దు అతి బంధము వద్దు
అతి విరహము వద్దు అధిక సంతతియు వద్దు
ఇది పాటించిన కద్దు ఎల్లరికీ కడు ముద్దు!!

2.

ఓ యువతీ !!
ఆశలేని భిక్షుకుడై అతడు వచ్చె నీ యొద్దకు
అందు కొరకె నీ వాతని కర్పింపుము సర్వస్వము.
నీ వొసగిన పూవు తాను నిశ్చయముగ ధరిస్తాడు.
దానికున్న ముళ్ళనైన ధైర్యంగా భరిస్తాడు.
ప్రేమికులై మీ హృదయంలో
శ్రామికులై మీ స్వేదంలో

సత్ఫలితం సమతా ధర్మం
సాధించు డాదర్శంగా.
సంకల్ప బలంతో మీరు
సాధించలేనిది వుండదు.
మంచు పొగనైనా అది
మార్చగలదు ఇనబింబంగా,
హర్షమయ కంఠస్వరాన్ని
ఆమని కోయిల గానంలా
ఆలపించండన వరతం.
ఆనందించం డవిరతం.
కవుల కావ్య వీణారవంలోని
కల గీతామృతాన్ని
కలిసి మీరు దోచుకో గలగండి
కమ్మని జీవితంలో మెలగండి.
మాటలు లేని మౌన గానంలో
మధుర స్మృతుల్ని మేలుకో నీయండి.
పరిమళాల నందించే పువ్వుల్లా
పవిత్ర వర్షానిచ్చే మేఘాల్లా
జన్మలు మీవి చరితార్థ మొనర్చుకొండి.
అమాయకుల యెడ ఔదార్యం
అపరాధుల యెడ సహనం జాలీ చూపండి.
పొగడితే మందహాసం
తెగబడితే మౌనం ప్రదర్శించండి.
జీవితం ఒక వింత వినోదం కాదు
ఆకాంక్షకు దీక్షకు అది పాదు.
నమ్మకం వేరు నడక వేరు
కారాదు మీ జీవిత యాత్రలో!!

3.

(జిబ్రాన్ సూక్తి)

ఎప్పుడు మీరు విడని ఏకమనస్కత సమత
మహా ప్రకృతి మౌనద్యుతి
మమతా మధురిమము మనుడి.
నభో మారుతాలను మీ
నడుమ నాట్యమాడనీండి.
ఒకరి క్షీరపాత్ర ఒకరు
ఒప్పు మీర నింపుకోండి
ఒకే పాత్రనుండి మాత్ర
మెపుడు మీరు త్రాగకండి.
ఒకరి కొకరు భక్ష్యమ్ములు
రక రక మందించుకొండి
ఒకే భక్ష్యము కలిసి మాత్ర
మెపుడు మీరు తినకండి.
ఆడండీ పాడండీ ఆనంద పరవశులు కండి
పవిత్రమగు మీ ప్రత్యేకత పరిపోషించుకోండి.
వీణాతంత్రులు అవి వేరు వేరుగా సున్నా
వినిపించేదంతా ఒక విమల గాంధర్వమె కద.
ప్రేమించుకొండి ప్రేమించుకొండి
ప్రేమను పెనుబంధము కానీయకండి
ఒకరి కొకరు హృదయా లిచ్చుకోండి
ఇచ్చుకొన్న హృదయాలు ఉచ్చులు కానీకయకండి.
కలిసి ప్రక్క ప్రక్క నిలవండి
కాని కద నొక్కు కొనకండి
దివ్య భవన స్తంభాలవి
దేని కదే వేరుగ నిలుచును కద.
చెట్టునీడ తీగ గాక తీగ నీడ చెట్టుగాక
దివ్యముగా భవ్యముగా తేజః ప్రపూరట్టులును కండి!!

బి.వి. గారి స్నేహితులు, పరిచయస్తుల వ్యాసాలు

ఆయన రచనలతో...

– దేవినేని మధుసూదనరావు

జీవితమంతా పిల్లల ముందు ఆడుతూ, పాడుతూ ప్రవర్శనలు ఇస్తూ బాలసాహిత్య ప్రయోక్తగా బి.వి. ఎంతో పేరు పొందారు. ఆయనలా పిల్లల ఎదుట కథలు చెప్తూ రక్తి కట్టించే వారు ఇప్పుడు నలుగురున్నా ఆంధ్రదేశంలో బాలసాహిత్యం ఎంతో ప్రచారమయ్యేది.

విద్య ప్రబోధాత్మకంగా, విజ్ఞానయుతంగా, ఆనందకరంగా బాలసాహిత్య రూపంలో సాగాలని బాలబంధు బి.వి. నరసింహారావు గారి ఆకాంక్ష చిన్న పిల్లలలో ఎన్ని సందేహాలుంటాయో ఆయన పరిశీలనగా చూసేవారు. ఎప్పుడూ పిల్లల గురించి ఆలోచిస్తూ, వారి అల్లరినీ, ఆనందకర చర్యలను చూసి అర్థం చేసుకోవటానికి ప్రయత్నం చేశారు. పాటలతో నవ్వించి, కవ్వించి, ఆడించి, అందించి పిల్లలను విజ్ఞానవంతులు చేయటానికి ప్రయత్నించేవారు.

తనని తాను యావజ్జీవ బాలుడిగా చెప్పుకున్న గొప్ప పసి మనసు, పసిడి మనసు గల వ్యక్తి బి.వి. ఆయన బాలల బంధువు మాత్రమే కాదు, వారి అత్మల సింధువు. తమ పిల్లలు త్వరగా పెరిగి మరింత పెద్దవాళ్ళైపోయి తమ కళ్ళ ముందు సంపాదనా పరులై నిలబడితే సంతోషించే తల్లి దండ్రులే ఎక్కువగా కనిపిస్తారు మనకు. పిల్లలు పెద్దవాళ్ళయ్యాక సంపాదించాల్సింది ధనం మాత్రమే కాదని, పిల్లలు పెద్దవాళ్ళవుతున్న కొద్దీ కోల్పోతున్న చాల్యాన్ని తిరిగి సంపాదించుకోవాలని ఆశించే వారిలో బి.వి. నరసింహారావు గారిని మొదట చెప్పుకోవాలి. అట్లాగే పెద్దలు తామెంత పెరిగినా తమలో నిలుపుకోవాల్సిన గుణం బాల్యమేనని ఆయన నమ్మారు. 'బాలత్వం' మనిషిలో స్థిరంగా నిలవాలని, నిలుపుకోవాలని బి.వి. పరితపించారు. మనిషిలో సదా బాలకుడు ఒకడంటూ ఉంటే నిరంతరం జిజ్ఞాస, కుతూహలంతో నిండి అమృతాంశుడవుతాడని ఆయన విశ్వాసం.

నిండా నూరేళ్ళ బాల్యాన్ని ఆయన కలగన్నారు. వారి ఆత్మీయతలోని తీపిని పరిచయం చేయటమే లక్ష్యంగా వారి రచనలన్నిటినీ సంపుటాలుగా తేవాలని తోచింది నాకు. అందులో భాగంగానే ఈ సంపుటాలు వెలువడుతున్నవి.

పిల్లలే కాదు అన్ని వయస్సుల వారిలో కథల మొక్కలను నాటటం, అలాగే సుందరమైన, ఆహ్లాదకరమైన మనస్సు, పులకించే పాటల పూలను పూయించటం బి.వి.గారికి అలవాటు.

పిల్లలను నవ్వించడం, ఆలోచింపచేయడం, వారి భాషలో చెప్పటం వారికి కరతలామకం. ఎవ్వరింటికైనా వెళ్ళటం, వారితో కలిసిపోవటం, వారికి ఇష్టమైన వంటకాలను వండించుకుని తృప్తిగా భోం చేయడం వారికి ఇష్టం.

వారు ఎవరింటికైనా వస్తే ఆ రోజు పిల్లలకు పండుగే. ఇంట్లో పాఠశాలకు వెళ్ళిన పిల్లలు సహితం కడుపులో నొప్పి అంటూ వెనక్కి రావలసిందే. ఇంట్లో వారి గేయాలను, పాఠాలను వినాలిగా మరి.

ఆయనకు పిల్లల మనసు బాగా తెలుసు. ఏమి చెప్తే వారు వింటారో ఆయనకు వెన్నతో పెట్టినవిద్య ఆయన ఎవరింటికెళ్ళినా వాళ్ళతో కలుపుగోలుతనంగా ఉండటం, పాటలు పాడి, వారిని ఆహ్లాదపరచడం, ఇంట్లోని వారితో కలిసిపోవడం అలవోకగా జరిగిపోతాయి. బి.వి. వచ్చిన తక్కువ సమయంలోనే గృహస్థుకే అనుమానం వస్తుంది ఇంటి యజమాని ఎవరా అని! ఆయనది అంత చాకచక్యం, మాటల గారడి. ఎవరింటికి వెళ్ళాలన్నా వారితో ఆయనకి పరిచయం అవసరం లేదు. పద్యాలు, గేయాలు మీద ఏ మాత్రం ఆసక్తి ఉన్న వారింటికైనా వెళ్ళి ఆయన తలుపు కొడ్తారు. అక్కడే ఉండి, పాడి, సంతృప్తిగా భోంచేసి వెళ్తారు.

పుస్తక ప్రదర్శనలో బాల బంధు బి.వి. శతజయంతి సభ జరిగింది. వక్తలు బి.వి. గారిని గురించి చెప్పిన విషయాలతో నేను చాలా ప్రభావితుడనైనాను. వారు రచించిన పుస్తకాలు, వారి రచనలు ప్రోగు చేసి, వాటిని ప్రచురించే పని నేనే ఎందుకు చేపట్టగూడదని తోచింది.

మరుసటి దినం నుండి బి.వి. పుస్తకాలు ఎక్కడెక్కడ దొరుకుతాయా అని, వారితో సంబంధం వున్న వాళ్ళు ఎవరా అని ప్రయత్నం చేయగా 30 మంది పైనే పరిచయం ఉన్నవారు తేలారు. కొంత మందిని గురించి నాకు తెలియదు. అందరిని ఫోనులో పలకరించి, బి.వి. పుస్తకాలన్నింటినీ ఒక సంకలనంగా చేయాలనే నా సంకల్పాన్ని తెలియచేసి, వారి దగ్గర ఉన్న పుస్తకాలను ఒక జిరాక్స్ కాపీని ఇవ్వవలసిందిగా కోరి, వారితో వారికున్న అనుబంధాన్ని వ్యాసరూపంలో రాసి పంపించవలసిందిగా కోరాను. వారి పుస్తకాలను, కథలను, వ్యాసాలను, వ్యాకరణం పుస్తకాల పట్టికను తయారుచేసి వాటి కాపీలను సంపాదించే పనిలో చాలా మంది కొత్త మిత్రులను సంపాదించుకున్నాను. వారందరితో సంభాషించటం బి.వి. గురించి ముచ్చటించటం ఈ ఏడు నెలలు నేను చాలా ఆనందించిన సమయం.

బాల సాహిత్యంలో బి.వి. చేసిన పని భావితరాలకు అందచేయాలని దాని ద్వారా బాలలలో సాహిత్యం పట్ల అభిలాష కలగచేయాలని నా సంకల్పం. బి.వి.కి పిల్లలంటే ఎంతో ఇష్టం. వారి కొరకు వేషాలు వెయ్యటం, చక్కని సులభశైలిలో గేయాలు, కథలు రాయటం తెలుగు బాలల అదృష్టం. సమగ్ర సాహిత్యంగా ముద్రించటం నాకు అందివచ్చిన వరం.

బి.వి. చాల పాఠశాలలకు వెళ్ళి పాటలు పాడి పిల్లలను ఉర్రూతలూగించే వారని చాలా మంది చెప్పగా తెలిసినది. కాని అవి ఆయన గొంతులో మనకు దొరకక పోవటం మన దురదృష్టం. ఇది ఈ రోజులలో ఉన్న మాధ్యమాలు అప్పుడు లేకపోవటం తెలుగు బాలల దురదృష్టం.

బాలబంధుకో నూలుపోగు

ఈదుపల్లి వెంకటేశ్వరరావు

ఇది దాదాపు ముప్పయి సంవత్సరాల కిందట జరిగిన ఒక మరపురాని సంఘటన. అది వేసవికాలపు మధ్యాహ్నం రెండు గంటల సమయం. నేనప్పుడు ఆర్టీసి ఏలూరు డిపో రిజర్వేషన్ క్లర్క్ గా పనిచేస్తున్నాను. టిక్కెట్ల బాక్సు పట్టుకొని డిపో నుండి ఎదురుగా ఉన్న బస్ స్టాండ్ కు వెళుతున్నా, అంతలో నాకు ఎదురుగా ఒక ఆజానుబాహుడు బంగారు మేని ఛాయతో ఖద్దరు దుస్తులతో, చెరగని చిరునవ్వుతో వచ్చి, రోడ్డు పక్కనే అమాంతం నన్ను వాటేసుకొని నీ కోసమే వేచి ఉన్నానంటూ వెన్ను తట్టి ఆశ్చర్యంలో ముంచారు.

అప్పుడు చూశా పక్కనున్న చిరపరిచితుడూ, సాహితీ ప్రియుడు, రసమయ జీవన శిల్పి అయిన వేగుంట కనకరామబ్రహ్మంగారిని. నా కంగారు చూసి కొంటెగా నవ్వుతూ ఆయనే బాలబంధు బి.వి. నరసింహారావు గారు అన్నారు. ఇది బి.వి. గారితో ప్రథమ పరిచయం. దీని నేపథ్యం ఏమిటంటే అప్పటికి నేను వ్రాసిన బాలగేయ సంకలనం "చిరుమల్లెలు" కనకరామబ్రహ్మంగారు యిస్తే, దాన్ని చదివి నన్ను చూడాలని పట్టుబట్టి వట్లూరు నుండి వచ్చి నా కోసం వేచి ఉన్నారట. అది విని నేను విస్తుపోయాను, ఒక అపరిచితుడు వ్రాసిన కొన్ని బాలగేయాలు చదివి అంతగా స్పందించిన సహృదయుణ్ణి నేను చూడలేదు.

ఆ తర్వాత వట్లూరులో రామబ్రహ్మంగారింట్లో మూడుసార్లు కలిసి బి.వి. గారితో సహపంక్తి భోజనం చేశాను. గుడివాడలో రాజేంద్రనగర్లోని బి.వి. గారింటికి వెళ్లి ఒకపూట వారితో గడపడం నాకింకా గుర్తుంది.

ఆ తర్వాత అప్పుడప్పుడూ ఉత్తరాలు వ్రాస్తుండేవారు. ఇది ఆ మహానుభావునితో నాకున్న కొద్ది పాటి పరిచయం. ఆ బాలసాహితీ బ్రహ్మతో గడిపిన క్షణాలు, ఆ జ్ఞాపకాలు యిప్పటికీ నా మదిలో మధురంగా పదిలంగా నిలచి ఉన్నాయి. అంతటి ప్రజ్ఞానిధి మన్నన పొందటం మహద్భాగ్యంగా భావిస్తున్నాను. ఆయన మహోన్నిత మనస్కుడు, స్నేహశీలి, ఎదటి వ్యక్తిలో రవ్వంత వెలుగున్నా మనసారామెచ్చుకొని ప్రోత్సహించే సరసుడు, తన రచనా వ్యాసంగమంతా బాలసాహిత్యానికే అంకితం చేసిన వ్యక్తులు అరుదు. నాట్యం, గానం, గడిపిన వారు కూడా అరుదుగా ఉంటారు. ఆ కళాతపస్వితో నాకున్న స్వల్పపరిచయాన్ని పురస్కరించుకొని 'చంద్రనికో నూలుపోగు' అనే శీర్షికతో ఒక గేయం వ్రాసి వారి సమక్షంలోనే చదివాను. దాన్ని వారు తమ జీవనరేఖ అనే స్వీయచరిత్రలో పొందుపర్చడం నా అదృష్టం. ఆయన అస్తమించినప్పుడు "కలికిపాటల పికము వలసపోయింది. బాల కవితావలము – బోసి పోయింది" అని ఒక స్మృతి గీతం వ్రాసి ఓ కన్నీటి బొట్టురాల్చాను. కిలకిలమను పసిపాపలకు –

తలనెరిసిన తాతయ్యలకు పూలభాషలు విరచించే.. పుంభావ భారతికి ఇవే నా శతసహస్ర వందనాలు – ఆత్మీయ జంజనిబంధనాలు.

మాలిన్యము సోకనట్టి బాలబంధు చిత్తము.

ముచ్చటగా పచ్చికలో మెరియు మంచి ముత్తెము.

చిరు పాపల కోసమతడు విరచించిన పాటలు

మమతా మాధురుల చిందు మకరందపు ఊటలు

వేదికెక్కి అతడు తరచు వినిపించే మాటలు.

తల్లి దండ్రులందరికీ మల్లెపూలబాటలు

నయగారముతో లభించే అతని నాట్యరీతులు

సభాసదుల యెదలందున రసానంద జ్యోతులు

రసహృదయుల కందించెడు రమ్య స్నేహశీలుడు.

మధుర బాలకవుల కృతులు గుది గుచ్చిన హేలుడు

నేనంటే అతడు చూపునెనరు కానవాలుగ

ఈయదలచుకొంటి నొక్క గేయ సుమకానుక,

కలికి పాటల పికము

కలికి పాటల పికము
వలస పోయింది.
బాల కవితాపము
బోసిపోయింది

చిన్నారి బాలలను
ఇన్నాళ్లు వరకు
కలకూజితాలతో
అలరించి ఆడింది.

ఉన్నంత కాలము
ఉల్లాస జీవి
పాడింది. ఆడింది.
దూరతీరాల కేగింది!

ఏ నందనాలపై
మనసు పుట్టిందో
తెనుగు తోటను వదలి
తరలిపోయింది.

ఆ పికము లేకున్నా
ఆ పాట వుంది.
పాటలోనే పికము
బ్రతికి వుంటుంది.)

ఈదుపల్లి

(చిన్నారి పాటలు సిద్ధహస్తుడు బాలబంధు స్మృతికి

'బాలబంధు' బి.వి. నరసింహారావు

నయనానందకరంగా ఉంటుంది. నాట్యం వీనులకు విందుగా ఉంటుంది. గానం నాట్యం కలగలిస్తే మనసుకు గిలిగింతలు పెడతాయి. హృదయంలో అమృతపు జల్లులు కురిపిస్తాయి. రెంటి రహస్యాలు తెలిసిన వ్యక్తి పిల్లలకు పాటలు అల్లితే ఆ సృష్టి అద్భుతంగా ఉంటుంది. అందుకు బి.వి. నరసింహారావు గారి బాలల గేయాలు.

కృష్ణాజిల్లా కవుతలం పుట్టిన ఊరు. గుడివాడలో స్థిరపడ్డారు. విద్యాశాఖలో పని చేశారు. నాట్యంలోని హొయలనూ, గానంలోని లయనూ ఒలికించి గేయాలు రాసిన అచ్చమైన బాలల కవి. అంతేకాకుండా తాను రాసిన గేయాలకు, చక్కని బాణీలు కట్టి పలుసభల్లో గానం చేశారు. అటు ముద్దు పాపల వయసు వారినీ మురిపింపజేశారు. ఆనందాబ్దిలో ఓలలాడింప జేశారు.

ఆయన గేయాలు అంత్యప్రాసల అందాలను సంతరించు కొన్నాయి. అనుప్రాసల చందాలను పులుముకొన్నాయి. ముక్తపదగ్రస్తాలతో ముద్దు ముద్దుగా నడుస్తాయి.

బి.వి.బాలల గేయాలు, గేయకథలు, అసంఖ్యాకాలు. అవి పాలబడి పాటలు, బాలరసాలు, ఆవూ–హరిశ్చంద్ర, దిరిసెన పూలు, ప్రియదర్శి, బాలల లోకం, చిన్నారి లోకం, పూల బాలలు, ఋతురాణి, అమ్మ ఒడి, వెన్నెల బడి, మున్నీ గీతాలు, భీమసెనుడు మొదలైనవి గేయసంకలనాలుగా వచ్చాయి.

నా కథలు, ముద్దుబిడ్డలు — అనేవి కథా సంకలనాలు. ఇంకా ఎన్నో నత్య నాటికలు రాశారు. బాలసాహిత్యానికి వన్నెలు – చిన్నెలు కూర్చారు. "పద విపంచి" అని పదాల గురించి పలు వివరాలు అందించారు.

బి.వి. – పసిపాపల నవ్వులే పైడి పువ్వులు,

పసిపాప మాటలే పైడి మువ్వలు.

అందుకనే ఆ మాటల్లోని లాలిత్యాన్ని ఒలికించారు ప్రతి గేయంలో భారత ప్రభుత్వం వీరికి బాల సాహిత్య బహుమతి ఇచ్చి సత్కరించింది. ముక్తపద గ్రస్తాలతో, ప్రాసలో కూర్చిన పాటలు పిల్లలకు త్వరగా పట్టుబడతాయి.

అవ్వ చేతిలో గువ్వ – గువ్వకాలినొక మువ్వ

మువ్వ ఖరీదొక రువ్వ – రువ్వకు బియ్యము తవ్వ

తవ్వ బియ్యము తో బువ్వ!

ఆది – అంత్యప్రాస ప్రాధాన్యం గల గేయాలు కూర్చటంలో వీరు సిద్ధహస్తులు.

చైనా ఒక దేశం, క్వైనా ఒక మందు, పీటర్ ఒక రాజు, మీటర్ ఒక కొలత ఇలా ఉంటాయి. వీరి గేయాలు. అందుకే ఆంధ్రప్రదేశ్ బాలల అకాడమీ 'బాలబంధు' బిరుదును ఇచ్చి సత్కరించింది.

నాకు తెలిసిన బాలబంధు బి.వి. నరసింహారావుగారు

– చంద్రం

విద్యావేత్తగా, బాలసాహితీ స్రష్టగా, నాట్యకళా విశారదునిగా ఆంధ్రదేశంలో సుప్రసిద్ధులైన మనిషి కీర్తిశేషులు, బాలబంధు బి.వి. నరసింహారావు గారు. వారిని మొట్టమొదటి సారి నేను చూసింది 1961లో. అప్పుడు నా వయసు పదమూడు సంవత్సరాలు, కృష్ణాజిల్లా గన్నవరం తాలూకా, కానుమోలు గ్రామంలోని జిల్లా పరిషదోన్నత పాఠశాలలో ఎనిమిదవ తరగతి విద్యార్థిని నేను. చండశాసనుడిగా పేరు పొందిన ఎస్.కె. వెంకటేశ్వర్లుగారు మా ప్రధానోపాధ్యాయులు. నేను ఫస్ట్ ఫాంలో చేరే నాటికి వారిక్కడ వున్నారు. అంతకు ముందు ఆ పాఠశాలలో ఎప్పుడైనా జరిగిందో లేదో తెలీదుగాని, ఆ సంవత్సరం వార్షికోత్సవం నిర్వహించటానికి పూనుకున్నారు మా ఉపాధ్యాయ బృందం. ఆ సందర్భంగా బాలబంధు బి.వి. నరసింహారావు గారిని ముఖ్య అతిథిగా తీసుకువచ్చారు. అప్పుడన్న మాట నేను బి.వి. గారిని చూడటం.

గ్రామీణ వాతావరణం, పాఠశాల చిన్నది. నిధులు తక్కువ. కాబట్టి కార్యక్రమం అట్టహాసంగా జరిపించే అవకాశం లేదు. సభాస్థలంలో ఉపాధ్యాయులు, విద్యార్థులూ సమావేశమయ్యారు. బయట వారెవర్నీ పిలవలేదు– ఒక్క బి.వి. గార్ని తప్ప. ఆనాటి కార్యక్రమంలో ముఖ్యఅతిథిగా వేంచేసిన బి.వి. గారే ముఖ్యవక్త – ప్రధాన ఆకర్షణ కూడా వారే!

ఏభై రెండేళ్ల నాటి సంగతులు గుర్తుచేసుకొని రాస్తున్నాను. వేదిక లేదు, మైక్ లేదు, నేలమీద నిలబడి బి.వి. గారు ప్రసంగించారు. అది కేవలం ప్రసంగం అంటే సరిపోదు. మాట పాటల సంగీతం – సాహిత్యం – నటన – అనుకరణం – హాస్యం – చమత్కారం .. ఇది వుంది అది లేదు అనలేని – సకల కళల సమ్మేళనంగా ఆయన ఉపన్యాసం కొనసాగింది. ఉపాధ్యాయులు, విద్యార్థినీ విద్యార్థులు అందరూ నిశ్శబ్దంగా ఆలకించారు. తిలకించారు, పులకించారు. ఆనందపరవశులైపోయారు. నా వరకు నేను చెప్పలేని అనుభూతికి గురి అయ్యాను. ఆ సమయంలో అమందానంద కందళిత హృదయారవిందుడ నయ్యానని ఫక్తు కావ్య భాషలో చెప్పినా అది తక్కువే అవుతుందేమో!

ఉపన్యాసం చివరలో భాషా సంబంధమైన 'క్విజ్' కూడా నిర్వహించారు. బి.వి. గారు. ఆ కార్యక్రమంలో ఆయన అడిగిన ప్రశ్నల్లో ఒకటి తప్ప మిగిలినవన్నీ మరచిపోయాను. అర్ధశతాబ్దం గడిచినా, యిప్పటికీ నా బుర్రలో ఆనాడు నాటుకొని, ఈ నాటికీ గుర్తుండిపోయిన ఆ ప్రశ్న ఏమిటంటే – 'దధి' అని రెండక్షరాల మాటవుంది. దాని అర్థం 'పెరుగు' అని. దాని ముందు ఒక అక్షరం చేర్చితే 'సముద్రం' అనే అర్థం వస్తుంది. ఆ అక్షరం ఏమిటి? అని బి.వి. గారు ప్రశ్నించారు. ఆ అక్షరం ఏమిటో

నాకు తెలుసు. వెంటనే లేచిచెప్తే బావుండేది. కాని, నేనాపని చెయ్యలేదు. అందుకు స్వభావరీత్యా నాకున్న బలహీనతే కారణం. తరగతి గదిలో ఉపాధ్యాయులు పాఠం చెబుతున్నప్పుడు, ఏదైనా తెలియని అంశం వుంటే, లేచి నిలబడి ధైర్యంగా అడగలేక పోయేవాడిని. అదే యిక్కడా జరిగింది. చిత్రం ఏమిటంటే విద్యార్థులెవ్వరూ సమాధానం చెప్పలేదు. తెలిసే చెప్పలేదేమో నాకు తెలీదుగాని, ఉపాధ్యాయుల్లోనూ ఎవ్వరూ ఆ సమస్యను పూరించలేదు. చివరికి బి.వి గారే చెప్పారు – 'దధి'కి ముందు 'ఉ' చేరిస్తే 'ఉదధి' అవుతుందని, ఉదధి అంటే సముద్రం అనీను.

ఆనాటి ప్రసంగంలో బి.వి. గారు ఎన్నో మాటలు చెప్పారు. విశేషాలు వినిపించారు. పాటలు పాడారు. ఆ రోజునే వారు వినిపించిన పాటలలో ఒక పాట–బాలగేయం – కొంత భాగం ఇప్పటికి నాకు గుర్తుంది అది.

తప్పట్లోయ్ తాళాలోయ్– దేవుని గుడిలో బాజాలోయ్.

–చప్పట్లోయ్ సరదాలోయ్ పిల్లలె బడిలో రాజాలోయ్

పళ్లూ పూలూ దేవునికోయ్ — పలకా బలపం పిల్లలకోయ్

ఇలా సాగిపోతుందీ పాట. 'ఉత్తరాల రత్తయ్య' మీద కూడా ఒక పాట పాడారు. పాటలు పాడేటప్పుడు ఒక చేత్తో పుస్తకం పట్టుకొని, రెండో చేత్తో దానిమీద తాళం చెయ్యటం వారికలవాటు.

ఇస్త్రీ చొక్కా తోడుకొచ్చిన ఓ కుర్రాడు, చేతులు మామూలుగా వదిలితే చొక్కా నలిగిపోతుందని, చేతులు కాస్త పైకెత్తి నడవడం అభినయించి అందర్నీ ఆహ్లాదపరిచారు బి.వి. గారు.

మద్రాసు నుంచి వాళ్ల మేనమామ కొనితెచ్చిన బొమ్మల చొక్కా తొడుక్కొచ్చిన మరో కుర్రాడు భేషజంగా దాన్ని ప్రదర్శించటం, ఎవ్వర్నీ దాన్ని ముట్టుకోనివ్వకపోవటం, ఓ పిల్లాడు ఒక్కసారి ఆ చొక్కాని ఊరికే తాకి చూస్తానని బేలగా అర్థించటం లాంటి అంశాలను ఆసక్తికరంగా అనుకరించి అందర్నీ ఆకట్టుకున్నారు.

★★★

అది కాకతాళీయమే కావచ్చుగాని, నేను రెండవసారి బి.వి. గారిని చూడటం కూడా అనుమోలు హైస్కూల్లోనే! సంవత్సరం గుర్తులేదు. అప్పటికి నేను ఉద్యోగంలో ప్రవేశించాను. రెండు మూడురోజుల స్వల్పవ్యవధి సెలవు మీద మా ఊరు వచ్చివున్నాను. కానుమోలు శివారు 'పెరికీడు వంతెన' మా స్వగ్రామం. సెలవు అయిపోయింది. ఆ రోజే బయలుదేరి నేను వెళ్లిపోవాలి. సరిగ్గా అప్పుడు తెలిసింది –

ఆ సాయంత్రమే కనుమోలు హైస్కూల్లో బి.వి. గారి కార్యక్రమం వుందని! వెంటనే టెలిఫోన్ ద్వారా సెలవు మరొక రోజు పొడిగించి, సాయంత్రం కార్యక్రమానికి హాజరయ్యాను. అపరిమితానందం పొందాను.

1974 లో – నెల గుర్తులేదు – బదిలీ మీద గుడివాడ పట్టణానికి వచ్చాను. అక్కడ అక్కినేని నాగేశ్వరరావు కళాశాలలో నా పూర్వమిత్రుడు కె. సత్యనారాయణగారు ఆంగ్లోపన్యాసకుడిగా పని చేస్తున్నాడు. మా సంభాషణ సందర్భంలో ఒకసారి బి.వి.గారి ప్రస్తావన వచ్చింది. అప్పుడు తెలిసింది – బి.వి.గారు గుడివాడలోనే స్థిరనివాసం ఏర్పరచుకొని వుంటున్నారని. నాకు చాలా సంతోషం కలిగింది.

కె.ఎస్.ఎన్.గారికి బి.వి. గారితో మంచి పరిచయమే వుంది. గుడివాడ రాజేంద్రనగర్ – నాలుగో లైన్లో వుంది బి.వి. గారి స్వగృహం, నన్ను తీసుకువెళ్లి బి.వి. గారికి పరిచయం చేశారు కె.ఎస్.ఎన్. గారు. తదాదిగా మా పరిచయం దినదిన ప్రవర్ధమానంగా కొనసాగింది. బి.వి. గారిలో సుగుణం ఏమిటంటే వున్న ఒకసారి పరిచయమైన వ్యక్తిని సాధారణంగా వదలరు.

ఎదుటి వ్యక్తిలో ఏ చిన్న ప్రత్యేకత వున్నా దాన్ని గుర్తించటం, ప్రోత్సహించటం ముఖ్యంగా వర్ధమాన కవులెందరో ఆయన ప్రోత్సాహంతో వెలుగు చూచారంటే అతిశయోక్తి కాదు. రాసిన వాటిని సరిదిద్దటం, ముందు మాట రాసి ఉత్సాహపరచటం, ఆవిష్కరణ సభలు పెట్టించి మెచ్చుకోవటం లాంటివి.

ఆయన క్లిష్టమైన పనుల్లో కొన్ని. వున్న, చెప్పుకోదగ్గ లక్షణాలలో మరికొన్ని సభలకి సకాలంలో పోవటం, వుండటం, ఏ అంశం గురించైనా ఉపన్యసించగలగటం, ఎదుటి వారిని మాటలతో నొప్పించకపోవటం, నేర్పుతో స్నేహంగా మలచుకోవటం, పరిచయస్తుల ఇళ్లకు వెళ్లటానికి మొహమాట పడకపోవటం, చదివిన గ్రంథాలలోని నచ్చిన అంశాలను ఎత్తి రాసుకోవటం మొదలైనవి, తెల్ల కాగితాల మీద రాయవలసివస్తే పెన్సిల్ రూళ్లు కొట్టి రాసేవారు. చిత్రలేఖనంలో కూడా కొంత ప్రవేశం వుంది. వారు గీసిన చిత్రాలు కొన్ని వారు చూపించారు. తరచు రాష్ట్ర సంచారం చేసేవారు. ఏ ఊరు వెళ్లినా అభిమానుల ఇళ్లలోనే. హోటళ్లలో దిగాల్సిన అగత్యం, దిగే అలవాటు ఆయనకు లేవు. తిరిగి వచ్చిన తర్వాత ఆ వివరాలన్నీ పూసగుచ్చినట్లు చెప్పేవారు.

ఆయన దగ్గరకు వెళ్తే ఒకంతట వదిలేవారు కాదు. గంటలు, రెండు గంటలు, మూడు గంటలు, నాలుగు గంటలు కూడా ఆయన దగ్గర గడిపిన అనుభవం వుంది నాకు. ఆయన దగ్గర ఎంతసేపు కూర్చున్నా విసుగనిపించేది కాదు. కలిసిన పరిచయస్థుల గురించి, తిరిగిన ప్రదేశాల గురించి, పాల్గొన్న సభల విశేషాల గురించీ సవివరంగా చెప్పేవారు. ఆసక్తికరమైన వారి పూర్వానుభవాలు – ముఖ్యంగా నాట్య ప్రదర్శనలకు సంబంధించిన ముచ్చట్లు వినిపించేవారు.

బి.వి గారికి వయసుతో నిమిత్తం లేదు. అన్ని వయసుల వారితో సరదాగా కలిసిపోయేవారు. వారికీ నాకూ వయసులో మూడున్నర దశాబ్దాల (35 సం॥లు) వ్యత్యాసం వుంది. తన వయసు వారితో మాట్లాడినంత సహజంగా, సరదాగా మాట్లాడేవారు,

వారికున్న స్నేహాలు, పరిచయాలు అసంఖ్యాకం. అసామాన్యం. సామాన్యుల గురించే కాక, చలం, సంజీవదేవ్ లాంటి లబ్ధ ప్రతిష్ఠుల గురించి కూడా ఎన్నో ఆసక్తికర విషయాలను చెపుతుండేవారు. స్థానికంగా వున్న పెద్దలలో డాక్టర్ యెర్నేని వెంకటేశ్వరరావు (విశ్రాంత ప్రధానాచార్యులు – అక్కినేని నాగేశ్వరరావు కళాశాల. – గుడివాడ) గారి పట్ల వారికి గౌరవాభిమానాలు మెండు, తరచు వారి ఇంటికి వెళ్లేవారు. వారి గురించి గొప్పగా చేస్తూ వుండేవారు.

నా చిరంజీవి 'బాలగేయాలు' పుస్తకావిష్కరణ సభ వై.వి.ఆర్ గారిని ముఖ్య అతిథిగా పిలిపించింది. బి.వి. అన్నట్టు, ఆ పుస్తకానికి సాభిప్రాయంగా ముందుమాట రాసింది బి.వి. గారే. అంతేకాదు, ఆ పుస్తక ప్రచురణకి ప్రోత్సహించింది కూడా వారే. ఆవిష్కరణ సభ పెట్టమంటే నేను వద్దన్నాను. నా సహోద్యోగులలో బి.వి. గారికి తెలిసిన వారొకరున్నారు. ఆయన్ని పట్టుకొని, 'మీ మిత్రుడు మంచి పుస్తకం రాశాడు. ఆవిష్కరణ పెట్టించమంటే కాదంటున్నాడు. ఆ అవకాశాన్ని మీరు ఉపయోగించుకోండి!' అని సలహా యిచ్చారట. దీక్ష ఆఫీసు రిక్రియేషన్ క్లబ్ ఆధ్వర్యంలో ఆవిష్కరణ సభ యేర్పాటు చేశారు. అయితే, నేనెక్కడ వద్దంటానో అని విషయం గోప్యంగా వుంచారు. కరపత్రం అచ్చయ్యేంత వరకు నాకు తెలీదు. సభ గురించి పుస్తకానికి ముందుమాట రాసిన బి.వి. గారే ఆవిష్కర్త, సమీక్షకులూ. తమ పుస్తకమే ఆవిష్కరింపబడుతున్నదిగా సంబరపడిపోయారు ఆ సమయంలో వారు!

ఆయన దగ్గరకు వెళ్లిన ప్రతిసారి కొత్తగా రాసిన గేయాలన్నీ తప్పకుండా వినిపించేవారు. తాను రాసినది బాలసాహిత్యం గనుక భాష, భావం ఆ స్థాయిలోనే వుండేటట్టు జాగ్రత్త వహించేవారు. వారి గేయాలు సుందరంగా వుండేవి. వచన రచన కూడా చిన్నచిన్న వాక్యాలతో ఆకర్షణీయంగా, ఆహ్లాదకరంగా సాగేది. వారి ఉచ్చారణ చాలా స్పష్టంగా వుండేది. ఉపన్యసించేటప్పుడు తడబాట్లూ, తడుపుకోవడాలు వుండేవికావు. హడావుడి పడకుండా, ఒక స్థాయిలో, చక్కగా, వినసొంపుగా మాట్లాడేవారు.

సంభాషణలో చమత్కారం, ప్రవర్తనలో లౌక్యం తగుపాళ్లలో కనిపించేవి బి.వి. గారిలో. 1994 జనవరిలో విజయవాడ బుక్ ఫెస్టివల్లో చలంగారి గురించి ఉపన్యసించటానికి ఆహ్వానం అందుకొని వెళ్లటం, వేదిక మీదనే సుస్తీ పడటం, దరిమిలా కన్ను మూయటం దురదృష్టకర సంఘటన, అభిమానులందరికీ బాధాకరమైన విషయం.

మరణానంతరం బి.వి. గారి సంతాప సభ గుడివాడ టౌన్ హైస్కూల్లో జరిగింది. ఆ సభకు చాలామంది. అభిమానులు హాజరయ్యారు, సంజీవదేవ్ గారు వచ్చి ఉపన్యసించారు. నేను కూడా ఆ సభలో పాల్గొనటం జరిగింది.

శ్లో. జయన్తి తేసుకృతినో రససిద్ధాః కవీశ్వరాః

నాస్తి తేషాం యశఃకాయే జరామరణజం భయం

– భర్తృహరి నీతి శతకం – 20

సుకవుల కీర్తి శరీరాలకు జరామరణాల భయం వుండదు. వారు సదా స్మరింపబడుతూనే వుంటారు.

తే.గీ. రాజు మరణించె ఒక తార రాలిపోయే

కవియు మరణించె ఒక తార గగన మెక్కె

రాజు జీవించు రాతి విగ్రహములందు.

జీవించు ప్రజల నాలుకలయందు.

– జాషువ

నా జ్ఞాపకాలలో 'చిరంజీవి' బి.వి.

– డి. సుజాతాదేవి

బాలబంధు బి.వి.నరసింహారావుగారు బాలబంధు కాదు బాలమిత్రుడు, బాలలకే కాదు, బాలల రచయితలకూ బంధు. బాలలను కన్న బంగారు తల్లులకూ బంధువు. చిన్నచిన్న పిల్లలున్న తల్లులకు పిల్లల్ని ఎలా పెంచాలో చెబుతారు. ఊస్తే ఊశాడులే అలా ఉరిమిచూడకు? అని ఉరిమినట్లే చెబుతారు. పిల్లల పెంపకంలో తీసుకోవలసిన జాగ్రత్తలు. పెద్దవాళ్లం పిల్లలతో ప్రవర్తించే విధానమూ ఇతరులతో మెలిగే విధానము మదుపు, వ్యంగ్యం ఎత్తి పొడుపూ అన్నీవాళ్ల వ్యక్తిత్వవికాసంలో ప్రధానపాత్ర వహిస్తాయని హెచ్చరిస్తారు. ఉరిమి చెప్పినా ఆ జాగ్రత్తలు తరుముతుంటాయి. ఆయనకు మనుషులంటే ప్రేమ, మంచి వాళ్లంటే మరీ ప్రేమ. ఇంకో మాటలో చెప్పాలంటే ఆయన మనుషుల్లో మంచినే చూస్తారు. మంచి ఏ కొంచెమైనా అది ఆయనను అమితంగా ఆకర్షిస్తుంది. గోరంతలు కొండంతలై అది మోయలేనంత బరువౌతుందేమో, ఎక్కడికెళ్లినా తలా ఇంత పంచుతారు. అది మంచిని పంచటమో, పెంచటమోగాని, నన్ను అత్యంత ఆకర్షించిన గుణం అది. అంతేకాదు, మనిషన్నాక మనకు నచ్చిన గుణాలేకాదు, నచ్చనివి ఉంటాయి. కాని నచ్చని వాటిని ఎన్నడూ చెప్పేవారు కాదు. ఎవర్నీ విమర్శించే వారు కాదు. వెక్కిరించేవారు కాదు. మా రచనల గురించి మాట్లాడినపుడు నచ్చని విషయాన్ని చెప్పి ఏది ఎందుకు, ఎలా? అని వివరణలు, ఉదాహరణలు అనుభవాలు చెప్పేవారు. మరోచోట మాట్లాడితే మెరుగులను మెచ్చుకునేవారు.

చల్లటి సాయంత్రం వేళ తోటలోని పూలగాలిని తీసుకెళ్లి ఊరంతా ఊరికే పంచే చల్లగాలిలా మనుషుల పరిచయమున్న వారందరికీ మధ్య స్నేహ సుగంధాలను, పంచేవారు పెంచేవారు, ఈ విషయం ఆయనతో అనుభవమే.

ఓ శుభవేళ ఆ పూలగాలి కెరటం మా తలుపు తట్టింది. మా అమ్మాయి తలుపుతీసింది. "నువ్వు సుజాత కూతురివా? అమ్మను పిలు! తాతయ్య వచ్చాడని చెప్పు." అంటూనే చొరవగా లోపలకొచ్చి కూర్చున్నారు. ఆ రోజంతా పండగలా గడిచింది నాకు. ఆ తరువాత అలాంటి పండుగలెన్నో. చాలా మందికి ఇలాంటి అనుభవాలే ఉంటాయి.

కృష్ణాజిల్లా గుడివాడ తాలూకా కౌతవరం గ్రామంలో ఆగస్టు 15.1913లో బాడిగ పెదసుబ్బమ్మ పెద్దసుబ్బయ్య పుణ్య దంపతులకు జన్మించారు బాడిగ వెంకట నరసింహారావు. 11 మంది సంతానంలో ఆయన తొమ్మిదవవారు.

"అమ్మానాన్న అతి సామాన్యులు

ప్రేమాదరణల నసామాన్యులు

చదువురాదు సంస్కారహృదయులు

ఎదలో భేదమునెరుగని సదయులు"

అని తల్లిదండ్రుల గురించి రాసుకున్నారు బి.వి. గారాబంతో 7, 8 ఏళ్ళొచ్చేంత వరకూ చదువబ్బలేదు. ఆకతాయిగా తిరగడం ఆటపాటలతో గడిపేయడమే పని. కాని నిశిత పరిశీలన అనుకరణ. విన్నది విన్నట్లు తిరిగి చెప్పడం చిన్ననాటి నుంచే ఉండేవి. బడిలో ఆలస్యంగా చేరినా ఒక్కసారి పాఠం వింటే చాలు. అదేదో తెలిసిన కథ ఉండేది. పంతులుగారు గోదమీద సూక్తులు, శతకపద్యాలు రాయించడం వలన గుండ్రంగా అందంగా రాయడం అలవాటైంది. ఆ అలవాటు ఎదురుగా ఉన్న చెట్టూ, పుట్టా యధాతధంగా బొమ్మగీయడము అలవాటైంది. రోజుల్లో గ్రామాల్లో అదే బయలాటలూ, బొమ్మలాటలు నాటకాల్లో సంభాషణలు, హావభావాలు అనుకరించడం మిత్రుల మధ్య ప్రదర్శించడం. ఉపాధ్యాయులంతా ఏకసంధాగ్రాహి అని మెచ్చుకునేవారు. ఇట్లా వింటే అనుకరించడం చూస్తే ఇట్లా ప్రదర్శించడం ఆయనకు జన్మతో వచ్చినవేమో! శృతిలయలు ఉద్యోగ నిశ్వాసాలేమో! ఏమాటైనా ఆయన నోట పాటగా ప్రవహించేది. భావ శబలతతో పరిమళించేది. పరవశింపజేసేది ఆయన నోట ఓ మాట పదమై వినిపించి పాటగా పరవశించి చిత్రంగా పరవసించేది. అదెలాగంటే ఓ రోజు 'మా ఇంట్లో మా అమ్మాయితో ఆయన సంభాషణ "చిన్నా, చిన్నా!" అని మా అమ్మాయిని పిల్చారు.

"అక్కడే ఉన్నా ఏం రాస్తున్నావ్?

"బొమ్మేస్తున్నా"

"ఏంటా బొమ్మ?" శైలూ అడిగింది. "పూలూ పళ్లు చిన చిన ఇళ్లు. "

"అబ్బ! ఎంత బాగున్నాయో! ఎవరికి?"

"నీకో పూవు నాకో పూవు

నీకో పండూ నాకో పండు" అని ఆయన ఆపేశారు.

ఇల్లు నాకో " ఇల్లు" అని మా చిన్నది ఆయనలా పాడింది.

"మరి అంది చటుక్కున,

ఆ ప్రశ్న వినగానే నా వైపు చూసి తలెగరేశారు. తన భుజం తనే తట్టుకున్నారు.

"పూలూ పళ్లూనేనిచ్చాను కదా! మీ అక్కకు ఓ ఇల్లు నువ్వివ్వరాదూ? అన్నారాయన. సరే, అయితే అక్కకో ఇల్లునేనిస్తా తాతయ్యా! అని శైలు పెన్సిలు పట్టుకుంది.

“ఇదిగో నువ్వలా బతిమాలకు. మనసులో ఓ ఇల్లు ఊహించుకుని అలా.. గీసిపారెయ్యి. అది పెద్ద మేడవుతుందో చిన్న గుడిసెవుతుందో చూద్దాం.

శైలు బొమ్మవేసింది.

“అరే మీ అక్కకు చాలా పెద్ద ఇల్లిచ్చావుగా చాలా మంచిదానివి" మనస్ఫూర్తిగా మనవరాల్ని మెచ్చుకున్నారు. "మరి నువ్వు నాకు చాలా పూలూ పళ్లూ ఇచ్చావుగా అక్కకు ఒక్క ఇల్లే అందుకే పెద్ద ఇల్లిచ్చా” తను గీసిన బొమ్మను మురిపెంగా చూసుకుంటూ అంది శైలు. నేను వేస్తా నేనూ వేస్తా అని పెద్దమ్మాయీ చేరింది.

ఆయన నవ్వుతూ తడికళ్లతో నన్ను చూశాడు.

"అమ్మాయీ! చూశావా? పిల్లలు బంగారు కొండలమ్మా వాళ్లకు చెప్పడం మనకు చేతనవ్వాలంటే, నీకు ఉన్నదాన్ని తోటివారితో పంచుకో అని చెప్పడానికో కథ రాస్తావు. పెద్ద పెద్ద వాక్యాలూ, వర్ణనలూ, ఆడంబరాలూ ఇవన్నీ పిలిచి వాడు అసలర్థం అరగించగలడా? అరిగించుకో గలడా? ఇప్పుడు చూడు ఎలా అల్లుకుపోయారో.. కథ ఆలోచింప జేస్తుందమ్మా! అయితే వాళ్లకు అర్థం అయ్యేట్లు చెప్పాలి. బొమ్మలుండాలి. పాట ఆకర్షిస్తుంది. ప్రాసపదాలు మనసుకు పట్టుకుని మళ్లా పలికేట్లు చేస్తాయి. భాష వాళ్ల పరిధిలోనే ఉండాలి" అన్నారు అనునయంగా.

ఆయన ఎన్నో సార్లు వచ్చేవారు. నేను గుడివాడ వెళ్తూ ఉండేదాన్ని ప్రభావతి పిన్ని ఎంతో అభిమానంగా మాట్లాడేవారు. దరిదాపుల్లో ఉండేవారిని పిలిచేవారు. ఉపాధ్యాయులూ, రచయితలూ, గాయకులూ, ఇదో సందడి సంతోషం, సంగీత సాహిత్యం సత్సంగం, ప్రాథమిక విద్య బోధించే ఉపాధ్యాయులు, బాలలకోసం రాసేవాళ్లు. మేమంతా దగ్గర బంధువులమన్నట్లు, భావి భారతపౌరులను రూపొందించే బాధ్యత మాదే అయినట్లు ఒక విచిత్రమైన భావనలో, నమ్మకంలో, మత్తులో ఊగిపోయేవాళ్లం. కూనిరాగాలతో వీద్యోలు తీసుకునేవాళ్లం. ఉత్సాహం పేరు బాలబంధు.

ఆయనకు ప్రాస పదాల మీద మక్కువ ఎక్కువ. మక్కువ అనేకన్నా అవి పిల్లల్ని ఆకర్షిస్తాయని, పలకడం సరదాగా ఉండి త్వరగా నేర్చుకుంటారనీ కావచ్చు, బాలలగేయాలు, గేయకథలూ ఎక్కువ రాశారు. బాలరసాలు, దిరిసెన పూలు, పూల బాలలు, మున్నీగీతాలు, అమ్మబడి మొదలైనవన్నీ మొదటి

వయోవర్గమైన 5, 6 యేళ్ల వయసు పిల్లల కోసమే. ఇంకా అవు–హరిశ్చంద్ర, పూలబాలలు, ఋతురాణి మున్నగునవి గేయకథలు, నా కథలు, ముద్దుబిడ్డలు చిన్నకథల పుస్తకాలు, పదవిపంచి పిల్లలకు, పెద్దలకు కూడా ఉపయోగపడే పుస్తకం, అంత్య ప్రాసలు ఎక్కువగా రాసేవారు. అవి కావాలని ఏరికూర్చినట్లు అతుకు పెట్టినట్లుకాక అందంగా అమిరి ఉండేవి.

ఉదాహరణలు:

జలజల పువ్వులు
గలగల గాజులు
మిలమిల చుక్కలు
కిలకిల నవ్వులు
గణగణ ఘంటలు
కణ కణ మంటలు

> అవ్వచేతిలో గువ్వ
> గువ్వకాలికొక మువ్వ
> మువ్వ ఖరీదొక రువ్వ
> రువ్వుకు బియ్యముతవ్వ
> తవ్వ బియ్యముతో బువ్వ

చైనా ఒక దేశం.
క్వైనా ఒక మందు
పీటర్ ఒక రాజు
మీటర్ ఒక కొలత

ఇలా ఉండేవి.

బి.వి రచించిన పాలబడి పాటలకు 1958లో భారత ప్రభుత్వం జాతీయ పురస్కారం ప్రకటించింది. 1978 లో ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం, బి.వి.కి 'బాలబంధు' బిరుదు ప్రదానం చేసింది. వారి రచనలు దిన, వార పత్రికల్లో ప్రచురించబడుతుండేవి. ఆకాశవాణిలోనూ విరివిగా ప్రసారమయ్యేవి. బి.వి. పెద్దా చిన్నలతో చాలా స్నేహంగా మెలిగేవారు. చెడు అనవద్దు, వినవద్దు చూడవద్దు అనే ధోరణిలో ఉండేవారు. కాని బాలల రచనలు విషయంలో చిన్న పొరపాటు జరిగితే ఎంత కోప్పడేవారో, "ఏమనుకున్నావ్? పిల్లలకు రాయడమంటే, పెద్దలకు రాసేది నీ ఇష్టం. నీకు తెలిసింది.

రాసుకో, పిల్లలకు మాత్రం తెలుసుకుని రాయి" అని మమ్మల్ని హెచ్చరించేవారు. ఇక్కడో విషయం చెప్పాలి. ఆయన రచించిన 'ఆవు– హరిశ్చంద్ర' గేయ కథ గురించి రెండు మాటలు.

" అనురాగ పురం అనే ఊరిలో

అందరూ మంచివారే"

అని ప్రారంభిస్తారు.

బడి ఉన్నది గుడి ఉన్నది

అంటూ మంచి గ్రామానికి ఉండవలసిన లక్షణాలను వివరిస్తారు. అయ్యవారు పాఠాలే కాక మంచి మంచి కథలు కూడా చెప్పేవారట

''ఒక్కనాడు అయ్యవారు

ఒనరగ పిల్లలను పిలచి

ప్రేమతో తెలిపినారు చిన్న కథలు రెండు

ఆడి తప్పరాదటంచు ఆవు — పులి కథ ఒక్కటో

ఆడి తప్పరాదటంచు హరిశ్చంద్రు కథ ఒక్కటె''

ఆ రెండూ కథలూ చెప్పి ఆడితప్పని విషయంలో హరిశ్చంద్రుడు గొప్పవాడా? ఆవుతల్లి గొప్పదా? అని పిల్లల్ని అడిగారు అయ్యవారు.

అప్పుడు పిల్లలందరూ కూడా అవు–పులి కథలో తన బిడ్డకు పాలిచ్చి వచ్చాక, ఆడి తప్పరాదటంచు ఆవు పులి కథ ఒక్కటి. ఆది తప్పరాదటంచు హరిశ్చంద్రుని కథ ఒక్కటి". పులి తనను బతకనీయదని తెలిసి కూడా ఆవు ఇచ్చిన మాట కోసం, తిరిగి వచ్చి పులికి ఆహారమవడానికి సిద్దపడింది. కనుక హరిశ్చంద్రుడి కన్నా ఆవు గొప్పదని చెబుతాడు.

తరువాత అయ్యవారు పిల్లలలో భక్తి భావన పెంచాలనే, ఉద్దేశ్యంతో ప్రహ్లాదుడి కథ కూడా చెప్పారు. ప్రహ్లాదుని సత్రప్రవర్తన గురించి వివరిస్తూ

"అతివలు ఎవరైనా తన దారిలోన ఎదురైతే

అమ్మయనుచు మదిని తలచి దారినొసగి తొలగువాడు"

"అందరిలో చిన్నవాడు అయిదారేడులవాడు.

అయ్యవారి కెదురుగా అక్కజపలన నిలచినాడు"

గురువుగారికి కోపం వచ్చింది.

"అర్థం కాలేదేమిర ఆ బాలుని గొప్పదనము

ఏ స్త్రీ ఎదురైనా తన తల్లి వలెనె తలచువాడు"

అని వివరించ బాలుడు అయోమయము చూచుచు

అయ్యవారు అంతే కదా! అమ్మగాక ఏమందుము?

అన్నాడని ఆ కథ–

ఈ ఖండికలో పోతనగారినే బాలబంధు అధిక్షేపించాడని భక్తులు ఒక సభలో నిలేశారని, బి.వి. స్వయంగా చెప్పేవారు.

బాలల్లోని కౌతుకం, నైర్మల్యం, అమాయకత, నిలువెల్లా నింపుకున్న కవి బి.వి. పిల్లల ఆలోచనలు, ఆశలు కలగని వాళ్ల కోసం సుందరలోకాన్ని సుమపేశల పదజాలంతో సృష్టించిన స్వాప్నికుడు వాళ్ల కలల సీతాకోక చిలకల్ని చేజిక్కించుకుని, కొత్త రంగులుకూర్చి, రాగాలు నేర్పి వాళ్లకే బహూకరించిన మాంత్రికుడు మా బాబాయి మహారాజశ్రీ బి.వి. నరసింహరావు. బాలసాహిత్య వనంలో ఆయనొక దేవపారిజాతం, ఆయన కలం, గళం అజరామరం.

ఇక్కడ ఇంకో విషయం చెప్పాలి.

ఆయన బాలల రచయిత మాత్రమే కాదు. ఒకప్పుడు ఆంధ్రదేశాన్ని ఉర్రూతలూగించిన నాట్యమయూరం, అభినయ తేజం అనార్కలి పాత్రతో వేదికమీద ఒదిగి, ఒప్పించి మెప్పించి; ఆంధ్రజనహృదయాలను కొల్లగొట్టిన బి.వి ప్రహ్లాదుడి కథ కూడా అనార్కలి పురుషుడు కాదని ప్రేక్షకులు పందేలు వేసుకునేవారు. వీరితో ఉద్దండులు నటించేవారు. అంతేకాదు. నాట్యాన్ని సమకూర్చుకుని అనేక సాహితీ సభల్లో నాట్యం చేసేవారు. కవిశేఖరులంతా ఆనందంలో గీతాలకు పసిపిల్లల్లా చప్పట్లు కొట్టేవారు, బి.వి. కవిత్వంలోని భావాన్ని లలితనాట్యంతో కళ్లకు కదుతున్నాడు అని కవి పండితులు ప్రశంసించారు.

అది జనవరి 6 – 1994 వ సంవత్సరం విజయవాడ పుస్తక ప్రదర్శనలో ఒక షాపు ముందు స్నేహితులతో కూర్చుని ఉన్న నన్ను పలకరించారు బాబాయి. తెల తెల్లటి వస్త్రాలూ చిరునవ్వుల అస్త్రాలూ ఎప్పటిలాగే, ఇటూ ఇటూ కవిరావు, వేజండ్ల సాంబశివరావు, నన్ను చూసి నవ్వుతూ ముందుకు నడిచారు. 7 గంటల కల్లా కబురు. గుండె నొప్పితో పడిపోయారని, ఆయనతోపాటు నేనూ నా మిత్రురాలు శ్రీమతి ఎస్.ఎస్. లక్ష్మి ఆస్పత్రికి వెళ్లాం. లోపలకెళ్ళి ఒక్కమాట మాట్లాడే అవకాశం లేదు. అర్ధరాత్రి వరకూ అక్కడే ఉన్నాం. గుడివాడ నుంచి కుటుంబ సభ్యులు వచ్చాక మేం వెళ్లిపోయాం. తెల్లవారు ఝామున ఆయనికలేరని 'దివిజ కవి వరుల గుండియల్ దిగ్గురనగ అరుగుచున్నాడు శ్రీ నాథుడమరపురికి అన్న శ్రీనాథుడి పలుకు గుర్తొచ్చింది. ఆయన లేదు. కాదు ఆయన ఉన్నారు. మనతో ఎప్పటికీ ఉంటారు.

చిరంజీవి బాలబంధు

–డాక్టర్ నన్నపనేని మంగాదేవి

'బాలబంధు'గా పిల్లలకి పెద్దలకు ఆత్మీయులైన బి.వి. మంచి వ్యక్తి. ఆయన పలకరింపు అంత దొడ్డది. వారిని ఒక్కసారి కలిస్తే మరిచిపోలేము.

ఆయన గుంటూరు వస్తే బాలకుటీర్ రాకుండా వెళ్ళేవారు కాదు. పిల్లల్లో తాను ఒకడై ఆడి, పాడి మైమరచి పోయేవారు. ఆయన కుటీర్ పిల్లలకు ఎంత దగ్గరై పోయారంటే ఆయన నోరు విప్పక ముందే పిల్లలంతా కిలాకిలా నవ్వేసే వారు. నవ్వుతున్న పిల్లల్ని చేటంత ముఖం చేసుకుని కళ్ళు విప్పార్చి చూసేవారు.

"మీ కోసం పాట పాడనా?" అని వారంటే

"పాడండి! పాడండి" అని పిల్లలంతా ఏక కంఠంతో అరచేవారు.

"నే పాట పాడాలంటే మీరు నిశ్శబ్దంగా కూర్చోవాలి. సరేనా?"

"సరే" అంటూ పిల్లలందరూ పెద్ద గొంతుతో సమాధానం.

ఆయన మాత్రమే పాడితే వినసొంపుగా ఉండే పాటలు కొన్ని ఉన్నాయి.

"అల్లరి చేస్తే పిల్లొస్తుంది.

ముక్కూ చెవులు రక్కేస్తుంది.

అల్లరి మానీ పిల్లల్లారా!

కదలక మెదలక కూర్చొండర్రా!!

అంతే సూది పడితే వినిపించేటంత నిశ్శబ్దంగా అయిపోయేవారు.

ఆ పాట పాడుతున్నప్పుడు ఆయన హావభావాలు చూసి తీరవలసినదే! ఆయనతో పాటు పిల్లలూను.

ఆయన రాసిన అభినయగేయాల్లో తలమానికమయిన గేయం ఇది.

"అమ్మకు జేజే నాన్నకు జేజే

చదువులు నేర్పే గురువుకు జేజే

కమ్మని భారత భూమికి జేజే"

అభినయ గేయ సంకలనాల్లో, పిల్లల పాటల పుస్తకాల్లో ఈ గేయం లేకుండా ఉండదు. రాసిన వారు గుర్తు లేకపోయినా ఇది కాలదోషం పట్టని అద్భుత గేయం. అది ఈ నాటికీ, ఏ నాటికి పిల్లల పెదాల మీద ఆడుతూనే ఉంటుంది. అజరామరంగా, అవసరాన్ని, సందర్భాన్ని, ఆలోచనను బట్టి మొదటి రెండు లైనులు లీడ్ తీసుకొని ఎన్ని రకాల గీతాలు వచ్చాయో చెప్పలేను.

మనం కాపాడుకోవలసిన విలువలను ఎంత సొగసుగా, ఎంతో సున్నితంగా ప్రతిఫలిస్తుంది గీతం!

ఆయన అభినయిస్తుంటే నా సహచరి ప్రభావతి, నేనూ వయసు మర్చిపోయి ఆయనతో పాటు ఆడిపాడుతూ ఉండేవాళ్లం.

పిల్లలతో ఆటలు, పాటలు అయ్యాక మా ఇంట్లో భోంచేసి వెళ్ళేవారు.

పసి పిల్లాడిలా నిర్మలంగా ఉండే ఆయనకు కొన్ని "పిల్లచేష్టలు" ఉండేవి.

తనకు వచ్చిన వస్తువేదైనా కనిపిస్తే అడిగేసేవారు చిన్న పిల్లాడిలా "ఇది నాక్కావాలి. నేను అట్టేపెట్టేసుకుంటా" ఎక్కడ ఇవ్వనంటామో నన్నట్లు గుండెలకు హత్తుకుంటూ, మనం సమాధానం చెప్పేలోపే 'పోన్లే నీకిష్టం లేకపోతే' అని బుంగమూతి పెట్టే వారు గుండెల మీద నుండి దాన్ని తీయకుండానే, ఆ రోజుల్లో బెర్లిన్లో ఉన్న ఒక పాలిటెక్నిక్ స్కూల్కి బాలకుటీర్కి బైలేటరల్ సంబంధాలు ఉండేవి. ఆ కారణంగా 1976లో అనుకుంటా – జర్మనీ నుండి వచ్చిన 'తూజా' అనే కల్చరల్ ట్రూప్ గుంటూరుకు వచ్చింది. ఆ సందర్భంగా బాలకుటీర్ తరపున కల్చరల్ ప్రోగ్రామ్ ఒకటి ఇవ్వమన్నారు. మన కల్చర్ తెలియజేయడానికి 'తరంగం' ప్లేట్ మీద నాట్యం చేస్తుంటే చూడ్డానికి అద్భుతంగా ఉంటుందని 'బాలగోపాల తరంగం' ప్రదర్శిద్దాం అనుకున్నాను. నాకు ఎంకి పాటలన్నా చాలా ఇష్టం. అందుకని ఒక ఎంకి పాటను సెలెక్ట్ చేసుకున్నా. రెండింటిలో చివరకు ఎంకి పాటనే ప్రదర్శించడానికి నిర్ణయించాను.

వాణిశ్రీ అనే నాలుగు సంవత్సరాల పాప ఉండేది. తెల్లగా, ముద్దుగా, బొద్దుగా చూడముచ్చటగా ఉండేది. వాణిశ్రీని ఎంపిక చేసి అభినయం నేర్పించడం ఆరంభించాం. Perfection కోసం వాణిశ్రీని చాలా కష్టపెట్టేదాన్ని అనుకుంటాను. ఎట్లాగయితేనేం వాణిశ్రీ బాగా నేర్చుకుంది. హావభావాలు ప్రదర్శించే నేర్పు లేదు. కదా! అవి కూడా డాన్స్ స్టెప్స్ లాగానే ప్రాక్టీస్ చేయించాను. చెప్పుకోడానికి డాన్స్ టీచర్

ఉన్నా ప్రాక్టీస్ మాత్రం నాదే. స్కూల్ చాలా చిన్నది అవడంతో బోల్డంత టైము కావలసినంత ఎనర్జీ వీటికి తోడు ఫైన్ ఆర్ట్స్ మీద వ్యామోహం– ఇవన్నీ కలిశాయి.

ఆ రోజుల్లో మనకు కావల్సిన విధంగా డ్రెస్లు కుట్టేవారు కూడా ఉండేవారు కాదు. టీచర్లలో కాస్తో, కూస్తో కుట్లు తెలిసిన వారు, కొంత మంది తల్లులు, నేనూ కలిసి కుట్టే వాళ్ళం. ప్రదర్శన రోజు వాణిశ్రీ ఎంకి పాటను రెచ్చిపోయి చేసింది. లయ తప్పని అడుగులు వేస్తూ ఆరిందాలా ముఖంలో హావ భావాలు పలికిస్తుంటే హాలంతా చప్పట్లతో మారుమ్రోగి పోయింది. మా ముఖాలు దివిటీల్లా వెలిగిపోతున్నాయి. గ్రూప్ వాళ్ళు ఒకరి తరువాత ఒకరు వాణిశ్రీని మోసిన వాళ్ళు మోసినట్లే ఉన్నారు.

ఇంతలో 'బాలబంధు' ఆడియన్సులో ఎక్కడున్నారో రయ్యిమంటూ స్టేజ్ మీదకు దూసుకొని వచ్చారు.

ఎనిమిటమ్మా! ఈ పసిదానితో ఈ నృత్యం చేయించడం ఏమిటి ఎంకి పాటలు చేయవలసిన వయస్సేనా దీనిది – అని నన్ను దులిపేసారు.

నిజానికి చిన్న పిల్లలు శృంగారపరమైన నృత్యాలు చేయడం నాకు రుచించదు. అది శాస్త్రీయమైన, జయదేవుని అష్టపదులైనా, భామా కలాపం అయినా స్కూలు డయాస్ మీద ప్రదర్శించే వాళ్ళం కాదు. దేశభక్తి గీతాలు, లలిత గీతాలు ఎక్కడో, అక్కడ కష్టపడి తెచ్చుకొని ఏ డాన్స్ మాస్టర్నో పట్టుకుని కంపోజ్ చేయించుకునే సాళ్ళం. తరువాత తరువాత అవీ కరువైపోయి, మనమే రాసుకుంటే పోలా అనుకుంటూ ధైర్యం చేసి ముందు చిన్న చిన్న పాటలు 'action songs ఆ తరువాత నృత్య నాటికలు రాయడం, స్కూల్లో ప్రదర్శించడం జరుగుతుండేది. అలా రాసిన మొదటి బ్యాలే 'ఎర్రగులాబి',

స్కూల్లో శృంగార గీతాల ప్రదర్శన వద్దనుకుంటూ, దేశభక్తిగీతాలనే ఎప్పటినుంచో ప్రదర్శింపజేస్తున్న వేము బి.వి. నరసింహారావు గారి మాటలతో "ఇక ముందు కూడా నా ఇప్పటికీ అలాగే చేస్తున్నాను. నిర్ణయాన్నే పాటించాలి" అనుకున్నాను.

బి.వి నరసింహారావు గారు మన మధ్య లేకపోయినా, ఆయన గేయాలు ఇప్పుడు కాదు – బాల సాహిత్యం ఉన్నంత కాలం చిరంజీవుల్లా నిలిచి ఉంటాయి.

ఆటపాటల మాటకారి బి.వి.

–రావెల సాంబశివరావు,

"చిలుక కొచ్చు మాట

కోయిల కొచ్చు పాట,

నెమలి కొచ్చు ఆట

బి.వి. కొచ్చు ఆట, మాట, పాట" ఇది సుప్రసిద్ధ సాహితీ విమర్శకులు, జీవన దార్శనికులు డా॥ సంజీవదేవ్ బాలబంధు బి.వి.కి యిచ్చిన కితాబు. అది బి.వి. బాలసాహిత్య సృజనకు జాతీయస్థాయిలో పురస్కారం పొందిన సందర్భంగా చెప్పిన మాట, పురస్కారం లభించకపోయినా అటువంటి ప్రశంసనే బి.వి. డాక్టర్ సంజీవదేవ్ నుండి అందుకొనివుండేవారు.

"పిల్లలకు పాటలని

కొల్లలుగ వ్రాస్తా

ప్రేమతో వారికవి

పిలిచి వినిపిస్తా" అంటూ కాలికి బలపం కట్టుకుని ఊరూరా తిరిగి వాళ్లకు అలా వాటిని వినిపించిన బాలగేయ సృజనకర్త ఆంధ్రదేశంలో వేరొకరు లేరంటే అతిశయోక్తి కాబోదు. బి.వి. ఎప్పుడయినా, ఎక్కడయినా ఉద్యోగ జీవితంలో కాని, ఉద్యోగానంతర జీవితంలోగాని ఒకటి, అరా మాటలు పడినా బాగా మాటలు నేర్చినవాడు; పాటలు నేర్చినవాడు; పాటకు ఆటను జోడించటం బాగా ఆకళింపు చేసుకొన్నవాడు.

'ఎనిమిది పదుల రూపంలో ముదిమి వచ్చి మీదపడుతున్నా బాల్యాన్నే మనసులో నింపుకోగలిగిన పసివాడు బి.వి. జీవితాన్ని అందంగా, ఆనందంగా మలచుకునే కళను బాగా చేజిక్కించుకున్నాడు.' ఇస్మాయిల్ దృష్టిలో బి.వి. యావజ్జీవ బాలుడు. ఎవరైనా పొగిడితే పొంగిపోతూ, తెగిడినా మందహాసం చిలికిస్తూ అవసరమయితే మెత్తగా, మెల్లగా రెండంటిస్తూ బ్రతికే ఓర్పూ, నేర్పూ సమకూర్చుకొన్న బి.వి. జీవితంలోకి తొంగిచూద్దాం.

పుట్టిన తేదీ కుటుంబంలో వ్రాసుకున్నది లేదు. అప్పట్లో చాలామంది పుట్టుక తేదీలు పాఠశాలలోని ఉపాధ్యాయులు వేసినట్లుగానే ఈయన పుట్టిన తేదీన 1913 ఆగస్టు 15గా వేయటటంతో అదే స్థిరపడింది. ఈయన కృష్ణాజిల్లా కవుతరం గ్రామంలో జన్మించాడు.

"బడికిపోను బాబు నేను / బందిఖాన నిజంగాను

బడిపేరంటేనే చాలు / బండబారు నా నరాలు'

అంటూ మొండికేసినవాడే ఈ అల్లరి పిల్లవాడు కూడా! చిన్ననాటి గోళీలాటలలో ఈదిగొప్ప గురి. అది చివరకు బాలసాహిత్యంపై గురి కుదిరేట్లు చేసింది. మానవత్వాన్ని, మంచితనాన్ని లక్ష్యంగా చేసుకొన్న ఈయన అంటూ బాలసాహిత్య సృజనకు పూనుకున్నాడు.

పిన్న వయసులోనే వీళ్లనంటుకోగూడదు, వాళ్లను అంటుకోగూడదనే అడ్డుగోడల్ని పడగొట్టి కొత్త వరసలు పేర్చి కొత్తదారులు తీర్చి అంతరంగపు అట్టడుగున అంతమందిదీ మా కులమేనన్నవాడు బి.వి.

చిన్నతనంలో ఈయన నోరు విప్పితే అంతా సంస్కృతమేనట.. అంటే పచ్చి బూతులన్నమాట! అందువల్లనేనేమో పెరిగి పెద్దవాడైన కొద్దీ అంతటి సంస్కారం అబ్బింది యీ అబ్బాయికి చచ్చెక్కడుందో ఆ తల్లి ఆదిమూలం నరసమ్మ – ఈయన మంకుతనానికి అసలు కిటుకు ఏదో తెలుసుకొని మెల్లగా ఆ పసి మనసులో ముసురుకొన్న చీకట్లను పారద్రోలింది. అంతటితో ఈయనలో విద్యారేఖ విచ్చుకోసాగింది.

ప్రాథమిక విద్య స్వగ్రామం లోనే. ఆ దశలోనే ఏకసంధాగ్రహిగా గుర్తింపు పొందారు బి.వి. అందుకే వాళ్ల మాష్టారు – "వీణ్ణి ఎవరైనా చదివిస్తే బి.ఎ. వరకూ పోగలడు రా" అని మెచ్చుకోలుగా అన్నాడే గాని పాపం ఆయనకు మాత్రం ఏం తెలుసు ఈ కుర్రవాడు ఆ తరువాత బి.ఏ.,బి.యిడి. చదివి ఆ స్కూళ్ల ఇన్స్పెక్టరుగా వస్తాడని!

ఈ నరసయ్య తెలిదేవర బుచ్చి వెంకట్రావు సాయంతో కాకినాడకు చేరటం వల్ల జీవితం కొత్తమలుపు తిరిగింది. నరసయ్య బి.వి. నరసింహారావుగా వెలుగులోకి రావటానికి కావలసిన భూమిక లభించింది. వింజమూరి వారింట ఆదరణ లభ్చింది. సినిమా రంగంలో ప్రముఖ హాస్యనటులగా పేరొందిన శివరావూ, రేలంగి మెక్లారిన్ హైస్కూలలులో సహపాఠకులోగా ఆంధ్ర సేవాసంఘంలో సహవార్దర్లు.

ఆంధ్ర సేవా సంఘంలో నాటక శిక్షణ, మెక్లారిస్ హైస్కూలులో విద్యావ్యసనం, వింజమూరి వారింట్లో – భాష, బావ, గాన విశిక్షణ త్వేణీ సంగమంగా సాగాయి. 1932లో స్కూల్ ఫైనల్ పాస్ గావటం, పి.ఆర్. కళాశాలలో ప్రవేశించి 1937 నాటికి పట్టభద్రుడు కావటం, 1939 లో బి.యిడి. శిక్షణ పొందటం; 1940లో విద్యాశాఖలో ఉద్యోగం పొందటం చకచకా సాగిపోయాయి.

ఇక ఈయన నాట్యరేఖ విషయానికి వస్తే ''ఊగితూగి ఒయ్యారాలొలికించే తనూలతిక'' బి.వి.ది! నాట్యం ఈయన వూపిరి. అక్షయమై జీవన పర్యంతం అది ఈయనను వీడలేదు. ప్రదర్శన లివ్వటం 1950ల నాటికి

నాటక రంగంలో ఈయన అనార్కలి వేషం కట్టేందుకే పుట్టాడనిపించేది. అది ఎన్నో బంగారు పతకాలను సంపాదించి పెట్టింది. నాటి మేటి నటుల సరసన నవరస భరితంగా నటించాడు. కిరాయి నాటకాల నుండి వైదొలగి నాట్యం మీద మరులుగొన్నది బి.వి. మనస్సు. అదును చూసి ఉసిగొల్పారు. అష్టపదులు, తరంగాలు, భావగీతాలు, యెంకిపాటలు, బంగారి మామపాటలు కొత్త వయ్యారాలు సంతరించుకొన్నాయి. బి.వి. నాట్యంలో.

తన పాటకు బి.వి. నాట్యం జతకట్టటాన్ని చూచి శ్రీశ్రీ ఆనందం అర్ణవమైంది. ఎంతగా అర్థవంతమైన సంప్రదాయానికి ఒక స్థాయి, గౌరవం సమకూరాయి. శ్రీశ్రీ చాసోనీ, రావిశాస్త్రినీ ఆ నాట్యం చూసేందుకు విజయనగరం వరకూ లాక్కుపోగలిగాడు.

బి.వి. నాట్యంలో జానపద ఈయన నాటకోతిని వివరించేందుకు పూనుకొన్న హేమాహేమీలను చూస్తే మనకు ఆ విషయం తేటతెల్లం కాగలదు. కృష్ణశాస్త్రి, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, అడవి బాపిరాజు, పసల సూర్యచంద్రరావు, దివాకర్ల వేంకటావధాని, పిలకా గణపతి శాస్త్రి, ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి, ఏటుకూరి వెంకటనరసయ్య, వేదుల, కాళోజీ, సంజీవదేవ్, బుర్రా, ఎందరెందరో.. ఇక చలం సరేసరి.

ఈయన నాట్యాన్ని చూసి ఎందరో ముగ్ధులయ్యారు; ఎగిరి గంతులేశారు. తలకిందులయ్యారు; మతులు పోగొట్టుకున్నారు. 30 సంవత్సరాలపాటు నాట్య ప్రదర్శనలిస్తూ తెలుగుదేశం నాలుగు చెరగులా తిరిగారు బి.వి. ఎందరో శిష్యుల్నీ, ప్రశిష్యుల్నీ, ఏకలవ్య శిష్యుల్నీ సంపాదించుకొన్నాడు. తన నాట్యంతో కాపు పాటల కోపుకాసారు. నడుంచుట్టూ కొలత పెరిగి నాట్యాలు చేయటం మానిననాటి నుండి బాల సాహిత్య రచనలో శ్రద్ధచూపసాగాడు.

ఇక సాహిత్య రేఖ విషయానికి వస్తే పిల్లల్ని కొలిచే దేవుళ్లుగా భావించుకొని బాలసాహిత్య సమారాధకుడు. కాగలిగాడు. సాహిత్యాకాశంలో "బాలబంధు"గా వెలుగులు విరజిమ్మాడు. హేతువాది అయిన బి.వి. తొలిగేయం "యక్ష ప్రశ్నలు" గాక మరొకటెలా అవుతుంది?! అందులో ఈయన లేవనెత్తిన ప్రశ్న:

"ఆకలందరి కుందు నెందుకు? / అన్నమందరి కుండ దెందుకు?" ఇది విన్న ఎవరి గుండె కకావికలంకాదు.

ఈయన “చిన్నారి లోకం”లో యెన్నో "బాలరసాలు"; మరెన్నో “పాలబడి పాటలు". "బాల లోకం" లో "పూలబాలలు" "చైతన్య గీతాల"ను ఆలపిస్తాయి. “ఆవూ – హరిశ్చంద్ర” లో ఓ కుర్రవాడు అయ్యవారు చెప్పిన "ఆవు హరిశ్చంద్రుని కథలు విని తనకు హరిశ్చంద్రునికంటే ఆవు ఎందుకు గొప్పగా కన్పించిందో వివరించిన తీరు ఈయన నోటివెంట వినితీరాల్సిందే. ఉదాత్త, అనుదాత్త స్వరాలతో కథాగానం చేస్తూ శ్రోతల్ని ఉర్రూతలూగించేవాడు.

ఉత్తరాల రత్తయ్య, దిరిసెన పూలు, అమ్మఒడి, వెన్నెలబడి, మున్నీగీతాలు యిలా ఓ పాతికకు పైబడి రచనలు చేశాడు. బాలసాహిత్యాన్ని సుసంపన్నం చేశాడు. ఈయన వ్రాసిన జాబాలి గాథ, ఆవూ – హరిశ్చంద్ర కథ, ఏకలవ్యుని వృత్తాంతం వంటివి పాఠ్యపుస్తకాల్లోకి ఎందుకు చేర్చబడవో అర్థంకాదు.

ఇక ఉపన్యాసాల విషయానికి వస్తే, ఉపన్యసించటమంటే సల్లేరుపై బండినడక బి.వి.కి. తనదైన బాణీలో మాట, పాట, ఆట మిళాయించి, విజృంభించి నిరాఘాటంగా ఉపన్యసించటంలో అందెవేసిన చెయ్యి ఉపన్యాసం నిండా పిల్లల్ని పెద్దల్ని ఆకర్షించే ఎత్తుగడలుంటాయి; కొసమెరుపులుంటాయి. వ్యంగ్యాలుంటాయి. ధ్వనులుంటాయి. అందుకే ఈయన ఉపన్యాసాలు అంతగా రక్తికట్టటం.

నర్తకునిగా, బాలసాహిత్య కొష్టగా, ఉపాధ్యాయుడిగా ఈయన పొందిన సత్యాన్నో. “బి.వి. నుప్పు పుట్టింది. సత్కారాలందుకుంటానికే గాటా అని అన్నారంటే అనడూ మన!

ఇటువంటి బి.వి.ది ఏ కులమో కూపీలాగేందుకు కొందలు ప్రయత్నించారు. బి.వి.ది. యింతకూ ఏ వర్ణం? కులము మతము లేని కలిమి తనదని కీర్తించేవాళ్ళు కీర్తిస్తూంటే కుటం లేని వాడని తూలనాడిన మహానుభావులూ వున్నారు. ఈయన కృష్ణశాస్త్రికి మేనల్లుడు; కాకాని నరసింహారావు గారికి సోదరుడు; గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్య గారికి తనయుడు; థన్గారూ, డా॥ సదాశివరావు గారూ ఈయనకు బావలు, నాకూ ఇంజనీరు పిచ్చయ్యగారికీ ఈయన మామ మరి ఈయన వర్ణం ఏదని తేల్చుదాం?! ఈయన కులం విషయం కూపీలాగటంలో ఎందరో పప్పులో కాళేశారు; వెర్రి వెంగళప్పలయ్యారు: తల్లక్రిందులుగా తపస్సు చేసినా సరే తన కులం ఏదో యితరులకు తెలిసేది కాదు. ఇది వాళ్ల వూళ్లో సంగతికాదు. బయటి మాట.

ఎలాగయితేనేం చివరకు ఈ విషయంలో నోరు విప్పాడు. మీదేకులం అంటే "బాలకులం" అన్నాడు. ఉన్న కులాలన్నీపోయి యిటువంటి కొత్త కులాలొస్తే ఎంత బాగుండును!

ఈయనతో నా పరిచయం 1958 నాటిది, మా హైస్కూలు వార్షికోత్సవంలో ఈయన ప్రసంగిస్తూంటే చెరువు కట్టమీద కూర్చొని శ్రద్ధగా విన్నాను. అప్పటికి నేను కళాశాలలో చదువుతున్నా హైస్కూలుకు వెళ్లి అడ్రసు తీసుకుని జాబు వ్రాసా. ఆయన పటమట లంక హైస్కూలు వార్షికోత్సవానికి

అతిథిగా వస్తూ అక్కడ కలుసుకోమని వ్రాసారు. అలా కలిసిన మా మైత్రి అలాగే తీవెలు సాగుతూ, మొగ్గలు తొడుగుతూ పువ్వులు పూస్తూ కొనసాగింది. నేను ఉద్యోగరీత్యా గుంటూరులో కుదురుకున్న తరువాత ఆయన ఎప్పుడు గుంటూరు వచ్చినా మకాం మా యింటనే. మాకూ, మా పిల్లలకూ ఎన్నెన్నో కబుర్లు చెప్పేవాడు. నేను వ్రాసిన సిలకమ్మపాటలు రాగయుక్తంగా గానం చేసేవాడు. నేను హాజరయిన సభల్లో నేనే ఈయన్ని పరిచయం చేసేవాణ్ణి. సంక్రాంతి మిత్రుల సమావేశాల్లో కలుసుకునే వాళ్లం. గుంటూరు సాహితీ సదస్సుకు ఈయన శాశ్వత కళాకారుడు.

ఒకనాడు “ఆహ్వానం” లక్ష్మిగారి నుండి ఫోను – 1994లో విజయవాడ పుస్తక మహోత్సవానికి వచ్చిన బి.వి. తనువు చాలించారని, అది జనవరి మాసం అనుకుంటా. "హరిలో రంగ హరీ..." అంటూ ఓ వ్యాసంతో నివాళి అర్పించాం "ఆహ్వానం" పత్రిక బాలల పుటల్లో.

భావనాశ్వాల మీద పంచగతుల స్వారీతీయటం ఈయనకు అలవాటు. గ్రంథాలకంటే జీవితాలను అధ్యయనం చేయటం ఈయనకు ఆసక్తికరం. నేటి చదువులూ, సంప్రదాయాలూ, నమ్మకాలూ పిల్లల మేధ ఎదగకుండా గిడసబారేట్లు చేస్తున్నాయని ఈయన ఆవేదన, విమర్శ అనేది సవ్యంగా, సత్యంగా, సరసంగా, నిర్మాణాత్మకంగా సాగాలంటాడు. విలక్షణమైన జీవితంలోని అనుభవ సంభారాన్ని ఆత్మీయులకు పంచుతూ మోయలేని తీయతేనియ స్నేహాల బరువును మోస్తూ బ్రతుకును కొనసాగించాడు. విద్యకు, వివేచనకు, కళలకు, సాహిత్యానికీ తన జీవితాన్ని ధారపోశాడు. ఇటువంటి వాళ్లు నూటికో, కోటికో ఒక్కరు.

మా బి.వి. మాస్టారు

కృషి– అండవిల్లి సత్యనారాయణ

బాలలని సరిగా తీర్చిదిద్ది, మంచి పౌరులుగా తయారుచేయడానికి బి.వి. నరసింహారావుగారి వారు ఆహర్నిశలు పడినశ్రమ అసామాన్యం. అన్ని రంగాల్లో విలువలు అంతరించిపోయి, బాలలమీద ఎంతో ప్రభావం చూపుతున్న యీ రోజుల్లో వారిని స్మరించుకుంటూ, యీనాటి తరం వారికి వారి ప్రతిభని, వారి తపనని తెలియచేయటం అవసరం.

రాజమండ్రి మోడల్ స్కూల్లో నాకు ఫస్ట్, సెకండ్ ఫారాల్లో బి.వి. నరసింహరావు గారు గురువుగారు. ఆ రోజుల్లో మాకు, చక్రధరరావుగారు, శివయ్యగారు, విశ్వనాథరావుగారు, ప్రసిద్ధ సంగీత విద్యాంసుడు లక్ష్మణరావుగారు, పాఠాలు చెప్పిన అధ్యాపకులు. అందరికంటే నా పైన, నా సహచరులందరి పైనా చెరగని ముద్ర వేసిన మాస్టారు. బి.వి. నరసింహరావుగారు. ఆయన స్ఫురద్రూపి. ఆయన తీరు, నడక కొట్టొచ్చేట్లుగా వుండేవి. చిన్న పిల్లలమవడంచేత ఆయనది ఎంత అందమైన విగ్రహమో తెలిసేదికాదు. ఆయన బాగా నాట్యం చేసే వారనీ, స్త్రీ వేషంలో ఆయన ఎంతో ఆకర్షణీయంగా వుండేవారని మాత్రమే నాకు గుర్తుంది. శని, ఆదివారాలు వచ్చేసరికి ఆయన ఎక్కడో కార్యక్రమాలకి వెళ్ళిపోతుండేవారు. సోమవారం క్లాసుకి వచ్చేసరికి, వారి కాళ్ళకి పారాణి బాగా కనపడుతూవుండేది. మేము ఆ కాళ్ళకేసి ఎగాదిగా చూస్తుంటే కోప్పడేవారు. ఆయన పాఠం చెపుతూంటే, చేతులు తిప్పుతూ నాట్యం చేస్తున్నట్లుగానే వుండేది. ఆయన చెప్పిన పాఠంకంటే, వారి ముఖ కవళికలు, హావభావాలు, వయ్యారం, నడుస్తున్న తీరు నాకు యీ రోజుకీ గుర్తుందంటే, వారి ప్రతిభకి వేరే ఏం నిదర్శనం కావాలి? వారు వేషంలో చాలా అందంగా వుండేవారని, అందరూ ముగ్ధులై వారిని చూసేవారని చాలామంది నుండి తర్వాత కూడా విన్నాను. నాకు తెలిసి తెలియని వయసులో, వారు మా స్కూల్లోనే ఒక నాట్య ప్రదర్శన యివ్వగా చూసే భాగ్యం నాకు కలిగింది. ఆ పాట కూడా నాకు బాగా గుర్తుంది. అది శ్రీశ్రీ రచించిన పాట, "ఆనందం అర్ణవమైతే" అన్నదానికి వారు నాట్యాన్ని అభినయించిన తీరు, ఆ రోజుల్లోనే రాజమండ్రిలో ఒక కార్యక్రమంలో ఆయన "ముసురేసిందంటే అసలే మతిపోతది మావ" అంటూ పాటకు చేసిన నృత్యం నాకు యిప్పటికీ బాగా గుర్తుందంటే, అది ఎంతమందిని, ఎన్నిచోట్ల కట్టిపడేసిందో మనకి అర్థమవుతుంది.

మళ్ళీ వారిని గురించి వినడం చాలాకాలం తరువాత, నేను ఎస్.ఆర్.ఆర్. కాలేజీలో 1946–48లో ఇంటర్మీడియట్ చదువుతున్న రోజులు. అప్పుడు మాకు కాలేజీలో సీనియర్ వేణుగోపాల్ అని మంచి డాన్సర్ వుండేవాడు. అప్పుడు బి.వి. నరసింహరావుగారి మేనల్లుడు. ధర్మరాజు అనేవారితో కలిసి

యిక్కడ డ్యాన్స్ స్కూల్ నడిపేవారు. తరువాత కాలంలో చాలా పేరు ప్రతిష్టలు సంపాదించుకున్న నటీమణులు కొందరు అప్పుడు అక్కడ శిక్షణ పొందేవారు. అప్పుడు ఆ రోజుల్లో బి.వి.గారిని ఒకటి, రెండు సార్లు దూరం నుంచి చూసిన గుర్తు.

అప్పుడు వారు Inspector of Schools గా పని చేస్తుండేవారు. చలంగారు కూడా ఆ ఉద్యోగమే నిర్వహించేవారు. ఆ సమయంలో, మా కాలేజీలో, విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు. ఎన్నో సందర్భాల్లో బి.వి. నరసింహరావు ప్రస్తావించటం నాకు బాగా గుర్తు వారు బి.వి. గారిని ఎంతగానో మెచ్చుకున్నారు.

మళ్ళీ చాలా కాలం తర్వాత బి.వి.గారిని గురించి వినడం, వారిని చూడడం, మరొక కొత్త కోణంలోంచి. అప్పుడు వారు పదవీ విరమణ చేసి, గుడివాడలో వారి జన్మస్థలమైన కౌతవరం దగ్గరలో స్థిర నివాసం చేసుకున్న రోజులు. అప్పుడు నేను Indian Express లో వస్తున్న Workly Colum" తరుచు చదువుతూవుండేవారట. అది నేను వ్రాస్తున్నది. నేను వారికి శిష్యుడునని కూడా ఆయనకి తెలియదు. అప్పుడు విజయవాడ బుక్ ఫెస్టివల్ కి వచ్చారు. నేను వెళ్ళి పరిచయం చేసుకున్నాను. మర్నాడు. నా అడ్రస్ తెలుసుకుని మాయింటికి వచ్చారు. నాకు ఆనందంలో ముచ్చెమటలు పట్టాయి. వారు మా యింట్లో సుమారు రెండు గంటలు గడిపారు. ఎన్నో విషయాలు మాట్లాడారు. అప్పుడు తను గుడివాడలో బాలలకోసం చేస్తున్న కృషిని గురించి, రాసిన పుస్తకాల గురించి ఎన్నో విషయాలు చెప్పారు. అంతసేపు వారు మాట్లాడిందల్లా పిల్లల గురించే, పెద్దవాళ్లు ఏం చేస్తే పిల్లలు సరియైన సూర్గంలో ముందుకు వెడతారు. వారికి చేయవలసినవి. ఎన్నో వున్నాయి. వెళ్ళిపోతూ నన్ను గుడివాడ వచ్చి తనని ఎప్పుడైనా సరే వచ్చి కలవమని చెప్పి వెళ్ళిపోయారు. అది నేను చేయలేకపోయాను. ఆ తరువాత వారు అదే బుక్ ఫెస్టివల్ కి విజయవాడ వరారు. వారు ఒక కార్యక్రమంలో ముఖ్య అతిధిగా పాల్గొన్నారు. నేను ఆ రోజు ఊళ్లో లేకపోవడం మూలంగా ఆ సభకి వెళ్ళలేకపోయాను. అప్పుడే వారికి జబ్బు చేయడం, సమయానికి ఆశోక్, నవోదయ రామ్మోహనరావు మొదలైన వారందరూ ఎంతో ప్రయత్నంచినా, వారు తుదిశ్వాస విడిచారు. ఆ విధంగా మహానుభావుడి జీవితం ముగిసింది. నా దృష్టిలో ఒక రం అంతమొందింది.

'బాలబంధు' బి.వి.నరసింహారావు అన్నయ్య

–అలపర్తి వెంకట సుబ్బారావు

'తమ్ముడూ!' అంటూ నన్నెంతో ఆప్యాయంగా పలుకరించే 'బాలబంధు' బి.వి. నరసింహారావు అన్నయ్యను తలచుకుంటే – కళ్ళు చెమ్మగిల్లాయి. గత స్మృతులు మదిలో మెదిలాయి.

ఆంధ్రప్రదేశ్ బాలల ఆకాడమీ ప్రదానం కన్నా ముందే – బి.వి. నరసింహారావు అన్నయ్యకు అభిమానులు నుంచి 'బాలబంధు' బిరుదు లభించింది. అందువల్ల నా దృష్టిలో అసలు సిసలు 'బాలబంధు' నరసింహారావు అన్నయ్యగారే!

1955 నుంచే నాకు అన్నయ్యగారితో పరిచయం వుంది. తెనాలి కేంద్రంగా కొనసాగుతున్న తెలుగు బాలల రచయితల సంఘానికి అప్పట్లో వారు అధ్యక్షులు, ఆ సంవత్సరమే నా తొలి బాలసాహిత్య గ్రంథం ''బాలానందం' వెలువడింది. తద్వారా నేనూ నలుగురి దృష్టికి వచ్చాను.

'తెలుగు బాలల రచయితల సంఘం' వారు నన్నూ తమ సమావేశాలకు ఆహ్వానించారు. అప్పుడే నేనూ సంఘ సభ్యుణ్ణి అయ్యాను. అక్కడే శ్రీయుతులు 'బాలబంధు' బి.వి. నరసింహారావు, కవిరావు, వేజండ్ల సాంబశివరావు, మద్దులూరి రామకృష్ణ లాంటి బాల సాహితీ వేత్తల పరిచయభాగ్యం లభించింది.

అప్పటి నుంచి బి.వి. అన్నయ్యతో అనుబంధం బలపడింది. ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరుగుతూ వుండేవి.

ఎప్పుడు తెనాలి వచ్చినా ముందుగా నాకు కబురు చేసేవారు. కలిసి కాలక్షేపం చేసేవాళ్ళం.

ఒకటి రెండుసార్లు సందివెలుగు కూడా వచ్చారు.ముఖ్యంగా మా 'కళాజ్యోతి' (సాంస్కృతిక సమితి) వార్షికోత్సవ కార్యక్రమంలో పాల్గొని యువతీ యువకులకు తమ అమూల్య సందేశం అందించారు.

వారి పుస్తకాలు కొన్ని మా వత్సలకు కానుకగా అందించారు. వాటిపై మా చిరంజీవులను దీవిస్తూ వారు వ్రాసిన అక్షరాలు నా దృష్టికి అక్షతలు అనిపించాయి.

నా పుస్తకాలు వారికి అందజేసి, అభిప్రాయాలు స్వీకరించాను.

వారు మృదుభాషి, సహృదయులు, మాటలతో పాటలతో పిల్లలనూ పెద్దలనూ బాగా ఆకర్షించేవారు. మా ఇంటిల్లపాదికీ ఎంతో ఇష్టులయ్యారు. పిల్లలలో పిల్లవాడిలా మమేకమై ఉల్లాసంగా

గడిపారు. మా అత్తగారు. వండిపెట్టిన తోటకూర ఆబగా తిని, బాగుందని మెచ్చుకొని, మా అత్తగారి అభిమానాన్ని చూరగొన్నారు.

వారి పాటలు నా రచనకు బాటలు వేశాయి. నేనూ వారిలా 'మావూరివారు' 'చిట్టి కవితలు' లాంటి చిన్నచిన్న గేయాలు కొన్ని వ్రాశాను.

నాకు సభలు, సమావేశాల్లో పాల్గొనే అలవాటు లేదు. ఇల్లు వదలి ఎక్కడికీ కదిలే వాణ్ణికాను. ఎన్నోసార్లు. తనతోపాటు సమావేశాలకు రమ్మని ప్రోత్సహించేవారు నరసింహారావు అన్నయ్యగారు. కానీ ఎప్పుడూ వారికి నిరుత్సాహమే ఎదురయ్యేది.

1977లో హైదరాబాద్లో జరిగిన బాలల మహాసభలకు వెళ్లాను. నన్ను చూచిన అన్నయ్యగారు పరవశులయ్యారు.

ఆ సభల సందర్భంగా జరిగిన కార్యక్రమంలో అన్నయ్యగారు, హాస్యనటులు అల్లు రామలింగయ్యగారు పాల్గొన్నారు. అన్నయ్యగారు నాట్యంలో ప్రవీణులు. అందువల్ల పాటలను రాగయుక్తంగా పాడుతూ, భావ యుక్తంగా ఆడుతూ కార్యక్రమాన్ని రక్తి కట్టించారు. ఆ తర్వాత ప్రసంగించిన అల్లు రామలింగయ్యగారు అంతగా పిల్లల్ని ఆకట్టుకోలేక పోయారని అనిపించింది నాకు. ఆ విషయాన్ని రామలింగయ్యగారే అంగీకరించారని, అన్నయ్యగారు తమ ఆత్మకథ 'జీవనరేఖలు'లో వివరిమచారు.

శ్రీ సూర్యదేవర సంజీవదేవ్ గారిని కలవమనీ, నా పుస్తకాలు వారికి అందించమనీ అన్నయ్య నన్ను ఆదేశించారు. వారి ఆదేశానుసారం నా పుస్తకాలు సంజీవదేవ్ గారికి పంపాను. వారి అమూల్యాభిప్రాయం. అందుకున్నాను. తర్వాత తుమ్మపూడి వెళ్ళి కలిశాను. ఆ తర్వాత తెనాలిలో ఎన్నో సమావేశాలలో సంజీవదేవ్ వారి ముసి ముసి నవ్వుల పువ్వులు దోసిట పట్టాను. అంతటి మహాసముఖుని పరిచయ భాగ్యం లభించడానికి మూల కారకులు నరసింహారావు అన్నయ్యగారే.

విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం 1976లో ప్రచురించిన 'ఆంధ్రప్రదేశ్ దర్శని' లో అన్నయ్య గారి 'బాలవాఙ్మయం వ్యాసం వుంది. అందులో –

"శ్రీ గురజాడ అప్పారావు, శ్రీ వీరేశలింగం గారలు బాలవాఙ్మయ వైతాళికులు శ్రీ వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు, శ్రీ చింతా దీక్షితులు, శ్రీ చలం నూతన శకారంభకులు, శ్రీశ్రీ, శ్రీ వార్ల చిరంజీవి, శ్రీ కవిరావు, శ్రీ. బి.వి. నరసింహారావు, శ్రీ అలపర్తి వెంకట సుబ్బారావు, శ్రీ. మ. సూ.నా. శ్రీ బాలాంత్రపు రజనీ కాంతరావు, న్యాయపతి రాఘవరావు, శ్రీ మిరియాల రామకృష్ణ మొదలైన వారు నా అభిప్రాయంలో చిత్తశుద్ధి, సంస్కారం కలిగి ఈ బాలసాహిత్యాన్ని చేపట్టినవారు" అన్నారు.

ముఖ్యంగా నన్ను వారి ప్రక్కన చేర్చి, నా పట్ల వారికున్న ఆదరభావాన్నీ సోదరభావాన్ని ప్రదర్శించారు.

'నేనూ – నా బాలసాహిత్యం' (1986) వ్యాసంలో –

నా సమకాలికులైన శ్రీ యుతులు కవిరావు, నార్ల చిరంజీవి, మద్దులూరి రామకృష్ణ, వేజెండ్ల సాంబశివరావు, అలపర్తి వెంకట సుబ్బారావు మొదలైనవారు ఈ ప్రాంగణంలో మంచి కృషి చేస్తున్నారు. ఎవరి మార్గాన్ని వారు ఎంచుకొని బాలసాహిత్యంలో పలువురు సెబాసనిపించుకుంటున్నారు" అంటూ నన్ను కూడా తమ అభిప్రాయం వెలిబుచ్చారు.

1975లో ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల సందర్భంగా బాలసాహిత్యం గురించి అన్నయ్య ఒక పుస్తకం వ్రాశారు. అందులోనూ నా పేరు ఉదహరించారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ బాలల అకాడమీ ప్రచురణగా లో అన్నయ్యగారు సంకలనం చేసిన మల్లెలు – మందారాలు నా 'తల్లి తలపులు' గేయం చేర్చారు.

అన్నయ్యగారి ఆత్మకథ " లో నా పేరు కూడా ఉదహరించారు. అలా వారి హృదయంలో శాశ్వతస్థానం కల్పించారు.

నా 'బాలానందం' లోని 'మా పాలేరు' గేయాన్ని అనేక సభల్లో నరసింహారావు అన్నయ్యగారు పాడేవారట. అలా నా పట్ల వారికున్న అభిమానాన్ని ప్రదర్శించేవారు.

శ్రీ ముదునూరి వెంకటేశ్వరరావుగారి సంపాదకత్వంలో వచ్చిన "బాలానందం" పిల్లల పత్రికలో, నా 'ఏకలవ్యుడు' గేయకావ్యాన్ని 'బాలబంధు' అన్నయ్యగారే సమీక్షించారు. ఆ సమీక్షనే రెండవ ముద్రణలో అభిప్రాయంగా ప్రచురించుకున్నాను.

1958 లోనే వారి 'పాలబడి పాటలు'కు జాతీయ బహుమతి వచ్చింది.

స్కూళ్ళ ఇనస్పెక్టర్గా పనిచేసినందువలన వ్రాతలోగానీ ఉచ్చారణలోగానీ తెలుగుభాష నిర్దుష్టంగా వుండాలన్నది వారి అభిలాష,

అందుకోసం 'పద విపంచి' మ్రోగించారు. అది విద్యార్థులకు దిక్సూచి.

ఆకాశవాణి (విజయవాడ) కేంద్రం, 'ఈ మాసపు పాట'గా ప్రసారం చేసిన 'నా కొలిచే దేవుళ్ళు పసివాళ్ళు' నాకు బాగా నచ్చిన పాట అందరూ మెచ్చినపాట.

వాస్తవంగా వారు హేతువాది. అందువల్ల వారికి పసివాళ్ళే దేవుళ్ళు. వాళ్ళ అభ్యున్నతి కోసం తన జీవితాన్ని అంకితం చేసిన మహనీయులు, చిరస్మరణీయులు 'బాలబంధు' బి.వి నరసింహారావు అన్నయ్యగారు, అవకాశం దొరికనప్పుడు నేనూ వారిపట్ల నాకున్న గౌరవాభిమానాలను వ్యక్తం చేసుకుంటూనేవున్నాను. 1983లో ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం నాచేత 'నాల్గవ తరగతి తెలుగువాచకం' వ్రాయించింది. అందులో అన్నయ్యగారి 'చిన్న పెన్సిలు' గేయం పొందుపరిచాను.

చిన్న పెన్సిలు నేను / చెప్పుకోదలచేను/ వింటార నా బాధ / వింతైన ఓ గాథ॥

దినమంత నా పాటు, తీరికెరుగని పాటు/ అందరికి నేనుందు / అందుబాటుగ ముందు॥

బొమ్మలకు, అంకెలకు / కమ్మనౌ రచనలకు / అన్నిటికి నేనేను / అవసరం అయ్యేను॥

ముక్కుపోతే; నాదు / ముక్కునొక చాకుతో / చెక్కేరు ఒక వంక / దిక్కెవరు నా కింక॥ పెరిగేటి నా వయసు / తరిగేటి నా రూపు / కరిగేటి నా గుండె / కరుణెరుగ లేకుండె॥ బి.వి.గారి సంపాదకత్వంలో 'చిరుమువ్వలు' (పిల్లలపత్రిక) వెలువడింది.

అందులో నా మినీగేయం 'అమ్మ మనసు' ప్రచురితమైంది. 'చిరుమువ్వలు' పేరుపై వున్న అభిమానంతో బి.వి. నరసింహారావు అన్నయ్య గారిపై గల గౌరవంతో నా అముద్రిత బాలగేయ సంపుటికి 'చిరుమువ్వలు' పేరే స్థిరపరచుకున్నాను.

వారి మరణం కూడా విచిత్రమే. పుస్తక ప్రదర్శన కార్యక్రమానికి విజయవాడ వచ్చి, అకస్మాత్తుగా గుండె పోటుకు గురై తుదిశ్వాస విడిచారు. ఆ వార్త నాలాంటి అభిమానులకు పిడుగుపాటు అయ్యింది.

"అగ్రజుడు రాఘవుడు తమ్ముడా యనుచు పిలువ తపమేమి చేసెనో లక్ష్మణుడు?"

అనే 'స్వరాభిషేకం' చిత్రంలోని పాట నా చెవుల్లో మారు మ్రోగుతూ వుంది.

మిత్రుడు బి.వి. జ్ఞాపకాలు కొన్ని

–కృష్ణాబాయి

నాటక కళలో నిష్ణాతులైన స్థానం నరసింహారావు గారు. స్త్రీ వేషధారణకి ప్రసిద్ధి ఆయన చీరకట్టు, వయ్యారపు నడక అనుకరించేటందుకు స్త్రీలు తెగ ఉబలాటపడేవారని మా అమ్మ చెప్తుండేది. ఆ తర్వాత, బి.వి.నరసింహారావు కూడా ఆడవాళ్ల మాట తీరు, నడక, హొయలు ప్రదర్శించడంలో బాగా పేరు పొందారు. బసవరాజు అప్పారావుగారి 'గుత్తి వంకాయ కూరోయ్ బావా! కోరి వండీనానోయ్ బావా! బి.వి. అభినయం చూసి ఆనందించనివారులేరు. పెళ్లి పందిళ్లలో యీ ప్రదర్శనలు బాగా రక్తి కట్టేవి.

'ఎంకిపాట రాయాలంటే నండూరి సుబ్బారావు, ఎంకి మాటరాయాలంటే చలం, ఎంకి నాట్యం చేయాలంటే బి.వి. అంటాడు చలం. 'బంగారి మామ' (కొనకళ్ల వెంకటరత్నం) పాటలోని పదును బి.వి. చక్కగా మరకెక్కించేవాడు. నాట్యం, కవిత్వంతో ఆంధ్రదేశంలో ఆయన గజ్జెకట్టని వూరే లేదు. మద్రాసులో ప్రదర్శించే –జస్టిస్ పి.వి. రాజమన్నారు నాటికల్లో సీనుకి సీనుకీ మధ్య బి.వి. నాట్యాభినయం అలరించేదని వరూధిని గారంటారు.

మా వూరి కలవారి లోగిళ్లలోకి బి.వి. నిస్సంకోచంగా జొరబడి అక్కయ్యా, వదినా! అంటూ పిలుస్తుంటే ఎవరికీ అభ్యంతరం వుండేదిగాదు. గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్యని బాబూ!' అనీ, నన్ను అక్కా అనీ, వేణుగారిని బావా!! అని అంటూ స్నేహహస్తం చాచేవాడు. కళాకారుడు ఆర్. వి. చిన్నారావు, బి.వి, చలాన్ని అభిమానించడమే కాదు, తరుచు తిరువణ్ణామలై వెళ్లి చలంతో గడిపి వచ్చేవారు. 'శరత్ గురించి (శరద్దర్శనం) రాసినవాడివి చలం గురించి రాయవేం' అని జీవిత చరిత్రకారుడు గో.వెం.సు మీద అలిగేవాడు. ఆయనకి దేవుడు లేడు. కాని చలం దైవసమానుడు.

ఆవూ – పులి, ప్రహ్లాదుడు లాంటి రచనలు పిన్నల్ని, పెద్దల్ని అలరించేవి. అవి ఆయన అభినయంలోనే చూడాలి. పులికి చిక్కిన అవు తన దూడకి పాలిచ్చి వస్తానని మాటిచ్చి, పోయి తిరిగొస్తుంది. దాని నిజాయితీకి పులి మెచ్చి వదిలి పెడుతుంది. ప్రహ్లాదుడు తను నమ్మిన విషయానికి తండ్రినైనా సరే ఎదిరిస్తాడు. అలా భిన్నధోరణిలో రచించేవాడు బి.వి.

గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్య, కాళోజి, సంజీవదేవ్, కనకరామబ్రహ్మం మొదలైన కొందరు మిత్రులు కలిసి ఏటా ఒకచోట సమావేశమై, సంక్రాంతి సమావేశంగా జరుపుకున్నాం. ఇష్టాగోష్టిగానే స్వీయకవితలు, పాటలు, కథలు, వ్యాసాలు వినిపించడం సాహిత్య కార్యక్రమంగా పెట్టుకున్నాం. కనీసం రెండురోజులు గడిపేవాళ్లం. వీడికి మూలాధారం మానవ సంబంధాలు. గాఢమైన మైత్రీ బంధమ పెనవేసిన సంక్రాంతి మిత్రుల సంగమం మరపురానిది.

ఓసారి బి.వి. విశాఖలో మా యింట్లో వుండగా రోహిణీ ప్రసాద్ సితార్ కచేరి జరిగింది. కుటుంబరావుగారి అబ్బాయి" అని పరిచయంచేస్తే 'ఓహో మా వరూధిని కొడుకునా?' అని అభినందించాడు. ఆశ్చర్యపోవడం మా వంతు అయింది.

గొవెంసు స్వగ్రామం ఘంటశాలలోనో, పక్కనే వున్న మా ఘంటశాల పాలెంలోనో, కనక రామబ్రహ్మంగారి వల్లూరులోనో, సంజీవదేవ్ గారి తుమ్మపూడిలోనో, నారాయణరాజుగారి పెదపుల్లేరు లోనో, వరంగల్ రామప్పగుడి దగ్గర్లోనో సంక్రాంతి సమావేశాలు జరిగేవి.

"70 లలో విజయవాడ సిద్ధార్థ ఇంజనీరింగ్ కాలేజిలో హాస్టల్లో నెలవారీ సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలు జరిగేవి, కాళోజి, రాచకొండ, సంజీవదేవ్, బి.వి లాంటి కవులు, కళాకారులు విజయవాడ వచ్చినప్పుడల్లా. కాలేజి ప్రిన్సిపాల్ వేణుగోపాలరావు వాళ్లని ఒడిసి పట్టుకుని వారి ప్రసంగాలు, ప్రదర్శనలు ఏర్పాటుచేసి విద్యార్థులకి ఉత్తేజం కలిగించేవారు. విశాఖ నుంచీ రాచకొండ 'నిజం', 'ఊరేగింపు' లాంటివి ప్రదర్శించేందుకు విజయవాడ వచ్చిన అత్తిలి కృష్ణారావు బృందాన్ని కూడా విద్యార్థులకి పరిచయం చేసేవారు. అలా బి.వి. ఉత్తేజకర ప్రసంగం ఇంజనీరింగ్ విద్యార్థులకు ఉత్సాహాన్నిచ్చింది.

బి.వి. బాలబంధుగా పేరుగాంచాడు. కోపతాపాలు ప్రదర్శించని మనిషి 'అతక నేర్చినవాడు' అని ఎకసక్కె మాడేవాళ్లం, విజయవాడ పుస్తక ప్రదర్శనలో బాలల సాహిత్యంపై జరిగిన ఒక మీటింగ్లో పాల్గొని స్టేజ్ పైనే గుండెపోటు రాగా వెంటనే శ్రీ అశోక్ కుమార్ హాస్పిటల్ కు తరలించారు. ఆ రాత్రే బి.వి. మనకు భౌతికంగా దూరమైనారు.

నా ఎరుకలో బాలబంధు నరసింహారావుగారు

– నూతలపాటి రాఘవరావు

1945 సంవత్సరం నాటి ఒక సందర్భం మీ దృష్టికి తెస్తున్నాను. గుంటూరు హిందూ కాలేజిలో నేను విద్యార్థిగా వున్నప్పటి సంగతి. ఆ రోజుల్లో ప్రతి కాలేజిలోనూ సంవత్సరాంతంలో ఆంధ్రసాంస్కృతిక (సారస్వత) వారోత్సవాలు వైభవంగా జరిగేవి. సాయంవేళ ప్రముఖుల ప్రసంగాల అనంతరం సాంస్కృతిక ప్రదర్శనలు విధిగా జరిగేవి. మా కాలేజీలో కూడ ఒకనాటి కార్యక్రమంలో నాట్యప్రదర్శన జరిగింది. భరతనాట్యం భామాకలాపం. ఇంకా భావగీతాభినయాలు చోటు చేసుకున్నాయి.

ఒక నర్తకి నాట్యానుకూలమైన పద విన్యాసంతో శారదాపీఠమైన వేదికకు నమస్సులర్పించి స్వాగత సూచకమైన నాట్యం ప్రారంభించింది. ఇరువైపులావున్న వాద్యబృందం సంగీత సహకారం అందించింది. ఆమె భరతుని నాట్యశాస్త్రాన్ని క్షుణ్ణంగా అధ్యయనంచేసి అనుభూతికి తెచ్చుకొన్న కళాకారిణి అయివుండాలి. ఆమె భావానుకూల సంయుతాసంయుత హస్త విన్యాసం – చాంచల్య మాన భ్రూవిక్షేప కటాక్షవీక్షణాలతో ముడివడిన దరహా సోల్లాస ముఖ విన్యాస భంగిమలు ప్రేక్షకులను మంత్ర ముగ్ధుల్ని చేసినాయి. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే ఆ నాట్య ప్రదర్శన సర్వకళామయ శిల్పవిలాసం అనవచ్చు. ఆ నర్తకి ఎవరోకాదు.

అప్పటికే ఆంధ్రదేశంలో వివిధ ప్రాంతాల్లో విభిన్న నాట్య ప్రదర్శనలిచ్చి విఖ్యాతులయిన మా మాన్య మిత్రులు శ్రీ బి.వి. నరసింహారావు.

చాలాకాలం తర్వాత గుండూరు నాట్య ప్రదర్శన గురించి ప్రస్తావించినప్పుడు నరసింగారావు గారు I was at its Zenith అన్నారు. అప్పటికి ఆయన వయస్సు ముప్పై సంవత్సరాలు పైబడి వుంటాయి. ఆ నాట్య ప్రదర్శన తర్వాత ఆ కళాశాల చరిత్ర విభాగాధిపతి ప్రఖ్యాత చరిత్ర పరిశోధకులు డా. మారేమండ రామారావుగారు నాట్య విశేషాలను ప్రశంసిస్తూ వీరి ముగ్ధ – మధ్యమ – ప్రౌఢ నాయికాభినయం కూచిపూడి సంప్రదాయంలో వున్న భామాకలాపంలోని, 'స్వాధీనపతిక' 'ఖండిత' – మొదలయిన శృంగార నాయికా భేదాలను ప్రదర్శించిన తీరును సుదీర్ఘ ప్రసంగంతో నరసింహారావు గారిని అభినందించారు. ఇలాగే బందరు టౌన్ హాల్లో ఏర్పాటయిన భరతనాట్యానికి విభిన్న నాట్యశైలులకు ముగ్ధుడయిన ప్రఖ్యాత లలితకళామూర్తి అడివి బాపిరాజు గారు, రావుగారి నాట్య నిష్ఠ కొనియాడారు. సభకు అతిథిగా వచ్చిన విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు వీరి ప్రదర్శనను మెచ్చుకొని ఆశీర్వదిస్తూ ఇతనిది 'భావనాట్యం' అన్నారు.

నరసింహారావుగారి నాట్యంలో సంప్రదాయదేశిమార్గ రీతులతోపాటు, ఆనాటి నవకవుల గేయాలు, కొనకళ్ళ వారి వంటి జానపదగీతాలు ముచ్చట గొల్పే విధంగా అభినయంతోపాటు గానంచేస్తూ చూపే నృత్యభంగిమలు సభను సౌందర్య భావనానుభూతికి లోను చేశాయి.

శ్రీశ్రీ ('అద్వైతం')

"ఆనందం అర్ణవమైతే... అనురాగం అంబరమైతే..."

అమేయం, మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారి...

"ఓహోవసంతా!... ఓయవసంతా!

నీహారాంచల నిభృత నిశాంతా!" అనే భావగీతం

ఇంకా ఎన్నో ఆనాటివి.

ఆట–పాట–మాటల మేటి కళాకీలి, కావటం వల్ల ఉపన్యాసాలు అభినయపూర్వకంగా మై మరసించేవిగా వుండేవి. ఎదుటి బల్లమీద మునివేళ్ళతో తాళంవేస్తూ పాట అందుకోవటం ఆయన ప్రసంగాల్లో ఒక విశేషం. వారి మాటల్లో చెప్పాలంటే... "నాట్యం నా పూపిరి ఆజన్మసిద్ధంగా, అక్షయమై నాలో నిలిచింది. వివాదం ఏపథ్యం విన్నా.. ఏ అందమైన దృశ్యంకన్నా నా తనూలత బట్టే చలిస్తుంది. ఊగి ఊగి ఒయ్యారాలు పోతుంది" వీర నాట్యం స్త్రీ పాత్రాభినయానికి అనువైనది. ముప్పై ఏళ్ళు పైబడి ఆంధ్రదేశమంతటా నాట్య ప్రదర్శనలిచ్చారు. 45 ఏళ్ళ వయస్సులో విరమించుకున్నారు. వీరికి 'భరత కళానిధి' అనే విశేష సమాఖ్య లభించినా.... "బాలబంధు"గానే లోకానికి పరిచయం.

నాట్యంలో స్త్రీ ప్రకృతిని సుకుమారంగా విన్యసించే చిరకాలానుభవం వీరిలో మాతృత్వభావనకు చోటుచేసుకున్నది. అది వాత్సల్యరస మాధుర్యంతో అమాయిక కోమలమై బాలసాహిత్య సృష్టికి మార్గదర్శకమైనది. ఇది వీరి చిత్తవృత్తిలో గమనించదగిన సహజ పరిణామం.

వీరి పిల్లలసాహిత్యం ఏదో వినోదమాత్రంగానే సృష్టి చేసినది కాదు. దానికొక లక్ష్యం, ప్రేరణ, కళాకారుడుగా ఒక బాధ్యత వున్నది. దానికి వలసిన హృదయం స్పందన వీరిలో నిండుగా వున్నది. దానికి తోడుగా లయాత్మకమైన గీతిధర్మం– పిల్లలపట్ల మమకారం, ప్రగతి దృక్పథం నిండుగా వున్నందున వీరి బాలగీతికలు విశేష శ్రేయోకాంక్షతో భాసించాయి.

ఆకలి అందరి కుందు నెందుకు?

అన్న మందరి కుండదెందుకు?

ఇది మిన్నునంటె పెద్ద ప్రశ్న- ఇది ప్రసిద్ధ రచయిత శ్రీ జి.వి కృష్ణారావు నాటిక "భిక్షాపాత్ర"కు సజాతీయమైనది పసివాళ్ళ కుండే అమాయిక కోమలత్వం, వీరి సరళ స్వభావానికి జతపడింది. 'నా కొలిచే దేవుళ్ళు పసివాళ్ళు' అని ఆప్యాయతతో గుండెకు హత్తుకుంటారు. బాలబంధు.

బాల్యం నుంచి బి.వి ఎదుగుదలకు తోడ్పడినవి, పిఠాపురం కాకినాడ ప్రాంతంలో చైతన్య భరితమైన కళా సాంస్కృతిక పరిస్థితులు అక్కడున్న ప్రఖ్యాత కవుల సాన్నిహిత్యం నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు కవిమిత్రుల పరిచయాలు వీరినెంతో ప్రభావితం చేసిన సందర్భాలు.

కుల-మత - ప్రాంతభేదాలు, కపటత్వం- దురహంకారం లాంటి దుర్లక్షణాలు అంటే వీరికి కంటగింపు. క్రమంగా వీరి దృక్పథం నిరీశ్వర వాదానికి సమీప మయింది. హేతుబద్ధ విచారణ వైపు మొగ్గారు. ఎన్నో చదివారు విమర్శించారు. చలం, రస్సెల్, జిబ్రాల్, ఎమ్.ఎన్. రాయ్ మొదలయిన వారి రచనలు, ఒక నూతన, ప్రగతిశీల సంస్కారానికి తోడ్పడినాయి. ఎవరి రచనలో ఏ విశేషం కన్పించినా ఇట్టే స్పందించేవారు. నా "కళాశాల గీతం'లో "నీ యుదయప్రాభాత నిర్మలానిలయంలో సజ్జనమ్ముల మనమ్ముల- సుమమ్ములు విచ్చె అన్న పంక్తిలో వున్న తాళగతి వారి నాకర్షించింది. శ్రీ కొల్లా శ్రీ కృష్ణారావు ప్రకటించిన 'కవిరాజు సంస్కృతి'కి నాచేత పద్యాలు వ్రాయించినది నరసింహారావుగారే. ఇవన్నీ చిన్న విషయాలయినా వారి సౌహార్దానికి, ఏ గుణలేశం వున్నా అభినందించటానికి నిదర్శనాలు, తాను గమనించిన విలువలను నలుగురకూ పంచి ఆనందించటం కొద్ది మందిలోనే చూస్తాం.

మిత్రులతో గోష్ఠిలో ఈనాటి రచనల్లో గాని ప్రసంగాల్లోగాని వ్యక్తమయ్యే శబ్దదోషాలను వివరించేవారు. కనుకనే భాషాపరమైన పరిజ్ఞానం పిన్నలకు పెద్దలకు కూడ అందించే నిమిత్తం 'పద విపంచి'ని ప్రకటించారు. తెలుగు పలుకుబడులపై ఆసక్తి వున్నవారికి ఈ పుస్తకం ఎంతో సహాయకారి. ఇష్టం వచ్చినట్లు వ్రాయటం భాషమ అపచారమని ఎన్నో ఉదాహరణలు చూపేవారు. గిడుగు పండితులే "ఇంత తెగబడమని నా ఉద్దేశ్యం కాదన్నారు. 1994లో విజయవాడ 'పుస్తక ప్రదర్శనోత్సవం'లో చలంగారి రచనలను గూర్చి ప్రసంగిస్తూ వేదికపైనే వాలిపోయారు. నిజమే - వీరుడు యుద్ధ క్షేత్రంలో మరణిస్తాడు. కళాకారుడు తన వ్యాసంగంలోనే కన్నుమూస్తాడు. "చివరకు మిగిలేది" అనే నవల్లో బుచ్చి బాబుగారు వ్రాసినట్లు జీవితంలో మిగిలేవి 'జ్ఞాపకాలే', నిజమే. జ్ఞాపకాలే. గుడివాడ రాజేంద్రనగర్లో వారి వీధిలోనే నేనుంటున్నాను మా వీధి ఒకటే- మా మార్గం కూడ ఒకటే!

బుల్లి తమ్ముడు

– అనసూయాదేవి

బాల సాహిత్య సృజనలో ఘనాపాటి, ఆట, పాటలలో, తేట మాటలలో సాటిలేని మేటి అయిన సాహిత్య వైతాళికుణ్ణి గురించి ఎందరో మేధావులు ప్రశంసలు రాశారు కాని, జీవితంలో ముఖ్యఘట్టమైన 'బాలబంధు' బాల్యాన్ని గురించి ఎక్కువగా రాసినట్టులేదు.

బి.వి. నరసింహారావు మా కుటుంబసభ్యుడు, అత్యంతాప్తుడు, నాన్నగారి దత్తపుత్రుడు, మాకు బుల్లితమ్ముడు.

నరసింహారావు చిన్నతనం మా ఇంట్లోనే గడిచింది. సంగీత సాహిత్యానికి నిలయమైన మా ఇంటి వాతావరణంలో పెరిగారు. మా ఇల్లు అతని ఆదర్శాలకు ఆలయమైంది. పువ్వు పుట్టగానే పరిమళం వీస్తుంది. నరసింహారావులోని అంతర్గత, అపురూప కళలు, లయలు చిందుతూ పైకుబికి వచ్చాయి. మూడు కళలు: ఆయాచితంగా నరసింహారావు జీవితంలో ప్రవేశించడానికి పునాది వేసి నాంది పలికిన ఇల్లు మా ఇల్లు. మా ఇల్లే ఒక కళాక్షేత్రం. మమ్మల్నందరినీ తీర్చిదిద్దింది.

1930 లో మా కాకినాడలో రెండు నాటక కంపెనీలుండేవి. ఆంధ్ర సేవాసంఘం, Young Mens Happy Club. ఆంధ్రసేవా సంఘంలో ముఖ్యులు కృష్ణమాచారిగారు (ప్రఖ్యాత సినీప్లేబాక్ గాయకుడు పి.బి. శ్రీనివాస్ – మేనమామ) డైరక్టరు, హీరో, డాన్సు టీచర్, సంగీతం గురువు. చేయూత నిచ్చినవారు.

అలనాటి నాటకాలన్నింటిలో కథానాయకి పాత్ర నరసింహారావుదే. ఆడవేషాలు వేయడంలో అందెవేసిన చేయి, అనార్కలి, చింతామణి, మోహిని, ప్రమీల మొదలైన వేషాలకి పెట్టింది పేరు. వీటన్నింటికంటే పెద్ద పేరు తెచ్చింది మా నాన్నగారు వింజమూరి నరసింహారావుగారు రాసిన అనార్కలి నాటకంలో అనార్కలి పాత్రకి, ఈ వేషం కోసమే ఇతనికి డాన్సు నేర్పించారు కృష్ణమాచారిగారు. డాన్సులో కూడా రాణించే సూచనలు అప్పుడే కనపడ్డాయి. అనార్కలి వేషంలో అక్బర్ దర్బారులో అద్భుతంగా నాట్యం చేసేవాడు. నరసింహారావు జీవితంలో డాన్సు అలా మొదలైంది. అలాగే బి.వి. సంగీతంలో కూడా జన్మతా కళాకారుడు. born artist అవడం వల్ల, inherent talent ఉండడం వల్ల ఏ రాగాలైన ఇట్టే నేర్చుకుని పాడేవాడు.

రామప్రియ, సరస్వతి, ముఖారి, యమన్ కళ్యాణి, మాండ్, సింధుభైరవి లాంటి అపురూప రాగాల్లో పద్యాలు ఎంతో భావయుక్తంగా నటిస్తూ పాడేవాడు. శోకరసం చిప్పించడంలో నరసింహారావుకి

సమానులెవరూ లేరనేవారు. మేకప్ చేసుకోడం, చీర సింగారించడం నిమిషాల మీద చేసేవాడు. స్త్రీ వేషధారణలో ప్రఖ్యాత నటులు స్థానం నరసింహారావు గారంతటివారు, బి.వి. నరసింహారావుని ప్రశంసించారు. వీరు నటులు రాఘవాచారి గారు సి.ఎస్.ఆర్. ఆంజనేయులుగారు, బందా కనకలింగేశ్వరరావు గారి వంటి వారితో నటించారు. మా నాన్నగారు పద్మశ్రీ వింజమూరి లక్ష్మీ నరసింహారావుగారు నాటకాలు రాసేవారు, వేసేవారు. వేయించేవారు. మా నాన్నగారు రాసిన అనార్కలి నాటకం, 1937-38 వరకూ, ఆంధ్రదేశమంతటా పలుమార్లు ప్రదర్శింపబడి, నరసింహారావులిద్దరికీ పేరు తెచ్చింది. బి.వి. నరసింహారావు అనార్కలి, వింజమూరి నరసింహారావుగారు... గీవాయి గాయకుడు మంగిపూడి రామలింగశాస్త్రి సలీమ్, గండికోట జోగినాధం ఖాన్‌ఉమార్ వేసేవారు.

నాన్నగారు మెక్లారిన్ హైస్కూలులో తెలుగు పండితులుగా పనిచేశారు. బి.వి. నరసింహారావు హైస్క్యూల్ చదువంతా అక్కడే. నాన్నగారి అడుగుజాడల్లో స్కూలు వారి కోసం నాన్నగారు Signs of the Cross నాటకం రాశారు. మళ్లీ అందులో హీరోయిన్ మెర్సియా పాత్ర నరసింహారావు చేసేవారు. అక్కడే చదువుకుంటూ రేలంగి వెంకట్రామయ్య, కస్తూరి శివరావు ముఖ్య పాత్రలు చేసేవారు. ఆదినారాయణరావు సంగీత దర్శకత్వం. వీళ్లంతా అన్నయ్య క్లాసు మేట్స్. నరసింహారావు వీళ్లకి సీనియర్.

ఆ రోజుల్లో కొన్నాళ్లు మానాన్నగారి ఆరోగ్యం బాగాలేదు. అప్పుడు నరసింహారావు కొడుకులా చాకిరి చేశాడు. నాన్నగారు తనని ఒక్క నిమిషం వదిలేవారు కాదు. వెంట తిరిగేవాడు. నాన్నగారు అప్పుడు కూడా కొన్ని చిన్న చిన్న రచనలు మానలేదు. పడక కుర్చీలో పడుకుని చెబుతుంటే నరసింహారావు రాసేవాడు. అవి పిల్లల బొమ్మల నీతిచంద్రిక, పంచతంత్రము మొదలైనవి. నాన్నగారి ప్రభావం నరసింహారావు మీద చాలా ఉండేది.

బి.వి. నరసింహారావు హైసూల్లో చదువుతున్న రోజుల్లో అతనికి రెండే రెండు ఆసక్తులు. వింజమూరి వారిల్లు, నాటకీయంగా ఆంధ్రసేవాసంఘం. నాటక రిహార్సల్సుకు రాకపోతే, వెతుక్కుంటూ మా ఇంటికి వచ్చేవారు కృష్ణమాచారిగారు. నరసింహారావు మా ఇంటికి dramatic గా ప్రవేశించేవాడు. వీధిలోంచే డాన్సు చేస్తూ గెంతుతూ, పాడుతూ, గుమ్మం దగ్గర తీర్మానం ముగించి, ఇంట్లోకి వచ్చేవాడు. మళ్ళా చటుక్కున పెరట్లోకి పరుగెత్తి, అరిటాకు కోసి తెచ్చుకుని, మా నాయనమ్మ గారి దగ్గరకు పాకివెళ్లి, బాబోయ్ ఆకలి దహించుకుపోతోంది. దిబ్బరొట్టో, ఉప్పిడి పిండో పడేయండి" అంటూ పెట్టే వరకు అరుపులూ, ఏడుపులూ సాగించేవారు.

నరసింహారావుకి కళాపిపాసతోపాటు, చిన్న పిల్లల మనస్తత్వం ఉండేది. వాళ్లననుకరించడం, ముద్దుమాటలు పాడడం, బొల్లి మాటలతో అప్పటికప్పుడు ఆశువున పాటలు పాడడం ఇష్టం. ఆ పాటలు మెత్తటి తియ్యని పదాలతో, పిల్లలకి అనుగుణ్యంగా భావి బాలబంధు రచనలకు దారితీశాయి.

మా ప్రహసనాల్లో ముఖ్యమైంది, నేను మెల్లో హార్మోనియమ్ (Dancer Singer) లాగ కట్టుకుని, నరసింహారావు, ఒక ప్లేటు పట్టుకుని, మా పెద్దనాన్న గారి కూతురు, నా చెల్లెలు సీతా ఆడుతుంటే పాడుకుంటూ మాఇంట్లో వాళ్ల దగ్గర డబ్బు వసూలు చేసేవాళ్లం. ఇస్తే బాగా పాడే వాళ్లం. ఇవ్వక పోతే, అరుపులతో పాడి వేధించే వాళ్లం.

మా అమ్మమ్మ ధనవంతురాలు, ఆవిడకి పొగడ్తలు ఇష్టం. సీతమ్మ తల్లీ! ఎంత మంచిదానవమ్మా" అన్ని నరసింహారావు లీడ్ చేస్తూ పాడుతుంటే, మేమందరం బృందంగా పాడి అమ్మమ్మను మెప్పించి ఒక రూపాయ సంపాదించే వాళ్లం. మా పెత్తల్లిని అపశృతులతో వేధించినా చెవులు మూసుకొని పారిపోయేది గాని అణా కంటె చచ్చినా ఇచ్చేది కాదు.

ఆ రోజుల్లో అనసూయ (నేను) Creation of a Fiashions కి పేరు trilo, long sleeves, jari huge neck, miti cilours, fowers, cutes. al lipstick and hair style తో నేనే ఒక వేషంలా ఉండేదాన్ని. ఇవన్నీ నరసింహారావు పట్టుకు పోయి ఈ funshions తన దాన్సుకి ఉపయోగించేవాడు.

నరసింహారావు అందర్నీ మాలాగే వరసలు పెట్టి పిలిచేవాడు. నన్ను మాత్రం అక్క అని, బాల వితంతు మా పెద్ద నాన్నగారమ్మాయిని "వెధవక్కయ్యా" అని పిలిచేవాడు. మా అక్కయ్య బి.వి.ని బండ వెధవ తమ్ముడు అని పిలిచేది. కుర్ర చేష్టలవల్ల, తర్వాత అందరికీ బుల్లి తమ్ముడయ్యాడు (ఆటోబయోగ్రఫీ చదవండి).

బుల్లి తమ్ముడు నరసింహారావు జీవితాన్ని మూడు భాగాలుగా విభజించవచ్చు. బాల్యం, నాటకాలు, ఆటలు, పాటల రోజులు, రెండవ దశలో, నాట్యం మీద ఆసక్తి పెరిగి, దృష్టి అటు మరల్చాడు. నాట్యశాస్త్రం అనుకరిస్తూ, భావానికి ప్రాముఖ్యమిస్తూ, అలనాటి ప్రముఖ నవ్య కవుల గీతాలకు తన సొంతం –కొరియోగ్రఫీని మేళవించి, ఒక వినూత్నమైన విధానం (శైలి) సృష్టించిన నరసింహారావు, సృజనాత్మకత. అతని సొత్తు.

ఒక దశలో ఆంధ్రదేశంలో అనసూయ భావగీతాలు, బి.వి. నరసింహారావు భావనాట్యం లేకుండా ఏ సభలూలేవు. నా 9వ యేట నుంచీ సంగీతం కూర్చి లలిత (భావగీతాలు) సంగీత కచేరీలు చేస్తున్న రోజులవి. నరసింహారావు నా పాటలకి డాన్సు చేయడానికి ఎక్కువ ఇష్టపడేవాడు. నేను భావయుక్తంగా పాడతాను కనుక అంత బాగానూ డాన్సు పుట్టుకొస్తోంది అనేవాడు. అలాగే నేను హార్మోనియమ్ వాయిస్తూ పాడుతుంటే, అతను దాన్సు చేసేవాడు. ఆ పాటలు నా మేనమామ దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి రాసిన ఓహో వసంతా ఓయి వసంతా, మధూదయంలో మంచి ముహూర్తం, వినరాని విభావరి

వేలాశాలలు, దాసిగానుండనైన తగనా, శ్రీశ్రీ గారి ఆనందం అర్ణవమైతే, కొనకళ్ల వెంకటరత్నంగారి మొక్కజొన్న తోటలో, నండూరి వారి ఎంకి పాటలు, జయదేవుని అష్టపదులు ముఖ్యమైనవి. మా కాంబినేషన్తో చెప్పుకోదగ్గ ప్రదర్శన బెజవాడ గోపాలరెడ్డి గారి పెళ్ళిలో (1938) నా సంగీతంతో వసంతాగమనం, పదిమంది పాడాం. పాత్రలకు అనుగుణ్యంగా కాని, అన్ని పాత్రలకు నరసింహారావు వొక్కడే పదిమంది ఆడినట్టు అభినయించాడు. అందుకే సుప్రసిద్ధ కవులు విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు అతని నాట్యాన్ని 'భావనాట్యం" అన్నారు.

మేము ఎక్కడికి వెళ్లినా పెళ్లికారు లాగ మా కుటుంబం అందరం, ఒక్కప్పుడు మామయ్య కుటుంబం కలిసి వెళ్ళేవాళ్లం. మాతో నరసింహారావు తప్పదు. మద్రాసు ఆల్ ఇండియా రేడియో ప్రారంభోత్సవానికి అలాగే వెళ్లాం, ముద్దుకృష్ణగారు రాసిన అనార్కలి మొదటిసారి ప్రసారమైన నాటకం. దాని ప్రొలోగ్ పాట "రారమ్మ రారమ్మ" మందారమా రక్తకర వీరమా, ఎపిలోగ్ – పోయినది దానిమ్మ పూవు రెండు పాటలు మామయ్య సంగీతం కూర్చిపాడాను. తర్వాత ఈ నాటకం, నరసింహారావు అనార్కలినిగా నేను పాటలు పాడుతుంటే, అప్పటి కప్పుడు ఆశువుగా అభినయిస్తూ డాన్సుచేసి అందరి మన్ననలు పొందాడు. ప్రోగ్రాం ఏ సందర్భంలో జరిగిందో జ్ఞాపకం లేదు. 1935-36లో అనుకుంటాను హెచ్.ఎమ్.వి. వాళ్లకి గ్రామఫోన్ రికార్డులివ్వడానికి వెళ్లాం. నా సోలోలు జయజయ జయ ప్రియభారత, శ్రీశ్రీ గారి మరో ప్రపంచం (తర్వాత ఈ ట్యూనే మనసున మల్లెల మాలలూగెనే ఇచ్చాను ఓకవి గారి కోరిక మీద)

అప్పుడు కూడా నరసింహారావు మాతోనే వచ్చాడు కలకత్తాకు. అతని గొంతు పట్టేయడం వల్ల రికార్డింగు జరగలేదు. యమన్ కల్యాణి రాగంలోనే ట్యూన్ పెట్టిన ధీర సమీరే అష్టపది నరసింహారావు పాడుతూ ఎన్నోచోట్ల డాన్సు చేశాడు. ఈ పాటని చాలా మెచ్చుకునేవాడు.

మా కుటుంబం మద్రాసులో నివాసం ఏర్పరచుకున్నాం. బుల్లితమ్ముడు. బి.వి. నరసింహారావు తన సొంత ఊరు గుడివాడ దగ్గరున్న కౌతరం వెళ్ళిపోయాడు. ఇతని జీవితం మూడువంతులు ఈ విధంగా గడచినా, ఇతన్ని బాలబంధు గానే ఎక్కువమంది ఎరుగుదురు, బాలసాహిత్యంలో అనేక రచనలు చేశాడు. ఇతని పాటలు "ఎగిరే పిట్టలా ఎగరాలని ఉంది". నువ్వే నవ్వు నవ్వే నువ్వు" లాంటివి బాలలప్రోగ్రాంలో నా పిల్లలు కూడా పాడారు, పాలబడి పాటలు, చిన్నారి లోకం, దిరిసెనపూలు, బాలరసాలు, బాలల లోకం, పూలబాలలు, ఋతురాణి, ఆవు-హరిశ్చంద్ర, అమ్మఒడి, వెన్నెలబడి – ఇంకా ఎన్నో బాలలగేయాలను రచించాడు. 1962లో తెలుగు బాల రచయితల సంఘానికి అధ్యక్షుడయ్యాడు. 1958లో పాలబడి పాటలకి భారతదేశ ప్రభుత్వం జాతీయ పురస్కారంతో సత్కరించింది. 1975 లో మొదటి తెలుగు మహా సభలలో బాలవాఙ్మయం నరసింహారావు

చేతరాయించి, దేశ విదేశ ప్రతినిధులకు అందచేసింది. 1978లో ఆంధ్రప్రదేశ్ బాలల ఆకాడమీ నరసింహారావుని ''బాలబంధు'' పురస్కారంతో సత్కరించింది. ఇతని జీవితానికి పరిపూర్ణత ఇచ్చింది బాలసాహిత్యం, ఇది అతని చిన్నతనం నుంచీ, జీవితం శృతిలాగ, నరసింహారావు అంతర్గతంలో మోగుతూనే ఉంది.

బుల్లి తమ్ముడు నరసింహారావుని తర్వాత కొన్నిసార్లే కలిశాను. గుడివాడలో నా పాటకచేరి జరిగినపుడొకసారి, కౌతరం దారిలోనే ఉంది, వచ్చి వదినను చూసి వెళ్లమన్నాడు. ఎందుకో వెళ్లడం పడలేదు. హైదరాబాదులో సంగీత నాటక అకాడమీ ప్రారంభోత్సవ సందర్భంలో మరోసారి. ఆ రోజు, బరకత్పురాలో మామయ్య ఇంట్లో, ఆ సభ కోసం రాసిన స్పెషల్ పాట రండి దయ చేయండీ పెద్దలు, పండితులు, రసజ్ఞులు పాటకి ట్యూను పాడుతున్నప్పుడు రత్న ప్రసాద్, నరసింహారావు కూడా వచ్చారు. వీధిలోంచే డాన్సు చేస్తూ, పాడుతూ వచ్చాడు. తర్వాత నా కూతురు రత్నపాప డాన్సు అరంగేట్రమ్ కి వచ్చాడు. నాన్నగారు పోయినప్పుడూ వచ్చారు. ఆఖరు సారి 1977లో భీమవరంలో నా పాట కచేరి ఛీఫ్ గెస్ట్ గా వచ్చాడు. నన్ను ఆశీర్వదించి ఆనంద భాష్పాలు.. రాల్చాడు.

బుల్లితమ్ముడు బి.వి నరసింహారావు మా ఇంట పుట్టవలసినవాడు.

ఇతని ఆటోబయోగ్రఫీ చూస్తే మాకున్న అనుబంధం అర్థమవుతుంది. ఇంకో జన్మంటూ ఉంటే బి.వి. సింహారావు వంటి అన్ననో, తమ్ముణ్ణో భగవంతుడు నాకు ప్రసాదించాలని కోరుకుంటున్నా.

'బాలబంధు' బి.వికి జై

– ఎమ్మెస్సీ, సత్యనారాయణబాబు

తెలుగు బాలల చిలక పలుకులు చిరకాలం గుర్తుండిపోయేలా చేసిన తీపి తాతయ్య 'బాలబంధు' బి.వి. నరసింహారావు. ఎంతో హాయి గూర్చే వారి తెలుగు రచనలు కలకాలం బాలసాహిత్యంలో మొగ్గవేస్తూవుంటాయి. వారి స్మృతి తెలుగు సంస్కృతికి అక్షరహారతి. "నేను చిన్ననాడు మహా అల్లరి పిల్లవాడిని. పిల్లవాడను అని పైకి చెప్పానుగాని పిడుగుకు ఏ మాత్రం తగ్గను" అని కూడా చెప్పుకోగల్గిన గడుసు బుల్లోడు బి.వి. ఈ బుల్లోడిలో అనంతర కాలంలో బుల్లెమ్మను చూసిన (స్త్రీ నర్తకి వేషం) నాటి ఆంధ్ర ప్రజానీకం ధన్యం. బాలల కవిగా, నాట్యకోవిదుడిగా, విద్యావేత్తగా, సంపూర్ణ సాత్విక సాహిత్య మూర్తిగా వారి జీవన ప్రస్థానం నా వంటి అంటు కొమ్మలనెన్నింటినో సాహితీవనంలో పాదుకొల్పింది. వయసుతో పనిలేని ఈ సునిశిత సౌందర్య పిపాసి ఎవరిలో ఏ చిన్న ప్రతిభ కనిపించినా టక్కున ఒడిసిపట్టుకుని, పిలక పట్టుకుని దగ్గరకు తీసుకున్నట్టు, అమ్మ సున్నుండ తినిపించినట్టు. నీకు వెయ్యేనుగుల బలం యివ్వనా అన్నట్టు వారిలోని ప్రత్యేక ప్రతిభ ఏమిటో చటుక్కున రెండు ముక్కల్లో చెప్పి, కవ్వించినట్టు కళ్ళు ఎగరవేసి "అదిరా అబ్బాయ్, నువ్వు గురిపెట్టవలసిన చెట్టుమీద పిట్టకన్ను" అని కళ్ళతోనే కాదు వళ్ళంతా నవ్వుతున్నట్టు తాను కదిలి బాలలు గుండెల్లోకి బాణం వదిలి ప్రేమగా కర్తవ్యాన్ని బోధించి, ప్రోత్సహించి ఆదరించిన ఆ అమృతమూర్తి ఆలింగనం ఈ స్వార్థ ప్రపంచంలో ఎవ్వరిస్తారు చెప్పండి.

నన్ను ముందుగా 'కవి కిషోర్' ని చేసింది ఆయనే. ఆనక "అభినవ శ్రీశ్రీ"గా అభివర్ణించింది ఆయనే. కాని నేను 'కపర్ది'గా మారేసరికి ఆ మహోన్నత మూర్తి కనుమరుగైపోయారు. అవి 1987 నాటి రోజులు. గుడివాడ ప్రథమశ్రేణి శాఖా గ్రంథాలయం రైల్వేస్టేషన్ రోడ్లో నడిచేది. ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తు ముఖ్య కేంద్రంగా తెలుగు రంగస్థల నటరాజుకు గుండెకాయగా, కళలకు పుట్టినిల్లుగా గుడివాడ పట్టణం నడిచే నవరస లలితకళామూర్తిగా చరిత్ర కీర్తి శిఖరాలలో నిలిచిన సంగతి ఆంధ్రజగతికి తెలుసు. ప్రతి చరిత్రలో సువర్ణాధ్యాయంగా పేర్కొనే కాలం ఒకటి ఉంటుంది. అలాంటి సమయంలో ఎవరైతే గొంతు కలుపుతారో వారు చిరంజీవులౌతారు. 'బాలబందు' బి.వి. నరసింహారావు కూడా అలాంటి అదృష్టాన్ని దక్కించుకున్నారు. స్వతంత్ర భరతావని వెలుగునీడల చరిత్రకు ఆయన ప్రత్యక్షసాక్షి, విభిన్న సిద్ధాంతాలను అనుసరించిన విశిష్ట వ్యక్తులు ఎందరో ఆయన సమకాలికులు. పరస్పర విరుద్ధ భావాలతో సంచరించిన తెలుగు మూర్తులు. త్యాగకీర్తులు ఆయన మిత్రులు. వారందరి మధ్యన 'సమవర్తి'గా కదు సమర్థనీయ పాత్రతో మానవ సౌందర్య పాత్రతను తనకు తానై రంగరించుకున్న జగన్మోహక సుధామూర్తి 'బాలబంధు' బి.వి.

అప్పుడే కన్నులు తెరిచిన 'కవి'గా నా కసిపసి భావాలను ఆయన అంతగా పట్టించుకుంటారని నాకుతెలియదు. గుడివాడ గ్రంథాలయంలో జరిగే ప్రతీ సాహితీ కార్యక్రమానికి ఆయన వీలైనంతవరకు తప్పక విచ్చేసేవారు. ఇది కాలానుసారంగా నేను గమనించాను. అప్పటి గ్రంథాలయాధికారిగా పనిచేసిన తెలుగు కథా దాసు కీ.శే. దొండపాటి దేవదాసు బి.వి.గారిని ప్రతిసభకు ఆహ్వానించటం ఆనవాయితీగా ఉండేది. నేను అప్పుడప్పుడు కవిత్వం వైపు అడుగులు వేస్తున్నాను. నా తప్పటడుగుల శబ్దాన్ని విని చప్పున గుర్తించిన వారు దొండపాటి దేవదాసు, తెనుగు జానపద సాహిత్యానికి సంబంధించిన ఓ పెద్ద రిఫరెన్స్ పుస్తకం యింటికివ్వమని నేను ఆయనతో పేచీపడ్డాను. రెఫరెన్స్ పుస్తకం ఇంటికివ్వరన్న సంగతి ఆ వయసులో నాకు తెలియదు. అక్కడే –కూర్చుని పరిశీలించుకోవాలని అన్నారు. ఉదయం మూడు గంటలు సాయంత్రం మూడు గంటలు తప్ప మిగిలిన రాత్రంతా ఆ పుస్తకాలను చీకట్లో పెట్టి తాళం వేయటం కన్న చదువుకోవటానికి ఇంటికి ఇవ్వటం ''తప్పేమిటి అని నా ఉక్రోషం, వాదోపవాదాలు జరిగాయి. చివరికి నా శ్రద్ధ చూసి తన వ్యక్తిగత పూచీకత్తుమీద దేవదాసు ఆ పుస్తకం నా చేతిలో పెట్టారు. అటుపై నా కవితలు చూశారు. గ్రంథాలయ వారోత్సవాలలో జరిగే కవి సమ్మేళనంలో పాల్గొనమని ప్రోత్సహించారు. మొదటిసారి ఆహ్వానపత్రికలో నా పేరు చూసి ఆశ్చర్యానందాలకు గురైయ్యాను. కోదూరి శ్రీరామకవి, 'బాలబంధు' బి.వి., నూతలపాటి రాఘవరావు, గోపరాజు సాంబశివరావు – హైమావతి, సూరపనేని మనోరమాదేవి, చిలకమర్తి దుర్గాప్రసాద్ మరెందరో పెద్ద పెద్ద కవులమధ్య ఉడత వలె నేను, నా కవిత్వం. అదే విషయాన్ని వినయంగా చమత్కారంగా చెప్పి నా కవిత్వం విన్నవించాను. విశేషమేమిటంటే అప్పటికి అందరూ ఏమనకుండా మిన్నకున్నారు. ఆ తర్వాత ఒక్కొక్కరూ 'ఏదీ నీ కవిత్వం రాసివ్వు' అని కొసరి కొసరి అడిగారు. అటుపై నా కవిత్వం కోసం సామాన్యులు సైతం గ్రంథాలయంలోకి తీసుకురావటం దాసుగారు మొదలు అందరూ గమనించారు. నేను ఆశ్చర్యపోయాను. అందరి కన్నా ముందు స్పందించిన వారు 'బాలబంధు' బి.వి. నరసింహారావుగారే. అనుకోకుండా ఓ పెద్ద సభలో అందర్నీ ఆశ్చర్య చకితుల్ని చేస్తూ, వీరు నేటి నుంచి 'కవికిశోర్'గా కీర్తించబడతాడు అంటూ ఆనాటి నా కవిత్వంలో ప్రయోగించిన 'దొంగోడు' వంటి ప్రత్యేక పదాలను ఆయన ఒత్తిపలుకుతూ విశ్లేషించారు. తదనంతరం నా కవిత్వ ప్రయాణం స్వేచ్ఛగా పదునుగా సాగింది. జ్ఞానపీఠ అవార్డ్ గ్రహీత 'కళాప్రపూర్ణ' రావూరి భరద్వాజ తెనాలిలో కీ.శే. శారద స్మారక రాష్ట్ర కవితా అవార్డును నాకు బహూకరించారు. అదే నా తొలి రాష్ట్ర అవార్డు. విశాఖపట్నంలో సర్వశ్రీ గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావు, అబ్బూరి రామకృష్ణారావు స్మారక అవార్డు, మచిలీపట్నంలో గ్రంథాలయపితామహ 'అయ్యంకి వెంకటరమణయ్య' అవార్డు. వంటివి మరెన్నో రాష్ట్ర అవార్డులు, జిల్లా, జోన్ పట్టణ కవితా అవార్డులు వరించాయి. ఈ క్రమంలో బి.వి. నరసింహారావు గారే పలుసభల్లో నా పేరు రాగానే అందర్ని "నిశ్శబ్దంగా ఉండండి, కవిత వినండి మళ్ళీ దొరకదు' అని ఊరించి గట్టిగా మైకులో ప్రకటించేవారు. చివరికి నన్ను

'అభినవ శ్రీశ్రీ' బిరుదుతో ప్రజల్లో నిలిపారు. అవార్డు లభించిన ప్రతిసారీ ఆయన తమ ఆశీస్సులు అందించి నీలో గొప్ప జ్వాల ఉంది, దానిని చల్లారనీయకు అనేవారు. విద్యానిధి, అణుశాస్త్రవేత్త డాక్టర్ ఎర్నేని వెంకటేశ్వరరావుగారు నా కవిత్వం విని ఇంటికి ఆహ్వానించినప్పుడు 'బి.వి. 'నే స్వయంగా నన్ను వెంటబెట్టుకు తీసుకువెళ్ళారు. "వీడి సంగతి చూడండి కవిత్వం వినండి' అంటూ కోరికోరి ఆ కవిత చెప్పు – ఈ కవిత చెప్పు అని గుర్తుచేసి చెప్పించేవారు. తాను విని చిన్న పిల్లాడిలా కేరింతలు కొట్టి నా పదప్రయోగాల్లో కనిపించే కొన్ని శబ్దాలను బయటకు లాగి 'కనికట్టు కట్టేస్తాడు' అని వివరించేవారు.

'బాలబంధు' బి.వి. నరసింహారావు నివసించే ఇంటి పేరు 'అపరాజిత' ఆ యిల్లు ఆయన సాహిత్య సంపదకు ఆలవాలం. నేను ఎప్పుడు ఆ యింటి ముందుగా వెళ్ళినా ఆ పేరు నన్ను అమితంగా ఆకర్షించేది. ఆయనపై అంతస్తులో ఉండేవారు. ఇంటి పరిసరాలలో పలురకాల పూలమొక్కలు 'అపరాజిత' కాంతులు అమోఘమైన సువాసనలతో హాయిగా ఉండేవి. నేను కూడా కూచిపూడి నాట్యాన్ని అభ్యసించాను. నా గురువు సర్వశ్రీ వేదాంతం రాధేశ్యాంగారు, నటరాజ రామకృష్ణ తర్వాత స్త్రీ వేషంలో ఆంధ్రదేశాన్ని మరిపించిన ఆణిముత్యం 'బాలబంధు బి.వి.నరసింహారావు గారని తొలిరోజుల్లో నేను గ్రహించలేదు. అందుకే నేను నాట్యం నేర్చుకున్న విషయం ఆయనకు చెప్పలేదు. ఆ విషయం ఆలస్యంగా తెలుసుకున్న 'బి.వి.' కొండొకచో కోపంగా తీపి అగ్రహంతో నా వీపు మీద ఛక్కున చరిచారు. బడుద్దాయ్ వెధవ' ఇంత తీపి విషయం ఇంత ఆలస్యంగా చెబుతావా అంటూ. అంతలోనే అల్లుకుపోయి ప్రేమతో ఆలింగనం చేసుకున్నారు. కొన్ని ముద్రలు, భంగిమలు, అభినయాలపై ఆ వయసులో కూడా చక్కని పాఠం చెప్పి గలగలా నవ్వేశారు.

అంతటితో ఆగలేదు పక్క బజారులో నివసించే హేతువాద దంపతులు గోపరాజు సాంబశివరావు – హైమావతిల దగ్గరకు లాక్కుపోయి వాళ్ళముందు నిలబెట్టి ఈ 'కవికిషోరుడు' మా 'నాట్యకిశోరుడు' కూడా అంటూ గర్వంగా చెప్పుకొచ్చారు. నిజానికి ఆనాటి (1990 వ దశకం) గుడివాడ ప్రాంత కవుల్లో నేనే చిన్నవాడిని, 1989లో డిగ్రీ చదువుతూ ఆంధ్రపత్రికలో జర్నలిస్ట్ గా గుడ్లవల్లేరులో పనిచేశాను, 90-91 లో 'ఉదయం', 1992లో గుడివాడలో ఆంధ్రభూమి, దక్కన్ క్రానికల్, 1994 చివరిలో 'వార్త' జాతీయ దినపత్రిక ఉపసంపాదకునిగా హైదరాబాద్ లో ఎ.బి.కె. దగ్గరకు చేరాను. 'ఆంధ్రభూమి'లో 'బాలబంధు' బి.వి. నరసింహారావుగారిని పరిచయం చేస్తూ వ్యాసం రాశాను. అప్పటి ఆయన ఫొటో చానాళ్ళు నా టేబిల్ మీదే ఉండేది. ఆయన కుమారుల్లో సుబ్బారావు, మరొక అబ్బాయి నాకు తెలుసు. వాళ్ళది కొతవరం. బి.వి. మనవరాలు ఒకమ్మాయి డిగ్రీలో నాతో గుడ్లవల్లేరులో చదివినట్లు తెలుసు, 1994 లో విజయవాడ పుస్తక మహోత్సవ సభకు అతిధిగా వెళ్ళిన బాలబంధు ఆ ప్రాంగణంలోనే గుండెపోటుతో సొమ్మసిల్లి అనంతరం తుదిశ్వాస విడిచారని వినగానే గుండె బరువెక్కిపోయింది. నిత్యం

చిద్విలాసం చిందిస్తూ రసప్లావిత సంభాషణలతో సదా నవ్విస్తూ పువ్వులా గలగలలాడే 'బాలబంధు' వంటి ఆత్మబంధు ఎక్కడైనా లభిస్తారా. ఆయన నవ్వులకు మా నవ్వుల పొదరిల్లు సంస్థ ఓ విలాసంగా నడుస్తోంది.

ముఖ్యంగా తదనంతర కాలంలో ఆయన పిల్లల తీరు గమనించినపుడు 'బాలబంధు' బాధా కిరణంగా స్మృతిలోకి వచ్చేవారు. మళ్ళీ చెప్పుకోవాలి. ఆయన ఇంటికి పెట్టుకున్న పేరు 'అపరాజిత'. ఇటీవల ఆయన సేకరించుకున్న అపూర్వ సాహితీ గ్రంథాలు అపరిచితుల పాలయ్యాయని మరో చేదు వార్త ఆలస్యంగా మా యింటి 'పనిమణి' నాగలక్ష్మి చేరవేసింది. అప్పటికే అవి రోడ్డుపాలయ్యాయి. షేక్స్పియర్ అన్నట్లు ప్రపంచమే ఓ రంగస్థలం, మనుషులందరూ వచ్చేపాత్రలు.. వెళ్ళేపాత్రలు. కాని' కొన్ని పాత్రలు నవనీతంగా కోమలంగా అపురూపంగా కనిపిస్తాయి. బి.వి. స్కూళ్ళ ఇన్స్పెక్టరుగా విధిలో కఠినంగా పనిచేసేవారని విన్నాను.

కానీ బాలబంధుగా పాఠశాలల్లో పిల్లల కోసం ఆయన సృజించిన బాలసాహిత్యం ఆయనను తెలుగు మణిపూసను చేసింది. నాట్యకోవిదునిగా స్త్రీ వేషధారిగా ఆయన కీర్తి అంతకన్నా శిఖరాలను చేరుకుంది. రాబోయే తరాలను లక్ష్యచిత్తులను చేస్తూ తన కొండంత వ్యక్తిత్వాన్ని అద్దంలో నిలుపుకున్న "బాలబంధు' మధురమైన జ్ఞాపకాలు మరువలేని లక్షణాలు, అవర్ణిత కోణాలు ఎన్నో ఎన్నెన్నో ఉన్నాయి. పడక కుర్చీలో పల్లకీలా కూర్చునే బాలబంధు అంతర్లోకంలో, పురివిప్పిన నెమలి నాట్యంలా, రెక్కలు విప్పిన హృదయ విహంగంలా మార్చుకోవటానికి ఎన్ని ఎన్ని ప్రవేశాలు, ఎన్ని సమ్మెటదెబ్బలు భరించారో తెలియదు గాని జలపాతం కొండ శిఖరాన్ని వీడి కిందికి నాట్యం చేస్తూ దూసుకు వచ్చే క్రమంలో చిలికే అమృతపు చినుకులా ఆయన బాలసాహిత్యం ఆంధ్రదేశాన్ని ఆక్రమించుకుంది. నేను ఒక రోజు పిల్లలు ఇళ్ళ వద్ద ఆడుకుంటూ ఒక పాట పాడుతుంటే ఎంత గొప్ప పాట అనుకున్నాను. ఆ పాట తోటమాలి బాలబంధు బి.వి. అని తర్వాత తెలుసుకొని బొట బొట కన్నీళ్ళు కార్చాను. కారణం ఆయన అప్పటికే జేజెమ్మలో కలిసిపోయారు. ఆ పాట అమ్మకు జై నాన్నకు జై చదువులు నేర్పిన గురువుకు జై' మా బాలబంధు బి.వి.కి. జై.

అనార్కలి నరసింహారావు

నలభయ్యేళ్ల క్రితం బాలబంధు అంటే వొక ఉద్వేగం కెరటం. కృష్ణశాస్త్రి కవిత్వానికో, శ్రీశ్రీ కవిత్వానికి లేదంటే అనార్కలి లాంటి స్త్రీ పాత్రల్లోనో నరసింహారావు గారు కనిపిస్తే ఎన్నో పురుష హృదయాల్లో దాగిన స్త్రీ మూర్తులు బయటికొచ్చి కవ్వించి వెళ్ళిపోయే వాళ్ళట. ఇది అతిశయోక్తి కాదు. 'అనార్కలి'లో నరసింహారావుగారి నటన చూసిన తర్వాత ఆచంట జానకిరాంగారికి తన ప్రియసఖి గుర్తొచ్చిందట. సన్నగా, సోగగా, పొడవుగా వుండి హొయలు చిందే నాట్యంతో నరసింహారావుగారిని చూడగానే తనకు ఈ భావన కలిగిందని జానకిరాంగారు. 'సాగుతున్న యాత్ర'లో రాసుకున్నారు. నరసింహారావుగారు 'ఆనందానికి అర్ణవమైతే' గీతానికి నృత్యం చేస్తారని. తెలిసిన ప్రతి చోటుకూ తన మిత్రుల్ని పనికట్టుకుని తీసుకువెళ్ళి చూపించేవాడట శ్రీశ్రీ.

ఓసారి 1942 – పాలకొల్లులో నరసింహారావుగారి నృత్య ప్రదర్శన జరిగింది. నృత్యం పూర్తయ్యాక ప్రేక్షకుల్లో కూర్చొని వున్న ఆదిభట్ల నారాయణ దాసు అమాంతం రంగస్థలం మీదికి దుమికి ఒక్క గంతు 'శంభో' అంటూ ఎగిరి, "ఒరే! నా వొళ్ళు మొగ్గ తొడిగిందిరా నీ నాట్య దర్శనం వల్ల" అంటూ ఆశువుగా పద్యాలు చెప్పేశారట. విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు కూడా అలాగే స్పందించి, ఒకసారి వరసగా పద్యాలు చెప్పేశారట. పశ్చిమగోదావరి జిల్లాలోని ఒక గ్రామంలో శ్రీశ్రీశ్రీ విక్రమ దేవవర్మ (జయపురం సంస్థానాధీశులు, కవి). నరసింహారావుగారి ప్రదర్శన చూశాక మెచ్చుకుంటూ చివరికి "కాని వారు, నరసమ్మ అయివుంటే ఇంకెంత బావుండేదో?" అన్నారట.

నరసింహారావుగారి ప్రత్యేకత ఏమిటంటే, ఆయన ప్రాచీన సాహిత్యంలోని స్త్రీ పాత్రలకి ఎంత గొప్పగా వొదిగేవారో, ఆధునిక సాహిత్యంలోని స్త్రీ పాత్రలకి కూడా అంతే గొప్పగా వొదిగేవారు. అనార్కలి పద్మావతి. లానే కాదు, ఎంకిలానూ, కొనకళ్ళ 'బంగారి' లానూ, అనిపించగలరు.

1936 లో గుంటూరు నవ్యసాహిత్య పరిషత్ సదస్సులో ముద్దుకృష్ణరాసిన 'అనార్కలి' నాటికలో నరసింహారావుగారి నటన చూసిన గిడుగు రామమూర్తి "ఈ కుర్రవాడు బాగా నటించాడు" అంటే, స్థానం నరసింహారావుగారు "నీ వంక తదేక దృష్టితో నేను చూశాను. నేనై చూశాను. సెహబాస్", అని మెచ్చుకున్నారు. స్త్రీ పాత్రధారిగా అప్పటికి స్థానం వారి కీర్తి శిఖరాన్నందుకుంది. ఆయన్నే నరసింహారావు గారు ఆశ్చర్యంలో పడేశారన్నమాట.

నరసింహారావుగారి మొదటి నాట్య ప్రదర్శన 1930ల ప్రాంతంలో కాకినాడలో జరిగింది. అప్పటినుంచి అందరూ ఆయన్ని అనార్కలి నరసింహారావు అని పిలిచేవాళ్ళు. పదేళ్ళపాటు అనార్కలి పాత్రలోనే ఆయన జీవించారు. వందల ప్రదర్శనలు, వందల సత్కారాలు వల్ల ఆ కాలంలో నరసింహారావు

గారికి అసమాన ఖ్యాతి లభించింది. సత్యభాష, మోహిని, చింతామణి లాంటి పాత్రలు ఎన్ని పోషించినా నరసింహారావుగారు ప్రతి పాత్రలోనూ లీనమై తానే ఆ పాత్ర అయినట్టుగా నటించేవారు.

కాని కొంత కాలానికి కిరాయి నాటకాల్లో నటించడానికి విముఖత కలిగింది. ఇంక మానేద్దామనుకుంటున్న దశలో నార్ల వెంకటేశ్వరరావుగారు అడ్డుపడ్డారు. "నాట్యంలో నీకు ప్రావీణ్యముంది. దాన్ని కళగా చేపట్టి ప్రచారం చేయవచ్చు కదా!" అని సూచించారు. ఆ సూచన నరసింహారావుగారికి నచ్చింది. 30 సంవత్సరాల పాటు కళకి ఆయన అంకితమై వుండిపోయారు. ఆయన ఆ కృషిలో ఎంతగా లీనమైపోయారంటే ఒకసారి వాయులీన విద్యాంసులు ద్వారం వెంకటస్వామి నాయుడుగారు "ఇన్ని సంవత్సరాలు ఫిడేలు చేతబట్టి ఎన్నో ఊళ్లలో ఎన్నెన్నో కచేరీలు చేస్తున్నా నాకు లభించని పేరు ప్రఖ్యాతులు మీ ప్రదర్శనలకు తక్కువ కాలంలోనే లభించాయి." అని మెచ్చుకోకుండా వుండలేక పోయారు.

ఆ రోజుల్లో నాట్యం అంటే చిన్నచూపు, అది దేవదాసీల పని అని ధిక్కారంగా చూసేవాళ్ళు. నరసింహారావుగారు ఆ భావనని తొలగించడానికి మొదట ప్రయత్నించారు. నరసింహారావు గారి నాట్యప్రదర్శన –మూడు గంటలు కనువిందు. అష్టపదులు మొదలుకొని జానపదాలు వరకూ ఆయన ప్రతి అంశాన్ని ప్రదర్శించేవారు. కృష్ణశాస్త్రి, శ్రీశ్రీ, తాపీ వారి గీతాలు అసలు నాట్యానికి లొంగుతాయా అన్న సందేహాల్ని తొలగించి, కవిత్వాన్ని కూడా నాట్యంలో పలికించవచ్చని రుజువు చేశారు నరసింహారావు గారు.

నరసింహారావుగారిని నాట్యంలో, నాటకాల్లో ఇంత ప్రత్యేకంగా నిలబెట్టిన లక్షణాలు ఆయన భావ వ్యక్తీకరణ విధానం, నిర్దిష్టమైన ఉచ్చారణ, నేవకమైన శరీరం, ఏ భావ భంగిమని పలికించడానికైనా సిద్ధంగా వుండే కళ్ళూ, హస్తాలు శృంగార కరుణ రసాల్ని ఒలికించడంలో ఆయనకు ఆయనే సాటి. 1958 తర్వాత ఆయన నాట్య ప్రదర్శనలకు స్వస్తి పలికి, తన కృషిని వేరే రంగాలకు మళ్ళించారు.

నరసింహారావుగారున్నచోట హొహటే కలకలం. మిత్రులంటే ఆయనకు ప్రాణం. చలం అంటే పంచప్రాణాలూ, పిల్లలంటే మహాప్రాణం. అందుకే ఆయన జీవితంలోని చాలా భాగం పిల్లల కోసం ఖర్చు పెట్టారు. పిల్లల్లో పిల్లాడిగా గడిపేశారు; ఇష్టమైన జీవితాన్ని గడిపి తన పాత్రలోంచి నిష్క్రమించాడు. జనవరి 6వ తేదీ తనకు చాలా దగ్గరి మిత్రులు చాలా దగ్గర్నించి చూస్తూండగానే నరసింహారావుగారు ఇక్కణ్ణించి సెలవు తీసుకొని వెళ్ళిపోయారు. ఆయన నిష్క్రమణతో పెద్దలు ఒక ఆత్మీయుణ్ణి, పిల్లలు ఒక ఆత్మబంధువుని కోల్పోయారు. నరసింహారావు గారి జీవితం, స్వభావం కూడా విశిష్టమైనవి. ఆట, పాట, మాట అతిసొగసుగా వ్యక్తీకరించే హావ, భావ మేళనం.

మా బాల బంధూ.. 'బందూకూ'

పి. చంద్రశేఖర్ ఆజాద్

మా సుబ్బారావుగారు నా కోసం కబురు పెట్టి మరీ చెప్పారు.

"ఒరేయ్` చిన్నగా మా బంధువొకాయన వొస్తున్నారు. చూస్తారా" అని

"ఎందుకు చూడను. ఎవరాయన?" అన్నాను.

"మా బంధువంటే మా చుట్టం కాదురా. మా పిల్లలందరికీ చుట్టం. ఎంత వయసుంటుంది?" అన్నాను.

"ఏడు సంవత్సరాలు" అనేసి చుట్ట వెలిగించుకొని వెళ్ళిపోయారు.

సుబ్బారావుగారి సస్పెన్స్ కథలు రాయాలనుందనుకుంటాను. ఏడు సంవత్సరాల పిల్లవాడు బాలలందరికీ బంధువు అయితే మాకు తెలియకుండా ఎలా ఉంటుంది అనుకున్నాను.

సాయంకాలం ఓ కాన్వెంట్లో వార్షికోత్సవం జరుగుతుందని, పిల్లలు నాటకాలు వేస్తున్నారంటే మేమందరం వెళ్ళాం, సుబ్బారావుగారు దూరంగా నిలబడి చుట్ట కాల్చుకుంటున్నారు.

సభ ప్రారంభమైంది. ఎవరో మైకు ముందుకొచ్చి..

"బాల బంధు బి.వి. నరసింహారావు గారు మాట్లాడతారు" అన్నాడు. కొంపతీసి సుబ్బారావుగారు చెప్పిన బంధువు ఈయన కాదుగదా అనుకున్నా అయినా ఆయన చెప్పింది ఏడు సంవత్సరాల బాలుడ్ని గురించి కదా! మరీ ముసలాయన ఎవరూ అనుకున్నా.

ఆయన మాట్లాడటం మొదలు పెట్టాక తెలిసింది.

నిజమే! ఆయనకు ఏడు సంవత్సరాలే. ఇంకా మాట్లాడితే అంతకంటే తక్కువే.

నేను చాలామంది. అమ్మల్ని చూశాను. నాన్నల్ని చూశాను. అంతదాకా ఎందుకు..'నరసింహారావు' అనే పేరున్న మా మాస్టారొకాయన. ఆడా మగా పిల్లలకు, రెండు చేతుల్లోనూ తీరికలేకుండా తొడపాశాలు పెడుతుంటే మేమందరం కలసి చలం'గారి "బిడ్డల శిక్షణ" పుస్తకం ప్రజెంట్ చేశాం.

అదిగో ఆ 'చలం' గార్కి ఈ బాలబంధు పిల్లలకోసం ఈ ప్రపంచంలో ఆరాటపడే వ్యక్తులున్నారని తెలిసి నేనెంత ఉప్పొంగిపోయానో! మంచి నేస్తమట,

మా 'బాలబంధు'కు నాట్యం వచ్చు. సంగీతం తెలుసు. పాడటం వచ్చు. పిల్లల్లా మాట్లాడటం వచ్చు. వారిలా నవ్వటం వచ్చు. పసిపాపల్లా అలగటం వచ్చు. ఆయనకు రానిదేమిటంటే పెద్దవాళ్ళలా ఉండటం, పిల్లల వీపులు బద్దలుకొట్టడం.

ఆయన పాడుతూ, నృత్యం చేస్తూ మమ్మల్ని ఎంత నవ్వించారో తెలుసా? మా బుల్లిగాడికి కడుపునొప్పి వచ్చింది. ఆయన నవ్వించి మాత్రమే ఊరుకోలేదు.

తుపాకిని 'బందూకు" అంటారంట. తుపాకి మోగగానే పెద్ద శబ్దం వచ్చి ఆ తర్వాత అంతా నిశ్శబ్ధం "

"యక్ష ప్రశ్నలు.. లక్ష ప్రశ్నలు" అంటూ ఓ ప్రశ్నలు పాట పాడుతూ మా పిల్లలు అడిగినట్లు అయిపోతుంది. తుండగా ఇలా ప్రశ్నించారు.

"అకలెందుకు అందరికీ ఉంది?

అన్నమెందుకు కొందరికే ఉంది?"

నిజం చెబుతున్నాను. అప్పటిదాకా మేం ఎంత ఆనందపడ్డామో ఈ ప్రశ్నతో ఉలిక్కిపడ్డాం. 'బాలయ్య'తోపాటు మేమందరం ఏడ్చాం.

అప్పుడే మాకు అమ్మలేని పిల్లలూ, పిల్లల్ని వాడే తండ్రులూ, ఇల్లూ, బట్టలూ, భోజనమూ లేని ఎందరెందరో పిల్లలు గుర్తొచ్చారు. ఈ అన్యాయం ఎందుకిలా, ఎంతకాలం అనిపించింది.

ఆయన్తో నేను మాట్లాడటానికి ఒక్కసారే అవకాశం లభించింది. నేను అప్పుడప్పుడు పత్రికలు చూస్తుంటాను. దాన్నిండా ఎవరెవరో రకరకాల పోజుల్లో కనిపిస్తుంటే అనుమానం వచ్చి చదివా, వాళ్ళంతా నవల్లు రాస్తున్నారంది. అందుకే అంత గంభీరంగా కనపడుతున్నారు. మంచిదే.

మరి ఏభై సంవత్సరాలకు పైగా మా పిల్లలకు తన హృదయాన్నిచ్చి, మా కోసం రాస్తూ, పాడుతూ, నృత్యం చేస్తూ, నవ్వుతూ, మాకోసం కన్నీరు కారుస్తూ, తన జీవితాన్ని పిల్లలకు అంకితం చేసిన మా బాట 'బందూకు' ఫోటోను ఈ పత్రికలవాళ్ళు ఎందుకు వెయ్యటం లేదని అనుమానం వచ్చి అడిగాను, మా బాలయ్య నవ్వి ఇలా అన్నారు.

"ఒరేయ్ చిన్నీ.. మీ అందరి అభిమానం కంటే నాకింకేం కావాలి?

"అదేం కాదు. మా పత్రికలో నీ గురించి వేస్తాం. నీ ఫోటో కావాలయ్యా అన్నాను.

ఎవరన్నా వేసుకుంటుంటే రకరకాలుగా తీయించుకుంటారు గానీ లేకపోతే ఎందుకు – మా బాలయ్య ఫోటో నాకు పంపనే లేదు. అయినా సరే. పిల్లలూ..

ఏ బడిలోనో.. ఏ సభల్లోనో.. మనల్ని వెతుక్కుంటూ వేసి.. మీ ముందు నిలబడి... మీకు యక్షప్రశ్నలు వేసి... మీతో జవాబులు చెప్పించుకొని..

"మీ నవ్వులివ్వండి నాన్నా ఈ గుండెల్లో దాచుకుంటాను. నాకేమీ వొద్దు.. మీ పిల్లల్తో ఆడుకుంటూ ఈ ప్రాణాలు వదిలేస్తే చాలు" అనే డెభై సంవత్సరాలు పై బడ్డ బాణుడు కనిపిస్తే వెంటనే ఆ నేస్తం గుండెల్లో వొరిగిపొండి.

"ఆకలెందుకు అందరికీ

అన్న మెందుకు కొందరికే"

ఈ ప్రశ్న మన బాలయ్యదే కాదు. మన బాలలందరిదీ.. ఆకలీ. అన్నమూ అందరికీ ఉంటే నుంచి కాలమొకటి వచ్చేంతకాలం, వచ్చాక కూడా మన బాలయ్య మన్తోనే ఉండాలి.

అందమైన బాలుడు మన నరసింహారావు తాత

– చంద్రశేఖర్ ఆజాద్

దాదాపు 25 సంవత్సరాల క్రితపు సంగతులు.

అయిన ఆ తొలిపరిచయం ఇప్పటికీ గుర్తు. తెలుగు బాలసాహిత్యంలో

ప్రయోగాత్మక నవలగా అందమైన పూలతోట నవల అప్పట్లో బాలజ్యోతి,

మాసపత్రికలో మొదటి బహుమతి తెచ్చుకుని ధారావాహికగా వచ్చింది.

ఆ నవలను చదివి డా॥ ఏ.పి. విరబ్ గారు 'ప్రజాశక్తి' బుకహౌస్ ద్వారా

పుస్తకంగా రావటానికి సహకరించారు.

అప్పట్లో ఆ రచన మీద ఎన్నో మంచి సమీక్షలు వచ్చాయి. నేను అప్పుడప్పుడే

రచయితగా వెలుగు చూడటానికి పెనుగులాదుతున్నాను. 'వైరా'లో

మధు విద్యాలయం వుండేది. ఆ బడిలో చదువుతో పాటు అద్భుతమైన

సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలు జరిగేవి.

ఆ విద్యాలయం వారు తమ పిల్లలకోసం ఓ కార్యక్రమం ఏర్పాటు చేశారు.

అందులో ప్రధాన అతిథి బాలబంధు నరసింహారావు గారు. నన్ను ఓ అతిధిగా పిలిచారు.

ఆ సాయంకాలం సభ ఆరంభం అయింది. ఆకు కదిలితే వినిపించేటంత నిశ్శబ్దం. ఓ గంటసేపు నరసింహారావు గారి మాట, పాట, నృత్యం, పిల్లల్ని, పెద్దల్ని అందర్నీ కట్టి పడేశాయి. నేను వారి గురించి వినటం, ఆ విశ్వరూపాన్ని చూడటం. అప్పుడే!

బహుశా అంతగా పిల్లల్ని అలరించిన వ్యక్తిని నేను ఆ తర్వాత కాలంలో చూడలేదు. అది బతుకుని బాల్యం చేసుకున్న వారికీ, తుదిక్షణం వరకు పసివాడిగా వున్న వారికే సాధ్యం అవుతుంది. గంభీరమైన ప్రసంగాలు చేయటం అందరం చేస్తాం. ఇప్పుడయితే సినిమా పాటలను గుర్తించటమే మహాద్భుతం అని తల్లిదండ్రులు మురిసిపోతున్నారు. ఆ భంగిమలూ, అందులోని సాహిత్యం గురించి ఆలోచించే స్థితిలో లేరు. అలాంటిది నరసింహారావు గారు చేయలేదు. ఆయన ప్రదర్శన వెనకాల సుదీర్ఘ అనుభవం, ప్రణాళిక వున్నాయి.

ఈ రోజుల్లో వున్న వీడియో చిత్రీకరణ అప్పట్లో లేదు. లేకుంటే ఈ తరం పిల్లలకు రచయితలకు ఆయన గొప్ప ప్రేరణ అయివుండేవారు. నాలాంటి వారు జ్ఞాపకాలను మాత్రం రాసుకోగలం.

ఆ రాత్రి అందరం అక్కడే కబుర్లు చెప్పుకుంటూ నిద్రపోయాం. వారితో మాట్లాడే అవకాశం నాకు దొరకలేదు.

ఉదయం ఆయన గడ్డం చేసుకుంటూ అద్దంలో నుండి నన్ను చూస్తూ 'బేగం గారి పేరేంటి? ' అన్నారు. నా పేరు చూసి నన్ను 'ముస్లిం' అనుకున్నారు. నేను నవ్వుతూ 'జానకి' అని నా గురించి చెప్పాను. ఆయన నవ్వినారు.

'ఒక్క పుస్తకంతో పెద్ద పేరు తెచ్చుకున్నావు' అన్నారు. సంతోషం కలిగింది. ఆ తర్వాత నాకు ఒంగోలు నుండి ఏలూరు బదిలీ అయింది.

మధ్యలో కొన్ని ఉత్తరాలు:

'బాలబంధు' గారికి చలంగారితోనూ మంచి అనుబంధం వుంది. అప్పట్లో నేను "పల్లకి" వారపత్రికలో 'వైఫ్ ఆఫ్ చిన్ని' వున్నాయి. వరకు రాసినట్లు గుర్తు. అందులో ఓ వారం 'మా బాలబంధు బందూ'కూ అని రాసాను.

ఇప్పుడది దొరికింది. దాంతోపాటు పిల్లలకు, పెద్దలకి అందిస్తున్నాను.

నేను 'ఏలూరు' వచ్చాక ఆయన మా ఇంటికి వచ్చారు. ఏలూరులో రామబ్రహ్మంగారు, కొమ్మన రాధాకృష్ణగారు వుండేవారు. వారి దగ్గరకు వస్తుండేవారు.

తర్వాత గుడివాడలో నా మిత్రుడు, చిత్రకారుడు తాతారమేష్ బాబు వుండేవాడు. నేను బాలబంధు గారిని చూడటానికి రెండుసార్లు వారింటికి వెళ్లాను, పిల్లలకోసం ఆయన రాసిన పుస్తకాలు కొన్ని యిచ్చారు. 'పల్లకి'లో నేను రాసిన నరసింహారావుగారి వ్యాసం చదివి ఎంతోమంది ప్రశంసించారు. ఆయన గురించి తెలియని వారు ఎవరీ బాలబంధు అని అడిగారు. ముఖ్యంగా ఆయనెదురుగా కూర్చుని తన ఆర్టికల్ చదువుతున్నప్పుడు హావభావాలు చూడగలగటం నా అదృష్టం.

బాలబంధు అనే పదానికి, లేదా గౌరవానికి ఆయన అర్హుడు.

చలంగారు అనేవారంట 'బడిలో పిల్లలందరూ బయటకురావాలి. పంతుళ్లు మాత్రం వుండాలి. అప్పుడు బడిమీద బాంబు పడాలి' అని, ఇవే మాటలు కాకపోవచ్చు.

నరసింహారావుగారు ఇంట్లో వుంటే ఉక్కిరి బిక్కిరి అయ్యేవరకు నిరంతరం పిల్లలు దగ్గరకు ప్రయాణం. తీరిక దొరికినప్పుడు రచన, ప్రసంగం.

ఆయన కేవలం పిల్లలకోసం రచనలు చేయటమే కాదు బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి. చదివితే అది తెలుస్తుంది.

తెలుగులో ఎందరో పాతతరం రచయితలు పిల్లలకోసం రచనలు చేయటం ఓ బాధ్యతగా, గౌరవంగా భావించేవారు. ఇప్పుడా సంస్కారం పోయింది. పిల్లల రచనలు పత్రికలలో ఖాళీలు నింపటానికి మాత్రమే అంటే అది ఆరోపణకాదు.

ఏ ఒక్క రచనతో ఆగిపోకుండా, పిల్లలకోసం, వారికి భాష నేర్పించటం కోసం వారు పడిన శ్రమ వృధా కాలేదు. నేను 'మా హృదయం' 'జమీందారు కోట,' 'దేవత – ఓ–దేవతా' లాంటి నవలలు, కొన్ని పదుల కథలు " బాలలకోసం రాయటం వెనక ఇలాంటి మహానుభావులున్నారు.

మన పిల్లల కోసం హృదయం అంకితం చేసుకోగలిగితే కాలాన్ని చీల్చుకుని అవి భావితరాలకు అందుతాయి. ఎవరో ఒకరు మేమున్నాం అని ముందుకు వస్తారు.

బాలబంధు మనందరి బంధువు.

ఆయనకు మరణం లేదు. ఎవరికి వారు సమాధానాలు

అకలున్నంతకాలం, బాలలున్నంత కాలం వారి యక్షప్రశ్నలకు మరణం లేదు. ఎవరికి వారు సమాధానాలు చెప్పుకోవాల్సిందే.

శ్రీ. బి.వి. నరసింహారావు

–శ్రీ గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్య

ఆంధ్ర దేశంలో ఆడవేషానికి పెట్టింది పేరు శ్రీ స్థానం నరసింహారావు. ఆడవేషం కట్టి నాట్యంచేసి ఆంధ్రులను ఉర్రూతలూగించిన అభినయ చక్రవర్తి శ్రీ బి.వి. నరసింహారావు. ఎంకి పాటల అభినయం చూసి ఆనందించని వారు లేరు. అందుకే అంటాడు చలం "ఎంకి పాట రాయాలంటే నండూరి, ఎంకి మాట రాయాలంటే చలం, ఎంకి నాట్యం చేయాలంటే బి.వి."అని. ఎంకి పాటలే కాదు, 'కొనకళ్ళ' గేయాలుకూడ ఈయనకు కొట్టిన పిండే, 'మొక్క జొన్న తోటలో'ని మజా, 'బంగారి మామ' పాటలోని పసందు బివిప్పు మరెవరూ కళ్ళకు కట్టలేరు. అంతేకాదు, బసవరాజు అప్పారావుగారి 'గుత్తి వంకాయ కూరోయ్ బావా' అంత వ్యాప్తిలో కొచ్చిందంటే అది బి.వి చలవే. బి.వి.కి గురువెవరో! లోకమే! ఆయన పుట్టుకతోనే నటుడు. ఆయన నడకే నాట్యం, కదలికే కవిత్వం. సాధనతో మరింత రాణించాడు. ఆంధ్రదేశంలో ఆయన గజ్జెకట్టని ఊరులేదు.

బి.వి. స్కూళ్ళ ఇనస్పెక్టరుగా పనిచేస్తూ, బాలసాహిత్యంలో బాగా కృషిచేశాడు. బాల సాహిత్యం రెండు రకాలు. ఒకటి– పిల్లల కోసం రాయడం, రెండు– పిల్లల లాగా రాయడం, మొదటి మార్గంలో చింతా దీక్షితులుగారు చేయి తిరిగినవారైతే, రెండవ మార్గంలో అందెవేసిన చెయ్యి మన బి.వి. హేతువాదం, సాంఘిక శ్రేయస్సు ఈయన గేయాలలో పడుగు, పేకలా కలిసిపోతాయి. లేతగుండెలలో లాలిత్యం పెంపొందించడంలో ఈయన మేటి. స్త్రీ హృదయం, శిశు హృదయం ఒకటే. అందుకే మన బి.వి. ఆడవారిగా ఆడి, పిల్లల్లా పాడారు. అలా ఆబాల గోపాలం ఈయన గేయాలకు ముగ్ధులవుతున్నారు. ఎన్నో గేయ సంపుటాలను ఈయన ప్రచురించాడు. ఈయనకు కవితా గురువు కూడ లేరు. దేనిలోనైనా ఈయన బాగా కృషిచేస్తాడు, బాల మనస్తత్వాన్ని బాగా తరిచి చూశాడు. ఏ పిల్లగాలి వీచినా మురిసిపోతాడు. ఆ మురిపెము పాటగా మారుతుంది. ఇంతెందుకు, ఆయనెక్కడుంటే అక్కడ ఆటా, పాటా, మాటా ఉంటాయి. బి.వి. ఇంద్రజాలికుడు. మత్తుమందు చల్లడంలో మొనగాడు.

సంగీత నాటక అకాడమీలో ఈయనను సభ్యుడుగా తీసుకున్నారు. బి.వి.కి గురువులు లేరు కాని గురుతుల్యులున్నారు. వల్లూరి సూర్యనారాయణ, త్రిపురనేని రామస్వామి, గోరా, చలం. బి.వి.కి దేవుడు లేడు కాని, చలం దైవసమానుడు.

'బాలబంధు'గా ఎదిగిన 'అనార్కలి' నరసింహారావు

– నరిశెట్టి అన్నయ్య

"గుడిబొమ్మలు కులుకవు పలుకవు
బడిలోని బొమ్మలు పలుకును కులుకును!
"గుడిలో బొమ్మలు కోరవు ఏమియు,
బడిలో బొమ్మలు కోరును అన్నియు
గుడిలో బొమ్మల కొరకు నివేదన,
బడిలో బొమ్మల కొరకు సుబోధన!
బడికై ఎవ్వరు పైసా నియ్యరు!
గుడిపైనింగల గొప్ప అభిమానము,
బడిపై చూపితె బాగుండును కద!
గుడులను బడులను కోరి మార్చితే,
బాలలె పరమాత్మలు అగుదురు కద!"

(గోదా షష్టిపూర్తి అభినందన సంచిక (1961)

అనే ఆకర్షణీయమైన ఆలోచనాపూరిత గేయం బి.వి. రాయగా దానిని అమెరికాలో పిల్లలకు ఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తి వినిపించారు. 1963లో అమెరికా ప్రభుత్వం అధికారికంగా ఆహ్వానించగా ఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తి వెళ్ళి పర్యటించి స్కూళ్లు పర్యవేక్షణ చేసి చిన్నపిల్లలకు బి.వి.నరసింహారావు గేయం శ్రావ్యంగా పాడి, దాని అర్థాన్ని ఇంగ్లీషులో చెప్పగా పిల్లలు కేరింతలు కొట్టారు. అది తెలుసుకొని నాకు శాశ్వత కీర్తిని ఆవుల తెచ్చిపెట్టారని' బి.వి. ఉప్పొంగిపోయి తన జీవితచరిత్రలో రాసుకున్నారు.

1940 ప్రాంతాలలో కృష్ణాజిల్లా ముదునూరు గ్రామ దళితవాడలో వారి మధ్య ఒక గుడిశ వేసుకుని నాస్తిక వాద ప్రచారం చేసిన గోపరాజు రామచంద్రరావు ఉత్తరోత్తరా విజయవాడ నాస్తిక కేంద్రాన్ని స్థాపించి దానికి ప్రపంచ వ్యాప్తంగా కీర్తి తెచ్చారు. నాస్తిక పత్రికలో బి.వి. వ్యాసాలు రాశారు. ఆయన ఆచరణ ధోరణికి ముగ్ధులై విజయవాడ నాస్తిక కేంద్రానికి వెళ్ళి ఆయన మాటలు విని ఆయన చేతలు చూచి ఉత్తేజం పొందారు. నాస్తిక పత్రికలో వ్యాసాలు రాశారు. గోరా పెద్ద అల్లుడు అర్జున్ రావు గుడివాడ వాస్తవ్యులు, బి.వి. ఆయనకు దగ్గర స్నేహితుడు, సుప్రసిద్ధ హేతువాద నాయకుడు రావిపూడి వెంకట్రాది "ఎమ్.ఎన్.రాయ్– భారత కమ్యూనిజం" అనే ఉద్గ్రంథాన్ని రాయగా అచ్చు వేసుకోవడానికి

డబ్బు లేకపోతే బి.వి. పూనుకుని స్థానికంగా ఉన్న హేతువాడి రాఘవరావు, గోరా అల్లుడు హేతువాది అర్జునరావుతో కలిసి డబ్బు వసూలు చేసి చీరాల వెళ్ళి వెంకటాచారికిచ్చి వచ్చారు.

మొట్టమొదట ఎ.సి. కాలేజీలో ఎలవర్తి రోశయ్య ఆయన గేయాలను చదివి నాకు వినిపించి, పరిచయం చేశారు.

''తాతబుఱ్ఱ

చెట్టుతొఱ్ఱ

ఒకకటున్నది''

అంటూ రాసిన పాటల్ని రాగయుక్తంగా పాడి వినిపించేవారు. బి.వి. అలాంటి గేయాలు ఎన్నో రాసి పిల్లల్ని ఆకర్షించారు, ఆవుల గోపాలకృష్ణమూర్తి దగ్గరకు వస్తూపోతూ ఉన్న బి.వి.ని కలిశాను. ఆయనపట్ల ఆసక్తి పెరిగింది. హైదరాబాదులో 1965 నుండి బి.వి. మా ఇంటికి వస్తుండేవాడు. ఆయన రచనలు ఇస్తుండేవారు. తన రచనలు పాడి వినిపించేవాడు. నమూనాగా నృత్యం చేసి చూపించేవాడు.

సెక్యులర్ బి.వి.

బి.వి. కార్యక్రమాలలో సెక్యులర్ గా పెళ్ళిళ్ళు చేయించటం చెప్పుకోదగిన అంశం. మా మిత్రులు చేయాలి. వెంకయ్య పెళ్ళి ఘంటశాల పాలెం (కృష్ణాజిల్లా) లో వెనిగళ్ల సుబ్బారావు, బి.వి. నరసింహరావు జరిపించారు. పెళ్ళిళ్ళలో చాలా ఆసక్తికరమైన అర్థవంతమైన ఉపన్యాసాలు బి.వి. చేసేవారు. అవి రికార్డు కాకపోవటం తీరని లోపం.

ఆప్యాయతకు మారుపేరు బి.వి.

బి.వి. ఎవరింటికైనా వస్తే కాసేపటికి ఆ ఇంటి యజమాని అనుమానానికి లోనవుతాడు. ఇల్లు తనదా లేక బి.వి.దా అనే సందేహం వచ్చేటట్లు ప్రవర్తిస్తాడు. అంత ఆప్యాయంగా కలిసిపోయేటట్లు ప్రవర్తించటం బి.వి.కే చెల్లుతుంది.

అసలు విషయం ఏమిటంటే జీవితాన్ని కళాకారుడుగా, నాట్యాచార్యుడుగా ప్రారంభించి "బాలబంధు" 'గా మారాడు. ఆయన వేసిన నాటకాలు ధరించిన తాపాత్రలు విశిష్టమైనవి. అందుకే తొలిదశలో ఆయన 'ఆచార్య' నరసింహారావు అయ్యాడు. అది రికార్డు అయితే ఎంత బావుండేదో. ఏవో చెదురుమదురుగా బొమ్మలు తప్ప చెప్పుకోటానికి ఇంకేమీ లేవు.

'బి.వి.పై గోరా ప్రభావం బాగా వున్నట్లు ఆయన బాలసాహిత్య రచనల మీద అది ప్రతిబింబించినట్లు 'నాస్తిక మార్గం' పత్రికలో రాసిన వ్యాసాలలో స్పష్టంగా పేర్కొన్నాడు (సెప్టెంబర్ 2000). ఈ ప్రభావంతోనే ఇలా గేయం రాశారు.

"అన్నీ తెలుసును మాకని
అహంభావ పూరితులై
అబద్ధాలకంకితులై చేశారు.
చెట్టు తొర్ర అతిశయించు అంధులు
అధికార మదాంధులు
చదువుకొన్న మూర్ఖులు
చదువున కధిదేవులు".

జీవనగమనంలో బి.వి.

బి.వి. నరసింహారావు పూర్తిపేరు బాడిగ వెంకట నరసింహారావు (1913-1994) ఊళ్ళోనే ప్రాథమిక విద్యను పూర్తిచేసి రాజమండ్రిలో టీచర్ ట్రైనింగ్ శిక్షణ పొంది కొన్నాళ్ళు డ్రాయింగ్ పనిచేశారు. తరువాత స్కూల్స్ ఇన్స్పెక్టర్ కావడం వలన పిల్లల మధ్య సంధించడానికి మనస్తత్వం తెలుసుకోవడానికి వారికి ఇష్టమయిన గేయాలు రాయటానికి అవకాశాన్ని ఉపయోగించుకున్నారు. కాలాతీతంగా ఆ గేయాలు ఉండటం విశేషం.

పిల్లల రచయితగా

బాలరసాలు, పాలబడి పాటలు, చిన్నారిలోకం, బాలలోకం, పూలబాలలు, నా కథలు, ఉత్తరాల రత్తయ్య, రదిశనపూలు, ప్రియదర్శి, రుతురాణి, అమ్మఒడి, వెన్నెలబడి, మున్నిగీతాలు, బాలసాహిత్యం, భీమసేనుడు, చైతన్య బాలగీతాలు, నేను ఏమనాలి?, బాలబంధు రైమ్స్ (ఇంగ్లీషు)" ఇవి ఆయన రచనలు, బాలబంధు 'జీవనరేఖలు' పేరిట తన స్వీయ చరిత్రను రాసుకున్నారు. "పద విపంచి, జిబ్రాన్ సూక్తులు, మాన్యశ్రీ, కల్యాణకౌముది. ఆంధ్రభాషా పదావళి" వంటి 30 గ్రంథాలను వీరు రచించారు.

నిజమైన నటుడు కాకినాడలోని మెక్లారిన్ స్కూలులో బి.వి. అనార్కలి పాత్ర వేయగా, నీలంరాజు వెంకటశేషయ్య (ఉత్తరోత్తర ఆంధ్రప్రభ ఎడిటర్) సలీం పాత్ర వేశారు. అప్పటి నుండి రెండు దశాబ్దాల పాటు 'అనార్కలి నరసింహారావు'గానే చలామణి అయ్యారు. ఆ తరవాత అనార్కలి నాటకాన్ని మదరాసు, రాజమండ్రి, పాలకొల్లు, గుంటూరు మొదలైన ప్రాంతాలలో ప్రదర్శించారు. ఆయన స్త్రీ పాత్రలు ధరించి పేరు తెచ్చుకున్న వాటిలో మోహిని, రాధ, చింతామణి, సత్యభామ మొదలైన పాత్రలు పేర్కొనదగినవి.

బి.వి.కి అభినయంలో తోడ్పడినవారు అక్కినేని నాగేశ్వరరావు, కిళాంబి కృష్ణమాచార్యులు. స్త్రీ పాత్రలు వేస్తుండగా ఆశ్చర్యపది మెచ్చుకున్న వారిలో స్థానం నరసింహారావు, ఆదిభట్ల నారాయణదాసు, గిడుగు రామమూర్తి, తాపీ ధర్మారావు, దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి, బందా కనకలింగేశ్వరరావు. జయపురం సంస్థానాధీశులు విక్రమదేవ వర్మ ఆయన నాట్యం చూసి ముగ్ధులై నరసింహారావు 'నరసమ్మ అయితే బాగుండేది' అని ఆయన తన రసిక ప్రియత్వాన్ని చాటుకున్నారు. సి.ఎస్.ఆర్., నగరాజారావు, జొన్నవిత్తుల, అద్దండి, కస్తూరి శివరావు, రేలంగి వెంకట్రామయ్య, ఫన్ డాక్టర్ చంద్రశేఖర్, పువ్వుల సూరిబాబు, దొమ్మేటి సూర్యనారాయణ, ముసిడి జగ్గరాజు, ఈమని వెంకట్రామయ్య, పులిపాక వెంకటేశ్వర్లు వంటి వారితో కలిసి నటించారు. మునిమాణిక్యం నరసింహారావు వీరికి సన్నిహితంగా వుండేవారు. 'దాసిగా నుండనైనా తగనా' అనే బసవరాజు అప్పారావు గేయాన్ని, నండూరివారి 'ఉత్తమ ఇల్లాలినోయీ' అభినయ పూర్వకంగా వేదికపై ప్రదర్శించారు.

బి.వి.తో ప్రముఖులు

తొలిదశలో బి.వి. నరసింహారావును ప్రభావితం చేసినవారిలో గోరా (గోపరాజు రామచంద్రరావు), సంజీవదేవ్ ఉన్నారు. గోరా సంతానం కులాంతర, మతాంతర వివాహాలు చేసుకోవటం, పెళ్ళి ప్రమాణాలలో మతతత్వాలు లేకుండా సెక్యులర్గా ఉండటం బి.వి.ని బాగా ఆకర్షించింది. ఆయన కూడా అలాంటి పెళ్ళిళ్ళే తరవాత చేయించాడు.

బెట్రండ్ రస్సెల్ పిల్లల మనస్తత్వాన్ని పరిశీలించి రాసిన తీరు బి.వి.ని ఆకట్టుకున్నది. రాగోర్ రాసిన 'నెలవంక' గ్రంథస్థం చేశారు.

విజయవాడ నుండి 'చిరుమువ్వలు' బాలల పత్రికకు 12 సంచికలకు సంపాదకత్వం వహించారు. ఇంగ్లీషులో కూడా బాలల రైమ్స్ కొన్ని రాశారు. రాజేంద్రప్రసాద్ ప్రచురించారు.

బి.వి.కి తొలిదశ నుండి అత్యంత సన్నిహితుడైన వ్యక్తి గుడిపాటి వెంకటాచలం. బి.వి.కి చలానికి మధ్య, సాగిన ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలన్నీ పుస్తకంగా తెచ్చారు. చలం తెనిగించిన రవీంద్రనాథ్ ఠాగోర్ గీతాంజలికి 'అనుమేళన'' అనే శీర్షికతో సంజీవదేవ్ సుదీర్ఘ తుదిపలుకులు రాశాడు. బి.వి. అది తీసుకొని సంజీవదేవ్ ను నార్ల చిరంజీవిని వెంటబెట్టుకుని అరుణాచలంలో ఉంటున్న చలం దగ్గరకు వెళ్ళి సంతృప్తిగా ఆ రచనలు ఇచ్చాడు. కానీ ఉత్తరోత్తరా వచ్చిన పుస్తకాలలో సంజీవదేవ్' అనుమేళన' చెప్పకుండానే తొలగించడం ఆశ్చర్యకరం.

సాటిలేని నాట్యశీలి

శ్రీశ్రీ రాసిన

"ఆనందం అర్ణవమైతే
అనురాగం అంబరమైతే
అనురాగపు టంచులు చూస్తాం
ఆనందపు లోతులు తీస్తాం.
నీ కంకణ నిక్వాణంలో
నా జీవన నిర్వాణంలో
నీ మదిలో డోలలు తూగి
నా హృదిలో జ్వాలలు రేగి.
నీ తలపున రేకులు పూస్తే
నా వలపున బాకులు పూస్తే
మరణానికి ప్రాణం పోస్తాం
స్వర్గానికి నిచ్చెన వేస్తాం"

గేయానికి వి.వి. వేదికపై (స్త్రీ వేషధారణలో అభినయం చేస్తే స్వయంగా శ్రీశ్రీ తన స్నేహితులను వెంటబెట్టుకుని వచ్చి చూసి మురిసిపోయేవాడు. అలాగే కొనకళ్ళ రాసిన

"మొక్కజొన్న తోటలో
ముసిరిన సీకట్లలో
మంచెక్యాలుసుకో
మరువకు మామయ్య" పాటకు
తన శైలిలో అభినయం చేశారు.

నాస్తిక, మానవవాద, హేతువాద ప్రభావాలు

బి.వి.పై గల నాస్తిక, మానవివాద, హేతువాద ప్రభావాలు కొట్టొచ్చినట్లు ఆయన గేయాలలో ప్రతిబింబిస్తాయి. ముఖ్యంగా చదువుకున్న మూర్ఖులపై ఆయన దాడి చేశారు. ఇందుకు ఉదాహరణగా

"మానవతయు మమకారం
కానరావు వారిలోన

ఇహమురోసి పరము వారు
ఎంచుకున్న కారణాన
చదువుకొన్న మూర్ఖులు
చదువున కథినాథులు
మనుషులంటే వారిముందు
మట్టి కూడా కాదులెండి
మనుషులంటే వారిముందు
మట్టిలోన పురుగులు సుడి
చదువుకొన్న మూర్ఖులు
చదువున కథినాథులు"

పరీక్షా పత్రాల పైన ఓం, శ్రీరామ, శ్రీ గణేశ, శ్రీ వెంకటేశ రాసుకోమని పిల్లలకు సలహాలిచ్చే గురువులున్నారని విమర్శించారు. (సెప్టెంబర్ 2007, నాస్తిక మార్గం)

హేతువాద దృష్టితో బి.వి. చాలా శక్తివంతమైన గేయాలు రాశారు. కులతత్వాన్ని వ్యతిరేకించారు. మూఢంగా బోధించే మతపరమైన అంశాలు ఈసడించారు. పిల్లలకి చిన్ననాటి నుండి ఆర్థిక సమతా భావాలు పెంపొందించాలని అన్నారు.

బాలగేయాలతో బాటవేసిన బి.వి.

"గుడిలోని బొమ్మకు కోటి నైవేద్యాలు.
మడి దున్ని పండించు – మనిషికన్నము సున్న"

అంటూ అర్థవంతమైన గేయాలు రాశారు.

పాఠ్యగ్రంథాలలో కులప్రసక్తి వర్ణాధిక్యత ప్రస్తావించరాదన్నారు.

"వంశమేదియనియడగను
వంగడంబు నసలు అడగ
ఉత్తేజము హృదయమందు
ఉంటె అతనికంతెచాలు!" (నాస్తిక మార్గం సెప్టెంబర్ 2007)

బి.వి. రచనల్లో బాగా అందరి నోళ్లలో నానిన గేయాలు యక్షప్రశ్నలు పేర్కొనదగినవి. ప్రశ్న అడగటం పిల్లలకు సహజగుణమని సున్నితమైన సునిశితమైన ప్రశ్నలడిగి పెద్దవాళ్లను తబ్బిబ్బు చేస్తారని కూడా అన్నారు.

ఉదాహరణకు–

"పిట్టలెందుకు మాటలాడవు?
చెట్టులెందుకు మసలనేరవు?
గాలి ఎందుకు వీచుచుందు?
పూలకెందుకు రంగులుండవు?
అద్దమున ముఖమెందుకగపడు?
సద్దు ఎందుకుమనకు వినపడు?
ఎందుకుందురు కొందరెరుపుగ
కొందరేమో నలుపుగానూ?
ఎందుచేతను వాడుచుందురు.
అందరూ కుడిచేతినెక్కువ?
ఆకలందరికుండునెందుకు?
అన్న మందరికుండదెందుకు?"

ధనాన్ని విశేషంగా వెచ్చించి జీర్ణదేవాలయాలు పునరుద్ధరణకు పూనుకొనేవారు అందులో శతాంశమైన వెచ్చించి బాలల చదువుల బడులుద్ధరిస్తే బాగుండును. బి.వి. స్పష్టంగా అభ్యుదయ భావాలను వెలువరించి అనేక పాఠశాలలు తిరిగి పాడి వినిపించి ప్రభావితం చేశారు.

మామయ్య

–డా॥ ఉమ్మూరు సమాజాలు, అండర్

''మిట్ట మధ్యాహ్నం రోడ్డు మీద ఇటలేమిటిరా? వడదెబ్బ తగులుతుంది అమ్మమ్మ గోడు వినిపించుకోకుండా బిళ్ళంగోడు ఆడుతున్నారు తమ్ముళ్ళిద్దరూ.

కొత్త నోటు పుస్తకాలకు అట్టలు వేసుకుంటున్న చెల్లి తన పుస్తకంలో మునిగిపోయిన నేను, యింటి మందు రిక్షా దిగిన వ్యక్తిని గమనించలేదు.

ఎప్పుడూ కబుర్లు చెప్పటానికి చూచే చిన్న చెల్లి ఉష మాత్రం గలగలమంటూ వచ్చింది – "బొమ్మలు మామయ్య వచ్చారు" అని చిరుకేక పెడుతూనే 'ఓహో పాటల మామయ్యా" అంటూ పుస్తకాలు సర్ది లేచింది. పెద్ద వెల్లి 'ఆటల మామయ్య వచ్చారా!" అంటూ యింట్లోకి దూసుకుని వచ్చాడు. రమేష్, సురేశ్ పిల్లలు మామయ్య వచ్చినట్లున్నారు. అనుకుంటూ పేజి మడిచి లేచాను నేను కూడా! ఈ కోలాహలమంతా విన్న అమ్మమ్మ "బి.వ నరసింహారావు వచ్చినట్లున్నారే" అని అమ్మకు పిలుపునిచ్చింది వెను తిరిగి చూడకుండానే, వెనుక పందిరి కింద పరుగులు తీయిస్తూ !

మది అన్ని కోణాల నుంచి పిల్లలకు ప్రీతిపాత్రులింకెవరు – ఒక్క బి.వి తప్ప! వస్తూనే గేయాలు పాడుకుంటూ, అభినయం చేసుకుంటూ మల్లెపూల వంటి దుస్తులతో ఆ వేసవి మండుటెండలో వెన్నెలలాగ చిరుజల్లు లాగ వచ్చాడు.

ఒక వైపు నాన్నగారితో కావ్యగోష్ఠి చేస్తూనే మరొకవైపు అమ్మమ్మతో రాత్రికి చేయబోయే వంటకాల గురించి చర్చించేవారు. అమ్మ సంగీత సాధన గురించి పరామర్శించి, చెల్లికి ఆశువుగా గేయాలనూ, ఎంకిపాటలను వినిపించేవారు. మేమంతా నాదస్వరం విన్న పాములై మంత్రముగ్ధులయే వారము. తనతో కబురావటం లేదని బంగమూతి పెట్టుకున్న చిన్న చెల్లి బొమ్మను మాటల్లోనే గీసి యిచ్చేసరికి చెల్లి ముఖం కాస్తా వెల్లివిరిసింది. నేను అమ్మల్ని గోలీలాటలో ఓడిస్తానులే అని కవ్వించి తమ్ముళ్ళని యింట్లోకి అకట్టి వుంచేవారు. అంతర్ముఖిగా కూర్చున్న పెద్దక్కా నాకిది చదివి వినిపించవా" అని నలుగురిలో కలిసేలా చేసేవారు.

అలా పిల్లల మనసులు చదివే బాలబంధుకి పెద్దా, చిన్నా. నేస్తాలే "అవ్వా అవ్వా ఎందుకు నడ్డి! అది నే బ్రతికిన దానికి వడ్డీ!" అని ఆయన నడుము వంచుకొని నటిస్తుంటే – పిల్లలం కిల కిల లాడేవారము. తాత, కవివర్మగారు మాత్రం ఆ పదాలలోని లోక జ్ఞానాన్ని నెమరువేసేవారు.

ఆయన వృత్తి గురించి కాని, ప్రవృత్తి గురించి కాని ఆలోచించే వయసు కాదు నాకప్పుడు మా కత్యంత ప్రేమాస్పదుడైన "మామయ్య" అంతే. రక్తసంబంధం లేకపోయినా అనురక్తి సంబంధం చాలు. మా యింట్లో మూడు తరాలకూ.. ఆ మాటకొస్తే నాల్గవ తరానికి కూడా ఆత్మబంధునే బి.వి.!!

ఆయన జీవితంలో చాలా ఎగుడుదిగుళ్ళు చూశారని, నాటి రాజ సంస్థానాలతోను నేటి రాష్ట్ర ప్రభుత్వంతోను పురస్కారాలు పొందారని ముందు ముందు తెలిసింది. కానీ ఎన్నడూ ఆయన వదనంలో విషాద ఛాయలు కాని, అహంకార రేఖలు కానీ చూడలేదు. ఆయన మాటల్లో విసుగుదల కాని, విరగబడటం కాని వినలేదు.

ప్రతి నెల జరిగే సాహితీ సదస్సులో బి.వి. లేకపోతే పెద్ద లోటు. ఇంట్లో జరిగే శుభకార్యాలన్నిటిలో వారుంటేనే ఒక దీటు, సంజీవదేవ్, చలం, దేవులపల్లి వంటి అనుపమానమైన వ్యక్తులతో ఆయనకున్న అనుబంధమే దీటు.

ఆయన వ్యక్తిత్వపు వివిధ కోణాలను అవగాహన చేసుకోవటానికి వారి సన్నిహితుల మధురానుభూతులు !

చలం – అరుణాచలం

లేఖలు (1950–1979)

ముందుమాటలు

తానం

–డాక్టర్ సంజీవదేవ్

దూరం, దగ్గరలు సాపేక్షకాలు. ఒక చోటుకు దూరం అయింది. మరోచోటుకు అవుతుంది దగ్గర.

దగ్గరలో ఉండే వ్యక్తులు ఒకరి నొకరు కలుసుకోటం సులభం. దూరపు వ్యక్తులకు అది సులభం.

కలుసుకోనప్పుడు వారుభయులూ మాట్లాడుకోటం టెలిఫోన్ లేని కాలంలో కుదిరేది కాదు.

కనుకనే ఉత్తరాలు వ్రాసుకోటం ప్రారంభమైంది.

"ఆదివారం ఉదయం మీరు తప్పక రావాలి; మీతో చాలా అవసరం ఉన్నది" అని వ్రాసే ఉత్తరాలు నిత్య జీవితంలో ఉపయోగ ప్రధానమైనవి. ఇవి వ్యావహారిక లేఖలు.

"మీరు ప్రారంభించిన రచన సాఫీగా సాగిపోతుందని నమ్ముతాను. ఉపమ, రూపకం మొదలైన వాటిని అతిగా వాడి రచనను చెడగొట్టరని ఆశిస్తాను" అనేవి సాంస్కృతిక లేఖలు.

బి.వి. నరసింహారావుగారికి చలంగారు అరుణాచలం నుండి వ్రాసినవి రెండవ వర్గానికి చెందినవే. మొదటి వర్గానికి చెందిన వ్యావహారిక లేఖలు అందుకున్న వారు చదువుకోటానికి మాత్రమే పనికివస్తే రెండవ వర్గపు సాంస్కృతిక లేఖలు ప్రతివారు చదువు కోటానికి పనికివస్తాయి.

ఒక విషయం కాదు, రెండు కాదు, మూడు, నాలుగు కాదు, ఎన్నో విషయాల మీద, మరెన్నో విషయాల మీద – సాహిత్యాల మీద, సంగీతాల మీద, ఇంకా ఇతర కళలమీద, జీవన పథాలమీద. దృక్పథాలమీద నడచిన ఉత్తరాలు ఇవి. ఇవన్నీ కూడ చలంగారు వ్రాసినవే. వీటిలో నరసింహారావు గారివి లేవు.

ఇటువంటి సాంస్కృతిక లేఖలు ఒకే వ్యక్తికి వ్రాయబడినప్పటికీ అవి వైయుక్తిక పరిధిని దాటి 'సాధారణీకరణ' అనే వ్యాప్తి నందుకొంటాయి.

అందుకే, అవి అందరికీ ఉపయోగపడతాయి. కనుకనే అవి పుస్తక రూపంలో ప్రచురించబడతాయి. సాహితీ రంగంలో లేఖా సాహిత్యం ఒక విశిష్టతను కలిగి ఉంది.

వీటిలోని ఒక ఉత్తరంలో అంటారు చలంగారు "మీ ఉత్తరం చూడగానే మొదట చాలా సంతోషం వొస్తుంది. తరువాత భయం వేస్తుంది. అట్లాంటి ఉత్తరాలకు ఏం జవాబు వ్రాస్తానా అని, మాటలకి జవాబులు రాస్తాం. పాటలకి ఏం జవాబు?"

అవును మరి, మాటలకు మాటలతో జవాబు వ్రాయవచ్చు. కాని పాటలకు జనాలు వ్రాయటం అంటే మౌనంగా వినిపించే హృదయ స్పందనయే.

చలంగారి భాషయే హృదయ స్పందన!

ఈ ఉత్తరాల మొత్తంలో చలంగారి మేధాతరంగాల కంటే ఆయన హృదయ స్పందనయే ఎక్కువ. దర్శనమిస్తుంది.

అదే ఉత్తరంలో ఆయన అంటారు "నిన్న Artihs కృష్ణ రాస్తున్నారు. ఆయనికి ఉత్తరాలు రాసేవాడిని, నాకు మాటలు రావు. ఎట్లా ఏమి వ్రాయను? అని అడుగుతున్నారు. రాయాలని వుంటుందట. అన్ని ఆలోచనలూ, తొందర పెడతాయట. నేను రాశాను "ఎందుకు మాటలు రాయటం కాయితం నిండా రంగులు రాసి పంపమన్నాను."

అందుకే అంటాను. చలంగారి ఈ ఉత్తరాల్లో అర్థాలకంటే అర్థరహిత సంవేదనలు ప్రధానమని.

ఒకరు వ్రాసే ఉత్తరాల విలువ వాటిని అందుకొనే వారి అర్హతమీద ఆధారపడి ఉంటుంది.

మిగతా సాహితీ విభాగాలను ఇతర్లతో పని లేకుండా రచించవచ్చు కాని లేఖా రచనకు ఇతరులు అవసరం. అవతల అందుకునే వారి నిమిత్తమేగా ఉత్తరాలు వ్రాయటం వేదిక మీది ఉపన్యాసాలు కూడా శ్రోతలు లేంది కార్యరూపం దాల్చవు, ఉపన్యాసాలు శ్రోతల నిమిత్తమే కనుక. అయితే, కల్పనాలేఖా సాహిత్యం అనేది మాత్రం ఉత్తరాలను అందుకునే వాళ్ల నిమిత్తం కాదు, కారణం కల్పనా లేఖలు వ్రాయబడేవేకాని ఎవరికీ పంపబడేవి కావు. అంటే అవి పోస్టు చేయబడని ఉత్తరాలు అని, అందువల్ల వాటిలో లేఖా స్వభావం కంటే వ్యాసాల స్వభావమే ఎక్కువ.

నిజంగా అవతలి వ్యక్తులకు వ్రాయబడేవే అసలైన లేఖలు.

ఈ పుస్తకంలో లేఖలు కల్పనా లేఖలు కాక ఒకరికి వ్రాయబడిన లేఖలు. కనుక అవి అసలైన లేఖలు.

కొన్ని ఉత్తరాలు అవతలివారి ప్రశ్నలకు జవాబులుగా కూడా ఉంటాయి. అవతలి వారు వివిధ విషయాలు తమకు సందేహాలను తమ ఉత్తరాల్లో వ్యక్తం చేస్తుంటే ఇవతలి వారు సందేహాలకు సమాధానాలు ఇస్తుంటారు.

బి.వి. నరసింహారావు గారికి చలంగారు వ్రాసిన ఉత్తరాల్లో సమాధానాలు ఉంటాయి. తాము స్వయంగా వ్యక్త పరచిన సందేహాలూ ఉంటాయి.

చలం జీవితం రచించిన గొర్రెపాటి వెంకటసుబ్బయ్యగారికి ఆఖరులో మనస్పర్ధలేర్పడటం జరిగింది....

అయినా గొర్రెపాటివారు చలానికి వ్రాసిన ఒక ఉత్తరంలో చలం మీద తమకు అభిమానం ఉన్నదని వ్యక్తం చేశారు. . ఆ విషయాన్ని గురించి చలంగారు నరసింహారావుగారికి వ్రాసిన ఉత్తరంలో ఒక సుందరమైన వ్యంగ్యోక్తి విసిరారు. "వెంకటసుబ్బయ్యగారు రాశారు ఎన్ని చోట్ల చలం పేరు ఉదహరించానో చూడండి.. కాని నాకు నవ్వు వచ్చింది. ఎన్నిచోట్ల చలాన్ని తప్పించుకు రాయాలని చూశారో అని చాలా చోట్ల చలం పట్టిన దోషాలు ఇతనిలో (శరత్లో) లేవు, చూశారో! అన్నంత పని చేశారు. నొక్కి నొక్కి చెపుతారు ఆ సంగతులు.

చలంగారిని గురించి శరత్ జీవితంలో తగినంతగా పేర్కొన్నానంటారు శరత్ జీవిత కర్త వెంకటసుబ్బయ్య గారు. లేదు, చలం పేరును ఉదహరించకుండా తప్పించుకో చూచారంటారు చలం. ఆయన ఇంకా అంటారు.

"నాకు excuses గతి పట్టలేదు. నా కథా నాయికల్ని ఎన్నడూ పతితలు అనను. అనే వాళ్ళను పతితులు అంటాను."

రచయిత తన సంతృప్తులను, అసంతృప్తులను తన మిత్రులతో పంచుకొని సంతృప్తి చెందుతాడు. అదే ప్రయత్నం కనిపిస్తుంది (చలం) ఆ విషయాలను నరసింహారావు గారికి వ్రాయటంలో.

చలంగారి ఉత్తరాల్లో తెలుగు పాఠకులు తనను కొంత వ్యతిరేక దృష్టితో చూస్తారనే ఆవేదన కనిపిస్తుంది...

శరత్ను మెచ్చుకున్న వాళ్ళు చలాన్ని మెచ్చుకోకుండా ఉండలేరని చలం విశ్వాసం, చలం కంటే రచనా నైపుణ్యంలోను, భావపరంపరలోను శరత్ ఎక్కువ ప్రతిభగలవాడని చలం విశ్వాసం. "విశాలమైన అనుభవం. హృదయం చాలా గొప్పది. కరిగి నీరైపోతాడు. గొప్ప టెక్నీషియన్ master workman and writer. కాని అతని దృష్టి మానవ హృదయాన్ని దాటి పైకి లేవదు. అతను చాలా అందమైన అనేక సెలయేళ్ళు."

శరత్ను గురించి చలంగారి అభిప్రాయం అది.

కొన్ని చర్చలు చేసి చేసి ఒకోసారి చలంగారు ఈ ఉత్తరాల్లో అంటారు. అదంతా బి.వి.కి తెలియంది కాదనీ కనుక అంతటితో ఈ విషయాన్ని వదలుతానని,

ఈ ఉత్తరాల్లో చలంగారివే తప్ప బి.వి. గారి ఉత్తరాలు లేకపోయినా, చలంగారి ఉత్తరాల ధోరణి నేపథ్యంలో బి.వి.గారి ఉత్తరాలు కూడా అస్పష్టంగా వినిపిస్తూనే ఉంటాయి అప్పుడప్పుడు.

చలంగారి దృష్టిలో పవిత్ర ప్రేమ అనీ, అపవిత్ర ప్రేమ అనీ వేరు వేరు ప్రేమలు లేవు. ప్రేమ అంటే పవిత్రమైందే అని. పవిత్రం కాంది ప్రేమయే కాదని.

తన రచనా రీతిని గురించి ఒక ఉత్తరంలో ఆయన అంటారు.

"నా రాతలతో అన్ని తీగెల గానం వినబడుతుంది. కాని వేరు వేరుగా వినబడుతుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు రెండు మూడు స్వరాలు కలుస్తాయి. ఎక్కడో పూర్తి hormony వినబడుతుంది. కాని చాలాచోట్ల వొంటిగానే వుంటుంది.

ఆయనకు వీణ కంటే ఏకతార వాద్యం ఎక్కువ ఇష్టం అన్నమాట!

కళారంగంలో ఒక వాక్యం వ్యాప్తిలో ఉన్నది. Part is better than the whole అని, సమగ్రత కంటే దానిలోని ఒక భాగం మేలు అని.

సమగ్రతను చూస్తే ఇక చూడటానికేమీ మిగిలి ఉండదు అందులో అట్లా కాక ఒక భాగాన్ని మాత్రమే చూస్తే ఇంకా ఇంకా చూడటానికి ఇంకా ఎంతో మిగిలి ఉంటుంది.

కనుకనే చలంగారిది అంశిక దృష్టి, సమగ్ర దృష్టి కంటే అంశికదృష్టికి తీవ్రత అధికం. చలంగారి లేఖలు వివిధ పరిమాణాల్లో ఉంటాయి. నాలుగు మూడు వాక్యాలతో మాత్రమే కొన్ని ఉంటే కొన్ని పుటలను ఆక్రమించి కొన్ని ఉంటాయి.

ఉత్తరాల్లో వ్యక్తిగత విషయాలు లేకుండా కేవలం విషయ చర్చ మాత్రమే ఆక్రమించుకొని ఉంటే అవి అంతరోచకంగా ఉండక కేవలం వ్యాసరచన లవుతాయి. వ్యక్తిగత విషయాలు లేఖలకు ప్రాణ స్పందన కలిగిస్తాయి.

వీటిలోని 25-12-56వ తేదీ ఉత్తరంలో ఎన్నో వ్యక్తిగత విషయాలు గోచరిస్తాయి.

"ఇన్నాళ్లు చాలా busy గా వున్నాను, మీకు రాసేందుకు స్తిమితం దొరక్క ఈనాడైనా Post అవుతుందా? మళ్ళీ మబ్బులు. ఉత్తరాలలో అక్షరాలు చప్పున కనపడవు.

ఎంతో బావుంది మీ 'flute' గీతం. ఇంకా ఈ flute చాలా అపస్వరాలు పలుకుతోంది. దీన్ని సాయిలో పెట్టితే సరిగా పలుకుతుందేమో.

మీ కాకినాడ యాత్రని చిన్నారావుగారు చాలా ఆకర్షకంగా చిత్రించి వ్రాశారు. ఆ గంటలన్నీ నేనూ మీతో వుండగలిగి వుంటే !..

మొదట్లో చిన్న స్కెచ్ని ఇచ్చారు చిన్నారావుగారు, రహ్మాన్గారిని గురించి. ఇప్పుడు మీ రా Outlines ని భర్తీ చేశారు. మీ వల్ల now I have a mental picture of Vizir Rahman. మీ కెందుకు అసూయ కలుగుతుంది, ప్రేమతో మీ లోపలికి అతన్ని తీసుకున్న తరువాత?

బాగా రావటంలేదు ఈ ఉత్తరం. ఈ మబ్బులతో నాపైనే ఒక మబ్బు కమ్మింది."

కొన్ని అటువంటి వ్యక్తిగత వర్ణరేఖలు అపుడపుడు దర్శనమిస్తుంటే కాని లేఖలు సుగంధాన్ని సంతరించుకోవు. ఆ సుగంధం ఈ పుటల్లో స్పష్టంగానో అస్పష్టంగానో తగులుతూనే ఉంటుంది.

కాని,

వైయక్తిక విషయాలు ఎక్కువైనా ప్రమాదమే. అప్పుడది కేవలం స్వంత భోగట్టా ప్రధానమైన లేఖ కవుతుంది సాంస్కృతిక మాధురిని కోల్పోయి.

ఈ ఉత్తరాల్లో ఒకచోట చలంగారు ఒక విలువైన మనోవైజ్ఞానిక సత్యాన్ని అభివ్యక్త పరచారు. అదెంతో న్యమైంది. "ఈనాడు సంతోషం, బాధా చాలాసేపు నిలవవని రాశానే అది నేను మంచి చిహ్నం కింద సుకొంటున్నాను. అవి మనసుకి ముఖ్యమైన గుణాలు సంతోషం బాధా. ఆ రెండు కాళ్ళపై నుంచుంటుంది వనము. మరి మనో విజృంభణను అరికట్టడానికి చేసే సాధనలో ఆ కాళ్ళు కొంచెం వూగిసలాడినా ఏతోషించవలసిన విషయమే."

ఈ పై ఖండిక ఒక స్వర్ణ ఖండిక, నిజంగా.

సుఖదుఃఖాలు ఈనాడు చాలా సేపు నిలవని మాట నిజమే. ఒకప్పటి విలువ శాశ్వతంగా నిలచేదానికే ఈనాడు శాశ్వతత్వం మీద అంతగా శ్రద్ధలేదు.

శాశ్వతత్వంమీది. ప్రీతి దుఃఖానికి దారితీస్తుంది. కారణం ఈ సృష్టిలో ఏదీ కూడ శాశ్వతం కాదు. కనుక. క్షణభంగురంలోనే శాశ్వతత్వాన్ని సందర్శించటం చేతయితే ఆ ఆనందమే శాశ్వతానందం.

అందుకే అంటాడు. విలియం బ్లేక్

"To see a world in a grain of sand

And a heaven in a wild flower

Hold infinity in the palm of your hand

And eternity in an hour."

(ఒక్క ఇసుక రేణువులో జగత్తునంతా తిలకించు, ఒక వన్య కుసుమంలో చూడు స్వర్గాన్ని, అనంతత్వాన్ని నీ అరచేతిలో పట్టుకో, శాశ్వతత్వాన్ని ఒక్క ఘడియలో ఇముడ్చు.)

శాశ్వతమైన దుఃఖాన్నీ భరించలేడు మనిషి శాశ్వతమైన సుఖాన్నీ కూడ.

సృష్టిలో ఏదీ శాశ్వతం కాకపోవటం మన పాలిట గొప్ప వరం!

మనిషి ఆనందం తాను అమరుడు కాక పోవటంలోనే ఇమిదున్నది.

మర్త్యుడుగా జీవించటంలోనే ఉన్నది మహానందం.

చలంగారి ఉత్తరాలు ఎంత స్వల్ప విషయాలకు సంబంధించి ఉన్నా కూడ అదొక కవితకాని కవితగా వినిపిస్తాయి. చెవులకు కవితగా వినిపించటమేకాక హృదయానికి కూడ తాకుతుంది కవితారసం.

ఇతర్ల చాలామంది ఉత్తరాలకూ చలంగారి ఉత్తరాలకూ ఉండే ప్రధాన ప్రభేదం ఏమంటే, తాము ఎవరెవరికి ఉత్తరాలు వ్రాస్తారో వారందరినీ ఆయన ఎంతో గౌరవ దృష్టితో, సమానమైన విలువతో చూస్తారు. అవతలివారు పసివారయేది పామరులయేది!

ఈ విశిష్ట మానవత మరెవరిలో లేదు అనటం సత్యాన్ని మరుగుపరటం అవుతుంది; బహుకొద్దిమందిలో మాత్రమే ఉంటుంది అనటం మాత్రం నిజం పలకటం అవుతుంది!

ఈ పుస్తకంలోని చాలా ఉత్తరాల్లో చలం గారి దార్శనిక రసతత్వం Philosophical aesthetics ప్రత్యక్షమవుతుంది. అసలు వాస్తవం చెప్పాలంటే, శుద్ధ రసతత్వం కూడ దార్శనికమైందే. అయినా, దార్శనిక రసతత్వం అన్నపుడు దార్శనిక దృక్పథం ప్రధానమైన రసతత్వం అని.

చలంగారు ప్రధానంగా రసజీవి. అయినా, ఆయనలో ఆలోచనాత్మక, సమాలోచనాత్మక చేతన నిద్రించదు: సత్య శోధనా జ్వాల ఆయనలో నిరంతరం ప్రజ్వలిస్తూనే ఉంటుంది. అందుకే ఆయనలోని రసానుభూతి దార్శనికపథంలో పయనిస్తుంటుంది....

రాలిన ఎండు ఆకును, రాలనున్న పండు ఆకును, అప్పటికప్పుడే ప్రాదుర్భవించిన నవ పల్లవాన్ని –తాకినా, ఆయన బంధ్ర జాలిక స్పర్శకు అవి రసఖండాలై నర్తిస్తాయి.

అటువంటి దార్శనిక రసజీవి ఎవరికి ఉత్తరాలు వ్రాసినా, అందులోను ప్రత్యేకించి రసజీవులకు వ్రాసిన ఉత్తరాలు ఎంతో రోచకంగా ఉండటంలో ఆశ్చర్యం ఏమీ లేదు.

ఉత్తరాలు వ్రాయటం ఒక ప్రత్యేక సాహితీ కళ. ఉత్తరాలు వ్రాయలేని వారుండరు. దాని, కళాత్మకంగా వ్రాయగలవారు తక్కువమంది మాత్రమే ఉంటారు. వారిలోని వారే చలంగారు.

చలంగారి ఉత్తరాల్లో ఏ 'అతి' ఉండదు. ఒకరిని గురించో, ఒకదానిని గురించో ప్రశంసించినా, నిందించినా కూడ పరిమితంగానే ఉంటుంది కాని అతిగా ఉండదు. దేన్ని గురించి అయినా వర్ణించినా కూడ. ఆ వర్ణన కట్టుబాట్లకు లోనయే ఉంటుంది కాని కట్టలు తెంచుక బయటకు ప్రవహించదు. ఒక రకమైన భావ భారస్వామ్యం (idealised balance) ఆయనలోని ఎక్కువ భాగాన్ని నడుపుతుంది. మిగతా భాగం అటువంటిది. కాదు.

అందుకే అనిపిస్తుంది ఆయనది ప్రధానంగా ద్వంద్వ ప్రకృతి అని, ఆ మాటకు వస్తే ద్వంద్వ ప్రకృతి లేని జీవియే లేదు. తరతమ భేదాలు ఉండనే ఉంటాయి. ద్వంద్వ

ప్రకృతి ఎక్కువగా ఉంటే వారిని ద్వంద్వ ప్రకృతి గలవారంటాం, తక్కువగా ఉన్నవారిని అనం. అంతే, ఈ ఉత్తరాలను వ్రాసినవారు ఎక్కువ ప్రఖ్యాతులు. వాటిని అందుకున్నవారు అంతకంటే కొంత తక్కువ ప్రఖ్యాతులు తక్కువ ప్రఖ్యాతులే కాని అప్రఖ్యాతులు కారు.

బి.వి. నరసింహారావుగారిని గురించి పరిచయం చేయవలసినంత తక్కువ ప్రఖ్యాతులుకారు వారు. వారిని గురించి ఇక్కడ పరిచయం చేయటమల్లా కేవలం చలంగారికి సంబంధించినంత వరకే.

చలంగారు, బి.వి. గారు అతి పురాతన మిత్రులు, పురాతన మాత్రమే కాక అత్యంత అంతరిక మిత్రులు కూడ. కొందరిలో మైత్రి ఉన్నా కూడ ఒకరిని గురించి మరొకరికి ఎక్కువ అభిమానం, మౌన ప్రశంస ఉండవు. వీరిరువురి విషయం అందుకు విరుద్ధమైంది.

కనుకనే ఈ ఉత్తరాలకు ప్రత్యేకమైన విలువ.

చలంగారు బి.వి. కి కుటుంబ స్నేహితులు కాదుకాని బి.వి. మాత్రం చలంగారికి కుటుంబ మిత్రులు.

చలంగారు జీవించిలేరు.

బి.వి. జీవించే ఉన్నారు ఇప్పటికి ఈ భేదానికి కారణాలు వారి వయస్సులు, ఆరోగ్యాలల్లోవి భేదాలు అయి ఉంటాయి. 1957 లోని అక్టోబర్లో వ్రాసిన ఉత్తరంలో తమలోని ఉత్తరాలు వ్రాసే శక్తి నశిస్తుందని వ్రాశారు.

"మీరు సరే; నేను ఎవరికీ ఉత్తరాలు వ్రాయటంలేదు. రాయడం చేతకాకండా పోయింది. నా ఒంటి ముక్క జవాబుల్ని చూసి నిరాశపడి నన్ను వొదిలేస్తున్నారు మిత్రులు. తిరిగి ఉత్సాహం తెప్పిస్తారో, ఇంక ఇంతేనేమో!"

అటువంటి ఉత్తమ లేఖా రచయితలో ఉత్తరాలు వ్రాయలేని శక్తి ఆవిర్భవించటం శోచనీయం. ఉత్తరాలు వ్రాసే శక్తి ఒకప్పుడు ఆయనలో ఆవిర్భవించినట్లే ఇప్పుడు వ్రాయలేని శక్తి ఆవిర్భవించ ప్రారంభించింది. ఆ శక్తీ గొప్పదే, ఈ శక్తీ గొప్పదే. అది పాజిటివ్ శక్తి, ఇది నెగెటివ్ శక్తి. భేదం అంతే. ఈ రెంటిలో ఏది మంచి శక్తి అని నిర్ణయించటం సులభం కాదు. ఈ రెండు శక్తులు కూడ సాపేక్షకాలు....

హాని కలిగించే పాజిటివ్ శక్తి కంటే మేలు కలిగించే నెగెటివ్ శక్తి మంచిది.

అయితే, మేలు కలిగించే పాజిటివ్ శక్తి కీడు కలిగించే నెగిటివ్ శక్తికంటే ఇంకా ఎంతో మంచిది. ఉత్తరాలు వ్రాయటం మంచిదేకాని చేతకాని ఉత్తరాలు వ్రాయటం మంచిదికాదు.

కనుకనే, చలంగారితో చేతకాని ఉత్తరాలు వ్రాసే శక్తి ప్రవేశించే వరకు అసలు ఆయన ఉత్తరాలు వ్రాయటాన్నే తగ్గించారు, పూర్తిగా మానకపోయినా.

1960 జనవరిలో వ్రాసిన ఉత్తరంలో "ఎన్నాళ్ళకీ నా కథలు రాకపోతే వాటిని పంపమని వ్రాశాను నేను. నా Mss or cuttings పోయాయని నా nervousness. అవి నేను రాశాననీ, అవి నా స్వంతమనీ విలువైన నాలోని భాగం వాటిల్లో ప్రతి బింబించిందనీ, అవేవో అచ్చు ఐ ఏదో పనిచెయ్యాలనీ, అట్లాంటి మమకారాలవల్ల కలిగే nervousness. అది ఇంకా సన్నని గీతలతో నన్ను పట్టుకొని వేళ్ళాడుతున్నాయి ఆ కథలు.

ఉమర్ ఖయాం సంగతి ఏదీ నిర్ణయం కాలేదు. ఓ వారంలో తేలిపోతుంది."

ప్రతి రచయితకి తన రచనలమీద మమకారం ఉన్నట్లుగానే చలంగారికి కూడ. ఆ మమకారం ఎంత బలీయమైనదంటే అవి ఎక్కడ పోయాయో అనే ఆందోళన ఆయన శరీరంమీద కూడ ప్రభావం వేసింది. ఆయన వ్రాతలనుబట్టి తెలిసేదేమంటే అటువంటి మమకారం నుండి తాను విముక్తుడు కావాలని. కాని ఆ బంధనాల నుండి బయటపడజాలక పోతున్నట్లు కనిపిస్తుంది.

కొన్ని మానసిక బలహీనతలు సామాన్యుల్నీ, అసామాన్యుల్నీ కూడ సమానంగా పీడిస్తాయి.

కొన్ని సందర్భాల్లో కొన్ని ఒకే బలహీనతలు సామాన్యుల్ని కంటే అసామాన్యుల్నే ఎక్కువ బాధిస్తాయి. కొన్ని విషయాల్లో అసామాన్యుల కంటే అతి సామాన్యులే ఎక్కువ అసామాన్యులుగా వర్తిస్తారు!

మానవుల్లోని బలహీనతల్లో కల్లా బలీయమైన బలహీనత భయం అనేది. ఇది సామాన్యుల్లో కంటే అసామాన్యుల్లోనే ఎక్కువ క్రియా శీలంగా ఉంటుంది.

భయం కంటే మించిన బాధ మరేముంటుంది? అభయం కంటే మించిన ఆనందమూ లేదు.

చలంగారిలో చాలా విషయాల్లో భయం ఉన్నట్లు కనిపిస్తుంది. కాని అవసరం కలిగితే ఆ భయాన్ని జయించే సత్తా కూడ ఆయనలో పుట్టుక వచ్చేది.

మరో విశేషం ఏమంటే చలంగారు చిన్న చిన్నవాటికి భయపడుతున్నట్లు కనిపిస్తారు, పెద్ద పెద్ద వాటికి భయపడుతున్నట్లుండరు.

ఇటువంటివన్నీ కూడ ఈ ఉత్తరాల్లో ప్రత్యక్షమవుతాయి, పరోక్షంగానో అపరోక్షంగానో. మనుషుల్ని కొలవటానికి ఉత్తరాలు కూడ ఒక కొలతబద్ద.

చలంగారి ఉత్తరాల్లో తెలుగుతోపాటు ఇంగ్లీషు పదాలు ఎక్కువ ఉంటుంటాయి. ఇవి మితంగా ఉంటే బాగుంటాయి కాని మితం తప్పినపుడు వెగటుగా ఉంటాయి. స్వంత భాషలో పరభాష పదాలను వాడటం దేశమంతటా ఉన్నది. ఈ కలయిక కొన్నిచోట్ల అందాన్నిస్తుంది; మరికొన్ని చోట్ల అందాన్ని తొలిగిస్తుంది.

ఎవరో అడిగినట్లు గుర్తు, మనం తెలుగులో ఇంగ్లీషు పదాల్ని వాడతాం కాని ఇంగ్లీషు వారు తమ ఇంగ్లీషులో తెలుగు పదాలు వాడరెందుకు అని.

మన నొకప్పుడు ఇంగ్లీషువారు పరిపాలించారు కనుక మన భాషలో ఇంగ్లీషు పదప్రయోగం నిలచిపోయింది. మనం ఎన్నడూ ఇంగ్లీషువారిని పాలించలేదు, కనుకనే ఇంగ్లీషు భాషలో తెలుగు పదాలువ్యాప్తిలో లేవు.

అంతేకాదు, రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం ముగిసినప్పటి నుండీ ఒక విధంగా ఇంగ్లీషు ప్రపంచ భాషగా మారింది. కనుకనే చాలా భాషల్లో ఇంగ్లీషు పదాలు చొచ్చుకో సాగినాయి.

మనిషికి జీవితంలో మార్పు ప్రధానం అయినా, కొందరకు మార్పు అంటే ఇష్టం ఉండదు. ఆ విషయాన్ని గురించి చలంగారు చిత్రంగా వ్రాస్తారు వీటిలోని ఒక ఉత్తరంలో "We have not made the world and we cannot alter it అని సుఖంగా ఉంటారు చాలామంది సరసులైన మిత్రులు. కాని చిన్ననాటి నుంచి నేను వ్యతిరేకం ఈ సంఘ పద్ధతికే కాదు సృష్టి పద్ధతికి, ఏదో మార్చాలని అన్నీ మారాలని గుంజుకున్నాను. అసలు మారవలసింది నేను అని తెలిసి కూడా ఈనాటికీ ఎదురుతిరిగే గుణం నించి బయటపడలేకున్నాను."

మనిషి మారటం ప్రధానం. మనిషి మారాలంటే తాను నివసించే పరిసరాలు కూడా మారాలా? పరిసరాలు మారాలంటే ఆ పరిసరాల్లో నివసించే మనిషి కూడ మారాలా? మారిన పరిసరాల్లో తాను మారకుండా ఉండలేదు. తాను మారినపుడు ఆ మార్పు తన పరిసరాలమీద ప్రభావం వేయకుండా ఉండదు.

కనుక వ్యక్తి మారటం అంటే పరిసరాలు మారటం కూడ, పరిసరాలు మారటం అంటే వ్యక్తి మారటం కూడ.

అందుకే, వ్యక్తి సమాజాన్ని మార్చకలుగు; సమాజం వ్యక్తిని మార్చగలదు.

26-6-72 ఉత్తరంలో బి.వి.గారు అడిగిన కొన్ని ప్రశ్నలకు చక్కని జవాబులున్నాయి.

1. "నామీద ఎవరో కొద్దిమందికి తప్ప మిగతా వారికి యిష్టమని తెలియదు. ఈ యిష్టాన్ని స్వీకరించే యోగ్యత చలంలో లేదు.

2. జీవితం నించి ఏమి తెలుసుకున్నాడు? ప్రేమ ఒకటే విలవైనదని. అది దొరకటం చాల అసాధ్యం.

3. చలం వెనక తిరిగితే, అతను సంపాదించుకున్న జ్ఞానం ఏమన్నా వుంటే అది అబ్బుతుంది.

4. అట్లాంటిదేదన్నా వుంటే అది చాలా వరకు పుట్టుకతో వొస్తుంది. సాధన చేత బహిర్గతమవుతుంది.

5. తాను వ్రాసే ప్రతిపదంలో మనస్సుంచగలగడం ఎలా సాధ్యమవుతుందో? (answer) మనస్సుంచక పోవడం వల్ల." వీటిలోని ఆఖరు ప్రశ్నకు జవాబు చాలా వింతగా వినిపించినా కూడ నిజమైంది. ప్రతి పనిలో మనుస్సుంచాలనేది గుర్తుంటే మనస్సుంచటం కుదరదు. మనస్సుంచాలనే విషయాన్ని ' మరచిపోయినపుడే మనస్సుంచటం జరుగుతుంది. ఇదొక గొప్ప మనోవైజ్ఞానిక సత్యం. చలంగారు దాన్ని కమనీయంగా వ్యక్తం చేశారు.

చలంగారి ఉత్తరాల ద్వారా చలంగారు కొన్ని చోట్ల గర్విష్టిగా గోచరిస్తారు, మరి కొన్నిచోట్ల అతి వినమ్రంగా గోచరిస్తారు.

ఏది ఏమైనా, తమ జీవితం తాము అందుకోదలచిన ఉత్తుంగ శృంగాలను అందుకోలేక పోయిందనీ, సఫలీకృత జీవితం తమదికాదనే అస్పష్ట ధ్వని ఆయన ఉత్తరాల్లో ప్రతిధ్వనించటం గమనించవచ్చు.

చాలామంది ఉన్నత కళాకారుల జీవితాల్లో పై సత్యం గోచరిస్తూనే ఉంటుంది ప్రపంచం అంతటా.

చలంగారు ఉన్నత కళాకారుడు. కనకనే ఆయన జీవితంలో కూడ అంతే.....

మరొక ఉత్తరంలో:

"వానలు వెనకపడ్డాయి. పల్లాకుత్తు అంతా ఆకుపచ్చ గడ్డితో నిండిపోయింది. మన సిమెంటు అరుగుముందు ఉన్న కొండ కాలువ జోరుగా ప్రవహిస్తోంది. రేప్రొద్దున ఇందిర చాపలబుట్ట పట్టుకొని దిగుతోంది. ఒక్క మీరే తక్కువ. మీరు వచ్చి నేను, భారతి తయారుచేసిన (అంటే వచ్చి నేను, భారతి తయారుచేసిన (అంటే నే చెప్పటం భారతి రాయడం) చరిత్రను ఒకమాటు చదివి దాని విషయమైన రక్తితో discuss చేస్తేగాని నాకు సంతుష్టిగా ఉండదు. మరి రండి."

ఇటువంటప్పుడు ఆయన పసిపిల్లవాడుగా ప్రత్యక్షమవుతాడు.

ఈ పుస్తకంలో అన్నీ బాగున్నాయి కాని వీటికితోడు చలంగారుంటున్న స్థలాల, అక్కడి కొందరి వ్యక్తుల, స్వయంగా చలంగారివి కొన్ని ఫొటోలు ముద్రించబడి ఉంటే ఇంకా ఎక్కువ రమ్యంగా ఉండేదీ గ్రంథం.

మనిషి నెరవేర్చినవి తక్కువ, నెరవేర్చవలసి ఉన్నయి ఎక్కువ.

ఒక మనిషి గొప్పతనం తాను ఏమి నెరవేర్చాడు అనే దానిమీద మాత్రమే ఆధారపడి ఉండక తాను ఏమి నెరవేర్చ సంకల్పించుకొన్నాడు అనే దానిమీద కూడ ఆధారపడి ఉంటుంది.

చలంగారు నెరవేర్చింది తక్కువేమీ కాదు, కాని నెరవేర్చ సంకల్పించింది ఇంకా చాలా ఎక్కువ.

బి.వి. గారికి చలంగారు వ్రాసిన ఈ ఉత్తరాల్లో చలంగారి కనిపించే భాగం, కనిపించని భాగం కూడ కనిపిస్తుంటాయి.

ఈ పుస్తకం ఒక వెన్నెల చీకట్ల లీలా నికేతనం!

మనసులో మాట

బి.వి. నరసింహారావు

శ్రీ చలంమధ్యా నా మధ్యా అనుబంధాన్ని అందమైన అనేక రంగుల దారాలతో పేనారు స్నేహ కన్యలు.

1950 నుండి 77 వరకు చలంగారు నాకు అరుణాచలం నుండి వరుసగా రాసిన లేఖలివి. అల్లికలోని అందం రంగుల్లోని లావణ్యం ఈ లేఖల్లో చూడవచ్చు ననుకుంటాను. అంతేకాదు చలం స్వరూప స్వభావాన్ని కూడా ఒక విధంగా అందుకోవచ్చు ననుకుంటాను.

అంత గొప్ప వ్యక్తి నుండి సామాన్యుణ్ణి నేను అన్ని అర్థవంతమైన లేఖలు అందుకోగలగడం అది నా జన్మ కొక అపూర్వ విశేషంగా భావించుకుంటాను..

చలంగారు చింతా దీక్షితులుగారికి రాశారు లేఖలు చిన్నారావు గారికి, జగ్గారావుగారికి, వజీరహ్మాన్, కురంగేశ్వరికి రాశారు. అవన్నీ గ్రంధాలుగా అచ్చయినాయి. ఇంకా శివానికి, 3. సభా, కుటుంబరావు, గాంధీకి ఎందరికో రాశారు వేల సంఖ్యలో ఇవి.

ఇలా లేఖలు వ్రాయడంలో డా॥ సంజీవదేవ్ గారొకరు సిద్ధహస్తులు. వారు దేశ విదేశాల్లోని వ్యక్తులకు ఉత్తరాలు రాసే మంచి అలవాటున్నవారు.

చలం సంజీవదేవ్లు నాకు రెండు కళ్ళు.

ఇరువురూ Men of letters, great men of great letters.

ఈ గ్రంథాన్ని నేను డా॥ సంజీవదేవ్గారికి ఎంతో గౌరవభావంతో సమర్పించుకొని ధన్యుడనైనాను.

ఆ మహా పురుషులిద్దరూ అసలైన మానవులు. సమాన రేఖలెన్నో కలవారు. తాము కోరుకొన్న రీతిని జీవితాలు కొనసాగించుకో గలిగిన జీవన శిల్పు లిద్దరూ.

చలం జీవితం, సారస్వత జీవితం సంఘంలో ఎంతో అలజడిని రేపింది. చలం ఒక Rebel పరిగణింపబడ్డారు. సంజీవదేవ్ విషయం అలాంటిది కాదు. అయినా ఇద్దరి మార్గం సమానాంతరేఖల్లోనే సాగింది.

ఇద్దరూ In and Out, మరి Out and In లో మనకి వారి సమగ్ర దర్శనమిస్తారు. దాగుడుమూత లెరగనివారు. మమతా మాన్యత నెరిగి మానవతకు విలువ నిచ్చేవారు.

ఇద్దరూ అపారంగా చదివారు. మానవ వృత్తాన్ని చిత్తాన్ని మరింత శ్రద్ధగా అవగాహన చేసుకున్నారు. కాలధర్మాన్ని గమనించారు. అందుకే వారి పలుకులో అంత పటిమ వుంది.

నాకు వారిద్దరూ అతి సన్నిహిత మిత్రులు, 40 సంవత్సరాలు.

ఈ గ్రంథానికి సంజీవదేవ్ 'తానము' అనుసంధించారు. ఆశగా నే ననుకుంటాను రాగం నేనని, తానం తానని, పల్లవి చలంగారని.

"రాగం తానం పల్లవి మేము; అను
రాగ సుధా రసమును గ్రోలేము.
రాగము మా స్నేహ సుమ పరాగముగా యోగముగా
తానము మా యోచనా వితానముగా జ్ఞానముగా
పల్లవి మా జీవిత ప్రబంధముగా అందముగా
రాగము తానము పల్లవి మేము' అనుకుంటాను.

మేము ముగ్గురం త్రివేణీ సంగమమైనప్పుడు శ్రీ నార్ల చిరంజీవి అంతర్వాహిని సరస్వతిగా మాలో అంతర్లీనమౌతారు. మా నలువురి అపూర్వానుబంధం ఫలితము చలం టాగూరు గీతాంజలికి సజీవాంధ్రాను వాదాన్ని సమకూర్చినప్పుడు లభించింది. చలం ఘనతకు సమర్థింపు పలకడం ఇక్కడ నా పని కాదు. చలం విమర్శకులకు సమాధానం చెప్పడం అంతకంటే కాదు. చలం రచనలను జాగ్రత్తగా అధ్యయనం చేయడమే కాకుండా, ఆయన జీవితానుసరణాన్ని, భావ పరిణామాన్ని సన్నిహితంగా చూచిన వారికి తెలుస్తుంది చలం నిజతత్త్వం, అసలు తత్త్వం.

ఆయన విద్యాశాఖలో 25 సంవత్సరాలు తలవంచని వీరునిలా పనిచేశారు. తన ధర్మాన్ని 'తుత' తప్పకుండా నిర్వహించారు.

తాను చేపట్టిన రచనా ప్రక్రియల్లో పాఠం ముట్టారు. వచన శైలికి వచన గేయ రచనకి ఆద్యులైనారు. అనువాదాలు ఎంతో శక్తి మంతంగా నిర్వహించారు. లేఖలు అసమాన కళా వైదగ్ధ్యంతో లిఖించారు. తన రచన అన్నిటి ద్వారా ఆత్మ రూపాన్ని అతి స్ఫూటంగా ఆవిష్కరించుకున్నారు.

చలం రచనలు చాల గొప్ప సందేహంలేదు. అయితే ఆయన వాటికంటే ఎంతో గొప్పవారు. లేదా సాహిత్య సృష్టిలో అతని స్థానం అనితర సాధ్యం..

చలాన్ని చివరికి ఇలా సన్నిహితంగా భావించుకుంటాను, సంభావించుకుంటాను.

"చలం నాకు మొదట అమ్మ పిదప నాన్న ఆ పిమ్మట హితుడు సన్నిహితుడు ప్రియుడు."

వివరణ

–బాలబంధు

ఈ లేఖలకు చిన్న వివరణ అవసర మనుకుంటాను. చలం కుటుంబ సభ్యులు

సౌరిస్ –షో, ఈశ్వరుడు, అనే పేర్లతో వ్యవహరింప బడే వ్యక్తి చలంగారి జ్యేష్ఠ కుమార్తె. చలం అంతః బాహ్య గృహానికి వెలుగు. 'చే' రెండవ కుమార్తె. వీరిద్దరూ వివాహం చేసికోలేదు. 'పక పక' మూడవ కుమార్తె. ఆమె వజీర్ రహ్మాన్ని వివాహమాడింది. వారికి కలిగింది 'టిప్పల్' అనే కూతురు. చలంగారికి 'వసంత్' అనే కుమారుడున్నాడు. అతడు అంతర్ధానమైనాడు.

'చిత్ర' అనే అమ్మాయిని చలంగారు తనకి డా॥ రంగనాయకమ్మ గారు ఈయగా పెంచుకున్నారు. 'చిత్ర 'శ్రీ' ని పెళ్లి చేసుకొంది. డాలీ, కాకా, కిట్టు ఆమె కూతుళ్లు. డాలీ శ్రీ కృష్ణంరాజుని పెళ్ళి చేసుకొంది.. వారికి ఒక బాబు. కాకా విశ్వాన్ని వివాహమాడింది. వారికి ఒక పాప.

నర్తకి అన్న అమ్మాయిని చలంగారు చేరదీసి సాకారు. నాటికి నేటికి నర్తకి చలం ఇంటికి సంరక్షకురాలు. నర్తకి కల్యాణ రమణ (తంబి)ని పెంచుకొంది. చలంగారి చేతుల్లో ఉంచింది. 'తంబి' అంటే చలానికి నర్తక్కి ప్రాణం.

'బుజ్జాయి' ఆవుదూడ, చలం మిత్రురాలు. బుజ్జిగాడు గోరువంక, చలంగారి చేత తన చరిత్ర రాయించుకున్నాడు.

డాక్టరుగారు పెద్ద రంగనాయకమ్మగారు, తెలంగారి వదిన గుడిపాటి రంగమాలతి రంగ నాయకమ్మ గారు, చలంగారి భార్య కొమ్మూరి పద్మావతి చలంగారి తమ్ముని భార్య 'లీ' చలంగారి స్నేహితురాలు, ఆమె కుమారుడు బాబు (రంగారావు) ఒక డాక్టరు. 'విముల' లీలగారి కుమార్తె, శ్యామ సుందర్ చలంగారి మేనల్లుడు.

తిరువన్నామలై (అరుణాచలం)లో చలంగారి నివాసం పేరు శ్రీ రమణస్థాన్. అక్కడికి అనేక మంది వచ్చి వెళ్లేవారు. కొందరు అక్కడే స్థిరంగా వున్నారు. వారంతా అనేక తరాల తరహాలవారు – కవులూ, పండితులూ, కళాకారులు, స్నేహితులు అభిమానులు, యాత్రికులు తాత్త్వికులు ఇలాగ

శ్రీ రమణ స్థాన్ స్థిర నివాసులు చిక్కాలు రామకృష్ణరావు, బసవ రాజు, కనకమ్మ, కృష్ణ మొదలైనవారు. కొంత కాలం ఉన్నవారు సత్యం, జీవన్, ఇందిర, భారతి, శివరాం, కురంగేశ్వర్, జూలీ (అమెరికా అమ్మాయి). విశ్వం అనేకులు.

శ్రీశ్రీ, జలసూత్రం రుక్మిణీనాథశాస్త్రి, గొర్రెపాటి వెంకట సుబ్బయ్య, వీరేశలింగం, చిన్నారావు, నేను, సంజీవదేవ్, నార్ల చిరంజీవి, డా॥ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి, జర్నలిస్టు కృష్ణ, జగ్గారావు, పార్వతీశం కె.కె.నాయుడు, బాలాంత్రపు రజనీకాంతరావు, గోపాలభట్టు, బి. కృష్ణ మూర్తి, డా॥ కామేశ్వరి, సత్యవతి, ఓరుగంటి కృష్ణయ్య, సూర్యనారాయణ, చంద్రరావు, ముప్పాళ రంగనాయకమ్మ, కుటుంబరావు, గాంధీ, పద్మనాభస్వామి, డాక్టరు శర్మ, పోతుకూచి సాంబశివరావు, నాగ సుందరమణి (మా అమ్మాయి), మా అల్లుడు (రంగారావు), యం.ఆర్. నాగేశ్వరరావు, సీతారామస్వామి, ఘంటసాల వెంకటేశ్వరరావు మొదలైన అనేక మంది చలంగారిని దర్శించినవారు.

చలంగారికి ఉత్తరాలు వ్రాసిన వారిలో ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి కొనకళ్ల వెంకటరత్నం, రావూరి వెంకట సత్యనారాయణరావు, తాయారమ్మ, తారకం, చివుకుల నరసింహం, కృష్ణశాస్త్రి ఆదిగా గలవారు అసంఖ్యాకం.

ఇంకా ఈ లేఖల్లో బాపయ్య సరోజినీ దంపతులు, హనుమంతరావు సుందరమ్మ దంపతులు, ఆచంట జానకిరాం. మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రి తల్లావఝ్ఝల శివశంకరశాస్త్రి, నండూరి సుబ్బారావు, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, చింతాదీక్షితులు, రామ్మూర్తి, రంధి సోమరాజు, దివి వెంకట్రామయ్య, వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి, బిరుదుల బంగారురాజు, సూరాబత్తుల సుబ్రహ్మణ్యం, సంజీవరెడ్డి, కె.సభా, గుంటూరు శేషేంద్ర శర్మ, ఇందిరా ధనరాజ్గిరి, హరీంద్రనాథ్ ఛటోపాధ్యాయ, నర్తకి (సుబ్బలక్ష్మి), కుమారి (విజయశ్రీ), సూర్యనారాయణ, రాంషా, రావూరి భరద్వాజ, కొవ్వలి నరసింహారావు, కాళోజి, అడపా రామకృష్ణరావు, శ్రీవాత్సవ, నిమ్మగడ్డ వెంకటేశ్వరరావు (శ్మశాన సాహిత్యం) ఎందరి పేర్లో ప్రస్తావనకు వస్తాయి.

1950

10-10-1950
రమణా శ్రమం

నరసింహారావు గారికి,

నే నీ వూరు వొచ్చింతరవాత నన్ను విడవక నాకు ఉత్తరాలు రాస్తారు అని నే ననుకున్న మిత్రుల్లో మీ రొక్కరే నాకు ఉత్తరం రాశారు కారనుకున్నాను. అభిస్యమైనా మీరు రాశారు చివరికి, మీరు బెజవాడలో ఉన్నారంటే, అందుకోసం, మీ రున్నప్పుడు ఉండే సంతోషానికై, బెజవాడలో లేకపోతినే అని చింతగా ఉంది. పట్టాభి రామయ్య వంటి స్నేహితులకు దూరమైనాననే తప్ప. ఆ తెలుగుదేశమూ బెజవాడా వొదిలినందుకు చాలా సంతోషంగా, Serene గా వుంది. ఛీ పాడు మనుషులు. కారేమో. నేనే వాళ్ళని నా యడల అట్లా చేసుకున్నానేమో, నా లోపాలవల్లకాదు సామర్ధ్యం వల్ల.

నా ప్రశాంతతా? నాది ఏ మాత్రమైనా ప్రశాంతతే ఐతే, నాదే కాదు ఎవరిదైనా సరే, అది భంగమయ్యే ప్రశాంతతే ఐతే, (అందులో మీ వంటి మిత్రులు ఉత్తరాలతో) అదో ప్రశాంతతకాదు. అన్నీ ప్రశాంతపు ఏర్పాట్లు చేసుకుని మధ్య కూచునే ప్రశాంతత అట్టే వాంఛనీయం కాదు. అదో కైదు. ఏదీ మాత్రం భగ్నం చెయ్యలేని శాంతి – అదీ ప్రయత్నం.

శ్రీశ్రీ కావ్యానికి నా intro చదివారా?

మీరు నన్ను రాయమని అడిగేది నాకు సరిగా అర్థం కాలేదు. మీ గేయాలకు ముందుమాట రాయమంటారు. అవునా? ఇంకా ఏదో రాయమంటున్నారు. అవునా?

ఇక్కడికి వొచ్చి తొమ్మిది నెలలయింది. నేను ఏవో రాయాలి. ముఖ్యం కథలు, రాసి డబ్బు సంపాదించాలి. నెలకి ఒక వంద రూపాయలన్నా తెచ్చుకోగలిగితే, మాకు బాంకిలో ఉన్న డబ్బు ఇంకా కొంతకాలం వొస్తుంది. కాకపోతే మేమందరం నా పెన్షన్ 66తో గడపాలి, ఇదీ స్థితి. కాని ఒక్క అక్షరం రాయలేకపోయాను, వొచ్చిన రోజునించి. ఆగిపోయింది. చివరికి ప్రయత్నించి ఆ 'కళావాస్తం' రాశాను వాళిచ్చే 15 రూ॥ కోసం. అదొక్కటే ఇంతవరకు రాసింది. అది అచ్చులో చదివితే నాకే సిగ్గుగా వుంది. నాకే అర్థం కావటంలేదు. అంత తికమకగా రాశాను. నా మనస్సులో స్పష్టమైనదాన్ని మళ్లీ రాసే శక్తి ఎప్పటికి వస్తుందో తెలీదు.

అది అట్లా ఉంచి, అక్కడి మనుషులు, వ్యవహారాలు, జీవితం, కథలు, పత్రికలు, సినిమాలు అన్నీ నా మనసుకి చాలా దూరమైపోతున్నాయి. ఇక్కడ పదిరోజులకి ఓ మాట మాట్లాడతానేమో బైటవాళ్ళతో.

వూరికి 2 మైళ్లు అవతల అడివి పంచన నివాసం. అంటే జీవితమనే నాటకానికే వెలపల అయిపోయినాను. అందుచేతనేమో ఏమీ రాయలేకపోవడం. ఇంతకీ మీ గేయాలు జ్ఞాపకం లేవు. వాటిని గురించి ఏమి రాయాలో తెలీదు. అవి అచ్చయినాక పంపండి. వాటిని చదివితే ఏమన్నా తోస్తుందేమో! కాని విద్యా విషయంగా ఏం రాయలేను ఎందుకంటే విద్య అంటే నా కసి ఇంకా పోలేదు.

మీ గేయాలకి నా మనసు దూరమయింది గాని మీరు కాలేదు. ఎందుకంటే మీ రనేది నాకు ఓ కళానుభవం. మీ మాట పాట మీ నాట్యం, అందుకని మీరు నాకు చాలా దగ్గర.

ఇక్కడ నాకు ఇంకో జన్మలోనుంచి వస్తాయి బాధలతో కసితో అవమానంతో కూడిన జ్ఞాపకాలు, అర్ధరాత్రులు. కాని చాలా సులభంగా సమిసిపోతాయి.

మేమా? దేశంనించి తరిమించుకునిపోయిన కవులూ కథకులూ ఇటలీలో, West Indies లో వున్నట్టున్నాయి ఇక్కడ. నా జీవితపు చివరి భాగం చాలా అందంగా గడుస్తోంది. ఎదురుగా అరుణాచలం. ఇటు ప్రక్క దూరంగా ఆశ్రమం. అటు పక్క మైదానం, అడివి, పెద్ద కాంపౌన్లు. దాంలో బంగళాలు అక్కడక్కడ పెద్ద తోట మధ్య Electricity, Water etc. భగవాన్ ఉన్నప్పుడు అన్నీ భర్తీ, ఇప్పుడు మేము తప్ప ఎవరూ లేరు. అన్నీ పువ్వులు రంగులు పరిమళాలు. అడివిలో పిట్టల కోలాహలంలో మెళుకువ, కోతులూ నెమళ్లూ మా Visitors. ఇక్కడ Climate ఎంతో బావుంది నాకు. పొద్దున్నా సాయంత్రం ఆశ్రమంలో ఏకాంతం సాధించుకుంటో,

నా సందేశమా? నాకేమన్నా తెలీనండి. సందేశం ఇవ్వడానికి అసలు 'శాంతి' అనే పదానికి మనుషులు అర్థం తెలీదు. దాని అర్థం ఓనమాలు తెలుస్తున్నాయి ఇక్కడ.

ఇక్కడికి వొచ్చిన కొత్తలో నన్ను కొన్ని ఏళ్ళమట్టి admire చేస్తున్న మిత్రులు నన్నదివరకు చూడని ఆయన చాలా radical నుండి ఇక్కడికి వొచ్చారు. నేను భగవాన్ ఎదుట కూచుని వున్నాను భక్తిగా. హడలిపోయినారు. ఇదేమిటి? దీని rationale ఏమిటి? అన్నారు.

దీని rationale నాకు తెలీదు. కాని సూర్యుడినించి కాంతి మనమీదికి రావడం ఎంత స్పష్టమో, నిజమో అంత నిజంగా స్పష్టంగా ఓ పెద్ద Soothiong influence ఆయన దగ్గిర్నించి నాలోకి వస్తోంది. దాన్ని తర్కంవల్ల మోసమనీ Suggestion అనీ తోసిపుచ్చడానికి వీలులేనంత Plain, Strong and simple. అంతే నే నియ్యగల Explanation అన్నాను.

ఎప్పుడూ ఇంత హాయినీ శాంతినీ ఎరగను. లోపల ఎక్కడో adjustment జరుగుతుంది. ఏళ్ళ తరవాత చాలా wisdom తో అక్కడ మనుషులు ఇంకా సాధించలేనిది పొందడానికి ఇక్కడ సహాయం

దొరుకుతుంది. మనలోనించి మనకే. ఏమైనా ఆ గోల లన్నింటికి దూరమైనారు. అది చాలు. బావున్నారు కదూ?

చలం

7-11-1950

మీ ఉత్తరం అప్పుడే అందింది. ఆ intro అప్పుడు రాశాను కాని, ఇప్పుడైతే రాసి వుండను. ముఖ్యంగా ఎందుకంటే, ఆ కవి జాతిని కాలమే నాశనం చేసింది ఈ 10 సంవత్సరాలలో, ఇప్పుడు వాళ్ళమీద ఓ రాయి వెయ్యడం అన్యాయమే. కాని వాళ్ళు శ్రీశ్రీ మీద రేపిన నిందలు, తమకన్న అధికుడౌతాడని వాళ్ళ ఏడుపు, చేసిన అన్యాయం. ఈనాడు తిట్టాలంటే ఇంక ఏమి విలువలూ లేకుండా, డబ్బూ, తిండీ దేశపు ప్రతిష్ఠా అని విర్రవీగే ఈ కొత్త రచయితల్ని తిట్టాలి. చాలా దొంగలు, అసలు విలువలే లేని మృగాలు, తయారవుతున్నారు.

కాని అదంతా చాలా దూరం నాకు ఈనాడు. మనుష్యుల్ని నొదిలి ఈ కొండల్లో జైల్లలో గడ్డిపుపుల్లో తిరగడం వాన్ని దావుంది. వారానికి రెండుసార్లు వూళ్ళోకి వెళ్లాలి. అది పరవాలేదు. అప్పుడుప్పుడు రేషన్ ఆఫీసు ఎండో నా వాటిల్లోకి పోవాలి. ఆ కాస్తా కూడ్చాలు వధలం సం అనన్యం పురుషులు, నేను వేరని, కాదు. కాని మొదలైన మనిషికీ ఈ డబ్బు సంబంధం, ఆఫీసు అధికార సంబంధం అతినీచం. ఆ సంబంధం తప్ప తక్కింది. మనిషి మా మనుషుల జీవితంలోంచి, అర్థంలేని ఆశలేని స్నేహం! మనిషికీ మనిపిణీ మధ్య మర్యాద ఎంత కరువు! ఇక్కడ ఎవరితో మాట్టాడమూ భయం. మర్చాడు డబ్బు అడుగుతారు. నా బీదతనం, నా మొహమాటం, నేను మాట్లాడను, మాట్టాడ్డానికి వుండదు. కాని పలకరిస్తారు. ఆత్మలో జవాబు చెపితే మర్నాడు స్నేహపై డబ్బు అడుగుతారు.

1954

25-4-1954

మీ కార్డు, Pleasant Surprise! మీరు ఉత్తరం రాయకపోతేనేం, ఎప్పుడూ మీరు జ్ఞాపకం వొస్తోనే వుంటారు. ఆ మధ్య రేడియోలో మీ కంఠం కూడా వినపడ్డది. మీ పిల్లల పాటలు వినిపిస్తో.

ద్వారపూడి ఆలమూరు మండపేట మేడపాడు ఇట్లాంటి పేర్లు నాకు ఇష్టమైనవి. స్తలాలు బావుంటాయి. కాదూ, గోదావరి కాలవలూ అవీ?

ఇంతకీ మీ పాటలు అచ్చయినాయా? అవి చాలా మంచి పాటలు.

మీ సంగతి ఈశ్వరుడు మాట్లాడారు. మీ పూర్వ జన్మలలో ముఖ్యమైన వాటి సంగతి కూడా. త్వరలో మీరు ఇక్కడికి వొచ్చి మమ్మల్ని చూస్తారని కూడా చెప్పారు.

మద్రాసు వొచ్చినప్పుడు ఇటు రండి. కాని ఎందుకు వస్తారు? అనుకుంటాను.

సౌరిస్‌తో సహా అందరం బావున్నాము, ఆధ్యాత్మిక సాధన చేస్తున్నాను నేను. అంతకన్న నాకేపనీ లేదు ఇక్కడ.

మీ ఉద్యోగపు చిక్కులు ఇప్పుడేవీ లేకుండా పోయినాయనే అనుకుంటాను. ఈశ్వరుడన్నారు ఆయనని మనం హృదయంలోకి తీసుకొన్న కొద్దీ మనకి శాంతీ ఆనందం కలుగుతాయి– ఈ మాటలు అనాదిగా పాతవి. నే నీనాడు కనుక్కున్నవి, అనుభవంలోకి తెచ్చుకున్నవి.

మిమ్మల్ని ఆకర్షిస్తున్న సంతోషపెడుతున్న ప్రతిదీ ఈశ్వరుడే. సాయంత్రం ఈ కాలంలో దక్షిణగాలి. స్పర్శ మిమ్మల్ని పలకరించాలని చూసే ఈశ్వర స్పర్శ. నేను వినే మీ కంఠంలోని మార్దవం ఈశ్వర రూపం. నా కలంలోని వేడి ఈశ్వర కరుణ.

నన్ను మీరింకా జ్ఞాపకం ఉంచుకున్నారంటే (పైగా అంత దగ్గిరగా) అది ముందు ఏదో గట్టి సంబంధం ఇదివరటికన్న కూడా దగ్గిరైనది ఏర్పడపోతోందన్నమాట.

ఈశ్వరాశీర్వాదాలతో

1956

7-9-1956

చూశారా, 'చలం' అని ప్రారంభించవలసిన ఉత్తరాన్ని 'అయ్యా' అని ప్రారంభించారు, ఆ అయ్యా, మీకూ నాకూ ఎంత దూరాన్ని కల్పించిందో!

ఇదేనా మొదటిసారి మీరు దీక్షితులుగార్ని చూడడం? కాదు చూశారు దగ్గిరగా మాట్లాడడం ఇదేనేమో! నేనూ రుక్మిణీనాథశాస్త్రిగారూ ఆశ్రమంలో కూర్చున్నప్పుడు మా మధ్య దీక్షితులుగార్ని కూచోబెట్టుకుంటాము. స్థలం వొదులుతాము ఆయనకోసం. అట్లా మీరూ దీక్షితులుగారు నర్సాపురం దీక్షితులుగారి ఆశ్రమంలో

నన్ను మధ్య కూచోబెట్టుకుని వుంటారు.

నాకూ మీకూ వుండే సంబంధానికీ, నాకూ వీరేశలింగంగారికీ వుండే సంబంధానికీ చాలా తేడా వుంది. మీ మధ్యా నా మధ్యా వుండే సంబంధాన్ని చాలా రంగుదారాలతో పేనారు స్నేహ కన్యలు.

లీలగారు చచ్చిపోయినారు.

ఉజ్వలమైన ఓ కళా కిరణం ఆకాశంలోకి నిర్గమించింది.

నాకీ news రాయండి–

1. కొణకళ్ళ వెంకటరత్నంగారెక్కడ? ఎట్లా వున్నారు? పాటలు రాస్తున్నారా?

2. తారకం ఎక్కడ?

మీరు గీసిన గీతలు నన్నెంతో బాగా నాకు చూపాయి.

మీకు ఉద్యోగం సరదాగా వుందా? నన్ను పెట్టినట్లు మిమ్మల్ని బాధలు పెట్టడంలేదు కద?

ఈసారి మీరు ఉత్తరం రాసిన తరువాత మీకో చిన్న ఫొటో పంపుతాను. ఆ సంగతి మీ ఉత్తరంలోనే జ్ఞాపకం చెయ్యండీ.

ఈ ఉదయం ఆకాశాన్నించి ఆనందాన్ని కురుస్తోంది ఈ ఎండ! మీ రింకా డాన్స్ చేస్తున్నారా?

నాకూ లీలగారికీ మీ పాటలు ఎంతో ప్రత్యేకం. మీ నాట్యానికి ఆ Valuptuous Quality ఎందుకు వచ్చిందో చెప్పారు ఈశ్వరుడు.

మీకూ నాకూ కూడా ఇదే మొదటి మగజన్మ. మనం పూర్వ జన్మలలో చరిత్రలో కవిత్వంలో కళలో రొమాన్సులో ప్రసిద్ధికెక్కిన స్త్రీలం. మరీ మీరు పురుషుల రక్తాలు తాగారట. ఆ గుణం నాకు స్పష్టంగా కనపడుతుంది మీ డాన్స్‌లో.

ఆ స్త్రీ నేవళం మన శరీరాన్ని ఇంకా వొదలలేదు. మన హృదయాల్నీ మనసుల్ని కూడా.

★

.... 19-9-1956

అభిమానమైన మీ కార్డు

ఆ స్వతంత్ర లోని నేను చదవలేదు, దాని విషయం నా తలలోకి తీసుకోడంచుకోలేదు అనేసి అఖ్యర్లేదని వొచ్చిన రెండు కవన్నీ?

మీరు రాసింది. గాని ఎవరు రాసింది. గాని స్వతంత్రవారు ప్రసురించరు. వారికి అలవాటు ప్రచురణ కావాలంటే వేరే పత్రికలకు పంపవలసిందే.

ఏమైనా మీ వంటి వారి యత్నాలవల్ల ఏనో విరోధాల్ని పెట్టుకుని విమర్శ అనే పేరుతో జరిగి దూషణలు పత్రికలలోంది పోయి, వాటికి వాక్శుద్ధి వాస్తే బాగుంటుంది. నా బుక్ పోస్ట్ అంది వుంటుంది.

10–11–1956

....

'స్త్రీ! నీవు దేవతవి' అన్న పురుషుడు ధన్యుడు.

'నేను దేవతని' అన్న స్త్రీ రాక్షసి,

ఆర్టిస్టు కూడా అంతే.

నా యడలే కాదు ఎక్కడ ఆధిక్యత చూపినా, దాని ముందు నీ నమ్రతే మీ కంత గొప్ప భూషణమయింది.

ఎంకి పాటలు రాయాలంటే సుబ్బారావు.

ఎంకి మాటలు రాయాలంటే చలం, అని చదువుతున్నాను.

ఎంకి నాట్యం చేయాలంటే నరిసింహారావు. అనవా అన్నారు ఈశ్వరుడు.

ఎంకి పాటలు నాట్యం చేస్తున్నారట రాజమండ్రిలో నరిసింహారావు అనే ఆయన అన్నారు. 'దా మొగాడా? అన్నాడు చలం. ఎండి నోటిపాట మొగవాడు పాడితే వొప్పుకోని చలం ఏళ్ళు గడిచాయి, చూడను చూడను ఎంకి పాటలకి అపరాధం– చూడను' అన్నాడు చలం. చివరికి చూశాడు. సుబ్బారావు గొంతూ చలంగారి కలం చెప్పలేనిది నరిసింహారావుగారు పాదాలతో చెపుతున్నారనుకున్నాడు. వీపు లాక్కుపోతోంది.

★

11-11-1956

....

తెలుగు వాడిలో ఆర్ట్ లేదు. కాని తెలుగుదేశంలో వున్నంత గొప్ప ఆర్టిస్టులు ఎక్కడా లేరు. ఆర్టిస్టు పుట్టగానే తన విరోధివలె ఆ ఆర్టిస్టుని చంపడానికి శతవిధాల ప్రయత్నిస్తాడు ఆంధ్రుడు. తక్కిన దేశాల్లో ఆర్ట్ ని చంపాలని చూస్తారు. ఆంధ్రుడు ఆర్టిస్టు నే చంపాలని చూస్తాడు. కాని తెలుగు ఆర్టిస్టులంత మొండి బతకుల వాళ్ళు ఎక్కడా లేరు.

6-12-1956

....

నా ఉత్తరం అంది వుంటుంది. ప్రతిసారీ రాయాలనుకుని మరిచిపోతాను.

మిమ్మన్ని చూడాలని వుందనీ, మిమ్మల్ని రమ్మని మా ఆహ్వానం మీ వెంటనే తిరుగుతో వుంటుందనీ. మీరు రాగానే నా ఆశ 'కవిగా చలం' మీ వాక్కునించి ఆ మూలనించి ఈ మూల వినాలని, తరవాత పాటలు.

★

11-3-1957

....

మీ ఉత్తరం తాయారమ్మగారి ఉత్తరం –

ఆమె స్పష్టత చలంపైని అభిమానం అన్నీ మీ వల్ల బలమైనాయను కుంటాను. మీ పరిచయంతో ఆమె కొత్త కాంతిని చూస్తోంది. అట్లా సత్యంకోసం వెతికేవారు మూల మూలల వుంటారు. వారిలో అదృష్టమున్నవారికి ఓ నరసింహారావుగారు కనబడతారు.

చలానికి సంతోషమే తాను ఇప్పటికి మర్యాదస్తుడైన రచయిత కాలేదని.

మీరు వొస్తున్నారుగా?

ఈశ్వరుడు మొదలైన విషయాలన్నీ మాట్లాడుకుందాం. అందాన్ని ప్రేమించి ఆ ఆస్వాదనంలో బతికేవారికి ఎంత సన్నిహితుడో ఈశ్వరుడు! ఉత్త పేరు మార్చే. అంతా వారి అనుభవంలో వుండనే వుంది.

మీ ప్రశ్నలకి జవాబులు

(i) విద్యా శాఖలో పనిచేసినప్పుడు చలం తృప్తి చాలాసార్లు. క్లాస్ లోకి వెళ్ళినప్పుడు నా lesson ఒక artistic creation అయ్యేది. నా పాఠాన్ని మీరి ఎప్పుడూ నేను మాట్లాడను నా క్లాస్లో, కాని ఆ పాఠంలోనే, నా విద్యార్థులు నేను ఏకమయ్యేవాళ్ళం. Breathless గా నా వెంట వొచ్చేవి వాళ్ళ మనసులు ఓ నిశ్చలత్వంలో.

అది lesson కాదు, Communion అయ్యేది, అంతే, తక్కిన ఉద్యోగ జీవితమంతా ఘోరం.

(ii) పిల్లలు పెద్దలలో ఆనందం – తృప్తి –

చిన్నపిల్లలలో ఆనందం తృప్తి, యోగి ఆనందానికి దగ్గిర. అంటే ideal ఆనందానికి, పెద్దలలో అసలు ఆనందమనేదాన్ని అనుభవించిన వారు అరుదు. వారికి తెలిసిందల్లా ఇంద్రియ తృప్తి – కొంచెం మనోతృప్తి, స్నేహం, ప్రేమ, కీర్తి, కళానుభవం మొదలైనవి.

ప్రతిదానిలోంచి – గుడ్డపీలికలోంచి, పిట్టకూతలోంచి, నీళ్ళ గల గలలోంచి సంతోషాన్ని తీసుకోగలరు పిల్లలు. పెద్దవాళ్ళు సౌఖ్యపడేటప్పుడు కూడా వాళ్ళ ఆదుర్దాలు, కోర్కెలు, ఆశలు, భయాలు ఆ సౌఖ్యానికి వెనక బలువుతో దిగలాగుతోనే వుంటాయి.

కాని పిల్లల అనుభవం తేలిక. కాని పిల్లల ఆనందం వెనక కూడా ఇంక ముందు వాళ్ళని మోహపాశాలతో బిగించి స్వర్గానికి దూరం చేసే అంకురాలు నిగూఢంగా ఉండనే వున్నాయి.

వాటిని నాశనం చేసుకోడంవల్ల యోగి నిర్మలానందాన్ని పొందగలుగు తున్నాడు. యోగి చంటి పిల్లవాడవుతాడు.

అంత ఆనందంలోనూ పిల్లలకి వాళ్ళ స్వభావంలోనే అతృప్తి దుబ్బాలకీ వెర్రి పట్టుదలలకీ చోటు వుండనే వుంది.

అదే యోగి లేకుండా చేసుకునేది.

పిల్లల ఆనందం unconscious పెద్దలది conscious conscious of their own individuality. oo not of his Self but of its Self.

బిడ్డది ఎండలో, వెన్నెలలో, ఎదిగే మొక్కలో, ఆడే మేకలో, పాడే పిట్టలో వుండే ఆనందానికి దగ్గిర, పెద్దలది heavy, mixed with impurities hard earned, anxieties తో కూడుకున్నది.

పిల్లలది. వాళ్ళ లోపల ఆనందం. పెద్దలది ఎక్కువ బైట వాటిపైన ఆధారపడ్డది. పిల్లలు, వాళ్ళ ఆనందాన్ని కల్పించుకుంటారు. పెద్దలు, ఆనందాన్ని కల్పించే బయట పరిస్తితులకోసం దేవుళ్ళాడతారు.

పిల్లల ఊహాజగత్తు చాలా సహజం. వాళ్ళు ఈ జగత్తులో దాంట్లోనూ అట్లాగే నిలుస్తారు. పెద్దల ఊహాజగత్తు వారి ఆశలలో వారు కట్టుకుంటారు. కోర్కెలవల్ల మలినం.

పిల్లలు ఆ జగత్తునించి ఈ జగత్తుకి హాయిగా వొస్తారు. ఈ జగత్తు వాళ్ళని బాధించేప్పుడు కూడా. కాని పెద్దలకి ఊహాజగత్తు తృప్తినియ్యదు. ఆ జగత్తు వాస్తవం కాదని, ఈ జగత్తు ద్భుమే.. ఊహా జగత్తులాగు లేదని అసంతృప్తి.

ప్రతి మనిషీ ఒక ఊహజగత్తుని కల్పించుకుంటో వుంటాడు. దాన్ని ఈ వాస్తవ జీవితంలో సాధించాలని చూస్తాడు. వాటిని కోర్కెలూ ambition అంటాము. కొద్ది ఆశయాలు ఉన్నవాళ్ళకి సులభంగానే నెరవేరతాయి. వెంటనే ఇంకో కోర్కె లోకం, నిర్మించుకుంటాడు.

★

20-5-1958

....

మీ కార్డూ పుస్తకమూ, పుస్తకం బావుంది.

సంజీవదేవ్ గారి influence వల్ల నేను ఆయనికి రాసే ఉత్తరాలకీ తక్కిన వారికి నేను రాసే ఉత్తరాలకీ భేదం వుంటుంది.

ఇప్పుడు ఒక్క వాక్యం తెలుగు సరిగా రాయలేక పోతున్నాను. ఉత్తరాలు తప్పు. మీరు అడిగారని మీ పుస్తకానికి ఈ వంకర వాక్యం రాసి పంపుతున్నాను.

పిల్లల ఆనందమయమైన మనసుల్ని ఈ నాగరికత బాధ్యతలు చివాట్లు దెబ్బలు ఉపేక్షలు చదువులు కలుషితం చేసి చీకటి మబ్బులు కమ్మినప్పుడు, ఈ పాటలు వారికి వారి నిజస్తితిని జ్ఞప్తికితెచ్చి, ఒక్కసారి ఆకాశం పూలు నీళ్లు వెలుగులవైపు కళ్ళు తిప్పేట్టు చేస్తాయని నా ఆశ.

5-11-1958

....

మీ ఉత్తరం, మీ ఉత్తరంలోని ప్రతి మాటనీ ఎంతో సంతోషంగా తాగాను. నా జబ్బులో నాకు బలాన్నిచ్చాయి మీ మాటలు, గీతాంజలిని తీసుకోడంలో నే నుద్దేశించిందంతా మీరు చూశారు. నా

ఆశయం నెరవేరించని దృఢమయింది. ఈశ్వర పరిష్కృతం గనక నా కెప్పుడూ సందేహంలేదు. గీతాంజలి విషయమై మీవల్ల నాకు రూఢిగా తెలిసింది హృదయాల్లో పలకబోతోందని, ఎందుకంటే ఈనాడు గీతాంజలి ఒక fash- ion కాని అసలు ఆ అనుభవం ఎవరికి కావాలి?

Intro జబ్బులోనే రాస్తున్నాను. రోజు రోజూ కొద్దిగా, చౌళ్ళు నయంగా వుంది ఇప్పుడు. ఇంకా బలహీనం.

ఈశ్వరాశీర్వాదాలతో

★

27-1-1959

,............

మీ కార్డు. నాకు కావలసిన మిత్రులు చాలామంది కన్న నా తత్వం భిన్నం. నేను నిలువునా ముళ్ళు. జీవితమంతా గుచ్చాను. గుచ్చులు పడ్డాను. కాని నన్నవి ఎక్కువ బాధించలేదు. ఎందుకంటే నన్ను నేనే అంతకన్న ఎక్కువగా గుచ్చుకున్నాను.

స్నేహాన్ని మాత్రమే చూసి మధురంగా వర్తించగలరు మీరు. నాలోనూ మిత్రులలోనూ ఇన్ని లోపాలు ఎందుకు వుండాలని గుంజుకుంటాను నేను. నాలోని ఈ చేదుని విరిచి శాంతపరచడమే ఈ సాధనోద్దేశం. లోకాన్ని ఉన్నదున్నట్టుగా ప్రేమించగలగడం ఎంత గొప్ప! ఎంత శాంతి! కాని లోకాన్ని తమ వాంఛలకై ఘనతకై ఉపయోగించ చూడడమే ప్రేమగా చలామణి ఔతోంది. చూడండి, అప్పుడే తప్పు లెంచుతున్నాను!

ఈశ్వరాశీర్వాదాలతో

★

1970

22-4-1970

....

మీ కార్డు. అవును మీరు రానేలేదు. పోనీలెండి. మీ మనస్తాపం తీరింది కదా! మీరు రావడం, మీరు పాడడం, ఇక్కడ ఉన్నవారందరం మీ చుట్టూ చేరడం, మీ మాటలు వినడం, మీరేదన్నా చదివితే

వినడం ఈ వెర్రి చలానికి ఇంత సమర్థులైన మిత్రులన్నారా అని వీళ్ళు ఆశ్చర్యపోవడం అన్నీ తలుచుకున్నాము.

రోజూ వొచ్చి సొరీస్ దగ్గిర తెలుగు పాటలు నేర్చుకునే అమెరికన్ అమ్మాయి వుంది. ఆమె ఎంత సంతోషించేదో మీ పాటలు విని! అయినా మీ అమ్మాయిని దిగపెట్టడానికి వొస్తారుగా. అప్పుడు మీ భరతం పడతాను.

★

....

6–12–1970

అంత గొప్ప ఉత్తరానికి నేనేం జవాబు రాయగలను? అవును. మీ జీవితమే ఆనంద విషయం. అందాలహారం. ఇతరుల బాధల దాకా ఎందుకు, నాకు కలిగే బాధలు చాలవా నా ప్రాణానికి మొన్ననే టూరిస్టు అడిగారు. చాలామంది అడుగుతారు. "మీరు కోరిన శాంతి మీ కిక్కడ దొరికిందా?" అని, గుడివాడ నాగేశ్వరరావుగారు అడిగారు ఆ మాటే, దానికి నేను "నాకు తృప్తి అనేది లేదు. నాకేం శాంతి?" అన్నాను.

మీరు రాసింది నిజమే. నేను వేదనతో దహించిన నిమిషానే నన్ను చూడవొచ్చిన మిత్రులు శాంతిని పొందేవారు. చిన్నప్పటినించి ఇంతే నేను.

అవును నరసింహారావుగారూ, మనం జన్మలనించి కట్ట కట్టుకుని వొస్తాము ఇక్కడికి. గాంధి వాళ్ళకి, రాసిన ఉత్తరాలు చదివారా? నన్ను వుత్త Curiosity తో చూద్దానికి వొచ్చింది మొదలు. ఇన్నేళ్ళూ నన్ను వొదలక మరవక నా కలాన్ని ప్రోత్సహించి ఎన్ని రాయించుకున్నారో!

దీక్షితులుగారు ఎవరి గుండెనీ పట్టుకోలేరు. ఆయన చాలా యోగ్యుడు. ఆయన జీవితం అట్లా ఒక level లో నడిచింది. ఆయన స్వభావం అంత, కింద మీదు లెగరదు నేనెంత ఆయన్ని వూగించినా, ఆయన నించి ఓ గొప్ప Spark ని రేపలేకపోయినాను. ఆయనని మామూలు గాడిలోంచి కాస్త కదప గలిగింది ఒక్క భగవానే. అట్లాంటి ఆయనకి అంతకన్న ఏం రాయగలను?......

★

....

25-6-1971

మీ ఉత్తరం, అబ్బా! ఎంత ఓపిక అండీ మీకు! ఆ చలం సూక్తుల వాల్యూం చదివి మననం చేసుకుని analyse చేసి అన్ని Suggestions !

అసలు చందర్రావు రాసిన సూక్తుల్ని సరిచూచి అతన్ని దగ్గిర కూచోపెట్టుకుని అంతా సంస్కరించింది సౌరిస్.

నేను చెయ్యలేను ఆ పని. చలం రాతలపైన అంత విసుకు నాకు. 'రాసినవి అర్థం చేసుకున్నారు. కనకనా, ఇంకా రాసిన వాటిని సంస్కరించడానికి' అనుకుంటాను.

ఇప్పుడు టాగూరిగారి gardener తెలుగు చేస్తున్నాను. సత్యవతి బలవంతం పైన సత్యవతి. ఎరుగుదురుగా మీరు?

మీరు రాసిన Suggestions ఆయనకి రాసి ఏం ప్రయోజనం? అతని దగ్గర అసలు పుస్తకం లేదు కదు.

మీ ఉత్తరాన్ని దాచి చందర్ ఇక్కడికి వొచ్చినప్పుడు ఇస్తాను. త్వరలోనే వస్తానంటున్నాడు. మీరూ ఆయన కలుసుకుని కాసిన రోజులు ఈ మార్పులకి పూనుకుంటే ఎంత బావుండును? కాని అతనికి వీలైనన్ని రోజులు అరుణాచలంలో గడపాలని వుంటుంది.

చలం సూక్తులు చదివి ఎంత పొంగిపోతున్నారో మీరు. ఆ సూక్తుల్ని మొదట చదివినప్పుడు నేను ఇట్లాంటివి రాయగలిగిన ఓ మనిషి నిజంగా పుట్టాడా. రాశాడా ఉన్నాడా అనిపించింది.

ఎవరికి వారు తప్ప, సబ్జెక్ట్ మీదనే కాని ఇంత రేంజ్ భూమినించి ఆకాశం వరకు కవర్ చేశారా? ఎవరో రాసి, నేను వీటిని చదివితే 'ఎవరు! ఎవరు!' అని వెతికి ఉండునా? వెతికి ఈ జనన మరణ మానవ హృదయ రహస్యాన్ని నాకు విశదం చేయమని ఆయన ముందు కూలబడి వుండనా?! అనుకున్నాను.

కాని ఇవి చలం రాయలేదు. అతనిలోని Hidden Higher Self రాశాడు. అతనితో చలానికి ఎప్పుడోగాని, సంబంధం తక్కువ.

ఆ పుస్తకంలో పని అయిపోగానే టి.వి.ఎస్ లో టు పే పంపండి. అంత డబ్బు మీకు జుల్మానా వెయ్యడం అన్యాయం. ఈశ్వరాదరణలో నా ఆరోగ్యం బావుంటోంది. ఎప్పుడు చూస్తాను మిమ్మల్ని?

★

....

9-1-1972

నా కార్డు అందే వుంటుంది. నా మీద మీ కెంత గొప్ప అభిప్రాయం వుందో! ఆ ఊర్వశిని నే రాయగల సంస్కారం సామర్థ్యం నాకు వుందనుకోడం!

As usual మీరు ఆ ఊర్వశి ఆయువు పట్లన్నీ అందాల్ని ఇట్టే పట్టేశారు.

అవును రాశారు కదూ, మీ సంక్రాంతి సమావేశాలు. ఆ ఘంటసాల పాలెం ఎక్కడ వుంటుంది? అక్కడేమన్నా కొండలూ నదులూ ఉంటాయా? ఆ వూళ్లో ఎవరు మిమ్మల్ని పరిచయం చేస్తారు.

ఈ మధ్య మీ వేపులనించి ఎవరో కొంచెం Spare pocket money వున్న ఇద్దరు మిత్రులు వొచ్చి నన్నెక్కడి కన్నా తమతో తీసుకుపోవాలని ఓ ట్రైన్లో పాండీకి ఎక్కించి తీసుకు వెళ్లారు. అక్కడ వెంకటరెడ్డిగారిని చూశాను. ఆ Self importance తో ఉబ్బి చూడ్డానికి ఆడంబర బీభత్సంగా ఉన్నారు.

మీ మిత్రుడి ఆంగ్ల కవిత్వం నాకు ఎక్కువగా ఎక్కలేదు. Modern verse నాకు ఎక్కువ బాగా నచ్చదు.

కృష్ణ స్వదేశం వెళ్లాడు. దోవలో విరోచనాన్ని దోవపొడుగునా వొదులుతో.

మీరెప్పుడు ఇటు వొస్తారు? ఈ సారి మిమ్మల్ని కలుసుకుంటే ఎన్నో Para- psychology విషయాలు మీతో మాట్లాడాలని వుంది.

....

17-1-1972

మీ గొప్పకార్డు. ఈ చలికాలం ఎన్నడన్నా గడచునా వెచ్చగా ఎంద నన్ను తగులువా? మీ సమావేశం ఎండలో హాయిగా జరిగిందా మబ్బుల నందులోంచి? నగం ప్రాణాలతో!

మీ కార్డు. ఇవాళే లేచి సరిగా కలం పట్టుకోగలుగుతున్నాను. ఎంతో ఉత్సాహంగా వుంది మీ Camp వర్ణన. ఇంకా ఏం రాయను?

....

14-2-1971

నేనేం బావుండక జవాబు రాయలేకపోయినాను.

మీ మనసు వంటిది నాకు వుంటే నా జీవితం ఎంత ఆనందమయంగా వుండేదో!

....

24-5-1972

బి.వి.ఎస్ చమటా! మెల్లిగా జవాబు రాస్తాను. ★

....

29-5-1972

ఎంత కాలానికి రాస్తున్నాను మీ పెద్ద ఉత్తరానికి జవాబు! వొచ్చినప్పటినించి నా సాధన అంతా ఈ మధ్య ఓ 80 ఏళ్ల నించి ఈ లోకం నా కిచ్చిన 'చలం' అదే పేరుతో పిలవబడేవాడు నేను అని మరవడానికి. అదే ఈనాడు చెప్పాను. ఒక్కొక్కసారి అణిగిపోతాను. ఆ సాధనలో మరీ అణగారి పోయి ఎక్కడవున్నాను నేను ఈ కాంతిలో అగాధంలో అనంతంలో ఈ నలుసు ఎటు ఎట్లా ఎగిరి పడుతుంది? 'నేను' అనే అహంలో ఎగిరి పడుతుంది, అనే సిగ్గుతో కుమిలిపోతాను.

అట్లా యిప్పుడు మీ ఉత్తరం వొచ్చిందా లోకం వేపు తిరిగితే ఈ తెలుగుదేశం- ఇతనూ ఒక వ్యక్తే. ఏవో పనులు చేశాడు కొందరికి తలుచుకోడానికి, కొందరికి ప్రేమించడానికి అడ్డుపడినాడని, నా వ్యక్తిత్వం తిరిగి గోచరమై సంతోషిస్తాను..

ఎన్నో ఉత్తరాలు వొచ్చాయి మన ప్రోగ్రాం మెచ్చుకుంటో గొప్ప పేర్లు మీ పేరుని కప్పేశాయి.

ఆ రాత్రి ఆ ప్రోగ్రాం వినలేదు నేను. మెదటి రెండు వొంతులు మీరేం చెప్పారో నాకు తెలీదు. నాకు తెలుసుకోవాలని లేదు. మీరు ఏం చెప్పినా నాకు disappointment గానే వుంటుంది. ఎందుకంటే, మీలో చలం ఎంత అపారమో, దాంటోంచి ఇంతేనా బి.వి.ఎస్ పైకి చెప్ప గలిగింది? అనుకుంటాను.

ఇప్పుడే మీ ఉత్తరాన్ని చదివించుకున్నాను అట్లాంటి ఉత్తరానికి నేను ఏమి జవాబు రాయగలను? నా చిన్ననాటి మిత్రుడు ఒకతను నన్ను 40 ఏళ్ల తరవాత చూడవొచ్చి "మళ్లీ ఎప్పుడు కలుసుకుంటాం వెంకట చలం?" అని రాశాడు.

మనం ఒకరి మనసుల్లో ఒకరం ఉన్నంతకాలం ఎక్కడో ఓ చోట ఏ రూపంలోనో, ఆ రూపంలోనో కలుసుకుంటూనే వుంటాం. కాకపోతే ఈ సృష్టికి అర్ధమేమిటి?' అన్నాను. మీ ఉత్తరం చదివితే అట్లానే అనిపించింది. పునర్జన్మలతో నా కదే తగాదా ఈ సంబంధాలన్నీ

మరిచి ఇంకో కొత్త సంబంధాలలోకి పోతామా?

ఏమిటో! ఇంకా విశాలమైన వెలుగులోకి వెళ్లినప్పుడు ఎట్లా వుంటుందోగాని ఈనాడు ఈ ప్రేమలు వీటిలోని ఇరుకుపోయి విశాలమై మనతోనే వుండకపోతే మార్పు అంత క్రూరమైనది ఇంకోటి వుండదు. కాని ఆ మార్పు లేకపోతే అంత ఘోరమైన prison ఇంకోటి వుండదు.

ఏమిటోలెండి ఏమీ అర్థంకాదు.

అయినా feelings పట్టుకుని 'అర్థంకాదు' అనే mental లోకి తెచ్చుకోమన్న దెవడు?

పోనీలెండి ఇదంతా – ఇదంతా అర్థమయ్యే రోజు వొస్తుందన్నారు ఈశ్వరుడు. అప్పుడు మళ్లీ మాట్లాడుతా మీతో ఏదో ఓ plane నించి.

అందాకా ఇంతే

అర్థంలేని ఈ మీ,

....

★

12-6-1973

మీ గొప్ప ఉత్తరం. మీరు అన్ని పుస్తకాలని ఇట్లాగే లేక ఒక్క చలం పుస్తకాలనే ఇంత విశదంగా, స్పష్టంగా చదివి చూడగలరా?

మీ ఉత్తరం ఎంతో గొప్పగా చదువుకున్నాను. మొదట ఈశ్వరుడు నన్ను ఈ పుస్తకం రాయమని ఎంకరేజ్ చేసినప్పుడు 'ఆత్మకథ' అంటే అహం ముద్ద, ఇక్కడికి అహాన్ని పోగొట్టుకోడానికి వొచ్చి చలాన్ని మరిచిపోవాలని ప్రయత్నం చేస్తుంటే తిరిగి పూర్వ చరిత్రనంతా జ్ఞాపకం చేసుకుని, రాయించమంటా రేమిటి? అని గోలపెట్టాను.

నువ్వు అక్కరలేదని అసహ్యమని మూల మూలకు నెట్టినదంతా పైకి నెట్టెయ్యాలనే నిన్ను ఈ పుస్తకం రాయమంటున్నాను' అన్నారు.

కనుక పుస్తకం రాయడం నాకు సాధనైపోయింది అప్పుడు మీకు రాశాను ఈ పుస్తకంలో పెం వుండాలని ఏం expect చేస్తున్నారని. మీ రెంతో గొప్ప సూచన లిచ్చారు. అవన్నీ ఇప్పుడు వచ్చాయో లేదో నాకు తెలియడంలేదు.

ఈ విషయాలు ఈ పుస్తకంలో వుండాలని యోచించి వ్రాసినవి కావు.

మొన్న మా కిట్టు నా పుస్తకాన్ని నాకు చదివి వినిపించడానికి సరదా పడింది. 23న వినిపించి తన వచ్చిందాకా మిగిలింది ఎవరిచేతా చదివించుకోవద్దని చెప్పి స్కూలుకి మద్రాసు, వెళ్ళింది. అది వింటూ వుంటే నా కన్పించింది నా ఉద్యోగాల సంగతి అసలు లేనేలేదు. అవసరమైన ముగ్గురు పేర్లు, తక్కినవారి సంగతులు, లేవు. వారి పేర్లూ లేవు.

ఈ పుస్తకంలో జరిగిన కదంతా ఎక్కడా దేనికీ అతుక్కోక Time Space లో వేలాడుతోంది, మర్యాదైన జీవిత చరిత్ర కుండాల్సిన లక్షణాలు ఏవీ లేవు. పైగా షాతో అన్నాను స్వీయంగా తన జీవితాన్ని గురించి రాయడమంటే ఉన్న అహాన్ని యింకా తప్పించడం నేను ఇట్లా చేశాను. అట్లా చేశాను మా వాళ్ళు అట్లాంటి వాళ్లు ఇట్లాంటి వాళ్ళు అని రాస్తారు. నేను అవన్నీ రాయనన్నాను. అందుకే నిన్ను రాయమంటుంది అన్నారు. ఆ చలం నువ్వు కాదు. ఒకదు అట్లాంటివాడు ఇట్లా బతికాడు అని రాయి అన్నారు. మామూలు నా ఫ్రెండ్స్ ఆ పుస్తకంలో Miss అయ్యేది అది. ఆ పుస్తకంలో చలం లేదు. ఇంతలో భోజనానికి వెళ్లిపోతున్నాను.

★

....

16-6-1973

మీరు చలం పుస్తకాన్ని ఎంతో విపులంగా Study చేసి మెరుగుల నన్నిటిని ఏరి రాసిన ఉత్తరం అందింది. అది ఏ పత్రిక కన్నా పంపిస్తే చలం పుస్తకం చదవనక్కరలేదు.

మీరు మొదట్లో సూచించారే ఆ points ఇప్పుడు Miss అయినట్టున్నారు మీ సూచనల ప్రకారంగా–

మొదట ఇటుకలతో ఒక ఆలయం కట్టిన దగ్గరినించి అరుణాచలం చేరేవరకు ప్రతి చాప్టరులోను దశలోనూ నా ఈశ్వర భక్తి ఎట్లా develop అయిందో అదంతా ఒక ముఖ్య విషయం ఆ చరిత్రలో.

బ్రహ్మ సమాజపు Strict morals నించి బయటపడ్డానికి నేను ఎట్లా Struggle అయినావో! అదే నా జీవితానికి పట్టిన ఓ గట్టి విషయం. బాగానే వున్నాను.

మీ అనురాగార్హుడు.

★

....

5.8.1973

మీరు రాసిన గేయం ఎంత గొప్పగా వుందో! 'చిద్విలాస చిదానంద చిన్నయరూపులు!!! ఆ మాటలు మాటలుగానే భావించక ఒక్కొక్క పదాన్ని అర్థం తీసుకుని మననం చేయండి. ఈ ఆధ్యాత్మిక సాధనంటే ఏమిటో బోధపడుతుంది. ఇంత స్వచ్ఛమైన మనుసున్న పిల్లల్ని నిద్దపు మనసుల వాళ్ళని ఈ లోకం శోకం మోసం శాపంగా ఏవి మారుస్తున్నాయి? ఆ సంస్థల్ని ఆ పద్ధతుల్ని తిడితే కొంతమందైనా సహిస్తారు కాని ఆచరణలో పెడితే ఎంతమందికి వొళ్ళు మండిపోతుందో! వాళ్ళకేం సంబంధం లేకపోయినా.

నేను చెప్పాను. రాశాను మీరు పాడితే నా కెంతో ఇష్టమే కాదు గొప్పగా వుంటుంది. మీ పాటల్ని టేప్ చేసి మీరు లేనప్పుడు వినాలని, నేను లేనప్పుడు కూడా వినాలని నా కెంతో కుతూహలం.

మా టేప్రికార్డరు రిపేరుకి వెళ్ళింది. అది రాగానే మీకు రాస్తాను. అప్పుడు మీరు రావాలి. సౌరిస్కి కూడా ఎంతో ఇష్టం. దూరానవున్న 'చే'కి కూడా ఇష్టం. చచ్చిపోయిన డాక్టరుగారికి ఇష్టం.

రేడియో వాళ్ళకి రాస్తున్నాను. ఆ ఎంకి పాటలు ఎవరికి కావాలి ఇప్పుడు? వాటిని పాడే నరసింహారావు ఎవరికి కావాలి?

రేడియో వాళ్ళని ఆశ్రయించి దిన దినము ఘనతకెక్కే పాటకులు గాక మీ 'కుమారి' విమర్శతో నాలో ఎక్కడో అణగదొక్కుకున్న ఈ లోకపు శోకం, మోసం, దోసం, పాపం, శాపం ఇవన్నీ ఒక్కమాటు ఆ జ్ఞాపకాలు నాలో తిరగబెట్టాయి. దిన దినమూ వీటిని మీ చుట్టూ గమనిస్తూ ఇంకా ఇంత మాధుర్యాన్ని ఎట్లా నిలుపుకుంటున్నారో!

★

....

16-8-1973

రసయుక్తమైన మీ ఉత్తరం. దానికి జవాబు రేపు రాస్తాను. టేపురికార్డర్ బాగైంది. ఈ లోపుగా ఇంక మీరు రండి, మళ్ళీ పాడైపోయే లోపల.

రజనికి రాశాను ఎంకి పాటల సంగతి. ఒకప్పుడు మీరిద్దరు చాల దగ్గిర మిత్రులు కదూ? మర్చిపోయినాడా ఆయన?

మిత్రుడు

★

18-8-1974

మీ కార్డు, ఇక్కడ నీకో పూవు నాకో పూవు నీలో పండు నాకో పండు నీరో మొగుడు నాకో మొగుడు అంటూ.

మూడు పెండ్లిండ్లు జరుగుతున్నాయి హిందూ మహమ్మదీయులకు, ఆ పక్క కాలేజీలో ఎలక్షన్లు, మా చుట్టూ లౌడ్ స్పీకర్లు, పాతాళ కుహరం బద్దలై ఆ శబ్దాలు పైకి లేస్తోన్నట్టుగా వున్నాయి. ఇంకా భూమి బేదో అశ వున్నట్లు పూలు పూస్తోన్నాయి. చల్లగాలులు వీస్తోన్నాయి. ఇంక ఎన్నాళ్ళు ఎన్నాళ్ళు 'దీర్ఘాయురస్తు' అని దీవిస్తారు. వాళ్ళని ఈ చివరి ఓ రోజు బతకమనండి తెలుస్తుంది.

మిత్రుడు

★

....

13-10-1974

మీ ఉత్తరం. మీకు జరుగుతున్న గౌరవాలకి సంతోషిస్తున్నాను. ఉత్తరాలకి జవాబుగా రెండు వాక్యాలు కూడా రాయడం కష్టమైపోతున్న నేను మీకేం రాయగలను?

★

....

12-11-1974

మీ ఉత్తరం. ఈవేళ ఈ దేశంలో దీపావళి. ఆ దేశంలో కూడానేమో!

వేదుల (కవి) సత్యనారాయణ రాసిన దీపావళి జ్ఞాపకం వస్తోంది. మీ దగ్గిరనించి ఉత్తరం వొచ్చినప్పుడల్లా మీ దేశంలో నే నొకప్పుడు ఒక ఆర్టిస్టు గా వుండేవాడినని జ్ఞాపకం వొస్తుంది.

నేను రాశాను కదూ! ఉత్తరంలో నాలుగు పంక్తులు కూడా రాయలేకుండా వున్నాను.

అవును నేను నెలవంక రాసిన రోజులు జ్ఞాపకం వస్తున్నాయి. శిఖండి వెనక కూచుని అర్జునుడు భీష్మణ్ణి కొడుతోవుంటే, 'ఇవి శిఖండి బాణాలు కావు, వాడికి ఇట్లాంటి బాణాలు ఎక్కడివి?' అంటాడు భీష్ముడు. అట్లా అనుకుని వుంటారు మీరు ఆ పుస్తకం చదువుతో. ఆ పుస్తకం అచ్చయిన తరువాత చదువుతో వుంటే నాకు అట్లానే అనిపించింది. మీరు మెచ్చుకుంటున్న ఆ గీతం చాలా చూచాయగా

జ్ఞాపకం వుంది. అవును, చాలా రక్తం కారింది ముక్కులోంచి, ఆ దెబ్బ తగిలినప్పుడు అంత రక్తం కారిపోయినా ఈ తలలోని రక్తంలోంచి కొంచెం కలుషం కూడా కారిపోలేదు.

నేను బాగానే వున్నాను. ప్రేమతో

★

10-12-1974

....

Thank you. బతికే వున్నాను.

1975

....

17-1-1975

చలంమీది భక్తిలోకమంతా కలిస్తే మీ ఒక్కరిలోనే కనిపిస్తోంది. ప్రతిసారీ 'ఇదే నా ఆఖరి ఉత్తరం' అని రాయించడానికి సిద్ధమౌతో వుంటాను. ఇప్పుడు నా వొళ్ళు బాగానే వుంటుంది. కాగితాల బట్టి చూడగా అక్కడ హడావిడి జరుగుతున్నట్టుంది. మీ రెట్లా వున్నారు?

★

13-12-1975

....

ఎందుకండీ మరి ఇంత కోపం?

ఉత్తరమే లేదే మీ నించి? మీ నుంచి ఉత్తరం లేకపోతే తెలుగు ప్రపంచం నించే లేనట్లు ఉంటుంది. మీ మిత్రులు శేషేంద్రశర్మ ధనరాజ్ గిరి మాత్రం తమ పుస్తకాలతో లోకాన్ని నింపేస్తున్నారు. సౌరిస్కి ఒళ్ళు ఏమీ బాగాలేదు నెలరోజుల నించి. క్రిష్ణారావు ఆ దేశం వొచ్చేశాడు అనుకుంటున్నాం.

★

1976

....

19-5-1976

మీకు తెలుసు కదూ? నేను రాయలేనని నడవలేనని. నా పడక కుర్చీలో పడుకుని ఇంటికప్పు అడుగు భాగం చూస్తో అక్కడేమైనా మిత్రులు కాళ్ళు కనబడుతున్నాయేమోనని వెతుకుతున్నాను. అకస్మాత్తుగా చిన్న భగవాన్ పాదాలు కనబడ్డాయి.

మీరు బావున్నారా?

★

చివరి ఉత్తరాలు

....

18-10-1977

మీ ఉత్తరం. ఏం రాయను, చెప్పండి. పరిస్థితులన్నీ అట్లానే వున్నాయి. వాటికితోడు ఈ 'వాన మబ్బు'.

....

3-5-1979

బి.వి. నరసింహారావుగారికి

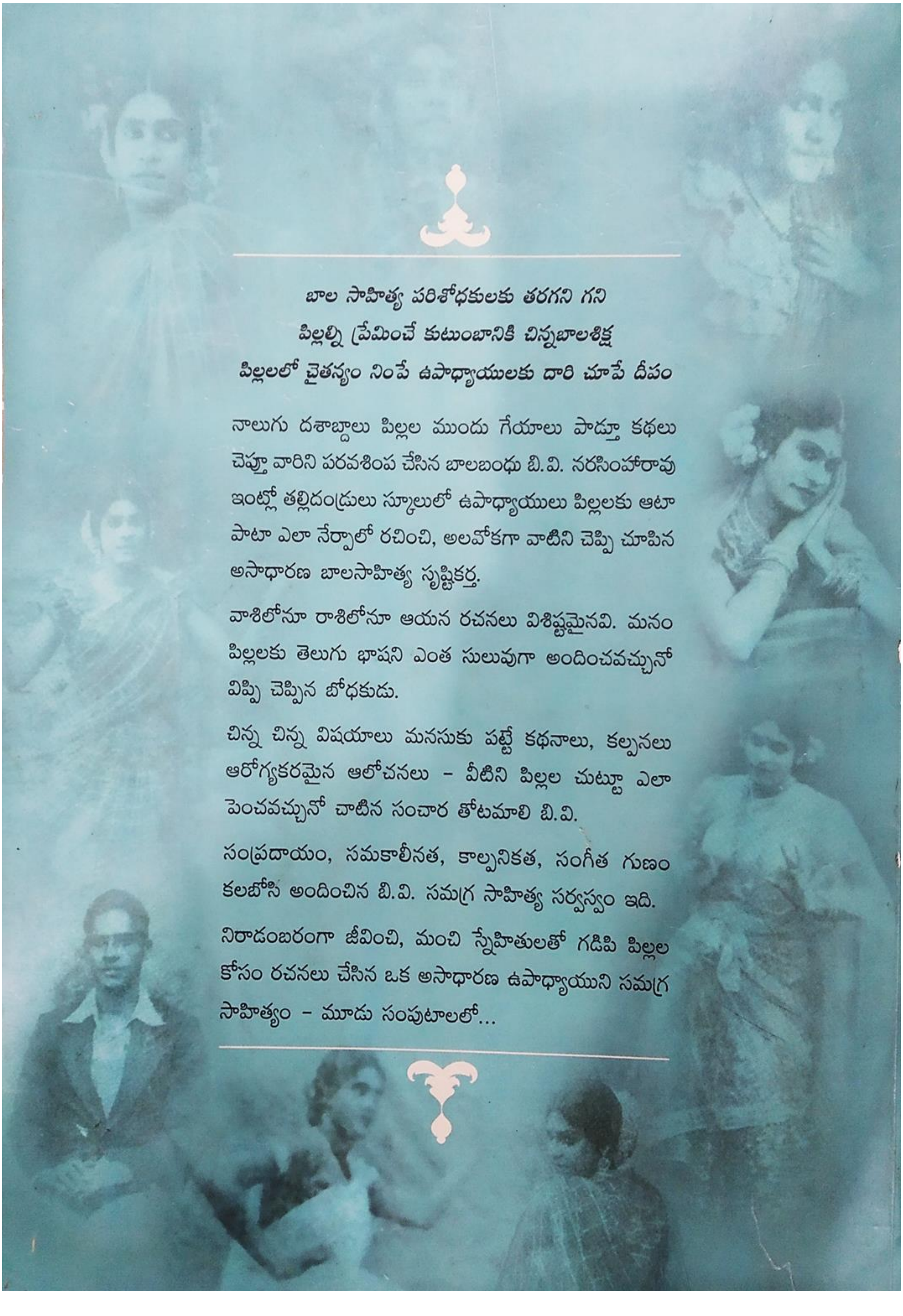
నాన్నకి Serious గా వుంది. ఆహారం ఏమీ తీసుకోవడంలేదు. డాక్టరు Max 7 రోజుల కన్నా బతకడంటున్నారు.

సౌరీస్

No Date

శ్రీ చలం 4-5-1979 రాత్రి గం॥ 9-05 ని॥లకు తిరువన్నామలైలో కాలధర్మం చెందారు.

(No Signature)

బాల సాహిత్య పరిశోధకులకు తరగని గని
పిల్లల్ని ప్రేమించే కుటుంబానికి చిన్నబాలశిక్ష
పిల్లలలో చైతన్యం నింపే ఉపాధ్యాయులకు దారి చూపే దీపం

నాలుగు దశాబ్దాలు పిల్లల ముందు గేయాలు పాడ్తూ కథలు చెప్తూ వారిని పరవశింప చేసిన బాలబంధు బి.వి. నరసింహారావు ఇంట్లో తల్లిదండ్రులు స్కూలులో ఉపాధ్యాయులు పిల్లలకు ఆటా పాటా ఎలా నేర్పాలో రచించి, అలవోకగా వాటిని చెప్పి చూపిన అసాధారణ బాలసాహిత్య సృష్టికర్త.

వాశిలోనూ రాశిలోనూ ఆయన రచనలు విశిష్టమైనవి. మనం పిల్లలకు తెలుగు భాషని ఎంత సులువుగా అందించవచ్చునో విప్పి చెప్పిన బోధకుడు.

చిన్న చిన్న విషయాలు మనసుకు పట్టే కథనాలు, కల్పనలు ఆరోగ్యకరమైన ఆలోచనలు – వీటిని పిల్లల చుట్టూ ఎలా పెంచవచ్చునో చాటిన సంచార తోటమాలి బి.వి.

సంప్రదాయం, సమకాలీనత, కాల్పనికత, సంగీత గుణం కలబోసి అందించిన బి.వి. సమగ్ర సాహిత్య సర్వస్వం ఇది.

నిరాడంబరంగా జీవించి, మంచి స్నేహితులతో గడిపి పిల్లల కోసం రచనలు చేసిన ఒక అసాధారణ ఉపాధ్యాయుని సమగ్ర సాహిత్యం – మూడు సంపుటాలలో...